

ISSN: 1305-7766
e-ISSN: 2587-2451

Trakya Üniversitesi SOSYAL BİLİMLER *Dergisi*

Trakya University Journal of Social Sciences

Cilt-Volume: **27** | Sayı-Issue: **1** | Haziran-June **2025**

ISSN: 1305-7766
e-ISSN: 2587-2451

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER *Dergisi*

Trakya University Journal of Social Sciences

Cilt-Volume: **27**
Sayı-Issue: **1**
Haziran-June **2025**

Lütfen derginin “Amaç ve Kapsam” ile “Yazım Kuralları” bölümleri için <https://tujss.org/tr> adresini ziyaret ediniz.

Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi’nin editöryal ve yayıncılık süreçleri, CSE, COPE, EASE ve NISO rehberleri doğrultusunda şekillendirilmekte olup, Akademik Yayıncılıkta Şeffaflık ve En İyi Uygulama İlkeleri ile tam uyum içerisinde.

Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi; **TÜBİTAK ULAKBİM TR Dizin**, **Sobiad** ve **EBSCO** veri tabanlarında dizinlenmektedir.

Sahibi: Trakya Üniversitesi adına imtiyaz sahibi Asst. Prof. Levent DOĞAN

Sorumlu Yönetici(ler): Doç. Dr. Sedef ZEYREKLİ YAŞ

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü: Dr. Öğr. Üyesi Müge ATAKAN

See the journal’s webpage (<https://tujss.org/>) for “Aims and Scope” and “Author Guideline”.

The editorial and publication processes of the Trakya University Journal of Social Sciences are shaped in accordance with the guidelines of CSE, COPE, EASE, and NISO. The journal is in conformity with the Principles of Transparency and Best Practice in Scholarly Publishing.

Trakya University Journal of Social Sciences is indexed in **TUBITAK ULAKBİM TR Index**, **Sobiad** and **EBSCO**.

Owner: Publisher on behalf of Trakya University Assistant Professor, PhD Levent DOĞAN

Responsible Manager(s): Assoc. Prof. Sedef ZEYREKLİ YAŞ

Responsible Managing Editor: Asst. Prof. Müge ATAKAN

EDİTÖR KURULU / EDITORIAL BOARD

Baş Editör / Editor in Chief

Doç. Dr. Sedef ZEYREKLİ YAŞ

<https://orcid.org/0000-0002-7165-5712>

Trakya Üniversitesi, Türkiye

Editör / Editor

Dr. Öğr. Üyesi Müge ATAKAN

<https://orcid.org/0000-0002-5841-4703>

Trakya Üniversitesi, Türkiye

Editör Kurulu / Advisory Board

Prof. Dr. Adil OĞUZHAN

<https://orcid.org/0000-0003-2475-6892>

Trakya Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Afrim HOTI

<https://orcid.org/0000-0002-9609-5985>

Universiteti i Prishtinës, Kosova

Prof. Ahmet Hamdi ZAFER

<https://orcid.org/0000-0001-8183-3159>

Trakya Üniversitesi, Devlet Konservatuarı, Türkiye

Prof. Dr. Ali İhsan ÖBEK

<https://orcid.org/0000-0003-2328-9989>

Bir kuruma bağlı değildir. Türkiye

Prof. Dr. Emina BERBIĆ KOLAR

<https://orcid.org/0000-0002-2688-6220>

Josip Juraj Strossmayer University, Hırvatistan

Prof. Dr. Kerima FİLAN

<https://orcid.org/0000-0001-6315-5868>

University of Sarajevo, Bosna Hersek

Prof. Dr. Umberto ANSALDO

<https://orcid.org/0000-0002-5733-0532>

The University of Western Australia, Australia

Doç. Dr. Serol KARALAR

<https://orcid.org/0000-0003-3460-207X>

Friedrich-Schiller University Jena, Almanya

Dr. Öğr. Üyesi Şükrü Öner DİNÇ

<https://orcid.org/0000-0002-0984-9831>

Trakya Üniversitesi, Devlet Konservatuarı, Türkiye

Alan Editörleri / Field Editors

Prof. Ahmet Hamdi ZAFER

<https://orcid.org/0000-0001-8183-3159>

Trakya Üniversitesi, Devlet Konservatuarı, Türkiye

Prof. Dr. Bülent HÜNERLİ

<https://orcid.org/0000-0002-5668-3942>

Kırklareli Üniversitesi, Türkiye

Doç. Dr. Ebru Z. BOYACIOĞLU

<https://orcid.org/0000-0002-5514-340X>

Trakya Üniversitesi, Türkiye

Doç. Dr. Gökhan ILGAZ

<https://orcid.org/0000-0001-8988-5279>

Trakya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkiye

Doç. Dr. Hakan YAŞ

<https://orcid.org/0000-0001-6686-1899>

Trakya Üniversitesi, Türkiye

İletişim Adresi/Address

Trakya Üniversitesi Balkan Yerleşkesi Enstitüler Binası
Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne, TÜRKİYE

Tel.-Faks: 0284 235 63 00-01

e-mail: trakyasobedergi@trakya.edu.tr

Baskı / Publishing

Trakya Üniversitesi Matbaası
Ayşekadın Yerleşkesi/EDİRNE

ULUSLARARASI DANIŞMA KURULU / INTERNATIONAL ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Afrim HOTI

University "Hasan Prishtina"

Prof. Dr. Ahmet GÜNŞEN

Trakya Üniversitesi

Prof. Dr. Ahmet YARAŞ

Trakya Üniversitesi

Prof. Dr. Ayhan GENÇLER

Trakya Üniversitesi

Prof. Dr. Bedriye SARAÇOĞLU

Gazi Üniversitesi

Prof. Dr. Belma TUĞRUL

Hacettepe Üniversitesi

Prof. Dr. Burak SALTOĞLU

Boğaziçi Üniversitesi

Prof. Dr. Bünyamin ÖZGÜLTEKİN

Beykent Üniversitesi

Prof. Dr. Derman KÜÇÜKALTAN

Kavram Meslek Yüksekokulu

Prof. Dr. Dinçay KÖKSAL

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Prof. Dr. Dragi GJORGIEV

Üsküp St. Kiril and Metodiy Üniversitesi

Prof. Dr. Ebru GÜNLÜ

Dokuz Eylül Üniversitesi

Prof. Elliot Y. NEAMAN

University of San Francisco

Prof. Dr. Fadil HOCA

Uluslararası Vizyon Üniversitesi

Prof. Dr. Gürer GÜLSEVİN

Ege Üniversitesi

Prof. Dr. Hasan ARSLAN

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Prof. Dr. Hikmet ASUTAY

Trakya Üniversitesi

Prof. Dr. Hülya GÜVENÇ

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Prof. Dr. Işıl AKGÜL

Marmara Üniversitesi

Prof. Dr. Kerima FİLAN

University of Sarajevo

Prof. Dr. Marieta PETROVA

Ss. Cyril and Methodius University of Skopje

Prof. Dr. Mehmet ALPARGU

Sakarya Üniversitesi

Prof. Dr. Mustafa ÖNER

Ege Üniversitesi

Prof. Dr. Münevver TURANLI

İstanbul Ticaret Üniversitesi

Prof. Dr. Nadir ÖCAL

Orta Doğu Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. Necdet ÖZÇAKAR

İstanbul Üniversitesi

Prof. Dr. Nevzat ÖZKAN

Erciyes Üniversitesi

Prof. Dr. Nimetullah HAFIZ

University of Prishtina

Prof. Dr. Nurten ÇETİN

Trakya Üniversitesi

Prof. Dr. Ovidiu STOICA

"Alexandra Ioan Cuza" University of Iaşi

Prof. Dr. Sadi UZUNOĞLU

Trakya Üniversitesi

Prof. Dr. Salih OKUMUŞ

University of Prishtina

Prof. Dr. Selahattin GÜRİŞ

Marmara Üniversitesi

Prof. Dr. Sibel TURAN

Trakya Üniversitesi

ULUSLARARASI DANIŞMA KURULU / INTERNATIONAL ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Sudi APAK

Esenyurt Üniversitesi

Prof. Dr. Süleyman ÖZDEMİR

Bandırma Üniversitesi

Prof. Dr. Şahamet BÜLBÜL

Marmara Üniversitesi

Prof. Dr. Şerif Ali BOZKAPLAN

Dokuz Eylül Üniversitesi

Prof. Dr. Tuncer BÜLBÜL

Trakya Üniversitesi

Prof. Dr. Ülker AKKUTAY

Gazi Üniversitesi

Prof. Dr. Vahit TÜRK

İstanbul Kültür Üniversitesi

Prof. Ahmet Hamdi ZAFER

Trakya Üniversitesi

Prof. Melihat TÜZÜN

Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi

Prof. Philip T. HOFFMAN

California Institute of Technology

Prof. Tunay I. TUNCA

University of Maryland

Prof. Assoc. Amir DURANOVIĆ

University of Sarajevo

Prof. Assoc. Hristo SALDZHIEV

Trakia University

Prof. Assoc. Mirzana Pašić KODRIĆ

University of Sarajevo

Prof. Assoc. Sypros GIKONTIS

Ionian University

Prof. Assoc. Dr. Teodor SEDLARSKI

Sofia University

Asst. Prof. Dr. Berkay ÖZCAN

London School of Economics and Political Science

Doç. Dr. Seda TAŞ İLMEK

Trakya Üniversitesi

Doç. Üyesi Ersan SARIKAHYA

Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Sevgi ÖZTÜRK

Trakya Üniversitesi

(Unvan ve soyisim alfabetik sırasına göre verilmiştir.)

(Given in alphabetical order of title and surname)

BU SAYININ HAKEMLERİ / REVIEWERS OF THE ISSUE

Unvan, Ad ve Soyad	Kurum
Prof. Dr. Ala Sivas Gülçür	İstanbul Medipol Üniversitesi
Prof. Dr. Bilal Çankır	İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Prof. Dr. Fatma Özlem Güzel	Akdeniz Üniversitesi
Prof. Dr. Harun Çelik	Kırıkkale Üniversitesi
Prof. Dr. Lale Hüseynova	Kastamonu Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Güneş	Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Murat Çetin	Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi
Prof. Dr. Rifat Günday	Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Prof. Dr. Seda Şahin	Balıkesir Üniversitesi
Prof. Dr. Seyfi Yıldız	Kırıkkale Üniversitesi
Prof. Dr. Seyhun Doğan	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Şerif Ali Bozkaplan	Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Tilda Saydı	Aydın Adnan Menderes Üniversitesi
Doç. Dr. Begüm Kurt	Çağ Üniversitesi
Doç. Dr. Ceren Avcıl	Bitlis Eren Üniversitesi
Doç. Dr. Evren Mercan	Milli Savunma Üniversitesi
Doç. Dr. Fırat Sayıcı	İstanbul Esenyurt Üniversitesi
Doç. Dr. Gülcan Öztürk	Balıkesir Üniversitesi
Doç. Dr. İbrahim Hüseyini	Şırnak Üniversitesi
Doç. Dr. Lale Oral Ataç	Manisa Celal Bayar Üniversitesi
Doç. Dr. Makbule Civelek	Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi
Doç. Dr. Mutlu Erbay	Boğaziçi Üniversitesi
Doç. Dr. Onur Nurcan	Dokuz Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. Ömer Faruk Tutar	Munzur Üniversitesi
Doç. Dr. Ruhan İri	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Doç. Dr. Saman Hashemipour	Haliç Üniversitesi
Doç. Dr. Selçuk Kürşad Koca	Sakarya Üniversitesi
Doç. Dr. Sibel Bayram	Düzce Üniversitesi
Doç. Dr. Songül Mollaoğlu	Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
Doç. Dr. Ünzüle Kurt	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Doç. Dr. Zeynep Çokal	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Atiye Güner	Hasan Kalyoncu Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Caner Çakı	Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Gizem Candan	Antalya Belek Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Hayri Cengiz	Süleyman Demirel Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mürşit Aksoy	Hakkari Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Seda Yavuz	İstanbul Üniversitesi

(Unvan ve Ad-Soyad alfabetik sırasına göre verilmiştir.)
(Given in alphabetical order of title and name)

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

ORJİNAL ARAŞTIRMALAR / ORIGINAL ARTICLES

- 1-9** **Türkiye'nin Sofistike Ürün İhracatının Değerlendirilmesine Yönelik Bir Araştırma**
A Research on Sophisticated Product and Sophisticated Product Export of Türkiye
Dr. İbrahim Özyaytürk
- 10-22** **İşle Bütünleşmenin Dönüştürücü Gücü: Akademisyenlerin Pozitif Ses Çıkarma Davranışları Üzerine Bir Araştırma**
The Transformative Power of Work Engagement: A Study on Academics' Positive Voice Behaviors
Dr. Öğr. Üyesi Nida Palabıyık, Doç. Dr. Gökben Bayramoğlu
- 23-31** **Ideology in Eastern European Cinema During the Second World War: A Semiotical Analysis**
İkinci Dünya Savaşı Sırasında Doğu Avrupa Sinemasında İdeoloji: Göstergebilimsel Bir İnceleme
Asst. Prof. Muzaffer Musab Yılmaz, Res. Asst. Doğuşcan Göker
- 32-45** **"Patronun" Kriterleri: Amerikalı Tur Operatörü Rick Steves'in Perspektifinden Turist Rehberlerinin Yeterlilikleri**
"The Boss" Criteria: Tour Guides' Competencies from the Perspective of an American Tour Operator - Rick Steves
Dr. Öğr. Üyesi Burak Düz
- 46-56** **Kültürel Anlam ve Estetik Yansımalar Kapsamında Dijital Çağda Antik Pagan Motiflerinin Yeniden Kullanılması**
Reuse of Ancient Pagan Motifs in the Digital Age in Terms of Cultural Meaning and Aesthetic Reflections
Doç. Dr. Bayram Bozhüyük
- 57-72** **Nationalism in Advertising: A Semiotic Analysis of Centennial Campaigns in the Republic of Türkiye**
Bir Ulusun Yüzüncü Yılına Reklamla Bakmak: Milliyetçi Temsillerin Göstergebilimsel İncelemesi
Asst. Prof. Mehmet Tokatlı
- 73-83** **Rüştiyeli Çocuklar İçin Bir Ders Kitabı: Meşrutiyette Terbiye-i Etfal**
A Textbook for Ottoman Junior High School Children: Meşrutiyette Terbiye-i Etfal
Dr. Öğr. Üyesi Gülçin Oktay
- 84-94** **Matrix of Domination and Ontological Struggle of the Black Woman in Nella Larsen's Quicksand**
Nella Larsen'in Quicksand Romanında Tahakküm Matriksleri ve Siyahi Kadının Ontolojik Mücadelesi
Asst. Prof. Hüseyin Altındış
- 95-107** **Çifte Yarar Hipotezi Bağlamında Çevresel Vergilendirme - İşsizlik İlişkisi: Panel VAR Analizi**
The Relationship Between Environmental Taxation - Unemployment in the Context of Double Dividend Hypothesis: Panel VAR Analysis
Doç. Dr. Umut Akduğan, Özgür Aydın

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

- 108-128** **Okul Öncesi Dönem Çocukların Dijital Oyun Bağımlılık Eğilimi ve Psikomotor Gelişimlerinin Araştırılması**
Investigation of Preschool Children's Digital Game Addiction Tendency and Psychomotor Development
Dr. Öğr. Üyesi Savaş Aydın
- 129-137** **Mimarlıkta Türk Kültürel İfadeleri: Türk Dilinde Mimarlık Anlatımları ve Kültürel Bağlantıları**
Turkish Cultural Expression in Architectural Expression in Turkish Language and Their Cultural Connections
Uzman, Doktora Öğrencisi Aslıhan Kocaer, Öğr. Gör. Rabia Kocaer
- 138-148** **Avrupa Birliği'nin Çok Dillilik Politikasının Avrupalı Kimliği Oluşumuna Etkisi ve Türkçenin Avrupa Birliği Dillerinden Biri Olmasına İlişkin Bir Değerlendirme**
The Impact of the European Union's Multilingualism Policy on the Formation of European Identity and an Assessment of Turkish as One of the Languages of the European Union
Arş. Gör. Dr. Bihter Gürışık Köksal, Prof. Dr. T. Mesut Eren
- 149-161** **Marimba'nın Tarihi ve Gelenekselden Modern Müziklere Evrimi**
The History of Marimba and its Evolution from Traditional to Modern Music
Arş. Gör. Gökay Bilgiç, Uzman İsmail Gürkan Metin
- DERLEME / REVIEW**
- 162-178** **Yapay Zeka ve Eğitim: Güncel Uygulamalar ve Gelecek Perspektifleri**
Artificial Intelligence and Education: Current Applications and Future Perspectives
Doktora Öğrencisi Süleyman Temur

Türkiye'nin Sofistike Ürün İhracatının Değerlendirilmesine Yönelik Bir Araştırma

A Research on Sophisticated Product and Sophisticated Product Export of Türkiye

Dr. İbrahim Özaytürk*

Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Finans Bankacılık ve Sigortacılık, Niğde, Türkiye

ÖZ

Sofistike ürün üretebilmek, ülkelerin uluslararası piyasalarda rekabet edebilirliği açısından oldukça önemlidir. Üretim sürecinde bilginin ön plana çıktığı ürünler olarak tanımlanabilen sofistike ürünler, ekonomik kompleksite kavramına da temel oluşturmaktadır. Birinci Sanayi Devrimi'nden günümüze gelişme gösteren sanayi ürünü üretimi, son 20 yılda niceliklerinden ziyade nitelikleri ile ön plan çıkmakta, üretilen ürünlerin teknolojik yapıları ülkelerin ihracat hacimlerini etkilemekte ve uluslararası piyasadaki konumları üzerinde de belirleyici rol oynamaktadır. Bir ürünün sofistike olup olmaması ülkenin dış ticaretinde belirleyici olmaktadır ve bu kavramın önemini arttırmaktadır. Üretiminde bilgi ve teknolojinin yoğun olarak kullanıldığı ve yüksek teknoloji ürünler olarak adlandırılan sofistike ürünlerin Türkiye'nin ihracatına nasıl bir etki yaptığını ortaya koymayı amaçlayan bu çalışma, araştırmaya dayalı olarak yürütülmektedir. Bu amaç doğrultusunda yapılan çalışmada, Türkiye'nin sofistike ürün üretmesi özellikle savunma sanayi ürünlerindeki ihracatını arttırabileceği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca, genel itibarıyla bir ülke ne kadar çok teknolojiye yatırım yapar ve teknolojik ürün üretirse ihracatında o kadar karlı çıkabileceği ve ihracat hacmini arttırabileceği de ortaya konulmuştur.

Anahtar kelimeler: uluslararası iktisat, uluslararası ticaret, sofistike ürün

ABSTRACT

A nation's ability to manufacture sophisticated goods is crucial to its ability to compete on global markets. Sophisticated products, which can be defined as products where knowledge comes to the fore in the production process, also form the basis for the concept of economic complexity. In the last 20 years, industrial good production—which has been evolving since the First Industrial Revolution and continues to this day—has gained prominence due to its qualities rather than its quantity. The technological structures of the products produced have a significant impact on export volumes and determine a country's place in the global market. The significance of this idea is increased by the fact that a product's level of sophistication plays such a significant role in international trade. This study is based on a survey of the literature and attempts to provide light on how Türkiye's exports are affected by complex items, or "high-tech products," whose manufacture heavily relies on technology and information. Türkiye's exports could rise due to the manufacturing of sophisticated items, particularly in the defense industry, according to the study done for this reason. Additionally, research has demonstrated that a nation's ability to improve its export volume and profitability from exports generally increases with the amount of money it invests in and produces in technology. These significant topics are covered in this research article.

Keywords: international economics, international trade, sophisticated product

*Bu çalışma, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından kabul edilen Doktora Tezinden üretilmiştir.

*Sorumlu Yazar/Corresponding Author: Dr. İbrahim Özaytürk

E-posta: ibrahim.ozayturk@ohu.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0001-5292-6313

Geliş Tarihi/Received: 22.02.2024

Kabul Tarihi/Accepted: 13.06.2025

Yayınlanma Tarihi/Publication Date: 30.06.2025

Atıf/To cite this article: Özaytürk, İ. (2025). A research on sophisticated product and sophisticated product export of Türkiye. *Trakya University Journal of Social Sciences*, 27(1), 1-9.

©Telif Hakkı 2025 Yazar. Trakya Üniversitesi adına Galenos Yayınevi tarafından yayımlanmaktadır. Creative Commons Atıf (CC BY) Uluslararası Lisansı ile lisanslanmaktadır. Copyright© 2025 The Author. Published by Galenos Publishing House on behalf of Trakya University. Licensed under a Creative Commons Attribution (CC BY) 4.0 International License.

EXTENDED ABSTRACT

The contemporary international economic order is typified by the cross-border production networks’ capacity to grow. Production process internationalization is a prerequisite for businesses attempting to thrive in a globalized economy, not a novel business tactic for multinational corporations. Countries can benefit greatly from involvement in these networks, collaborative production, and knowledge and talent sharing. The benefit in technology is the most well-known. It is acknowledged that Türkiye has employed more expertise and skills in recent years as its technological growth has accelerated, particularly in the items it produces for the defense industry. Since 2010, Türkiye has been producing and developing high-tech products, or complex goods, which have increased the country’s high-tech product export figures. Türkiye’s standing in international markets is further enhanced by this circumstance. This study’s primary goals are to inform scholars about complex products, which are uncommon in the literature, and to look into how Türkiye’s exports have been affected by the creation of sophisticated products, which has been done correctly in Türkiye recently.

In the literature, complex products are defined in a variety of ways. Nonetheless, a few universal components of a smart product are evident in all classifications. The ones that are stressed the most are knowledge and skill. A nation is considered to have a strong institutional framework, human capital, and physical infrastructure if it can manufacture sophisticated goods. Along with these ideas, it is important to note that a sophisticated product should have a more complex structure than a less sophisticated product. Furthermore, complex items need to be differentiated from similar products by their level of sophistication and superior quality must be achieved in the final product compared to similar products. In this way, complex product descriptions can vary slightly from one another even though they converge on a few key areas. It may be sufficient for a product to meet the requirements for classification as sophisticated if it possesses a technological characteristic, is unique from other products in the same product range, goes through multiple production stages, and has production factors that are more technological than those used in other products.

When sophisticated product groups are discussed, a product basket that includes goods where knowledge and skills are employed during the production process and, as a result, the product’s added value rises proportionately to the knowledge and skills used comes to mind. Advanced goods can also help a nation stand out in international trade since they rank highly in exports and greatly boost export earnings. Countries that want to be competitive in the global market must make investments in research and development (R&D) to enhance their processes and products.

The requirement for a business to undertake R&D (particularly in development) in order to adhere to various technical requirements in a foreign nation is another aspect of these investments. Therefore, “learning through export” and the scale effect benefit from the same information and technological advancements that help exporting companies become more efficient. The cost of new investments can be offset by the increasing sales volume, even while these improvements allow us to reach a market and sales volume where the profit margins from exports increase. This environment not only boosts efficiency but also offers more incentives for investments in R&D and innovation.

Various industrial policy tools have been tried out since the Republic of Türkiye was founded. Türkiye is a good follower of the technical divide between developed countries (Germany, England, France, Japan, etc.) that it cannot close but does not allow to spread further, according to an analysis of the country’s technological product production development between 1970 and 2000. This is primarily because, in contrast to nations like Korea, Türkiye consistently favors passive adaptation to structural and macroeconomic conditions and lacks the resolve to enact policies intended to alter its place in the global economy.

Türkiye has made progress toward this goal over the past 20 years, particularly the last ten, although technological advancement has not yet reached the required level. The global economic crisis of 2008 upset the constructive economic structure that Türkiye and the rest of the globe had established after 2004, although the recovery of the Turkish economy was swift. The establishment of an R&D center by the private sector is now required under the R&D Reform Package 2016 legal regulations, which also cover the law on the Development of Industry and Support of Production and regulations for enhancing the R&D and innovation ecosystem. Businesses now have an easier time obtaining certificates, design centers are now included in the support program, incentives for hiring graduates in the basic sciences have been introduced, and regulations have been made to promote post-doctoral research and enhance university-industry cooperation.

EXTENDED ABSTRACT

In the early 2000s, Türkiye began to implement an appropriate investment policy in the manufacturing of technological products, according to the findings of the study that was carried out and the data that was analyzed. Fruits of this policy began to appear in 2010 and beyond. Based on the information gathered, Türkiye exported high-tech goods worth an average of 5.967 billion dollars for the ten-year period from 2010 to 2019. Furthermore, it can be observed that for the final three years of 2020–2022, this amount rose to an average of 7.983 billion dollars. In summary, throughout the annual period of 2019–2023, the export of high-tech products increased due to a combination of increasing production of sophisticated items and higher investments in research and development. Additionally, as the production and export of high-tech goods increase, Türkiye's standing in the global market is improving. Türkiye is increasingly turning into a supplier rather than a consumer of goods for the defense sector. It is common knowledge that goods from the defense sector have a high added value. Export revenues are therefore higher than those of other products. Türkiye's export earnings are also increased by the manufacture and export of high-tech goods.

Giriş

Mevcut uluslararası ekonomik sistemin en tipik özellikleri arasında, sınır ötesi üretim ağlarının çeşitlendirilebilir ve genişletilebilir olması yer almaktadır. Üretim süreçlerinin uluslararası olması büyük şirketlerin yeni bir stratejisi olarak değil, küreselleşmiş bir ekonomide ayakta kalmaya çalışan firmalar için gerekli bir koşul olarak düşünülebilir. Gelişmiş ülke ekonomilerinde faaliyet gösteren firmalar, üretim süreçlerine düşük maliyetli üretim yapabilen ülkelerden yeni ortaklar dâhil ederek, üretim ağlarını genişletme ve çeşitlendirme eğilimindedir. Nitekim maliyet avantajına sahip olmak, yeni ortakların bu üretim ağlarına katılabilmelerini kolaylaştırmakta ve ağdaki konumlarını koruma avantajı sağlamaktadır (Córcoles, Diaz-Mora ve Gandoy, 2014: 34; Balamoune-Lutz, 2019: 42). Bu ağlara katılım sağlanması, üretim sürecinde ülkelerin birlikte hareket etmesi, bilgi ve becerilerini paylaşabilmesi ülkelere birçok avantaj sağlamaktadır. En bilinen avantajı ise teknolojiye olmaktadır. Yeni teknolojilerin ağ içine dahil olan ülkeler arasında paylaşıyor olması bu ülkelerin daha yüksek teknolojiye ürün üretebilmesine imkân tanımaktadır.

Türkiye'nin teknolojik gelişme olarak ivme kazandığı son yıllarda, üretimini yaptığı özellikle savunma sanayi ürünlerinde bilgi ve beceriyi daha çok kullandığı anlaşılmaktadır. Elde edilen istatistiklerde bu durumu destekler niteliktedir (TÜİK, 2020). Türkiye'nin üretimini yapmış ve geliştirmeye başlamış olduğu yüksek teknoloji ürünler, diğer bir adıyla sofistike ürünler Türkiye'nin yüksek teknoloji ürün ihracat rakamlarını yukarılara çıkarmaktadır. Bu durum aynı zamanda Türkiye'nin uluslararası piyasalardaki konumunu da sağlamlaştırmaktadır.

Araştırmanın temel amacı literatürde çok sık karşılaşılmayan sofistike ürün hakkında bilgi sağlamak ve son yıllarda Türkiye tarafından uygulanan sofistike ürün üretimi stratejisinin ülke ihracatı üzerindeki etkisinin araştırılmasıdır. Araştırma sofistike ürün kavramının ihracat performansı alanında diğer konulardan ayrışması ve ülke ihracatı üzerindeki etkisi bağlamında

ayrılması bakımından önemlidir. Çalışmada ilk olarak sofistike ürün kavramı açıklanmaktadır. Sonrasında sofistike ürünlerin uluslararası piyasada nasıl sınıflandırıldığına değinilecektir. Arkasından, sofistike ürün üretimi için gerekli olan araştırma-geliştirme (Ar-Ge) faaliyetlerinden bahsedilmektedir. Daha sonra ise ürün uzayı kavramı anlatılmaktadır. Son olarak ise Türkiye'nin ihracatına etkisine istatistiksel verilerden yararlanılarak değinilmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın sonuç bölümünde, sofistike ürün üretiminin özellikle Türkiye'nin savunma sanayisinde yaratmış oldu katma değer etkisinden ve Türkiye'nin ihracatına katmış olduğu katkıdan bahsedilmektedir.

Sofistike Ürün Nedir?

Literatürde sofistike ürünle ilgili birçok tanımlama karşımıza çıkmaktadır. Ancak tüm tanımlarda sofistike ürün ile ilgili birkaç ortak öge ön plandadır. Bunlardan en çok vurgu yapılanları arasında ise bilgi ve beceri yer almaktadır. Ülkelerin ürettikleri ürünlerde, bu kavramları ne oranda kullandıkları üretilen ürünün sofistike olup olmasını etkilemektedir (Spatafora, Anand ve Mishra, 2012: 12). Eğer bir ülke sofistike bir ürün üretebilme kapasitesine sahip ise, o ülkenin fiziki altyapı, beşerî sermaye ve kurumsal yapı bağlamında iyi durumda olduğu söylenebilir. Bu kavramların yanı sıra, sofistike ürün tanımlanırken sofistike ürünlerin diğer ürünlere nazaran daha karmaşık bir yapısının olması gerektiği bir gerçektir. Ayrıca, sofistike ürünlerin benzeri ürünlerden gelişmişlik bakımından ayrılması ve ortaya çıkan ürünün kalitesinin benzerlerinden daha üst seviyede olması gerektiği düşünülmektedir. Bu anlamda sofistike ürün tanımlamaları ortak birkaç noktada birleşirken, küçük farklılıklarla birbirinden ayrılabilir. Üretilen ürünün teknolojik bir karakteristiğinin olması, üretilen ürünün aynı ürün yelpazesinde olan diğer ürünlerden farklılaşması gerektiği, ürünün üretim sürecinde birçok aşamadan geçmesi gerektiği ve bu ürünlerin üretiminde kullanılan üretim faktörlerinin diğer ürünlere göre daha teknolojik olması, ürünü sofistike ürün

olarak nitelemede yeterli olabilmektedir (Lall, Weiss ve Zhang, 2006: 224).

Uluslararası ticarete yer alan bazı ürünler sofistike ürün sınıfına girebilmekte ve sofistike ürünün nasıl tanımlanması gerektiği hakkında bilgi vermektedir. Bu ürünler Standart Uluslararası Ticaret Sınıflandırması (SITC) içerisinde sayılmakta ve sınıflandırmaları üç basamaklı ve/veya dört basamaklı olarak yapılabilmektedir. SITC Rev 2’ye göre 236 ürün üç basamaklı, 1200 ürün dört basamaklı sınıflandırma içindedir. Bu sınıflandırmaların içinde sayılan ürünler sofistike ürün statüsünde sayılabilmekte ve teknolojik ürünler kategorisi içinde gösterilebilmektedir (Lall, vd., 2006: 223). Bunlara ilaveten sofistike ürün, ülkelerin ihracat rekabetini arttırmak için sermaye yoğun ürünlere ve eğitime yatırım yaparak, araştırma ve geliştirme, doğrudan yabancı yatırım ve ithalat yoluyla bilgi yaratma ve aktarmaya çalışmasının bir sonucu olarak da tanımlanabilmektedir (Zhu, Ding, Wang, Yang ve Xiang, 2010: 169).

Faaliyet Sınıflandırılmalarına Göre Sofistike Ürün Grupları

Sofistike ürün grupları denilince akla üretim aşamasında bilgi ve becerinin kullanıldığı ve buna bağlı olarak da ürünün katma değerinin, kullanılan bilgi ve beceri oranında artış gösterdiği ürünlerden oluşan bir ürün sepeti gelmektedir (Córcoles, vd., 2014: 35). Ülkelerin ihracatında üst sıralarda yer alan ve ihracat gelirlerine önemli katkı sağlayan sofistike ürünler, dünya ticaretinde ilgili ülkeyi de öne çıkarabilmektedir.

Ülkelerin ihracat yaptıkları ürünlerini sınıflandırmak, ticaret akımlarını açıklamak ve her bir ekonominin uluslararası piyasalarda rekabet gücünü değerlendirmek isteyen araştırmacılar, dünya ticaretine giren ve giderek artan ürün yelpazesini nasıl sınıflandıracaklarını ve sınıflandırma yaparken nasıl bir yol izleyeceklerini uzun süredir araştırmaktadır. Örneğin Çin’in, 1969’dan itibaren ihraç ettiği ürünler açısından sürekli olarak kendini geliştirdiği ve bu gelişimi sofistike ürün üretimi ile yaptığı çeşitli çalışmalarda ortaya koyulmuştur (Wang ve Wei, 2010: 65). Çin örneğinde, sofistike ürün olarak, makinelerin yönetim parçaları, dâhili kontrol birimleri, oyuncaklar, televizyon, radyo ve bunların ekipmanları vb. ürünler belirlenen ürün gruplarının birkaç tanesidir (Felipe, Kumar, Usui ve Abdon, 2013: 802).

Gelişmiş ülkeler büyük bir kısmı sofistike ürün olmak üzere çeşitli ürünler üretebilmektedir. Tablo 1, 2017 verilerine göre ülkelerin ürün çeşitlendirme sıralamasını vermektedir. Tablo 1’de görüldüğü üzere Amerika Birleşik Devletleri (ABD) dünya çapında üretilen 5046 üründen 5036’sını tek başına üretmektedir. Gine ve Burundi gibi yoksul ülkeler, bu durumun aksine daha az sayıda ve yalnızca daha basit ürünler üretebilmektedir.

Tablo 1. Ülkelerin Ürün Çeşitlendirme Sıralaması (2017)

Ülke	Farklı Ürün Sayısı	Sırası
ABD	5036	1
Almanya	5032	2
Fransa	5018	3
İngiltere	5018	3
İtalya	4996	5
Çin	4992	6
Hollanda	4991	7
İspanya	4982	8
Japonya	4881	9
Avusturya	4848	10

Kaynak: Birleşmiş Milletler İstatistik Ofisi (2017)

Tablo 2. En Az Farklı Üretim Yapabilen 10 Ülke (2017)

Ülke	Farklı Ürün Sayısı	Sırası
St. Lucia	207	152
St. Kitts	200	153
Grenada	190	154
Bhutan	182	155
Ekvator Ginesi	167	156
St. Vicent	164	157
Burundi	163	158
Gine	125	159
Gine	85	160

Kaynak: Birleşmiş Milletler İstatistik Ofisi (2017)

Ülkelerin Gayrisafi Yurtiçi Hâsıla (GSYİH) sıralaması ile ürün çeşitlendirme sıralamaları birbiriyle yakından ilişkili olup, ülkelerin ürün çeşitlendirme stratejilerini uygulaması aynı zamanda kalkınma düzeylerinin bir göstergesi olabilir (UNDP, 2017).

Sofistike Ürün Üretiminin Gereklilikleri ve Ar-Ge Faaliyetleri

Birçok ülkenin ekonomik durgunluğun üstesinden gelmek için ihracatı artırma yoluna gittiği ve ihracatı teşvik politikaları/stratejileri geliştirdiği dönemlerde, genellikle ihracatın en dinamik bileşeni ve dış piyasalarda en çok tercih edilen ürünler olması sebebiyle yüksek teknolojlili ürün ihracatına yönelmektedir (Fagerberg, 1997: 3). Teknolojiye dayalı ihracat modelleri, ülkelerin yeni teknolojileri uygulamaya yönelik yatırımlarını arttırmasına ve yeni ürün geliştirmesine odaklanmaktadır. Bu kabiliyet, sofistike ürün üretimi yapan ülkelerin diğer benzer ürün üreten ülkelerle olan bağlantılarına ve ilgili ülkedeki firmanın faaliyet gösterdiği bölgedeki ulusal ve yerel teşvik sisteminden

sağladığı desteğe de bağlıdır (Nelson ve Rosenberg, 1993; Metcalfe, 1995: 35).

Uluslararası piyasalardaki güçlü rekabet, ülkeleri hem ürünlerini hem de süreçlerini iyileştirmek ve böylece rekabet güçlerini korumak için araştırma-geliştirme'ye (Ar-Ge) yatırım yapmaya zorlamaktadır. Bu yatırımlar, bir firmanın yabancı bir ülkede farklı teknik standartlara uyum sağlayabilmesi için Ar-Ge (özellikle geliştirme konusunda) yapma ihtiyacını da içermektedir. Böylece ihracatçı firmaların performansını arttırmaya yardımcı bilgi ve teknoloji kullanımı, 'ihracat yoluyla öğrenme'de (Kobrin, 1991: 23) ve ölçek etkisinde de önemlidir. Bu gelişmeler ihracattan sağlanan kar marjlarının yükseldiği bir pazar ve satış hacmine ulaşmayı sağlarken, yeni yatırımların maliyeti de artan satış hacmi ile telafi edilebilmektedir. Bu durum üretkenliği artırmanın yanı sıra, Ar-Ge ve inovasyon yatırımları noktasında daha fazla teşvik sağlamaktadır (Grossman ve Helpman, 1993: 16).

Sofistike ürün konusunda yapılan çalışmalarda Ar-Ge, inovasyon ve ihracat performansı arasındaki ilişkide nedenselliğin yönünün çoğunlukla inovasyondan ihracat performansına doğru olduğu tespit edilmiştir (Wakelin, 1998: 831; Tekin ve Hancıoğlu, 2018; Akyol ve Demez, 2020: 58). Sofistike ürün üretimi yapabilen, teknolojisini üretimde kullanabilen İngiltere, Kanada, İtalya, İrlanda ve Almanya gibi ülkelerde yenilik ve ihracat arasında olumlu bir bağlantı olduğu araştırmalarla ortaya koyulmuştur (Sterlacchini, 2001: 462).

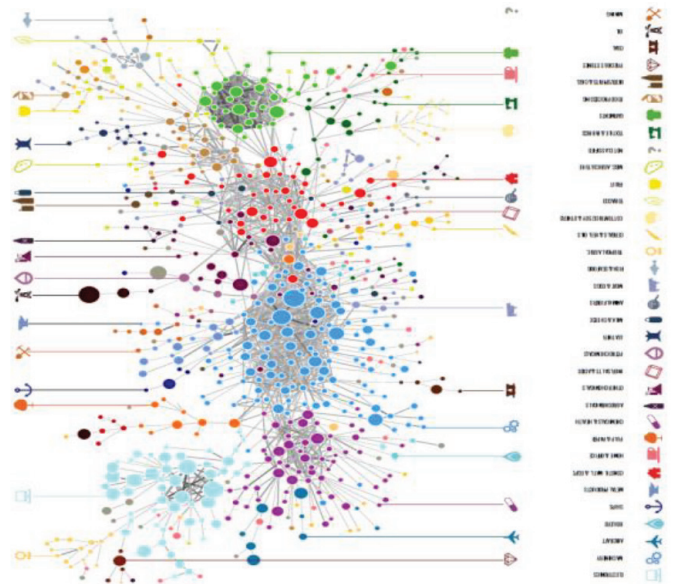
Ürün Uzaı (Boşluğu) Olgusu ve Sofistike Ürün İlişkisi

19. yüzyılın ortalarından itibaren bölgesel kalkınma dinamiklerinde sürekli değişimler meydana gelmiştir. Dinamiklerdeki değişimler dünyanın değişen yapısına bağlı olarak oluşmuş ve farklılaşma göstermiştir (Tuncer, Lopçu, Çoşkun ve Arıcıoğlu, 2017: 61). Bölgesel kalkınma bakımından sanayi veya ticari bölgeler/serbest bölgeler bağımsız birer şekilde değerlendirilmekte ve uluslararası düzeyde soyut olarak ele alınmaktadır. Kavramdaki farklılaşmayla birlikte bölgeler diğer bölgelerle etkileşim içinde bir sistemin parçası olarak değerlendirilmekte, aralarında kademeli bir ilişki bulunmamakta; aksine karşılıklı etkileşimden söz edilmektedir (Eraydın, 2003: 128).

Karşılıklı etkileşimde bulunan ülke ekonomileri, bölgelerinde ürettikleri ürün çeşitliliğini artırarak ve ihraç ettikleri ürünleri farklılaştırarak büyüme ve bu ürünlerle kendilerine uluslararası piyasada yer bulabilmektedirler. Ancak Hausmann ve Hidalgo (2010), ülke ekonomilerinin bu karşılıklı etkileşimini "ürün uzaı" yaklaşımıyla açıklamıştır. Ürün uzaı, küresel olarak ticareti yapılan tüm ürünlerden oluşan bir ağ olarak tanımlanmıştır (Ata, 2018: 9). Diğer taraftan ürün uzaı, ekonomik gelişmenin gerçekleştiği yerin endüstriyel

bir haritası olarak görülebilmektedir. Ürün uzaı bir ülkenin ürettiği ürünlere benzer ürünler üretmek için diğer ülkelerin ne tür yeteneklere sahip olması gerektiğini gösteren ve endüstriyel politikayı belirlemeye yardımcı olan bir kavramdır (Ata, 2018: 62). Ülkelerin, ürün uzaı kavramıyla ilişkili üretimlerini sofistike ürünlere doğru çeşitlendirme eğiliminde oldukları deneysel olarak da gösterilmiştir. Ürün uzaı yapısı temel olarak ürünler arasındaki yakınlık eşiğine bağlıdır ve bu ürün alanını bir ağ haline getirebilmektedir. Diğer bir taraftan bu yaklaşıma göre, bölgelerin gelişebilmesi için ürün çeşitliliğini artırarak diğerlerinden farklılaşması ya da ayrışması gerekmektedir (Tuncer vd., 2017: 61).

Ülkelerin yeni ürünler üretebilmesi o ülkenin sahip olduğu teknoloji düzeyi, bilgi ve becerisi ile ilgili olup teknoloji düzeyi, bilgi ve beceri düzeyini verimli kullanma şekli üretmiş olduğu ürün miktarı ve ürettiği ürünün kalitesini yükseltmektedir. Ayrıca daha sofistike ürünler daha yoğun bağlantılı bir ağa yerleştirilirken, daha az sofistike ürünler daha az bağlantılı bir ağa sahiptir. Bu ağın üyeleri arasında sürekli bir etkileşim bulunmaktadır. Bu ağın içinde olanların ürettiği ürünler sofistike ürün özelliğine sahip olabileceken, bu ağın içinde olmayanlar etkileşimi daha az yaşayacaklarından, ürettikleri ürünlerin sofistike ürün olma olasılığı azalacaktır. Diğer bir ifade ile sofistike ürün üretiminde ürün uzaına dahil olamayan ülkelerin dahil olanlara nazaran daha zayıf kalacağı söylenebilir.

Şekil 1. Ürün Uzaı

Kaynak: *The Atlas of Economic Complexity* (<https://atlas.cid.harvard.edu>)

Ürün uzaı kavramının daha iyi anlaşılmasına yardımcı olmak açısından farklı ürün grupları arasındaki bağlantıları incelemek yararlı olacaktır. Örneğin pamuk, pirinç ve soya fasulyesi gibi

zayıf bağlantılı ürünlerin kompleksitesi düşüktür. Buna karşın, makineler çok kompleks ürünlerdir ve bu tür ürünler diğer ürünlerle son derece bağlantılıdır. Tekstil ve gıda işlemleri ile ilgili ürün toplulukları ise ara bir konumdadır ve çok sayıda ancak çok kompleks olmayan ürünlerle bağlantılıdır. Elektronik ve sağlıkla ilgili ürünler, kimyasallar çok komplekstir, ancak makineler kadar birbiri ile bağlantılı değildir. Bu durum, toplulukları içinde belirli yetenekleri kullandıklarını, ancak kendi topluluklarının dışında kullanmadıklarını göstermektedir. Bir ülkenin yeni bir ürünü üretme olasılığı, ürünün o ülkenin hâlihazırda ürettiği diğer ürünlere ne kadar yakın olduğuyula da ilişkilidir. Dolayısıyla, bir ülkenin ürün uzayındaki konumu, hem sahip olduğu üretken bilgi hem de bu bilgiyi yakındaki diğer ürünlere aktararak genişletme kapasitesi ile ilgili olmaktadır.

İhracatta Sofistike Ürünler: Yeni Ticaret Ölçüsü

Uluslararası ticareti yapılabilen ürünler hakkında kapsamlı bilgiler göz önüne alındığında, farklı ülkeler tarafından üretilen benzer ürünleri incelemek gerekir. Bu tür benzer ürünler düzeyde ayrıştırılmış geniş bir ürün farklılığı olgusu elde edebilmek için kullanılabilir. Ayrıca ihracatı sınıflandırmak ve sadece her bir ürünün ihracatı ve ihracatçı ülkelerin kişi başına gelirleri hakkında bilgi vermek için kullanılabilir. Bunun yanı sıra, ticareti yapılan ürünlerin endüstriyel özelliklerini dikkate almak için Lall vd. (2006) tarafından “sofistikasyon endeksi” önerilmektedir. Sofistikasyon endeksi, ihraç edilen her bir ürünün rekabet edebilme özelliğini, ihracatçı ülkelerin gelişmişlik düzeyine dayanarak bulmaya yaramaktadır. Ayrıca sofistikaşyon endeksi, ihraç edilen ya da edilebilecek ürünlerin teknik özelliklerinin yanı sıra, lojistik ve tedarik zincirinin yapısını, ürünün farklılaştığı noktaları ve ürünün gereksinimlerini de göstermektedir (Lall vd., 2006: 224). Yine, ürün hakkında geniş bilgiler verebilmekte, ürün özellikleri hakkında farklı açılardan bilgiler sunabilmektedir. Bu endeks, ticaret akımlarını aksatan müdahalelerin olmadığı durumlarda dışa açık ekonomilerin uzmanlığını ve uzmanlıklarının yanı sıra rekabet avantajlarını yansıtmaktadır (Corcoles vd., 2014: 35).

Yeni bir ticaret ölçüsü olan sofistikaşyon endeksinde üst sıralarda yer alan ülkelerin bazı avantajları bulunmaktadır. Bu avantajlar; üretilen ürünlerin içerdiği teknoloji, ürünün kalite düzeyi, işgücünün beceri seviyesi, ülkenin lojistik, yönetim ve koordinasyon kapasitesi, ilgili ürünlerin üretim sürecinin aksamaması olarak sıralanabilir (Spatafora vd., 2012: 10). Tüm bu avantajlar ülkelerin ticaret hacmini, ülkelerin sofistike ürün üretebilme becerilerini ve uluslararası ürün piyasalarında varlık gösterebilme yeteneklerini belirleyerek, ticaretlerine yön vermektedir.

Uluslararası ticarete yön veren en önemli süreçlerden biri olarak küreselleşme ve küreselleşmenin bir sonucu olarak uluslararası rekabetin hızla arttığı bir piyasa ortamı, fiyat avantajına dayalı

ihracat stratejileri ile birlikte yenilik ve yaratıcılığı esas alan ihracat politikalarına da yönelmeyi gerektirmektedir (Tokucu ve Yüce, 2013: 49). Son yıllarda ekonomik kalkınma ve büyüme sürecinin önemli bir bileşeninin, bir ülkenin üretiminin ve özellikle ihracatının “sofistikasyonunda” bir artış olduğunu savunan büyüyen bir literatür ortaya çıkmaktadır. Teknolojinin gelişmesi ve gelişen teknolojinin sanayide daha aktif kullanılması, işletmelerin emek yoğun bir üretim şekline sermaye yoğun bir üretim şeklini tercih etmesine neden olmaktadır (Razavi, Ghasemi, Abdullahi ve Kashani, 2011: 319). Teknoloji-sermaye yoğun bir üretim şeklinin benimsenmesi ise işletmeleri sofistike ürün üretmeye yönlendirmenin yanında, rekabet üstünlüğü ve ihracat miktarında artış getirmektedir. Veriler incelendiğinde sofistike ürün üretimi sonucunda ihracat miktarının artması, ortaya çıkan olağan bir sonuç olarak kabul edilmektedir. Ülkelerin az gelişmiş, gelişmekte olan veya gelişmiş bir ülke olması bu sonucu değiştirmemekte ve hatta sonucu daha da doğrulamaktadır. Bir ülkenin ihraç ettiği malların, endüstriyel ürünlerin ve hizmetlerin sofistike olup olmadığının ölçüsü o ürün sepetindeki ürünlerin kalitesiyle de ilişkilendirilebilmektedir (Spatafora vd., 2012: 9). Bazı ürünler daha fazla bilgi ve teknoloji yayılımı sağlayabilmekte, ileri bağlantılar için daha büyük bir potansiyel yaratabilmekte veya bu özelliklere sahip diğer ürünlere daha kolay bir yol sunabilmektedir. Bazı ürünler daha yüksek üretkenlik seviyeleriyle ilişkili olabildikleri için daha kompleks olabilmekte ve bu tür ürünlere odaklanan ülkeler, daha iyi performans gösterebilmektedir (Razavi vd., 2011: 319). Bu nedenle üretiminde yüksek teknolojiyi kullanmayı tercih eden ülkelerin, ihraç ettikleri mal ve hizmetlerde daha sofistike ürünler üretmesi beklenmektedir.

Türkiye’nin Sofistike Ürün İhracatı ve Üretim Alt Yapısı

Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşundan günümüze kadar olan sosyo-ekonomik süreçte birçok farklı sanayi politikası aracı kullanılmaya çalışılmıştır. Sanayi politikası araçları içerisinde 2001 yılında yapılan sekizinci beş yıllık kalkınma planı, Türk sanayisinin teknolojiye odaklı üretimi sağlayan önemli bir planlama olarak bilinmektedir. Yapılan bu planlamada yüksek teknoloji endüstriyel yapıya geçişin sağlanması, bilim ve teknoloji politikalarının teşvik edilmesi, Ar-Ge’ye daha fazla kaynak aktarılması, inovasyon kabiliyetini artıracak düzenlemelerin teşvik edilmesi, teknoloji yoğun projelerin tanıtılması, bilgiye erişim fırsatlarının yaygınlaştırılması ve son olarak planlanan bu dönüşümün özellikle özel sektör tarafından gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır (DPT, 2001). Bu planlama ile gerçekleştirilmesi istenen amaç ise, Türkiye’nin orta-yüksek teknoloji ürünlerde Avrasya’nın, yüksek-yüksek teknoloji ürünlerde Afro-Avrasya’nın tasarım ve üretim merkezine dönüşmesidir.

Türkiye’nin teknolojik ürün üretiminde 1970-2000 yılları arası gelişimi incelendiğinde, gelişmiş ülkelerle (Almanya,

İngiltere, Fransa, Japonya vb.) arasındaki teknolojik farkı kapatamayan ama daha da açılmasına izin vermeyen iyi bir takipçi olduğu görülmektedir. Bunun temel nedeni, Kore gibi ülkelerden farklı olarak, Türkiye'nin dünya ekonomisindeki konumunu değiştirmeye yönelik politikaları uygulama iradesini gösterememesi ve yapısal ve makroekonomik koşullara sürekli olarak pasif uyumu tercih etmesi olarak gösterilmektedir.

Türkiye'nin son 20 yılı ve özellikle son 10 yılı değerlendirildiğinde ise, sofistike ürün üretilmesi amacına yaklaşıldığı, fakat hala teknolojik gelişmenin istenilen seviyede olmadığı görülmektedir. 2004 sonrasında dünyada ve Türkiye'de oluşan olumlu ekonomik yapı, 2008 küresel ekonomik krizinden proaktif olarak etkilenmiş olsa da Türkiye ekonomisinin toparlanması uzun sürmemiştir. Teknolojik gelişmenin en önemli gerekliliklerinden biri olan Ar-Ge harcamalarının GSYİH oranı, 2014 yılında %0,86 iken, bu oran 2016 yılında %0,94'e yükselmiştir. Bu artışa rağmen aynı dönemde AB ortalamasının Ar-Ge harcamalarının GSYİH'ya oranının % 2,03 olması, Türkiye'nin Ar-Ge harcaması bakımından geride kaldığının bir kanıtıdır. 2014 yılında tam zamanlı araştırmacı sayısı ise Yüz bin iken, 2016 yılında tam zamanlı araştırmacı sayısı Yüz Otuz Yedi bin olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, 2017).

Ar-Ge ve yenilik ekosisteminin iyileştirilmesine yönelik düzenlemeleri içeren Ar-Ge Reform Paketi 2016'ya ilişkin yasal düzenleme ve "Sanayinin Geliştirilmesi ve Üretimin Desteklenmesi" hakkında kanun kapsamında özel sektöre Ar-Ge merkezi edinme şartı getirilmiştir. İşletmeler için ar-ge'ye yönelik sertifika alma kolaylığı sağlanmış ve tasarım merkezleri destek kapsamına alınmış, temel bilimler mezunlarının istihdamına yönelik teşvikler getirilmiş, üniversite-sanayi iş birliğini geliştirmeye ve doktora sonrası araştırmaları teşvik etmeye yönelik düzenlemeler yapılmıştır. 2016 ve 2017 yıllarını da kapsayan dönemde, kamu kurumları ve üniversitelerde araştırma altyapılarının kurulması ve geliştirilmesi sağlanmıştır. Bu kapsamda tematik araştırma laboratuvarları kurulmuştur. Bu merkezler ağırlıklı olarak sağlık bilimleri, savunma, bilgi ve iletişim teknolojileri, havacılık ve uzay ve enerji alanlarındadır. Ayrıca üniversitelerin araştırma kapasitelerini artırmak amacıyla, merkezi araştırma laboratuvarları kurulmuş olup birçok üniversitede kurulum çalışmalarına da devam edilmektedir.

İşgücü yerine geçecek yeni teknolojilerin hızla yaygınlaşması, imalat sanayinin rekabet gücünde teknoloji politikasının önemini artırmaktadır. Bu nedenle küresel gelişmeler göz önüne alındığında diğer sanayi kollarında olduğu gibi imalat sanayisinde de ülkelerin daha aktif politikalara yöneldiği, tüketici ve müşteri talep ve ihtiyaçlarının yeniden şekillendiği, dijitalleşmenin, esnek ve hızlı üretim imkânlarının arttığı, teknolojik değişimin hızlandığı ve sürdürülebilirliğin sağlandığı görülmektedir. Yapay zekâ, robotik ve ortak üretim gibi bilgi ve

iletişim teknolojilerinin yanı sıra, yeni teknoloji ve otomasyona dayalı esnek üretim modellerinin geliştirilmesi, tüketici talep ve ihtiyaçlarının daha kişisel, düşük maliyetli ve hızlı bir şekilde karşılanmasını sağlamıştır. Böylece imalat sanayi ihracatının dağılımında, orta teknoloji üstü ürünlerin payının arttığı görülmektedir. Ancak 2014-2018 yıllarını kapsayan 10. Kalkınma Planı'nda imalat sanayi ihracatında yüksek teknoloji sektörlerinin payı yüzde 5,2 olarak hedeflenirken, 2018 yılında bu pay yüzde 3,2'ye düşürülmüştür (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019: 78). Yine de elektronik sektöründe Ar-Ge harcamalarının artması, elektronik bileşenlerinin üretiminin artması, cep telefonu gibi rekabetin yoğun olduğu sektörlerde yerli üreticilerin öne çıkması sektördeki rekabetin arttığına işaret etmektedir. Savunma Sanayisi Müsteşarlığı (SSM) Stratejik Planı 2017-2021 kapsamında savunma sanayi geliştirme çalışmaları devam etmektedir. Savunma sanayinde Ar-Ge payının artırılmasına yönelik çalışmalar sürerken, ağ oluşturma ve kümeleme alanında iyileştirmeler de yapılmaktadır. Kamu alımlarının, Ar-Ge ve yenilik faaliyetlerine katkı sağlayabilen ve teknoloji transferini teşvik edebilecek yatırımlarda kullanılması sağlanmaktadır. İlaç ve tıbbi cihaz sanayi, raylı sistem ve hava araçları, savunma sistemleri, enerji teçhizatı, bilgi ve iletişim sistemleri alanlarına öncelik verilmektedir. Ayrıca umut verici teknolojilere veya yüksek gelecek potansiyeline sahip iş fikirlerine, teknolojik fırsatların belirlenmesine ve pazar fırsatlarının belirlenmesine yönelik süreçlere destek verilmektedir. Bu iş fikirlerinin belirlenmesi ve desteklenmesi, Türkiye'nin sofistike ürün üretimine geçişte altyapısının oluşmasına katkı sağlamaktadır.

Eurostat teknoloji sınıflama listesinde hangi ürünlerin yüksek teknoloji ürünler olduğu belirtilmiştir. Temel eczacılık ürünleri ve eczacılığa ait malzemeler, bilgisayarlar, elektronik ve optik ürünler, havacılık/uzay ulaşım araçları ve yazılım ürünleri yüksek teknoloji ürünler olarak kabul edilmektedir (Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği [TOBB], 2022). 2000 yılı itibarıyla bu fasıllarda bir ihracatın gerçekleşmediği, 2010 yılına gelindiğinde ise dört fasılda yapılan toplam ihracatın 4,648 milyar dolara ulaştığı anlaşılmaktadır. 2010 yılında yapılan toplam ihracat içerisinde en yüksek pay, 2,323 milyar dolar ile bilgisayarlar, elektronik ve optik ürünlerine aittir. Bu sıralamayı 1,718 milyar dolarlık ihracat ile havacılık/uzay ulaşım araçları ve 606 milyon dolarlık ihracat ile temel eczacılık ürünleri ve eczacılığa ait malzemeleri ihracatı takip etmektedir.

2019 yılı itibarıyla yüksek teknoloji ürün ihracatı dünyada yaklaşık 2,85 trilyon dolar iken, Türkiye'de yaklaşık 7.213 milyar dolar civarında gerçekleşmiştir (Dünya Bankası, 2020). Bu rakamlardan Türkiye'nin sofistike ürün ihracatında dünya ortalamasının çok altında olduğu anlaşılmaktadır. Türkiye yüksek teknoloji ürün olan temel eczacılık ürünleri ve eczacılığa ait malzemede 2019 yılında yaklaşık 1,311

milyar dolar civarında ihracat yapmıştır. Güney Kore ise yaklaşık 396 milyon dolar ile en büyük alıcı konumundadır. Bunu sırasıyla Irak, Almanya, İsviçre, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) takip etmektedir. Bilgisayar, elektronik ve optik üründe Türkiye 2019 yılında yaklaşık 2,469 milyar dolar ihracat yapmıştır ve Birleşik Krallık 474 milyon dolar ile bu fasılda en yüksek ihracatın yapıldığı ülke konumundadır. Sonrasında, Almanya, Fransa ve İspanya en büyük alıcılar olarak sıralanmaktadır. Havacılık/uzay ulaşım araçları ihracatı ise son 10 yılda yüksek artış göstermektedir. 2010 yılında Türkiye’nin toplam yüksek teknoloji ürün ihracatında %25’lik bir paya sahip olan bu fasıl, 2019 yılında yapılan yüksek teknoloji ürün ihracatının yaklaşık %50’sine denk gelmektedir. Türkiye 2019 yılında yaklaşık 3,432 milyon dolar havacılık/uzay ulaşım aracı ihracatı gerçekleştirmiştir ve bu değer 10 yıl öncesinin tam olarak iki katıdır. Yapılan ihracatta ABD 759 milyon dolar ile başı çekerken, sonrasında Umman, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), Ukrayna, Gana, Kanada ve Norveç gibi ülkeler gelmektedir. Son olarak yazılım ürünleri ihracatının gerçekleşmediği, yani bu fasılda bir ürün ihracatının yapılmadığı görülmektedir (TÜİK, 2020).

Sonuç

Bu çalışmada tartışılan sofistike ürün kavramı, üretilen ürünlerde daha fazla uzmanlık ve teknik bilginin kullanılmasının yanı sıra teknolojik kazanımların en üst düzeye çıkarılması anlamına gelmektedir. Diğer bir ifadeyle, ülkelerin üretimini yaptığı ürünlerde bilgiyi, beceriyi ve teknolojiyi ne kadar kullandıklarını belirtmektedir. Birinci Sanayi Devrimi’nden bu yana gelişme gösteren endüstriyel ürün üretimi, son 30 yılda nicelikten çok nitelikleriyle ön plana çıkmaktadır. Üretilen ürünlerin teknolojik yapıları ihracat hacimlerini önemli ölçüde etkilemekte ve bir ülkenin küresel pazardaki yerini belirlemektedir. Bir ürünün sofistike olup olmamasının dış ticaret bakımından bu kadar belirleyici olması, bu kavramın önemini arttırmaktadır. Bu bağlamda, 2000’li yılların başında ortaya atılan ve ülkeleri 1960’lı yılların ortalarından itibaren sofistike ürün üretebilme becerilerine göre sıralamaya tabi tutan ekonomik kompleksite endeksi sofistike ürün kavramına ışık tutmaktadır.

Türkiye 2000’li yılların başında itibaren teknolojik ürün üretiminde doğru bir yatırım politikası izlemeye başlamıştır. Bu politikanın meyvelerinin 2010 yılı ve sonrasında almaya başlamıştır. Elde edilen verilere göre 2010-2019 yıllarını kapsayan 10 yıllık dönemde Türkiye yıllık ortalama 5,967 milyar dolar yüksek teknoloji ürün ihracatı gerçekleştirmiştir. Ayrıca, COVID-19 pandemi süreci olan 2020-2022 yıllarını kapsayan son üç yıllık dönemde ülke ihracatının yıllık ortalama 7,983 milyara yükseldiği görülmektedir (TÜİK,

2023). Ar-Ge yatırımlarının artması ile birlikte sofistike ürün üretimindeki artış, 2019-2023 yılları arasında yapılan yüksek teknoloji ürün ihracatını daha da arttırmıştır. Bunun yanı sıra, artan yüksek teknoloji ürün üretimi ve ihracatıyla birlikte Türkiye’nin uluslararası piyasadaki konumu pozitif yönde değişim göstermektedir. Türkiye artık savunma sanayisi ürünlerinde alıcı konumundan daha fazla tedarikçi pozisyonuna yükselmektedir. Bilindiği üzere, savunma sanayi ürünleri katma değeri yüksek ürünler olarak bilinmektedir. Bu sebeple ihracat gelirleri diğer ürünlere nazaran daha yüksektir. Yüksek teknoloji ürün üretimi ve ihracatı Türkiye’nin ihracat gelirlerini arttırmasına da katkı sağlamaktadır.

Etik Beyan

Çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında belirtilen tüm kurallara uyulduğu beyan edilmiştir.

Etik Kurul Onayı

Araştırmanın etik kurul izni gerektirmeyen araştırmalardan olduğu beyan edilmiştir.

Çıkar Çatışması ve Finansal Katkı Beyanı

Yazar tarafından herhangi bir çıkar çatışması ve finansal katkı beyan edilmemiştir.

Kaynaklar

- Ata, S. (2018). Evolution of the Product Space and A New Proposal for Turkey’s Export Incentive System (Doktora tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, 2020).
- Akyol, M., Demez, S. (2020). İnovasyonun Yüksek Teknoloji Ürün İhracatı Üzerindeki Etkisi: Yeni Endüstrileşen Ülkeler İçin Panel Veri Analizi. *Journal of Yaşar University*, 15(57), 56-62.
- Baliomoune-Lutz, M. (2019). Trade Sophistication in Developing Countries: Does Export Destination Matter? *Journal of Policy Modeling Elsevier*, 41(1), 39-51.
- Córcoles, D., Díaz-Mora, C. and Gandoy, R. (2014). Product Sophistication: A Tie That Binds Partners in International Trade. *Economic Modelling*, 44(1), 33- 41.
- Devlet Planlama Teşkilatı. (2001). *Sekizinci Kalkınma Planı (2001-2005)*. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.
- Eraydın, A. (2003). Bölgesel Kalkınma Kavram, Kuram ve Politikalarında Yaşanan Değişimler. *Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu Tebliğleri*, 1, 126-146.
- Fagerberg, J., Verspagen, B. and Ciani, M. (1997). Technology, Growth and Unemployment across European Regions. *Regional Studies*, 31(5), 457-466.
- Felipe J., Kumar U., Usui N. and Abdon A. (2013). Why Has China Succeeded? and Why It Will Continue To Do So. *Cambridge Journal of Economics*, 37(4), 791-818.
- Hausmann, R. and Hidalgo, C. (2010). Country Diversification, Product Ubiquity, and Economic Divergence, Cambridge, MA: *Center for International Development and CID Working Papers* 201.
- Lall, S., Weiss, J. and Zhang, J. (2006). The Sophistication of Euro Ports: A New Trade Measure. *World Development*, 34(2), 222-237.

- Kobrin, S. J. (1991). *An Empirical Analysis of the Determinants of Global Integration*. *Strategic Management Journal*, 12(1), 17-31.
- Nelson, R. R. and Rosenberg, N. (1993). Technical Innovation and National Systems. *National Innovation Systems: A comparative analysis*, 1, 3-21.
- Grossman G. M. and Helpman E. (1993). *Innovation and growth in the global economy* (The first edition). London: MIT Press
- Razavi, S. M., Ghasemi, R., Abdullahi, B. and Kashani, M. (2011). Relationship between Technological Readiness and Innovation: A Secondary Analysis of Countries Global Competitiveness. *European Journal of Scientific Research*, 59(3), 318-328.
- Spatafora, M. N., Anand, R. and Mishra, M. S. (2012). Structural Transformation and the Sophistication of Production. *International Monetary Fund*.
- Sterlacchini, A. (2001). The Determinants of Export Performance: A Firm-Level Study of Italian Manufacturing. *Review of World Economics*, 137(3), 450-72.
- Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2019). On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023). Web: https://www.sbb.gov.tr/wpcontent/uploads/2022/07/On_Birinci_Kalkinma_Plani-2019-2023.pdf adresinden Mart 2023'de alınmıştır.
- Tekin, E. ve Hancıoğlu, Y. (2018). İnovasyon Belirleyicilerinin İhracat Performansına Etkisi Üzerine Bir Araştırma. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 14(4), 897- 917.
- TOBB (2022). Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, Web: <https://tobb.org.tr/SanayiMudurlugu/Documents/YerliMali/Eurostat%20verilerine%20gore%20teknoloji%20siniflamalari.docx> adresinden 8 Mart 2023 tarihinde alınmıştır.
- Tokucu, E. ve Yüce, A. (2013). Türkiye'nin İhracat Performansının 1980 Sonrası Dönemde Gelişimi ve İhracatın Artırılmasında Uluslararası Pazarlama İnovasyonunun Rolü. *Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi E-Dergi*, 2(1), 47-75.
- Tuncer, İ., Lopcu, K., Coşkun, N. ve Arıcıoğlu, E. (2017). Türkiye Bölgelerinde Yapısal Değişim: Kümeleme ve Ekonomik Karmaşıklık Analizleri Bağlamında Öneriler. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 9(2), 59-74.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2017). *Araştırma ve Geliştirme Harcamaları (1982-2019)*. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2020). *Dış Ticaret İstatistikleri*. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu.
- UNDP (2017). United National Development Report Annual Report, Web: <https://annualreport.undp.org/2017/> adresinden Haziran 2017'de alınmıştır.
- Wakelin, K. (1998). Innovation and Export Behaviour at the Firm Level. *Research Policy*, 26(7-8), 829-841.
- Wang, Z. and Wei, S. J. (2010). What Accounts for the Rising Sophistication of China's Exports? In China's Growing Role in World Trade. *University of Chicago Press*, 63-104.
- Zhu Y., Ding, H., Wang, Z., Yang, Y. and Xiang, X. (2010). Effect of Epigallocatechin-3-Gallate on the Activity of Alpha-Glucosidase in Vitro. *Wei Sheng Yan Jiu*, 39(2), 168-71.

DOI: 10.26468/trakyasobed.1523766

Trakya University Journal of Social Sciences, 27(1), 10-22, 2025

İşle Bütünleşmenin Dönüştürücü Gücü: Akademisyenlerin Pozitif Ses Çıkarma Davranışları Üzerine Bir Araştırma

The Transformative Power of Work Engagement: A Study on Academics' Positive Voice Behaviors

Dr. Öğr. Üyesi Nida Palabıyık^{1*}, Doç. Dr. Gökben Bayramoğlu²¹Yozgat Bozok Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Yönetim ve Organizasyon Bölümü, Yozgat, Türkiye²Hitit Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, Çorum, Türkiye

ÖZ

Bu çalışmada, akademisyenlerin işleriyle bütünleşme durumlarına göre pozitif ses çıkarma davranışlarının araştırılması amaçlanmıştır. Araştırmada, Türkiye'deki devlet ve vakıf üniversitelerinde görev yapan 452 akademisyenden toplanan veriler kullanılmıştır. Araştırma bulguları, işiyle bütünleşmiş akademisyenlerin pozitif ses çıkarma davranışı sergileme eğiliminde olduklarını göstermektedir. Akademisyenlerin işlerine duygusal, bilişsel ve fiziksel olarak daha fazla bağlı olduklarında, işleriyle ilgili fikir ve önerilerini paylaşma eğilimlerinin arttığı belirlenmiştir. Bu bulgular dikkate alınarak çalışmada, kurumların, akademisyenlerin işle bütünleşme düzeylerini artıracak stratejiler geliştirmeleri ve pozitif ses çıkarma davranışlarını teşvik etmeleri gerektiğine vurgu yapılmıştır.

Anahtar kelimeler: bütünleşme, işle bütünleşme, yapıcı ses, destekleyici ses, ses çıkarma

ABSTRACT

This study aims to investigate the positive voice behaviors in relation to the work engagement levels of academicians. The study utilized data obtained from 452 academicians working at public and private universities in Turkey. The study highlights that academicians with higher levels of work engagement are more inclined to exhibit positive voice behavior. It was determined that when academicians are more emotionally, cognitively, and physically engaged with their work, they show a greater tendency to share ideas and suggestions related to their jobs. Based on these findings, the study emphasizes the need for institutions to develop strategies that enhance the work engagement levels of academicians and encourage positive voice behaviors.

Keywords: engagement, work engagement, constructive voice, supportive voice, voice behavior

*Bu çalışma, 2021 yılında Hitit Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü'nde tamamlanan "İşle bütünleşmenin pozitif ses çıkartma davranışı üzerindeki etkisinde örgütsel bağlılığın aracılık rolü" başlıklı doktora tezinden türetilmiştir.

*Sorumlu Yazar/Corresponding Author: Dr. Öğr. Üyesi Nida Palabıyık

E-posta: nida.palabiyik@bozok.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0001-8567-3711

Geliş Tarihi/Received: 29.07.2024

Kabul Tarihi/Accepted: 13.06.2025

Yayınlanma Tarihi/Publication Date: 30.06.2025

Atıf/To cite this article: Palabıyık, N., & Bayramoğlu, G. (2025). The transformative power of work engagement: A study on academics' positive voice behaviors. *Trakya University Journal of Social Sciences*, 27(1), 10-22.

©Telif Hakkı 2025 Yazar. Trakya Üniversitesi adına Galenos Yayınevi tarafından yayımlanmaktadır. Creative Commons Atıf (CC BY) Uluslararası Lisansı ile lisanslanmaktadır. Copyright© 2025 The Author. Published by Galenos Publishing House on behalf of Trakya University. Licensed under a Creative Commons Attribution (CC BY) 4.0 International License.

EXTENDED ABSTRACT

Contemporary employment conditions encompass not only individuals' levels of knowledge and skills but also their emotional and cognitive competencies. In this context, work engagement, defined as the inclusion of employees' cognitive, physical, and emotional selves in their work, is considered a necessity for organizational life, with the expectation that employees will contribute more to work processes. Within this framework, it is expected that academics who are highly engaged in their work will be more inclined to take ownership of their tasks, produce solutions to encountered problems, and support developmental efforts. Accordingly, this study aims to investigate the relationship between academics' work engagement levels and their positive voice behaviors.

The primary objective of this research is to determine the tendencies of positive voice behavior according to the work engagement levels of academics. Positive voice behavior refers to employees expressing constructive and supportive ideas to contribute to work processes. This behavior can help organizations develop innovative and proactive processes. In line with the research objective, the following hypothesis was tested: "The work engagement levels of academics have a positively significant effect on positive voice behaviors."

Work engagement and positive voice behaviors can be regarded as critical factors for organizations to achieve sustainable success. Especially in academic life, the commitment of academics to their work and their resulting voice behaviors can yield positive outcomes at both individual and institutional levels. This research makes significant contributions to the literature by revealing the impact of work engagement levels on positive voice behaviors among academics working in universities in Turkey. The results of the study provide important findings that should be considered in the strategic planning of academic institutions. Furthermore, this study can contribute to creating a more innovative and proactive culture in the academic environment by raising awareness about the importance of promoting work engagement.

The research population consists of academics working in public and private universities in Turkey. According to the Higher Education Council (YÖK) data, as of the date of data collection, there are a total of 151,744 academics in Turkey. From this extensive population, 452 academics were selected through convenience sampling and surveyed online and face-to-face. There were no restrictions regarding academic titles in the sample selection. The collected data were analyzed using SPSS and Lisrel software packages. As part of the reliability and validity analyses of the scales, factor load values, Cronbach's alpha coefficient, composite reliability (CR), and average variance extracted (AVE) were examined. After ensuring the validity and reliability of the scales, the structural equation modeling (SEM) was employed to test the research hypothesis. The normality assumption was tested with Kolmogorov-Smirnov and Shapiro-Wilk tests, and Skewness and Kurtosis values were checked. Additionally, Durbin-Watson and Variance Inflation Factor (VIF) tests were conducted to determine whether there were any autocorrelation and multicollinearity issues in the data.

The findings indicate that academics who are engaged in their work tend to exhibit positive voice behaviors. Academics who are cognitively, physically, and emotionally engaged in their work were found to share more ideas and suggestions to contribute to work processes. It can be concluded that academics with high levels of work engagement are more inclined to make positive and constructive contributions to their organizations. Highly engaged academics are likely to dedicate themselves to performing their jobs to the best of their abilities, demonstrate determination in solving encountered problems, and enjoy their work. Therefore, considering the research results, academics who find their work meaningful and feel happy and energetic while working are more likely to express their ideas and suggestions related to their work. Work engagement enables employees to be more involved in work processes. This encourages employees to express the problems they encounter, propose innovative solutions, and seek opportunities to improve work processes. In this context, increasing the work engagement levels of academics can positively affect both individual performance and institutional success.

The results of the research indicate that the work engagement levels of academics promote positive voice behaviors. It is recommended that institutions develop strategies to increase academics' work engagement levels and enhance social support opportunities in this context. Additionally, creating a supportive work environment that encourages academics to present innovative ideas is important.

The findings of this research emphasize the need to increase the work engagement levels of academics to enhance their contributions to work processes and achieve organizational success. Future studies are recommended to examine this issue more comprehensively by considering external factors affecting work engagement and positive voice behaviors.

Giriş

İstihdam koşullarının ve çalışanlardan beklentilerin giderek farklılaştığı günümüz iş yaşamında, örgütler, çalışanlardan işleriyle ilgili olarak tam bir bilgi ve beceri sahibi olmalarının yanı sıra tüm benlikleriyle örgüte katkı sağlamalarını beklemektedir. Ulrich (1997: 125), verimliliklerini artırmak isteyen çağdaş örgütler için insan sermayesinin giderek daha kritik bir unsur haline geldiğini ve özellikle işlerine psikolojik olarak yatırım yapabilen ve buna istekli olan çalışanlara ihtiyaç duyulduğuna dikkat çekmektedir. Diğer bir deyişle, Ulrich (1997: 125), bu dönüşümle birlikte artık çalışanların bedenlerini, zihinlerini ve hatta ruhlarını yaptıkları işe aktarmaları gerektiğini vurgulamaktadır. Bu noktada, çalışanların olumlu çıktılar üretebilmesi için önemli bir içsel motivasyon kaynağı olan işle bütünleşmenin, çağdaş örgütlerin önemli bir konusu haline geldiği söylenebilir (Rich, Lepine ve Crawford, 2010). Bu bağlamda, Kahn'ın Kişisel Katılım Teorisi (1990), işle bütünleşmenin çalışanların bilişsel, duygusal ve fiziksel anlamda işlerine tam olarak katılmalarını sağlayan temel bir kavram olarak öne çıkmaktadır. Bu katılım, yalnızca iş performansını artırmakla kalmayıp aynı zamanda çalışanların örgütsel süreçlere gönüllü katkıda bulunma isteklerini de pekiştirmektedir (Rich, Lepine ve Crawford, 2010). Bu teorik çerçeve, çalışmamızda işle bütünleşmenin pozitif ses çıkarma davranışı üzerindeki etkisini anlamak için bir temel oluşturmaktadır.

En geniş anlamıyla işle bütünleşme, “kişinin bilişsel, duygusal ve fiziksel enerjilerinin bütünsel bir yatırımı” olarak tanımlanabilir (Christian, Garza ve Slaughter, 2011: 97). Başka bir ifadeyle, çalışanların işlerine özen göstermeleri, odaklanmaları, işleriyle bağlantılı rol dışı süreçlere gönüllü katılmaları ve tüm kişisel varlıklarıyla işleriyle bütünleşebilmeleri durumu yansıtılmaktadır (Palabıyık ve Akay, 2024: 200). İşle bütünleşen çalışanlar; bilişsel, duygusal ve fiziksel olarak tüm benlikleriyle performans sergilerler (Rahmadani, Schaufeli Fauzia ve Nazriani, 2022: 3) ve işlerini yaparken akışa geçmeleri daha kolay olur (Markos ve Sridevi, 2010). Ayrıca proaktif ve yenilikçi davranışlar sergileme potansiyelleri daha yüksektir (Chang, Hsu, Liou ve Tsai, 2013). Buna bağlı olarak işle bütünleşen çalışanların işlerine ve örgütlerine katkı sağlama niyetiyle sahip oldukları bilgi ve fikirleri gönüllü olarak dile getirme eğilimleri olabilir. Bu nedenle, ses çıkarma davranışı olarak nitelendirilen (Van Dyne, Ang ve Botero, 2003) bu durum ile işle bütünleşme arasında yakın bir ilişki kurulabilir.

Maynes ve Podsakoff (2014), ses çıkarma davranışının “yapıcı” ve “yıkıcı” olmak üzere iki şekilde gerçekleşebileceğini belirtmiştir. Yapıcı ses çıkarma davranışı, iş süreçlerini iyileştirme niyeti taşıyarak yıkıcı ses çıkarma davranışı ise eleştirel bir yaklaşımla kötümser bir niyet barındırmaktadır. Bu çalışmada, yapıcı niyet taşıyan pozitif ses çıkarma davranışı

araştırma konusuna dahil edilmiştir. Çünkü akademisyenlerin işlerine yönelik yüksek düzeyde bağlılık göstermeleri, onların işlerini daha fazla sahiplenmelerini sağlamakta ve örgüte olan aidiyet duygularını artırmaktadır (Rich vd., 2010). Bu durumun; akademisyenlerin karşılaştıkları sorunları dile getirmelerini, yenilikçi çözümler önermelerini ve iyileştirme fırsatları aramalarını teşvik etmesi beklenebilir. Bu düşüncelerden yola çıkılarak çalışma kapsamında, akademisyenlerin işleriyle bütünleşme düzeylerine göre pozitif ses çıkarma eğilimleri incelenmiştir. Alan yazında işle bütünleşmenin ses çıkarma davranışları üzerindeki etkisine yönelik çalışmalar olmakla birlikte doğrudan pozitif ses çıkarma davranışı üzerindeki etkisini akademisyenler bağlamında araştıran çalışmalar oldukça sınırlıdır. Uluslararası alan yazında çoğunlukla ses çıkarma davranışı inceleme konusu yapılırken ulusal alan yazında ise araştırma modelleri içinde dolaylı olarak işle bütünleşmenin pozitif ses çıkarma davranışı üzerindeki etkisinin araştırıldığı görülmektedir (Nal ve Sevim, 2021; Lee, Mazzeib ve Kim, 2018). Bu bağlamda, iki kavram arasındaki doğrudan etkiyi araştıran bu çalışmanın ilgili alan yazını zenginleştirilmesi beklenmektedir.

Kavramsal Çerçeve

Bu bölümde, çalışmanın temel kavramları olarak işle bütünleşme ve pozitif ses çıkarma davranışına ilişkin alan yazında yer alan bilgiler paylaşılmıştır.

İşle Bütünleşme

Çalışanların iş yaşamlarında verimliliklerinin artması için gerekli unsurların başında işleriyle bütünleşebilmeleri gelmektedir. Özellikle işlerine yönelik duygu ve düşünceleri, zaman zaman fiziki koşullardan daha önemli olabilmektedir. Öte yandan işle bütünleşme, bireysel ve örgütsel düzeyde iş doyumunu, işe bağlılık gibi kavramların ötesinde daha geniş bir anlama sahiptir (Hallberg ve Schaufeli, 2006: 119). Bu nedenle “work engagement” kavramının anlam genişliğini kapsayacak şekilde, ulusal yazındaki sık kullanımları arasında “çalışmaya tutkunluk” (Turgut, 2010), “işe adanmışlık” (Çalışkan ve Erim, 2010), “işle bütünleşme” (Ardıç ve Polatçı, 2009) ve “işe angaje olma” (Güneşer, 2007) ifadeleri yer almaktadır.

Bu çalışmada “işle bütünleşme” kullanımı tercih edilen kavram kişinin; içsel dünyası, çalıştığı fiziki ortam ve yaptığı iş olmak üzere üç unsur arasındaki bütüncül bir uyumu yansıtmaktadır. Ancak kavramın, alan yazındaki gelişim sürecine bakıldığında farklı şekillerde açıklandığı görülmektedir. Kavramı ilk kez rol kavramı altında “kişilik bütünleşmesi” olarak açıklayan Kahn (1990: 694), iş rollerini gerçekleştirmek için yoğun çaba harcayarak tüm enerjilerini işlerine yansıtan çalışanların, işleri ile kişilikleri arasında bir bütünleşme olduğunu belirtmiştir. Bu çerçevede kişilik bütünleşmesini, “kendilerini fiziksel, bilişsel ve duygusal olarak o role aktarması” olarak

tanımlamıştır. Bütünleşmeyi, tükenmişliğin tam tersi durumu yansıtan bir kavram olarak açıklayan Maslach ve Leiter (1997) ise, tükenmişlik düzeyi yüksek olan kişilerin bütünleşme düzeylerinin düşük olacağını ya da bu durumun tam tersinin de geçerli olabileceğini belirtmişlerdir. Ancak Schaufeli, Salanova, González-Romá ve Bakker (2002b: 86), işle bütünleşmenin her koşulda tükenmişlik durumunun tam tersini yansıtmayacağını vurgulayarak işle bütünleşmeyi, farklı boyutları içeren geniş kapsamlı bir kavram olarak açıklamıştır. Bu açıklamaya göre işiyle bütünleşen kişiler, “çalışırken fiziksel, bilişsel ve duygusal kaynaklarını bir bütün olarak” işlerine yöneltirler. Benzer şekilde Saks (2006: 602) da işle bütünleşmeyi, “çalışanların rol performansını etkileyen duygusal, bilişsel ve davranışsal bir kavram” olarak tanımlamıştır. Bu yönüyle işle bütünleşme, çalışanların mesleklerine ilişkin tatmin edici bir duygu durumunu yansıtmaktadır.

Bu açıklamalar dikkate alındığında işle bütünleşme, akış deneyimiyle aynı kavramlar gibi algılanabilmektedir. Ancak kişinin, bir işe yoğunlaşarak zamanın nasıl geçtiğini anlamadan çalışması olarak tanımlanan akış deneyimi (flow experience) ile işle bütünleşme arasında belirgin farklılıklar bulunmaktadır. Öncelikle akış, belirli bir görev ya da eylemle ilgili yaşanan kısa süreli bir haz duygusunu yansıtmaktadır (Bakker, 2008: 400). İşle bütünleşme ise, örgütsel çerçevede tanımlanan mesleki faaliyetlere ilişkin sürekli bir bağlılık duygusudur. Bu yönüyle akış deneyimi, herhangi bir işe, nesneye ya da duruma ilişkin olabilir ve kısa sürelidir. İşle bütünleşme ise yalnızca mesleki faaliyetlere ilişkin sürekli bir bağlılığı yansıtır (Csikszentmihalyi, 1997: 47). İki kavramı birbirinden farklı kılan başka bir özellik ise akış deneyimi için yalnızca zihinsel bir katılım yeterli olmasına rağmen işle bütünleşmenin zihinsel, fiziksel ve duygusal bir bütünlüğü gerektirmesidir (May, Gilson ve Harter, 2004: 13).

Akış ile işle bütünleşme arasındaki farkı ortaya koyan son madde, işle bütünleşmenin üç bileşenden oluştuğunu ortaya koymaktadır (Schaufeli vd., 2002b: 74):

- Yüksek enerji seviyeleri ve işine yönelik zihinsel dayanıklılık, çaba gösterme isteği ve zorluklar karşısında sebat etme anlamına gelen azim,
- İşine derin bir şekilde bağlanma ve coşku, gurur, ilham, anlam ve meydan okuma duyguları ile karakterize edilen adama,
- İşine yoğunlaşma ve işe tamamen dalmış durumunu (örneğin, zamanın akışını kaybetme) yansıtan benimseme.

Kısaca kişinin tüm benliğiyle işine yoğunlaşması olarak açıklanabilecek işle bütünleşme durumu; başka bir kişiye, davranışa, nesneye ya da olguya bağlı olmayan bir sürekliliği yansıtmaktadır. Herhangi bir dış kaynağa doğrudan bağlı olmamakla birlikte işle bütünleşmenin öncülleri olarak işe ve

kişiye ilişkin bazı kaynaklar dikkate alınabilir. Destek algısı, lider ile üye arasındaki etkileşim gibi temeli işe dayanan kaynaklar, çalışanların varlıklarını değerli kılarak işlerine anlam yüklemelerini sağlayabilir. Örneğin çalışanların sosyal destek algıları, kendilerini değerli hissetmelerini sağlayarak yaptıkları işe anlam kazandırmalarını sağlayabilir. Yüksek sosyal destek algısına sahip çalışanlar, örgütte gerçekleştirdikleri işlerin anlamlı olduğunu düşündüklerinde ve yeterli desteği aldıklarında, örgüte ve işe yönelik artan güvenleri vasıtasıyla işle bütünleşme eğilimleri güçlenmektedir (Kahn, 1990: 711). Benzer şekilde çalışanların bireysel yetenekleri geliştirilerek de işle bütünleşmeleri sağlanabilir. Bu anlamda kişiye ilişkin kaynaklar arasında iyimserlik, öz yeterlilik ve özsaygı değişkenleri dikkate alınabilir. Örneğin olumlu sonuçlar elde etme niyetiyle çalışan bireyler, çevresel fırsatların fark edilmesinde ve zorlukların üstesinden gelmesinde daha başarılı olmaktadır (Xanthopoulou, Bakker, Demerouti ve Schaufeli, 2007: 125). Bu nedenle Kahn (1990: 703), iyimser bireylerin işlerini anlamlı bulduklarını ve işleriyle daha fazla bütünleştiklerini belirtmiştir.

Kişilerin işleriyle bütünleşme düzeylerini artırmak için dikkate alınabilecek bu öncüllerin yanı sıra yüksek düzeyde işiyle bütünleşmiş çalışanların çoğunlukla olumlu nitelikteki örgütsel davranışları teşvik etmesi ve olumsuz nitelikteki örgütsel davranışları ise önlemesi beklenebilir. Örneğin çalışan ile yönetici arasındaki ilişkilerin daha yapıcı ve kaliteli seviyelerde yürütülmesini sağlayarak örgütsel süreçleri olumlu şekilde etkileyebilir (Saks, 2006: 614). Kişiler arası ilişkilerin ötesinde işle bütünleşme, kişilerin inisiyatif alabilme toleranslarını artırmakta ve yenilikçi, yaratıcı yönlerini besleyebilmektedir (Hakanen, Bakker ve Schaufeli, 2006: 499). Benzer şekilde Çankır (2021) çalışmasında, işle bütünleşmenin çalışanların iş performansı üzerindeki olumlu etkisini vurgularken işle bütünleşmenin, çalışanların yalnızca iş süreçlerine katılımını artırmakla kalmadığını, aynı zamanda onların iş ile ilgili yenilikçi ve yaratıcı davranışlar sergileme eğilimlerini de güçlendirdiğini ortaya koymuştur. Bu bağlamda, işiyle bütünleşen kişiler işleriyle gurur duydukları için bireysel ve örgütsel seviyede başarıya ulaşma niyetiyle çalışmaktadırlar (Erim, 2009: 146). Bu anlamda bir yandan psikolojik ve duygusal olarak kişiyi besleyen diğer yandan fiziksel başarı hazzı uyandıran işle bütünleşme, çalışanların işleriyle gurur duymalarını ve başarı odaklı bir yaklaşımla sorumluluk bilinçlerinin gelişmesini teşvik etmektedir (Erim, 2009: 146).

Pozitif Ses Çıkarma Davranışı

Günümüzün rekabet şartlarında çalışanların bilgi, tecrübe ve bunları kullanabilme yetenekleri önem taşımaktadır. Bu yeteneklerinin örgütsel süreçlere aktarılabilmesi için bilgilerini ve düşüncelerini açıkça dile getirebilmeleri beklenir. Alan yazında ses çıkarma davranışı olarak isimlendirilen bu

durum, çalışanların işlerine ve/veya örgütlerine katkı sağlama niyetiyle sahip oldukları bilgileri ve fikirleri gönüllü olarak dile getirmeleri şeklinde açıklanmaktadır (Van Dyne vd., 2003: 1350). Örgütsel konularda seslerini yükseltmeye cesaret edebilen çalışanlar; karşılaştıkları sorunları yöneticileriyle paylaşabilir, sorunlara ilişkin çözüm önerilerini sunabilir, dış kaynaklardan destek sağlayabilir ve tüm süreçlerde aktif şekilde rol üstlenebilirler. Özellikle destekleyici ve engelleyici ses çıkarma davranışlarını inceleyen Kakkar vd. (2016), bu tür davranışların çalışanların örgütsel problemleri tanımlama ve çözüm önerileri getirme kapasitelerini artırdığını ve özellikle destekleyici ses çıkarma davranışlarının proaktif davranışları teşvik ettiğini belirtmiştir. Bu anlamda ses çıkarma davranışı, memnuniyetsizliklere karşı gösterilen bir tepki (Gorden, 1988: 285) ya da başkalarıyla yapılan dedikodu gibi sadece pasif ve/veya olumsuz davranışlar olarak sınırlandırılmamalıdır. Ses çıkarma davranışı Şekil 1'deki gibi yapıcı ya da yıkıcı ve aktif ya da pasif olmak üzere dört farklı şekilde gerçekleşebilen çok boyutlu bir kavramdır.

Davranışın Niteliği	Aktif	Pasif
Yapıcı	Yapıcı ses çıkarma - Yönetime geri bildirim sağlama - Sorun çözmeye yönelme - Yapıcı öneriler sunma	Bağlılık ve iyimser beklenti - Mevcut durumu kabullenme - Görüş farklılıklarına sessiz kalma - Olumsuz durumlar karşısında sabırlı davranma
Yıkıcı	Yıkıcı ses çıkarma - Yönetim süreçlerini eleştirme - İşe/örgüte zarar veren davranışlar sergileme - İşten düşmanca ayrılma	Kayıtsızlık - Gizli bilgi tutma - İşten kaçınma - Sorunları görmezden gelme

Şekil 1. Ses Çıkarma Davranışları Matrisi [Araştırmacılar tarafından Gorden (1988: 286) ile Özkalp ve Kirel'in (2013:120) düşüncelerinden yararlanılarak oluşturulmuştur.]

Çalışanların ses çıkarma davranışları Şekil 1'deki matrise göre dört farklı şekilde gerçekleşebilir. Aktif ve yapıcı nitelikteki davranışları yansıtan *yapıcı ses çıkarma*, çalışanların sorunlara ve gelişim fırsatlarına ilişkin fikirlerini/düşüncelerini açıkça dile getirebildikleri bir durumu yansıtmaktadır. Bunun tam tersi aktif ama yıkıcı nitelikteki davranışları yansıtan *yıkıcı ses çıkarma* ise, çalışanların iş tatminsizliklerini örgüte zarar verebilecek düzeyde dile getirmesi şeklinde açıklanabilir (Gorden, 1988: 286). Pasif ve yapıcı nitelikteki davranışlar *bağlılık ve iyimser beklenti* şeklinde isimlendirilmiş ve çalışanların mevcut durumu

eleştirmek ya da fikirlerini kabul ettirmeye çabalamak yerine örgüte bağlı kalmayı tercih ettikleri davranışları içermektedir. Bu bölgede çalışanlar, olumsuz şartların iyileşeceğine ilişkin bir beklentiye ve inanca sahiptir. Pasif ve yıkıcı davranışların yer aldığı *kayıtsızlık* bölgesinde ise çalışanlar, iş tatminsizliklerini dile getirmemekle birlikte her türlü işe ve değişime karşı kayıtsız kalmaktadırlar (Özkalp ve Kirel, 2013:120).

Bu sınıflandırmaya benzer şekilde Maynes ve Podsakoff (2014), davranışın niteliğine göre ses çıkarmanın “yıkıcı” ve “yapıcı” olmak üzere iki şekilde gerçekleşebileceğini belirtmiştir. *Yıkıcı ses çıkarma davranışı*, çalışanların iş süreçleri ve uygulamaları hakkında kötü niyetle açıkladıkları eleştirel fikirlerini yansıtmaktadır. Buna karşılık *yapıcı ses çıkarma davranışı*, iş süreçlerinin geliştirilmesi niyetiyle gönüllü olarak açıklanan fikir ve önerileri içermektedir (Maynes ve Podsakoff, 2014: 92). Mevcut alan yazında bu kavramların, “negatif ses çıkarma” ve “pozitif ses çıkarma” davranışı olarak isimlendirildiği görülmektedir (Van Dyne ve LePine, 1998; Çankır, 2016).

Bu çalışmanın değişkenlerinden birisi olan pozitif ses çıkarma davranışı kavramı, Albert Hirschman tarafından 1970’li yıllarda “Exit, Voice and Loyalty” adlı kitabında ilk kez ele alınmıştır. Hirschman, pozitif ses çıkarmayı, çalışanların memnuniyetsiz oldukları iş koşullarını değiştirmeye yönelik yapıcı bir çaba olarak tanımlamıştır. Ancak pozitif ses çıkarma kavramının önemini vurgulamak amacıyla daha kapsamlı şekilde şöyle açıklanabilir (Çankır, 2016: 3):

“Çalışanların işle ilgili değerli gördüğü politikalar, programlar, hedefler, süreçler vb. için destek vermek ya da haksız eleştiriler karşısında bu değerleri savunmak için ve/veya kurumun gelişimi ve yapılan işlerin daha etkin ve verimli yapılabilmesi için yapıcı ve geliştirici öneriler geliştirmesi ve bunu çeşitli iletişim kanallarıyla çalışma arkadaşları ve yöneticileri ile gönüllü bir şekilde paylaşmasına pozitif ses çıkartma denilmektedir.”

Bu tanım; pozitif ses çıkarma davranışının, çalışanların yalnızca örgütsel sorunları dile getirdikleri bir durumla sınırlı olmadığını, aynı zamanda bu sorunlara yönelik çözüm geliştirme çabalarını da içerdiğini belirtmektedir. Bu yönüyle Şener vd. (2018), pozitif ses çıkarma davranışının, çalışanların örgüt içinde iyileştirme ve değişim getirme amacı taşıyan önerilerde bulunmalarına olanak tanıdığını belirtmektedir. Bu davranış, örgütlerin hem çalışanlarının fikirlerine değer verdiğini göstermekte hem de iş süreçlerini iyileştirmeye yönelik somut adımlar atılmasına olanak tanımaktadır. Bu kapsamda pozitif ses çıkarma, çalışanların iş süreçlerine aktif katılımını artırarak hem bireysel hem de örgütsel performansı olumlu yönde etkileyen kritik bir unsur olarak kabul edilmektedir.

Pozitif ses çıkarma davranışı, iki temel boyutu içermektedir (Maynes ve Podsakoff, 2014: 91-92): Destekleyici ses

çıkarma ve yapıcı ses çıkarma. *Destekleyici ses çıkarma*, örgüt açısından değerli olabilecek politika, prosedür ve süreçlerin gönüllü şekilde desteklenmesi şeklinde açıklanmaktadır (Çankır, 2016). Başka bir ifadeyle çalışanların iş süreçlerine yönelik olumlu önerilerde bulunmaları ve mevcut prosedürlerin iyileştirilmesi için gönüllü katkılar sunmaları anlamına gelir. Bu davranış, örgütsel süreçlerin daha verimli hale getirilmesine yönelik yapıcı öneriler ve çözümler sunmayı içermektedir (Durdu, 2021). Destekleyici ses çıkaran çalışanların, yapıcı fikirler sunması ve bu yöndeki fikirlerini, örgüte fayda sağlayacağı inancıyla haksız eleştirilere karşı savunması davranışları öne çıkmaktadır.

Yapıcı ses çıkarma ise, örgütün değişim sürecine fayda sağlayabileceğine inanılan işe ilişkin edinilen bilgilerin ya da kişisel fikirlerin gönüllü şekilde açıklanmasıdır. Bu anlamda çalışanların örgütteki süreçleri geliştirmek amacıyla yeni fikirler ve öneriler sunarak değişim ve iyileşme sağlamayı amaçlayan davranışları yansıtmaktadır (Çankır ve Çelik, 2018). Çalışanların; karşılaşılan sorunlara yönelik yapıcı çözümler üretme, değişim ve yenilik yapma arzusuyla iyileştirici öneriler sunma ya da süreci teşvik edici öneriler sunma şeklindeki çabaları örnek verilebilir (Maynes ve Podsakoff, 2014).

Sonuç olarak pozitif ses çıkarma davranışı, çalışanların iş süreçlerine katılımlarını teşvik eden, yenilikçi fikirleri dile getirme fırsatı sunan önemli bir süreçtir. Çalışanların seslerine kulak verilmesi, yalnızca örgütlerin performansını artırmakla kalmaz, aynı zamanda çalışanların iş tatminini, bağlılığını ve motivasyonunu da olumlu yönde etkiler. Bu nedenle, örgütlerin pozitif ses çıkarma davranışını teşvik eden bir çalışma ortamı yaratması hem kısa hem de uzun vadeli başarı için kritik bir rol oynamaktadır.

İşle Bütünleşme ve Pozitif Ses Çıkarma Davranışı Arasındaki İlişki

İşle bütünleşen çalışanlar, işlerini geliştirebilme arzusuyla içsel motivasyonları yüksek şekilde çalışmaktadırlar (Rich vd., 2010: 631). Bu çalışanlar duygusal, bilişsel ve fiziksel anlamda tüm benliklerini işlerine yansıtmaya eğiliminde oldukları için işleriyle ilgili en iyi sonuca ulaşma niyetiyle hareket etmektedirler. En iyi sonuca ulaşmalarını engelleyen bir sorunla karşılaştıklarında ise sorunu örtbas etmek veya görmezden gelmek yerine, çözüm bularak tamamen ortadan kaldırmayı tercih etmektedirler. Sorunların çözümüne yönelik bu eğilim, çalışanların iş süreçlerine aktif katılımlarını ve yapıcı fikirler geliştirmelerini teşvik edebilir. Ancak, bu katılım yalnızca sorunları çözmeye yönelik değil, aynı zamanda işleriyle ilgili en tatminkâr sonuçlara ulaşmak için sürekli yeni fikirler veya yöntemler geliştirme arzusunu da kapsamaktadır (Lee vd., 2018: 15). İşle bütünleşen çalışanların, iş süreçlerinde karşılaştıkları sorunları çözme ve iş süreçlerini iyileştirme yönündeki bu arzuları pozitif

ses çıkarma davranışı ile yakından ilişkilidir. Pozitif ses çıkarma davranışı, çalışanların iş yerindeki süreçleri iyileştirmek ve katkı sağlamak amacıyla yapıcı ve destekleyici öneriler sunmasını ifade eder (Maynes ve Podsakoff, 2014). Bu davranışın altında yatan motivasyonu açıklamak için Kahn'ın Kişisel Katılım Teorisi (1990) önemli bir teorik çerçeve sunmaktadır.

Kahn'a (1990) göre, çalışanlar işlerine fiziksel, bilişsel ve duygusal anlamda tam olarak katıldıklarında, sadece iş performanslarını değil, iş süreçlerine olan katkılarını da artırır. Kişisel katılımın temelinde, bireylerin işlerine anlam bulmaları ve iş yerinde kendilerini güvende hissetmeleri yatmaktadır. Bu güven ortamı ve anlam bulma, bireylerin içsel motivasyonlarını artırarak sorun çözme ve yenilikçi davranışlar sergilemelerini desteklemektedir. Böylelikle, işle bütünleşen çalışanlar, iş süreçlerinde karşılaştıkları sorunları dile getirerek çözüm önerileri sunmakta ve örgütsel süreçleri geliştirmek için gönüllü olarak yapıcı/destekleyici ses çıkarma davranışlarında bulunmaktadırlar.

İşle bütünleşme ile ses çıkarma davranışı arasındaki ilişki, alan yazındaki çalışmalarla da desteklenmektedir. Rich, Lepine ve Crawford (2010), işle bütünleşmenin çalışanların yenilikçi davranışlarda bulunma eğilimlerini artırdığını belirtmiştir. Ayrıca, Nal ve Sevim (2021) tarafından yapılan çalışma, paternalistik liderliğin işle bütünleşme üzerindeki etkisini incelemiş ve işle bütünleşmenin pozitif ses çıkarma davranışını teşvik edebileceği sonucuna ulaşmıştır.

Uluslararası yazında ise ses çıkarma davranışı ile işle bütünleşme kavramlarının birlikte incelendiği farklı çalışmalar bulunmaktadır. Ancak bu çalışmalar; kavramlar arasındaki ilişkiye (Latif ve Arif, 2019), ses çıkarmanın işle bütünleşme üzerindeki etkisine (Jha, Potnuru, Sareen ve Shaju, 2019) ya da başka değişkenlerin dahil edildiği modellerde aracı rollerine (Park, Oh ve Park, 2023; Wu ve Du, 2022) yöneliktir.

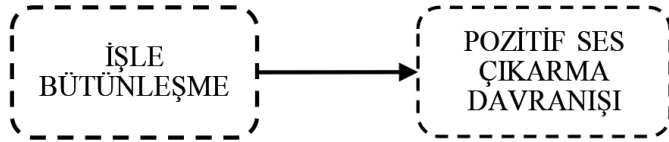
Bu noktadan hareketle ulusal yazında iki kavramın birlikte araştırıldığı daha fazla çalışmaya ihtiyaç duyulduğu, uluslararası yazında ise hem "pozitif ses çıkarma davranışına" ilişkin hem de işle bütünleşmenin pozitif ses çıkarma üzerindeki etkilerine ilişkin çalışmalara ihtiyaç duyulduğu söylenebilir. Zira işle bütünleşme kavramının alan yazındaki öncülüğünü yapan Kahn (1990: 694) kişisel katılımın, insanların yaşamlarında kendilerini ifade etme gereksinimlerini açığa çıkaracağını belirtmiştir. Bu kapsamda pozitif ses çıkarma davranışı, Kahn'ın görüşünü ampirik destekleme ya da reddetme olanağı sağlayabilecek bir potansiyele sahiptir. Bu doğrultuda özellikle akademisyenlerin, iş yaşamında eğitim, araştırma, toplumsal katkı ve kişisel gelişim gibi çok boyutlu katkı sunma potansiyelleri dikkate alındığında tüm benliklerini işlerine verebilmeleri ve bu katkıları sağlayabilmek için fikirlerini, önerilerini açıkça paylaşabilmeleri oldukça önemli görülmektedir (Rosewell ve Ashwin, 2018; Brew, Boud, Crawford ve Lucas, 2017; Houston,

Meyer ve Paewai, 2006). Dolayısıyla akademisyenlerin işle bütünleşme düzeyleri arttıkça bireysel, kurumsal ve toplumsal düzeyde katkı sağlama arzuları doğrultusunda fikirlerini paylaşma ihtiyaçlarının da artması beklenebilir.

Bu kavramsal çerçeve ve ilgili alan yazın ışığında, işle bütünleşmenin pozitif ses çıkarma davranışı üzerinde olumlu bir etkisi olduğu varsayılmaktadır. Kahn'ın Kişisel Katılım Teorisi, çalışanların iş süreçlerine katılımını artırarak, onların sorunları dile getirme ve çözüm üretme kapasitelerini yükseltebilir. Dolayısıyla, akademisyenlerin işlerine olan duygusal, bilişsel ve fiziksel bağlılıklarını yansıtan işle bütünleşmenin, pozitif ses çıkarma davranışları üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olacağı düşünülmüş ve bu doğrultuda araştırma hipotezi şu şekilde belirlenmiştir:

H₁: Akademisyenlerin işle bütünleşme düzeyleri, pozitif ses çıkarma davranışları üzerinde olumlu yönlü anlamlı bir etkiye sahiptir.

Bu kapsamda araştırmanın modeli, Şekil 2'deki gibi oluşturulmuştur.

Şekil 2. Araştırma Modeli

Yöntem

Bu araştırmanın amacı, akademisyenlerin işleriyle bütünleşmelerinin pozitif ses çıkarma davranışları üzerindeki etkisini belirlemektir. Bu kapsamda başlık altında araştırmanın evrenine, örnekleme ve veri toplama araçlarına ilişkin bilgiler verilmiştir.

Araştırmanın Evreni ve Örnekleme

Devlet ve vakıf üniversitelerinde çalışmakta olan akademisyenler, bu araştırmanın evrenini oluşturmaktadır. Verilerin toplandığı tarih itibarıyla Yüksek Öğretim Kurumu (2021) verilerine göre Türkiye’de görev yapmakta olan akademisyen sayısı 151.744’tür. Sekaran ve Bougie (2016: 264) tarafından belirlenen referans aralıkları dikkate alındığında 384 katılımcının yeterli olması beklenmektedir. Yozgat Bozok Üniversitesi 2020-42 sayılı ve 16.04.2020 tarihli Girişimsel Olmayan Araştırmalar Etik Kurulu onayı alındıktan sonra örnekleme, akademik unvanlara ilişkin herhangi bir kısıtlama yapılmaksızın kolayda örnekleme yöntemiyle çevrim içi ve yüz yüze anket uygulaması yapılmıştır. Uygulanan anketler sonucunda 452 akademisyene ulaşılmış ve belirlenen örneklem sayısının üzerine çıktığı için bu sayının yeterli düzeyde olacağı düşünülmüştür. Katılımcıların demografik bilgilerine ilişkin bulgular, Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Katılımcılara İlişkin Bilgiler

Demografik Özellikler		Frekans	Yüzde	Demografik özellikler		Frekans	Yüzde
Cinsiyet	Kadın	242	53,5	Medeni Durum	Bekar	174	38,5
	Erkek	210	46,5		Evli	278	61,5
Yaş	20-25	22	4,9	Unvan	Ar. Gör.	106	23,5
	26-30	62	13,7		Öğr. Gör.	141	31,2
	31-35	136	30,1		Dr. Öğr. Ü.	127	28,1
	36-40	86	19,0		Doçent	31	6,9
	41 ve üzeri	146	32,3		Profesör	47	10,4
Çalışılan Kurum Türü	Vakıf	176	38,9	Çalışılan Birim	Fakülte	284	62,8
	Devlet	276	61,1		Yüksekokul	42	9,3
Mevcut İşyerinde Çalışma Süresi	1 yıldan az	71	15,7		MYO	114	25,2
	1-5 yıl	172	38,1		Diğer	12	2,7
	6-10 yıl	107	23,7	Toplam Çalışma Süresi	1 yıldan az	17	3,8
	11-15 yıl	46	10,2		1-5 yıl	66	14,6
	16 ve üzeri	56	12,4		6-10 yıl	119	26,3
					11-15 yıl	85	18,8
					16 ve üzeri	165	36,5

Tablo 1. Devamı

Demografik özellikler		Frekans	Yüzde	Demografik özellikler		Frekans	Yüzde
İdari Görev	Var	176	38,9	Varsa İdari Görev/ler Türü	Bölüm Bşk.	72	35,8
					Bölüm Başkan Yrd.	17	8,5
					Anabilim Dalı Bşk.	14	7,0
					Dekan Yrd.	11	5,5
					Dekan	7	3,5
					Rektör Yrd.	1	0,5
					Rektör	2	1,0
					Müdür	17	8,5
					Müdür Yrd.	28	13,9
					Koordinatör	23	11,4
	Yok	276	61,1		Diğer	9	4,5

Veri Toplama Araçları

Araştırmanın modelinde yer alan işle bütünleşme ve pozitif ses çıkarma değişkenlerine ilişkin analizlerin yapılabilmesi için iki tür ölçek kullanılmıştır. Bu ölçeklere ilişkin bilgiler şöyledir:

- **İşle Bütünleşme Ölçeği:** Katılımcıların işle bütünleşme düzeylerini ölçmek amacıyla Schaufeli vd. (2002a) tarafından geliştirilen İşle Bütünleşme Ölçeği (UWES) kullanılmıştır. Atilla-Bal (2008) tarafından Türkçe uyarlaması yapılan ölçek; azim, adama ve benimseme olmak üzere üç boyut ve 17 ifadeden oluşmaktadır. Ölçek 5'li Likert formatında olup (1) “kesinlikle katılmıyorum”- (5) “kesinlikle katılıyorum” şeklinde yapılandırılmıştır.

- **Pozitif Ses Çıkarma Ölçeği:** Katılımcıların pozitif ses çıkarma davranışlarını ölçmek için Ses Çıkarma Davranışı Ölçeğinin (Maynes ve Podsakoff, 2014) boyutlarından birisi olarak alan yazında yer alan ve Çankır (2016) tarafından Türkçeye ölçek olarak uyarlanan Pozitif Ses Çıkarma Davranışı Ölçeği kullanılmıştır. Destekleyici ve yapısı ses çıkarma

davranışı olmak üzere iki boyuttan ve 10 ifadeden oluşan ölçek, 5'li Likert formatında olup (1) “kesinlikle katılmıyorum”- (5) “kesinlikle katılıyorum” şeklinde yapılandırılmıştır.

Araştırma Bulguları

Bu bölümde, araştırmanın ölçüm modeli ve yapısal model testlerine ilişkin sonuçlar paylaşılmıştır. Ölçüm modeli kapsamında araştırma ölçeklerinin güvenilirliklerine ve geçerliliklerine; yapısal eşitlik modeli kapsamında ise hipotez testinin sonuçlarına bilgiler paylaşılmıştır.

Ölçüm Modeli

Araştırma değişkenlerine ilişkin ölçeklerin geçerlikleri ve güvenilirlikleri test edilmek üzere Lisrel ve SPSS paket programları yardımıyla ölçüm analizi yapılmıştır. Araştırma ölçeklerinin geçerlik ve güvenilirliklerinin test edilmesinde faktör yük değerleri ($>0,50$); Cronbach alpha katsayısı ($>0,70$); birleşik güvenilirlik ($CR>0,70$) ve ortalama açıklanan varyans katsayısı ($AVE>0,50$) incelenmiştir. Ölçüm modeline ilişkin bulgular Tablo 2'deki gibidir.

Tablo 2. Ölçüm Modeline İlişkin Bulgular

Değişken	Faktör Yük Değerler	Ortalama	Standart Sapma	Kolmogorov-Smirnov	Shapiro-Wilk	Çarpıklık	Basıklık
İşle Bütünleşme Ölçeği							
Cronbach's Alpha= 0,908; KMO=0,887; CR=0,958; AVE=3,254							
Azim1	0,764	3,951	0,695	0,060 (p=0,00)	0,974 (p=0,00)	-0,568	0,454
Azim2	0,783						
Azim3	0,719						
Azim4	0,728						
Azim5	0,738						
Azim6	0,687						
Adama1	0,810	4,340	0,684				
Adama2	0,777						
Adama3	0,782						
Adama4	0,822						
Adama5	0,736						
Benimseme1	0,483	3,871	0,738				
Benimseme2	0,809						
Benimseme3	0,609						
Benimseme4	0,888						
Benimseme5	0,883						
Benimseme6	0,766						
Pozitif Ses Çıkarma Davranışı Ölçeği							
Cronbach's Alpha= 0,839; KMO=0,818; CR=0,936; AVE=1,980							
DestekleyiciSes1	0,743	3,533	0,699	0,74	0,985	-0,168	0,266
DestekleyiciSes2	0,769						
DestekleyiciSes3	0,806						
DestekleyiciSes4	0,713						
DestekleyiciSes5	0,653						
YapıcıSes1	0,823	3,876	0,689				
YapıcıSes2	0,768						
YapıcıSes3	0,703						
YapıcıSes4	0,858						
YapıcıSes5	0,845						

Tablo 2’de yer alan ölçüm modelinin faktör yük değerleri eşik değerlerin üzerinde olduğu için ölçekteki herhangi bir ifade analiz dışında bırakılmamıştır. Ölçek boyutlarına ilişkin ortalama değerleri, katılımcıların işleriyle bütünleşme ve örgütsel konularda pozitif yönlü ses çıkarma eğilimlerinin olduğuna işaret etmektedir. İşle bütünleşme çerçevesinde akademisyenlerin işlerine yönelik bağlılık, çaba ve dayanıklılık düzeylerinin yüksek olduğu görülmektedir. Pozitif ses çıkarma çerçevesinde ise akademisyenlerin örgütlerine yönelik yapıcı ve destekleyici katkılar sunma eğilimlerinin yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

Normallik varsayımı için yapılan Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro-Wilk testleri (p=0,00) ve çarpıklık-basıklık testleri (± 1) doğrultusunda verilerin normal dağıldığı anlaşılmıştır (Hair, Black, Babin, Anderson ve Tatham, 2013: 33). Durbin Watson (dw) testi sonucunda elde edilen değer ($1,5 < dw < 2,5$), otokorelasyon sorunu olmadığını (Karagöz, 2017: 380) göstermiştir. Bununla birlikte varyans artış faktörü (VIF) değerleri 5’in altında olduğu için araştırma verilerinde doğrusallık sorunu da olmadığı anlaşılmıştır (Hair, Risher, Sarstedt ve Ringle, 2019: 15). Ayrıca, korelasyon analizine ilişkin sonuçlar (bkz. Tablo 3) değişkenler arasındaki ilişkilerin 0,90’ın altında olduğunu göstermektedir.

Tablo 3. Korelasyon Analizi Sonuçları

Değişkenler	Ort.	Sh.	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
1.İşle Bütünleşme	4,037	0,564	1,407 ^a	0,834**	0,813**	0,753**	0,508**	0,386**	0,446**
2.Azim	3,951	0,695			0,652**	0,362**	0,483**	0,362**	0,430**
3.Adama	4,340	0,684				0,374**	0,400**	0,322**	0,334**
4.Benimseme	3,871	0,738					0,335**	0,247**	0,302**
5.Pozitif Ses Çıkarma	3,704	0,569					1,804 ^a	0,817**	0,822**
6.Yapıcı Ses Çıkarma	3,876	0,689							0,343**
7.Destekleyici Ses Çıkarma	3,533	0,699							

**p <0,01(n=452); a = $\sqrt{\text{AVE}}$; Ort.:Ortalama; Sh.:Standart Hata

Korelasyon analizi sonuçları; işle bütünleşme ile pozitif ses çıkarma davranışı arasında orta düzeyde ($r=0,508$; $p<0,01$) pozitif yönlü anlamlı bir ilişki olduğunu göstermiştir (Gürbüz ve Şahin, 2018, s. 262). Ayrıca boyutlar itibarıyla bakıldığında işle bütünleşmenin alt boyutlarından azim ve adama ile pozitif ses çıkarma davranışının alt boyutları (yapıcı ve destekleyici ses çıkarma) arasında orta düzeyde; benimseme ile pozitif ses çıkarma davranışının alt boyutları arasında ise düşük düzeyde pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir.

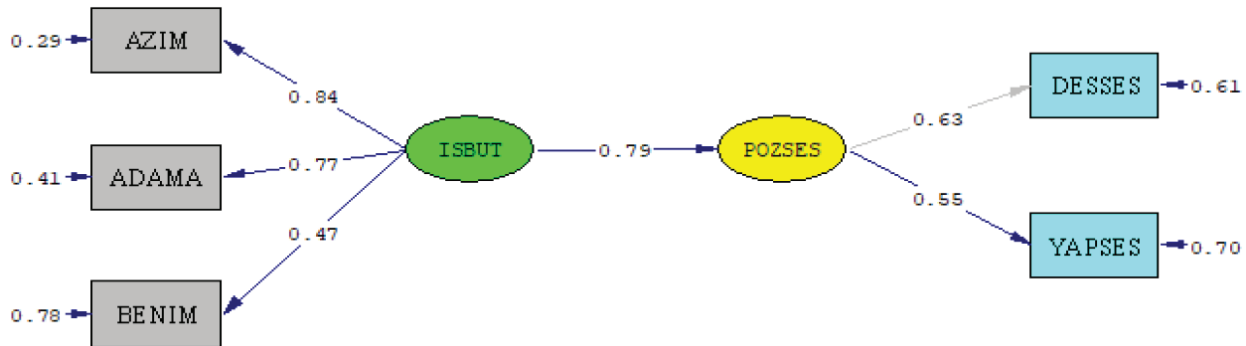
Ölçeklerin ayrışma geçerliliğinin sağlanması amacıyla Fornell-Larcker kriteri kullanılmıştır. Tablo 3'te işle bütünleşme ve pozitif ses çıkarma değişkenlerinin kendileriyle kesişimleri noktada yer alan değerler AVE katsayılarının karekökünü (1,804 ve 1,407) ve iki değişkenin birbiriyle kesiştiği noktadaki değer ise korelasyon katsayısını (0,508) göstermektedir. Fornell-Larcker kriterine göre AVE'nin karekök değerlerinin değişkenler arasındaki korelasyon katsayısından büyük olması, ölçeklerin ayrışma geçerliliğinin olduğunu göstermektedir (Fornell & Larcker, 1981; Yıldız, 2021). Tablo 3'teki sonuçlar

incelendiğinde ölçeklerin ayrışma geçerliliği şartlarını sağladığı görülmektedir.

Yapısal Model - Hipotez Testi

Araştırma modelindeki değişkenlere ilişkin hipotez testi, Lisrel programı yardımıyla yol analizi kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Ölçeklerin boyutları itibarıyla dahil edildiği yapısal modele ilişkin standardize edilmiş sonuçlar Şekil 3'te verilmiştir.

Şekil 3'te, işle bütünleşme değişkeni azim, adama ve benimseme boyutlarıyla modele dahil edilirken pozitif ses çıkarma davranışı ise destekleyici ve yapıcı ses davranışı boyutlarıyla birlikte incelenmiştir. Elde edilen bulgular, işle bütünleşmenin pozitif ses çıkarma davranışını pozitif yönlü ve anlamlı şekilde etkilediğini göstermektedir ($\beta=0,79$; $p=0,00<0,01$; $t=10,11>2,56$). Hata varyansları itibarıyla ölçek maddelerinde çok yüksek değere sahip bir madde bulunmamaktadır. Modelin uyum iyiliği değerleri ise Tablo 4'te sunulmuştur.

Şekil 3. Yapısal Eşitlik Modeli Yol Diyagramı¹

Tablo 4. Yapısal Modele İlişkin Uyum Değerleri

Uyum Değerleri*										
Model	χ^2	sd	χ^2/sd	RMSEA	GFI	AGFI	CFI	NFI	NNFI	SRMR
1	10,52	4	2,63	0,060	0,99	0,97	0,99	0,98	0,97	0,027
Model anlamlılığı: $p=0,03<0,05$										
Model uygunluğu: $X^2/sd <5,0$										
*Kaynak: Schermelleh-Engel ve Moosbrugger, 2003, s. 35-52.										

Tablo 3'e göre, uyum iyiliğine ilişkin temel göstergelerden birisi olan RMSEA değeri kabul edilebilir aralıktadır. Modele ilişkin diğer değerler ise kabul edilebilir düzeyin üzerindedir. Ayrıca χ^2 değerine ilişkin p değeri de %95 güven düzeyinde anlamlıdır ($p=0,03$). Bu sonuçlar göz önüne alındığında, işle bütünleşmenin pozitif ses çıkarma davranışı üzerinde olumlu yönde anlamlı bir etkisi olduğu anlaşılmaktadır ($\beta=0,79$ ve $p=0,03$). Bu doğrultuda araştırmanın H_1 hipotezi kabul edilmiştir.

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada, akademisyenlerin işleriyle bütünleşme durumlarına göre pozitif ses çıkarma eğilimleri araştırılmıştır. Elde edilen bulgular, işiyle bütünleşen akademisyenlerin pozitif ses çıkarma davranışına yönelediklerini göstermektedir. Paternalistik liderliğin işle bütünleşme üzerindeki etkisinde pozitif ses çıkarmanın aracı rolünü araştıran Nal ve Sevim (2021), araştırma sonuçlarından birisi olarak işle bütünleşmenin pozitif ses çıkarma davranışını olumlu yönde etkilediğini belirtmişlerdir. Söz konusu çalışma, bu araştırmanın bulgusunu desteklemekle birlikte bazı yönlerden de farklılaşmaktadır. Öncelikle bu çalışma, akademisyenlerin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Akademisyenlerin çalışma alanlarının, beklentilerinin ve katkılarının diğer sektörlerden farklı dinamiklere sahip olması bu çalışmayı özgün kılmaktadır. İkinci olarak bu çalışmada, işle bütünleşme ve pozitif ses çıkarma değişkenlerinin tüm boyutlarıyla dahil edildiği daha kapsamlı bir araştırma modeli kullanılmıştır. Pozitif ses çıkarma davranışı, destekleyici ve yapıcı ses çıkarma; işle bütünleşme ise tüm bileşenleriyle (azim, adama ve benimseme) birlikte incelemiştir. Yang, Li, Li ve Li (2024), Park vd. (2023) ile Wu ve Du (2022) tarafından yapılan çalışmalarda da dolaylı olarak işle bütünleşmenin ses çıkarma davranışını olumlu etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Ancak bu çalışmalarda aracı değişken olarak kullanılan pozitif ses çıkarma davranışı, ses çıkarma davranışının bir bileşeni olarak incelenmiştir. Bu çalışmada ise doğrudan pozitif ses çıkarma davranışı araştırmaya dahil edilmiş ve yapıcı-destekleyici ses çıkarma bileşenleriyle birlikte daha kapsamlı olarak incelenmesi mümkün olmuştur.

Yüksek düzeyde işiyle bütünleşen akademisyenlerin, işlerini en iyi şekilde yapabilmek için kendilerini işlerine adayacakları; karşılaştıkları sorunlara çözüm üretebilmek için

azim gösterecekleri ve tüm bunları yaparken işlerinden zevk alacakları söylenebilir. Bu anlamda araştırma sonucu da dikkate alındığında bir taraftan yaptıkları işi anlamlı bulan diğer taraftan kendilerini mutlu ve enerjik hissederek çalışabilen akademisyenler, işleriyle ilgili fikirlerini ve önerilerini belirtmek için istekli olacaklardır. Bu nedenlerle akademisyenlerin işle bütünleşme düzeylerinin artırılmasına yönelik çabalar hem bireysel performansı hem de kurumsal başarıyı olumlu şekilde etkileyebilir.

Bu araştırma bulguları dikkate alındığında kurumların, akademisyenlerin işle bütünleşme düzeylerini artıracak stratejilere yer vermelerinin önemi anlaşılmaktadır. Tüm enerjisini işine aktararak kendini ve işini geliştirmeye çalışan, karşılaştığı zorlukları aşmaya niyetlenen akademisyenlerin kurumsal destek görmeleri önemli olacaktır. Bu nedenle sosyal destek olanakları artırılarak akademisyenlerin kariyer gelişim süreçlerinin desteklenmesi önerilebilir. İşlerini yaparken karşılaştıkları sorunların çözümü için yönetici ve kurum desteği aldıklarını hissetmeleri işleriyle bütünleşmelerini teşvik edebilir. Yenilikçi fikirler sunabilecekleri teşvik edici bir çalışma ortamı oluşturulabilir. Bu tür stratejiler, akademik çalışma ortamlarının daha dinamik, üretken ve başarılı olmasını destekleyebilir. Ancak bu önerilerin, çalışma sınırlılıkları çerçevesinde yapıldığı dikkate alınmalıdır. Çalışmada, akademisyenlerin işle bütünleşme ve pozitif ses çıkarma davranışlarını etkileyebilecek dış etkenler dikkate alınmamıştır. Bu kapsamda yapılacak sonraki araştırmaların; kurumsal kültür, örgütsel destek, liderlik tarzları gibi dış faktörleri de dikkate almaları önerilebilir. Ayrıca zaman ve yöntem sınırlılıkları da dikkate alınarak çalışma bulgularının başka araştırmalarla desteklenmesi, bulguların genellenebilirliğini artıracaktır.

Etik Beyan

Bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında belirtilen tüm kurallara uyulduğu beyan edilmiştir.

Etik Kurul Onayı

Çalışmanın uygulama süreci için Hitit Üniversitesi Girişimsel Olmayan Araştırmalar Etik Kurulu'ndan 16.04.2020 tarihli ve 2020-42 sayılı karar ile etik onay alınmıştır.

Çıkar Çatışması ve Finansal Katkı Beyanı

Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması ve finansal katkı beyan edilmemiştir.

Yazarlık Katkı Beyanı

Çalışmanın tüm aşamaları yazarlar tarafından tasarlanmış ve hazırlanmıştır.

Kaynaklar

Ardıç, K., & Polatçı, S. (2009). Tükenmişlik sendromu ve madalyonun öbür yüzü: işle bütünleşme. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 32, 21-46.

Atilla-Bal, E. (2008). *Self-efficacy, contextual factors and well-being: the impact of work engagement* (Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Bakker, A. B. (2008). The work-related flow inventory: construction and initial validation of the WOLF. *Journal of Vocational Behaviors*, 72(3), 400-414.

Brew, A., Boud, D., Crawford, K., & Lucas, L. (2017). Navigating the demands of academic work to shape an academic job. *Studies in Higher Education*, 1-11.

Chang, H., Hsu, H. M., Liou, J. W., & Tsai, C.-T. (2013). Psychological contracts and innovative behavior: a moderated path analysis of work engagement and job resources. *J. Appl. Soc. Psychol.*, 43, 2120-2135.

Christian, M. S., Garza, A. S., & Slaughter, J. E. (2011). Work engagement: a quantitative review and test of its relations with task and contextual performance. *Pers. Psychol.*, 64, 89-136.

Csikszentmihalyi, M. (1997). Finding flow. *Psychology Today*, 30(4), 46-71.

Çalışkan, S. C., & Erim, A. (2010). Pozitif örgütsel davranış değişkenleri (POD) ile yeni araştırma modelleri kurma arayışları: POD'nin işe adanmışlık, tükenmişlik ve sinizm üzerindeki etkileri. *18. Ulusal yönetim ve organizasyon kongresi bildiriler kitabı*, 685-670.

Çankır, B. (2021). Adalet sektöründe çalışanların çalışmaya tutkunlukları sürdürülebilir kalite algıları ile iş performansları arası ilişkide rol oynar mı?. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(3), 1785-1795.

Çankır, B. (2016). Çalışanlarda pozitif ses çıkartma davranışı nasıl oluşur? örgütsel güven, psikolojik sözleşme ihlali, lider-üye etkileşimi ile pozitif ses çıkartma davranışı arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 5(2), 1-12.

Çankır, B., & Çelik, D. S. (2018). Çalışan performansı ve mali performans: Pozitif ses çıkartma, psikolojik iyi-oluş ve çalışmaya tutkunluk ile ilişkileri ve otel işletmeleri örneği. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(2), 54-67.

Durdu, İ. (2021). *Okullarda prososyal davranış ve pozitif ses çıkartma davranışı oluşumunda lider-üye etkileşiminin rolü*. (Doktora Tezi), Aydın Adnan Menderes Üniversitesi.

Erim, F. (2009). *Individual response to organizational change: creating facade of conformity its antecedents and effects on participating in decision making, work engagement, job involvement and intent to quit* (Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Estell, P., & Davidson, E. (2019). Employee engagement, voice mechanisms and enterprise social network sites (ESNS). In *proceedings of the 52nd Hawaii International Conference on System Sciences* (s. 2387-2396). Grand Wailea, Maui, Hawaii, USA: Western Periodicals Company, California.

Gorden, W. (1988). Range of employee voice. *Employee Responsibilities and Rights Journal*, 1(4), 283-299.

Güneşer, A. B. (2007). *The effect of person-organization fit on organizational commitment and work engagement: the role of person-supervisor fit* (Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Hair, J., Black, B., Babin, B., Anderson, R., & Tatham, R. (2013). *Multivariate Data Analysis*. Pearson New Educational Edition.

Hair, J., Risher, J., Sarstedt, M., & Ringle, C. (2019). When to use and how to report the results of PLS-SEM'. *European Business Review*, 31(1), 2-24.

Hakanen, J., Bakker, A., & Schaufeli, W. (2006). Burnout and work engagement among teachers. *The Journal of School Psychology*, 43(6), 495-513.

Hallberg, U., & Schaufeli, W. (2006). "Same same" but different? can work engagement be discriminated from job involvement and organizational commitment? *European Psychologist*, 11(2), 119-127.

Hirschman, A. O. (1970). *Exit, voice, and loyalty: Responses to decline in firms, organizations, and states* (Vol. 25). Harvard University Press.

Houston, D., Meyer, L. H., & Paewai, S. (2006). Academic staff workloads and job satisfaction: expectations and values in academe. *Journal of Higher Education Policy and Management*, 28(1), 17-30.

Jha, N., Potnuru, R., Sareen, P., & Shaju, S. (2019). Employee voice, engagement and organizational effectiveness: a mediated model. *European Journal of Training and Development*, 43(7/8), 699-718.

Kahn, W. (1990). Psychological conditions of personal engagement and disengagement at work. *Academy of Management Journal*, 4(33), 692-724.

Kakkar, H., Tangirala, S., Srivastava, N. K., & Kamdar, D. (2016). The dispositional antecedents of promotive and prohibitive voice. *Journal of Applied Psychology*, 101(9), 1342-1351.

Karagöz, Y. (2017). *SPSS ve AMOS uygulamalı nitel-nicel-karma bilimsel araştırma yöntemleri ve yayım etiği*. Sivas: Nobel Akademik Yayıncılık.

Latif, N., & Arif, L. (2018). Employee engagement and employee voice. *International Journal of Academic Research in Progressive Education and Development*, 7(3), 507-515.

Lee, Y., Mazzeib, A., & Kim, J. (2018). Looking for motivational routes for employee-generated innovation: employees' scouting behavior. *Journal of Business Research*, 91, 286-294.

Markos, S., & Sridevi, S. M. (2010). Employee engagement: the key to improving performance. *Int. J. Bus. Manag.*, 5, 89-96.

Maslach, C., & Leiter, M. (1997). *The truth about burnout: how organizations cause personal stress and what to do about it*. San Francisco: CA: Jossey-Bass.

May, D., Gilson, R., & Harter, L. (2004). The psychological conditions of meaningfulness, safety and availability and the engagement of the human spirit at work. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 77(1), 11-37.

Maynes, T., & Podsakoff, P. (2014). Speaking more broadly: an examination of the nature, antecedents, and consequences of an expanded set of employee voice behaviors. *Journal of Applied Psychology*, 99(1), 87-112.

Nal, M., & Sevim, E. (2021). The intermediary role of work engagement in the effect of paternalist leadership on positive voice behavior. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 12(3), 1130-1140.

Özkalp, Ö. & Kirel, Ç. (2013). *Örgütsel davranış* (6. bs.). Ekin Yayınevi.

Palabıyık, N., & Akay, E. (2024). Algılanan örgütsel desteğin işle bütünleşme üzerindeki etkisinde duygusal bağlılığın aracı rolü. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 16(30), 198-211.

Park, E., Oh, M., & Park, J. (2023). The influence of proactive personality on voice behavior: the mediating role of work engagement and the moderating role of empowering leadership. *The Journal of Internet Electronic Commerce Research*, 23(5), 197-215.

Rahmadani, V., Schaufeli, W., Fauzia, R., & Nazriani, D. (2022). The moderating effect of employee growth climate on the relationship between work engagement and job outcomes among plantation workers in North Sumatra, Indonesia. *Front. Psychol.*, 13(968572), 1-11.

- Rich, B. L., Lepine, J. A., & Crawford, E. R. (2010). Job Engagement: Antecedents and Effects on Job Performance. *Academy of Management Journal*, 53(3), 617–635. <https://doi.org/10.5465/AMJ.2010.51468988>.
- Rosewell, K., & Ashwin, P. (2018). Academics' perceptions of what it means to be an academic. *Studies in Higher Education*, 44(4), 1-11.
- Saks, A. (2006). Antecedents and consequences of employee engagement. *Journal of Managerial Psychology*, 7(21), 600-619.
- Schaufeli, W., Martinez, I., Marques Pinto, A., Salanova, M., & Bakker, A. (2002a). Burnout and engagement in university students: across national study. *Journal of Cross- Cultural Psychology*, 33, 464-481.
- Schaufeli, W., Salanova, M., González-Romá, V., & Bakker, A. B. (2002b). The measurement of engagement and burnout: a two sample confirmatory factor analytic approach. *Journal of Happiness studies*, 1(3), 71-92.
- Schermelleh-Engel, K., Moosbrugger, H., & Müller, H. (2003). Evaluating the fit of structural equation models: tests of significance and descriptive goodness-of-fit measures. *Methods of Psychological Research*, 8(2), 23-74.
- Sekaran, U., & Bougie, R. (2016). *Research methods for business: a skill-building approach*. Chichester, West Sussex, United Kingdom: John Wiley & Sons.
- Şener, E., Çetinkaya, F. F., & Yüksel, A. N., Akkoca, Y. (2018). Pozitif ses çıkartma davranışının öncülü olarak iletişim doyumu. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(2), 165-175.
- Şimşek, Y., & Gürler, M. (2019). A study on employee voice and its effect on work engagement: explicating from the turkish teachers' perspectives. *International Education Studies*, 12(7), 80-92.
- Turgut, T. (2010). Çalışmaya tutkunluk. G. İslamoğlu (Ed.) içinde. *Kurumlarda iyilik de var*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Ulrich, D. (1997). *Human resource champions*. Boston, MA: Harvard Business School Press.
- Van Dyne, L., & LePine, J. (1998). Helping and voice extra-role behaviors: evidence of construct and predictive validity. *Academy of Management Journal*, 41(1), 108-119.
- Van Dyne, L., Ang, S., & Botero, I. (2003). Conceptualizing employee silence and employee voice as multidimensional constructs. *Journal of Management Studies*, 40, 1359-1392.
- Wu, J., & Du, Y. (2022). Linking abusive supervision to promotive and prohibitive voice behavior: testing the mediating roles of work engagement and negative reciprocity. *Int. J. Environ. Res. Public Health*, 19(5498), 1-16.
- Xanthopoulou, D., Bakker, A., Demerouti, E., & Schaufeli, W. (2007). The role of personal resources in the job demands-resources model. *International Journal of Stress Management*, 14(2), 121-141.
- Yang, C., Li, Z., Li, F., & Li, H. (2024). The impacts of digital leadership on employee voice behaviors: the mediating roles of employee empowerment and work engagement. *SAGE Open*, 1-15.
- Yıldız, E. (2021). *SmartPLS ile yapısal eşitlik modellemesi reflektif ve formatif yapılar*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- YÖK. (2020, Aralık 24). Üniversitelerde görev yapan akademisyen sayısı. <https://istatistik.yok.gov.tr/> adresinden alındı.

DOI: 10.26468/trakyasobed.1535235

Trakya University Journal of Social Sciences, 27(1), 23-31, 2025

Ideology in Eastern European Cinema During the Second World War: A Semiotical Analysis

İkinci Dünya Savaşı Sırasında Doğu Avrupa Sinemasında İdeoloji: Göstergebilimsel Bir İnceleme

Asst. Prof. Muzaffer Musab Yılmaz^{1*}, Res. Asst. Doğuşcan Göker²,¹Kırşehir Ahi Evran University, School of Applied Sciences, Department of New Media and Communication, Kırşehir, Türkiye²Sakarya University, Faculty of Communication, Department of Radio, Television and Cinema, Sakarya, Türkiye

ABSTRACT

Eastern Europe was as an important front during the Second World War. This region was occupied by the Nazi regime for a long time. The art of cinema was also significantly affected by this occupation. Film production decreased drastically and came to a standstill in some countries. In countries that cooperated with the Nazis, however, film production continued. In this study, the extent of cinematic production in Eastern Europe during the war and the ways in which ideological discourse was developed are explored. Accordingly, in order to understand the cinematic production and ideological discourse in Eastern Europe during the Second World War, the Romanian-Italian co-production *Odessa in Flames* (Odessa în flăcări, 1942) directed by Carmine Gallone was analyzed with a semiotic method. The film depicts the recapture of Bessarabia by German, Italian and Romanian troops after the Soviet Union captured the region during the war through the story of a family from Chisinau. Semiotics not only allows signs to be analyzed as a meaningful whole, but also allows their social context to be decoded successfully. The reason why this method is preferred is that it allows for a comprehensive analysis of the subtext of a prominent film at a time when cinema is intertwined with ideology and propaganda. In direct proportion to this, the film was chosen because it successfully reveals the Axis powers' view of Eastern Europe. As a result of the study, it has been observed that the film provides an ideological basis for the presence of German and Italian soldiers in Romania, while at the same time conveying the message that the Soviet Union was a common enemy.

Keywords: Second World War, Eastern European cinema, semiology, cinema and ideology, Romania

ÖZ

Doğu Avrupa, İkinci Dünya Savaşı sırasında önemli bir cephe görevi görmüştür. Bu bölge, uzun bir süre Nazi yönetiminin işgali altında kalmıştır. Sinema sanatı da bu işgalden önemli oranda etkilenmiştir. Film üretimi büyük oranda azalmış, bazı ülkelerde de durma noktasına gelmiştir. Naziler ile iş birliği yapan ülkelerde ise film üretimi devam etmiştir. Bu çalışmada, savaş sırasında Doğu Avrupa'da sinemasal üretimin hangi boyutta olduğu ve ideolojik söylemin inkişaf etme biçimleri ortaya çıkarıldı. Bu doğrultuda, İkinci Dünya Savaşı sırasında Doğu Avrupa'da sinemasal üretimi ve üretilen ideolojik söylemi anlamak adına yönetmenliğini Carmine Gallone'nin yaptığı Romanya-İtalya ortak yapımı *Odessa Alevler İçinde* (Odessa în flăcări, 1942) filmi göstergebilimsel bir yöntemle ele alındı. Filmde, Sovyetler Birliği'nin savaş sırasında ele geçirdiği Besarabya bölgesinin Alman, İtalyan ve Rumen askerleri tarafından geri alınması Kişinevli bir aile ekseninde hikâyeleştirilmektedir. Göstergebilim, göstergelerin anlamlı bir bütün olarak ele alınmasına imkân tanırken, onların toplumsal bağlamlarının

*Corresponding Author/Sorumlu Yazar: Asst. Prof. Muzaffer Musab Yılmaz

E-mail: muzafferyilmaz@sakarya.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0001-9491-1048

Received/Geliş Tarihi: 19.08.2024

Accepted/Kabul Tarihi: 13.06.2025

Publication Date/Yayınlanma Tarihi: 30.06.2025

To cite this article/Atf: Yılmaz, M. M., & Göker, D. (2025). Ideology in Eastern European cinema during the Second World War: A semiotical analysis. *Trakya University Journal of Social Sciences*, 27(1), 23-31.

Copyright© 2025 The Author. Published by Galenos Publishing House on behalf of Trakya University. Licensed under a Creative Commons Attribution (CC BY) 4.0 International License.
*Telif Hakkı 2025 Yazar. Trakya Üniversitesi adına Galenos Yayınevi tarafından yayımlanmaktadır. Creative Commons Atf (CC BY) Uluslararası Lisansı ile lisanslanmaktadır.

ÖZ

da başarılı bir biçimde çözümlenmesine olanak sağlar. Bu yöntemin tercih edilmesinin nedeni, sinemanın ideoloji ve propaganda ile iç içe geçtiği bir dönemde, öne çıkan bir filmin alt metninin kapsamlı bir biçimde analiz edilmesine imkân vermesinden dolayıdır. Film de bununla doğru orantılı bir biçimde, Mihver Devletleri'nin Doğu Avrupa'ya yönelik bakışının başarılı bir biçimde ortaya konulmasından dolayı tercih edilmiştir. Çalışmanın sonucunda, filmde Alman ve İtalyan askerlerinin Romanya'da bulunmasına ideolojik bir zemin üretildiği, aynı zamanda Sovyetler Birliği'nin ortak bir düşman olduğu mesajının verildiği görülmüştür.

Anahtar kelimeler: İkinci Dünya Savaşı, Doğu Avrupa sineması, göstergebilim, sinema ve ideoloji, Romanya

EXTENDED ABSTRACT

Eastern European cinema has had a strong cinematic aesthetic. One reason for this is the harsh transformations the region underwent during the twentieth century. The cinema of the region was affected by ideological fluctuations. Following the Second World War, the countries of the region were forced to take sides ideologically with the agreements made by the great powers. One of the developments that created the aesthetics of regional cinema during the Cold War was the Second World War and the subsequent division of the region. In this context, the Second World War stands in an important place. This study aims to reveal the cinema that existed in the region during the war.

In this study, the general situation of the Eastern European cinema during the Second World War was evaluated. What kind of cinematic approach the countries followed during the war was discussed. This approach cannot be separated from the cinematic policies of the occupying forces. Because of that, firstly the cinematic approach of Germany and Italy was emphasized, and then the cinematic policy they followed in Eastern Europe was explained. This evaluation was made for the region in general. Then, in order to understand how cinema was used in the occupied region, a sample film was analyzed semiotically. The 1942 film *Odessa in Flames* was chosen to reveal what the occupation forces aimed to achieve with cinema and what messages they wanted to convey.

Semiotics allows for a meaningful analysis of the signs that exist in everyday life. Founded by the Swiss Ferdinand de Saussure and the American Charles Sanders Peirce, it examines and categorizes objects according to the meaning they represent. According to this approach, meaning can exist not only in a literal sense but also in a connotation sense, implying that symbolic meanings can also be effective in the formation of meaning in a social context. Cinema is also an important field for semiotics. Because it uses the real images recorded by the camera while transforming what is in the director's imagination into reality. The images used in films both refer to actual reality and to the connotations desired to be conveyed. Therefore, they are highly amenable to semiotic analysis.

During the Second World War, Germany and Italy recognized the importance of cinema and pursued a cinema policy accordingly. During this time, they used cinema as an important propaganda tool. They also managed cinematic affairs in the occupied Eastern Europe. They ensured that mostly German and Italian films were shown in movie theaters, silencing dissenting voices. They also carried out direct filming in this region. *Odessa in Flames* is among the films shot during this period. Made jointly by Romania and Italy, the film justifies the presence of German and Italian troops in Romania and portrays the Soviet Union as a common enemy. The film centers on an affluent family in Bessarabia, a region captured by the Soviet Union during the war. Soviet soldiers mistreat the inhabitants and imprison people, especially children, in concentration camps to brainwash them. In the movie, the mother of one of these children starts working as a singer in the Soviet army to save her child. The boy's father becomes a commander in the Romanian army. At the end of the movie, family unity is restored, along with the Bessarabia region and the city of Odessa.

Basic dichotomies are applied in the movie from a semiotic point of view. Dichotomies such as good woman - bad woman, good man - bad man, good soldier - bad soldier are produced. The aim here is to refer to the two sides of the war and emphasize the difference between the good side and the bad side. Although the film was shot in Romania and in partnership with this country, it has traces of the aesthetics of the Italian cinema of the period. A petty bourgeois family's drama is depicted, and issues such as family unity and loyalty are at the center. Although stylistically similar to the Italian films of the period, the main aim was to achieve ideological supremacy in Eastern Europe. This is why the power of cinema is utilized. Through signs, the war is reflected on the cinema screen on an ideological scale.

Introduction

The history of humanity is in a sense the history of oppression and domination. As Walter Benjamin said: "There is no document of civilization which is not at the same time a document of barbarism" (2007: 256). However, the twentieth century stands in an important place in this respect. In this period, with the development of technology and mass media, oppression and domination reached unprecedented levels. In this period of countless wars, civil wars and mass killings, almost all the people of the world have either a citizens of a country which practiced colonialism, fascism, the use of chemical weapons, occupation, etc. or have been among the people of states that have been subjected to such practices. Technological advances have paved the way for subjugation. Michel Foucault described this: "Knowledge is not made for understanding; it is made for cutting" (1977: 154).

Cinema is one of the most important mass media of the modern era (Öztürk, 2015) and has been used as an important tool for oppression and domination. Since it was one of the most important leisure time activities of people, especially in the period when television had not yet become popular, policy makers wanted to make maximum use of its power. For example, Lenin stated that cinema was the most important art for them (Kenez, 1985: 106).

Eastern Europe was an important front during the Second World War. The struggle took place not only on the battlefield but also in other fields. Cinema occupied an important place in this context. It has been an important tool preferred by regimes to make their voices heard. Following the Nazi occupation, the field of cinema was mobilized and documentary and fictional films were produced for propaganda purposes. This study aims to reveal what kind of cinema existed in the Nazi-occupied Eastern European countries. In order to reveal this, a sample film was selected and the content of this film was analyzed. The movie selected as the sample is a war film shot in Romania. A co-production produced by Italy and Romania. This study focuses on the cinematic environment in Eastern Europe during the Second World War. *Odessa in Flames* (Odessa în flăcări, 1942) is chosen as the sample for the study because it successfully summarizes the filmmaking logic in Eastern Europe of the period in terms of both content and production process. The film shows the cinema of the period in a multifaceted way. Along with the film, Romanian cinema is also a good example for the study. Because Romania was captured and recaptured multiple times by the two sides of the war and both sides made a special effort to establish dominance and to bring its citizens closer to their ideologies. Because of that Romania was one of the most vivid cinematic witnesses of the Second World War. Semiotics was chosen as the method. With this, it was aimed to make visible the discourses of the power that make the film

produced. By following the signs, the discourse desired to be produced through cinema in occupied Eastern Europe will be revealed and the codes of the cinema of the period will be unveiled.

Semiotics and Cinema

A sign is simply an object, concept or phenomenon that refers to an entity other than itself. Semiotics is the approach that deals with these signs as a meaningful whole. It deals with all kinds of sign systems developed to communicate. The works of Swiss Ferdinand de Saussure and American Charles Sanders Peirce formed the basis of this approach. Saussure gave lectures on linguistics and his works were published after his death. Saussure's studies were mostly in the field of linguistics. While the signifier is an object or sound, the signified is its image formed in the mind. These two constitute the sign. Saussure accepted that signs are social concepts. The names given to things and the meanings visualized in the mind are social formations. The relationship between signifier and signified is causeless, there is a social agreement between them. Social consciousness plays an important role here (Cobley, 2005: 4).

Charles Sanders Peirce carried out his studies in the USA in the same period with Saussure, is considered as another founder of semiotics. According to him, meaningful systems should be subjected to an evaluation filter based on logic, aiming to deal with signs with the sharpness of comprehension of mathematical science. He stated that signs should be recognized as social phenomena and divided them into three categories; icon, index and symbol. An icon is a sign that resembles the object it represents. Painting or sculpture is an example for this. Index is a sign that refers to a specific being. It is a sign that refer to something different from itself, such as smoke refers to fire, and it'll lose its signifier characteristic in case the object that makes it a signifier disappear. Symbol, on the other hand, is a sign whose relationship with what it represents is established as a result of a social consensus. The olive branch representing peace is an example of this (Civelek and Türkay, 2020: 777).

Roland Barthes stated that with semiotics, any system in which meaning is constructed can be analyzed. He presented his semiotic approach through four distinctions, the first three of which were taken from Saussure's General Linguistics Lectures and the last one was added by himself. The first distinction is between language and speech. The social part is language and the individual part is speech. Language is a system that exists in the social sphere and is obligatory to be used in order to communicate. Speech, on the other hand, is the use of language on an individual basis. These two phenomena are not independent of each other. The second distinction is between signifier and signified. The signifier is defined as an auditory sound sequence or a visual symbol, and the image created by

this symbol in the mind is called the signified. For example, the pen that is spoken or seen is the signifier, while the image of the pen that is visualized in the mind is the signified. The sign is formed by the combination of these two. However, the relationship between signifier and signified is causeless. In other words, a concept has no causal connection with the sequence of sounds that signifies it. The third distinction is between syntagm and paradigm. While paradigm is the selection of similar concepts, syntagm is the combination of the selected elements to form a meaningful whole. The fourth distinction is between connotation and denotation. Denotation is the meaning that is initially visualized in the mind. Connotation is the second level of meaning. A signifier in the denotation can become the signifier of a different sign (Barthes, 1986). For example, a flower may refer only to the image of a flower in the denotation meaning, while in the connotative meaning it may become a signifier of love.

There is a saying in the famous French director Jean-Luc Godard's *Le Petit Soldat* (1963); "cinema is truth at 24 frames per second" (Laist, 2015: 190). In the cinema, as in photography, a reality is produced from pieces of reality. Cinema is not just an artist's painting. A crowded set crew makes an effort to turn what is in the director's imagination into reality. What is transformed into reality are moments selected from fragments of reality. This feature makes cinema a very fertile field for semiotics. Even though the narrative is fictional, the signifiers of the imaginary become real people, things or nature. This inevitably necessitates that what is told in cinema must somehow refer to the real. However, what is meant by the signifier does not always have to be concrete reality. For example, although an object may seem to refer to what it depicts as an image, it can also refer to something very different from its context due to the metaphorical, surreal narrative that cinema allows. For example, a key ring does not only have to be the signifier of a key ring, it can also refer to an old relationship or the life lived in a house. Likewise, an image of a sunrise can refer not only to the weather getting brighter, but also to the bad days being left behind, to the story turning positive. Therefore, cinema has the power to contain parts that are suitable for all of Peirce's triple sign categorization (Kimdem, 1979: 68). This is one of the reasons why cinema is a powerful narrative technique. It allows for connotations as well as denotations, for icons and indexes as well as symbols.

An Overview of German and Italian Cinema of That Period

During the Second World War, almost all of Eastern Europe was occupied by the Nazis. The cinematic policies of Germany and Italy influenced the cinema of the region throughout the war. First, the cinematic approaches of these two countries will be emphasized, and then, in the next section, the context in which

cinema was shaped in Eastern Europe under their influence throughout the war will be explained.

The Nazi government's relationship with German cinema began immediately after they took power. On March 28, 1933, less than two weeks after taking office as Minister of Propaganda, Joseph Goebbels declared that German cinema would become an important instrument of the national project of cultural renewal and reform (Weinberg, 1984: 105). Bruns (2009: 16), quoting Goebbels' speech to his distinguished audience at the Hotel Kaiserhof, a popular meeting place for film artists and executives, states that Goebbels said, "Cinema and the new government will walk together on the road to renewal." Goebbels said he was confident that cinema and filmmakers would defend the new spirit of the times and bring to life the inner meaning and composition of a new world. Guided by their new ideology, they would establish a young, dynamic culture rooted in National Socialist beliefs, deeply committed to the spiritual welfare of the Volk (the people) and distinguished by its moral integrity. In fact, not only Goebbels but also Hitler himself had a keen interest in cinema. Sensing the growth of the cinema industry in the world, the two believed that propaganda would be most effectively shaped through the medium of cinema (Hoffman, 1996: 95).

There are two main events that enabled the Nazi regime to radically control the cinema. One of them was the "Reichsfilmgesetz" law passed in 1934, which brought the movie industry under control through censorship and financial regulations. The other was the nationalization of the UFA studios in 1937. The process of nationalization secures the future of the film industry in the National Socialist state and reinforces unequal power relations. Cinema came completely under the control of Hitler and the Nazi party (Bruns, 2009: 74).

When it comes to Nazi-era cinema, the first name that comes to mind is Leni Riefenstahl. The best known documentary of this period is the 1934 film *Triumph of the Will* (Welch, 2007, s. 55). The film had its first screening on March 28, 1935 at the UFA-Palast in the Berlin zoo. A massive advertising campaign and official publicity was organized (Saritaş, 2018: 341). At the Sixth National Socialist Party congress in Nuremberg the documentary film was presented as a film about Hitler himself (Sennett, 2014: 55). This film was crucial in demonstrating the power of Hitler and the National Socialists and to show who had come to power (Watson, 2016: 41). Kracauer also drew attention to the opening sequence of the movie. Hitler's airplane appearing out of the clouds with divine power, landing in Nuremberg. Kracauer compares this scene to a bad imitation that seems to have been torn from Wagner's magnificent and tragic compositions (Kracauer, 2004: 122-128). After this date, Riefenstahl came to the forefront as Hitler's personal filmmaker. The 1935 film *Freedom Day* (Tag der Freiheit! - Unsere

Wehrmacht) stands out as a Nazi propaganda Documentary. It is about the German army regaining its strength, but the documentary turns into a self-contradictory parody. Rather than the desired images and portrayal of empowerment, the documentary shows a very weakened army (wermacht) that would almost totally destroy Europe four years later. The 1938 film *Olimpia* is a look at the superiority of the Aryan race through sports, which Nazi Germany was obsessed with. Cinema became a tool for Riefenstahl to create her own myth and aesthetic perception, it also became an opportunity to reshape reality (Soussloff, 1996: 21).

Although Nazi Germany discovered the power of cinema as a propaganda tool early on its rule, and tied the entire industry to itself through legal steps, it never achieved the desired effect. This was due to the intense repression that caused many talented filmmakers and writers of the period to flee the country, as well as the hysteria and mood created by the Nazi regime did not match the nature of cinema. In this sense, when trying to understand the cinema of the Nazi era, one should not ignore the situation in Europe.

Mussolini came to power in Italy in 1922, long before Hitler. Cinema was no less important in Italy under Mussolini regime than in Nazi Germany. In 1924, the Unione Cinematografica Educativa (L'Unione Cinematografica Educativa), whose acronym LUCE means "light" in Italian, was launched to produce news and documentary films. In 1925, Mussolini informed various state institutions to produce educational, informative and propaganda films through LUCE (Brunetta, 2009: 61-62). Mussolini and his administration recognized the importance of cinema at an early date and took important steps in this regard.

Until the 1930s, cinema in Italy was dispersed between Turin, Milan, Rome and Naples, but over time it shifted towards the political and bureaucratic center of the country. A consensus emerged between the fascist regime and the industry. Rather than fictional films that directly propagandized the regime, simple films that distracted the audience from contemporary reality were mostly produced. There was a secret agreement between the regime and the industry (Morandini, 1997: 353-354). The cinema studio Cinecittà in Rome started its operations in 1937. Mussolini also attached great importance to Cinecittà (Bondanella, 1993: 5), which became the center of Italian cinema. The studio allowed the fascist ideal to be reflected in cinema, as seen in Carmin Gallome's *Scipio Africanus: The Defeat of Hannibal* (Munzi, 2004: 85). Although militarist, anti-Soviet, Italian historical films or films about Italian colonialism in Africa were made, until 1943 the films were mostly of a more escapist nature, in line with the values of the petty bourgeoisie (Morandini, 1997: 355).

Swastika in Eastern Europe: Eastern European Cinema During the Second World War

In Eastern European countries under the rule of Nazi Germany, social life continued under wartime conditions. During this period, cinema activities were also carried out. While the films of the occupying powers constituted the majority of the films shown in movie theaters, the filmmakers of the occupied countries were able to produce non-political films, albeit under difficult conditions. For example, although the movie theaters in Greece mostly showed films from Germany, Italy and Hungary, only three Greek films were produced during the occupation. Two of them could be shown in movie theaters because they did not have a political subtext. *Duce Tells How He Conquered Greece*, an animation about the failed Italian invasion attempt, was shot in 1942, but was only released in 1945, after the German occupation (Karalis, 2012: 35-36). In Czechoslovakia, too, film production was drastically reduced during the occupation. While the number of films produced in 1939 was forty-one, this number dropped to eleven in 1944. In 1945, only one movie was produced. During this period, almost all the owners of the film companies were German. Czech films were allowed to continue as long as they avoided what Goebbels called "stupid nationalism". It was forbidden to criticize Germany in films. Nor could references to the Czech legion and Jews be presented in a positive way. Czech films had to be shown with German subtitles. Movies were basically about entertainment (Hames, 2009: 10). However, in Poland, one of the countries most affected by the war, even though the Germans continued to screen films in movie theaters during the war, the film industry came to a standstill and no film was produced until the end of the war. In addition to German narrative films, propaganda films were also shown in movie theaters. Polish comedy films shot before the war were also shown in theaters (Haltorf, 2019: 69-70). Hungary had a relatively free cinematic environment due to its partnership with the Germans. During this period, a significant number of Hungarian films were produced and these films had a wide audience both inside and outside the country. However, in order to ensure its cultural superiority, the Nazi regime paid special attention to the screening of German films in Hungary and made efforts to purify Hungarian cinema of Jews. Likewise, they exerted a certain pressure on the choice of the subjects of the films (Frey, 2018: 289-291). Yugoslavia, Bulgaria and Albania were mostly consumers. German, Italian and Hungarian films were mostly shown in these countries throughout the war (Kallis, 2011: 180; Elsie, 2010, : 135; Frey, 2011: 164). The Nazi occupation had an impact not only on film production but also on the fate of the films produced up to that point. In Greece, for example, most of the film archive was destroyed during the occupation. This was not only because the Germans damaged public buildings. The Nazis used the film material for the production of various equipment (Karalis, 2012: 35).

During the occupation, films were also produced with the support of the alliance's major partners, the Germans and Italians. *Odessa in Flames* was shot in Romania in 1942 as an Italian-Romanian co-production. Directed by Italian director Carmine Gallone, the film was about the liberation of Moldova from the Soviets (Stojanova, 2019: 249-250). The German film *People in the Storm* was also shot in Croatia under the direction of Fritz Peter Buch. The film depicted the Germans' clashes with the Serbs, and portrayed the Croats and Slovenians as friends and the Serbs as enemies. The aim was to justify the occupation. Similarly, the German occupation of Greece and Yugoslavia was turned into a documentary called *Death of Yugoslavia/War on the Balkans* (Smrt Jugoslavije/Rat na Balkanu) (Rafaelic, 2011: 104-105).

During the occupation years, many Eastern European cinemas experienced significant developments. For example, Filopimin Finos in Greece established a sound and editing studio with his own resources in 1942 and named it Finos Films. This studio became a center where important works emerged for the country's cinema after the occupation. Finos and his partners, including sound technician, production director and designer Markos Zervas, brought together scriptwriters, directors, actors and film technicians of all kinds and provided the opportunity to share experiences (Karalis, 2012: 36). The cinema infrastructure in Croatia was also strengthened during this period. The country's separation from Yugoslavia by Germany and its independence had a great impact on this. In 1941, the *Legal Decree for the Protection of the Aryan Culture of the Croatian People* was published. Similarly, film regulations were prepared. Accordingly, cinemas owned by Serbs and Jews were confiscated. Inspectors were appointed to the others. The screening of films from all countries that the Nazis were at war with was banned. A censorship desk was established (Rafaelic, 2011: 100). This period also had great importance for Hungarian cinema. Due to the Hungarian government's alliance with the Nazis, Hungary expanded its borders towards Slovakia, Romania and Yugoslavia. Since US and French films did not come during the war, it provided film needs of Eastern Europe to a large extent (Frey, 2018: 271-272; Frey, 2011: 164).

Odessa in Flames (1942)

Odessa in Flames (*Odessa în flăcări*, 1942) is a Romanian-Italian co-production directed by Italian Carmine Gallone. Shot in Romania, the film depicts the Soviet Union's occupation of Bessarabia, which was part of Romania at the time, and the Axis Powers' subsequent recapture of this region and the city of Odessa, centering on a wealthy family living in Chisinau.

Figure 1. Poster of the film *Odessa in Flames* (1942)

Living in Chisinau in Bessarabia, Maria and Michelle have a marriage that is going badly. Maria, who used to be a famous singer, gave up singing after her marriage in line with Michelle's wishes and takes care of her son Nico at home. Although she does not do her profession, she can participate in small programs. One day Maria goes to a village fair with her friend Sergiu, a secret Soviet agent, and on the same day Michelle leaves for Bucharest with her mistress. Nico stays at home with the babysitter. On the same day Soviet troops entered Bessarabia and soon captured Chisinau. Nearby Chisinau, Maria returns home as soon as she receives the news, but her son Nico has been taken to a concentration camp by Soviet soldiers. Michelle also receives the news at the hotel and immediately sets out to return home. But Romanian soldiers refuse to let her cross the border.

Figure 2. Citizens are being forcibly evacuated

An important figure in the Soviet army, Sergiu is assigned as the commander of the army in Bessarabia. As Maria struggles to reunite with her son, she accepts Sergiu's offer to work as a singer for the Russian administration in Bessarabia. Her goal is to find her son. Michelle also serves as a commander in the Romanian army, and during this time he searches for his wife and son. After close to a year, the Axis Powers launch an

offensive in the Bessarabia region and retake Chisinau. Michelle goes to his neighborhood and learns through a poster that his wife is a singer. At the same time, Maria is singing at the opera in Odessa, while continuing to search for her son. Sergiu is in a deep depression, feeling remorse for all the people he killed as a Soviet commander, and also thinking that as a failed commander he will be punished either by the Soviet Union or by the Nazis. He is deeply in love with Maria. He accepts Maria's offer to run away together after finding Nico. He tries to find Nico, but his efforts are noticed by the Soviet side and he is killed. Just before he dies, he tells Maria the location of the cellar where his child is kept. Maria, together with Sergiu's secretary, finds the child, the same day the Axis invaded Odessa. Michelle immediately finds her husband and child. Family unity is restored with the capture of Odessa.

Semiotic Analysis of *Odessa in Flames*

Odessa in Flames was shot in 1942 during the Second World War. Set in Romania, the movie was based on a real event. In June 1940, the Soviet Union invaded the Bessarabia region of Romania. A year later, Romania joined the Axis Powers, and soon after, with the support of the German and Italian armies, Romania recaptured Bessarabia and Odessa from the Soviet Union (Ioanid, 1996: 232).

The movie depicts this military operation in an epic style. In its narrative, structured on an ideological basis, distinctions are made between absolute good and evil in the war atmosphere. The Romanians are portrayed as innocent, displaced, nationalistic people fighting for their homeland. The Soviet Union side, on the contrary, is portrayed as obsessed people who are far from humanitarian traits, whose minds are clouded by communist ideology, and who take pleasure in bloodshed.

Throughout the movie, epic narrative and melodramatic narrative intertwine. While the heroism of the Axis soldiers is presented in an epic manner, the audience is also presented with the drama of a broken family. The melodramatic narrative takes the film away from being a documentary film, and makes it a movie with high spectatorial pleasure, aimed for the ordinary viewer. This is important because, as we have seen in the previous chapters, even though the war was going on in Eastern Europe at the time, the people's viewing habits continued. The film takes this into account and builds a strong melodramatic narrative.

Figure 3. Reunion of the family

This preferred narrative structure becomes an ideological extension of the ongoing war at the front. With the melodramatic narrative, the destruction caused by the war on the individual level is revealed, while the "injustice" of the other side is more emphasized. The lives lost during the war are brought to the forefront, and the message is given that the innocent Romanian people are fighting for territorial integrity and their losses. A catharsis is achieved at the cinematic level. At the end of the film, after the liberation of Odessa, while the heroism of the Axis soldiers is shown, a montage shows them marching in Red Square in Moscow. This is an indication of the Axis's rightness, strength, belief in victory and that they will be victorious.

Figure 4. The soldiers of the Axis Powers are marching to Red Square

The deployment of Axis armies in Romania is justified through the Soviet invasion of the country. The Soviet threat ensures that Romanians stand "on the side of the truth". It is also emphasized that this has a historical origin. The film also touches upon the historical connections of the Romanians' cooperation with the

Axis powers. In the bedtime story Maria tells her son Nico that the Romans conquered the Dacians, the ancestors of the Romanians, and made them part of the civilized West. This refers to the archaic nature of the alliance between Romanians and Romans. Although the Dacians will be affirmed as the ancestors of the Romanians in the Romanian cinema that will develop according to nationalist codes after the Second World War (Nasta, 2013: 20-21). In the movie *Odessa in Flames*, the opposite message is given. The discourse that Romanians were civilized by the Romans is highlighted.

The film builds its narrative through fundamental dualities. This is a reference to the two sides of the war. Representations play an important role in this context. Good soldier - bad soldier, good man - bad man and good woman - bad woman dichotomies are created. The aim is to make a comparison between the sides of the war. All positive traits are attributed to the Romanian and Axis side, while negative and malign traits are attributed to the Soviet Union. The following table is illustrative in this context;

Sign	Signifier	Signified
Woman	Maria	An innocent struggling mother whose son and land were forcibly taken from her.
Woman	Luba	A devilish woman who has no maternal qualities, whose mind is shaped by Marxist ideology.
Man	Michelle	A man who realizes his mistake and fights for his family and homeland.
Man	Sergiu	The evil Soviet agent and soldier who kidnapped children to indoctrinate them in Soviet ideology and ordered the deaths of many people.
Soldier	Axis Power's soldier	Fair, strong, proud soldier who fights for his country.
Soldier	Soviet Union soldier	Slaughterous, irresponsible, evil soldier.
Narrative	Melodramatic narrative	It was preferred to emphasize the individual aspect of the war. It depicts the destruction caused by the crimes committed by the Soviet Union in Romania on an individual level.
Narrative	Epic narrative	The message is that the armies of the Axis Powers are victorious, strong and just.

Figure 5. Semiotics Chart of *Odessa in Flames*

As can be seen, the film presents an atmosphere in which the ideological discourse in the occupied Eastern Europe of the period is made visible. The war that is currently going on at the front is reflected on the movie screen through signs. Therefore,

the ideological discourse is presented to the audience in its rawest form.

Conclusion

The Second World War is an important turning point in world history. With the war, in which tens of millions of people lost their lives and many more were injured, the world map was reshaped and the earth was ideologically divided into two. Eastern Europe was one of the regions most affected by the war. The forces on the two fronts of the war faced off in this region. Film production in Eastern Europe decreased during the war, but continued. Along with the battlefields, the virtual universes created through cinema were also fields where the struggle continued. One of the productions that came to life in this context is *Odessa in Flames*, shot in 1942. When the question of the purpose of this Romanian and Italian co-production directed by the Italian Carmine Gallone is raised, we come across two answers. The first is to justify the reasons for the presence of the Axis powers occupying Eastern Europe, while the other is to take part in the film production pie in this region. The film both targets the popular audience with its preferred narrative style and fulfills the need to give a political message by making its ideological position very clear.

At the beginning of the movie, Maria and Michelle's marriage is unstable. Although they are married, they live different lives. With the occupation and the subsequent military intervention, the problems in their marriage are solved and the family unity is restored in a stronger way. While the film restores the territorial integrity of Romania, it also ensures the unity of a family from Chisinau. The ideological discourse in the film is constructed not only in a national context but also at the level of the family that constitutes it. Although Romania was neutral at the beginning of the war, it joined the Axis powers after losing an important piece of territory to the Soviet Union. As if in reference to this, the Romanian father Michelle is initially shown as irresponsible, thoughtless and deceitful. When his country is occupied, he realizes the "truth" and joins the Romanian army immediately. In a sense, through Michelle, Romania's position in the eyes of the Axis powers is put on the scales and the message is sent that he has finally found the right path, and as a gift, he is reunited with his land, his huwifesband and his child.

Bessarabia is a relatively poor region in Eastern Europe. However, the film centers on an affluent family living a relatively petty bourgeois life. It is seen that the film adopts an aesthetic that is contrary to the cinema of the Soviet Union, which was shaped on a socialist scale. Emphasizing the structure of class society and centering on an individual narrative rather than a social one, thus the film constructs its ideology also in terms of form and aesthetics. This is a pattern seen in the Italian cinema

of the period and is also reflected in the view of Romanian society.

Ethical Declaration

In this study, all the rules stated in the “Higher Education Institutions Scientific Research (Türkiye) and Publication Ethics Directive” were followed.

Ethics Committee Approval

The authors declare that the research is one of the studies that does not require ethical committee approval.

Conflict of Interest and Funding

No conflict of interest and funding has been declared by the authors.

Authorship Contribution Statement

All stages of the study were designed and prepared by the authors.

References

- Barthes, R. (1986). *Elements of semiology* (11th ed). A. Lavers & C. Smith (trans.). Hill and Wang.
- Benjamin, W. (2007). *Illuminations: Essays and reflections*. H. Arendt (ed.). Schocken Books.
- Bondanella, P. (1993). *The films of Roberto Rossellini*. Cambridge University Press.
- Brunetta, G. P. (2009). *The history of Italian cinema: A guide to Italian films from its origins to the twenty-first century*. Princeton University Press.
- Bruns, J. F. (2009). *Nazi cinema's new women: Marika Röck, Zarah Leander, Kristina Söderbaum*. Cambridge University Press.
- Civelek, M. & Türkay, O. (2020). Göstergebilimin kuramsal açıdan incelenmesine yönelik bir araştırma. *Alanya Akademik Bakış Dergisi*, 4(3), 771-787.
- Cobley, P. (2005). Introduction. In P. Cobley (Ed.). *The Routledge Companion to Semiotics and Linguistics* (pp.3-13). Routledge.
- Elsie, R. (2010). *Historical dictionary of Albania*. The Scarecrow Press, Inc.
- Foucault, M. (1977). *Language, counter-memory, practice: Selected essays and interviews*. D. F. Bouchard (Ed.). Cornell University Press.
- Frey, D. (2018). *Jews, Nazis, and the cinema of Hungary the tragedy of success, 1929-44*. I. B. Tauris.
- Frey, D. (2011). Competitor or compatriot? Hungarian film in the shadow of the swastika, 1933-1944. In V. Winkel & D. Welch (Ed.). *Cinema and the Swastika: The international expansion of Third Reich cinema* (pp. 159-171). Palgrave Macmillan.
- Haltof, M. (2019). *Polish cinema: A history*. Berghahn Books.
- Hames, P. (2009). *Czech and Slovak Cinema: Themes and Tradition*. Edinburgh University Press.
- Hoffman, H. (1996). *The triumph of propaganda, Film and national socialism 1933-1945*. Berghahn Books Inc.
- Ioanid, R. (1996). Romania. In D. S. Wyman (Ed.). *The world reacts to holocaust* (pp. 225-255). The John Hopkins University Press.
- Kallis, A. A. (2011). A war within the war: Italy, film, propaganda and the quest for cultural hegemony in Europe (1933-43). In V. Winkel & D. Welch (Ed.). *Cinema and the swastika: The international expansion of Third Reich cinema* (pp.172-186). Palgrave Macmillan.
- Karalis, V. (2012). *A History of Greek cinema*. The Continuum International Publishing Group.
- Kenez, P. (1985). *The birth of the propaganda state: Soviet methods of mass mobilisation 1917-1929*. Cambridge University Press.
- Kimdem, G. A. (1979). Peirce's semiotic phenomenism and film. *Quarterly Review of Film Studies*, 4(1), 61-69.
- Kracauer, S. (2004). *From Caligari to Hitler: A psychological history of the German film*. Princeton Classic.
- Laist, R. (2015). *Cinema of simulation: Hyperreality Hollywood in the long 1990s*. Bloomsbury.
- Morandini, M. (1997). Italy from fascism to neo-realism. In G. Nowell-Smith (Ed.). *The Oxford history of world cinema* (pp. 353-360). Oxford University Press.
- Munzi, M. (2004). Italian archaeology in Libya: From colonial Romanita to decolonization of the past. In M. L. Galaty & C. Watkinson (Ed.). *Archaeology under dictatorship* (pp. 73-108). New York: Kluwer Academic.
- Nasta, D. (2013). *Contemporary Romanian cinema: The history of an unexpected miracle*. Columbia University Press.
- Öztürk, M. (2015). *Modern zamanın akışında sinema sanatı*. Doğu Kitabevi.
- Rafaelic, D. (2011). The influence of German cinema on newly established Croatian cinematography, 1941-1945. In V. Winkel & D. Welch (Ed.). *Cinema and the swastika: The international expansion of Third Reich cinema* (pp. 100-107). Palgrave Macmillan.
- Sarıtaş, İ. (2018). Nazi döneminde sinemanın propaganda aracı olarak işlevi. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi* (47), 330-350.
- Sennett, A. (2014). *Film propaganda: Triumph of the Will as a case study*. Wayne State University Press.
- Soussloff, C. M. (1996). *Leni Riefenstahl: The power of the image*. Wayne University Press.
- Stojanova, C. (2019). Historical overview of Romanian cinema. In C. Stojanova (Ed.). *The new Romanian Cinema* (pp. 243-282). Edinburgh University Press.
- Watson, R. P. (2016). *The incredible untold story of a doomed ship in World War II: The Nazi Titanic*. Da Capo Press.
- Weinberg, D. (1984). Approaches to the study of film in the Third Reich: A critical appraisal. *Journal of Contemporary History*, 19(1), 105-126.
- Welch, D. (2007). *The Third Reich, politics and propaganda*. Taylor&Francis.

DOI: 10.26468/trakyasobed.1537379

Trakya University Journal of Social Sciences, 27(1), 32-45, 2025

“Patronun” Kriterleri: Amerikalı Tur Operatörü Rick Steves’in Perspektifinden Turist Rehberlerinin Yeterlilikleri

“The Boss” Criteria: Tour Guides’ Competencies from the Perspective of an American Tour Operator - Rick Steves

Dr. Öğr. Üyesi Burak Düz*

Anadolu Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm Rehberliği Bölümü, Eskişehir, Türkiye

ÖZ

Türkiye 2028 yılında 80 milyon ziyaretçi ağırlayarak dünyada en çok turist çeken üç ülkeden biri olmayı hedeflemektedir. Türkiye’nin turizm hedeflerine ulaşmasına katkı sağlayabilecek bileşenlerden biri de turist rehberliği hizmetidir. Bu bağlamda turist rehberliği hizmetinin kalitesini belirleyen mesleki yeterlilikler rehber istihdam eden işverenler için de kriter niteliğindedir. Ancak işverenlerin rehber seçerken bu yeterliliklerden hangilerini dikkate aldığına ilişkin araştırma bulguları oldukça sınırlıdır. Bu bağlamda farklı işverenlerin rehber yeterlilikleri konusundaki beklentilerinin aynı olduğunu varsayan kategorik yaklaşımlar yerine hizmet sunulan turistlerin ülkelerini göz önüne alan araştırmalara ihtiyaç bulunmaktadır. Araştırma eksikliğinin giderilmesine katkı sağlamayı amaçlayan bu çalışma Amerikalı tur operatörlerinin rehber seçimindeki kriterlerini belirlemeyi amaçlamaktadır. Çünkü Amerika Birleşik Devletleri (ABD) uluslararası turizm hareketliliğinde diğer destinasyonlara en çok turist gönderen ülkelerden biridir ve Türkiye ABD’den daha fazla turistin ülkeyi ziyaret etmesine yönelik projeksiyonlar geliştirmektedir. Bu kapsamda video paylaşım platformu YouTube’da yer alan bir videonun veri kaynağı olabileceği tespit edilmiştir. İlgili videoda her yıl 30 binden fazla Amerikalıyı Avrupa ülkelerine taşıyan ve Türkiye’ye de turlar düzenleyen Amerikalı tur operatörü Rick Steves rehber istihdam ederken esas aldığı kriterleri açıklamaktadır. Araştırmaya veri sağlayan tek kaynağın Rick Steves olması nedeniyle durum deseni benimsenen bu çalışmada elde edilen verilere tematik analiz uygulanmış ve Rick Steves’in rehber istihdam ederken esas aldığı yeterliliklerin Rehberin Kişisel Özellikleri, Rehberin Roller ve Grupla İlişkiler olmak üzere üç farklı tema altında toplandığı belirlenmiştir. Sonuçta rehberlerin alanyazında ifade edilen tüm yeterliliklere sahip olmasını beklemenin rasyonel olmadığı; işverenlerin rehber seçim kriterlerini ülke bazında tespit etmenin yeterliliklere ilişkin özgül sonuçlar sunduğu tespit edilmiştir. Çalışmanın sonunda paydaşlar için öneriler sunulmaktadır.

Anahtar kelimeler: turist rehberleri, rehber yeterlilikleri, tur operatörleri, işveren, istihdam

ABSTRACT

Türkiye aims to host 80 million visitors in 2028 and become one of the three most visited countries in the world. Tour guiding services may contribute to achieving Türkiye’s goals in tourism. Tour guides’ competencies affect tourist satisfaction and become criteria for employers. However, there is only limited identification of the competencies that employers take into account when employing tour guides. There is

*Sorumlu Yazar/Corresponding Author: Dr. Öğr. Üyesi Burak Düz

E-posta: bdüz@anadolu.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0001-9778-2501

Geliş Tarihi/Received: 22.08.2024

Kabul Tarihi/Accepted: 13.06.2025

Yayınlanma Tarihi/Publication Date: 30.06.2025

Atıf/To cite this article: Düz, B. (2025). “The Boss” criteria: tour guides’ competencies from the perspective of an American tour operator - Rick Steves. *Trakya University Journal of Social Sciences*, 27(1), 32-45.

©Telif Hakkı 2025 Yazar. Trakya Üniversitesi adına Galenos Yayınevi tarafından yayımlanmaktadır. Creative Commons Atıf (CC BY) Uluslararası Lisansı ile lisanslanmaktadır. Copyright© 2025 The Author. Published by Galenos Publishing House on behalf of Trakya University. Licensed under a Creative Commons Attribution (CC BY) 4.0 International License.

ABSTRACT

a need for investigation that takes tourists' countries into account instead of assuming that employers' expectations are homogeneous. To fill the research gap, this study determines American tour operators' criteria when employing tour guides. Because The United States of America (USA) is one of the countries that export tourists the most in international tourism mobility. In this context, Turkish tourism agenda develops projections to host more tourists from the USA. Therefore, a YouTube video was selected as the data source in which Rick Steves, an American tour operator exporting more than 30 thousand Americans to European countries and Türkiye each year, identifies his criteria in tour guide employment. According to the findings, the competencies that tour guides should possess for Rick Steves are grouped under three themes: Personal Characteristics of the Guide, Roles of the Guide, and Relations with the Group. The findings also reveal that it is not rational to expect guides to have all the competencies identified in the literature. Thus, investigations on a country basis provide specific results regarding tour guides' competencies. The study concludes with recommendations for the stakeholders.

Keywords: tour guides, competencies, tour operators, employers, employment

EXTENDED ABSTRACT

There is an extensive literature (Zhang and Chow, 2004; Weiler and Walker, 2014; Tsaur and Teng, 2017; Sezgin and Düz, 2018; Hwang and Lee, 2019; Al-Okaily, 2022) on the competencies that determine tour guides' performance. However, there is only limited identification taking tourists' countries into account when determining tour operators' criteria in tour guide selection. Sharma and Chowdhary (2014) and Huang et al. (2015) identify the competencies of tour guides but do not provide data on tourists' countries. On the other hand, Koroğlu and Merter (2012) determined the guide selection criteria of travel agencies serving Turkish, British, German, French, and Russian tourists. Similarly, Ilgaz Yıldırım and Güzel (2019) identified the guide selection criteria of tour operators bringing tourists from Europe and Russia to Türkiye. Therefore, the number of studies that take into account the countries of tourists while determining employers' guide selection criteria is limited. As a result, instead of categorical approaches that assume that employers are homogeneous, taking into account the countries from which tourists come may provide more specific results on the subject.

This study aims to identify American tour operators' tour guide selection criteria. Because the United States of America (USA) is one of the countries that send the most tourists to other destinations in international tourism mobility (World Tourism Organization, 2022) and Türkiye develops projections to attract more tourists from the US. Additionally, 9,170 of the 13,665 tour guides in Türkiye are English-speaking guides and the presence of those exceeds the current demand (Dumanlı and Koroğlu, 2018, p. 339). Competition among English-speaking guides may lead them to unemployment. Therefore, tourists from the US, who are native English speakers, visiting Türkiye may contribute to improving the employment conditions of tour guides.

Since it was unfeasible to contact American tour operators, a video on YouTube was analyzed and Rick Steves' (an American tour operator) views were examined. Thematic analysis was employed on the data, and in this context, the categories and themes were brought together by the meaning patterns. According to the findings, the competencies that tour guides should possess for Rick Steves are grouped under three themes: Personal Characteristics of the Guide, Roles of the Guide, and Relations with the Group. The competencies that Rick Steves emphasizes the most are fulfilling the role of 'teacher', having a passionate personality, and receiving feedback from tourists. In addition, Rick Steves employs local guides in the destinations where he organizes tours and expects them to love their own culture and explain it enthusiastically. On the other hand, the role of 'mentor', which is expressed in the literature for guides working in spiritually motivated tours, has a function beyond the existing definitions for Rick Steves, and guides should enable tourists to appreciate the history of the places they visit. Finally, for Rick Steves, it is not enough for the guides he employs to have a good command of their own culture. Steves wants his guides to understand Americans and get feedback to learn about their needs and concerns.

In the literature, some previous research determines the employers' criteria when employing tour guides. However, there are very limited research findings indicating tourists' countries as a determiner in tour guides' competencies. Therefore, the findings of the study differ from previous studies by revealing that each employer should be considered as a separate case instead of assuming that employers are homogeneous. In this respect, the results of the study contribute to the literature on tour guide competencies and employment. The practical contribution of the research is that the results can be used by the current and prospective tour guides. Considering that 67.1% of the tour guides in Türkiye work in the English language, the results of the research can be a reference for the developing projections regarding tour guiding education. As a result, if the tour guiding

EXTENDED ABSTRACT

services provided to American tourists result in customer satisfaction, more American tourists may visit Türkiye. This may contribute to Türkiye’s achievement of the targets in terms of the number of visitors and tourism revenues and may lead to the employment of more tour guides.

Some implications are offered to the stakeholders: (i) Researchers should consider each employer as a separate case when identifying their criteria in tour guide selection. (ii) Universities that provide training in tour guiding should produce content for providing services to tourists of different countries instead of training prospective guides with a standardized service approach. (iii) Based on the findings, projections should be developed by the Ministry and tour guiding professional organizations to increase the quality of service in tour guiding. Future research may determine the criteria that other tour operators in the USA and elsewhere take into account when hiring guides. The findings will further advance the literature on the subject. In addition, revealing which of the competencies are considered important by tourists can provide a more comprehensive understanding of the subject. Finally, research on what tour guides think about the competencies expected from them and how to create resources and environments that will enable them to achieve these competencies will contribute to the literature.

Giriş

Türkiye 2023 yılında 56,7 milyon ziyaretçi ve 54,3 milyar dolar¹ turizm geliriyle rekor kırmıştır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2023a). Dünyanın en çok ziyaretçi çeken dördüncü ülkesi olan Türkiye 2028 yılında 80 milyon ziyaretçiyi ağırlayarak ilk üçe girmeyi hedeflemektedir (Anadolu Ajansı, 2024a). Yukarıda ifade edilen projeksiyonlara katkı sağlayabilecek hizmet bileşenlerinden biri de rehberli turlardır. Turlarda hizmet veren turist rehberleri bir turun başarılı ya da başarısız olmasını belirleyecek derecede etkiye sahiptir (Ap ve Wong, 2001: 558). Bu nedenle turist rehberlerinin performansı tur operatörlerinin hizmetlerine ilişkin turist memnuniyetini etkilemektedir (Huang vd., 2010: 14). Turist rehberliği hizmetinden memnun kalan turistlerin katıldıkları turu başkalarına tavsiye etme eğilimleri de artmaktadır (Hwang ve Lee, 2019: 1338). Dolayısıyla turist rehberlerinin başarılı performansları destinasyonlara ekonomik fayda sağlarken (Dahles, 2002: 783) tur operatörlerinin de rakiplerinden farklılaşmasını sağlamaktadır. Bu açıdan bakıldığında rehber performansı tur operatörlerinin imajını etkilemektedir ve işverenler için rekabet avantajı kaynağıdır (Köroğlu ve Köroğlu, 2012: 34). Turist rehberlerinin performansını belirleyen yeterliliklerin ne olduğuna ilişkin kapsamlı bir alanyazın (Zhang ve Chow, 2004; Weiler ve Walker, 2014; Tsaur ve Teng, 2017; Sezgin ve Düz, 2018; Hwang ve Lee, 2019; Al-Okaily, 2022) bulunmaktadır. Ancak tur operatörlerinin -diğer bir ifadeyle işverenlerin- rehber istihdam ederken bu yeterliliklerden hangilerini dikkate aldığına ilişkin araştırma bulguları oldukça sınırlıdır.

Alanyazında işverenlerin rehber seçiminde esas aldığı kriterleri (rehber yeterliliklerini) tespit eden az sayıda çalışmadan Sharma ve Chowdhary (2014) ve Huang vd.

(2015) bu kriterlerin hangi ülkelere gelen turistlere yönelik olduğuna dair veri sunmamıştır. Köroğlu ve Merter (2012) Türk, İngiliz, Alman, Fransız ve Rus turistlerin ağırlıkta olduğu ziyaretçilere hizmet sunan seyahat acentalarının rehber seçme kriterlerini belirlemiş; Ilgaz Yıldırım ve Güzel (2019) Avrupa ülkelerinden ve Rusya’dan turistleri Türkiye’ye getiren tur operatörlerinin rehber seçme kriterlerini tespit etmiştir. Dolayısıyla -işverenlerin rehber seçme kriterlerini belirlerken- hizmet sunulan turistlerin ülkelerini göz önüne alan araştırma bulguları sınırlıdır. Ayrıca tek bir ülkeden gelen turistlere hizmet sunan tur operatörlerinin rehber seçme kriterlerinin anlaşılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Çünkü tüm dünyada *müşteri odaklılığı* esas alan kişiselleştirilmiş hizmet sunumları daha fazla önem kazanmaktadır. Bu kapsamda turist rehberlerinin yeterliliklerine verilen önemin turistlerin ülkelere göre farklılaştığı bilinmektedir (Şen Şahin ve Avcıkurt, 2013: 322). Örneğin turist rehberlerinin iletişim yeterlilikleri Amerikalı turistler tarafından -Fransız ve Alman turistlere kıyasla- daha önemli görülmektedir (Leclerc ve Martin, 2004: 194). Bu nedenle hizmet sunulacak turistlerin hangi ülkeden geldiklerinin turist rehberi seçiminde belirleyici olması beklenebilir. Sonuç olarak farklı işverenlerin rehber yeterlilikleri konusundaki beklentilerinin aynı olduğunu varsayan kategorik yaklaşımlar yerine hizmet sunulan turistlerin hangi ülkelere geldiklerini göz önüne almak konuya ilişkin daha özgül sonuçların elde edilmesini sağlayabilir.

Bu çalışma -yukarıda ifade edilen araştırma eksikliğinin giderilmesi amacıyla- Amerikalı turistleri Türkiye’ye getiren tur operatörlerinin turist rehberi seçerken esas aldığı kriterleri belirlemeyi amaçlamaktadır. Araştırma örnekleminin Amerikalı tur operatörlerinden seçilmesinin birkaç nedeni bulunmaktadır.

1 Amerikan Doları (USD)

Öncelikle Amerika Birleşik Devletleri (ABD) uluslararası turizm hareketliliğinde diğer destinasyonlara en çok turist gönderen ülkelerden biridir (Dünya Turizm Örgütü, 2022). ABD Ticaret Bakanlığına bağlı Uluslararası Ticaret İdaresi (International Trade Administration) tarafından yayınlanan resmi verilere göre 2022 yılında ABD dünyanın farklı yerlerine 80.7 milyon ziyaretçi göndermiş (trade.gov, 2022); bu ziyaretçilerden 1 milyon 13 bin kişi Türkiye'yi ziyaret etmiştir. 2023 yılında Türkiye'yi en çok ziyaret eden turistlerin ülkeleri Rusya (6 milyon 313 bin), Almanya (6 milyon 193 bin) ve İngiltere (3 milyon 800 bin) şeklinde sıralanırken; ABD 1 milyon 334 bin ziyaretçiyle sekizinci sırada yer almaktadır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2023b). Dolayısıyla dünyanın farklı yerlerine giden Amerikalı turist sayısı göz önüne alındığında Türkiye'nin aldığı payın çok düşük olduğu görülmektedir. Bu bağlamda hazır bulunan Amerikalı turist arzından Türkiye'nin aldığı payın artırılması amacıyla projeksiyonlar geliştirilmektedir. Örneğin Türk Hava Yolları (THY) 2024 yılının Haziran ayında ABD'nin Denver şehrini uçuş ağına ekleyerek ABD'deki 14. uçuş noktasını hizmete almıştır. THY yetkilileri tarafından yapılan açıklamada Denver-İstanbul uçuşlarıyla iki ülkenin turizm hacminin artırılmasının hedeflendiği belirtilmiştir (Anadolu Ajansı, 2024b). Son olarak Türkiye'de bulunan 13,665 turist rehberinden 9,170'i İngilizce dilinde rehberlik yapmaktadır. Bu sayı Türkiye'deki rehberlerin %67,1'ine denk gelmektedir (tureb.org.tr, 2024) ve İngilizce konuşan rehber sayısının mevcut talebi aştığı bilinmektedir (Dumanlı ve Köroğlu, 2018: 339). İngilizce dilinde çalışan rehberler arasındaki rekabet koşulları meslek üyeleri için istihdam sorunlarına yol açabilir. Bu nedenle anadili İngilizce olan Amerikalı turistlerin Türkiye'yi ziyaret etmesi turist rehberlerinin istihdam koşullarının iyileştirilmesine katkı sunabilir.

Amerikalı tur operatörlerinin turist rehberi istihdam ederken esas aldığı kriterleri belirlemek amacıyla veri kaynağı olabilecek seçenekler değerlendirilmiştir. Türkiye'ye tur düzenleyen Amerikalı tur operatörlerine erişilebilirliğin güç olduğu tespit edilmiş; alternatifler değerlendirilerek YouTube'da bulunan bir video veri kaynağı olarak seçilmiştir. *TEDx Talks* isimli YouTube kanalında yer alan *What makes a great tour guide and host?* başlıklı videoda Amerikalı tur operatörü *Rick Steves* istihdam edeceği turist rehberlerinin sahip olması gereken özellikleri anlatmaktadır. Rick Steves 1976 yılında kurulan *Rick Steves Europe* isimli Amerikalı tur operatörünün kurucusu ve sahibidir. Türkiye'ye de her yıl iki farklı programla turlar düzenleyen Rick Steves gidilen destinasyonlarda yerel rehberlerden hizmet alması (Rick Steves, 2024a) nedeniyle araştırmanın amaçlarına uygun bir veri kaynağıdır. Videoda bir sunucunun (Phil Klein) bulunması ve içeriğin soru-cevap niteliğinde olması nedeniyle video nitel araştırma yaklaşımının veri toplama tekniklerinden görüşmeyle benzerlikler taşımaktadır. Diğer taraftan

araştırmaya veri sağlayan tek kaynağın Rick Steves olması nedeniyle durum deseni benimsenmiş ve elde edilen verilere tematik analiz uygulanarak sonuçlara ulaşılmıştır. Sonuç olarak dünyanın en fazla turist gönderen ülkelerinden biri olan ABD'den gelen ziyaretçi sayısını -ve dolayısıyla turizm gelirlerini- arttırabilmek için Amerikalı tur operatörlerinin beklentilerinin anlaşılması ve turizm hizmetlerinin bu doğrultuda sunulması gerekmektedir. Bu bağlamda Amerikalı tur operatörlerinin turist rehberlerinde aradıkları yeterliliklerin anlaşılması Türkiye'de sunulan tur hizmetlerinin kalitesinin artmasına katkı sunacaktır. Araştırma sonuçlarının ilgili alanyazını geliştirmesi; karar alıcılar, turist rehberliği eğitimi veren kurumlar ve turist rehberleri için uygulamaya dönük sonuçlar sunması beklenmektedir.

Alanyazın

Turist Rehberlerinin Yeterlilikleri ve Roller

Turist rehberlerinin yeterliliklerini konu alan çalışmaların bir kısmı rehberlerin *bilgi veren* rolüne (Holloway, 1981: 380) ilişkin yeterliliklerini tespit etmiştir. Bu bağlamda turist rehberlerinin turlarda aktardıkları bilgiler tarih, coğrafya (Cohen vd., 2002: 920), arkeoloji, dinler tarihi (Chowdhary ve Prakash, 2009: 184) ve genel kültür (Taşbey ve Sahilli Birdir, 2020: 245) gibi çok sayıda konuyu kapsamaktadır. Müşteri memnuniyetinin sağlanması için turist rehberlerinin aktardıkları bilgilerin yeterli düzeyde olması beklenmektedir (Zhang ve Chow, 2004: 89; Weiler, 2016: 104). Anlatım tarzları açısından bakıldığında ise turist rehberleri bir mekan, doğal ya da tarihi çekiciliği tanıtırken anlatımlarını ilginç hale getirebilir ve turistlerin öğrenirken eğlenmesini sağlayabilir (Büyükkuru ve Aslan, 2016: 351). Bu nedenle turist rehberleri anlatımlarını somut örnekler barındıran (Wynn, 2005: 414), açıklayıcı (Huang vd., 2015: 416), eğlenceli (Ap ve Wong, 2001: 551) ve ilham verici (Özbek ve İskender, 2021: 160) içeriklerle yapmalıdır. Turist rehberleri anlatım içeriklerini belirlerken her turda standart anlatımlar yapmak yerine turistlerin demografik özelliklerine, ilgi alanlarına, beklentilerine ve ihtiyaçlarına göre farklı içerikler sunmalıdır (Chen vd., 2006: 1179; Hu ve Wall, 2012: 82; Altunel ve Erkut, 2015: 7; Kuo vd., 2015: 15). Çünkü turist rehberliği öğretme faaliyetini içeren bir meslektir ve turist rehberlerinin *öğretmen* rolleriyle (Holloway, 1981: 385-386) turistlerin deneyimlerini zenginleştirmesi mümkün olmaktadır (Ünal ve Caber, 2019: 90).

Turist rehberlerinin kültüre ilişkin yeterliliklere de sahip olması beklenmektedir. Gezilen destinasyona ilişkin kültürü bilmek turist rehberlerinin yeterlilikleri arasındadır (Tsaur ve Teng, 2017: 446; Tsaur ve Tu, 2019: 13). Kültüre ilişkin içerikler arasında özellikle yerel kültüre ilişkin geleneklerin (Mossberg, 1995: 438; Min, 2016: 1050) ve yerel halkın yaşam pratiklerinin (Huang vd., 2010: 14; Çokal, 2023: 108) turistlere aktarılması

beklenmektedir. Rehberler gezdirdikleri destinasyonun kültürünü anlam, değer ve önem bakımından tanıtarak (Hu ve Wall, 2012: 84) *arabulucu* rolünü (Köroğlu, 2013: 109) yerine getirir. Türkiye’ye gelen turistler de rehberlerden ülkelerini etkili bir şekilde tanıtmalarını, Türk kültürünü, tarihi yapıları, çevreyi ve insanları tanıtırken tutkulu olmalarını beklemektedir. Ayrıca, turist rehberlerinin ülkelerine karşı duydukları sevgi ve gurur da turistlerin görmek istediği duygular arasındadır (Avcı, 2020: 22). Bu bağlamda bir destinasyonu rehberle gezen turistler rehberlik hizmeti almayan turistlere kıyasla kültürel unsurlara daha çok önem vermektedir. Çünkü turist rehberlerinin anlatımlarının turistlerin tutumları üzerinde etkili olduğu bilinmektedir. Örneğin dönüştürücü niteliğe sahip bir rehber anlatımı sayesinde turistlerin tarihe ve kültüre yönelik duyguları harekete geçirilebilir. Böylece turistlerin gezilen yerin evrensel değerini takdir etmesi sağlanır (Io ve Hallo, 2012: 163).

Turist rehberliği turistlere bilgi aktarmanın ötesine geçerek samimi bir tutum ortaya koymayı da gerektirmektedir (Ap ve Wong, 2001: 552). Bu nedenle turist rehberlerinin kişilik özellikleri yeterlilikler kapsamında ele alınan bir konudur. Dürüstlük (Hwang ve Lee, 2019: 1338), alçakgönüllülük, güler yüz, mizah anlayışı, nezaket ve saygılı davranma gibi yeterlilikler turistlerin rehberlik hizmetinden memnuniyet duymasını sağlamaktadır (Sezgin ve Düz, 2018: 178). Ayrıca turist rehberlerinden tutkulu, hevesli (Huang vd., 2015: 415), eğlenceli (Cetin ve Yarcın, 2017: 353) ve lider kişiler olmaları beklenmektedir (Al-Okaily, 2022: 1086). Arkadaş canlısı ve yardımsever olmak, sabırlı şekilde davranmak (Gökdemir ve Eren, 2020: 1520) ve etik değerlere sahip olmak (Kapa vd., 2022: 1357) turist rehberlerinden beklenen diğer kişilik özellikleridir. Turist rehberlerinin tur operasyonuna ilişkin bazı yeterliliklere de sahip olması gerekmektedir. Sorun çözme becerisi (Huang vd., 2015: 416; Gültekin ve Icigen, 2019: 254), dakiklık (Gökdemir ve Eren, 2020: 1520), başarılı bir zaman yönetimi, tur programına uyma (Sezgin ve Düz, 2018: 178) ve turistlerin güvenliğine ilişkin tedbirlerin alınması (Kapa vd., 2022: 1357) rehberlerden beklenen operasyon yeterlilikleridir.

İletişim becerileri de turist rehberlerinin sahip olması gereken yeterlilikler arasındadır (Chang vd., 2012: 192; Olcay vd., 2015: 351; Taşbey ve Sahilli Birdir, 2020: 245). Bu kapsamda turist rehberlerinden mesleği icra ettikleri dili iyi bilmeleri (Ap ve Wong, 2001: 551; Weiler ve Walker, 2014: 98), akıcı bir şekilde konuşmaları, etkili bir beden dili ve iyi bir hitabet göstermeleri (Sezgin ve Düz, 2018: 178) beklenmektedir. Ayrıca anlatımlar esnasında kullanılan kelimelerin dikkatli seçilmesi ve tur yapılan ülkeden pozitif şekilde bahsedilmesi de gerekmektedir (Al Jahwari vd., 2016: 212-213). Turist rehberlerinden gezdirdikleri grubu anlamak için empati

kurmalıdır (Kara ve Demir, 2021: 50). Turist rehberinin varlığı turistlerin *bilinmeyene* ilişkin kaygılarını azalttığı (Schmidt, 1979: 446) için rehberler psikolog gibi davranarak turistlerin negatif duygularını, şikayetlerini ve ihtiyaçlarını anlamaya çalışmalı ve sorunların çözümüne yönelik çaba göstermelidir (Kuo vd., 2018: 536; Çakmak ve Kurnaz, 2020: 92; Naumov, 2020: 13). Çünkü turistlerin istek ve beklentileri konu olduğunda sabırlı, anlayışlı ve hoşgörülü davranmak rehberden duyulan memnuniyeti arttırmaktadır (Erkol Bayram, 2019: 53). Bu nedenle turist rehberleri tur katılımcılarını tanımalı (Özbek ve İskender, 2021: 166) ve onların kültürel geçmişlerini anlamaya çalışmalıdır (Tsaur ve Tu, 2019: 13). Turist rehberleri farklı kültürlerle dair bilgi ve deneyimler edinerek kültürlerarası yeterlilikleri kazanabilir (Sezerel vd., 2023: 871).

Rick Steves

Rick Steves hakkında gerçekleştirilen bilimsel araştırmaların sayısı oldukça sınırlıdır. Bu nedenle Rick Steves ve firması Rick Steves Europe hakkındaki bilgilerin bir kısmı tur operatörünün internet sitesinden elde edilmiştir. Burada yer alan bilgilere göre Rick Steves’in 1976 yılında kurduğu Rick Steves Europe isimli tur operatörü Amerika Birleşik Devletleri’nde faaliyet göstermektedir. Rick Steves’in tur düzenlediği destinasyonlar hakkında yazdığı 50 farklı rehber kitabın her yıl bir milyon civarında satış rakamlarına ulaştığı belirtilmektedir. Rick Steves’in sunuculuğunu yaptığı televizyon programının yanı sıra rehberlik hizmeti veren mobil uygulamalar ve radyo programlarına içerik ürettiği aktarılmaktadır (Rick Steves, 2018). Ayrıca, Rick Steves Europe her yıl gerçekleştirdiği binden fazla turda yaklaşık 32 bin kişiye hizmet vermektedir. Rick Steves Europe tarafından düzenlenen 46 farklı tur programının uzunlukları yedi gün ile 21 gün arasında değişmektedir (Taylor, 2024: 3). Tur programlarından ikisi Türkiye’de gerçekleştirilmektedir. *Best of Turkey in 13 Days Tour* ismiyle gerçekleştirilen tur İstanbul’dan başlayarak Ankara, Kapadokya, Konya, Antalya, Pamukkale, Aydın ve İzmir şehirlerini kapsamaktadır. Diğer tur ise *Best of Istanbul in 7 Days Tour* ismiyle gerçekleştirilmektedir ve İstanbul’da bulunan turizm çekicilikleri ziyaret edilmektedir. Turların 24-28 katılımcı ile gerçekleştirildiği belirtilmektedir. Son olarak 2024 yılı için ilan edilen fiyatların ilk tur için 2,995 dolar; ikinci tur için 2,195 dolar başlangıç fiyatlarına sahip olduğu görülmektedir (Rick Steves, 2024b).

Yöntem

Hizmet sunulan turistlerin ülkelerinin -turist rehberi istihdam eden- işverenlerin rehber seçiminde belirleyici olduğu düşüncesiyle yürütülen bu çalışmada nitel araştırma yaklaşımı benimsenmiştir; Amerikalı tur operatörü Rick Steves’in rehber istihdam ederken esas aldığı kriterlerin belirlenmesi amaçlanmıştır. Amerikalı tur operatörlerine ulaşmanın güçlüğü nedeniyle YouTube’da yer alan bir video analiz edilerek Rick

Steves'in görüşleri incelenmiştir. Bu nedenle araştırmanın deseni durum çalışmasıdır. Çünkü durum çalışması araştırmaya veri sağlayacak kaynakların sınırlı olması halinde tek bir durumun dahi incelenmesini mümkün kılmaktadır (Yin, 2003: 42). Böylece durum çalışmasında tek bir kişi, grup, organizasyon ya da ortam araştırmaya konu olabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 83). Bu desende çalışmanın tüm süreçlerinde araştırma konusuna odaklanılır (Yin, 2016: 68) ve gözlem, görüşme ve dokümanlar veri kaynağı olarak kullanılabilir (Glesne, 2014: 30). Bu bağlamda incelenen durum Amerikalı tur operatörü Rick Steves'in turist rehberi istihdam ederken esas aldığı kriterlerdir. Elde edilen verilere tematik analiz uygulanmıştır. Çünkü tematik analiz bir veri setinin tanımlanmasını, organize edilmesini ve anlam örüntülerine ilişkin anlayışlar geliştirilmesini sağlayan bir yöntemdir (Braun ve Clarke, 2012: 57; Morgan, 2022: 2088). Bu kapsamda videodan elde edilen veriler incelenerek anlam örüntülerinin bir araya getirdiği kodlardan kategoriler ve temalar elde edilmiştir. Sıradaki başlıklarda araştırmaya veri sağlayan materyal, analiz süreci ve güvenilirliğe ilişkin adımların detayları açıklanmaktadır.

Materyal

Araştırmaya veri sağlayan içerik video paylaşım platformu YouTube'da bulunan TEDx Talks isimli kanalda yayınlanan *What makes a great tour guide and host? | Rick Steves | TEDxSeattleSalon* (Bir turist rehberini harika yapan şey nedir? | Rick Steves | TEDxSeattleSalon) isimli videodur. Rick Steves'in turist rehberi istihdam ederken esas aldığı kriterleri anlatması nedeniyle ilgili video veri kaynağı olarak seçilmiştir. Ayrıca, videoda Rick Steves'e sorular soran bir sunucu da (Phil Klein) yer almaktadır. Bu yönüyle ilgili video içeriği nitel görüşme tekniğiyle benzerlikler taşımaktadır. Tablo 1'de araştırmaya veri sunan videoya ilişkin bilgiler aktarılmaktadır.

Tablo 1. Videoya İlişkin Bilgiler

Harika bir tur rehberi ve ev sahibi (host) ne yapar? Rick Steves TEDxSeattleSalon	
Bağlantı	https://www.youtube.com/watch?v=Q0kI3LNChis
Kanal	TEDx Talks
Kanalın abone sayısı	42 Milyon (29.11.2024)
Videonun dili	İngilizce
Videonun yüklenme tarihi	15.12.2020
Videonun süresi	24:35
Videonun görüntülenme sayısı	73.688 (29.11.2024)

Çevrimiçi ortamda gerçekleştirilen görüşmenin başında sunucu Phil Klein Rick Steves'e "Gerçekten iyi bir turist rehberi olmak

için ne gerekir?" sorusunu sorarak diyalogu başlatmaktadır. Ardından video süresince sunucunun konuya ilişkin sorular sorduğu ve Rick Steves'in görüşlerini aktardığı görülmektedir. Sunucunun sorduğu diğer sorular şu şekildedir: "Bir turist rehberi daha iyi bir rehber olabilmek için nasıl geri bildirim sağlayabilir?", "Herkesin iyi bir ev sahibi ve rehber olmak için gereken becerilere sahip olduğu bir dünyada yaşamak nasıl bir şey olurdu?", "Peki ya her öğretmen, ebeveyn ya da kaşif senin ve rehberlerinin sahip olduğu becerilere, yönelime ya da düşünce yapısına sahip olsaydı? Meraka, empatiyle keşfetme isteğine sahip olsaydı?". Bu kapsamda, Rick Steves sunucunun sorduğu her soruya yanıt vermektedir. Görsel 1'de Rick Steves'in konuştuğu anlardan bir örnek sunulmaktadır.

Görsel 1. Videodan bir görüntü

Kaynak: <https://www.youtube.com/watch?v=Q0kI3LNChis>

Veri Analizi ve Güvenirlik

Rick Steves'in istihdam edeceği rehberlerden beklediği yeterlilikleri tespit etmek amacıyla veri kaynağı olarak belirlenen videoya tematik analiz uygulanmıştır. Çünkü tematik analiz bir veri setindeki birbirinden farklı bileşenleri araştırmacılar için görünür kılmaktadır ve bunların birbirleriyle nasıl bağlantılı olduğunun anlaşılmasını sağlamaktadır (Braun ve Clarke, 2022: 4). Bu kapsamda araştırmacı veri kaynağının bütününe ilişkin bir anlayışa sahip olmak için elindeki metni birkaç kez okur. Bu aşamada araştırmacıdan hem örtük hem de açık içeriğe sahip bileşenleri göz önünde bulundurması beklenir. Ardından kodlama yapılarak elde edilen kodlar potansiyel kategoriler ve temalar altında toplanır (Braun ve Clarke, 2006: 87). Tema geliştirme sürecinde kategorilerin açık bir şekilde tanımlanması ve temalardan ayrıştıkları yönlerin tespit edilmesi gerekmektedir (Vaismoradi vd., 2016: 101). Bu aşamada temalar tanımlanarak isimlendirilir. Son aşamada ise elde edilen sonuçlar raporlanır (Braun ve Clarke, 2006: 87). Diğer taraftan tematik analiz turistik rehberliği alanındaki çalışmalarda (Melubo ve Buzinde, 2016; Parsons vd., 2019; Ren ve Wong, 2021; Tetik Dinç. vd, 2022) yaygın bir şekilde kullanıldığı ve araştırma sonuçlarına ulaşılmasında etkili olduğu tespit edilmiştir.

YouTube’da yer alan videonun deşifre metni verilere ilişkin bütüncül bir anlayış elde etmek amacıyla birkaç kez okunmuş; ardından ilk kodlamalar gerçekleştirilmiştir. Belirlenen kodlar kelime ya da söz öbeklerinden oluşmaktadır. Elde edilen ilk kodlar -birbirleriyle olan anlamsal ilişkileri göz önüne alınarak- bir araya getirilmiş ve oluşturulan ilk kategorilere isimler verilmiştir. Tüm kategoriler elde edildikten sonra anlamlarına göre temalar oluşturulmuştur. Kategorilerin ve temaların belirlenme aşamasında turist rehberliği alanyazınındaki çalışmalardan (Holloway, 1981; Cohen, 1985; Ap ve Wong, 2001; Io ve Hallo, 2012; Huang vd., 2015; Kuo vd., 2018; Sezgin ve Düz, 2018; Hwang ve Lee, 2019; Avcı, 2020; Naumov, 2020; Özbek ve İskender, 2021; Al-Okaily, 2022) faydalanılmış; ayrıca veri analizi esnasında tespit edilen yeni temalar da bulgulara eklenmiştir. Örneğin *Rehberin Kişisel Özellikleri* teması belirlenirken Ap ve Wong (2001), Huang vd. (2015), Sezgin ve Düz (2018), Hwang ve Lee (2019) ve Al-Okaily (2022) tarafından gerçekleştirilen çalışmalar esas alınmıştır. Ancak *Grupla İlgilenme* temasına bu çalışmanın verilerinden yola çıkılarak ulaşılmıştır. Son olarak tematik analiz uygulanmakla birlikte Rick Steves’in hangi yeterlilikleri vurguladığının anlaşılması amacıyla kodların tekrar sayılarına da yer verilmiştir.

Bu çalışmada geçerliliği ve güvenilirliği arttırmak amacıyla Lincoln ve Guba (1985) tarafından nitel yaklaşıma sahip araştırmalarda kullanılmak üzere geliştirilen (Mhyre, 2010: 403; Yıldırım ve Şimşek, 2013: 298) ve turist rehberliği araştırmalarında (Ap ve Wong, 2001; Jo vd., 2020; de Guzman vd., 2019; Mackenzie ve Kerr, 2013) yaygın bir şekilde kullanılan adımlar uygulanmıştır. Bu kapsamda *ayrıntılı*

betimleme ilkesine uygun olarak araştırmaya konu olan materyalin seçimi, elde edilen verilerin analizi ve bulguların raporlanması gibi süreçlerin detayları sistematik ve açık bir şekilde ifade edilmiştir. Ayrıca *uzman incelemesi* kapsamında turizm rehberliği alanında bilimsel yayınları bulunan bir öğretim üyesi ilk bulguları incelemiş, ardından araştırmacı ve uzman görüşü sağlayan öğretim üyesi belirlenen kodlar, kategoriler ve temalar hakkında müzakere ederek son bulgulara ulaşmıştır. Son olarak *tutarlılık incelemesi* doğrultusunda videoda yer alan içeriğin analizi ve uzman incelemesi süreçleri metnin orijinal dilinde (İngilizce) yapılarak videonun İngilizceden Türkçeye tercüme edilmesi esnasında yaşanabilecek muhtemel anlam kayıplarının önüne geçilmesi amaçlanmıştır. Veri analizi ve uzman incelemesi aşamaları tamamlandıktan sonra elde edilen bulgular İngilizceden Türkçeye çevrilmiştir.

Bulgular

Bulgulara göre Amerikalı tur operatörü Rick Steves’in rehber istihdam ederken esas aldığı yeterlilikler (kriterler) üç farklı tema altında toplanmaktadır: *Rehberin Kişisel Özellikleri*, *Rehberin Roller*, *Grupla İlişkiler*. Her temanın altında ikişer kategori yer almaktadır. *Rehberin Kişisel Özellikleri* teması altındaki *Kişilik* kategorisi en fazla yeterlilik içeren (8) kategoridir. En az sayıda yeterlilik (2) belirtilen kategori ise *Grupla İlişkiler* teması altındaki *Grup Dinamikleri* kategorisidir. Rick Steves’in en çok vurguladığı yeterlilikler ise şu şekildedir: *Öğretmen Olma* (4); *Tutkulu* (3) ve *Geri Bildirim Alma* (3). Araştırmanın bulguları kapsamındaki kodlar, kategoriler ve temalar Tablo 2’de sunulmaktadır.

Tablo 2. Rick Steves’in Perspektifinden Turist Rehberlerinin Yeterlilikleri

	Temalar	Kategoriler	Kodlar	Tekrar sayısı
Turist rehberinin yeterlilikleri	Rehberin kişisel özellikleri	Kişilik	<i>Tutkulu</i>	3
			<i>Lider</i>	2
			<i>İstekli</i>	1
			<i>Dürüst</i>	1
			<i>Samimi</i>	1
			<i>Saygılı</i>	1
			<i>Sorumluluk sahibi</i>	1
			<i>Pratik</i>	1
		Kültür	<i>Kendi kültürünü bilme</i>	1
			<i>Kendi kültürünü anlama</i>	1
			<i>Kendi kültürünü sevme</i>	1
			<i>Kendi kültürü hakkında hevesli olma</i>	1
			<i>Amerikan kültürünü bilme</i>	

Tablo 2. Devamı

	Temalar	Kategoriler	Kodlar	Tekrar sayısı
Turist rehberinin yeterlilikleri	Rehberin rolleri	Öğretmen	Öğretmen olma	4
			Kendi kültürünü öğretme	2
			Etkili öğretme	2
			Tutkuyla öğretme	2
			Eğlenceli şekilde öğretme	2
			Somut bağlantılarla öğretme	1
		Mentor	Mentor olma	1
			İlham verme	1
			Gelişim için fırsat sunma	1
			Tarihin takdir edilmesini sağlama	1
	Grupla ilişkiler	Grup dinamikleri	Grubun özelliklerini anlama	1
			Amerikalıları anlama	1
		Grup ihtiyaçları	Geribildirim alma	3
			İhtiyaçları öğrenme	1
			Kaygıları anlama	1
			Kaygıları öngörme	1
			Kaygıları giderme	1

Rehberin Kişisel Özellikleri

Rick Steves'in ifade ettiği toplam on üç yeterlilik bu tema altında yer almaktadır. Rehberin kişisel özelliklerine dair yeterlilikler kişilikle ve kültüre ilişkin tutumlarla ilgilidir. Rick Steves bir turist rehberinden tutkulu, lider, istekli, dürüst, samimi, saygılı, sorumluluk sahibi ve pratik olmasını beklemektedir. Rick Steves'in önemseydiği kültüre ilişkin yeterlilikler ise turist rehberlerinin kendi kültürlerini bilmeleri, anlamaları, sevmeleri ve kendi kültürleri hakkında hevesli olmalarıdır. Steves ayrıca turist rehberlerinin Amerikan kültürüne hakim olmasını da önemsemektedir. Rick Steves'in belirttiği rehberin kişisel özelliklerine ilişkin ifadelerden örnekler aşağıda yer almaktadır.

Rehberlik yapmak için diğer tüm becerilerden bahsedebilirsiniz ama öncelikle rehber paylaşmaya çalıştığı kültür hakkında tutkulu olan kişidir.

Sadece kendi kültürü hakkında istekli birini isterim. Bir turist rehberine güç veren şey tutkudur.

Turist rehberinin bir tür liderliğe ihtiyacı vardır. Ben buna 'grup aklı' diyorum. Bunu seviyorum.

Rehberin Roller

Rick Steves'in turist rehberleri için ifade ettiği on yeterlilik bu tema altında yer almaktadır. Bu temaya ilişkin bulgular *öğretmen* ve *mentor* olmak üzere turist rehberlerinin -alanyazında ifade edilen- iki rolünü ön plana çıkarmaktadır. Rick Steves turist rehberlerinin öğretmen rolüne vurgu yaparak bu rol kapsamında kendi kültürlerini öğretmeleri gerektiğini belirtmektedir. Steves'e göre öğretme eylemi etkili, tutkulu, eğlenceli bir şekilde ve somut bağlantılar sunularak gerçekleşmelidir. Rick Steves turist rehberlerinin mentor rolü

kapsamında ilham verici olmalarını, turistlerin gelişimi için fırsat sunmalarını ve tarihin takdir edilmesini sağlamalarını beklemektedir. Rehber rollerine ilişkin Rick Steves'in kendi ifadelerinden örnekler aşağıda yer almaktadır.

Bir turist rehberinin kendisini bir öğretmen, bir mentor olarak görmesini umarım. İnsanların iş aradığı turist rehberliği eğitimi veren okullara gittim. İşveren olarak görüşmeler yaptım. İnsanlar geldi ve beni ikna etmeye çalıştılar. Turist rehberi olmaya çalışan 50 kişiyle konuştum. Eve gittiğimde şunu düşündüm: "Bu insanların hiçbirini işe almam". Onlar sadece bir iş arıyorlar.

Sadece sevdiğin kültürü öğretmek için bir tutkuya sahip olmak. Bu kadar! Diğer şeyleri öğrenebilirsin ama sevdiğin kültürü öğretme konusunda tutkuluysan benim turlarımı gerçekleştirmesini istediğim bir turist rehberi olmak için gerekli altyapıya sahipsin demektir.

Grupla İlişkiler

Bu tema altında yer alan yedi yeterliliğin gezdirilen grubun dinamiklerine ve ihtiyaçlarına yönelik olduğu tespit edilmiştir. Rick Steves istihdam edeceği rehberlerden gezdirdikleri grubun özelliklerini anlamalarını beklemektedir. Steves Amerikalı ziyaretçilere hizmet sunan bir tur operatörü olarak rehberlerin *Amerikalıları anlamasını* istediğini ifade etmektedir. Diğer taraftan gruptan geri bildirim almak, grubun ihtiyaçlarını, kaygılarını anlamak ve gidermek Steves'in ifade ettiği diğer yeterliliklerdir. Aşağıda Rick Steves'in bahsettiği yeterliliklere ilişkin ifadelerinden örnekler yer almaktadır.

Eğer bir rehber Rick Steves için çalışmak isterse, kendisini en iyi nasıl gösterebilir? Bir rehberi sadece seyahat ettiğimiz Avrupa ülkesinde uzman olduğu için istemem ya da Amerikalılarla

harika bir şekilde anlaşmış onlara bir şeyler öğreten birisini de istemem. İki kültüre de hakim kişilere ihtiyacım var... Böyle rehberlerin diğer rehberler karşısında büyük bir avantajı var.

Geribildirim ihtiyacınız var. İnsanlar ihtiyaçlarını söyleme konusunda rahat olmalı. Her Rick Steves turunda bir değerlendirmemiz var. Rehber “Şimdi isimsiz değerlendirmelerinizi toplayacağım ve bana ‘Otobüste müziğin çok yüksek sesli olduğunu, yeterince mola vermediğimizi, hızlı yürüdüğümüzü ya da araç şoförünün kötü koktuğunu’ söyleyebilirsiniz. Sorun değil. Burada birlikteyiz. Tura iyi bir ücret ödediniz. İyi bir tur yapmanızı istiyoruz. Size en iyi turu sunabilmem için bana yardım edin”. Turun sonunda da ciddi bir geribildirim alıyoruz... “Geribildirim arkadaşınızdır”. Bunu yıllık toplantılarımızda rehberlerime söylüyorum. “Harikasınız ama daha iyi olabilirsiniz”.

Bir turda daha az kaygınız ve stresiniz olur. Zamanınızı daha akılcıca kullanırsınız ve her gün daha fazla deneyiminiz olur. İstihdam ettiğim 100 kadar rehberim var... Burada, Seattle’da yıllık bir toplantımız olur. Rehberleri buraya getiriyorum ve bir hafta süren yoğun bir eğitim veriyoruz. Rehberlerime ısrarla söylediğim şeylerden biri şudur: “Kaygıları tanımlayın ve üstesinden gelin. İnsanlar ne konuda kaygılanıyor? Tuvaletteki görevliye verecek bozuk parayı temin etmek için mi endişeleniyorlar? Anlayın, öngörün”.

Tartışma

Araştırmanın bulgularına göre Rick Steves’in turist rehberi istihdam ederken esas aldığı yeterlilikler *Rehberin Kişisel Özellikleri, Rehberin Roller ve Grupla İlişkiler* olmak üzere üç farklı tema altında toplanmaktadır. Bu kapsamda Rick Steves turist rehberlerinin kişisel özelliklerini rehberlerin kişilikleriyle ve gezilen destinasyonun kültürüne yönelik tutumlarıyla değerlendirmektedir. Ayrıca -alanyazında tanımlanan çok sayıdaki rehber rollerinden- *öğretmen* ve *mentor* rollerinin Rick Steves’in önemseydiği iki rol olduğu tespit edilmiştir. Son olarak Rick Steves’in istihdam edeceği rehberlerin grupla olan ilişkisini önemseydiği ve bu ilişkinin grubun dinamiklerinin ve ihtiyaçlarının anlaşılmasına yönelik olduğu belirlenmiştir. Araştırmanın bulguları turist rehberliği alanyazını çerçevesinde tartışılarak önceki çalışmaların sonuçlarıyla benzer ve farklı yönler ortaya konulmuştur. Böylece araştırmanın sonuçlarına ulaşılmıştır.

Turist rehberlerinin kişilik özelliklerinin ve gezilen destinasyonun kültürüne hakim olmalarının mesleki yeterlilikler arasında yer aldığına ilişkin bulgular alanyazındaki çalışmaların bulgularını (Ap ve Wong, 2001: 552; Huang vd., 2015: 415; Sezgin ve Düz, 2018: 178; Tsaur ve Teng, 2017: 446; Al-Okaily, 2022: 1086) teyit etmektedir. *Rehberin tutkulu olması* (Huang vd., 2015: 415) Rick Steves tarafından üç kez tekrarlanarak en çok vurgulanan kişisel özelliktir. *Liderlik* (Al-Okaily, 2022: 1086) ise Rick Steves tarafından iki kez ifade edilerek vurgulanmıştır. Ancak önceki çalışmalarda turist rehberlerinin

tur yapılan destinasyonun kültürünü bilmesi gerektiği (Tsaur ve Teng, 2017: 446; Tsaur ve Tu, 2019: 13) belirtilse de Rick Steves ise bu yeterlilik için “gezilen destinasyonun kültürü” yerine “rehberlerin kendi kültürü” ifadesini kullanmaktadır. Bu durum muhtemelen Rick Steves’in Avrupa’nın farklı ülkelerine düzenlediği turlarda yerel rehber istihdam etmeyi tercih etmesinden (Rick Steves, 2024a) kaynaklanmaktadır. Ayrıca Rick Steves rehberlerden kendi kültürlerini bilmenin ötesine geçmelerini ve bunu paylaşmaya hevesli olmalarını beklemektedir. Hatta, Rick Steves sunucunun sorduğu “Gerçekten iyi bir turist rehberi olmak için ne gerekir?” sorusuna “Basit, Phil (Sunucu). Sadece sevdiğiniz kültürü tutkuyla öğretmekle ilgili” yanıtını vermektedir. Bu durum Avcı (2020: 22) tarafından belirtilen ve turist rehberlerinin ülkelerine karşı duydukları sevginin turistler tarafından görülmek istenildiğine ilişkin bulgularla uyumludur. Sonuç olarak Rick Steves için bir rehberin kendi kültürünü çok iyi bilmesinin ötesinde kültürünü sevmesi ve hevesle anlatması belirleyicidir.

Alanyazında turist rehberlerinin bilgi veren, öğretmen, büyükelçi, eğlendirici, grup lideri (Holloway, 1981: 385-386) ve mentor (Cohen, 1985: 9) rollerine sahip oldukları ifade edilmiştir. Rick Steves ise bu rollerden *öğretmen* ve *mentor* rollerini önemseydiğini ifade etmektedir. Bu bağlamda Holloway (1981: 386) öğretmen rolünün turist rehberlerinin en önemli rolü olduğunu belirtmiştir. Benzer şekilde *öğretmen olma* toplamda dört kez tekrar edilerek Rick Steves’in -tüm yeterlilikler içerisinde- en çok vurguladığı yeterlilik olmuştur. Rick Steves turist rehberlerinin öğretmen rolünü icra ederken etkili, tutkulu ve eğlenceli olmalarını beklemektedir. Bu durum alanyazındaki bulgularla (Ap ve Wong, 2001: 551) uyumludur. Rick Steves’in turist rehberlerinden aktardıkları bilgileri somut örneklerle açıklamalarını istemesi de Wynn (2005: 414) tarafından ifade edilen bulguları desteklemektedir. *Mentor* rolü ise alanyazında turist rehberlerin turistlere iç görüye ulaşmanın ve aydınlanmanın yolunu nasıl gösterebilecekleriyle (Cohen, 1985: 8) ilişkilendirilmiştir. Bu rol daha sonra turist rehberlerinin spiritüel motivasyonlara sahip turlardaki aracı rolü için (Parsons vd., 2019: 150) ifade edilmiştir. Rick Steves de istihdam edeceği rehberlerin turistlere ilham vermesini ve turistlerin gelişimi için fırsat sunmasını istemektedir. Ancak Steves mentor rolünü -alanyazındaki bulgulardan farklı olarak- spiritüel motivasyonlardan bağımsız bir şekilde ele almaktadır. Bu kapsamda Steves rehberlerden turist odaklı mentor rollerinin ötesine geçmelerini ve gezilen destinasyonun tarihinin turistler tarafından takdir edilmesi sağlamalarını beklemektedir. Bu yaklaşım turistlerin gezilen yerin evrensel değerini rehber sayesinde takdir etmesini (Io ve Hallo, 2012: 163) ifade eden durumu çağırırsa da Rick Steves tarafından rehberlerin mentor rolü kapsamında ifade edilmesi bu araştırmanın bulgularını önceki araştırmaların bulgularından farklılaştırmaktadır.

Rick Steves turist rehberlerinden hizmet sundukları grubun dinamiklerini ve ihtiyaçlarını anlamalarını beklemektedir. Turistleri tanımanın (Özbek ve İskender, 2021: 166), onların kültürel geçmişlerini (Tsaur ve Tu, 2019: 13) ve kaygılarını anlamının (Schmidt, 1979), ihtiyaçlarını ve şikayetlerini öğrenmenin önemi (Kuo vd., 2018: 536; Çakmak ve Kurnaz, 2020: 92; Naumov, 2020: 13) turist rehberliği alanyazınında ifade edilmiştir. Burada farklı olan Rick Steves'in rehberlerden *Amerikalıları anlamalarını* beklemesidir. Bu yeterlilik Steves'in hizmet sunduğu ABD'den turistlerin anlaşılmasına ilişkin beklentisini açık bir şekilde göstermektedir. Bu durum -araştırmanın giriş kısmında ifade edilen- tur operatörlerinin hizmet sunduğu turistlerin ülkelerinin rehberlik hizmetlerinde belirleyici olduğu düşüncesini teyit etmektedir. Araştırmanın bulgularında yer verilen ve Rick Steves'in bu konudaki yaklaşımının daha iyi anlaşılmasını sağlayan ifadeler şu şekildedir: *“Bir rehberi sadece seyahat ettiğimiz Avrupa ülkesinde uzman olduğu için istemem ya da Amerikalılarla harika bir şekilde anlaşıp onlara bir şeyler öğreten birini de istemem. İki kültüre de hakim kişilere ihtiyacım var... Böyle rehberlerin diğer rehberler karşısında büyük bir avantajı var”*. Bu ifadeler Amerikalı tur operatörünün turist rehberlerinden hem gezilen destinasyonun hem de gezdirilen turistlerin kültürüne hakim olmalarını beklediğini göstermektedir. Son olarak Rick Steves turistlerin ihtiyaçlarının ve kaygılarının anlaşılabilir çözümü kavuşturulmasını istemekle kalmamaktadır. Steves'in turist rehberlerine bu yeterliliği nasıl yerine getireceklerine ilişkin yol gösterdiği tespit edilmiştir. Rick Steves'in turist rehberlerinin turistlerden geribildirim alması gerektiğini üç kez tekrar ederek vurgulaması ve firmasının turlarında hem tur esnasında hem de tur sonunda geribildirim alındığını ifade etmesi bu konuya gösterdiği önemi açıklamaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Rick Steves için turist rehberlerinin sahip olması gereken yeterlilikler *Rehberin Kişisel Özellikleri, Rehberin Roller ve Grupla İlişkiler* olmak üzere üç tema altında toplanmaktadır. Turist rehberlerinin öğretmen rolünü yerine getirmesi, tutkulu bir kişiliğe sahip olması ve turistlerden geribildirim alması Rick Steves'in en çok vurguladığı yeterliliklerdir. Ayrıca Rick Steves'in tur düzenlediği destinasyonlarda yerel rehberleri istihdam ettiği ve onlardan kendi kültürlerini sevmelerini ve hevesle anlatmalarını beklediği tespit edilmiştir. Diğer taraftan spiritüel motivasyona sahip olan turlarda görev yapan rehberler için alanyazında ifade edilen *mentor* rolü Rick Steves için mevcut tanımların ötesinde bir işleve sahiptir ve rehberler turistlerin gezdikleri yerlerin tarihini takdir etmesini sağlamalıdır. Son olarak Rick Steves için istihdam edeceği rehberlerin sadece kendi kültürlerine hakim olması yeterli değildir. Steves rehberlerinden Amerikan kültürüne hakim olmalarını, Amerikalıları anlamalarını, ihtiyaçlarını ve kaygılarını öğrenmek için geribildirim almalarını istemektedir.

Turist rehberlerinin hizmet performansını belirleyen yeterlilikleridir. Turist rehberleri kendilerinden beklenen yeterliliklere sahip olduğunda sundukları hizmet müşteri memnuniyetiyle sonuçlanmaktadır. Müşteri memnuniyeti tur hizmetlerinin tamamına ilişkin memnuniyeti, tur operatörünün imajını ve gezilen destinasyonu olumlu etkilemektedir. Aksi halde turlar memnuniyetsizlikle ve tur operatörüne yönelik şikayetlerle sonuçlanmaktadır (Dahles, 2002: 783; Huang vd., 2010: 14; Köroğlu ve Köroğlu, 2012: 34). Ancak alanyazında belirtilen yeterliliklerin sayısı ve çeşitliliği düşünüldüğünde emek-yoğun bir hizmet sunan turist rehberlerinin tüm yeterliliklere sahip olmasını beklemenin ne kadar rasyonel olduğu tartışmalıdır. Bu nedenle farklı tur operatörlerinin ve farklı turistlerin rehber yeterlilikleri konusundaki beklentilerinin aynı olduğunu varsayan kategorik yaklaşımlar yerine hizmet alıcıların farklı talepleri olabileceğini göz önüne almak turist rehberlerinin yeterliliklerine ilişkin rasyonel projeksiyonlar geliştirilmesini sağlayabilir. Bu çalışmanın bulgularında tur operatörü Rick Steves'in en çok vurguladığı rehber yeterlilikleri öğretmen rolü, tutkulu bir kişilik ve turistlerden geribildirim alınmasıdır. Dolayısıyla işverenlerin turist rehberlerinin yeterliliklerine verdikleri önemin tüm yeterlilikler için aynı düzeyde olmadığı tespit edilmesi önemli bir bulgudur.

Tur operatörlerinin müşterilerine sundukları hizmete bağlı olarak farklılaşan çalışma prensipleri bulunmaktadır. Bu çalışma Rick Steves Europe firmasının çalışma prensiplerine yönelik bulgular sunmaktadır. Örneğin Rick Steves'in tur düzenlediği Avrupa ülkelerinden yerel rehberleri tercih ettiği ve onlardan kendi kültürlerini sevmelerini beklediği tespit edilmiştir. Bu kapsamda işverenlerin istihdam tercihlerini bilmek işe alma kriterlerinin anlaşılmasını ve iş görenlerin istihdam edilme süreçlerinde daha etkili sonuçlar almalarını sağlayabilir. Diğer taraftan işverenlerin kişisel yaklaşımları çalışanlarından bekledikleri yeterlilikleri etkilemektedir. Bu bağlamda Rick Steves gezilen destinasyonun tarihinin turistler tarafından takdir edilmesini beklemektedir ve Steves'e göre bunu sağlaması gereken kişi turist rehberidir. Bu bulgu işverenlerin iş gören seçimindeki kriterlerinin bazen müşteri ya da hizmet odaklı olmadığını; işverenden kaynaklanan ve alışlagelmiş yeterliliklerin dışında kalan faktörlerin de işe alma süreçlerinde etkili olabileceğini göstermektedir.

Alanyazında işverenlerin turist rehberi istihdam ederken esas aldığı kriterleri belirleyen çalışmalar bulunmaktadır. Ancak rehber yeterliliklerini tespit ederken hizmet sunulan turistlerin ülkelerinin göz önüne alındığı araştırma bulguları oldukça sınırlıdır. Bu çalışma işverenlerin rehber yeterlilikleri konusundaki beklentilerinin farklı olduğunu tespit ederek ve her bir işverenin beklentilerinin ayrı şekilde ele alınmasının önemini ortaya koyarak önceki araştırmalardan farklılaşmaktadır. Bu yönüyle araştırmanın sonuçları turist rehberi yeterliliklerine ve istihdamına ilişkin alanyazına katkı sunmaktadır. Amerikalı turistlere hizmet sunan mevcut turist rehberlerine ve turist

rehberi adaylarına meslek yaşamlarında kullanabilecekleri sonuçlar sunması araştırmanın uygulamaya dönük katkısıdır. Türkiye’deki mevcut rehberlerin %67,1’inin İngilizce dilinde çalıştığı ve turist rehberliğine ilişkin bölümlerde öğrenim gören öğrencilerin üniversitelere büyük oranda İngilizce dil puanıyla kabul edildiği düşünüldüğünde araştırma sonuçları turist rehberliği eğitimine ilişkin projeksiyonların geliştirilmesi için referans olabilir. Sonuç olarak Amerikalı turistlere sunulan turist rehberliği hizmetinin müşteri memnuniyetiyle sonuçlanması daha fazla Amerikalı turistin Türkiye’ye gelmesini sağlayabilir. Bu durum Türkiye’nin turist sayısı ve turizm geliri hedeflerine ulaşmasına katkı sağlayabilir ve daha fazla sayıda turist rehberinin istihdam edilmesine imkân sunabilir.

Araştırmanın sonuçları doğrultusunda paydaşlara bazı öneriler sunulmaktadır: (i) Araştırmacılar tur operatörlerinin turist rehberi istihdam ederken esas aldığı yeterlilikleri tespit ederken her bir işvereni ayrı bir durum olarak kabul etmelidir. Kategorik yaklaşımlar yerine her bir ülkenin -ve hatta bir ülke içerisindeki farklı işverenlerin- önemseydiği rehber yeterliliklerinin farklı olabileceği göz önüne alınmalıdır. (ii) Turist rehberliği eğitimi veren yükseköğretim kurumları genel bir hizmet anlayışına sahip rehberler yetiştirmek yerine farklı ülkelerin turistlerine hizmet sunmaya yönelik eğitim içerikleri üretmelidir. Bu kapsamda üniversitelerin turist rehberliği ile ilgili bölümlerinde Almanca, Rusça, Fransızca, İtalyanca vb. ikinci yabancı dil dersleri bulunmaktadır. Ancak bu araştırmanın sonuçları yabancı dilin tek başına bir yeterlilik olmadığını; o dili konuşan turistlerin kültürlerinin, kaygılarının ve ihtiyaçlarının anlaşılması gerektiğini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla yükseköğretim kurumlarında gerçekleştirilen uzmanlaşma eğitimleri *destinasyon ve alternatif turizm* odaklı bir anlayışın yanında *müşteri odaklı (ülke, kültür odaklı)* olmayı da kapsamalıdır. (iii) Turist rehberleri bu araştırmanın bulgularında Amerikalı turistler için ifade edilen -ya da diğer ülkelerden Türkiye’ye gelen turistlerin talep ettiği- yeterlilikleri zaman içerisinde tecrübeyle edinebilir. Ancak turizm gibi önemli bir endüstrinin kritik bir bileşeni olan turist rehberliği hizmetinde kalite süreçlerini doğal akışına bırakmak yerine turist rehberlerini işverenlerin beklentilerine ve hizmet sunulan turistlerin özelliklerine göre (örn. turistlerin ülkeleri) hazırlamak ülke turizmi için faydalı olacaktır. Araştırmanın bulgularına göre Rick Steves istihdam ettiği 100 kadar rehberi her yıl Amerika’da gerçekleştirilen bir haftalık eğitim programına dahil etmektedir. Bu bulgu rehberlere gerekli yeterlilikleri kazandırmanın işverenler tarafından ne kadar önemsendiğine örnektir. Bu açıdan bakıldığında Kültür ve Turizm Bakanlığı ve turist rehberliği meslek kuruluşları tarafından turist rehberliğinde hizmet kalitesinin artırılmasına yönelik eğitimlerin ve uzmanlık seminerlerinin gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Bu çalışmanın bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. Araştırmaya veri sunabilecek Amerikalı tur operatörlerine ulaşmanın güç

olması nedeniyle bu araştırmanın bulguları Amerikalı Rick Steves’in görüşleriyle sınırlıdır. Bu nedenle araştırmanın bir durum çalışması olduğu ifade edilmiştir. Rick Steves’in görüşleri turist rehberlerinin yeterliliklerine ilişkin bir çerçeve sunmaktadır ancak Rick Steves’in konuyla ilgili mutlak bir otorite olmadığı da göz önüne alınmalıdır. Araştırmanın diğer bir sınırlılığı araştırma verilerinin YouTube’da gerçekleştirilen bir görüşme kaydından elde edilmesidir. Araştırma verilerinin videodan elde edilmesi nedeniyle görüşme soruları sunucu Phil Klein’in Rick Steves’e sorduğu sorularla sınırlı kalmıştır. Gelecekte yapılacak araştırmalar Amerika’da ve diğer ülkelerde hizmet sunan tur operatörlerinin rehber istihdam ederken esas aldığı kriterleri belirleyebilir. Amerikalı tur operatörleri özelinde daha fazla sayıda işvereni içeren geniş kapsamlı örneklemeler incelenerek bu araştırmanın bulguları geliştirilebilir. Elde edilecek bulgular konuya ilişkin alanyazını daha ileri taşıyacaktır. Ayrıca tur operatörlerinin önemseydiği yeterliliklerden hangilerinin turistler tarafından önemli görüldüğünün ortaya çıkarılması konuya ilişkin daha kapsamlı anlayışların geliştirilmesini sağlayabilir. Son olarak turist rehberlerinin kendilerinden beklenen yeterlilikler hakkında ne düşündükleri ve bu yeterlilikleri elde etmelerini sağlayacak kaynakların ve ortamların nasıl oluşturulabileceğine ilişkin araştırmalar alanyazına katkı sağlayacaktır.

Etik Beyan

Bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında belirtilen tüm kurallara uyulduğu beyan edilmiştir.

Etik Kurul Onayı

Araştırmanın etik kurul izni gerektirmeyen araştırmalardan olduğu beyan edilmiştir.

Çıkar Çatışması ve Finansal Katkı Beyanı

Yazar tarafından herhangi bir çıkar çatışması ve finansal katkı beyan edilmemiştir.

Kaynaklar

- Al Jahwari, D. S., Sirakaya-Turk, E., & Altintas, V. (2016). Evaluating communication competency of tour guides using a modified importance-performance analysis (MIPA). *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 28(1), 195–218. <https://doi.org/10.1108/IJCHM-02-2014-0064>
- Al-Okaily, N. S. (2022). A model for tour guide performance. *International Journal of Hospitality & Tourism Administration*, 23(6), 1077–1101. <https://doi.org/10.1080/15256480.2021.1905584>
- Altunel, M. C., & Erkut, B. (2015). Cultural tourism in Istanbul: The mediation effect of tourist experience and satisfaction on the relationship between involvement and recommendation intention. *Journal of Destination Marketing & Management*, 4(4), 213–221. <https://doi.org/10.1016/j.jdmm.2015.06.003>
- Anadolu Ajansı. (2024a). Gündem. <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/thy-abd-ucuslarina-denveri-da-ekledi/3247349> (Erişim Tarihi: 14.08.2024)

- Anadolu Ajansı. (2024b). Kültür. <https://www.aa.com.tr/tr/kultur/kultur-ve-turizm-bakani-ersoy-ziyaretci-sayisinda-su-anda-4-siradayiz-simdi-hedefimiz-ilk-3e-girmek/3231391> (Erişim Tarihi: 19.08.2024)
- Ap, J., & Wong, K. K. (2001). Case study on tour guiding: Professionalism, issues and problems. *Tourism Management*, 22(5), 551–563. [https://doi.org/10.1016/S0261-5177\(01\)00013-9](https://doi.org/10.1016/S0261-5177(01)00013-9)
- Avcı, E. (2020). The evaluation of the perceptions of tourists participated in a package tour within the scope of tourist guide performance. *Journal of Tourism & Gastronomy Studies*, 8(1), 17–28. <https://doi.org/10.21325/jotags.2020.533>
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
- Braun, V., & Clarke, V. (2012). Thematic analysis. In H. Cooper, P. M. Camic, D. L. Long, A. T. Panter, D. Rindskopf, & K. J. Sher (Eds.), *APA handbook of research methods in psychology* (Vol. 2, pp. 57–71). American Psychological Association. <https://doi.org/10.1037/13620-004>
- Braun, V., & Clarke, V. (2022). Conceptual and design thinking for thematic analysis. *Qualitative Psychology*, 9(1), 3–26. <https://doi.org/10.1037/qup0000196>
- Büyükkuru, M., & Aslan, Z. (2016). The effect of communication skills of tourist guides on tourists' tour experiences: A research in Nevşehir. *Mustafa Kemal University Journal of Social Sciences Institute*, 13(34). <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/226457>
- Cetin, G., & Yarkan, S. (2017). The professional relationship between tour guides and tour operators. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 17(4), 345–357. <https://doi.org/10.1080/15022250.2017.1330844>
- Chang, T. Y., Kung, S. F., & Luh, D. B. (2012). The innovative service model: A study on tour guide service design in Taiwan by ICT application. *Academic Research International*, 2(1), 192–198. [http://www.savap.org.pk/journals/ARInt/Vol.2\(1\)/2012\(2.1-24\).pdf](http://www.savap.org.pk/journals/ARInt/Vol.2(1)/2012(2.1-24).pdf)
- Chen, H. J., Hwang, S. N., & Lee, C. (2006). Visitors' characteristics of guided interpretation tours. *Journal of Business Research*, 59(10–11), 1167–1181. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2006.09.006>
- Chowdhary, N., & Prakash, M. (2009). Tour guide training in India: A comparison of approach and content with other programs. *Journal of Teaching in Travel & Tourism*, 8(2–3), 161–191. <https://doi.org/10.1080/15313220802634141>
- Cohen, E. (1985). The tourist guide: The origins, structure and dynamics of a role. *Annals of Tourism Research*, 12(1), 5–29. [https://doi.org/10.1016/0160-7383\(85\)90037-4](https://doi.org/10.1016/0160-7383(85)90037-4)
- Cohen, E. H., Ifergan, M., & Cohen, E. (2002). A new paradigm in guiding: The Madrich as a role model. *Annals of Tourism Research*, 29(4), 919–932. [https://doi.org/10.1016/S0160-7383\(01\)00082-2](https://doi.org/10.1016/S0160-7383(01)00082-2)
- Çakmak, T. F., & Kurnaz, H. A. (2020). A qualitative study on complaints of travel agents about tourist guides. *AHBVÜ Turizm Fakültesi Dergisi*, 23(1), 78–96. <https://doi.org/10.34189/tfd.23.01.004>
- Çokal, Z. (2023). Turist rehberlerinin mesleki yeterliliklerinin önem-performans analizine göre değerlendirilmesi. *Turist Rehberliği Dergisi (TURED)*, 6(2), 95–112. <https://doi.org/10.34090/tured.1336682>
- Dahles, H. (2002). The politics of tour guiding: Image management in Indonesia. *Annals of Tourism Research*, 29(3), 783–800. [https://doi.org/10.1016/S0160-7383\(01\)00083-4](https://doi.org/10.1016/S0160-7383(01)00083-4)
- de Guzman, A. B., Magnayon, J. C., Manuel, P. C., Moratillo, C. J. D., & Lim, P. J. M. (2019). It takes two to tango: Phenomenologizing Filipino tour guides' experiences of aging foreign tourists' mindfulness and involvement. *Educational Gerontology*, 45(11), 657–669. <https://doi.org/10.1080/03601277.2019.1686175>
- Dumanlı, Ş., & Köroğlu, Ö. (2018). Determination of the relationship between tourist guides' coping styles with stress and humor styles. *Journal of Yasar University*, 13(52), 328–342. <https://doi.org/10.19168/jyasar.452869>
- Dünya Turizm Örgütü. (2022). *UNTWO, tourism statistics*. <https://www.unwto.org/tourism-statistics/key-tourism-statistics> (Erişim Tarihi: 14.08.2024)
- Erkol Bayram, G. (2019). The relationship between emotional intelligence, motivation and performance in tourist guides. *Tourism Academic Journal*, 6(2), 43–59. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/868914>
- Glesne, C. (2014). *Nitel araştırmaya giriş* (E. Günel, Trans.; 4th ed.). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Gökdemir, S., & Eren, D. (2020). Determination of tourist guide selection by analytical hierarchy process: The case of TripAdvisor. *Journal of Tourism & Gastronomy Studies*, 8(2), 1510–1526. <https://doi.org/10.21325/jotags.2020.618>
- Gültekin, S., & İçigen, E. (2019). A research on professional tour guides' emotional intelligence and problem-solving skills. *Journal of Quality Assurance in Hospitality & Tourism*, 20(2), 230–258. <https://doi.org/10.1080/1528008X.2018.1524810>
- Holloway, J. C. (1981). The guided tour: A sociological approach. *Annals of Tourism Research*, 8(3), 377–402. [https://doi.org/10.1016/0160-7383\(81\)90005-0](https://doi.org/10.1016/0160-7383(81)90005-0)
- Hu, W., & Wall, G. (2012). Interpretative guiding and sustainable development: A framework. *Tourism Management Perspectives*, 4, 80–85. <https://doi.org/10.1016/j.tmp.2012.05.003>
- Huang, H. C., Wu, S. L., Chang, I. Y., & Liu, P. L. (2015). Using the analytic hierarchy process to establish a tour guide selection and evaluation model. *Journal of Social Sciences*, 11(4), 410–417. <https://doi.org/10.3844/jssp.2015.410.417>
- Huang, S., Hsu, C. H., & Chan, A. (2010). Tour guide performance and tourist satisfaction: A study of the package tours in Shanghai. *Journal of Hospitality & Tourism Research*, 34(1), 3–33. <https://doi.org/10.1177/1096348009349815>
- Hwang, J., & Lee, J. (2019). Relationships among senior tourists' perceptions of tour guides' professional competencies, rapport, satisfaction with the guide service, tour satisfaction, and word of mouth. *Journal of Travel Research*, 58(8), 1331–1346. <https://doi.org/10.1177/0047287518803199>
- İlgaz Yıldırım, B., & Güzel, Ö. (2019). Evaluation of tourist guide selection criteria for travel agencies with Analytic Hierarchy Process (AHP) method. *Turizm Araştırmaları Dergisi*, 30(1), 69–81. <https://doi.org/10.17123/atad.580649>
- Io, M. U., & Hallo, L. (2012). A comparative study of tour guides' interpretation: The case of Macao. *Tourism Analysis*, 17(2), 153–165. <https://doi.org/10.3727/108354212X13388995267788>
- Jo, M., Lee, N., Kim, J., & Lee, T. J. (2020). Political influences on the roles and characteristics of ethnic tourism industry employees: A case of Korean-Chinese tour guides. *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 25(12), 1359–1374. <https://doi.org/10.1080/10941665.2020.1853580>
- Kapa, M. G., de Crom, E. P., & Hermann, U. P. (2022). An exploration of tourist guides' competencies to create memorable tourist experiences. *GeoJournal of Tourism and Geosites*, 44(4), 1350–1358. <https://doi.org/10.30892/gtg.44421-953>
- Kara, S., & Demir, M. (2021). The effects of professional tour guides' attitudes and qualifications on tour quality. *International Journal of Contemporary Tourism Research*, 5(1), 35–52. <https://doi.org/10.30625/ijctr.827449>
- Köroğlu, Ö. (2013). A conceptual evaluation of the tour guides' roles in the working life. *Pamukkale University Journal of Social Sciences Institute*, 16(1), 91–112. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/411517>
- Köroğlu, Ö., & Köroğlu, A. (2012). The importance of using the emotional intelligence skills for tour guides and their performance. *Management and*

Education, 8(3), 28–35. http://www.conference-burgas.com/maevolumes/vol8/BOOK%203/b3_04.pdf

Köroğlu, Ö., & Merter, B. (2012). An investigation to determine the travel agencies' attitudes on the process of the tourist guides' recruitment and selection. *Mustafa Kemal University Journal of Social Sciences Institute*, 9(20), 213–238. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/183083>

Kuo, N. T., Chang, K. C., Cheng, Y. S., & Lin, J. C. (2015). Effects of tour guide interpretation and tourist satisfaction on destination loyalty in Taiwan's Kinmen Battlefield Tourism: Perceived playfulness and perceived flow as moderators. *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 33(sup1), 103–122. <https://doi.org/10.1080/10548408.2015.1008670>

Kuo, N. T., Cheng, Y. S., Chang, K. C., & Chuang, L. Y. (2018). The asymmetric effect of tour guide service quality on tourist satisfaction. *Journal of Quality Assurance in Hospitality & Tourism*, 19(4), 521–542. <https://doi.org/10.1080/1528008X.2018.1483283>

Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2023a). *Basın ve Halkla İlişkiler Müşavirliği*. <https://basin.ktb.gov.tr/TR-365098/2023-turizmde-rekor-yili-oldu.html> (Erişim Tarihi: 19.08.2024)

Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2023b). *Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü, Turizm İstatistikleri*. <https://yigm.ktb.gov.tr/TR-249709/yillik-bultenler.html> (Erişim Tarihi: 14.08.2024)

Leclerc, D., & Martin, J. N. (2004). Tour guide communication competence: French, German and American tourists' perceptions. *International Journal of Intercultural Relations*, 28(3–4), 181–200. <https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2004.06.006>

Lincoln, Y. S., & Guba, E. G. (1985). *Naturalistic inquiry*. Sage.

Mackenzie, S. H., & Kerr, J. H. (2013). Stress and emotions at work: An adventure tourism guide's experiences. *Tourism Management*, 36, 3–14. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2012.10.018>

Melubo, K., & Buzinde, C. N. (2016). An exploration of tourism related labour conditions: The case of tour guides in Tanzania. *Anatolia*, 27(4), 505–514. <http://dx.doi.org/10.1080/13032917.2016.1224976>

Mhyre, J. M. (2010). Assessing quality with qualitative research. *Canadian Journal of Anesthesia*, 57(5), 402–407. <https://doi.org/10.1007/s12630-010-9290-8>

Min, J. (2015). Guiding the guides: Developing indicators of tour guides' service quality. *Total Quality Management & Business Excellence*, 27(9–10), 1043–1062. <https://doi.org/10.1080/14783363.2015.1060123>

Morgan, H. (2022). Understanding thematic analysis and the debates involving its use. *The Qualitative Report*, 27(10), 2079–2090. <https://doi.org/10.46743/2160-3715/2022.5912>

Mossberg, L. L. (1995). Tour leaders and their importance in charter tours. *Tourism Management*, 16(6), 437–445. [https://doi.org/10.1016/0261-5177\(95\)00052-P](https://doi.org/10.1016/0261-5177(95)00052-P)

Naumov, K. (2020). Tourist perceptions and satisfaction regarding tour guiding in the Republic of North Macedonia. *European Journal of Multidisciplinary Studies*, 5(29), 12–26. <https://doi.org/10.26417/797jvh49a>

Olçay, A., Bozgeyik, Y., Akkız, H., & Sürme, M. (2015). Assessment of professional tour guides' performances by local tourists. *Journal of Business Research Turk*, 7(2), 349–374. <https://pdfs.semanticscholar.org/3eb4/0e5ccdb984cf9256851f42a29586e69f0f39.pdf>

Özbek, Ö., & İskender, A. (2021). The effect of expression performances of tourist guides on the tour satisfaction: A study on Cappadocia. *Journal of Applied Tourism Research*, 2(2), 159–168. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2097652>

Parsons, H., Houge Mackenzie, S., & Filep, S. (2019). Facilitating self-development: How tour guides broker spiritual tourist experiences. *Tourism Recreation Research*, 44(2), 141–152. <https://doi.org/10.1080/02508281.2019.1582159>

Ren, L., & Wong, C. U. I. (2021). Tour guides' dilemma under the pandemic: To stay or not to stay? An investigation of occupational loyalty among tour guides in Macao. *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 26(11), 1270–1283. <https://doi.org/10.1080/10941665.2021.1980411>

Rick Steves. (2018). Fun in NYC with my publisher. *Rick Steves' Europe Blog*. <https://blog.ricksteves.com/blog/nyc-hachette/> (Erişim Tarihi: 14.08.2024)

Rick Steves. (2024a). Watch, read, listen – Central Turkey. <https://www.ricksteves.com/watch-read-listen/video/tv-show/central-turkey> (Erişim Tarihi: 14.08.2024)

Rick Steves. (2024b). Greece & Turkey Tours. <https://www.ricksteves.com/tours/greece-turkey> (Erişim Tarihi: 14.08.2024)

Schmidt, C. J. (1979). The guided tour: Insulated adventure. *Urban Life*, 7(4), 441–467. <https://doi.org/10.1177/089124167900700402>

Sezerel, H., Balyalı, T. Ö., Güzel, Ö., & Ehtiyar, R. (2023). Benefiting from intercultural competence: A phenomenological research on tour guides. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 26(50), 869–885. <https://doi.org/10.31795/baunsobed.1299958>

Sezgin, E., & Düz, B. (2018). Testing the proposed “GuidePerf” scale for tourism: Performances of tour guides in relation to various tour guiding diplomas. *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 23(2), 170–182. <https://doi.org/10.1080/10941665.2017.1410196>

Sharma, S., & Chowdhary, N. (2014). Stakeholders' expectations from tour guides. *Asia-Pacific Journal of Innovation in Hospitality and Tourism*, 3, 1–20. <https://doi.org/10.7603/s40930-014-0003-1>

Şen Şahin, S., & Avcıkurt, C. (2013). Turist rehberlerinin iletişim yeterlilikleri: Turistlerin görüşlerinin CHAID analizi ile değerlendirilmesi. *Balıkesir University The Journal of Social Sciences Institute*, 16(29), 303–327. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/853626>

Taşbey, S., & Sahilli Birdir, S. (2020). Examining the expectations of local tourists from professional tourist guides. *Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 24(2), 231–250. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1249443>

Taylor, A. (2024). A cosmopolitan revelation: Travel as a religious act with Rick Steves' Europe. *Material Religion*, 1–24. <https://doi.org/10.1080/17432200.2024.2365071>

Tetik Dinç, N., Bahkloğlu, A., & Ulusoy Mutlu, H. (2022). Turist rehberlerine yönelik turist nezaketsizliği ve rehberlerin nezaketsiz davranışlara ilişkin tepkileri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (49), 100–117. <https://doi.org/10.52642/susbed.1152188>

trade.gov. (2022). 2022 annual and 2023 year-to-date outbound results. <https://www.trade.gov/feature-article/2022-annual-and-2023-year-date-outbound-results> (Erişim Tarihi: 14.08.2024)

Tsaur, S. H., & Teng, H. Y. (2017). Exploring tour guiding styles: The perspective of tour leader roles. *Tourism Management*, 59, 438–448. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2016.09.005>

Tsaur, S. H., & Tu, J. H. (2019). Cultural competence for tour leaders: Scale development and validation. *Tourism Management*, 71(1), 9–17. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2018.09.017>

TUREB. (2024). Rehber istatistikleri. <https://www.tureb.org.tr/tr/RehberIstatistik/> (Erişim Tarihi: 20.06.2024)

Ünal, C., & Caber, M. (2019). The effect of tourist guides' professional competences on destination image and satisfaction. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 30(1), 82–92. <https://doi.org/10.17123/atad.580655>

- Vaismoradi, M., Jones, J., Turunen, H., & Snelgrove, S. (2016). Theme development in qualitative content analysis and thematic analysis. *Journal of Nursing Education and Practice*, 6(5), 100–110. <http://dx.doi.org/10.5430/jnep.v6n5p100>
- Weiler, B. (2016). The contribution of Australia-based researchers to tour guiding. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 26, 100–109. <https://doi.org/10.1016/j.jhtm.2016.01.002>
- Weiler, B., & Walker, K. (2014). Enhancing the visitor experience: Reconceptualising the tour guide's communicative role. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 21(5), 90–99. <https://doi.org/10.1016/j.jhtm.2014.08.001>
- Weng, L., Liang, Z., & Bao, J. (2020). The effect of tour interpretation on perceived heritage values: A comparison of tourists with and without tour guiding interpretation at a heritage destination. *Journal of Destination Marketing & Management*, 16, 100431. <https://doi.org/10.1016/j.jdmm.2020.100431>
- Wynn, J. R. (2005). Guiding practices: Storytelling tricks for reproducing the urban landscape. *Qualitative Sociology*, 28, 399–417. <https://doi.org/10.1007/s11133-005-8365-2>
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.
- Yin, R. K. (2003). *Case study research: Design and methods* (3rd ed.). Sage.
- Yin, R. K. (2016). *Qualitative research from start to finish* (2nd ed.). The Guilford Press.
- Zhang, H. Q., & Chow, I. (2004). Application of importance-performance model in tour guides' performance: Evidence from mainland Chinese outbound visitors in Hong Kong. *Tourism Management*, 25(1), 81–91. [https://doi.org/10.1016/S0261-5177\(03\)00064-5](https://doi.org/10.1016/S0261-5177(03)00064-5)

DOI: 10.26468/trakyasobed.1580287

Trakya University Journal of Social Sciences, 27(1), 46-56, 2025

Kültürel Anlam ve Estetik Yansımalar Kapsamında Dijital Çağda Antik Pagan Motiflerinin Yeniden Kullanılması

Reuse of Ancient Pagan Motifs in the Digital Age in Terms of Cultural Meaning and Aesthetic Reflections

Doç. Dr. Bayram Bozhüyük*

Gaziantep Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Grafik Sanatlar Bölümü, Gaziantep, Türkiye

ÖZ

Günümüzde dijital illüstrasyon yöntemlerinin ve bunları yayınlayan internet iletişim mecralarının gelişmesiyle birlikte antik pagan motiflerinin kullanımında önemli bir artış gözlemlenmektedir. Eski motif ve pagan sembollerin kullanılması sosyal medya, etnik fuarlar, dövme sanatı ve kültürel posterler gibi çeşitli alanları kapsamaktadır. Bu ilgi, sadece görsel bir eğilim olmanın ötesine geçmekte, aynı zamanda derin sosyokültürel bağlamlar ve tarihsel kökenlerle ilişkilendirilebilir. Fakat görsellerin yeniden canlanması, çağdaş kullanımlarının temelini oluşturan bilişsel ve kökenle ilgili faktörlerin sosyolojik araştırmaların yanı sıra disiplinler arası bir çalışma alanı olarak ele alınmasını gerektirmektedir. Dolayısıyla, günümüz toplumunda antik pagan figürlerinin dijital ortamda yeniden canlandırılmasının altında yatan nedenleri görsel sanatlar bağlamında değerlendirmek için araştırma yapmak önem kazanmaktadır. Bu makalede, pagan temalarını göstermek amacıyla Asya ve Avrupa coğrafyalarından gelen petrogliflere ve ilkel görsellere dair örnekler ile kısa anlatılar sunulmaktadır, güncel sanatta neden ilgi odağı olduğu mevcut dijital örneklerle sorgulanmıştır. Nihayetinde, dijital ortamda üretilen pagan imge ve motiflerinin üretim şekilleri üzerinde durulmuş, farklı kültürlerle ait pagan dönemi motif ve imgeleri grafik tasarım çerçevesinde değerlendirilip incelenmiştir.

Anahtar kelimeler: motif, dijital sanatlar, grafik tasarım

ABSTRACT

Today, with the development of digital illustration methods and the internet communication channels that publish them, there is a noticeable increase in the use of ancient pagan motifs. The use of ancient motifs and pagan symbols covers various areas such as social media, ethnic fairs, tattoo art and cultural posters. This interest goes beyond being just a visual trend, and can also be associated with deep sociocultural contexts and historical roots. However, the revival of images requires that the cognitive and origin-related factors that form the basis of their contemporary use be addressed as an interdisciplinary field of study in addition to sociological research. Therefore, it is important to conduct research to evaluate the reasons underlying the revival of ancient pagan figures in the digital environment in the context of visual arts in today's society. In this paper, examples and short narratives of petroglyphs and primitive visuals from Asian and European geographies are presented in order to demonstrate pagan themes, and the reason why they are the center of attention in contemporary art is questioned with existing digital examples. Finally, the production methods of pagan images and motifs produced in the digital environment are emphasized, and pagan period motifs and images from different cultures are evaluated and examined within the framework of graphic design.

Keywords: motifs, digital arts, graphic design

*Sorumlu Yazar/Corresponding Author: Doç. Dr. Bayram Bozhüyük

E-posta: bayramb@gantep.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0002-3958-5072

Geliş Tarihi/Received: 06.11.2024

Kabul Tarihi/Accepted: 13.06.2025

Yayınlanma Tarihi/Publication Date: 30.06.2025

Atıf/To cite this article: Bozhüyük, B. (2025). Reuse of ancient pagan motifs in the digital age in terms of cultural meaning and aesthetic reflections. *Trakya University Journal of Social Sciences*, 27(1), 46-56.

©Telif Hakkı 2025 Yazar. Trakya Üniversitesi adına Galenos Yayınevi tarafından yayımlanmaktadır. Creative Commons Atıf (CC BY) Uluslararası Lisansı ile lisanslanmaktadır. Copyright© 2025 The Author. Published by Galenos Publishing House on behalf of Trakya University. Licensed under a Creative Commons Attribution (CC BY) 4.0 International License.

EXTENDED ABSTRACT

This article examines the cultural, social, and cognitive significance of the increasing use of ethnic and pagan motifs in digital environments. Unlike global dynamics such as globalization, there has been a noticeable resurgence of interest in preserving local identities and cultural heritage in recent years. This interest is particularly evident in the reappearance of ancient pagan symbols as visual images on digital media platforms. Ancient pagan symbols reflect universal themes such as nature, spirituality, and human experience, providing individuals with access not only to personal memory but also to collective memory. These symbols go beyond expressing a people's religious beliefs and cultural traditions, enabling dialogue between different cultural groups and the reconstruction of historical narratives. In this context, the renewed functionality of pagan symbols on digital platforms today goes beyond mere aesthetic preference, playing a significant role in the construction of social identities and cultural transmission processes. Moreover, these symbols have become powerful tools for fostering community formation in digital spaces, generating collective meanings, and establishing connections with historical references.

In the 21st century, the deployment of pagan motifs as instruments of political propaganda is emblematic of a broader historical process in which ethnic and cultural identities are being actively reconfigured. This phenomenon is not merely a reflection of political maneuvering but also signals a deeper cultural shift, where the reshaping of identity involves the reappropriation of ancient symbols to serve contemporary agendas. In the present, amidst the rapidly evolving dynamics of the digital age, there has been a resurgence of interest in the past, coupled with a collective longing for historical continuity. This desire to reconnect with ancestral roots has prompted individuals and groups to engage in a search for identity that is mediated through the visual representation of symbols imbued with both aesthetic and spiritual significance. Such a process is particularly pronounced on digital platforms, where the reinterpretation of traditional imagery from the past is not only facilitated but also amplified.

The article highlights the crucial role that digital media plays in the creation, dissemination, and public interaction with ethnic and pagan motifs within contemporary society. Social media platforms, as dynamic digital spaces, facilitate the sharing and exchange of these motifs, enabling diverse communities to congregate around and engage with ancestral belief systems. Within this digital ecosystem, graphic designers are presented with a unique opportunity to reinterpret and recontextualize traditional motifs by leveraging advanced digital tools and technologies. This process of reinterpretation allows for the integration of ancient symbols into modern design practices, offering a means of preserving and transforming cultural heritage in a contemporary context. Moreover, the speed, accessibility, and efficiency afforded by digital technologies significantly streamline the process of rendering complex ancient symbols, making it increasingly feasible to transpose these symbols onto various design surfaces. Through this digital transformation, ancient motifs are not only preserved but also adapted for new cultural and aesthetic contexts, thus contributing to the ongoing evolution of visual culture in the digital age.

In the first section of the article, the aesthetic and semantic forms of ethnic and pagan motifs from ancient societies are introduced in detail, along with concrete examples of their contemporary applications. This section particularly addresses the evolution of the meanings carried by ethnic and pagan symbols in historical contexts, highlighting the role these symbols have played in cultural interactions between societies. The second section delves into the central role technology has played in the revival of these ancient motifs in digital environments. It analyzes how digital tools and platforms facilitate the modern reproduction of traditional symbols and influence processes of generating social meanings. In particular, digital fields such as graphic design, digital art, and social media serve as key mechanisms in the global reshaping and dissemination of these motifs. As a result, the rediscovery of ethnic and pagan motifs in the digital world points to an understanding that goes beyond cultural transmission and identity formation, addressing societal and cultural needs. These motifs assume functions such as constructing social memory and redefining individual and collective identities in the digital age, while also being effectively used for commercial purposes. In conclusion, the article provides a comprehensive interpretation of how cultural heritage is transformed in the digital age and how ancient traditions are reshaped within contemporary design practices. This interpretation deeply explores how symbols from the past gain new relevance in the modern world, how they are recontextualized within social frameworks, and how digital environments contribute to this process.

Giriş

Pagan motiflerine olan ilgi, günümüzde çeşitli bilişsel ve kültürel faktörlere bağlanabilir. Ticari ve iletişim alanları bağlamında küreselleşme gibi kavramların gündemde olmasının aksine yerel kimliklerin korunması, özgün kalabilmek ve geçmişin mirasına karşı büyüyen bir yönelme olduğu gözlemlenmektedir. Bu yönelişin en somut göstergesi dijital medyada dolaşan antik pagan motiflerdir. Antik görsel imgeler genellikle doğa, maneviyat ve insan deneyimi gibi evrensel temaları somutlaştırır ve bireylerin zamanı aşan kolektif bir hafızaya erişmesini sağlayan araçlardır. Tarihi dönemlerde kullanılan pagan semboller yaşamın içinde yer alan soyuta indirgenmiş nesnelerdir. Sembolik motif ise, bir şeyi simgeleyen veya bir düşünceyi uyandıran biçimlerdir. İşaret ettikleri anlamlarıyla gelenek ve göreneklerin, inançların ifadesidir (Oyman, 2019: 4). Bu ifade şekli, hikâye anlatımı ve kültürel diyalog için kanallar olarak da hizmet ederler. Ayrıca pagan motif ve sembollerin kullanılması 20. yüzyılda propaganda üzerinden etnik çıkarımlar elde etmek isteyen siyasi oluşumların da kullandığı bir yöntem olmuştur. Şöyle ki ulusların zor zamanlarında geçmişle kurulan bağ; cesaret duygusu ve milli kimlik kavramını pekiştirmektedir. Bu duruma it örnekler I. ve II. Dünya savaşı yıllarında savaşa katılan devletlerde tarihi kahramanların referans alındığı propaganda afişleri gösterilebilir. Tarihi referans alan imgelerin görsel tasarımlarda kullanılmasında geçmişe nazaran günümüzde farklılıklar meydana gelmiştir. Dolayısıyla günümüz sanatının geniş içerik yelpazesi ve var olan her şeyi güncel sanata dönüştürebilme potansiyeli, pagan inanç ve ritüellerinin çağdaş dünya sanatında yer almasına da olanak sağlamıştır (Kılıç, 2023:6). Bu durumun psikolojik ve sosyal sebepleri makalenin “Günümüz toplumunda eski motif ve pagan imgelerin kullanılması” isimli başlığında ele alınmıştır. Ayrıca eskinin estetiğinin güncel sanata taşınmasında güncel olanın anlam kaybetmesine ve anlamın geçmişte aranmasına bağlanabilir. Ya da sadece basit ekonomik bir değer yaratma çabası olabilir. Dolayısıyla motifler, kültürel bir aktarım ve kimliğin korunmasının yanında dekoratif amaçlı nesnelerde ya da seri üretim pazarlama amaçlarıyla kullanılmaktadır. Ürünü alacak kişinin kültürel yaklaşımı o ürünü tercih etmeye yönlendirmektedir. Bu bağlamda yine etnik imgelerin kişide bıraktığı manevi hisler ürünü aldırma yöneliktir. Dolayısıyla bir motifin ya da etnik bir imgenin aslında ticari bir araçta tasarım unsuru olmasındaki sebepler aslında bir eğilimin göstergesidir. Bu durum akıllara 19. yüzyıldaki sanayi devriminin hızına ve sanatı niteliksizleştireceğini düşünen Arts And Crafts sanatçıları gibi günümüzde de kültürel küreselleşmeye karşı yerel değerlerin ve kimliklerin sanatta da öne çıkarılması gerçeği ile karşı karşıya kaldığını düşünülebilir.

Gelenek denen ve kültürel davranışların çoğu eski çağ inançlarının günümüzde süregelen yansımalarıdır. Dolayısıyla toplumlar

dönüşse de gelişse de başka inanç ve kültürlere bağlansa da eski gelenekleri halen yaşatmaktadırlar. Bunu da toplumlar somut nesneler yoluyla ifade etmektedir. Dolayısıyla her ne sebeple olursa olsun insanların etnik ve yerel eğilimlerinin güncel sanata taşınmasında bir artış görülmektedir. Bu durum en kolay yol olan yeni medya araçları yoluyla gözlemlenebilmektedir. Etnik veya pagan motifler üreten kişiler, tasarladıkları görsel imgelerle geçmişe duydukları özlemi 21. yüzyılın dijital iletişim ve görsel tasarım araçlarını kullanarak ifade etmekte ve çeşitli toplumlar kurmaktadır.

Dijital ortamdaki bilgilerin anlamlı verilere dönüştürülmesi, analiz edilmesi küresel bağlamda sosyo-ekonomik yönelimlerin belirlenmesi ve yönlendirilmesine olanak sağlamaktadır (Avcı Tuğal, 2018: 12). Aynı şekilde etnik veya pagan motiflerin günümüzde en fazla internet ortamında çeşitli forum ve sosyal medya uygulamalarında rastlanmaktadır. Bu yayınlarda eski inanç ve davranışları yaşatan toplumların kendi aralarında iletişim kurabildiği ya da görsel imgeleri paylaştığı görülmektedir. Dolayısıyla günümüzde dijital imkânlar görsel nesneleri üretmede, yayımlamada, kamuoyu oluşturmada önemli bir rol oynamaktadır. Özellikle sosyal medya platformları etnik veya pagan motiflere ait çizimlerin paylaşılmasını kolaylaştırarak, antik kültürler ve inançlara dair ortak ilgi alanları etrafında toplumların iletişimine olanak sağlamaktadır. Bu maksatla dijital tasarım uygulamaları ve fotoğrafik görüntüler sayesinde imge üreten grafik tasarımcılar, antik motifleri birçok tasarım yüzeyine çizip, yeniden yorumlayıp, günlük kullanım araçlarına eklenmesi için tasarımlar yapmaktadır. Çünkü dijital ortamdaki grafik uygulamaları bilindiği üzere renkler, formlar ve kompozisyonlarla denemeler yapılmasında tasarımcılara hız ve pratiklik sağlamaktadır. Bu bağlamda tasarımcının oluşturacağı geleneksel imgelerin çizilmesine de kolaylık sağlamaktadır.

Bu makalede etnik motif ve pagan nesnelerin yeniden konuşulmaya değer bir alan haline gelmesinin kültürel ve sosyal gereksinimleri karşılayan bir anlayış olduğuna değinilmektedir. Buradan yola çıkarak bu imgelerin günümüz dijital tasarımında kullanım alanlarına örneklerle kavramsal bir yorum getirmeyi hedeflemektedir. Ayrıca etnik motif ve pagan çizimlerin üretilmesi için başvuru yöntemler uygulamalarıyla anlatılmıştır. Makalenin ilk kısmında “Günümüz Toplumunda Eski Motif ve Pagan İmgelerin Kullanılması” teorik ve sosyal bilimler bağlamında Asya ve Avrupa kıtalarındaki eski toplumlara ait bazı motiflerin formlarına örnekler tanıtılmış ve günümüzde bunların kullanım alanlarına değinilmiştir. Daha sonra ise “Antik Sembolleri Canlandırmada Teknolojinin Rolü” başlığı altında etnik motif ve pagan imgelerin uygulanmış örnekleri ve kullanım alanları anlatılmıştır. Daha sonra elde edilen kuramsal ve uygulamalı bilgiler ışığında örnekler görsel ve içerik bağlamlarında analizi yapılarak incelenmiştir.

Günümüz Toplumunda Eski Motif ve Pagan İmgelerin Kullanılması

Pagan kültürü ve inanç şekli eski topluluklarla anılan bir sözcüktür. Ayrıca Paganizm, en iyi şekilde, doğanın yüceltilmesini temel alan bir grup din ve dinsel gelenek olarak tanımlanır (Lutwyche, 2021:1). Bu bağlamda toplumların ilkel zamanlarına ait inanç biçimleri paganizm olarak adlandırılır. Çünkü ilkel topluluklar günlük yaşamdaki olaylara doğadaki nesnelerin ve onların içlerindeki ilahi şeylerin karar verdiğini düşünmüşlerdir. Paganizmin özünde çevreye bağlanma Paganizmin bir tanımı olarak doğaya ilgi duyma fikri, pagan olmanın ne anlama geldiğini kavrama açısından önemlidir (Shaw, 2017:4). Kadim insan günlük yaşamda görmüş olduğu hayvanları, bitkileri ve coğrafi olayları tanımlamak için görsel sembollerden yararlanmıştır. Görsel semboller, kendisinden başka bir gerçekliğe dikkat çeken, bireyin yerine geçen veya onu tasvir eden bir nesne, bir fiil veya insanlar tarafından yapılmış herhangi bir işaretir (Kimpel, 1954: 132'den akt. Atasagun, 1997:369). Başka bir tanımıyla sembol, doğrudan ifade edilemeyen kavramları veya duyguları aktarabilen, çok katmanlı anlamlar taşıyabilen sözel veya görsel işaretlerdir. Sözel semboller, metaforlar kullanarak anlamı derinleştirirken; görsel semboller, imgeler aracılığıyla duyguları ve düşünceleri tasvir eder. Bu bağlamda sembollerin pragmatik açıdan temel kullanımlarının bulunduğunu söylemek mümkündür (Kobyliński ve Rabeiga, 2018:197). Ayrıca sembol göstergelerin; anlambilim, etimolojik, ezoterik ve semantik karşılıkları bulunmaktadır. Bu yüzden pagan inançlarının görüntülerle canlanması ve sembolizm, sadece estetik bir eğilimden daha fazlasını ifade ederek daha geniş bir kültürel bağlamı yansıtır.

Motif ve taşıdığı sembolik değerler sanatın, teolojinin ve sosyal bilimlerin bütün alanlarında incelenmelidir. Motif kullanımı plastik sanatlar sözlüğü'nde motif, "bir resmin konu, izlek ya da betileri dışında kullanılan süsleyici veya dramatik öğelerin her biri" olarak tanımlanmaktadır. (Sözen ve Tanyeli, 2001: 166'den akt. Ölmez, 2022: 433). Motifler içlerinde sembolik anlamlar barındırmaktadır. Bu sayede motifler kendilerine özgü bir söylem biçimi oluşturmaktadırlar (Ölmez, 2022:430). Eski toplumların pagan inançları doğadaki nesnelerin sembolik yönlerinin motifler yoluyla çeşitli günlük eserlerin üzerine işlenmesi günümüze sosyal bilimler bağlamında önemli ipuçları vermektedir. Hatta antikçağ sonrasının mirasını ve inanç sistemlerinden bazı sızmaları Ortaçağ'dan günümüze el yazmalarının süsleme ve minyatürlerinde, dokumalarda ve diğer günlük yaşam alanlarındaki eşyalara çizilen motiflerde görülebilmesi mümkündür. Prehistorik ve Orta Çağ Avrupa'sında, özellikle Kuzey Avrupa'da, genellikle modern bilgi ve deneyimlere göre tamamen mantıksız durumlarda ortaya çıkan, ulaşım aracı olarak kullanılan gemiler söz konusu olduğunda, bu nesnelerin hem pagan hem de Hristiyan dönemlerinde kültürel ve sembolik bir anlam taşımaktadır

(Kobyliński ve Rabeiga, 2018:197). Bu örnek düşünüldüğünde sembollerin, kültür aktarımına yarayan birer araç olduğu düşünülebilir. Bu fikirle sembolik eylemlerin gerçekleştiği bir başka zemin de kültürdür. Çünkü kültür, insanların kendilerine ördüğü sembolik bir anlam ağı, paylaşılan sembol ve anlam sistemleridir (Çebi, 2008:185).

20. yüzyıl içerisinde çeşitli ideolojiler kendi haklılıklarını geçmişe ve tarihe öykünerek göstermeye çalışmışlardır. Bunun en somut örneklerine büyük savaşların veya toplumsal olayların yaşandığı dönemlerde rastlanmaktadır. I. ve II. Dünya savaşında savaşa katılan milletleri cesaretlendirmek için ataların mirasları, tarihteki ünlü kahramanlar ve kültürel motiflerin olduğu propaganda amaçlı basılı medya ürünleri tasarlanmıştır. Sadece basılı afiş, broşür vs. değil aynı zamanda geçit törenleri ve söylevlerde de geçmişin imgelerinden yararlanılmıştır. Bu duruma ait en somut örnek Nazi Almanyası'nda ortaya çıkmıştır. Naziler, Hristiyanlığa uygun bir Ario-Cermen alternatifi bulma çabası kapsamında Germen paganizmi, büyücülük ve Doğu maneviyatına ilgi duymuştur. Bunu sonucunda Nazi Almanyası, ırksal, politik ve ideolojik hedeflerini destekleyen bir dizi pagan, ezoterik ve Hint-Aryan dini doktrinini benimsemiştir (Kurlander, 2017:162). Bu bağlamda başta Svastika denilen gamalı haçın ülke bayrağı olması, triskele, hayat runu, othala, valknot (Odin sembolü), gibi semboller birçok alanda kullanılmıştır (Görsel 1).

Swastika: Symbol which became notorious due to its use by Adolf Hitler and Nazi Germany.

Triskele/Triskelion: Multiple variations, with three interlocking symbols appearing as sevens, legs, etc.

Othala Rune/Norse Rune/Othal/Odal: From a pre-Roman European alphabet, symbolizing the "o" sound. Appropriated by several SS divisions.

Valknot: Norse symbol associated with the afterlife, often associated with Odin.

Görsel 1. Nazi Almanyası'ndaki kullanılan bazı eski motiflere örnekler

Kaynak: https://portal.ct.gov/-/media/sde/digest/2021-22/rmve_symbols_guide.pdf

Erişim Tarihi: 01.10.2024

Günümüzde toplumlar varoluşsal sorular ve çevresel krizlerle boğuştuğundan, doğayla, maneviyatla ve toplulukla uyumu önceliklendiren alternatif dünya görüşlerini keşfetme eğilimi artmaktadır. Antik pagan sembolleri genellikle bu değerlerin hatırlanmasını çağrıştırmaları bakımından çağdaş felsefi

tartışmaların ilgi alanı haline gelmiştir. Çünkü dünyada birçok kişinin aradığı birlik ve amaç duygusunu çağrıştırmak için eski görsel semboller önemli göstergeler olabilmektedir. Bu eski pagan sembolleri modern uygulamalara entegre edilerek (örneğin çevre dostu ürünler için markalama veya kişisel yolculukları simgeleyen dövmele), bireyler ve işletmeler bu antik ilkelerle uyum içinde olduklarını gösterirler. Ayrıca eski pagan motifler geçmişin masum anılarını ve anlatılarını içerisinde taşıyan manevi bir kaçış alanı olarak görülmektedir. Bu bağlamda neopaganizmin günümüzde özellikle de sosyal medya aracılığı ile yaygınlık kazanan bir hareket olduğu görülmektedir. Neopaganizm, son elli yıl içinde hızla büyümüş ve bugün, Doğayı yücelten bir dünya görüşü, çoktanrıci veya panteistik bir kozmoloji ile birlikte yerel kültürlerin kutsandığı bir harekettir (Rountree, 2014: 81). Günümüzde Birleşik Krallık'ın en büyük düzenli neopagan gruplarından biri olan Damh the Bard, Barden, Ovate ve Druidler Derneği'nin (OBOD) üyelerine göre; Paganizm bazıları için bir ruhsal yoldur. Bazıları içinse bir dindir; paganizm, insanların doğal dünyayla, atalarıyla ve efsane ile folklorun diğer dünyalarıyla yeniden bağlantı kurmalarına yardımcı olmaktadır (Lutwyche, 2021:1). Günümüzde, pagan dinleri iletişim teknolojilerinin sayesinde giderek daha fazla takipçi kazanmaktadır. Pagan sembollerin güncel uyarlanıp tasarlanmasında ve akabinde daha geniş bir kültürel harekete dönüşmesinde sanat bir araç olmaktadır. Paganizmin modern versiyonu, önceki dönemlerdeki uygulanan paganizmden biraz farklı olabiliyor. Bunun nedenlerinden biri, bugün yaşanan paganizmin, antikacıardan ve arkeolojik araştırmalardan toplanan eserlerin yeniden yapılandırılmış halleri olmasıdır (Aufderbruck-Londres, 2017: 4). Tanıtım içerikli grafik çalışmalarında hayat ağacı veya güneş ve ay sembolleri gibi motiflerin kullanımı, doğaya ve birbirine bağlılığa duyulan saygı gibi düşüncelere karşılık gelebilir.

Günümüz çağdaş görsel kültür çalışmaları, eski bir sembolün yalnızca sanatsal niteliklerini değil, aynı zamanda fayda işlevini aşan anlamını da kabul ederek, uygulamalı sanat nesnelere yönelik tutumu önemli ölçüde değiştirmiştir (Walker, 2012: 169). Hâlbuki sembollerin görsel sanatlar dâhilinde yalnızca estetik birer obje olmaktan çok, sembollerin toplumsal, psikolojik ve inanç boyutlarının incelenmesi daha geniş bir anlayışla değerlendirilmesi sağlanmalıdır. Bu bağlamda sanat, kültürel kimlikleri ve kolektif hafızayı şekillendiren önemli bir araçtır. Ayrıca Pagan motiflerin sanatsal estetik ve mesaj olarak tekrar kullanılması eğilimi çağdaş sanatlar kapsamında ilkel sanat (primitif art) kavramı dâhilinde de değerlendirilmesini gerektirmektedir. İlkel sanatta insan, doğa ile kendisi ve doğanın kendi içinde barındırdığı her şey arasında benzerlik ve özdeşlik kurarak imge ve büyüün gücü ile doğayı evcilleştirme çabası içerisine girmiştir. Primitif sanatta resim, heykel sanatsal bir etkinlik değil, güçlü inançların, umutların, korkuların anlatımıdır. Primitif sanat, doğa ve doğanın gücü karşısında

onu kendi gereksinimleri doğrultusunda değiştirme amacı gütmektedir (Okan, 2018: 98).

Görsel imgeler, bilgi yaymanın, algı yaratmanın, kendini ifade etmenin, başkalarını etkilemenin en yaygın yollarından birisidir. Günümüzde yeni bilgi teknolojilerinin gelişimiyle sıkı sıkıya iç içe geçmiş olan “yeni” görsel gösterim kültürü, metin tabanlı analogik bir kültürün gerektirdiği eski doğrusal yeterliliklerden bağımsız, çoğulcu ve eşitlikçi bir gelecek vaat ettiği için tercih edilmektedir (Becker, 2004: 149). Bu yüzden günümüzde internet platformları giderek daha fazla kolektif olaylar, sorunlar veya nedenler gibi sosyal olguların takip edildiği için bir alan haline gelmiştir (Vicari ve Kirby, 2022:1). Çünkü dijital platformlar aracılığıyla paylaşılan görsel imgeler fikirlerin hızlıca yayılmasını sağlamaktadır. Birçok olay ve durum hakkında görsel nesneler bulunabilmektedir. Bu sebeple antik semboller farklı kültürlerle ait nesnelerle de karşılaşılmaktadır. Dolayısıyla internet üzerinden kurulan kültürler arası etkileşim, genellikle geleneksel motifleri çağdaş estetikle birleştiren karma ifade biçimleriyle mümkün hale gelmektedir. Örneğin, sonsuzluğu ve birbirine bağlılığı simgeleyen Kelt düğümü tasarımları, hem tarihsel önemlerine hem de modern yorumlarına değer verenlere hitap ederek modern dövme sanatına ve grafik tasarıma girmiştir. Bu sayede motifler hakkında görsel yelpaze genişlemekte ve aynı zamanda bu imgeler ticari araçlara da dönüşmektedir. Dolayısıyla pagan motif ve sembollerin ticari nesnelere dönüştürülmesi, kültürel mirasın hem sosyolojik hem de ekonominin modern dijital pazarlama stratejileri kapsamında eleştirisinin yapılması da gereken bir konudur. Ayrıca kültür endüstrisi kapsamında bir imge veya sembol değerlendirilecek olursa ticari bir nesneye dönüştürülmekte, orijinal anlamı kaybolabilmekte veya değiştirilebilmektedir. Yani 21. yüzyılın imge üretim endüstrileri bir yandan bireyin psikik dünyasını da tıpkı fiziksel dünyası gibi önce istila edip akabinde yarattığı imgesel gerçekliklerle kolonileştirirken öte yandan imgeleme yetisinin yaratıcı özünü, otantikliğini, zenginliğini, çeşitliliğini ve dinamizmini de yok etmektedir (Güllüm, 2021:212). Bu durum toplumda görsel nesneyi sadece endüstriyel tüketim aracı haline dönüştürmektedir. Çünkü kültür endüstrisi şunlar yapmış olmakla övünebilir; eskiden çoğunlukla hantalca gelişen bir süreci, sanatın tüketim alanına dönüşümünü kararlı bir biçimde gerçekleştirmiş ve bu dönüşümü ilke düzeyine dönüştürüp metalaştırmıştır (Adorno, 2013: 66). Dolayısıyla eski etnik motiflerin aslında metalaşması insanların geçmişe duyduğu özlem ve özgünlük duyguları üzerinden ticari bir kazanç elde edilmesini de akıllara getirmektedir. Bu tür örneklerle makalenin uygulama örneklerinin inceleme kısmında kapsamlı bir şekilde değerlendirilmiştir.

Görsel tasarımların ekranda yayımlanma biçimleri bilindiği üzere piksel tabanlıdır. Dolayısıyla oluşturulan bir imge, çekilen bir fotoğraf veya videonun yayınlanacak yayın mecralarına özgü

nitelikleri barındırması bağlamında işlemlerden geçirilmesi gerekmektedir. Burada grafik uygulama programları devreye giriyor. Pagan motiflerin hangi amaçla üretildiği önemli olmaksızın renklendirilmesinde, şekillerin mükemmele yakın hale getirilmesinde, ebatlandırılmasında sayısal grafik çözümlemeleri kullanılmaktadır. Pagan sembollerinin dijital ortamda yayınlanmasındaki teknikler kavramsal boyutu “Antik Sembollerin Canlandırılmasında Teknolojinin Rolü” başlığında anlatılmıştır.

Antik Pagan Sembollerinin Oluşturmada Teknolojinin Rolü

İletişim teknolojileri, günlük yaşamda ve tasarım alanında belirli ihtiyaçları ortaya koymaktadır. Bu bağlamda dijital tasarım yöntemleri ve araçları tasarımcıların ifade biçimlerine etki eden geliştirilmesi gereken bir alandır. Modern sanatın doğuşundan günümüze hem sanatın hem de grafik tasarımının geldiği boyutlar hızla değişmektedir. Her geçen gün yeni teknolojilerin üretilmesiyle hem günlük hayatın içinde, hem de tasarım dünyasının içinde değişimler yaşanmaktadır (Çakır, 2015: 1). Tasarlanan imgelerin dijital tekniklerle elde edilmesi nesneleri aslında birer dijital imgeye dönüştürmektedir. Dijital imge, sayı dizilerinin elektronik ortamda kaydı, bu kaydın ekran ya da yazıcı gibi bir yüzeyde çıktısı ve bu çıktının algılanmasından” meydana gelen aşamaları içerir (Bayraktar, 2011: 2). Dijital imge terimi her ne kadar çağdaş ve teknolojik gibi görünse de üretilen nesneler bağlamında sanatın geleneksel alanlarına da katkı sunmaktadır. Bunların başında eski motiflerin, minyatürlerin veya sembollerin yorumlanması ve değişik alanlarda yayımlanması gelmektedir.

Günümüzde en çok imgelere maruz kaldığımız alanlardan birisi internet ortamıdır. Pagan imge ve motiflerin yeniden yorumlanması, daha çok izleyiciyle buluşması, yaşatılması, tüketim aracı haline dönüşmesinde dijital ortam gereklilik arz etmektedir. Dijital mecra olan sosyal medya platformları antik kültürler ve inançlara dair ilgi alanları olan topluluklara bu tasarımlara erişimde hız ve popülasyon sağlamaktadır. Bu bağlamda teknolojik etkileşimin kültürel sembollere erişimin artmasının yanında anlamları ve etkileri hakkında diyalogu da arttırmaktadır. Hatta çağdaş dijital ortam sayesinde tüm önceki pagan inanışların kendi stereotiplerini aştığını ve sosyoloji, din, kültür, antropoloji, medyatizasyon ve dijital iletişim araştırmacıları tarafından ilgi çekici bir sosyal olgu haline geldiği görülmektedir (Jabłońska, 2024, 2). Davranış biçimlerinin ve pagan motiflerin gösterilebileceği sınırsız sosyal medya ve internet sayfalarına verilecek örnekler bulunmaktadır. Bu örneklerden görülmektedir ki dijitalleşmeyle neopaganizm ile beraber eski pagan motifleri popülerlik kazanan bir etkileşim aracı olmuştur (Görsel 2).

Görsel 2. Üstte Neopagan okültist öğretilerin olduğu ve üyelik üzerinden topluluğa ulaşmak istenen kişilerin kurmuş olduğu bir internet sayfası, Altta ise eski pagan motiflerinin grafik ortamdaki çizim hallerini çeşitli ticari baskı araçlarına uyarlamak için pazarlayan bir internet sayfası örneği

Kaynak: <https://www.occultlibrary.org/> <https://www.etsy.com/listing/1364314450/wicca-symbols-svg-pagan-symbols-triple>

Erişim Tarihi: 17.12.2024

Görsel dijital etkileşimin yapılacağı veri elde etme işi fotoğraf, resim, grafik imge, hareketli grafik ve video gibi yöntemlerle elde edilmektedir. Bu yöntemlerden pagan sembollerini dijital çizimlerle daha net, somut ve kullanılır bir hale gelmektedir. Bu sayede grafik tasarımcılar antik pagan motiflerini teknik anlamda titizlik ve ölçekli bir şekilde üretmektedir. Dijital çizim yöntemlerinin esnekliği sayesinde, renkler ve formlar hazırlanacak kompozisyonlara hızlı uygulanır. Bu

durum geleneksel motif ve imgelerle deneysel çalışmalar yapılabilmesini de sağlamaktadır. Sadece görsel içerik üretmek için değil bilimsel amaçlı arkeolojik yüzey incelemeleri ve illüstrasyonlar için de dijital grafik tekniklerinden faydalanılmaktadır. Arkeolojik eserler bağlamında dijital ve bilgisayar teknolojisi raporların ve içerdikleri grafik çizimlerin üretiminde devrim yaratmıştır (Collett, 2017: 2). Dijital görüntüleme tekniklerinin benimsenmesiyle fotoğrafik kayıtlarda büyük bir artışın yanı sıra, dijital çizim ve karasal 3B lazer taramanın artan kullanımı, vektörel tabanlı görsel veri üretim şeklini ortaya koymuştur (Morgan ve Wright, 2018: 137). Bu sayede arkeolojik alanlardan elde edilen eserlerin üzerindeki motif ve süslemeler dijital ortamda işlenmeye başlanmıştır. Motiflerin dijital ortamda tasarlanması veya yorumlanması için kullanılan yöntemlerin bilinmesi sadece grafik tasarımcılar için değil aynı zamanda el sanatlarıyla ilgilenen kişiler için de önemlidir. Bu yüzden makalenin sonraki bölümünde görüntü örneklerinden söz etmeden önce yöntemin bilinmesi açısından dijital grafik çizim hakkında bazı yöntemlerin anlatılması gerekmektedir. Dolayısıyla dijital yöntemler hakkında bazı tekniklere değinmek gerekmektedir.

Eski pagan motiflerin çizilmesi veya tekrar tasarlanmasında ilk teknik vektörel çalışma ortamıdır. Vektörel grafik, çözünürlükten bağımsız; her bir nesnenin matematiksel ifadelerle oluşturulduğu ve en önemlisi detay kaybetmeden herhangi bir boyuta yeniden ölçeklendirilebilen bilgisayar grafikleridir (Vektörel Grafik, 2014). Vektörel çalışma ortamı çizilmesi gereken bir objeyi dış hatlarından oluşturmak için çizgisel hatlar kullanır. Vektör tabanlı programların görüntüyü sayısal komutlar ile oluşturarak bozmadan elde etmektedir (Karaçeper, 2018: 77). Vektörel görüntüler pikselden bağımsız görüntü şekilleri olduğundan ister küçük, ister büyük ölçeklerdeki alanlara uygulanması da mümkündür. Sözelimi çizilen bir motif istenilen yüzeye istenilen ölçüde görüntüde bozulmalar olmaksızın basılabilir veya yayımlanabilir. Diğer bir görüntü üretme yöntemi ise geleneksel motif çizim şeklidir. Burada çizilecek motif desen olarak üretilmektedir. El çiziminin sağlamış olduğu çizgilerdeki doğal kırıklıklar, araştırma çizgileri, ince kalın hatlar görüntüye doğal bir izlenim sağlamaktadır. Daha sonra çizilen desen yine vektörel programlarla çizgisel vektör (path) haline dönüştürmektedir. Dolayısıyla desen çiziminden elde edilen görüntü de pikselden bağımsız birçok alana uygulanabilmektedir (Görsel 3).

İki motif üretme tekniğinde de aslında vektörel tasarım vardır. Fakat iki üslubu birbirinden ayıran şey tekniklerden birisinin teknik ve keskin görüntüler sağlamasıdır. Diğeri ise desenden kaynaklı hata ve araştırma çizgileriyle görüntüye doğal etki verilmesidir. Motifi üretecek kişi bu iki teknik arasında karar vermelidir. Ayrıca desen çizimi, piksel tabanlı programlara aktarılıp düzenlenerek motiflere farklı etkiler verilebilir. Bu

Görsel 3. Bir motifi çizimi ile dijital ortama aktarılması ve işlenmesi

Kaynak: <https://www.instagram.com/valhyr?igsh=ODFkaWplZmEyNHpr>

Erişim Tarihi: 03.10.2024

çalışmalara ait örnekler “Uygulanmış Örneklerin İncelenmesi” başlığında incelenmiştir.

Uygulanmış Örneklerin İncelenmesi

Dijital ortamda yayımlanan pagan motiflerini görsel ve içerik bağlamlarında analizinin yapılması bu imgeleri; estetik, sosyal bilimler, iletişim ve gibi disiplinler arası alanlarda etkilerinin ortaya konulmasında kaynak oluşturmaktadır. Makaledeki konuyu desteklemek adına hem de sosyal ve iletişim alanlarına kaynak oluşturması bağlamında imgeleri görseller yoluyla gösterip dijital üretim yöntemleriyle anlatmak gerekmektedir. Pagan motiflerin günümüzde dijital üretim ve yayımlama yöntemlerinde artışının görülmesi kültürel ve manevi ihtiyaçlar olabilir. Fakat bu durumun haricinde geçmiş ve gelecek üzerinden pagan motifleri ekonomik değer ve kültürel miras adına günlük ilkel araçların (arkeolojik buluntular; silah, para, dokuma, kuyumculuk nesneleri, vs.) üzerine işlenmiştir. Günümüzde ise dekorasyon, tekstil ve dövme gibi seri üretim ürünleri üzerine bu nesneler uygulanmakta ve kültürel sürdürülebilirliğin yanında bir pazarlama modeli oluşturduğu söylenebilir. Bazı ürünler üzerine eski motiflerin üretilmesi kitsch değer taşısa da bazı örnekler tarihsel değer ve kültüre sahip çıkmak bağlamında değerlendirilebilir. Örneğin ekonomik değer konusunda ürünlerin üzerinde motiflerin dijital ortamda üretimi mutfak eşyaları üzerinde olmaktadır (Görsel 4).

Görsel 4. Anadolu Hitit motiflerinin günlük eşyalar üzerine işlenerek oluşturulan eşyaların satılması

Kaynak: <https://www.karaca.com/urun/karaca-x-arslantepe-hitit-arslani-porselen-pasta-tabagi-20-cm> <https://www.trendyol.com/magaza/boutique-milena-m-896124?sst=0>

Erişim Tarihi: 03.10.2024

Sosyal medya mecraları pagan motifleri ile ilgili kültürel gruplar arasında iletişim sağladığı ve makalenin “Günümüz Toplumunda Eski Motif ve Pagan İmgelerin Kullanılması başlığı altında” incelenmiştir”. Bu bağlamda Instagram gibi çeşitli alanlarda pagan motiflerini çizen içerik üreticileri bulunmaktadır (Görsel 5). Görsel 4’te sıralanan bazı sayfalarda eski pagan motiflerinin üretim aşamalarını ve kullanım alanlarını göstermektedir.

Örneklerdeki pagan motif uygulamalarının dijital ortamda yeniden üretimi kültürel veya ekonomik değer taşıması haricinde farklı sanatsal alanında kapsamında da değerlendirilmelidir. Motiflerin kullanımını, sanatsal üretim biçimlerinde birisi olan primitif art (ilkel sanat) türünde eserler kapsamına da girmektedir. Primitiflerin biçim anlayışları yalınlık üzerine yoğunlaşmıştır. Görsel olmaktan çok düşseldir. Vurgu ve abartma sıklıkla kullanılırken, ilgi uyandırmayan öğeler kompozisyonundan çıkarılmıştır. Primitif dönem sanatçısı için sanat, gerçekçi olma zorunluluğu taşımaz (Okan, 2018:98).

Görsel 5. Motiflerin olduğu instagram sayfalarına örnekler. Soldaki motifleri üreten bir içerik üreticisinin sayfası

Kaynak: <https://www.instagram.com/midgarddweller> Sağda pagan bir topluluğun sayfası https://www.instagram.com/einarrs_mead_hall

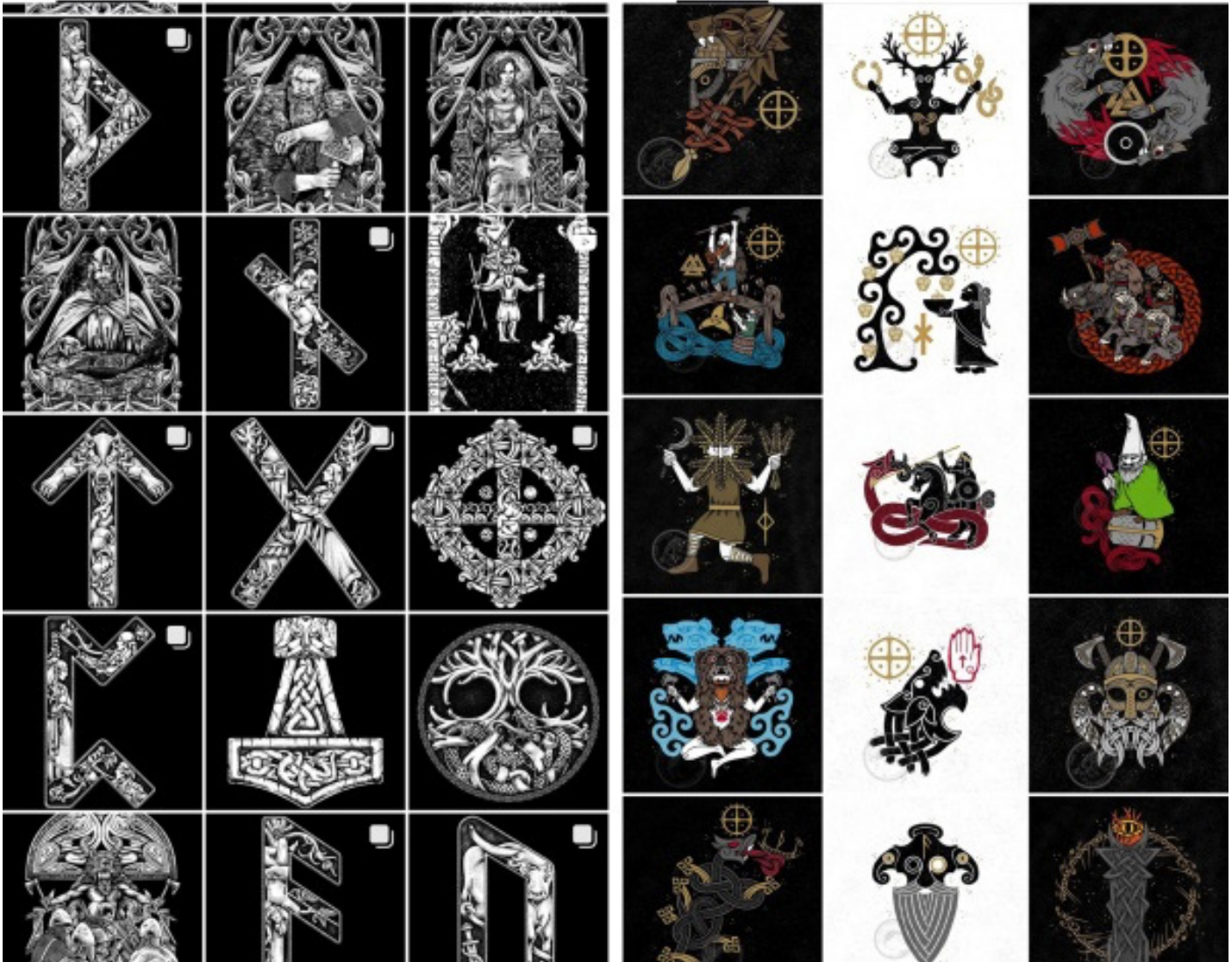
Erişim Tarihi: 03.10.2024

Bu bağlamda dijital motiflere farklı yorum katanlar veya motiflerini üreteceği toplumun çizgi üslubunu benimseyerek yeni tasarımlar üreten kişiler de bulunmaktadır (Görsel 6). Görsel 5'teki soldaki örnek İskandinav motiflerin kullanıldığı tipografik uygulamalar. Sağda ise Sakson motiflerinin renkli kompozisyonlara dönüştürülerek yorumlanmış hali.

Görsel 5'te ve Görsel 6'daki dijital içeriklerden bazıları göstermektedir ki bu motiflerin tekrar güncelle taşınması aynı zamanda değişik ev eşyaları, takılar ve dövme satışı gibi ekonomik faaliyetlerde bulunulduğunu da göstermektedir (Görsel 7).

Dijital etkileşimin sosyal medya haricinde yaşandığı başka bir alan ise reklam, animasyon ve çizgi filmlerdir. Bu bağlamda eski kültürlerin motif ve sembollerini içeren yapımlar üretilmektedir (Görsel 8)

Örneklerden görüldüğü üzere farklı mecralarda, motiflerin farklı kullanım amaçlarıyla dijital uygulamaları bulunmaktadır. Bu örnekler sanatın bütün dallarında farklı değerlendirmeler yapılarak incelenebilir. Dijital imge terimi, çağdaş görünümüne rağmen sanatın geleneksel alanlarına katkıda bulunarak eski motiflerin, minyatürlerin ve sembollerin yorumlanmasını ve farklı alanlarda sunulmasını kolaylaştırmaktadır.

Görsel 6. Dijital motiflerin olduğu instagram sayfaları örnekler

Kaynak: <https://www.instagram.com/runar.hall/> <https://www.instagram.com/thesaxonstoryteller>

Erişim Tarihi: 03.10.2024

Görsel 7. Dijital motiflerin fiziksel kullanım alanlarının olduğu instagram sayfası örneği

Kaynak: <https://www.instagram.com/valhyr?igsh=ODFkaWplZmEyNHpr>

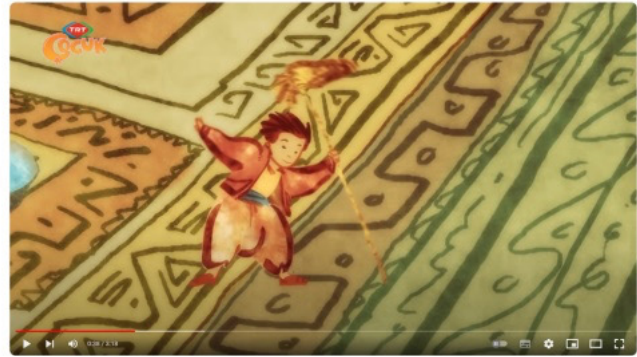
Erişim Tarihi: 03.10.2024

Sonuç ve Öneriler

Dijital ortamda yayımlanan ya da ekonomik değer taşıyan nesnelerdeki pagan imge ve motiflerinin üretim şekilleri üzerinde durulmuş; tasarımcıların bu motifleri nasıl yeniden yorumladığı ve dijital sanatın bu motiflerin yayılmasındaki rolünü incelenmiştir. Ayrıca bu çalışma dijital çağda pagan imgelerin popülaritesinin bilişsel sosyal yönlerini kaynaklar ve tanımlarla ele alarak, 20. ve 21. yüzyıl tarihsel süreçlerinde bu motiflerin kullanım amaçlarını inceleyerek ortaya koymuştur.

İnternet ortamı, pagan motifli görsellerin geniş topluluklara ulaşmasını sağlayan etkili bir mecra haline gelirken, bu imgelerin dijital illüstrasyonlara dönüştürülmesi, tarih, kültür ve modernite arasındaki zengin etkileşimi vurgulamaktadır. Pagan motiflerinin yeniden yorumlanması, çağdaş izleyicilerin bu eski sembollerle bağ kurma isteğini yansıtırken, aynı zamanda teknoloji sayesinde hızla değişen dünyamızda bağlantı, anlam ve özgünlük arayışını da ortaya koymaktadır. Antik sembollerin ve inançların canlanması, doğaya, maneviyata ve topluluğa dayanan değerlere doğru daha geniş bir kültürel değişimi ifade ettiği ortaya konulmuştur. Bu bağlamda antik pagan motifleri birer kültür endüstrisi nesnesine dönüşmüştür. Ayrıca geçmiş ilkel toplumların motiflerinin tekrar tasarım alanında kullanılmaya başlanması çağdaş sanat ve felsefe tartışmaları bağlamında son derece önem arz eden bir konu olduğu düşünülmelidir.

Dijital ortamda üretilen pagan imgelerinin nasıl üretildiği, sanatçıların bu motifleri nasıl yeniden yorumladığı ve dijital sanatın bu süreçteki rolü incelenerek, hem tarihsel hem de kültürel perspektiflerden derinlemesine bir analiz sunulmuştur.

Görsel 8. Anadolu Türk motiflerinden oluşan illüstrasyonların animasyonda kullanımına örnek

Kaynak: <https://www.youtube.com/watch?v=ZBfzuACWxKQ>

Erişim Tarihi: 03.10.2024

Bu inceleme, kolektif mirasın onurlandırmanın ötesinde, günümüz toplumunun zorlukları ve özlemleriyle yankılanan yeni yorumlamalar ve anlayışlar geliştirmeye olanak tanımaktadır.

Antik pagan motiflerinin dijital çağda yeniden canlanması, geçmişle bir bağ kurma çabasının yanı sıra, günümüz toplumunun değerleri, kimlik arayışları ve estetik tercihleri ile de doğrudan ilişkilidir. Bu bağlamda, bu konunun derinlemesine incelenmesi, sanat dünyası ve sosyal bilimler için önemli bir alan sunmaktadır. Geçmiş ve şimdi arasındaki zamansız diyalog, kültürel manzaramızı, bizden önce gelenlerin bilgeliğiyle zenginleştirirken, bu imgelerin güncel bağlamda nasıl anlam kazandığını anlamamıza yardımcı olmaktadır. Bu nedenle, dijital sanat ve medyanın sunduğu imkânlar, antik pagan motiflerinin modern yorumlarının olduğu farklı alanlarda eskinin yenisi denilebilecek bir kültürel değer oluşturma potansiyelini de beraberinde getirebilir.

Etik Beyan

Çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında belirtilen tüm kurallara uyulduğu beyan edilmiştir.

Etik Kurul Onayı

Araştırmanın etik kurul izni gerektirmeyen araştırmalardan olduğu beyan edilmiştir.

Çıkar Çatışması ve Finansal Katkı Beyanı

Yazar tarafından herhangi bir çıkar çatışması ve finansal katkı beyan edilmemiştir.

Kaynaklar

- Adorno, W., T. (2013). *Kültür Endüstrisi ve Kültür Yönetimi*. Çeviri: M. Tüzel, N. Ünler, E. Gen. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Atasagun, Y. D. (1997). Sembol ve sembolizm. *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7(7), 369-387.
- Aufderbruck-Londres, D. (2017). *The Impact of Paganism on the Anglo-Saxon Cultural Identity Through Popular Culture*. Humanities and Social Sciences. Dumas: Université Toulouse-Jean Jaurès.
- Bayraktar, K., O. (2011). *Dijital imge ve temsili* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Collett, L. (2017). *Introduction to Drawing Archaeological Pottery*. Londra: Miller Building University of Reading.
- Çakır, Ş. (2015). *Modern resim sanatı ve grafik tasarım ilişkisi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Arel Üniversitesi, İstanbul.
- Çebi, M., S. (2008). Sembolik/retoriksel bir eylem olarak dil'in anlam inşasındaki aracılık işlevi. *Selçuk İletişim*, 5(2), 183-198.
- Gülüm, E. (2021). Kanonik imge, kültürel bellek ve sözlü edebiyat arasındaki simbiyotik ilişkilerin belirginleştirilmesi, açıklanması ve değerlendirilmesi. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 21(1), 211-229.
- Jabłońska, M. (2024). *Slavic Witches and Social Media*. New York: Routledge.
- Karaçeper, S. (2018). Dijital Teknoloji ve Grafik Tasarımda Yenilikler. *Aydın Sanat*, 4(8), 73-83.
- Karin, B. (2004). Where is Visual Culture in Contemporary Theories of Media and Communication?. *Nordicom Review*, 25, 149-157.
- Kılıç, K. (2023). Pagan inançların günümüz sanatındaki izleri. *Journal of Art and Iconography*, 5(1), 1-7.
- Kobyliński, Z. ve Rabiega, K. (2018). The symbolic role of boats and ships in pagan and Christian Medieval Northern Europe. (Ed. : L., D. Nebelsick, J. Wawrzeński ve K. Zeman-Wisniewska). “*Archaeologica Hereditas, Sacred Space: Contributions To The Archaeology Of Belief*” içinde (197-218). Varşova: Cardinal Stefan Wyszyński University in Warsaw.
- Kurlander, E. (2017). *Hitler's Monsters: A Supernatural History of the Third Reich*. New Haven: Yale University Press.
- Lutwyche, J. (2021, December 12). Pagan beliefs: nature, druids and witches, the modern heathen. *BBC Religion & Ethics*. <https://thetmodernheathen.home.blog/2020/04/06/pagan-beliefs-nature-druids-and-witches/> Erişim Tarihi: 01.10.2024.
- Morgan, C. ve Wright, H. (2018). Pencils and pixels: drawing and digital media in archaeological field recording. *Journal of Field Archaeology*, 43(2), 136–151.
- Okan, B. (2018). Primitivizm ve günümüz sanatına etkileri. *Sanat Ve Tasarım Dergisi*, 8(2), 96-109.
- Oyman, R. (2019). Bazı Anadolu kilim motiflerinin sembolik çözümlemesi. *ARIŞ Hali, Doküman ve İşleme Sanatları Dergisi*, 4-22.
- Ölmez, F. N. (2022). Bir gösterge olarak motiflerde anlam(landırma) sorunsalı. *Hars Akademi, Aydın Uğurlu And Traditional Arts*, 5, 430-445.
- Rountree, K. (2014). Neo-Paganism, Native Faith and indigenous religion: a case study of Malta within the European context. *Social Anthropology*, 22(1), 81-100.
- Shaw, D., I., E. (2017). *How do pagans construct their religious identity? A thematic analysis* (Yayımlanmamış Araştırma Tezi). University Of Gloucestershire, Gloucestershire.
- Avcı Tuğal, S. (2018). *Oluşum Süreci İçinde Dijital Sanat*. İstanbul: Hayalperest Yayınevi.
- Vektörel grafik (2024). https://tr.wikipedia.org/wiki/Vekt%C3%B6rel_grafik Erişim Tarihi: 02.10.2024.
- Vicari, S. ve Kirby, D. (2022). Digital platforms as socio-cultural artifacts: developing digital methods for cultural research. *White Rose Research*, 26(12), 1-23.
- Walker, A. (2012). The art that does not think: Byzantine decorative arts. (Ed. : C. Hourihane). “*History and Limits of a Concept, In: From Minor to Major. The Minor Arts in Medieval Art History*” içinde (169–193). Princeton: The Index of Christian Art, Princeton University.

DOI: 10.26468/trakyasobed.1596704

Trakya University Journal of Social Sciences, 27(1), 57-72, 2025

Nationalism in Advertising: A Semiotic Analysis of Centennial Campaigns in the Republic of Türkiye

Bir Ulusun Yüzüncü Yılına Reklamla Bakmak: Milliyetçi Temsillerin Göstergebilimsel İncelemesi

Asst. Prof. Mehmet Tokatlı*

Trakya University, Keşan Yusuf Çapraz School of Applied Sciences, Edirne, Türkiye

ABSTRACT

Patriotic appeal in advertising is a widely utilized strategy by brands, particularly during national holidays, to influence consumer behavior. In the process of creating these ads, ad agencies often employ various social or cultural themes. However, the specific themes that are predominantly emphasized in these ads warrant further investigation. This study addresses this issue by analyzing ads prepared for the 100th anniversary of the Republic of Türkiye, which was celebrated on October 29, 2023. Out of a total of 53 ads themed around the centennial, seven were selected based on criteria such as view counts, duration, and content richness. These ads were analyzed with the guideness of a table adapted from Rutherford's Advertising Tracking Model. The analysis reveals that one of the primary themes in the ads celebrating the 100th anniversary of the Republic is the emphasis on the Republic's achievements. Among these achievements, gender equality was identified as a central focus. Notably, most of the selected ads featured female actors in prominent roles. In contrast, it was observed that brands predominantly used male voices for narration. Additionally, the theme of following Atatürk's footsteps emerged as another significant element. The study also found that brands extensively employed images of Mustafa Kemal Atatürk and the Turkish Flag to amplify the impact of the ads.

Keywords: Republic of Türkiye, advertising, nationalism, semiotic analysis, representation

ÖZ

Milliyetçilik çekiciliği içeren reklamlar, markalar tarafından özellikle milli bayramlarda tüketicileri etkileme amacıyla sıklıkla başvurulmuş bir reklam stratejisidir. Bu reklamların yaratım sürecinde ise reklam ajansları çeşitli sosyal veya kültürel temalar üzerinden hareket etmektedir. Buna karşılık bu temaların genel olarak hangi konulara yoğunlaştığı ise önemli bir soru işareti olmaktadır. Bu noktadan yola çıkarak Türkiye Cumhuriyeti'nin 100.yılına kutlandığı 29 Ekim 2023 için hazırlanan reklamların analiz edilmesi bu çalışmanın ana çıkış noktasını oluşturmuştur. Buna göre 100. Yıl temalı 53 reklam üzerinden yedi tanesi izlenme sayıları, süreleri ve içerik zenginliği gibi kriterlere bağlı olarak seçilmiş ve Rutherford'un "Reklam İzleme Modeli" üzerinden uyarlanan tablo rehberliğinde analiz edilmiştir. Analizlere göre markaların Cumhuriyet'in 100. Yılına kutlama amaçlı hazırladıkları reklamda öne çıkan temalardan biri Cumhuriyet'in kazanımlarının vurgulanması olmuştur. Bununla beraber markaların üzerinde durduğu en büyük kazanım ise cinsiyet eşitliği olarak saptanmıştır. Öyle ki, seçilen reklamların çoğunda kadın oyuncular ana karakter olarak yer almıştır. Buna karşılık markaların dış ses olarak yoğun bir şekilde erkek sesi kullandığı saptanmıştır. Ayrıca Atatürk'ün yolunu takip etme, adımlarını izleme teması da öne çıkan bir başka tema olmuştur. Ayrıca markaların reklamların etkisini artırma amacıyla yoğun bir şekilde Mustafa Kemal Atatürk ve Türk Bayrağı'nı kullandığı görülmektedir.

Anahtar kelimeler: cumhuriyet, reklam, milliyetçilik, göstergebilim, temsil

*Corresponding Author/Sorumlu Yazar: Asst. Prof. Mehmet Tokatlı

E-mail: mehmettokatli@trakya.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0003-3546-1619

Received/Geliş Tarihi: 05.12.2024

Accepted/Kabul Tarihi: 13.06.2025

Publication Date/Yayınlanma Tarihi: 30.06.2025

To cite this article/Atıf: Tokatlı, M. (2025). Nationalism in advertising: a semiotic analysis of centennial campaigns in the republic of Türkiye. *Trakya University Journal of Social Sciences*, 27(1), 57-72.

Copyright© 2025 The Author. Published by Galenos Publishing House on behalf of Trakya University. Licensed under a Creative Commons Attribution (CC BY) 4.0 International License.
*Telif Hakkı 2025 Yazar. Trakya Üniversitesi adına Galenos Yayınevi tarafından yayımlanmaktadır. Creative Commons Atıf (CC BY) Uluslararası Lisansı ile lisanslanmaktadır.

Introduction

In today's world, it is widely acknowledged that consumers of all ages increasingly engage in behaviors aimed at avoiding ads. Many go as far as paying monthly or annual fees for various applications to escape exposure to ads. This trend has made it progressively more difficult for brands and advertisers to reach and influence their target audiences. Despite these challenges, certain ads manage to resonate profoundly with consumers. This is particularly true in societies with a strong collectivist culture, such as Türkiye (Hofstede, 1984), where ads featuring nationalist themes or national symbols hold significant appeal. Many national and international brands now create nationalist-themed ads to be aired during key national events, aiming to foster a positive relationship with their consumers by incorporating cultural values, notable figures, traditional music, and even the national flag into their content. A deeper analysis of these ads, however, could yield important insights for both academics and advertisers, enhancing our understanding of their impact and effectiveness.

Although various studies in the literature have examined the effects of nationalist-themed ads on consumer behavior and the communication strategies employed, there is a lack of sufficient empirical research regarding which social and cultural themes are emphasized in the creative process of these ads. Existing studies generally address the overall effects of nationalist discourse and symbols, while offering a limited number of examples for the content analysis of ads produced within the framework of a specific national event. This situation reveals a significant research gap for both advertisers and scholars.

The 100th anniversary of the Republic has provided brands with a significant opportunity to integrate national symbols, historical narratives, and cultural values into their ad campaigns. However, the social and cultural themes emphasized in the creation of these ads, as well as the strategic choices made by brands, constitute an important area of research. This study aims to analyze ads prepared for the Republic's centennial using a semiotic approach, guided by an adapted version of Rutherford's Advertising Tracking Model. Through this analysis, the study seeks to examine how brands employ nationalist appeal to shape consumer perception and engagement.

Literature Review

In the process of creating messages in ads, there is a need for a creative strategy known as "appeal." The concept of appeal is at the core of the advertising creation process, serving as a guiding framework for determining all elements of the ads, including text, visuals, and sound. The types of appeals used in the production of ads are generally categorized into rational and emotional appeals. Rational appeals focus on highlighting the economic and technical advantages of products or services, and they are

particularly aimed at persuading industrial buyers through persuasive communication (Baker, 1998, p. 230). In contrast, emotional appeals focus on addressing the psychological needs of consumers. These messages emphasize the potential rewards of using a product or service, or the possible penalties of not doing so. Through these appeals, the aim is to evoke various emotions in consumers, influencing their perceptions and encouraging them to take specific actions (Davies, 1993, p. 52). At this point, the most commonly used appeals include sexuality, humor, fear, and nationalism.

In Türkiye, nationalism and the cultural codes associated with it are extensively utilized in ads, to the extent that an entire advertising tradition is nearly built upon them (Bilsel, 2005, p. 227). Another term for nationalism appeal in the literature is pride appeal. Pride appeal can be briefly defined as a type of appeal that uses various symbols associated with a country, nation, or specific group, or employs visual, auditory, and musical elements such as flags and historical achievements or victories to elevate and encourage individuals or groups to engage in or refrain from certain behaviors (Ateş, 2016, p. 90).

One of the primary reasons for the use of nationalism as a persuasive element in advertising in our country is the strong presence of consumer ethnocentrism. Consumer ethnocentrism refers to the preference of consumers in a country for purchasing products or services made domestically rather than those originating from foreign sources. This approach by consumers is not driven solely by economic or functional concerns but also by moral considerations. Consumers in countries with high levels of ethnocentrism often believe that purchasing foreign products harms the local and national economy, leads to unemployment, and fundamentally contradicts patriotic values (Shimp, 1984, p. 285).

Advertising and semiotics are two closely intertwined domains in communication studies. While advertising functions through signs and symbolic persuasion, semiotics provides the tools to analyze and deconstruct these structures of meaning. In this sense, semiotics enables a deeper understanding of how cultural codes, myths, and ideologies are embedded within visual and verbal media. As contemporary societies become increasingly saturated with symbolic representations, especially in commercial contexts, the ability to critically engage with these signs has gained greater importance. Within advertising, signs do more than inform — they shape identities, evoke emotions, and construct collective narratives. Semiotic analysis allows us to trace how meaning is constructed, circulated, and interpreted in these persuasive messages.

Semiotics, which involves processes such as interpreting, meaning-making, producing, or understanding signs, emerged as a scientific field based on the systematic analysis of all

these factors. Semiotic analysis aims to decode, elaborate, and interpret the meaning systems containing myths, codes, and metaphors that are embedded within a study (Mollaoğlu, 2023).

Semiotics, as a popular analyzing method, is particularly used in the fields of communication and advertising today, and this has undoubtedly been made possible through Barthes' work. Barthes (1979) views semiotics as a field aimed at understanding and interpreting the elements of social life, and advertising, as an influence on an individual's life, could be a domain that semiotics might engage with. One of Barthes' works that provides valuable insights for advertising analysis is *Mythologies* (1957). In this work, Barthes examines how myths function in contemporary media and popular culture, offering significant suggestions on how cultural symbols and images transform social contexts. Roland Barthes' *Rhetoric of the Image* (1964) also has become one of the seminal works in semiotics and advertising analysis. According to him, images include two types of meaning: denotative (literal or objective meaning) and connotative (secondary meaning, often derived from cultural and social contexts). Barthes analyzed several ads through these two types of meaning and concluded that images are not limited to what they directly depict. According to Barthes, the visuals in ads can reinforce or falsify specific ideologies, and viewers can attribute new meanings to these images based on the culture they inhabit and the context in which they live.

While Barthes has significantly shaped the application of semiotics in media and advertising, later theorists expanded the field by offering new ways to understand how signs operate in contemporary culture.

Ferdinand de Saussure (1916) proposed a structuralist view in which signs gain meaning through the relationship between the *signifier* and the *signified*. Meaning is not inherent but produced through differences within the system of language. Charles Sanders Peirce (1931), meanwhile, introduced a triadic model comprising the *representamen* (the form), the *object* (the referent), and the *interpretant* (the meaning generated). His classification of signs into icons, indexes, and symbols added a nuanced understanding of how meaning is constructed across different modalities.

Post-structuralist and postmodern thinkers further questioned the stability and authority of signs. Umberto Eco (1976) argued that texts are inherently "open," meaning is negotiated by readers, and interpretation is shaped by cultural context. Jean Baudrillard (1994) introduced the concept of hyperreality, suggesting that in the postmodern era, signs often refer only to other signs, detaching entirely from real-world referents. In such a context, representations—especially in media—become simulations that blur the boundaries between the real and the imagined.

Studies that explore nationalist elements in ads and their possible effects, utilizing semiotics as a methodology, are quite limited in both international and national literature. One example is a study conducted in the Republic of Cyprus, which analyzes print ads published between 1960 and 2010. According to this study, ads emphasize emotions such as collectivity, national pride, authenticity, cultural tradition, and sentimentality (Zantides, 2019). Another study in this field is Tatlı (2014)'s analysis of ads published by political parties based in Germany, France, and Sweden, using semiotic methods. According to this study, ads from all three countries feature symbols that include anti-immigrant and anti-foreign sentiments, using signs in an exclusionary, alienation manner, and even extending to Islamophobia. Although semiotics was not used as a method, another study on nationalist ads examined the ads of Turkish Airlines. According to this study, the Turkish Flag is identified as one of the most important and emotionally charged symbols of national identity in these ads (Özcan, 2021). Another study analyzing the semiotic methods used in Coca-Cola's Ramadan commercials concluded that the brand incorporates religious signs, such as mosque, minaret, mahya (religious banners), and traditional music, alongside cultural symbols like Ramadan drummers, ney (flute) sounds, and traditional containers used for carrying food (Erdoğan & Taşdelen, 2019). A study analyzing 10th November ads through a semiotic lens examined corporate ads, concluding that all the ads analyzed contained symbols referencing Atatürk's reforms (Çetin & Keskin, 2021). A study that explored the semiotic analysis of nationalist images in ads, while also investigating their impact on the viewers' engagement levels, found that ads generally reference common culture and traditions, leaving a positive impression on the audience. Viewers think these types of ads to be intriguing, creative, interesting, and meaningful (Aydın & Yegen, 2019).

Aim & Methodology

One of the widely accepted notions in advertising is that it is nourished by the culture in which it exists. Naturally, advertising also nourishes and influences the culture to which it appeals. In a society like Türkiye, where the collective culture is strongly felt, it is a very natural strategy for ads to include elements of collective culture and to attempt to influence target audiences through this approach. Brands and agencies incorporate such elements into their advertising strategies during special occasions. Thus, the ads aim to serve as a form of public relations between the brand and the target audience, therefore seek to establish mutual affection and respect.

The starting point of this study is the analysis of ads prepared to celebrate the 100th anniversary of the Republic, focusing on the use of nationalist appeal as a strategic tool in marketing through a semiotic approach. This study aims to identify the prominent social and cultural themes in ads created to commemorate the

Republic's centennial within the context of both marketing strategies and nationalist discourse. In line with this objective, the study examines the visual and auditory elements predominantly used in these ads. Additionally, it seeks to address key questions regarding the core strategies employed by brands and their target audience selection—specifically, how brands convey nationalist messages and which consumer segments they aim to reach. To answer these questions, seven selected ads were analyzed using an expanded semiotic approach.

To provide sufficient answers to the research questions, the semiotic method, which has been extensively used for many years in the field of advertising research, has been employed. Particularly in social sciences and related fields, semiotics, as a social science discipline, treats culture and consumer behaviors as systems of signs and symbolic rituals, viewing these systems as organized by codes and open to objective analysis (Oswald, 2015, p. 14). Semiotics is fundamentally defined as the study of signs and their modes of operation. Additionally, for a comprehensive analysis, it is necessary to examine three distinct areas: the sign itself, the codes or systems in which the signs are organized, and the culture that is processed through these codes and signs (Fiske, 1990, p. 62). Over time, based on Fiske's assumption, practitioners and scholars conducting semiotic analysis have developed various analysis techniques, and the analytical process has expanded beyond the mere Saussure's "signifier-signified-sign" framework.

Although many scholars have conducted their analyses through various tables and questions in the process of analyzing media texts using semiotic methods, it is particularly noted that the "Advertising Tracking Model" (Rutherford, 1994, p. 212) provides a highly comprehensive analytical framework. The form to be used in this study has been adapted from the works of Rutherford.

The population of the research consists of advertisements broadcasted to celebrate the 100th anniversary of the Republic of Türkiye. The criteria for selecting the ads include that the advertising brands must be profit-oriented and that the ads were shared through the corporate YouTube accounts of these brands. Accordingly, the researcher accessed a total of 53 different ads. In the process of forming the sample among these ads, the outlier sampling method, which is a purposive sampling technique, was utilized. The Outlier Sampling is fundamentally a sampling method used to select cases that are exceptionally or distinctly prominent, and typically located at the ends of the normal distribution curve, thus providing data that is rich in information (Patton, 2014, p. 418). Accordingly, 7 distinct ads were selected from the 53 ads. These ads were chosen due to their extremity compared to others in terms of advertisement duration, view counts, and the richness of content offered from a semiotic perspective. The data regarding view counts were obtained on July 12, 2024. The details of these ads are as follows:

Table 1. Information about the sample

Brand	Slogan	Duration	View counts
Eti	Mutluluk Denince Akla, Hemen Onun Adı Gelir: Cumhuriyet (<i>When Happiness Comes to Mind: It is the Republic</i>)	35 second	12 million
Boyner	Cumhuriyet, Cumhuriyet gibi Yaşanmak İster (<i>The Republic Desires to Be Lived as a Republic</i>)	83 second	9.7 million
Türkiye İş Bankası	Açtığın Yolda Yürüyoruz İlelebet. Bizi Biz Yapan Seni Çok Seviyoruz Cumhuriyet (<i>We Walk Forever on the Path You Opened. We Love You very much, Republic, for Making Us Who We are</i>)	119 second	6.7 million
Garanti BBVA	100 Yıldır Adımların Adımlarımız Cumhuriyet Kanatlarımız (<i>For 100 Years, His Steps Have Been Our Steps, the Republic Has Been Our Wings</i>)	88 second	4.5 million
Akbank	Ayrılamayız Cumhuriyet Yolundan (<i>We Cannot Part from the Path of the Republic</i>)	80 second	3.4 million
Eczacıbaşı	Ona En Çok Cumhuriyet'in Yolundan Gidenler Benziyor. 100 Yıldır Olduğu gibi... (<i>Those Who Resemble It the Most are the Ones Who Follow the Path of the Republic. Just as It Has Been for 100 Years...</i>)	45 second	2.7 million
Koç Holding	Çok Yaşa Cumhuriyet! (<i>Long Live the Republic</i>)	93 second	684k

The seven different ads listed in the table above were analyzed using the semiotic table adapted by the researcher as a guide. To ensure the validity and reliability of the research, the analyses conducted by the researcher were sent to four faculty members from three different universities, who are experts in the relevant fields, for their comments. Based on their feedback, necessary corrections were made to the analyses, and the findings were

finalized. To facilitate an easier understanding of the findings, each ad was tabulated separately.

Findings

Akbank/ Ayrılamayız Cumhuriyet Yolundan (We Cannot Part from the Path of the Republic) Ad Analysis

Table 2. “Ayrılamayız Cumhuriyet Yolundan” ad semiotic analysis

Main structure		
Strategy: Akbank celebrates the 100 th anniversary of the Republic through its main message, supporting the dreams of this country.		
Target audience: Turkish Society		
Appeal: Community (patriotism, national identity), productivity		
Slogan: Ayrılamayız Cumhuriyet Yolundan (<i>We Cannot Part from the Path of the Republic</i>)		Hashtag #AyrılamamYolundan
Duration: 80 sec.		
Comparison: Yes (aimed at showing no difference between the early years of the Republic and its 100 th anniversary)		
Visual/audio balance: Balanced		
Visual/audio aesthetics		
Number of actors/actresses: 30	Voice-over: None	
Genders: Female, male	Music: Rock music	
Ages: Children, youth, middle-aged and elderly	Song: Duman-Gönül İster	
Race: White	Other sounds: The brand-specific heartbeat sound occurs twice throughout the ad	
Class: Not distinguished.		
Lifestyle: Productive, education-focused		
Camera angles: 49 shots, scene change average 1.63 sec.		
Semiotic meaning		
Signifier	Literal meaning	Signified
Mustafa Kemal Atatürk	Founder and first president of Türkiye	Guiding, encouraging, and inspiring
Split-screen with multiple scenes	Making comparisons	Conveying the message of serving the same purpose on Atatürk’s path
Groups of people, students	People working and studying together	Acting with unity, moving toward the same goal

Analysis

From the first second of the ad, the screen is divided into two parts, black-and-white and colored. According to Barthes, this scene can be seen on a denotative (literal) level as a visual distinction between the past and present of the Republic. However, on the connotative (implicit) level, this separation conveys that the Republic has maintained its essence over time, with an inseparable connection between the past and present. The brand's visual choice reinforces a strong ideological discourse, emphasizing national unity and continuity.

The black-and-white scene featuring Mustafa Kemal Atatürk refers, semiotically, to his role as the founding leader of the Republic. In this context, Atatürk's presence strengthens the representation of the Republic's ideology. This visual evokes the meaning that the Republic has progressed according to Atatürk's ideas in the collective memory of the audience.

The song "Ayrılamam Yolundan," playing in the background, creates a cultural myth that strengthens the emotional bond between the Republic and the people when considered within Barthes' concept of myth. This song reinforces the national identity and sense of belonging, supporting the primary message of the ad in an emotional context.

The divided screens throughout the ad contain visual references to Atatürk's reforms after the foundation of the Republic. The

parallel presentation of developments in education, agriculture, art, industry, transportation, and technology on both sides of the screen reinforces the idea that the Republic has been a continuous development project from the past to the present. Additionally, scenes that depict Atatürk's human side are an important element in meaning production. For instance, in the black-and-white section, Atatürk is shown lying on the beach, while in the colored section, a young man lies on the grass. This scene portrays Atatürk not only as a political figure but also as someone relatable to the public, strengthening the bond between the leader and the citizens. Here, Atatürk emerges as a "symbol," as this scene positions him not only as a historical figure but also as a living value that illuminates the present.

In conclusion, the visual and auditory signs in the ad construct a narrative about the continuity and unchanging values of the Republic. According to Barthes' concept of myth, the message of continuity between the past and present of the Republic, and the idea that this continuity follows Atatürk's path, is presented to the audience within a mythological structure. The semiotic elements within the advertisement effectively convey the message of adhering to the values of the Republic and carrying this legacy into the future.

Boyner/ Cumhuriyet, Cumhuriyet Gibi Yaşamak İster. (The Republic desires to be lived as a republic.) Ad Analysis

Table 3. "Cumhuriyet, Cumhuriyet gibi Yaşamak İster" ad semiotic analysis

Main structure	
Strategy: Commemorating the 100 th anniversary of the Republic by highlighting key achievements made possible by the extraordinary courage of the Turkish nation throughout its history.	
Target audience: Turkish Society	
Appeal: Community (patriotism, national identity), courage	
Slogan: Cumhuriyet, Cumhuriyet gibi Yaşamak İster. (<i>The Republic Desires to Be Lived as a Republic.</i>)	Hashtag #dahailkyüzyılımız (<i>#It'sjustourfirstcentury</i>)
Duration: 83 sec.	
Comparison: A comparison has been drawn between the Turkish nation, which has shown courage under the theme of "those who do not say..." and the "those who do say" as an underlying narrative.	
Visual/audio balance: Balanced	
Visual/audio aesthetics	
Number of actors/actresses: Six main characters of varying ages and genders, plus supporting roles.	Voice-over: Yes, female voice
Genders: Female, male	Music: Folk song.
Ages: Children, adolescents, middle-aged individuals, and older adults.	Song: Zülfü Livaneli-Yiğidim Aslanım
Race: White	Other sounds: Ambient sounds (e.g., battle sounds, applause)
Class: Not distinguished.	
Lifestyle: Courageous, productive	
Camera angles: 41 shots, scene change average 2 sec.	

Table 3. Continued

Semiotic meaning		
Signifier	Literal meaning	Signified
A man in traditional Turkish military boots (Çarıklı)	Military personnel, from private to general	Message of bravery and national service aimed at inspiring today's youth
Female member of parliament	Representative, legislator	Emphasizing gender equality as a key achievement of the Republic
Fuselage	The main fuselage of the aircraft	Refers to the technological advancements made under Atatürk's leadership with the advent of the Republic

Analysis

The ad begins with a black-and-white depiction of a war scene from the very first second. When evaluated through Barthes' semiotic, this choice operates on the denotative level as a direct representation of a wartime environment, while on the connotative level, it constructs a narrative emphasizing that the Republic was established despite significant challenges. This narrative aims to evoke a sense of national pride and gratitude in the audience. The background sounds of explosions and gunfire serve as supplementary signs that reinforce the scene's realism and enhance its emotional impact.

Accompanying this sequence is a female voice-over delivering the line: "They say geography is destiny, but our heroes were those who refused to accept this." This statement functions at the mythological level, implying that the Republic defied a deterministic worldview and instead built its history upon desire and perseverance. The emphasis on the "single shoe" is another significant symbol, reinforcing the notion of deprivation and sacrifice, thereby intensifying the viewer's sense of gratitude. In the subsequent scenes, depictions of elderly individuals transporting ammunition to the front lines further contribute to the mythologization of unity and solidarity. These images, which portray both young and old working toward a common ideal, support a broader narrative that highlights the contributions of all segments of society in the construction of the Republic.

At the 40th second of the ad, a scene still presented in black and white depicts a female character entering the Turkish Grand National Assembly. On the denotative level, this image represents the political participation of women, but on the connotative level, it transforms into a powerful symbol of the opportunities granted to women by the Republic. Additionally, the background applause and the voice-over's references to democracy and freedom contribute to a myth surrounding the Republic's progressive achievements.

At the 50th second, the ad shifts to a scene presented from Mustafa Kemal Atatürk's perspective, emphasizing his

visionary leadership. This moment does more than depict him as a historical figure; it elevates him into a national symbol, reinforcing a narrative that places him at the center of the Republic's modernization process. The factory scene is presented through Atatürk's eyes as an indicator of the Republic's industrial and technological progress. The actors' expressions of pride and admiration as they look at Atatürk further support this symbolic portrayal of his revered status in the national consciousness. Simultaneously, the voice-over's reference to Atatürk's famous quote, "All my hope is in the youth," not only delivers a direct message to younger generations but also reinforces the mythological narrative positioning youth as the Republic's primary custodians.

At the 70th second, the visual presentation transitions to full color. This sudden shift symbolizes the Republic's continuity from the past to the present, reinforcing that it remains a dynamic and enduring ideal. The scene featuring a young woman sitting in a university classroom with a serious and proud expression serves as a visual representation of the Republic's embodiment in younger generations. As the camera angle expands to reveal that she is looking at a portrait of Atatürk, the connection between the Republic and its founding leader is further solidified, presenting a strong symbolic narrative.

Finally, in the pack shot, the hashtag "#dahailkyüzyılımız" ("#StillOurFirstCentury") appears, employing a storytelling strategy integral to Barthes' concept of myth-making: the projection of an aspirational future. This phrase is a symbolic message emphasizing that the Republic's journey is far from over and that the country remains youthful. Consequently, the ad does not merely invite viewers to commemorate the past but also seeks to instill a sense of responsibility for shaping the future. In conclusion, the semiotic analysis of this ad reveals a strong narrative structure centered on the achievements of the Republic and its modernization process. By integrating visual and auditory signs, the ad constructs a myth that activates feelings of national identity, gratitude, pride, and responsibility in the audience.

ETİ/ Mutluluk Denince Akla, Hemen Onun Adı Gelir: Cumhuriyet (When happiness comes to mind: it is the Republic) Ad Analysis

Analysis

The ad begins with Mustafa Kemal Atatürk's speech when he declared the Republic. Atatürk's figure here is not merely

Table 4. "Mutluluk Denince Akla, Hemen Onun Adı Gelir: Cumhuriyet" ad semiotic analysis

Main structure		
Strategy: Celebrating the 100th anniversary of the Republic, inspired by the brand's traditional slogan, "When happiness comes to mind"		
Target audience: Turkish Society, kids, and youths		
Appeal: Community (national identity, public spiritedness, unity), happiness		
Slogan: Mutluluk Denince Akla Hemen Onu Adı Gelir: Cumhuriyet (When Happiness Comes to Mind: It is the Republic.)		Hashtag #MutluluğunCumhuriyeti #TheRepublicofHappiness
Duration: 35 sec.		
Comparison: None.		
Visual/audio balance: Balanced		
Visual/audio aesthetics		
Number of actor/actress: Primarily child characters, 2 older adult characters, and 2 university students		Voice-over: Yes. male voice.
Genders: Female, male		Music: Eti's corporate music
Ages: Child, young, elderly		Song: None
Race: White		Other sounds: Ambient sounds (laughter, classroom, applause, tractor, bicycle)
Class: Not distinguished		
Lifestyle: Educated, productive, happy, living with family		
Camera angles: 32 shots, scene change average 1.09 sec.		
Semiotic meaning		
Signifier	Literal meaning	Signified
Sun	The source of heat and light located at the center of the planets	Represents children rising like the sun in the future, filled with hope and happiness

a historical figure, but also functions as the founding symbol of the Republic. The image is presented as if it were from a primary school textbook, incorporating symbols related to the Republic's connection with education.

Subsequently, the ad features scenes related to agriculture. The farmers are depicted here as a symbol of rural areas where the foundations of the Republic were laid and the role of peasants in this development. Moreover, scenes such as land and labor establish the myth of national development and production. The voice-over phrases like "Preserve the Fertility of the Land" and "Overcome All Difficulties Together" reference the symbols of unity and solidarity. This scene not only emphasizes the importance of agriculture but also conveys meanings related to societal unity and the self-sufficiency of the community.

At the 15th second of the ad, the tractor wheel transforms into a bicycle wheel. This transition symbolizes a transformation that addresses different segments of society. The change in wheels is not just a physical alteration but also symbolizes the merging of social diversity. The mother and child riding the bicycle serve to remind the audience that the Republic is a value encompassing people of all ages. This scene also contains indicators of societal harmony and unity, conveying messages through universal themes like family and happiness.

The children enjoying theater, the young people interested in technology, and individuals of different ages smiling happily all suggest that values such as art and culture contribute to the Republic's goal of building an advanced and modern society.

In the subsequent scenes, the smiling faces of people from different age groups, especially the smiling image of Atatürk, help to create the symbol of a leader who is deeply connected with the people. While this scene is perceived as a political figure at the Barthes' denotative level, it is interpreted as the visual representation of a leader who is an integral part of the community at the connotative level.

The background music, "When Happiness Comes to Mind," evokes the concept of happiness, the iconic symbol of the ETİ brand. The announcement of the word "Republic" at the end of this song strengthens the symbolic connection between the brand and the Republic. ETİ aims to position itself not merely as a commercial brand but as a brand contributing to the national values and social unity of the community.

Eczacıbaşı/ Ona En Çok Cumhuriyetin Yolundan Gidenler Benziyor, 100 Yıldır Olduğu Gibi... (Those who resemble it the most are the ones who follow the path of the Republic. Just as it has been for 100 years...) Ad Analysis

Table 5. "Ona En Çok Cumhuriyet'in Yolundan Gidenler Benziyor. 100 Yıldır Olduğu gibi..." ad semiotic analysis

Main structure	
Strategy: Celebrating the 100th anniversary of the Republic with a focus on following the path of the Republic and Atatürk	
Target audience: Turkish Society	
Appeal: Community (patriotism, national identity, unity), productivity	
Slogan: Ona En Çok Cumhuriyet'in Yolundan Gidenler Benziyor. 100 Yıldır Olduğu gibi... (Those Who Resemble It the Most are the Ones Who Follow the Path of the Republic. Just as It Has Been for 100 Years....)	Hashtag # CumhuriyetinYolundanGidenler (Those Who Follow the Path of the Republic)
Duration: 45 sec.	
Comparison: Comparison between Atatürk and the characters who follow his path.	
Visual/audio balance: Balanced	
Visual/audio aesthetics	
Number of actor/actress: Five main characters, consisting of 4 women and 1 man, along with supporting characters	Voice-over: Male.
Genders: Primarily female, male	Music: Symphonic (background, secondary to voice-over)
Ages: Children, young, and middle-aged	Song: None
Race: White	Other Sounds: Scene dissolve sounds
Class: Not distinguished.	
Lifestyle: Productive, educated, determined	
Camera angles: 34 shots, scene change average 1.3 sec.	

Table 5. Continued

Semiotic meaning		
Signifier	Literal meaning	Signified
Teacher	Someone whose profession is teaching	A figure who raises future generations and works tirelessly for the Republic
Female volleyball players	Someone who plays volleyball	Determined Turkish women who never give up

Analysis

The Eczacıbaşı ad stands out as another example that begins with a classroom scene. This classroom scene symbolizes the high importance the Republic places on education, emphasizing the deep connection between education and the Republic. In the first few seconds of the ad, a character named “**Şafak Teacher**” is seen teaching students in the classroom. The voice-over comments on how much this character resembles Atatürk. In this scene, according to Barthes, Şafak Teacher is perceived on the denotative level as a female teacher, while on the connotative level, she is portrayed as an educator who follows in Atatürk’s footsteps, training future generations.

The following scene shows a female doctor working in a laboratory. In this scene, the voice-over highlights the doctor’s curiosity and open-minded approach to life, similar to Atatürk’s attitude. This scene aims to create a myth that emphasizes Atatürk’s value of science and technology. The scene also provides a powerful signifier of Atatürk’s identity as a visionary leader who valued science and technology.

The third character in the ad is Mr. Yılmaz, who teaches young people in a factory. This character is also associated

with Atatürk’s identity as a hardworking, industrious figure focused on production. In all three scenes, the main characters are visually transformed into representations of Atatürk, which reinforces the narrative through visual cues.

At the 28th second, the ad shifts to scenes featuring the volleyball team sponsored by Eczacıbaşı. In these scenes, three female volleyball players are likened to Atatürk through the myth of “never giving up.” The portrayal of the characters in each scene as embodying different aspects of Atatürk shows that Atatürk is not just a political symbol, but also a powerful and inspirational figure.

At the end of the ad, the voice-over declares, “The ones who resemble him most are those who, just as for the last 100 years, follow the path of the Republic.” This line creates a sense of national unity, completing the ad’s holistic approach, and offering a reference to the unity and continuity of the Republic.

Garanti BBVA/ 100 Yıldır Adımların Adımlarımız Cumhuriyet Kanatlarımız (For 100 Years, His Steps Have Been Our Steps, The Republic Has Been Our Wings) Ad Analysis

Table 6. “100 Yıldır Adımların Adımlarımız, Cumhuriyet Kanatlarımız” ad semiotic analysis

Main structure	
Strategy: Celebrating the 100th anniversary of the Republic through the promise of following in Atatürk’s footsteps	
Target audience: Turkish Society	
Appeal: Community (patriotism, national identity)	
Slogan: 100 Yıldır Adımların Adımlarımız, Cumhuriyet Kanatlarımız. (For 100 Years, His Steps Have Been Our Steps, the Republic Has Been Our Wings)	Hashtag #GarantiBBVA #100.Yıl (#100thanniversary)
Duration: 88 sec.	
Comparison: None	
Visual/audio balance: Auditory oriented.	
Visual/audio aesthetics	
Number of actors/actresses: 6	Voice-over: Male, Halit Ergenç (<i>Turkish Celebrity</i>)
Genders: Female, male	Music: Folk song
Ages: Children, young adults, and older adults	Song: Engin Arslan, Zeynel Demir-Çakal Çökerten Zeybeği
Race: White	Other sounds: Finger snapping, eagle sound

Table 6. Continued

Class: Not distinguished		
Lifestyle: Both rural and urban		
Camera angles: 30 shots, scene change average 2.9 sec.		
Semiotic meaning		
Signifier	Literal meaning	Signified
Mustafa Kemal Atatürk	The founder and first president of Türkiye	Guiding, inspiring figure
Selecting actors with contrasting characteristics	Diversity within the advertisement	Emphasizing Atatürk's and the Republic's unifying role across society

Analysis

The ad “Adımların Adımlarımız” by the Garanti opens with Mustafa Kemal Atatürk raising his hand and snapping his fingers before beginning to perform the Zeybek dance. According to Barthes’ semiotic analysis, this gesture can be interpreted at the denotative level merely as an action to signal the start of the music. However, at the connotative level, it can also be perceived as a symbolic initiation of the Republic and modern Türkiye.

As the music begins, Atatürk starts performing the “Zeybek” dance. While the background is dominated by dark tones, a focused light on Atatürk serves as a symbol indicating that the audience—or in a broader sense, the people—wish to watch him. In the following scenes, individuals of different ages and identities join Atatürk. Initially, he dances with a young man, followed by a traditionally dressed woman in the next scene. Shortly thereafter, a dancer representing the modern, urban woman appears. The sequential positioning of the rural and urban women in front of Atatürk is a reference to both the roots of the Turkish nation and its modernization process. At the same time, these scenes reinforce the myth that Atatürk is embraced and admired by various segments of society.

At the 46th second of the ad an elderly man dressed in traditional attire enters the scene, followed by a young boy dancing. Similar to the contrast between rural and urban women, the juxtaposition of the elderly man and the child symbolizes how the Republic and Atatürk are embraced across all layers of society.

At the 72nd second, Atatürk’s expression of pride towards the dancing boy can be interpreted at the denotative level as a mere sign of appreciation, whereas at the connotative level, it signifies Atatürk’s hope and pride in children and young generations. The dance sequence concluding with this young character emphasizes the significance of youth within the overarching narrative of the ad.

As the music and dance come to an end, the voiceover delivers the slogan “Adımların Adımlarımız, Cumhuriyet Kanatlarımız” (Your Steps Are Our Steps, The Republic Is Our Wings), making a strong reference to Atatürk’s guiding and visionary identity, thus completing the ad’s semiotic meaning.

Koç Holding/ Çok Yaşa Cumhuriyet (Long live the Republic) Ad Analysis

Table 7. “Çok Yaşa Cumhuriyet!” ad semiotic analysis

Main structure	
Strategy: Celebrating the 100th anniversary of the Republic by emphasizing its achievements in individual freedoms and personal rights	
Target audience: Primarily young adults and the entire Turkish society	
Appeal: Community (patriotism, national identity, unity), productivity, freedom	
Slogan: Çok Yaşa Cumhuriyet! (Long Live the Republic)	Hashtag # CokYasaCumhuriyet (#LonglivetheRepublic)
Duration: 93 sec.	
Comparison: The methods for celebrating the Republic are described through contrasts.	
Visual/audio balance: Balanced	
Visual/audio aesthetics	
Number of actors/actresses: Two main female characters, plus supporting characters	Voice-over: Male

Table 7. Continued

Genders: Primarily female, male		Music: Symphonic
Ages: Child, young adult, and middle-aged		Song: None
Race: White		Other Sounds: Ambient sounds
Class: Not distinguished		
Lifestyle: Urban, arts-focused, and education-focused		
Camera angles: 95 shots, scene change average 0.97 sec.		
Semiotic meaning		
Signifier	Literal meaning	Signified
Woman raising her hand	A person who wishes to speak	A courageous Turkish woman freely expressing her opinion
Turkish flag fluttering in the windy air	A fabric used as a national symbol	A resilient Turkish flag standing firm in the face of adversity

Analysis

Similar to other ads, this ad begins in a classroom, reinforcing the connection between the Republic and education. In the background, the İzmir March plays softly, imbuing the ad with a nationalistic tone. On Barthes' denotative level, this march is merely a musical piece, whereas, on the connotative level, it can be perceived as a march that unites the nation. In the following scene, a female student holding a reading paper walks towards the podium with a worried expression. Meanwhile, the voiceover states, "Is the Republic always celebrated in the same way?" This statement, in conjunction with the visual elements, conveys the Republic's role in enabling individuals to break free from conventions and embrace freedoms.

Throughout the ad, the voiceover and visuals make references to traditional means of celebrating the Republic, such as anthems, songs, poetry, and parades. From the 34th second onwards, the ad employs contrasts to depict the diverse ways the Republic can be celebrated. Through statements like "It can be celebrated together, it can be celebrated alone," symbols of inclusivity emerge, emphasizing that the Republic belongs to all segments of society, regardless of differences. At the same time, this conveys symbols of national unity and pride.

At the 40th second, a female character raises her hand in protest in a predominantly male setting, resembling a parliamentary environment. This scene contains strong symbolic references to the rights and advancements granted to women under the Republic. Furthermore, it evokes myths related to individual

freedom of thought. Subsequent visuals are carefully synchronized with the voiceover, reinforcing the ad's central message: the Republic serves as a guiding force for modern Turkey and its people, demonstrated through various celebratory acts.

For example, the phrase "The Republic is celebrated by working" elevates the act of labor and sends a clear societal message. This notion is further reinforced with statements like "By producing, by embracing one's work with dedication." Additionally, the phrase "It is celebrated by raising hands, it is celebrated by opening hands" subtly references Turkey's Islamic cultural heritage, intertwining national and religious identity.

In the following scenes, a young woman performing modern dance appears at different moments throughout the ad, symbolizing both the brand's and the Republic's modern and progressive identity. Towards the end, the voiceover states, "It is celebrated freely; it is celebrated even more," supported by corresponding visuals. In the pack shot, the advertiser's name, "Koç Holding," is reversed to form the word "**Çok**" (meaning "a lot" in Turkish). This final scene can be interpreted as the brand positioning itself as an integral part of the Republic, aligning its corporate identity with the national values it promotes.

Türkiye İş Bankası/ Yaşasın Cumhuriyet (We walk forever on the path you opened. We love you very much, Republic, for making us who we are.) Ad Analysis

Table 8. “Yaşasın Cumhuriyet” ad semiotic analysis

Main structure		
Strategy: Celebrating the 100th anniversary of the Republic through scenes that emphasize its timeless nature		
Target audience: Turkish Society		
Appeal: Community (patriotism, national identity, unity)		
Slogan: Açtığın Yolda Yürüyoruz İlelebet. Bizi Biz Yapan Seni çok Seviyoruz Cumhuriyet. (<i>We Walk Forever on the Path You Opened. We Love You very Much, Republic, for Making Us Who We are.</i>)		Hashtag #YaşasınCumhuriyet (#Long Live the Republic)
Duration: 119 sec.		
Comparison: None.		
Visual/audio balance: Balanced		
Visual/audio aesthetics		
Number of actor/actress: 1 female child as the main character, supporting actors		Voice-over: Male
Genders: Female, male		Music: Yes.
Ages: Child, young adult, middle-aged, and elderly		Song: Coşkun Sabah-Aşığım Sana (revised)
Race: White		Other sounds: Actor dialogues and ambient sounds
Class: Not distinguished.		
Lifestyle: Not distinguished.		
Camera angles: 71 shots, scene change average 1.67 sec.		
Semiotic meaning		
Signifier	Literal meaning	Signified
Peasant women and livestock	A scene from village life	Patriotic Turkish women who transported ammunition during the war of independence
Pilot woman	A person operating an aircraft	The value the Republic and Atatürk placed on empowering Turkish women

Analysis

The ad begins with a mother asking her daughter, “Are we ready?” On the denotative level, this scene can be perceived simply as a dialogue between a mother and her daughter. However, on the connotative level, it can be interpreted as a symbol of the shared excitement for the celebration of the Republic, encompassing people of all ages. In the subsequent scenes, people from various segments of society are shown moving towards a gathering place. These scenes are designed to evoke excitement and curiosity in the viewer while constructing a narrative around the unifying power of the Republic.

At the 14th second of the ad, a war veteran enters the scene in his wheelchair and gazes at his horse, conveying a strong emotional message. On the denotative level, this scene can be seen as depicting a veteran and his horse, while on the connotative level, it creates a powerful narrative about the Republic being won through sacrifice and devotion. The song playing in the background, “Today, I thought of you and kept thinking,” reinforces this narrative and emphasizes the emotional connection of the Republic from the past to the present.

In the following scenes, various individuals from different professions and social backgrounds are seen gathering enthusiastically. These include teachers, students, women dressed in traditional attire, deputies leaving the parliament, miners, divers, and athletes. These scenes can be interpreted as they contain powerful symbols indicating that the Republic is embraced by all segments of society. The song “I’m in love with you, I can’t get enough,” played throughout the ad, creates a myth that strengthens the sense of belonging to the Republic.

The prominence of female characters in key roles in the ad is also noteworthy. Figures such as teachers, nurses, and pilots, along with the main character being a little girl, present strong indicators of the Republic’s achievements regarding women’s rights and gender equality.

At the 71st second of the ad, a scene is included where Mustafa Kemal Atatürk addresses the people. In the following scene, the main character, the little girl, is making an effort to see Atatürk. It can be said that this scene symbolizes Atatürk’s love and admiration for children. When the little girl is overwhelmed with tears, a Turkish soldier says, “Don’t cry, we saved this

homeland not for you to cry, but for you to smile,” creating a powerful narrative that highlights both the heroism of the Turkish soldier and the fact that the Republic is a gift primarily for children.

In the final scene of the ad, the continuity from past to present is emphasized when the little girl completes Atatürk’s speech. Finally, as the voiceover says, “We will walk forever on the road you opened, we love you so much, Republic,” images emphasizing Atatürk and the guiding role of the Republic appear on the screen. In this way, the emotional attachment and gratitude of society towards the Republic is strongly reinforced.

Discussion & Conclusion

When examining the strategies brands employ in their ads celebrating the Republic’s 100th anniversary, two prominent themes emerge. The first is the emphasis on “achievements of the Republic,” highlighted by Boyner and Koç Holding. The second theme focuses on “following in the footsteps or tracing the steps,” as seen in ads by Eti and Garanti BBVA. Meanwhile, Akbank emphasizes the “dreams of the Republic,” while İş Bankası underscores the timelessness of the Republic. Eti, on the other hand, distinguishes itself from other brands by associating the Republic with happiness, aligning with its brand motto. Additionally, Koç incorporates elements of individual freedom and personal rights, while Boyner adds themes of courage to its ads.

In the context of these strategies, although the general target audience in the ads is primarily the Turkish public, some ads specifically highlight children, young people, and particularly women both as actors and as primary target audiences. For example, in Eczacıbaşı’s ad, four of the five main characters are women. Eti’s ad prominently features child characters, which not only shifts the focus from a purely corporate or 100th-anniversary celebration to a more marketing-oriented approach but also suggests a strategic intent. The single main character in İş Bankası’s ad is a young girl, while Koç Holding’s ad features two female main characters. Thus, it appears that the desired impact of the seven analyzed ads is primarily aimed at women and children. Additionally, the choice of these actors in all the ads may be strategic, as it is suggested that the use of women or children might be more effective in conveying the message and influencing the audience.

Another prominent finding from the analyzed ads is the frequent use of comparisons by the brands. In the Boyner ad, a comparison is made between “those who speak and those who do not.” Akbank contrasts the early years of the Republic with its 100th anniversary. Koç Holding uses comparisons and contrasts to describe the methods of celebrating the Republic. Eczacıbaşı compares Atatürk and Turkish society

proportionally, suggesting that Atatürk and those who follow his path have done the same things. Among the seven analyzed ads, three do not feature comparisons.

When examining the auditory aspects of the ads, it is observed that only one ad utilizes a female voice for the voice-over. In Boyner’s ad, a female voice narrates the text, whereas ads from Eczacıbaşı, Eti, Garanti BBVA, İş Bankası, and Koç Holding employ a male voice-over. Akbank’s ad, however, does not use a voice-over at all. The preference for male voice-overs in these ads aligns with existing literature, which suggests that male voices are generally more effective than female voices in ads (Demirci, 2021, p. 121; Strach et al., 2015, p. 189). Additionally, while there are studies on the impact of voice-over gender on consumers, these studies typically focus on product or service ads (Milner & Collins, 2000, p. 77; Paek et al., 2011, p. 197). At this point, the question of whether the gender of voice-overs used in corporate ads creates any significant difference remains an open area of inquiry.

The analysis of the visual elements extensively used in the ad and their semiotic meanings reveals that brands particularly emphasize the achievements of the Republic. Many visuals reference gender equality. For instance, in Boyner’s ad, one of the main characters is a woman elected as a parliamentarian. Eczacıbaşı’s ad also highlights gender equality, featuring female volleyball players and a woman teacher in prominent roles. Garanti BBVA’s ad includes visuals related to gender equality in its before/after style narrative, underscoring the Republic’s achievements. Other examples include female pilots and patriotic peasant women in İş Bankası’s ad, and courageous women raising their hands and protesting in Koç Holding’s ad.

Another prominent visual theme in the ads is the notion of struggle and perseverance in the face of adversity. Examples include Koç Holding’s Turkish flag fluttering in the wind, the Turkish soldier in traditional footwear in Boyner’s ad, and the weary and dirt-covered Turkish soldier in İş Bankası’s ad. Additionally, a notable visual theme is the Republic’s contributions to technological advancement. This is exemplified by the aircraft skeleton and construction process featured in Boyner’s ad, and the robotic hand shown in Eti’s ad.

The cultural references that stand out in the ads celebrating the 100th anniversary of the Republic generally focus on two main elements: Mustafa Kemal Atatürk and the Turkish flag. Atatürk is portrayed throughout the entire Garanti BBVA ad through an actor and appears in a total of 32 scenes in the Akbank ad. In total, Atatürk features in approximately 60 different scenes across the seven ads. In contrast, the Turkish flag appears in 14 different scenes and is prominently displayed throughout various scenes in the Koç Holding ad. Additionally, some scenes feature traditional-clad village men and women, and a

scene in the Koç Holding ad shows a woman with open hands in prayer, representing a cultural element.

The use of national elements in ads has long been a strategy employed by brands. Research indicates that the appeal of nationalism in ads is effective not only on special occasions but also in many sales-driven campaigns. Incorporating cultural values into ads adds extra value to them (Pollay & Gallagher, 1990, p. 369). Another study demonstrates that shared culture, values, and traditions in nationalist ads positively influence consumer behavior. The analysis of the brands studied in this work shows that they are all perceived as “Brands Representing Republican Values” in the eyes of the public (Aydın & Yegen, 2019, p. 961). However, one study concludes that nationalism alone is not sufficient to impact consumers effectively; rather, it should be supported by additional appeals (Varsha, 2008, p. 46). The analyzed ads generally show that, in addition to the appeal of nationalism, they are also supported by other appeals such as productivity, courage, and similar themes.

These findings reveal that the ads do not merely celebrate the centennial of the Republic but function as multilayered narrative structures that produce ideological meanings through visual and symbolic codes. Drawing from Barthes’ semiotic theory (1957), especially his concepts of denotation, connotation, and myth, the ads can be interpreted as creating a mythologized narrative of the Republic. For instance, the repeated use of Atatürk and the Turkish flag at the denotative level signifies patriotism; at the connotative level, it evokes feelings of unity, progress, and shared identity; and at the mythic level, it constructs an ideological message about the eternal legacy and moral superiority of the Republic’s founding principles. In this sense, the ads serve not only as commemorative messages but also as modern myth-making tools aligned with national ideology. Additionally, Baudrillard’s (1994) notion of hyperreality could be applied here, where the representations of nationalism in the ads—heavily aestheticized and emotionally charged—replace the complexities of historical reality with a consumable and idealized version of the Republic.

This study is specifically focused on ads celebrating the 100th anniversary of the Republic. Future research could expand the scope by selecting all ads containing nationalist appeal from a particular year and repeating the analysis. Additionally, since this study employs a semiotic approach, it is also possible to conduct a comparative analysis of ads released on two different special dates. For example, ads aired on July 15 could be compared with those aired during a selected national holiday. Moreover, applying different methods such as content analysis, neuroscientific analyses, and in-depth interviews could provide valuable insights into the potential effects of these ads on the sample and consumers, offering significant contributions to the field.

Ethical Declaration

In this study, all the rules stated in the “Higher Education Institutions Scientific Research (Türkiye) and Publication Ethics Directive” were followed.

Ethics Committee Approval

The author declare that the research is one of the studies that does not require ethical committee approval.

Conflict of Interest and Financial Contribution

No funding has been declared by the author.

References

- Ateş, S. (2016). Siyasal Reklamlarda Duygusal Çekicilik Kullanımı: 7 Haziran 2015 Genel Seçimlerinde Siyasal Partiler Tarafından Üretilen Reklam Filmlerinin Analizi. *Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 85-103.
- Aydın, B. O., & Yegen, C. (2019). Bir Seçici Talep Yaratmayı Amaçlayan Reklam Aracı Olarak Milliyetçilik. *Selçuk İletişim*, 12(2), 940-968.
- Baker, M. J. (1998). *Macmillan dictionary of marketing and advertising*. Springer.
- Barthes, R. (1957). *Mythologies*. Paris: Editions du Seuil. *Imprint*.
- Barthes, R. (1964). Rhétorique de l’image. *Communications*, 40-51. https://www.persee.fr/doc/comm_0588-8018_1964_num_4_1_1027
- Barthes, R. (1979). Göstergebilim İlkeleri, Çev. Berke Vardar-Mehmet Rifat. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Baudrillard, J. (1994). *Simulacra and Simulation* (English Translation ed.). University of Michigan Press.
- Bilsel, H. (2005). Reklamlarda Türk İmajına Geri Dönüş. In K. Ö. (Ed.), *Dünyada Türk İmajı* (pp. 223-234). Kitap Yayınevi.
- Çetin, B., & Keskin, B. (2021). 10 Kasım Atatürk’ü Anma ve Anlama Günü Reklamlarının Göstergebilimsel Analizi. In B. Karabulut (Ed.), *Atatürk ve İletişim Fikirleri Ve Yeni Yaklaşımlar* (pp. 193-221). Akademisyen Kitabevi. <https://doi.org/https://doi.org/10.37609/akya.14>
- Davies, M. (1993). Developing combinations of message appeals for campaign management. *European Journal of marketing*, 27(1), 45-63.
- De Saussure, F. (1916). *Course in General Linguistics*. McGraw-Hill.
- Demirci, K. (2021). Reklamlarda Dış Sesin Cinsiyeti: Televizyon Reklamları Üzerinden Bir Analiz. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 9(1), 100-126.
- Eco, U. (1976). *A Theory of Semiotics*. Indiana University Press.
- Erdoğan, Z. S., & Taşdelen, B. (2019). TELEVİZYON REKLAMLARINDA KÜLTÜREL VE DİNİ GÖSTERGELERİN KULLANIMI: 2010-2017 COCA-COLA RAMAZAN DÖNEMİ REKLAMLARININ GÖSTERGEBİLİMSSEL ANALİZİ. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 7(2), 1296-1326.
- Fiske, J. (1990). İletişim çalışmalarına giriş. Bilim ve Sanat/Ark. <https://books.google.com.tr/books?id=1dcyAAAACAAJ>
- Hofstede, G. (1984). Cultural dimensions in management and planning. *Asia Pacific journal of management*, 1, 81-99.
- Milner, L. M., & Collins, J. M. (2000). Sex-role portrayals and the gender of nations. *Journal of advertising*, 29(1), 67-79.
- Mollaoğlu, S. (2023). Çocuk gelin pratiğinin göstergebilimsel analizi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(86), 598-617.

- Oswald, L. R. (2015). *Creating Value: The Theory and Practice of Marketing Semiotics Research*. Oxford University Press. <https://books.google.com.tr/books?id=WTbtBQAAQBAJ>
- Özcan, Ş. (2021). TÜRK HAVA YOLLARI'NIN 85. YIL REKLAMI: MİLLİYETÇİ SÖYLEMİN TÜKETİM KÜLTÜRÜNE YANSIMASI ÜZERİNE BİR İNCELEME. *İletişim Çalışmaları Dergisi*, 7(2), 357-381.
- Paek, H.-J., Nelson, M. R., & Vilela, A. M. (2011). Examination of gender-role portrayals in television advertising across seven countries. *Sex roles*, 64, 192-207.
- Patton, M. Q. (2014). *Qualitative Research & Evaluation Methods: Integrating Theory and Practice*. SAGE Publications. <https://books.google.com.tr/books?id=-CM9BQAAQBAJ>
- Peirce, C. S. (1931). *Collected Papers of Charles Sanders Peirce*. Harvard University Press.
- Pollay, R. W., & Gallagher, K. (1990). Advertising and cultural values: Reflections in the distorted mirror. *International Journal of Advertising*, 9(4), 359-372.
- Rutherford, P. (1994). University of Toronto Press. <https://doi.org/doi:10.3138/9781442681866>
- Shimp, T. A. (1984). Consumer ethnocentrism: The concept and a preliminary empirical test. *Advances in Consumer research*, 11(1).
- Strach, P., Zuber, K., Fowler, E. F., Ridout, T. N., & Searles, K. (2015). In a Different Voice? Explaining the Use of Men and Women as Voice-Over Announcers in Political Advertising. *Political Communication*, 32(2), 183-205. <https://doi.org/10.1080/10584609.2014.914614>
- Tatlı, E. (2014). Siyasal parti reklamlarında milliyetçi söylemin kullanımı: Almanya, Fransa ve İsveç örneği 1.
- Varsha, J. (2008). Patriotic Appeal in Advertising. *Advertising Express*, 7 (1), 43-47.
- Zantides, E. (2019). *Semiotics of national identity in advertising communication: the case of Cyprus, 1960-2010* Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (ΑΠΘ). Σχολή Οικονομικών και ...].

DOI: 10.26468/trakyasobed.1644377

Trakya University Journal of Social Sciences, 27(1), 73-83, 2025

Rüştiyeli Çocuklar İçin Bir Ders Kitabı: Meşrutiyette Terbiye-i Etfal

A Textbook for Ottoman Junior High School Children: Meşrutiyette Terbiye-i Etfal

Dr. Öğr. Üyesi Gülçin Oktay*

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Çanakkale, Türkiye

ÖZ

Çocuk eğitimi, üzerine dikkatle düşünülmesi gereken önemli konulardan biridir. Bir çocuğun bedensel ve psikolojik olarak sağlıklı olması demek, toplumun da sağlam temeller üzerine kurulması demektir. Bu nedenle, aileden sonra okullarda verilen eğitim geleceği planlamak için önemli bir eşittir. Eğitim sürecinde kullanılan kitaplar ve uygulanan müfredat ise nasıl bir çocuk ve toplum yaratılacağına anahtardır. Bu makaleye konu olan *Meşrutiyette Terbiye-i Etfal* kitabı da bu çerçevede değerlendirilmelidir. 1327 [1911] yılında Şahabettin Süleyman ve Mehmet Fuat Köprülü tarafından yazılan kitap, rüştiyelerin birinci sınıfında okutulmak amacıyla hazırlanmıştır. Söz konusu tarih, İttihat ve Terakki Fırkası'nın yönetimdeki ağırlığının artmaya başladığı ve milliyetçi duyguların da uyanış evresinde olduğu bir tarihtir. 1912'deki Balkan Savaşları'ndan sonra bu uyanış hızlanacak ve millileşme politikaları görünür olacaktır. 1911 yılındaki bu kitap, henüz bu aşamada olmasa da "makbul" bir vatandaş yaratmak üzerine temellenir. Üstelik kitap; İkinci Meşrutiyet'in ilk dönemlerini anlamak, Balkan Savaşları'nın yarattığı değişimi fark etmek ve Cumhuriyet dönemine devredecek politikaları keşfetmek için incelenmeye muhtaçtır. Bu makalede de daha önce hakkında herhangi bir çalışma yapılmamış, Latin harflerine aktarılmamış *Meşrutiyette Terbiye-i Etfal* adlı ders kitabı incelenecek ve bu sayede kitabın vermeye/aktarmaya çalıştığı bilgiler ve kullandığı hikâyeler, şiirler üzerinden nasıl bir öğrenci/vatandaş yetiştirilmeye çalışıldığı analiz edilecektir.

Anahtar kelimeler: meşrutiyet, çocuk, terbiye, Şahabettin Süleyman, Mehmet Fuat Köprülü

ABSTRACT

Child education is a critical topic that warrants meticulous consideration. The physical and psychological well-being of a child signifies that society is established on robust foundations. Consequently, following familial influence, education in schools serves as a crucial foundation for future planning. The books and curriculum employed in the educational process are fundamental to the development of both the individual and society. The book *Meşrutiyette Terbiye-i Etfal* (Child Education in Constitutional Monarchy), which is the subject of this article, must also be analyzed within this framework. Authored in 1911 [1327] by Şahabettin Süleyman and Mehmet Fuat Köprülü, the book was intended for instruction in the first grade of high schools. This period marked the ascendancy of the Union and Progress Party's prominence inside the government, along with a resurgence of nationalist sentiments. Following the Balkan Wars of 1912, this awakening would intensify, and nationalization policies would become apparent. Published in 1911, this book focuses on the development of an "acceptable" citizen, but not at this juncture. This book requires analysis to comprehend the early phases of the Second Constitutional Monarchy, to identify the transformations resulting from the Balkan Wars, and to uncover the policies that would persist throughout the Republican era. The present article reviewed the textbook titled *Meşrutiyette Terbiye-i Etfal*, which has not been studied before and has not been transliterated into Latin letters, and thus analyzed what kind of a student/citizen is tried to be raised through the information the book tries to give/transfer and the stories and poems it uses.

Keywords: constitutional, child, education, Şahabettin Süleyman, Mehmet Fuat Köprülü

*Sorumlu Yazar/Corresponding Author: Dr. Öğr. Üyesi Gülçin Oktay

E-posta: oktaygulcin@gmail.com

ORCID: orcid.org/0000-0003-3745-5896

Geliş Tarihi/Received: 22.02.2024

Kabul Tarihi/Accepted: 13.06.2025

Yayınlanma Tarihi/Publication Date: 30.06.2025

Atıf/To cite this article: Oktay, G. (2025). A textbook for Ottoman junior high school children: Meşrutiyette Terbiye-i Etfal. *Trakya University Journal of Social Sciences*, 27(1), 73-83.

©Telif Hakkı 2025 Yazar. Trakya Üniversitesi adına Galenos Yayınevi tarafından yayımlanmaktadır. Creative Commons Atıf (CC BY) Uluslararası Lisansı ile lisanslanmaktadır. Copyright© 2025 The Author. Published by Galenos Publishing House on behalf of Trakya University. Licensed under a Creative Commons Attribution (CC BY) 4.0 International License.

EXTENDED ABSTRACT

The child, childhood and child education are major topics that have been under consideration since the 18th century. Until this century, children were perceived as diminutive adults, and the notion that they possessed their own distinct universe was dismissed. With the advent of Enlightenment philosophers, this viewpoint evolved, leading to the composition of texts on child education. In the Tanzimat Reform Era in Ottoman, child education was considered a part of the modernization process. In this regard, the 1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi (General Education Regulation) is a turning point. Prepared under the influence of Jean Victor Duruy, the French Minister of Education, this Regulation divided schools into primary, secondary and higher levels and provides for the establishment of directorates in provinces and districts. The curriculum in schools was concurrently altered to incorporate secular subjects alongside religious classes. The selection of books for education during an academic year and the identification of subjects to be addressed is a significant issue that has generated various challenges. The most crucial of these is what kind of child and what kind of citizen to raise.

The primary objective of schools is to cultivate children into citizens of an empire, state, or nation. France was one of the countries with the most resolute policy in this regard. Following the 1789 French Revolution, a principal objective was to cultivate youngsters with a consciousness of citizenship and to prepare them as exemplary warriors. Hence, citizenship knowledge courses were included in the curriculum and the “acceptable citizen” was constructed step by step. The Ottoman Empire meticulously observed developments in France and included relevant courses into its curriculum. A quintessential illustration of this is the Malumat-ı Medeniye and Ahlakiye ve İktisadiye (Citizenship Knowledge and Ethics and Economics) courses, along with the textbooks authored within this framework.

One of these publications was *Meşrutiyette Terbiye-i Etfal*, published in 1327 [1911] at Necm-i İstikbal Printing House. Written by Şahabettin Süleyman and Mehmet Fuat Köprülü, the book was intended to be taught in the first grade of high schools. Consisting of 198 pages and 62 chapters, the book bears traces of the political, economic and social views of the Party of Union and Progress. The year 1911 was a year in which the weight of the Party of Union and Progress in politics became visible and nationalist sentiments were awakening. Following the 1912 defeats in the Balkan Wars, the Committee of Union and Progress adopts a more Turkist policy and the structure of textbooks changes. Nevertheless, in the book and year discussed in this article, the focus was predominantly on cultivating a citizenry centered on Ottoman unity. Consequently, children were acquainted with forefathers characterized as “strong, moral, and indomitable,” along with a distinguished past that elevated them from principalities to empires. Furthermore, the Empire’s multicultural framework and the conquest of Rumelia were depicted as significant accomplishments.

In the *Meşrutiyette Terbiye-i Etfal*, the most emphasized issue besides Ottomanness was hard work. In general, industriousness, the central topic of children’s literature, was interwoven with the histories of Ottomanism and agriculture in this book. Agriculture was a significant component of the Ottoman Empire’s economic policies and was prominently reflected in children’s education. However, during the First World War, national economic policy became more significant, and the Party of Union and Progress underscored the concept of “enterprise-personal.” From then on, instead of being a civil servant, being a merchant was praised, and songs, poems and textbooks were designed accordingly. However, in *Meşrutiyette Terbiye-i Etfal*, the concept of “enterprise-personal” was referenced only once.

Added to the curriculum with Article 23 of the 1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi, gymnastics was also among the subjects Şahabettin Süleyman and Mehmet Fuat Köprülü included. Thus, gymnastics was vital for both physical and psychological well-being and required the endorsement of a constructive food regimen. Following the military failures, this focus intensified, and gymnastics became integral to cultivating “fit and robust sons/citizens/soldiers.” The book allocated minimal attention to religious focus and information regarding forms of government. Prior to the establishment of Constitutional Monarchy II, textbooks extensively lauded the Sultan; however, this tradition was progressively discontinued after 1908. *Meşrutiyette Terbiye-i Etfal* there was a conspicuous absence of commendation for the sultan or the institution of the sultanate. They were only informed of the nature of constitutional governance and that every citizen is prepared to sacrifice their life for it. The focus on religion was mostly centered around virtue, kindness, and camaraderie. The book lacks themes of affection for animals and nature, commonly found in contemporary children’s literature and textbooks. While animals were referenced in the texts, they were not utilized to cultivate compassion and awareness in the infant; rather, they served only as examples. Nature was assessed from a utilitarian perspective and regarded as an unlimited resource.

EXTENDED ABSTRACT

Meşrutiyette Terbiye-i Etfal strengthened these issues by employing the mobilizing and propagandistic framework of literature. The book includes 5 poems by Mehmet Emin titled “Değirmencinin Öğüdü”, “Çiftçilik”, “Kuran-ı Kerim”, “On Para Ver”, “Cenge Giderken” and 1 story titled “İhtiyar Değirmenci”; 3 poems by Ali Ulvi Elöve titled “Muharebeden Sonra”, “Rüya”, “Vatanana Avdet” and 1 poem by Tevfik Fikret titled “Hep Kardeşiz”. In conclusion, *Meşrutiyette Terbiye-i Etfal*, written by Şahabettin Süleyman and Mehmet Fuat Köprülü, prioritized the aim of raising an Ottoman citizen who is hardworking, familiar with positive sciences, efficient, and has a healthy body.

Giriş

19. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu’nun geri kalmışlığını kabul ettiği ve bunun için adımlar atmaya başladığı en uzun yüzyıllardandır. Bu adımlar ilk olarak askerî, idarî ve malî alanlarda atılır; ancak bunlar da başlı başına yeterli önlemler değildir. Tam anlamıyla bir değişim ve dönüşüm, her şeyin temeli olan eğitim ile mümkün olabilir. Osmanlı’da modern anlamda eğitim kurumları açılmadan önce eğitim, medrese ve sıbyan mektepleri ile yürütülmektedir. Bu okullarda dinî¹ bir eğitim verilmekte ve giderleri de çeşitli vakıflar tarafından karşılanmaktadır. Devlet tarafından belirlenmiş bir müfredatı olmayan bu okullar, yapılmaya çalışılan reformlardan uzaktır ve değişim ihtiyacını karşılamamaktadır. Bu nedenle II. Mahmut döneminde (1839) sıbyan mekteplerinin durumu ele alınır ve bunların yanına rüştiyeler² eklenir (Kodaman, 1991: 58). Bu devirde, müfredat açısından pek fazla yenilik yapılmaya da eğitim konusunda düzenlemelere ihtiyaç olduğunun farkına varılması önemli bir eşiktir.

Eğitim konusunda tartışmalı gelişmeler olduğu yıl 1856’dır. Bu yıl ilan edilen Islahat Fermanı, Tanzimat Fermanı’nın aksine eğitim konusunda düzenleme yapar. Bu düzenleme, azınlıklarla ilgilidir ve onlara okul açma yetkisi verilir. Ancak bu yetki, “fakat bu makûle mekâtib-i umûmiyenin usûl-ı tedrisi ve muallimlerinin intihâbı âzâsı taraf-ı şâhânemden mansub muhtelit bir meclis-i maarifin nezâret ve teftişî tahdında olması” sözleriyle sınırlandırılır ve bu okullara denetim yapılacağı vurgulanır (Akt. Gümüş, 2008: 224). Fermanın getirdiği bu ayrıcalık ile yabancıların ve azınlıkların açtığı okulların sayısı giderek artar. Öyle ki 1824’ten 1886’ya Osmanlı İmparatorluğu’ndaki Amerikan okullarının sayısı 400’e ulaşır (Ortaylı, 1992: 88). Mevcut durum, sıbyan mektepleri ve rüştiyelerdeki eğitimin yetersizliğini ortaya dökmekte ve

kaçınılmaz bir reform politikasını gerektirmektedir.³ Fermanın ardından 1857’de Maarif-i Umumiye Nezareti’nin kurulması, eğitimi sistemli hâle getirmeden modern olmanın mümkün olmadığını gösterir. 1859’da kurulan Kız Rüştiyesi de yeni bir dönemin habercisidir (Unat, 1964: 43-44).

Bu gelişmelerin dönüm noktası ise 1869 yılında hazırlanan Maarif-i Umumiye Nizamnamesi’dir. Fransa Eğitim Bakanı Jean Victor Duruy’un etkisiyle hazırlanan bu nizamname, eğitimi modern bir çerçevede sistemleştirmesi açısından dikkat çeker. Bu nizamnameyle ilkökul eğitimine ağırlık verilir ve dinî içeriğin yanına dünyevî dersler de eklenir. Aynı zamanda eğitimin bütün köy ve kasabalara yayılması kararı alınır. Nizamnamenin en önemli kısmı ise bütün devlet okullarının, özel okulların ve yabancı okulların tek bir yasa etrafında birleştirilmesidir (Somel, 2015: 122-123). 1872’de de “usûl-ı cedîd” denilen yeni tarzda eğitim yapan iptidailerin açılması ve bir süre sonra bunların sıbyan mekteplerinin yerini alması, modernleşme yolunda atılmış adımlardır (Kodaman, 1991: 68-69). 1874’de açılan idadileri ve Darülmuaallimat (1870), Darülfünun (1871-1872), Darüşşafaka (1873) gibi okulları da bu çerçevede değerlendirmek gerekir (Kodaman, 1991: 27).

Yukarıda bahsettiğimiz okulların açılmasının yanında bu okullarda okutulan kitapların içerikleri de ayrıca önemli bir konudur. Bu kitapların içerisindeki tarihi bilgiler, hikâyeler, şiirler vs. başlı başına bir devri ve o devrin sosyal, siyasî ve ekonomik yapısını aksettirir. Neticede okul, öğrencilere bilgi kazandırmanın yanında onları topluma entegre eden ve çoğu zaman da geleceğin yetişkinlerini inşa eden bir kurumdur. Nitekim bu durum, sıbyan mekteplerinde, rüştiyelerde ve idadilerdeki müfredatların sık sık değiştirilmesinde somutlaşır. Her değişim ise ister istemez belirli bir ideolojinin/iktidarın düşüncelerinden izler taşır. Makalede incelenen *Meşrutiyette*

1 Sıbyan mektepleri, çocuklara okuma yazmayı öğretmek ve temel dinî bilgileri vermek amacıyla kurulmuştur. Öğretim sistemi de ezbere dayanır. Bu mekteplerde genel olarak okutulan dersler; Elifba, Kur’an, İlm-i hal, Tecvid, Türkçe ahlâk risaleleri, Türkçe ve Hat’tır. Sıbyan mekteplerine öğretmenlik yapanlar da genellikle imam ve müezzinlerdir. Ayrıntılı bilgi için bk. (Kodaman, 1991: 57-58).

2 1846 talimatnamesine göre; rüştiyelerde, Kur’an, akaid, Arapça, hesap ve yazı öğretilir. 1848’de bu derslerin yanına Farsça, coğrafya ve hendese de eklenir. Rüştiyeler, sıbyan mekteplerine göre daha dünyevî bir programa sahip olsa da yeterli düzeyde değildir. Rüştiyelerin müfredatının geliştirilmesi 1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile olur. Ayrıntılı bilgi için bk. (Kodaman, 1991: 91-94).

3 Osmanlı’da dinî eğitimin ağırlıklı olduğu sıbyan mektepleri ve rüştiyelerin yanında memur yetiştiren veya asker yetiştiren okullar da vardır. Ancak bu okullar düzenli/resmî eğitimin bir parçası olmaktan ziyade daha sivil veya askerî girişimler olarak değerlendirilir. Ayrıntılı bilgi için bk. (Somel, 2015: 38-44).

Terbiye-i Etfal (1911) adlı ders kitabı da rüştiyelerin birinci sınıfında okutulmak üzere hazırlanmıştır. Belirtilen yıl, İttihat ve Terakki Fırkası'nın yönetimdeki ağırlığının görünür olmaya başladığı ve milliyetçi duyguların da uyanmaya çalıştığı bir dönemdir. Özellikle İttihat ve Terakki'nin Hürriyet ve İtilaf Fırkası karşısında bir oy farkla aldığı yenilgi, bu sertleşme politikasında etkili olur. 1912 yılındaki Balkan yenilgisi ve Bab-ı Âli baskını Fırka'nın Meclisi feshetmesiyle sonuçlanır (Tunaya, 1988: 6-8). Bundan sonra daha sert, daha milliyetçi bir yönetim anlayışı benimsenir. İşte bu makalede incelenen ders kitabı da İttihat ve Terakki Fırkası için önemli olayların başlayacağı bir yılda yayımlanır. Bu açıdan kitapta belirli bir ideolojiyi ve iktisat politikasını görmek mümkündür. Üstelik İkinci Meşrutiyet Dönemi olarak adlandırılan 1908-1918 arası dönem, Tarık Zafer Tunaya'nın meşhur ifadesiyle “siyasî laboratuvarıdır” ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunu bu çerçevede düşünmek gerekir (2004: 84). Bu sebeple İkinci Meşrutiyet döneminde yazılan eserlerin⁴, okullarda okutulan kitapların içerikleri önemlidir. Bu makalede de daha önce hakkında bir çalışma yapılmamış, Latin harflerine aktarılmamış *Meşrutiyette Terbiye-i Etfal* adlı ders kitabı incelenecek ve kitabın içerisinde verilen bilgiler, hikâyeler, şiirler üzerinden nasıl bir öğrenci/vatandaş yetiştirilmeye çalışıldığı analiz edilecektir.

Bir “Vatandaş” Yaratmak

Bir çocuğu büyütmek, yetiştirmek ve onu topluma yararlı bir birey hâline getirmek 18. yüzyıldan sonra giderek ağırlık kazanmış bir konudur. Bu yüzyıldan sonra çocukların, yetişkinlerin küçülmüş hâli olmadıkları fikri anlaşılır ve onların da kendilerine ait bir dünyaları olduğu kabul edilir. Bu farkındalık çocukların kılık kıyafetlerinde, oyuncaklarında ve isimlerinde rahatlıkla gözlemlenebilir (Öztan, 2011: 21).⁵ Bundan sonra “çocuk”, “çocukluk” ve “çocuğun dünyası” kavramları üzerine daha çok düşünülür ve çocukların eğitimine ağırlık verilir. Bu gelişmelerde Jean-Jacques Rousseau'nun *Emile ya da Eğitim Üzerine* adlı eserinin etkisi ise yadsınamayacak düzeydedir. Rousseau, 1762 yılında yayımladığı bu eserde Emile adlı hayali bir erkek karakter yaratır ve bu karakterin nasıl eğitilmesi gerektiğini aşama aşama anlatır. Bunu yaparken de yazarın bir öğretmen, bir ebeveyn edası takındığı ve bu kitabı okuyacaklar için bir rehber olma kaygısı taşıdığı belirgindir. (2011: 20-

21). İslam bilginleri de yüzyıllardır “çocuk terbiyesi” ile ilgilenmiş ve bu konuda önemli eserler yazmışlardır. Sadi'nin *Gülistan*'ı (1258), Nabi'nin *Hayriye*'si (1701), Vehbi'nin *Lütfiye*'si (1791) akla gelen ilk eserlerdir (Araz, 2022: 126-128). Bahsedilen bu eserlerin ortak noktası; çocuğu çalışkan, dürüst, ahlaklı bir birey yapmak ve onu çevresiyle uyumlu hâle getirmektir. Bu açıdan terbiye kitapları eğitime aile içerisinde başlar ve giderek toplumsal bir düzeni inşa eder. Okullarda okutulan ders kitapları da aynı politikayı benimser ve adım adım bir çocuğu “iyi bir evlat, iyi bir öğrenci ve iyi bir vatandaş” hâline dönüştürür. Bu konuda en kararlı politikayı uygulayan ve yurttaşlık eğitimini zorunlu ders kapsamına alan ülke ise Fransa'dır. 1789 sonrası Fransa'sı için önemli olan “eşitlik, özgürlük ve kardeşlik” ilkeleri etrafında geleceğin vatandaşlarını, askerlerini yaratmaktır (Üstel, 2016: 7-18). Bu sebeple, okullarda müfredata dâhil edilen derslerin, kitapların bir nesil yaratma konusunda önemli bir işlevi vardır.

Batı'da özellikle de Fransa'daki gelişmeleri takip eden Osmanlı aydını için de “çocuk, okul ve eğitim” birbirinden ayrılmayacak unsurlardır. 1908 yılında II. Meşrutiyet'in ilanı ile doğan özgürlük ortamı, bu konudaki faaliyetlerin artmasını sağlar. Bunun en tipik örneği, Malumat-ı Medeniye ve Ahlakiye ve İktisadiye adlı dersin ve bu çerçevede yazılan ders kitaplarının müfredata eklenmesidir (Üstel, 2016: 23). Bu dersler, öğrencilere “aile, okul, vatan” sevgisi aşılayarak onları ideal vatandaşlar hâline getirmeye çalışır. Bu kitaplardan biri de 1327 [1911] yılında Necm-i İstikbal Matbaası'nda basılan *Meşrutiyette Terbiye-i Etfal*'dir. Şahabettin Süleyman ve Mehmet Fuat Köprülü tarafından yazılan kitap, İstanbul Maarif Müdüriyetinde oluşturulan bir komisyonun kararıyla rüştiyelerin birinci senesinde okutulmak üzere kabul olunur. Kitapta ilk dikkat çeken nokta, yukarıda bahsettiğimiz sıraya uygun bir çocuk inşa etmektir. Bu nedenle kitapta aile, mektep ve vatan vurgusu ağır basar. Bu kısımlar anlatılırken didaktik bir üslûbun benimsendiği; ancak resimlerle ve sorularla bu üslûbun yumuşatılmaya çalışıldığı gözlemlenir. 198 sayfadan ve 62 başlıktan oluşan kitap, konuları bakımından gruplandırıldığında çocuklara çalışkan olma bilinci kazandırmayı önde tutar. Kitabın “Aile”, “Mektep” ve “Vatan” adlı ilk üç başlığı bu konuda bir zemin oluşturur. Bu üç bölüme göre; çocuk, ebeveynlerini ve kardeşlerini sevmeli, onlara hürmet göstermelidir. Aileyi sevmek dünyadaki en iyi şey olarak anlatılır. İkinci olarak çocuk;

4 Bu dönem; çocuk kitaplarında, yazılarında ve süreli yayınlarında artış gözlemlenir. Öyle ki 1908'den 1918'e kadar tespit edilebildiği kadarıyla 16 dergi çıkar (Okay, 1999: 216-217). Bu artışın sebebi, elbette İkinci Meşrutiyet'in sağladığı özgür basın ortamıdır. Ancak bu, meseleyi anlamak için tek ve yeterli bir açıklama değildir. Bir yandan da çocuk dergileri gelir getirici bir alandır ve bu durum yükselen matbuat kapitalizmine işaret eder. Aynı tablo 1912 Balkan Savaşları sonrası için de geçerlidir. Ortaya çıkan yenilgiden sonra milliyetçi faaliyetler artar ve matbuat âlemi bu çerçevede şekillenir. Bunun yanında okuru bol olan çocuk ve kadın dergileri, müstahcen ve polisiye dergiler/romanlar da artar. 1913-1914 yılları arası İstanbul'da 85 yeni derginin yayın hayatına başladığı görülür. Mevcut tablo, siyasî ve ekonomik gelişmelerin matbuat âlemini nasıl etkilediğini göstermesi açısından anlamlıdır. Ayrıntılı bilgi için bk. (Odabaşı, 2021: 52-89).

5 Çocukların kendilerine ait bir dünyaları olduğu fikri, Aydınlanma düşünürleriyle birlikte ortaya çıkar. John Locke, çocukları ve çocuk zihnini “boş bir levha” olarak tanımlayarak Orta Çağ'dan beri süregelen “olumsuz/seytani” çocuk imgesini yıkar. Artık çocuk “ilk günah”ın bir ürünü değil, doğuştan masum ve şekillendirilmesi/eğitilmesi gereken bir canlıdır. Jean-Jacques Rousseau da çocukların “saf”, “masum” yanına dikkat çeker ve çocukluğun “doğa durumu”na en çok yaklaşılan dönem olduğunu belirtir. Romantizm akımı ile birlikte de çocukluk, doğa ve doğal olan ile daha çok bağlantılandırılır ve Victor Hugo, William Wordsworth, Jean Paul Richer gibi isimler çocukluğu âdeta yeniden keşfeder. Ayrıntılı bilgi için bk. (Öztan, 2011: 23-26).

okulunu, öğretmenini ve arkadaşlarını sevmelidir. Bu sevgi de ailedeki sevgi kadar önemlidir; çünkü okul bir çocuğun ikinci ailesi sayılır. Hatta öğretmen, çocuğun “ikinci babası” olarak anılır. Üçüncü olarak ise bir çocuk vatanını sevmeli ve onun için çalışmalıdır. Vatan; bizleri besleyen, koruyan mukaddes bir topraktır ve çocukların ailelerine, öğretmenlerine olduğu gibi vatanlarına da borçları vardır. Bu borcu ödemenin tek yolu ise çalışmak ve daima çalışmaktır. “Ey büyük Osmanlı vatanının genç evladı, çalış!” sözleriyle vurgulanan bu kısım, çocuklara neden çalışmaları gerektiğini hatırlatan en vurucu kısımdır (Süleyman-Köprülü, 1327: 8). Kitapta çalışkanlık vurgusu yapılırken dikkat çeken nokta ise çiftçilerin sık sık gündeme getirilmesidir. Ailelerine bakan, vatanlarına hizmet eden kişiler olarak yansıtılan çiftçiler, vatanın aydınlık yüzleridir ve neredeyse her hikâyede kullanılırlar. Bir çocuk da çiftçi gibi olmalı, daima çalışmalı ve üretmelidir.

Kitap, bu temelleri attıktan sonra çocuklara öğrenmeleri gereken temel bilgileri aktarır. Bunlar da hayvanların bir lisani olup olmadığı, ilk insanların nasıl yaşadıkları, isim, sıfat, zamir, fiil gibi dil bilgisi konuları ve arz, kamer, şems, gece-gündüz, mevsim oluşumu gibi fennî konulardır. Ayrıca barutun, pusulanın, matbaanın icadı ve yönlerin tanıtılması ve nasıl bulunacağını anlatılması rüştiye öğrenciler için faydalı bilgilerdir. Bu bilgileri verirken yer yer kişileştirme sanatına da başvurulur. Mesela “Bir Çivinin Hikâyesi”nde küçük bir çivi, demir madenleri arasından bugünkü görüntüsüne uzanan serüvenini anlatır. “Teneffüs” başlığında ise havanın insan yaşamı için önemine değinilir. Bu konu, “[H]avanın girmedikleri yere doktor girer.” sözüyle taçlandırılır (Süleyman-Köprülü, 1327: 106). “Bir Parça Şekerin Tahlili”nde şeker ve kömür üzerinden deney yapılarak çocuklara basit cisimler ve birleşik cisimler öğretilir. Bu açıdan I. Meşrutiyet dönemi ders kitaplarında dinî telkin ağır basarken II. Meşrutiyet sonrası pozitif bilimlere ağırlık verilir (Doğan, 1994: 119). Üstelik kitap, bu bilgileri aktarırken her bölümün sonuna “Talim” adlı bir kısım koyar. Bu kısımda öğrenciye metinle ilgili sorular sorulur ve çocuğun okuduğunu anlama seviyesi ölçülür:

“Talim- Cihat-ı erbaa nedir? Nasıl bulunur? Neye yarar? Gündüz yolunuzu nasıl tayin edersiniz? Gece ne yaparsınız? Kutup yıldızını nasıl bulursunuz? Hava bulutlu olduğu vakit ne gibi şeylerle yolunuzu bulursunuz? Bu dört noktadan başka noktalar var mıdır? Yelkovan nedir? Neye yarar? Rüzgârgülü neye derler? Pusula nedir?” (Süleyman-Köprülü, 1327: 76).

Aynı zamanda “Talim” adlı bu kısım, sadece öğrencilere yönelik değildir. Zaman zaman öğretmenlere de “Muallim efendiler, ziraatın ehemmiyetine, bugünkü terakkisine dair talebeye malumat-ı muhtasara ita etmeli ve her şakirdin derece-i zekâsına göre güç veya basit sualler tertip etmelidir.” şeklinde tavsiyeler verilir (Süleyman-Köprülü, 1327: 34). Böylece *Meşrutiyette Terbiye-i Etfal* hem öğrenci hem de öğretmen kitabı olarak işlevseldir.

Kitapta ısrarla üstünde durulan konu ise Osmanlılar ve Osmanlı olmaktır. Kitabın 1327 [1911] yılında yazıldığı göz önünde bulundurulduğunda bu vurgunun olağan olduğu görülebilir. 1911 yılı, Balkan Savaşları’nın henüz başlamadığı ve milliyetçiliğin tam anlamıyla yükselişe geçmediği bir dönemdir.⁶ Bu nedenle kitap boyunca Osmanlılık vurgusu, beylikten İmparatorluğa dönüşen şanlı bir tarihi hatırlatmak maksadıyladır. Aynı zamanda vatani sevmenin en önemli koşulunun tarihini bilmek olduğu söylenir. Bu sebeple çocuklara Süleyman Şah, Ertuğrul Bey, Osman Gazi ve Orhan Gazi uzun uzun tanıtılır ve onların cesur, sadık, ahlaklı oluşları övülür. Bu özellikler üzerinden de bu atalardan gelen çocuklara onlara benzemeleri yönünde tavsiyelerde bulunulur. Özellikle Fatih Sultan Mehmet, çocuklara bir rol model olarak gösterilir. Fatih, İstanbul’u fethederek büyük bir başarı kazanmıştır; ancak onun da bundan önce başarısızlıkları olmuştur. Kitapta bu detayın verilmesi çocuklara zorluklar karşısında yılmamaları gerektiğini hatırlatmak içindir. Neticede sekiz yıl boyunca kuşatma altında olan Bursa’nın alınması ve İstanbul’un zorlu bir süreçten sonra fethedilmesi atalarımızın ne kadar sabırlı, yılmaz ve zeki olduklarını gösterir. Bir yandan da kitabın amacı, çocukların kafasında bir Osmanlılık düşüncesi yaratmaktır. Bunun için yapılacak en iyi şey, Osmanlı olmanın farklı dinler ve kültürlerden oluştuğunu çocuğa kavratmaktır. Örnek olarak Gazi Mihal ve Avranos gibi Hristiyan kökenli isimlere yer verilir. Bu sayede çocuk, İmparatorluğun ne kadar geniş ve çok kültürlü bir yapıya sahip olduğunu anlayacak ve onun gücü karşısında büyülenecektir. Aynı zamanda bu duygu, geniş topraklara yayılma üzerinden de desteklenir. Barbaros Hayrettin Paşa’nın denizlerdeki başarısı, Süleyman Paşa’nın Rumeli’ye geçişi sağlaması buna örnekler.

Kitapta geniş yer kaplayan konulardan bir diğeri de spor ve sağlıklıdır. “Teneffüs”, “Eski Zamanlarda İdman”, “Hıfzısıhha”, “Gıda” başlıkları birebir bu konulara odaklanır. Çocuklara çalışmanın ne kadar önemli olduğunu anlatan bu kitap,

6 Yusuf Akçura, Mısır’da yayımlanan Türk gazetesinin 24-34’üncü sayılarına “Üç Tarz-ı Siyaset” adlı bir yazı gönderir. Akçura; bu yazıda bir Osmanlı milleti vücuda getirmek, İslam birliği oluşturmak ve ırka dayalı bir Türk milleti yaratmak fikirleri üzerine düşünür. 1904 yılında yazılan bu yazıya göre; bir Osmanlı milleti vücuda getirmek ideal gibi görüne de pek mümkün değildir. Müslim ve gayr-i Müslim unsurlar arasında siyasi açıdan tam bir eşitlik meydana getirmek, aralarındaki din ve soy farklılıklarını görmezden gelmek o kadar kolay değildir. Hatta Akçura’ya göre mevcut tabloya bakıldığında bir Osmanlı milleti vücuda getirmek “beyhude bir yorgunluk”tur. İslam birliği oluşturma düşüncesi de Müslümanların kendi aralarındaki ırk ve çeşitli ayrımlar sebebiyle başarıya ulaşamamıştır. İrka dayalı bir Türk milleti oluşturma fikri ise “henüz yeni doğmuş bir çocuktur”; ancak Batı’nın etkisiyle milliyet fikri yayılmaktadır. Akçura bu fikrin İslâm dininden de destek alarak daha uygulanabilir olduğunu belirtir. Ayrıntılı bilgi için bk. (Akçura, 1976: 19-36). Akçura’nın bu yazısına gazetenin sonraki sayılarında Ali Kemal “Cevabımız” ve Ahmet Ferit Tek “Bir Mektup” yazılarıyla cevap verir. Bu tartışmalar uzun zaman sürecek ve özellikle Osmanlı milleti vücuda getirmek fikrinin mümkün olmadığı Balkan Savaşları ile daha net anlaşılacaktır.

dinlenmenin de en az onun kadar gerekli olduğunu hatırlatır. Çünkü dinlenmek vücudun ve zihnin canlanması için bir ihtiyaç olarak gösterilir. Bunun için eski zamanlarda insanların nasıl spor yaptıklarından bahsedilir. Özellikle Romalıların ve Yunanların vücutlarını kuvvetlendirmek ve savaşa hazırlanmak için yaptıkları pehlivanlık, koşmak, sıçramak, yüzmek, ata binmek, araba kullanmak, demirleri kaldırmak gibi sporlarından bahsedilir. Fransızların da vücudu kuvvetlendirmek için soğuk su ile yıkanma, yürüme ve yüzme adetleri övülür. Osmanlıların ise cirit, at yarışları gibi oyunlarla ün saldıkları; ancak bir süredir bu sporlardan uzak kaldıkları söylenir. Birkaç seneden beri müfredata konulan jimnastik usulünün bu açığı kapatacağı umut edilir.

Rüştiyelere jimnastik derslerinin eklenmesi ise 1869 yılında uygulamaya konulan Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nin 23. maddesiyle olur (Kodaman, 1991: 93). Bundan önce jimnastik dersleri sadece askerî okullar ve Mekteb-i Sultani gibi sivil okullar bünyesinde uygulanmıştır (Akın, 2019: 50-51). Bu okullarda ders veren ve eğitim alan kişilerin konferansları, kitapları ve yazıları ile jimnastik İmparatorluk geneline yayılır. Bu isimlerden biri, Mekteb-i Sultani'de jimnastik hocası Faik Ali [Üstünidman]'dan esinlenerek alana yönelen Selim Sırrı [Tarcan]'dır (Mutlu, 2020: 28-29). Tarcan 1909'da İsveç'e gider, orada jimnastik usulünü gözlemler ve edindiği bilgileri ülkesine getirir. Bu anlamda Tarcan'ın İsveç ziyareti, Osmanlı'da beden terbiyesi konusunda bir dönüşüm yaşanmasını sağlar. Selim Sırrı'nın Terbiye-i Bedeniye Mektebi'ni açması, *Terbiye-i Bedeniye* adlı eseri yazması, *Terbiye ve Oyun* dergisini çıkarması, İdman Bayramı'na⁷ öncülük etmesi öğrendiklerini halka yayma çabalarıdır (Mutlu, 2020: 46-57, 80-81). İsveç jimnastiğinin ayrılcı özelliği ise basit bir beden terbiyesi olmaması, fiziksel ve psikolojik sağlığı bir bütün olarak görmesidir. Bu usulde güç, dikkat, denge, hız bir bütündür ve başarı birlikte uyum içinde çalışmaktan gelir (Mutlu, 2020: 176). Bu sebeple, rekabete dayalı Fransız ve Alman usulü jimnastik terk edilir ve İsveç jimnastiğinin birleştirici sistemi benimsenir.⁸ İttihat ve Terakki Fırkası da özellikle 1912 yılından sonra jimnastik dersinin önemini kavrar. Bu bilinçlenmede ordunun Bulgar ve Yunan orduları karşısında zayıf kalması ve peş peşe gelen yenilgiler etkili olur (Mutlu, 2020: 274). Bu başarısızlıkları ve zayıflıkları ancak koordineli çalışmak ve sağlam bir vücut alt edebilir. Bu dönemde sporun kız okullarına ve köylerdeki okullara yayılması için de bir seferberlik başlatılır. Sağlam bir

ordu, sağlam bir beslenme ve spor programı ile mümkündür. II. Meşrutiyet döneminde temelleri atılan bu konu, Cumhuriyet döneminde “gülbüz ve yavuz evlatlar” politikası içerisine yerleştirilir ve ulus-devletleşme sürecinin faaliyet alanlarından biri hâline gelir.⁹ Sağlıklı olmanın tek yolu, spor yapmak değildir. Aynı zamanda sporu sağlıklı bir beslenme programı ile de desteklemek gerekir. *Meşrutiyette Terbiye-i Etfal* kitabında da sağlam bir vücut ve zihin için yediklerimize dikkat etmemiz öğütlenir. Kitapta zararlı yemekler yemek, çürük tahtalarla bina yapmaya benzetilir. Bu yüzden çocuklara börek, tatlı, şekerleme yememeleri bunların yerine meyve, sebze, yumurta yemeleri öğütlenir. Fiziksel sağlık için abur cuburdan uzak durmak öğütlenirken zihinsel sağlık için de zararlı ve ahlak bozucu oyunlardan, kitaplardan uzak durulması istenir.

İdareli olmak da kitapta vurgulanan konulardandır. Bir sonraki başlıkta incelenecek “İdareli Olunuz” ve “Hindi Ayağı” hikâyeleri çocuklara gereksiz yere para harcamamak fikrini çeşitli örneklerle anlatır. Kitabın son kısmı ise “Meşrutiyet” başlığına ayrılır. Bu başlıkta çocuğa meşrutiyetin nasıl bir yönetim tarzı olduğu anlatılır. Padişahın mutlak yetkilerini kısıtlayan ve millet meclisini daha etkin kılan bu yönetim şekli ideal gösterilir. Meşrutiyet'in Kanun-ı Esasi üzerine inşa edildiği ve bunun da “hürriyet, uhuvvet, müsavat” demek olduğu belirtilir. Bu kelimeler tek tek açıklandıktan sonra hepimizin meşrutiyet için ölüme hazır olduğu vurgusu yapılır. Yönetim şekillerine özellikle 1908 sonrası ders kitaplarında sıklıkla yer verilir ve mutlakîyet yönetiminin zararları anlatılır (Doğan, 1994: 49). Bu kitapta mutlakîyet yönetimine veya diğer yönetim sistemlerine değinilmez, padişaha herhangi bir eleştiride bulunulmaz. Dikkat çeken tek nokta, meşrutî yönetimin övülmesi ve ideal gösterilmesidir.

Meşrutiyette Terbiye-i Etfal'de eksik olan kısımlardan biri, hayvan sevgisine odaklanmamasıdır. “Hayvanların Lisanı” ve “Hayvanlarda Sevki Tabii” başlıklarında hayvanlara yer verilse de bu, çocuklara hayvan sevgisi aşılayacak bir eksende değildir. İki başlıkta da hayvanların kendilerine ait bir lisanları ve dünyaları olduğu vurgulanır. Bu dünya da acımasızlığıyla ön plana çıkarılır. Yavrularını yırtıcı kuş saldırılarına karşı uyarayan tavuklar, av köpeklerinden kaçan tavşanlar, tavukları kümeden çıkarmak için horoz sesini taklit eden tilkiler gibi oldukça realist bir anlatım mevcuttur. Bu noktada *Meşrutiyette Terbiye-i Etfal*'de hayvan sevgisine odaklanılmadığı, bunun

7 İdman bayramları Avrupa'da uygulanan bir modeldir. Her yıl ilkbaharın belirli bir gününde kız ve erkek öğrenciler bir araya gelirler ve jimnastik konusundaki hünelerlerini sergilerler. Selim Sırrı'nın girişimiyle Osmanlı'da 1916, 1917 ve 1918 tarihlerinde böyle bir bayram kutlanır. Bayramların heyecanını artırmak için de bestesi İsveçli Felix Korling'e sözleri Ali Ulvi Elöve'ye ait Gençlik Marşı (Dağ Başını Duman Almış) söylenir. Ayrıntılı bilgi için bk. (Mutlu, 2020: 80-82). Cumhuriyet döneminde de bu bayram, “19 Mayıs Atatürk'ü Anma, Gençlik ve Spor Bayramı” adı ile kutlanmaya devam eder.

8 1863 sonrası Türk okullarında uygulanan jimnastik usulü Jahn Amaros'un kurduğu ve Fransa'da uygulanan sistemdir. 1868'de açılan Mekteb-i Sultani'de de bu sistem uygulanır. 1877-1878'den sonra ise Alman modeline geçilmiş ve bu model İkinci Meşrutiyet'e kadar takip edilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bk. (Mutlu, 2020: 132-133).

9 Yiğit Akın, “Gülbüz ve Yavuz Evlatlar” *Erken Cumhuriyet'te Beden Terbiyesi ve Spor* başlıklı kitabında bu meseleyi ele alır. Akın'a göre; spor, modern devletlerin oluşum süreçlerinin ayrılmaz bir parçasıdır. Sporun disipline edici ve düzenleyici yapısı paramiliter politikalar için oldukça uygundur. Bu sebeple, erken Cumhuriyet'te spor; sağlıklı, becerikli, çalışkan ve uysal yeni adamın/askerin üretilmesinde işlevseldir. Ayrıntılı bilgi için bk. (Akın, 2019: 41-43).

yerine hayvanların pek çok konuda örneklendirme maksadıyla yer aldığı görülür. Özellikle “Teşrin-i Evvel”, “Teşrin-i Sani” gibi ayların ve tabiatın tanıtıldığı kısımlarda kırlangıçlardan, kurbağalardan, kuzulardan, arılardan bahsedilir. Ancak bunlar daha çok tabiat dekoru olarak yansıtılır ve çocukların bu hayvanlara nasıl davranmaları gerektiğine dair öğütler yoktur. Kitapta yer alan hikâyelerde veya şiirlerde de bununla ilgili bir konuya yer verilmez. Sadece “Sümüklü Böcek” adlı hikâyede dersini ezberlemekte zorlanan bir çocuğa yaşlı bir kadının duvardaki sümüklü böceği örnek göstermesi dikkat çeker. Kadına göre hayvan, nasıl yavaş yavaş ilerliyorsa çocuk da yavaş yavaş ilerlemeli ve dersini ezberlemelidir. “Hindi Ayağı” başlığında ise ölmüş bir hindinin ayağından oyuncak yapan ve bunu da arkadaşına satmaya çalışan bir çocuğun kurnazlığı anlatılır. Bu hikâye, hindiye uygulanan kötü muameleye yer vermez ancak arka plan düşünüldüğünde bir şiddetin söz konusu olduğu anlaşılır. “İsim, Sıfat, Zamir” başlığında da çocukların zamir konusunu anlamaları için verilen örnekte Mehmet adlı bir çocuğun bir kediye tekme attığından bahsedilir. Ancak bunun kötü bir davranış olduğundan bahsedilmez, sadece konu için bir örnek vasfını taşır. Üstelik bu konu, şiirler üzerinden de desteklenmez.

Hayvanlara olduğu gibi doğaya dair de kitapta bir hassasiyetin olmadığı gözlemlenir. Ağaçlar, kuşlar, tarlalar, ormanlar örnek verilse de odaklanılan nokta faydacılıktır. Metinlerde ormanlar, bize kışlık yakacak odun sağlayan yerler; tarlalar, buğday başaklarıyla dolu velinimetimiz ve ağaçlar da olgun meyveleriyle bizleri besleyen araçlardır. Doğada dikkat çekilen daha çok bunları işleyen çiftçiler ve çiftçilerin kullandıkları aletlerdir. Bu açıdan kitap, 1911 yılında doğaya ve hayvana nasıl bakıldığına dair bir ipucu sunar. Bu devirde doğa, kontrol altına alınması/işlenmesi gereken bitmez tükenmez bir kaynaktır ve hayvanlar da ayrıca önem verilen canlılar değildir.

Güdümlü Edebiyat

Rüştiyeli çocuklar için yazılan *Meşrutiyette Terbiye-i Etfal* adlı kitap, “makbul” vatandaş yaratma amacını şiir ve hikâyelerle de destekler. Bu noktada, değinilmesi gereken edebiyatın ne işe yaradığı ve okuru/toplumu nasıl dönüştürdüğüdür. *Edebiyat Ne İşe Yarar?* kitabında bu meseleden yola çıkan Rita Felski, edebiyat ile okur arasındaki bağa odaklanır. Yazara göre “tanıma, büyülenme, bilgi, şok” olarak dört temel başlıkta ifade edilen bu bağ, önemlidir ve edebiyatın ne işe yaradığının da cevabıdır. Buna göre; kendimizi ve çevremizi tanımamızı sağlayan, yer yer bizi büyüleyen veya şok eden edebiyat eserleri bilginin

de temel kaynaklarıdır (Felski, 2010: 25). Edebiyat; durağan değil harekete geçiren bir etkiye sahiptir. Bu sebeple, edebiyat eserinin sadece estetik değil toplumsal bir değeri de vardır. Halka benimsetilmek istenen bir düşünce ya da sorgulanması istenen bir fikir edebiyat metinlerinde kendine yer bulabilir. Özellikle zihinleri boş bir levha kabul edilen çocuklar için edebiyat hem eğitici hem de estetik yönüyle bir okuldur. Bunun bilincinde olan *Meşrutiyette Terbiye-i Etfal* kitabının yazarları Şahabettin Süleyman ve Fuat Köprülü, aktarmak istediklerini şiirler ve hikâyeler üzerinden desteklerler.

Kitapta en çok faydalanılan şair ve yazar ise Mehmet Emin Yurdakul’dur. 5 şiir ve 1 hikâyeye kitapta yer alan Yurdakul, çocukların da kolaylıkla anlayabileceği bir isimdir. Şairin, yazdıklarındaki öğretici hava ve tekrarlar çocuk okurların sosyal ve duygusal gelişimlerine hitap eder. Ancak bu durum, kitaptaki Mehmet Emin şiirlerinin fazlalığını açıklamak için yetersizdir. Bunun için Mehmet Emin’in İttihat ve Terakki üyesi olduğunu ve *Meşrutiyette Terbiye-i Etfal* yazarlarından Fuat Köprülü’nün de şairi yazdıklarından ötürü takdir ettiğini bilmek gerekir (Tansel, 1969: XLII). Mehmet Emin’in 3 şiir ile Ali Ulvi takip eder. *Çocuklarımıza Neşideler* (1912) kitabının yazarı, çeşitli okullarda görev yapmış ve ömrünü çocuklara adanmış bir eğitimcidir. Üstelik Ali Ulvi’nin *Çocuklara Rehber, Çocuk Bahçesi, Bahçe* adlı çocuk dergilerinde de yazıları çıkmış, hatta şair bu dergilerde idari görevler de yapmıştır (Özmen, 2001: 21-23). Ali Ulvi’nin *Çocuklarımıza Neşideler*’ine öykünerek *Şermin*’i (1914) yazdığı söylenen Tefik Fikret ise kitapta 1 şiiri ile yer alır.¹⁰ Üç ismin ortak noktası; vatan, bayrak sevgisine önem vermeleri ve birlik, beraberlik çağrısı yapmalarıdır. Bu açıdan *Meşrutiyette Terbiye-i Etfal*’e Mehmet Emin’in, Ali Ulvi’nin ve Tefik Fikret’in seçilmesi hedeflenen eğitime uygundur.

Ders kitabında Osmanlılık vurgusu, -yukarıda da bahsettiğimiz gibi- en çok dikkat çeken kısımdır. Bunun için Mehmet Emin’in 1897 yılında *Asır* gazetesinde çıkan “Cenge Giderken” şiirinden faydalanılır. Şiiri Osmanlı-Yunan Savaşı üzerine yazan Mehmet Emin, daha önce yazdığı şiirlerle birlikte bunu da 1898’de çıkan *Türkçe Şiirler* kitabının içine alır. Mehmet Emin’e duru bir Türkçe ile yazdığı ve hece ölçüsü kullandığı için “Türk şairi”, “milli şair” denir. Bu açıdan Mehmet Emin, millî edebiyat cereyanının da öncü isimlerinden biridir. Ancak *Meşrutiyette Terbiye-i Etfal* kitabında Mehmet Emin’in şiirinde bazı değişiklikler yapılır. Bu değişikliklerin başında “Cenge Giderken” şiirinin meşhur mısraı “Ben bir Türk’üm dinim, cinsim uludur.”, “Osmanlıyım, dinim, cinsim, uludur.”a

10 Bu bilgi Ali Ulvi’nin kendi anlatımına dayanır. Buna göre; Ali Ulvi bir gün Erkek Muallim Mektebinde Tefik Fikret ile karşılaşır; ancak tanışılmadığı için şair ile konuşmaz. Bir süre sonra Ali Ulvi, arkadaşı Darülmualim hocalarından M. Cevdet Bey aracılığıyla Tefik Fikret’in *Çocuklarımıza Neşideler*’i çok beğendiği haberini alır. Hatta Tefik Fikret, M. Cevdet Bey’e *Şermin*’i bu eseri okuduktan sonra yazmaya karar verdiğini söyler. Ali Ulvi, bu bilginin doğruluğundan emin olmasa da böyle bir esere vesile olma fikriyle övünür. Ayrıntılı bilgi için bk. (Özmen, 2001: 43). Oysaki *Çocuklarımıza Neşideler* de *Şermin* de Darülmualimin müdürü Mustafa Sâti Bey’in yazarlara ve bestekârlara çocuk şiirleri/sarkıları/marşları yazma çağrısından sonra ortaya çıkar. Nitekim *Şermin*’deki şiirler, Mustafa Sâti Bey ile Tefik Fikret’in “Yeni Mekteb” adlı okul projesine uygun modern şiirlerden oluşur. Ayrıntılı bilgi için bk. (Tombul, 2021: 58-60).

dönüştürülür. Aynı şekilde şiirin “Türk evlâdı evde durmaz, giderim!” kısmı da “Osmanlılar evde durmaz, giderim!” olarak ifade edilir (Süleyman-Köprülü, 1327: 179). Bu değişiklik, toprak kayıpları ve ayrılıkçı hareketlerle sarsılan İmparatorluğun son çırpınışları olarak değerlendirilebilir. Osmanlılık vurgusu Ali Ulvi’nin “Muharebeden Sonra” şiirinde de görülür. Bu şiir, *Çocuklarımıza Neşideler* kitabının içine alınmadan önce *Tedrisât-ı İbtidâiyye Mecmuası*’nda yayımlanır.¹¹ Bu şiirde de “Hiç yanından ayrılmazmış, koca Osmanlı: Memiş...” kısmı ile Osmanlılık vurgusu yapılır (Süleyman-Köprülü, 1327: 87). Ancak bu kısım günümüzde “Hiç yanından ayrılmazmış, koca Türkoğlu ‘Memiş’” olarak bilinir. Sonraki yıllarda yapılan bu değişiklik, Osmanlılık düşüncesinin başarılı olmadığını ve Türkçü bir politikanın benimsendiğini göstermesi açısından önemlidir. Bu iki şiirin yanına Tefvik Fikret’in “Hep Kardeşiz”¹² de eklenir ve böylece tekrarlar üzerinden verilmek istenen düşüncenin altı çizilir. Bu şiirde “Ayrı gayrı ne bilmeyiz/ Farkımız yok, hep bir eşiz” mısralarıyla Osmanlı içindeki tüm unsurların eşit olduğu vurgusu yapılır.¹³ Böylece kitabın Osmanlılar başlığında bahsedilen çok kültürlülük vurgusu bir şiir üzerinden örneklendirilir. Şiirin “Yaratmış bizi yaradan/ Bir anadan, bir babadan/ Aynı toprak, aynı vatan/ Farkımız yok, biz bir eşiz/Hep insanız, hep kardeşiz” kısmı çocuklar için açıklayıcı niteliktedir (Süleyman-Köprülü, 1327: 114-115). Üstelik bu şiir, Darülmualiminin musiki öğretmeni Kâzım Uz ve Ermeni bestekâr Gomidas Vartabet olmak üzere farklı isimler tarafından bestelenir (Hacıosmanoğlu, 2021: 39).¹⁴

Mehmet Emin’in “Cenge Giderken” şiirindeki “İnsan olan vatanının kuludur.”, “Düşmanımı vatanıma saldırtmam.”, “Vatanımdan başka şey yok gözümde.” ifadeleriyle çocuğa vatanın yüceliği ve ona sahip çıkma fikri aşılanır (Süleyman-Köprülü, 1327: 179-180). Ali Ulvi’nin “Vatana Avdet” şiiri de bu konuda tipik bir örnektir. Vatanını özleyen ve ondan bir dakika bile ayrılmak istemeyen bir vatandaşın sesini aktaran şiir, “Sevgili vatanım, sevgili vatanım! /Feda olsun uğruna hem canım hem kanım...” mısralarıyla biter (Süleyman-Köprülü, 1327: 162). Kitapta öğretmenlerden de çocuklara bu şiirleri

ezberletmeleri istenir:

“Talim- Muallim efendiler, bu manzumeyi talebeye ayrı ayrı okuttuktan sonra ‘usûl-ı keşfi ve tevlidi’ye ittibaen münasib sualler tertib etmeli ve talebenin bu hikâyeden bir netice-i ahlakiye çıkarabilmesine çalışmalıdır. Talebe okurken kavaid-i inşaada usûl-ı tenkide riayet etmelerine dikkat etmeli, manzumeyi ondan sonra ezberletmelidir.” (Süleyman-Köprülü, 1327: 88).

Din konusu ise kitapta Mehmet Emin’in ilk defa 1897 yılında yayımlanan “Kur’an-ı Kerim” şiiri üzerinden aktarılır. Şiire göre; Kur’an, insana içini dışını öğreten, yürekleri iyilikle besleyen ve insanları düşünmeye sevk eden bir kitaptır. Bu kitap okundukça gökte, yerde, tende, canda bir yaratıcının olduğundan emin olunur. Yine Mehmet Emin’in “Cenge Giderken” şiirinde “Yaradanın¹⁵ kitabını kaldırtmam” ifadesiyle Kur’an-ı Kerim’in kutsallığına atıf yapılır. Üstelik yaratıcı kadar, Kur’an kadar yüce bir şey daha vardır ki o da vatan ve bayraktır. Bu sebeple vatan sevgisi ile din duygusu iç içe geçirilir. Ancak 1908’den sonra basılan ders kitaplarında dinî unsurlar, II. Abdülhamit dönemi ders kitaplarına göre azalır. Bu konuda ders kitaplarını kıyaslayarak bir inceleme yapan Nuri Doğan, I. Meşrutiyet dönemi ders kitaplarında görülen besmele ve padişahı övme âdetinin 1908’den sonra bir iki örnek dışında görülmediğini tespit eder (1994: 73). *Meşrutiyette Terbiye-i Etfal*’de de besmele ile kitaba başlanmadığı, padişaha bir övgüde bulunulmadığı ve din vurgusunun da az olduğu gözlemlenir.

Çalışkanlık ise kitabın çocuklara kazandırmak istediği değerlerden bir diğeridir. Bu konu çiftçilik ile iç içe geçirilir ve Mehmet Emin’in ‘Çiftçilik’ şiiriyle de desteklenir. İlk defa *Çocuk Bahçesi* dergisinde 1905 yılında çıkan şiirde Mehmet Emin, çiftçiliği “büyük şey” olarak tanımlar ve çiftçilerin saban, orak, bel gibi aletlerini her ocağa/eve bereket saçan aziz aletler olarak görür (Süleyman-Köprülü, 1327: 124). Şairin gözünde çiftçiliği hor gören, demire değil altına rağbet eden kişiler “divane” ve “tembel” kişilerdir (Süleyman-Köprülü, 1327: 123). Mehmet Emin’in çiftçilere verdiği en büyük öğüt de ellerindeki

11 İbrahim Özmen, Ali Ulvi şiirlerinin *Tedrisât-ı İbtidâiyye Mecmuası*’nın yedinci sayısına kadar Ders Numuneleri kısmında yayımlandığını belirtir. Ancak bu derginin 15. sayısına kadar tarihlendirme sıkıntısı vardır. Bu sebeple Özmen de Ali Ulvi şiirlerini 15. sayıya kadar tarihlendirmez, bu sayıdan sonra tarih vermeye başlar. 15. sayının 1327 [1911] yılında çıktığı bilindiğine göre, Ali Ulvi’nin dördüncü ve beşinci sayılarda çıkan “Rüya” “Muharebeden Sonra” ve “Vatana Avdet” şiirleri 1910 yılına denk gelmektedir. Ayrıntılı bilgi için bk. (Özmen, 2001: 482-484).

12 Mehmet Emin şiirleri gibi Tefvik Fikret şiirleri de uzun yıllar ders kitaplarında yer alır. 1929-2005 yılları arası ortaokul Türkçe ders kitaplarını inceleyen Hilmi Tezgör, kitaplarda en çok yer verilen Tefvik Fikret şiirinin “Körle Kötürüm” olduğunu söyler. Şairin *Şermin* adlı kitabında bulunan bu şiir, ahlakçı yapısıyla çocuk eğitiminde tercih edilir. Üstelik şiirin yalın dili ortaokul öğrencilerinin anlayabileceği gibidir. Bu şiirin dışında en çok yer verilen Tefvik Fikret şiirleri, *Rûbab-ı Şikeste*’de bulunan “Ferda” ve “Haluk’un Defteri”dir. Ayrıntılı bilgi için bk. (Tezgör, 2013: 141-143). Osmanlılık vurgusu yapan “Hep Kardeşiz” şiiri, Tezgör’ün odaklandığı yıl aralığında ders kitaplarına alınmaz. Değişen ve dönüşen siyasî yapı düşünüldüğünde bu durum gayet anlaşılabilir.

13 Tefvik Fikret’in “Hep Kardeşiz” şiiri, *Tedrisât-ı İbtidâiyye Mecmuası*’nın 1910 yılındaki ilk sayısında notasıyla birlikte yayımlanır (Hacıosmanoğlu, 2021: 38). Bu mecmuanın 1910-1926 yılları arasındaki başyazarı Darülmualiminin müdürü Mustafa Sâti Bey’dir (Tombul, 2021: 58).

14 İstanbul Üniversitesi Osmanlı Dönemi Uygulama ve Araştırma Merkezi (OMAR) Osmanlı çocuk musikisi üzerine değerli bir proje yapar. Buna göre OMAR; Osmanlı’nın son ve Cumhuriyet’in ilk dönemlerinde hazırlanmış çocuk ve gençlik şiirlerini, marşlarını, ninnilerini, türkülerini Latin harflerine aktarıp seslendirir. Proje; *Beşikten Mektebe, Mektepten Sefere...-Geç Dönem Osmanlı Çocuk Şarkıları* adıyla kitaplaştırılır ve toplam 53 eserin ses kaydı plak olarak hazırlanır. Kitabın içerisinde Selma Hacıosmanoğlu’nun ve Enis Tombul’un Osmanlı çocuk şiirlerine ve musikisine dair yazıları bulunmaktadır ki bu makalede de söz konusu yazılardan faydalanılmıştır.

15 *Meşrutiyette Terbiye-i Etfal*’de “Yaradan”ın” şeklinde geçen bu ifade, şiirin orijinalinde de böyledir. Sonraki basımlarda “Yaradan”ın” ifadesinin “Muhammed”in” şeklini aldığı bilinir. Ayrıntılı bilgi için bk. (Tansel, 1969: 22).

sabanı asla bir altına değişmemeleridir. Kitap, bu şiiri vermeden önce “İlk İnsanlar”, “Çift Âleti”, “Âlet ve Edevatın Mebdei” başlıklarında çocuklara çiftçilikte kullanılan aletleri tanıtır. Bu sayede çocuk, Mehmet Emin’in şiirini daha iyi anlar ve yavaş yavaş çalışkanlık, çiftçilik ve ülke kalkınmasına dair bir fikre sahip olur. Yine Mehmet Emin’in ilk defa 1905 yılında *Çocuk Bahçesi* dergisinde yayımlanan “Demircinin Öğüdü” şiiri de çalışkanlık konusunu örneklendirmek için verilir. Bugün “Örs Başında”¹⁶ başlığıyla bilinen bu şiirde bir oğul demirci olan babasına “Kalk, gidelim!” der. Ancak demirci daha ocaktaki demirleri dövmemiştir ve çalışması gerekmektedir. Bunun üzerine demirci oğluna çalışmanın önemine dair öğütler verir. Babaya göre kural bellidir: “Önce çekiç, alın teri; ondan sonra eğlence!..” (Süleyman-Köprülü, 1327: 96). Ali Ulvi’nin “Rüya” şiiri de aynı meseleyi pekiştirmek için kullanılır. Anlatıcı rüyasında çiftçinin, dokumacının ve ırgatın kendisi için artık iş yapmayacakları itirazıyla karşılaşır. Uyandığında ise yapayalnız kaldığını görür ve dışarıdan gelen insan seslerini dinler. Herkes bir işle meşguldür; dokuma tezgâhının ve tarlaların sürülme sesi ona huzur verir. Bundan sonra yalnız kalmamanın, birlik olmanın ve çalışmanın önemini anlar.

Kitapta yer alan “Bugünkü İş Yarına Bırakma” hikâyesi de çalışkan olmayı çiftçilik örneği üzerinden anlatır. Hikâyede Çiftçi Mehmet, tarlasını sürme işlemini çeşitli bahanelerle erteler. Mehmet, boşluk bulduğu vakit ise tohum ekmek zamanının geçtiğini anlar ve o kış yiyeceksiz kalır. Hikâyenin sonu “Çocuklar, bir şey yapacağınız zaman onu derhal yapınız. İşlerini daima ertesi güne bırakanlar, hiçbir vakit onları bitirmeye muvaffak olamazlar!” uyarısıyla biter (Süleyman-Köprülü, 1327: 191). “Sümüklü Böcek” hikâyesinde ise yılmadan çalışmak sümüklü böceğin hareketleri üzerinden anlatılır. Hikâyede yaşlı bir kadın, dersini ezberleyemeyen çocuğa duvardaki sümüklü böceği örnek gösterir. Hayvan, hedefine yavaş yavaş ilerlese de vazgeçmediği için başarılı olur.

Çalışkan olmanın yanında idareli olmak da çocukların kazanmalarını istedikleri özelliklerdendir. Bu konu “İdareli Olunuz”, “Hindi Ayağı” ve “İnsaniyet” hikâyeleri üzerinden anlatılır. Bunlardan birincisi; Amerika’nın “en büyük âlimi” olarak vurgulanan Franklon’un başından geçen bir hikâyeye dayanır. Buna göre; Franklon, beş altı yaşlarındayken bir çocuğun elinde gördüğü düdüğü almak ister. Çocuk, Franklon’un bu arzusunu görünce ondan faydalanır ve düdüğü pahalıya satar. Hikâyenin Amerikalı bir âlim üzerinden anlatılması ise ona bilimsellik ve inandırıcılık katmak içindir. Anlatının sonunda

Franklon, düdüğü çok pahalıya aldığını idrak eder ve bir daha böyle bir müsriflik yapmamaya karar verir. Benzer bir hikâye “Hindi Ayağı”nda da tekrar edilir. Böylece çocuklara “müsrif” kelimesinin ne olduğu öğretilir ve “[y]arın nadim olacağın bir şeyi bugün yapma!” çağrısı yapılır (Süleyman-Köprülü, 1327: 171). Tasarruflu olmak önemlidir ve İkinci Meşrutiyet dönemi ders kitaplarında artarak vurgulanan bir konudur. II. Meşrutiyet öncesi iktisadi yaşama bakıldığında gelişime yönelik ciddi adımlara pek rastlanmaz. Özellikle sermayenin yetersizliği, şirketlerin kurulamaması ve otuz yıllık istibdat yönetimi girişimcilik konusunda bir erozyona yol açmıştır (Toprak, 1982: 40). Bu sebeple 1908-1913 arası liberal politikalar benimsenir ve yabancı sermaye ağırlıklı şirketleşme yoluna gidilir. Ancak Balkan Savaşları sonucu yükselen millileşme cereyanları İttihat ve Terakki’yi etkiler ve 1914’ten sonra “milli iktisat” politikası uygulanır.¹⁷ Bundan sonra Müslüman-Türk unsurların ticarete atılması için çaba harcanır ve kapitülasyonlar da kaldırılır (Toprak, 1982: 49-58, 71). *Meşrutiyette Terbiye-i Etfal*’de görülen tasarruflu/idareli olma öğütleri de bu politikanın hazırlayıcısıdır. Neticede bireysel tutumluluk, sermaye birikimine sebep olacak ve bu da yabancı değil yerli kaynaklarla şirketlerin kurulmasını sağlayacaktır. Bunun için ihtiyacımız olan; çalışkanlık, tutumluluk ve girişimciliktir.

“İnsaniyet” hikâyesi de öğrencilerin dikkatini “alma, satma, değerlendirme” kavramlarına çeker. Her ne kadar hikâyede vurgulanmak istenen insaniyet, iyilik, yardımseverlikse de örnekler iktisadi göndermeleri içerir. Hikâyeye göre Çiftçi Hüseyin, şehirden getirdiği şeftalileri dört çocuğuna paylaştırır. Çocuklar daha önce şeftali yememişlerdir ve baba da çocukların kendi paylarına düşen şeftaliyi nasıl değerlendireceklerini merak eder. İlk çocuk, şeftaliyi yediğini ve çekirdeği toprağa diktığını söyler. Bu açıklama üzerine baba, oğlunun iyi bir çiftçi olacağı yorumunu yapar. Neticede tarım önemlidir ve Osmanlı’da iktisadın hâkim unsurudur (Toprak, 1982: 31). İkinci çocuk, şeftaliyi yer ama çekirdeğini sokağa atar. Babaya göre bu iyi bir davranış değildir ve oğluna bir daha böyle yapmamasını tembihler. Çocuğun davranışı müsriflik örneğidir ve bu hem bireyi hem aileyi hem de ülkeyi zarara uğratan bir davranıştır. Üçüncü çocuk ise kardeşinin sokağa attığı çekirdeği kırıp yediğini, kendi şeftalisini ise arkasına sattığını söyler. Böylece çocuk şehre gittiğinde daha fazla şeftali alabilecektir. Babaya göre bu davranış, oğlunun ileride büyük bir tüccar olacağına işarettir. Dönem bağlamında düşünüldüğünde babanın çocuğu takdir etmesi ve gelecek vaat ettiğini belirtmesi yerindedir. Bu hikâyede üzerinde pek fazla durulmasa da sonraki yıllarda

16 Fevziye Abdullah Tansel, Mehmet Emin Yurdakul’un şiirlerini bir araya getirirken “Demircinin Öğüdü” şiiri ile “Demirci” şiirini aynı şiir olarak göstermiştir. Oysaki “Ben bir küçük çocukken bir zavallı sefildim” şeklinde başlayan “Demirci” şiiri ile “Kalk gidelim! /Hayır oğlum, şimdi benim iş vaktim” şeklinde başlayan “Demircinin Öğüdü” şiiri aynı değildir. “Demircinin Öğüdü” şiiri bugün “Örs Başında” başlığıyla bilinen şiirdir; ancak Tansel bu değişime çalışmasında yer vermemiştir.

17 İttihatçıların benimsediği milli iktisat politikası, Cumhuriyet döneminde de devam ettirilir. Erick Jan Zürcher, Çağlar Keyder bu devamlılığa dikkat çeker. Korkut Boratav da 1923-1929 dönemi iktisat politikalarının ve resmi iktisat görüşlerinin 1908-1922 dönemiyle şaşılabilecek derecede benzer olduğunu vurgular. (Akt. Varlı ve Koralıtkır 2010: 130-131).

“teşebbüs-i şahsi” fikri daha çok vurgulanacaktır.¹⁸ Dördüncü çocuk ise şeftalisini komşularının hasta oğlu Ahmet’e verdiğini söyler. Baba oğlunun bu hareketiyle duygulanır ve içlerinde şeftalisini en iyi değerlendirenin dördüncü çocuk olduğunu söyler. Hikâyenin sonundaki “Talim” kısmında muallim efendilerden bu hikâyeyi öğrencilere okutmaları ve onlara ayrı ayrı sorular sormaları istenir. Amaç, ahlaki bir çıkarım yaptırmak ve son tahlilde çocukların kendi meyvelerini nasıl değerlendireceklerine dair cevaplar almaktır.

Dostluk, arkadaşlık konusu ise çocuk eğitimi ile ilgili kitapların vazgeçilmez konularındandır. *Meşrutiyette Terbiye-i Etfal*’de “Fena Arkadaşlar” ve “Üç Dost” hikâyeleri bu konuya ayrılır. İlkinde içki içen arkadaşına uyan bir çocuk ve onun yaşadığı utanç anlatılır. Bu durum, bir iradesizlik örneği olarak sunulur ve çocukların böyle fena arkadaşlara uymamaları istenir. Benzer bir uyarı yeniçerilerden bahsedilen kısımda da yapılır. Kitapta bu konuya “[b]akınız nasıl olmuştur” diyerek detaylı yer verilir ve çocuklara ayrıca “[b]u sizin için bir derstir” uyarısı yapılır (Süleyman-Köprülü, 1327:142). Yeniçerilerin bozulmasının sebebi de aralarına karışan “arsız, acemi, ahlaksız ve fena” adamlardır. Üstelik bu adamlar talim görmeden, çalışmadan orduya dâhil olmuşlardır ve sonra da bu gelenek devam ettirilmiştir. Bir süre sonra da bütün yeniçeriler bozulmuş ve padişahın bile tahttan indirilmesini isteyen bir çeteye dönüşmüşlerdir. Kitabın bu kısmında “Beyaz üzüm kara üzüme baka baka kararır” sözü de hatırlatılarak çocukların fena arkadaşlara uymamaları istenir. Bu arkadaşlara uymanın bedeli ise birçok savaş, toprak kaybı ve iç karışıklıklardır. “Üç dost” hikâyesinde ise insanın en iyi dostunun yaptığı iyilikler olduğu söylenir. Para ve ebeveyn bizi terk edebilir, yarı yolda bırakabilir; ancak yaptığımız iyilikler dünyada olduğu gibi ahirette de destekçimiz olur.

Mehmet Emin’in “İhtiyar Değirmenci” hikâyesi ve “On Para Ver” şiiri de iyilik konusunu pekiştirmek için kullanılır. Hikâyede, “Moskof gavga”sının olduğu zamanlarda yaşlı ve yoksul bir kadına yardım eden değirmenci anlatılır. Böylece çocukların değirmenciye örnek almaları istenir ve yoksulluğun savaşta alınan yaralardan da acı olduğu anlatılır. İlk defa 1905 yılında *Çocuk Bahçesi* dergisinde yayımlanan “On Para Ver” şiirinde de iyilik, dilenen bir adam üzerinden anlatılır. “On paracık sadaka ver, ihtiyarı sevindir” diyen bu adam, insanların ters sözlerine ve bakışlarına maruz kalır. Oysaki dilencinin eli tutmamakta, gözü görmemektedir. Anlatıcı, Allah’ın insanlara çalışırlarsa rızıklarını verdiklerini bilir. Ancak ya bu dilenci gibiler ne olacaktır? Bu yüzden şiirde dilencilerin itilip kakılmasına, azarlanmasına karşı çıkılır ve onların da herkes gibi bir ruhu olduğu vurgulanır. Bu yüzden yapılacak

şey, düşmüşlere el uzatmak ve her gün gibi bugün de on para vermektir. Üstelik şiirin sonunda merhamet duygusunu uyandıracak bir ayrıntıya daha yer verilir. O da verilen sadakaların belki de çerden çöpten bir kulübe önünde bekleyen kaç çocuğa rızık olacağıdır. Böylece kitapta, çeşitli hikâyeler ve şiirlerden faydalanılarak çocuklar üzerinde duygusal bir etki yaratmak amaçlanır.

Sonuç ve Öneriler

Meşrutiyette Terbiye-i Etfal adlı ders kitabı, 1327 [1911] yılında Necm-i İstikbal matbaasında basılmıştır. Şahabettin Süleyman ve Mehmet Fuat Köprülü’nün ortak olarak yazdığı eser, rüştîyelerin birinci sınıfında okutulmak üzere İstanbul Maarif Müdürlüğü tarafından kabul olunmuştur. Kitap, 198 sayfadandır ve 62 başlıktan oluşmaktadır. Bir ders kitabı olması sebebiyle *Meşrutiyette Terbiye-i Etfal*’de didaktik bir üslup dikkat çekmektedir. Ancak bu üslubu yumuşatmak için yer yer resimlerden, şiirlerden ve hikâyelerden faydalanılmıştır. Kitaptaki bu açılım sadece bir üslup yumuşatması sebebiyle de değildir. Neticede kitap, 1911 yılında basılmış ve bu yıl, İttihat ve Terakki Fırkası’nın yönetimdeki ağırlığını göstermeye başladığı bir yıldır. Bu sebeple eser, belirli bir dönemin/ideolojinin ürünüdür ve bu çerçevede bir öğrenci yetiştirmek gayesindedir. Buna göre kitap; öğrencilere aile, okul ve vatan sevgisi aşulamakta, onları pozitif bilimlere yöneltmekte ve çalışkan, ahlaklı, dürüst vatandaşlar olmalarını sağlamaktadır. Bunların dışında üzerinde en çok durulan konular Osmanlılık, çiftçilik, idareli olmak ve jimnastiktir. Osmanlılık fikri anlatılırken özellikle “cesur, sadık, ahlaklı, yılmaz” atalar anlatısı ön plandadır. Konu; Mehmet Emin’in “Cenge Giderken”, Ali Ulvi’nin “Muharebeden Sonra” ve Tefvik Fikret’in “Hep Kardeşiz” şiirleriyle desteklenir. Bu sayede çocuğun kafasında bütün unsurlarıyla var olan bir Osmanlı milleti düşüncesi pekiştirilmeye çalışılır. Çiftçilik konusu ise çalışkanlık anlatısıyla iç içe geçirilir ve Mehmet Emin’in “Çiftçilik”, “Demircinin Öğüdü” ve Ali Ulvi’nin “Rüya” şiirleriyle desteklenir. Aynı zamanda çeşitli hikâyeler üzerinden de çiftçilik/çalışkanlık vurgusu yapılır. İdareli olmak ise *Meşrutiyette Terbiye-i Etfal*’in gündeme getirdiği bir diğer konudur. Müsrif olmak hem bireye hem aileye hem de devlete zarar veren bir özellik olarak anlatılır. Kitapta bir yerde geçmekle beraber ticaret kabiliyeti olan bir çocuk da övülür. Bu durum, Birinci Dünya Savaşı sonrası öne çıkacak “teşebbüs-i şahsi” fikrini göstermesi açısından önemlidir. Ancak bu kitapta çiftçilik ön plandadır ve bu da o yıllarda iktisadı tarıma bağlı bir toplum için anlaşılır bir durumdur. Jimnastik ise fiziksel ve bedensel sağlık için vazgeçilmez bir unsur olarak anlatılır ve beslenmenin de bundaki payı ortaya koyulur. Bahsedilen

18 1914 yılında *Çocuk Dünyası* dergisinde Nazım Hürrem’in “Ticaret Ninnisi” adlı şiiri yayımlanır. Şiirde “Ticaretle kurtulacak memleket/Kâinata nam verecek bu devlet/ Yaşar mı hiç ticaretsiz bir millet?/Çalış oğlum, tacir ol, ninni/Memur olma, amir ol, ninni/Memurluğu düşüncenden sil, unut...” mısraları ticaret yapmanın çocuk zihnine nasıl yerleştirilmeye çalışıldığını özetler. (Akt. Öztan, 2011: 49).

konular, 1912 sonrası ders kitaplarında ağırlık kazanacak ve Cumhuriyet döneminde geliştirilerek devam edecektir. Kitapta az değinilen konular ise din ve yönetim şekilleridir. Din vurgusu, Mehmet Emin'in "Kur'an-ı Kerim" şiiri üzerinden yapılır. Daha çok iyilik, yardımseverlik bahislerinde dinî hassasiyetlere göndermeler yapılır. Yönetim şekillerine ise meşrutî yönetimin ne olduğunun anlatılması ve övülmesi ile kısaca değinilir. Kitapta eksik olan iki konu ise hayvan ve doğa sevgisidir. Didaktik bilgilerin içinde bu konulara yer verilse de çocuğa sevgi aşılacak ön planda değildir. Hayvan ve doğa daha çok bir dekor olarak kullanılır. Bütün bu konular bir bütün olarak düşünüldüğünde *Meşrutîyette Terbiye-i Etfal*'de çalışkan, pozitif bilimlere aşina, idareli, sağlıklı bir bedene sahip bir Osmanlı vatandaşı yetiştirme amacı ön planda tutulur.

Etik Beyan

Bu çalışmada "Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi" kapsamında belirtilen tüm kurallara uyulduğu beyan edilmiştir.

Etik Kurul Onayı

Araştırmanın etik kurul izni gerektirmeyen araştırmalardan olduğu beyan edilmiştir.

Çıkar Çatışması ve Finansal Katkı Beyanı

Yazar tarafından herhangi bir finansal katkı beyan edilmemiştir.

Kaynaklar

- Akçura, Y. (1976). *Üç tarz-ı siyaset*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Akın, Y. (2019). "Gürbüz ve yavuz evlatlar" erken Cumhuriyet'te beden terbiyesi ve spor. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Araz, Y. (2022). *16. yüzyıldan 19. yüzyıl başlarına Osmanlı toplumunda çocuk olmak*. İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Doğan, N. (1994). *Ders kitapları ve sosyalleşme (1876-1918)*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Felski, R. (2010). *Edebiyat ne işe yarar?* E. Ayhan (Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Gümüş, M. (2008). Anayasal meşrutî yönetime medhal: 1856 Islahat Fermanı'nın tam metin incelemesi. *Bilig*, (47), 215-240.
- Hacıosmanoğlu, S. (2021). Şarkılara ısmarlanan çocuk. S. Hacıosmanoğlu ve E. Tombul (ed.), *Beşikten mektebe, mektepten sefere... Geç dönem Osmanlı çocuk şarkıları* kitabı içinde (s. 30-51), İstanbul: OMAR.

- Kodaman, B. (1991). *Abdülhamid devri eğitim sistemi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Mutlu, M. (2020). *II. Meşrutîyet'ten Cumhuriyet'e beden terbiyesi ve sporda öncü bir isim: Selim Sırrı Tarcan (1874-1957)*. İstanbul: Libra Kitap.
- Odabaşı, İ. A. (2021). *Osmanlı matbuat kapitalizmi ve milliyetçilik (1913-1914)*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Okay, C. (1999). *Eski harfli çocuk dergileri*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Ortaylı, İ. (1982). Osmanlı İmparatorluğunda Amerikan okulları üzerine bazı gözlemler. *Türkiye Ortadoğu Amme İdaresi Dergisi*, 14 (3), 87-96.
- Özmen, N. (2001). Ali Ulvi Elöve'nin hayatı ve eserleri. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, İstanbul.
- Öztan, G. G. (2011). *Türkiye'de çocukluğun politik inşası*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Somel, S. A. (2015). *Osmanlı'da eğitimin modernleşmesi (1839-1908)-İslâmlaşma, otokrasi ve disiplin*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Süleyman, Ş. ve Köprülü, M. F. (1327). *Meşrutîyette terbiye-i etfal*. İstanbul: Necm-i İstikbal Matbaası.
- Rousseau, J. J. (2011). *Emile ya da eğitim üzerine*. Y. Avunç (Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Tansel, F. A. (1969). *Mehmet Emin Yurdakul'un eserleri-I şiirler*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Tezgör, H. (2013). "Bin atlı akınlarda çocuklar" ortaokul Türkçe ders kitaplarında şiir (1929-2005). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tombul, E. (2021). İmparatorluktan Cumhuriyete geçiş döneminde çocuk musikisi güfte yazarları ve pedagojik faaliyetler. S. Hacıosmanoğlu ve E. Tombul (ed.), *Beşikten mektebe, mektepten sefere... Geç dönem Osmanlı çocuk şarkıları* kitabı içinde (s. 54-63), İstanbul: OMAR.
- Toprak, Z. (1982). *Türkiye'de "millî iktisat" 1908-1918*. Ankara: Yurt Yayınları.
- Tunaya, Tanr Zafer (1988). *Türkiye'de Siyasal Partiler-Cilt: 1 İkinci Meşrutîyet Dönemi*. İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları.
- Tunaya, T. Z. (2004). *Türkiye'nin siyasî hayatında batılılaşma hareketleri*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Unat, F. R. (1964). *Türkiye eğitim sisteminin gelişmesine tarihi bir bakış*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Üstel, F. (2016). "Makbul vatandaş"ın peşinde-II. Meşrutîyet'ten bugüne vatandaşlık eğitimi. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Varlı, A. ve Koraltürk, M. (2010). II. Meşrutîyet'ten erken Cumhuriyet'e millî iktisadın sürekliliği ve İzmir iktisat kongresi. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 9 (20), 127-142.

DOI: 10.26468/trakyasobed.1650920

Trakya University Journal of Social Sciences, 27(1), 84-94, 2025

Matrix of Domination and Ontological Struggle of the Black Woman in Nella Larsen's Quicksand

Nella Larsen'in Quicksand Romanında Tahakküm Matriksleri ve Siyahi Kadının Ontolojik Mücadelesi

Asst. Prof. Hüseyin Altındış*

Selçuk University, Faculty of Arts and Letters, English Language and Literature, Konya, Türkiye

ABSTRACT

Through an intersectional theoretical framework, this paper examines how multiple, interlocking systems of oppression—what Patricia Hill Collins terms the ‘matrix of domination’—fundamentally shape Black women’s lived experiences in Nella Larsen’s *Quicksand*. While African American women writers have long depicted the multilayered oppressions facing Black women, applying intersectionality as both analytical lens and praxis offers profound insights into protagonist Helga Crane’s navigation of overlapping societal constraints. This study shows how Crane’s experiences embody the complex interplay of racism, sexism, classism, and heteronormativity that simultaneously regulate her autonomy, social mobility, and sense of self. By analyzing how Crane’s intersecting identities influence her access to resources, interpersonal relationships, and resistance strategies, this paper demonstrates how Larsen’s narrative presciently articulates key concepts in contemporary intersectional theory. This intersectional reading reveals dimensions of the text that remain obscured by single-axis analyses, highlighting Larsen’s sophisticated portrayal of how power operates through interlocking systems rather than discrete categories of oppression

Keywords: black feminism, intersectionality, double consciousness, race

ÖZ

Kesişimselliği teorik çerçeve olarak kullanarak, bu makale, Patricia Hill Collins’in “tahakküm matriksi” olarak adlandırdığı çoklu, birbirine bağlı baskı sistemlerinin, Nella Larsen’in “Quicksand” adlı eserinde Siyahi kadınların yaşamış deneyimlerini nasıl temelde şekillendirdiğini incelemeyi amaçlamaktadır. Afro-Amerikan kadın yazarlar uzun zamandır Siyahi kadınların karşı karşıya olduğu çok katmanlı baskıları tasvir ederken, kesişimselliği hem analitik mercek hem de pratik olarak uygulamak, başkahraman Helga Crane’in örtüşen toplumsal kısıtlamalar karşısındaki tutumu konusunda bize derin içgörüler sunmaktadır. Bu çalışma, kesişimsel lens aracılığıyla Crane’in deneyimlerinin, aynı anda özerkliğini, sosyal hareketliliğini ve benlik duygusunu düzenleyen ırkçılık, cinsiyetçilik, sınıfcılık ve heteronormativitenin karmaşık etkileşimini nasıl somutlaştırdığını göstermektedir. Crane’in kesişen kimliklerinin kaynak erişimini, kişilerarası ilişkilerini ve direniş stratejilerini nasıl etkilediğini analiz ederek, bu makale Larsen’in anlatısının çağdaş kesişimsel teorideki temel kavramları nasıl öngörülü bir şekilde dile getirdiğini göstermektedir. Bu kesişimsel okuma, tek eksenli analizlerle belirsizliğini koruyan metnin boyutlarını ortaya koyarak, Larsen’in ayrı baskı kategorileri yerine birbirine geçen sistemler aracılığıyla gücün nasıl işlediğine dair karmaşık tasvirini vurgulamaktadır

Anahtar kelimeler: siyah feminizm, kesişimsellik, çifte bilinç, ırk

*Corresponding Author/Sorumlu Yazar: Asst. Prof. Hüseyin Altındış

E-mail: haltindish@gmail.com

ORCID: orcid.org/0000-0002-2318-3052

Received/Geliş Tarihi: 04.03.2025

Accepted/Kabul Tarihi: 13.06.2025

Publication Date/Yayınlanma Tarihi: 30.06.2025

To cite this article/Atıf: Altındış, H. (2025). Matrix of domination and ontological struggle of the black woman in Nella Larsen's quicksand. *Trakya University Journal of Social Sciences*, 27(1), 84-94.

Copyright© 2025 The Author. Published by Galenos Publishing House on behalf of Trakya University. Licensed under a Creative Commons Attribution (CC BY) 4.0 International License.
*Telif Hakkı 2025 Yazar. Trakya Üniversitesi adına Galenos Yayınevi tarafından yayımlanmaktadır. Creative Commons Atıf (CC BY) Uluslararası Lisansı ile lisanslanmaktadır.

Introduction

African American literature, a product of ontological and epistemological struggle, always left out and silenced under the complex matrices of oppression. Afro-American women writing and activism significantly shaped and continue shaping the content and form of individual, cultural, social, and political struggle. Black women writers, thinkers, and activists resisted hegemonic, and male dominated white supremacy to have their voice heard and gain authority, rewrite history, resist epistemic violence and erasure. They reclaim their own culture and address their struggles through themes of race, gender, and economy. In *The Origins of African American Literature, 1680-1865* (2001), Dickson D. Bruce Jr. expresses the meaning of Black people's struggle to find their own voice and power as follows: *The authoritative voice not only gave African-American writers a role in shaping discussions on color, slave trade, and racial oppression, but also did much to focus American thought on more general issues of public discourse, including the process of democratization and the nature of the public sphere.* (2001: xii)

African American women writers challenged and problematized their marginalization and isolation from historical and social movements including white feminist movements and suffrage movement. Therefore, using the transformative power of literature and language on many topics such as race relations, color, identity, class, social status, and economic utilitarianism, black women activists and writers composed policies and works to influence mainstream American society. They set agendas and provided cognitive enlightenment to criticize the problems.

In addition to important social and sociological events in American history such as declaration of emancipation, reconstruction, Jim Crow laws and the Civil Rights movement, discursive practices of African American writers, myths, folklore and traditions originating from the African continent has become a distinguishing feature of their works. In this context, African American literature has created rhetorical and representational policies within the existing literary tradition. After the abolition of slavery, exclusion, humiliation and marginalization became the focus of black literary writing. In addition, the migration of millions of black people from the Southern states to the North and the new socioeconomic, political and cultural environments created literary and intellectual movements. Harlem Renaissance and Black Arts Movement contributed to the creation of epistemic and ontological struggle that would deeply affect the culture of the country and lead to the emergence of liberatory politics.

The epistemic and ontological struggle of Black women started with slave narratives. A West Indian slave Mary Prince wrote her life in *The History of Mary Prince, a West Indian Slave*

(1831) and American slave Harriet Jacobs gave a detailed account of struggles of a slave woman and her journey to freedom in her book *Incidents in the Life of a Slave girl* (1861). Influenced by these slave narratives and epistemic struggle of black women, women writers of African descent produced significant works towards the end of the nineteenth century such as "Hannah Crafts's *The Bondwoman's Narrative* (1857?), Harriet E. Wilson's *Our Nig or, Sketches from the Life of a Free Black* (1859), Martin R. Delany's *Blake, Or the Huts of America* (1859–62) and Frances Ellen Watkins Harper's *The Two Offers* (1859)" (Altındış, 2023: 49). These narratives different from male counterparts focused on how women slaves had to endure sexual exploitation, rape, chattel slavery, physical, psychological, and emotional abuse. Their writing aimed to influence white reader, especially white women reader, to obtain their support in the fight against discriminatory politics of white supremacy.

Aftermath the slavery, Anna Julia Cooper's *A Voice from the South*; Frances E. W. Harper's *Iola Leroy*; Ida B. Wells-Barnett's *Southern Horrors: Lynch Law in All Its Phases* were published establishing ground for the future of Black women's writing and struggles. In 1896, the organization of "The National Association of Colored Women" was founded. They politically and intellectually resisted to injustice, inequality, and discrimination such as the Supreme Court's "separate but equal" decision. With the turn of the century under the influence of philosophical arguments of W.E.B. Du Bois and Alain Locke, Black women writers of Harlem Renaissance, Nella Larsen and Zora Neale Hurston, wrote canonical fictions focusing on race, class, and identity problems of black women. Larsen with her novels *Quicksand* (1928) and *Passing* (1929) and Zora Neale Hurston with her *Their Eyes Were Watching God* (1936) became literary foremothers of Black women's writing tradition and influenced Black feminist discourses and literary production.

The primary thematic concern of African American women writing has been to save Black women from subjugation, exclusion from social, political, intellectual life, and from epistemic injustice. This injustice and exclusion are confronted in a more nuanced way in the twentieth century when Kimberlé Williams Crenshaw, in legal doctrine, published her article *Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics, and Violence against Women of Color* (1991) in which she coined and used the term *intersectionality* to challenge the injustice and systemic racism experienced by Black women. Her pioneering theoretical formulation of intersectionality constitutes a significant epistemological intervention that elucidates the multifaceted and frequently obscured lived experiences of Black women whose subject positions are constituted through multiple, concurrent systems of oppression. Crenshaw critically

interrogates the limitations of conventional feminist and anti-racist discursive frameworks, which have demonstrated inadequacy in theorizing the distinctive ontological status of Black women, who encounter discrimination not as a mere aggregation of racial and gender subordinations, but rather through an intricate, interrelated matrix of marginalization.

Following Crenshaw's concept, many scholars in social sciences including women's studies, sociology, literature, and political sciences used the term to complicate single axis approaches that aims to challenge discrimination and other forms of oppression that women had to endure. In the last decade, numerous scholarly publications about the topic applied the term different discussion around the academia (McCall, 2005; Yuval-Davis, 2006; Bilge, 2013; Carbado, 2013; Grazanka, 2014; Grzanka & Miles, 2016; May, 2015; Collins and Bilge, 2016; Carastathis, 2016; Hancock, 2016; Collins, 2019).

Several names play a significant role in developing the engagement with black feminist thought and intersectionality as a social critical theory. As Jennifer Nash notes, "While intersectional histories have long included Combahee River Collective, Kimberlé Crenshaw, Patricia Hill Collins, Deborah King, and Frances Beal, recent black feminist scholarship has centered Anna Julia Cooper's work as foundational to modern intersectionality theory" (2019: 6). Ange-Marie Hancock (2016), Patricia Hill Collins (2019), Vivian M. May (2015), Sirma Bilge (2013), and Anna Carastathis (2016) are among contemporary scholars who widely wrote about intersectionality. As a scholar and critique from Sociology and Women's Studies field, Patricia Hill Collins' contributions have indeed been foundational in transforming intersectionality from its origins in legal scholarship to a robust social theory with broad analytical applications. Her work, *Black Feminist Thought* (1990, 2000), established crucial groundwork by articulating how interlocking systems of oppression shape Black women's experiences and knowledge production.

In *Intersectionality as Critical Social Theory* (2019), Collins advances this theoretical framework significantly by providing a systematic examination of intersectionality's conceptual architecture. She meticulously explores its theoretical underpinnings, methodological implications, and capacity for social transformation. On her role in the development of intersectionality as a critical theory, Jennifer Nash explains: "While Crenshaw is citationally linked to intersectionality, Patricia Hill Collins is also tethered to the intellectual and political labor of intersectionality theory, especially in the social sciences, where her conception of the "matrix of domination" has become canonized" (2019:10). What distinguishes Collins' approach is her insistence that intersectionality functions not

merely as an analytical lens but as a critical paradigm that fundamentally reconfigures how we understand complex social phenomena.

According to Collins black feminist epistemeology reflects concerns of other feminist organizations, yet it has distinctive qualities because "instead of starting with gender and then adding in other variables such as age, sexual orientation, race, social class, and religion, Black feminist thought sees these distinctive systems of oppression as being part of one overarching structure of domination" (2000:222). Collins' work carefully traces how different systems of power, including but not limited to race, gender, class, and sexuality, do not simply add together but rather co-constitute one another through complex processes. This mutual construction creates distinctive social locations and experiences that cannot be understood through single-axis frameworks. By positioning intersectionality as a critical social theory, Collins elevates it beyond a descriptive tool to a transformative framework capable of challenging dominant power structures while simultaneously providing methodological guidance for more nuanced social analysis. Her scholarship demonstrates how intersectionality can generate new knowledge about complex social relations while also informing practical strategies for social justice activism.

A prominent Women's Studies scholar Vivian M. May's scholarly contribution in *Pursuing Intersectionality, Unsettling Dominant Imaginaries* (2015) represents a significant intervention in mapping the theory's intellectual lineage. Her work meticulously documents how this approach has deep historical antecedents in Black feminist scholarship and activism that predate Crenshaw's formal articulation of the term. May convincingly argues that Black women intellectuals and activists had developed sophisticated frameworks for understanding the complex interplay of power systems long before Crenshaw's term entered academic discourse as a named concept.

According to Julia Jordan-Zachery, intersectionality articulates survival politics for Black women and has existed within a liberation/freedom framework as its driving force since its emergence; it aims to eliminate all types of inequality, whether epistemic, ontological, or structural (Jordan-Zachery, 2007:256). For Bonnie Thornton Dill, intersectionality "forms the core of diversity studies" (2009: 229). In the introduction to a special issue of *Signs* journal on intersectionality, Sumi K. Cho, Kimberlé Williams Crenshaw, and Leslie McCall (2013) identify three overlapping "engagement clusters" in intersectionality studies: "the framework of intersectional practices; discursive debates about the scope of intersectionality as a theoretical paradigm; and political interventions applying an intersectionality lens" (785).

The theory continues to develop as an important analytical tool in women studies and social sciences. Catharine MacKinnon notes that, intersectionality awareness focuses on people and experiences, and therefore on social forces and dynamics that are overlooked in the monocular view (2013: 1020). Huseyin Altindis explains that, “*as a descriptive term, it refers to the ways in which human identity is shaped and overlapped by multiple social vectors. Identity categories that do not readily appear on a single axis (such as gender, race, class) are considered integral to robustly capturing the multifaceted nature of human experience in intersectionality*” (2023: 14). In their edited book *Emerging Intersections: Race, Class, and Gender in Theory, Policy, and Practice* (2009), Bonnie Thornton Dill and Ruth Enid Zambrana define intersectionality as an innovative and emerging field of study that provides a critical analytical lens to question race, ethnicity, class, ability, age, sexuality, and gender inequalities and to challenge current ways of looking at these structures of inequality (2009:1). In her article, “Home Truths` on Intersectionality” Jennifer C. Nash states that “by describing the experience of `multiple jeopardy` specific to black women, intersectionality became both a black feminist politics of survival and an analytic interested in how race, gender, class, and sexuality interact in complex ways that shape subjects and institutions alike” (2011: 446). Patricia H. Collins employs a similar logic when explaining the development process of intersectionality as a theory of social critique, positioning intersectionality as an intellectual juncture where multiple knowledge projects that develop various critical perspectives on established knowledge meet (Collins, 2019: 55).

Drawing from theoretical contributions of *Intersectionality as a Social Critical Theory*, this paper argues that Helga Crane’s experience in *Quicksand* (1928) can only be fully understood through a framework that considers the simultaneity of oppression, interconnected nature of oppressive systems, which provides a crucial theoretical foundation for understanding how racism, sexism, classism, and heteronormativity operate not as separate forces, but as interlocking systems that create unique conditions of marginalization.

Nella Larsen’S Quicksand

Born in Chicago as the mixed-race child of a Danish mother and a West Indian father, Larsen (1891-1964), a folklorist, novelist, and writer of novellas, occupies a special place in the literary tradition of black women, as she is one of the most important but historically underappreciated writers of the Harlem Renaissance. When the influence of the Harlem Renaissance diminished and the movement ended, Larsen and her limited number of works—particularly her novels “Quicksand” (1928) and “Passing” (1929)—which explore mixed-race identity, the social constraints of women, and the complex intersections of ethnicity, gender, class, and sexuality in early twentieth-

century America. Her literary works disappeared from the American literary scene until the 1970s-80s. After 1970, she was rediscovered by many Black feminist critics who described Larsen and Zora Neale Hurston as their literary mothers. Cheryl Wall and Barbara Christian, for example, hold the view that Larsen and Fauset, like many female poets of that period, eliminated the morally weak and negative image of Black women and instead portrayed Black female characters with proper, serious, and bourgeois characteristics similar to middle-class white women.

Larsen was born to a Danish mother and a father of Afro-Caribbean descent. Her personal experiences of racial ambiguity and liminality have strongly influenced her fiction. Her protagonists, Helga in “Quicksand” and Clare and Irene in “Passing,” are mixed-race women living in precarious social circumstances between the black and white worlds. They experience both privilege and exclusion in their search for an authentic self in a society structured by rigid racial and gender hierarchies. By illustrating the simultaneous effect of multiple forms of oppression on Black women’s lives, Larsen’s work anticipated contemporary intersectional feminist theory. She presents one of the most sophisticated literary examinations of the phenomenon of racial passing, which is the practice of light-skinned Black individuals presenting themselves as white, examining its psychological complexities as well as the fundamental instability of racial categories.

Larsen serves as a crucial transitional figure within the Black women’s literary tradition, bridging earlier writers like Frances Ellen Watkins Harper and Pauline Hopkins with the modernist innovations of the Harlem Renaissance, she anticipated themes later developed by writers such as Zora Neale Hurston, Ann Petry, and Toni Morrison. Her work confronts the complex politics of respectability that constrained Black women’s social and sexual expression, challenging both white supremacist narratives and the sometimes-prescriptive expectations within Black communities.

Her fearless exploration of the social boundaries that limit black women’s self-definition, aspirations, and freedom of movement is the reason of Larsen’s lasting influence on African American women’s literature. Her literary significance is maintained through the portrayal of multidimensional female protagonists who confront with these social limitations, often encountering outcomes that are neither clearly triumphant nor completely defeated.

Matrix of Domination and Intersectionality

Larsen’s first novel, *Quicksand* (1928), focuses on themes such as mulatto (mixed-race), double consciousness, class, religion, universality, and identity from a black female perspective. Her protagonist Helga, born to a Danish mother and a West Indian

father, narrates her struggle to search for her sexuality and identity, fraught with social anxieties across multiple cultural settings and socio-spatial environments—the South, Chicago, Harlem, and Europe. Her mother's divorce and marriage to a white man, having more children, causes emotional pressure and alienation for Helga. Naturally, Helga distances herself from the family and remains outside of it, with her position as “the other” continuing throughout the novel. She feels like “the other” while working as a teacher at the Naxos educational institution, and she feels the “other and exotic” in Copenhagen when she visits her maternal aunt. Regarding Helga's exoticism, Kimberly Monda states, “*Helga channels her unacknowledged sexuality into the pleasure of purchasing and consumerism, and her wealthy aunt Katrina Dahl dresses her in flashy clothes to display her ‘exotic’ beauty to her friends*” (1997: 23). Larsen's attention to Helga's physical and psychological experiences—particularly her sensuality, her attraction to vibrant colors and fabrics, and her eventual physical deterioration through multiple pregnancies—shows how intersectionality is not merely theoretical but lived through the body. Carla Kaplan argues that Helga is one of the first truly intersectional characters in women's literature, where various factors such as race, gender, class, and sexuality can never be separated (2020: xxi).

Larsen portrays her protagonist as an emotional, sensitive, intelligent, and extraordinary mulatto character struggling with race and identity issues within the rising Black bourgeoisie and middle class. Larsen also adds psychological depth and a spirit of struggle to Helga. When viewed through an intersectional lens, we witness how racial identity is inevitably shaped by the modern political economy of capitalism in the figure of Helga. Intersectionality demands “knowing and naming” identity.” According to Grzanka, identity is an important issue because social identity categories are the product of systems such as racism, sexism, and capitalism, and are a particularly effective way of recognizing and measuring the inequalities produced by these systems (2014: 68). Therefore, in Helga's specific case, the definition of the Black woman identity alongside gender and race is a subject that needs to be read from intersectional lens.

Ann duCille defines Helga as “a powerful woman who struggles to define and declare herself against iconographies that objectify, exoticize, ‘lady-ize,’ and otherwise oppress” (1993: 94). Similarly, Hazel Carby characterizes Helga as “the first truly sexual female character in Afro-American fiction” (1987: 174). According to Carby, “to represent black female sexuality is to risk having the definition of sexuality in a racist society becoming one of appearing exotic and primitive” (1987: 174). Ann E. Hostetler notes that unlike her contemporaries who wrote about main characters who managed to gain a place in middle-class society, “Larsen had the courage to explore

her heroine's failures to adapt to middle-class black society. *Quicksand*, therefore, marks the beginning of a greater freedom in self-examination in Afro-American women's writing” (1990: 36).

From the intersectional lens we see that Helga negotiates multiple identities. As a biracial woman, Helga constantly navigates multiple social worlds while belonging fully to none. Her experiences demonstrate how race, gender, class, and nationality create unique forms of marginalization and isolation that cannot be understood through a single analytical lens. Larsen's deep reflection of the tragic mulatto character's inner world, unlike previous portrayals, reveals how race and gender act as intersecting forces in the formation of identity and consciousness. Helga evaluates racial and gender classifications from an aesthetic perspective by valuing the material world and aesthetic objects around her. This creates a realistic character because Helga is in a dilemma and indecision about both her racial identity, class, and status. Therefore, Helga's visit to Denmark is an important step in testing Du Bois's concepts of “twoness” or “Double consciousness” and in attaining her true racial and sexual identity. In *The Souls of Black Folk* (1903), W.E.B. Du Bois introduced the concept double consciousness of being “an American, a Negro; two warring ideals on one dark body, whose dogged strength alone keeps it from being torn asunder” (1903: 38). Although Helga does not face racial degradation in Denmark, being valued as an exotic object disturbs her because this attitude marginalizes her and situates her outside the general environment.

Since symbolic violence and material inequalities stem from a chain of relationships determined by categories such as race, class, sexuality, and gender, and since dismantling the normative assumptions of these categories contributes to positive social change (McCall, 2013: 1777), Helga's departure from Naxos and her presence in five different locations can be evaluated as challenges to these normative structures or matrix of domination. Helga is seen as an object within both races and in America and Denmark. When she wants to leave Naxos where she works as a teacher, Margaret Creighton, a teacher at Naxos, reinforces Helga's position as “the other” by saying that she shouldn't leave teaching and Naxos because “we need objects (decorations) like Helga to colorize our lives” (Larsen, 1928: 23). Being characterized as not one of them but rather like an object that will bring them prestige and joy means failing to see the true identity and character of the Black woman as a soul with selfhood. This means facing the challenging and problematic life that comes with being mulatto and not belonging to any place or location. The mulatto must, therefore, be strong in character, knowledge, and politics, and must succeed in surviving. In Copenhagen, Helga encounters

a similar characterization. While evaluating Helga as an object, the narrative adds a rare and fragile beauty to her: “a decoration, a trinket, a peacock” (Larsen, 1928:79). However, Helga rejects this objectification. As Adam Nemmers notes “*Helga becomes sexualized, exoticized, and objectified and eventually succumbs to the faith of a worn-out, used-up thing as a wife and mother*” (Nemmers, 2024: 42). Thus, Helga becomes someone who attracts attention, is admired, and desired. In Copenhagen, her aunt, Fru Dahl, wants Helga get married to a prestigious and wealthy gentleman, a famous painter Axel Olsen. However, even in his proposal, Mr. Olsen puts a price on Helga by commodifying her and sees the Black woman as a commodity to be purchased, reflecting the practices of the institution of slavery.

“With his confident and despotic demeanor [Axel Olsen] continued to speak. ‘You know, Helga, you are a contradiction. I believe you have been spoiled by Fru Dahl...who knows? You possess the warm stimulating nature of an African woman, but, dear Helga, I’m afraid you have the soul of a prostitute. You sell yourself to the highest bidder. Of course, I am pleased that this person is me.’” (Larsen, 1928: 93)

Olsen’s arrogant speech suggests that it may not be easy to free a mixed-race and Black woman from the historically assigned stereotypes and roles, even in a different culture and place: His direct association of Helga with Africa and to a slave sold at a market question and problematizes historical perceptions. Helga realizes that it is time to challenge historical misconceptions and Eurocentric perceptions of race and sexuality. Thus, she decides to teach a lesson to this white man who identifies her with the Jezebel stereotype, stating very clearly and sharply, “*But as you see, Mr. Olsen, I am not for sale. Not to you. Not to any white man. I don’t want to be owned by anyone. Even by you... I will not marry you under any circumstances*” (Larsen, 1928: 93). This approach brings Helga closer to her race, the Black race. At this point in the work, Helga’s discourse foreshadows that she will marry a black man. Her return to America under the pretext of her friend’s wedding resembles the mulatto character’s back-and-forth journey between blackness and whiteness, similar to her self-identity definition, her journey between Europe and America reminds the reader of her in-betweenness

While in Denmark, she realizes that she cannot escape from her racial identity and uncertainty. Although she does not fully understand how her expression of sexuality relates to her racial identity, she learns that such relationships are best understood by being in different places. If she had only been in Harlem, she would not have had such a perception. In fact, she did not only come from America to Europe, but also different cultures and physical places enabled her ideas and mind to travel and change.

As her aunt adorns Helga with clothes and jewelry to introduce her to the Copenhagen society, Helga sees herself as “*a strange breed of dog proudly parading*” (Larsen, 1928:75). Her aunt told her to wear something lighter and brightly colored and states, “*you are a foreigner, and you are different, you should wear bright things that will bring out your beautiful cute brown skin, striking things, exotic things*” (Larsen, 1928: 73). She marginalizes Helga in the context of race and sexuality by saying “*You have to make an impact*” (Larsen, 1928: 74). Helga allows her aunt and uncle to exhibit her as a sexual object. In terms of clothing, touches such as short dresses, pendulum earrings and sexy shoes are used that will make her look very sexy. Charles Scruggs interprets Helga as “*a personality who uses her sexuality as a form of power,*” but Helga also blinds her own desires. Although Axel Olsen’s painting reflects Olsen’s own sexual fantasies, it also depicts what Helga does not see in herself, “*a product of her desires*” (2007: 87). Anthony Dawahare notes that Axel’s painting “*underlines how she replicates the racist fantasy of black women as jezebel*” (2006: 27). For Helga, the image in the painting is “*a disgusting sexual creature*” (Larsen, 1928: 89).

In Denmark, people are friendly and polite towards her, but Helga gets bored of the attention and says, “*It’s like I have horns.*” By thinking “*I have three legs,*” (Larsen, 1928: 88) she shows her discomfort with the environment and that she does not belong to there. She tries to analyze the concepts of twoness (in betweenness) or double consciousness and her hybrid character in two different environments, two different countries, two different societies, and two different moods. Her conceptualization of the problems and solutions replicates the way the economies of slavery and capitalism produced racial ideologies that took physical attributes (genital organs, hair texture, skin color, skull size) as indicators economic function and market value of human beings (Dawahare, 2006; 28).

From an intersectionality perspective, Helga’s questioning “*highlights the inherently political nature of knowledge production and reception*” of blackness and black women (May, 2015: 35). Therefore, intersectionality requires us to approach the production of knowledge, and its ownership located in multiple interpretive locations and horizons. Helga’s attempt to access information through multiple venues and tools is important in terms of intersectionality. Because it shows how social order, knowledge production and ontological meaning are distorted by single-axis logic. These are initiatives that should be located in different places and should also be in the sense of social justice, democracy and flexible solidarity. Intersectional approach requires reconceptualizing the concepts of citizen subject. It also allows us to understand that Helga’s journey is ontologically pluralistic, not only in the sense of multiple identities but also in a spatial and relational sense. Crenshaw’s

and CRC's spatial metaphors, the idea that social power and hierarchy can be thought of as spatial, Helga's visits to different spaces (she is found in five different places throughout the novel) are the result of her effort to define, question, make sense of intersectional forces and reach a conclusion. It is possible to explain this with James A. Tyner's statement that "*geographic necessity lies at the heart of every struggle for social justice*" (2007: 219).

Her journey from the Southern Black college Naxos to Chicago, then Harlem, and finally Denmark before returning to the American South illustrates how different geographical and social contexts reshape the expression and reception of her identities. Each location reconfigures how her intersecting identities are perceived and valued. In Denmark, portraying her as exotic and overly sexualizing her black body or race both objectifies her and emphasizes her identity as a human. Because of the troubled and exploited past of the black race, Helga desires a world outside the definition of history, but she learns the truth that it is impossible to escape history. However, Helga can perceive the world as more than simply plural: different elements, ideas, identities, belongings can be in conflict.

Quicksand begins with a very carefully written and designed scene, "*a young girl in her twenties, with narrow, sagging shoulders and slender, but shapely, arms and legs*" (Larsen 1928:2) and "*sitting alone in the room, which was softly dim at that time of day, eight in the evening,*" (Larsen, 1928: 1) which seems to fit the light and the frame perfectly, but not the environment in which it is located. The novel, which begins with a colorful and visual depiction of the dormitory room in which Helga stays at the Naxos educational institution, adds different colors and exotic elements such as the Chinese carpet and Marmaduke Pickhtall's novel "Said the Fisherman" to the character of the room. This depiction presents an approach to Helga's search for identity and her position of otherness, where the economic and political elements that oppress her, combined with race and sexuality, produce a universal oppression. To support this, she offers a general-to-specific descriptive approach. The description of the room continues with the description of Helga's physical beauty. Helga is the embodiment of the "black is beautiful" philosophy in *Quicksand*, which was the focus of the Harlem Renaissance poets, under the influence of the naturalism movement:

"A sharply beautiful countenance, her skin like yellow satin distinctly evident, she (Helga) was, to use a common word, attractive. Her black very wide eyebrows, her soft but piercing black eyes and her delicate and sensitive lips slightly bent down and her beautiful mouth would immediately attract the attention of an observer; Although his nose was beautiful, his ears were very elegantly made by a master, and his curly coal-black hair was thick and always swept to the sides." (Larsen, 1928: 11-12)

Larsen skillfully uses the character of woman's nature and spontaneity of poetry in prose and aims to highlight her character with her beauty and femininity within a political consciousness. In order to make peace with herself and find her true self, Helga had to interact with both races and the values they represent. For this reason, when she comes to Naxos with the aim of improving her own race, she concludes that she must move away from the values system and places that the black race and the history of the South are intertwined with her character and identity. First, she must help herself and solve her own individual problem, thus the problem of race, women and identity. There were many reasons why she left Naxos and felt the "other," but James Vayle was one of the important ones.

Helga and Vayle both start teaching at Naxos and later get engaged, but the relationship, which lacks true love and passion, is disrupted by the importance given to family by the black bourgeoisie, Vayle's family: Helga's parents separated and left Helga with her uncle. Vayle's parents want a bride-to-be whose family history, tradition, and culture are similar to their own. Moreover, as much as Helga hates the South and Naxos, Vayle loves it as much. He regards himself as one of the Naxos family. James Vayle represents "*trivial hypocrisies and, perhaps unintentionally, careless cruelties committed as part of Naxos' wealth-raising policies*" (Larsen, 1928: 40). According to Anthony Dawahare, Naxos "*is not the center of liberal humanism or social reform, but a capitalist industrial enterprise*" (Larsen, 2006: 25). In Dawahare's definition, it is possible to see that economic policies are more effective than race, social class and gender in the Naxos educational institution. The novel describes Naxos as an industrial machine:

"The teachers and students here are produced according to the mold set by the white man. Teachers and students at Naxos were subjected to a dual process, because it did not tolerate any innovation and individuality. Ideas were rejected and open hostility was shown to any person or people who dared to suggest any idea. Exuberance and punctuality, if not actually suppressed, were at least openly excluded as inappropriate traits of ladies or gentlemen." (Larsen, 1928: 4)

The school and the economic production policy it undertakes can be read as the application of the ideology of Taylorism. Just like Taylorism, the educational institution Naxos will produce uniform fabricated products. Under maintained pressure, Helga feels alienated from her commodified teaching role.

Helga critiques limitations of various social movements—particularly how racial uplift philosophies often neglect gender concerns, while feminist spaces frequently ignore racial dynamics. Her dissatisfaction with the assimilationist approach of Naxos to racial advancement demonstrates her understanding that addressing one aspect of identity without considering others is insufficient. Her boyfriend James Vayle represents

traditionalism, with his family, who embrace Naxos and the values of the South, but when the subject of getting married and having children comes up, Helga objects, saying “*why should we bring more unwanted and tortured black people to America*” (Larsen, 1928: 35). Vayle, on the other hand, expresses the idea of patriarchy and eugenics as a natural consequence of racial upgrading policies in the African American political patriarchy-oriented world of thought in the twentieth century:

“Don’t you see that if we—that is, people like us—don’t have children, others will continue to have them? Representatives of the upper-class race are infertile. Few upper-class blacks have children, and each generation lives with the obstacles brought by the previous generation: lack of money, lack of education, and their past. I have very strong feelings about this. If our race is to go anywhere, it is us educated people who should have children.” ((Larsen, 1928: 6)

She will eventually break up with Vayle and leave Naxos. Thanks to Vayle and her family, Helga constantly experiences the state of “double consciousness” suggested by W.E.B. Du Bois because Helga always looks at herself through the eyes of others and, as in the definition, “*wants to measure her own soul (and self) using the tape measure of the world that looks at her with pity and mercy*” (Du Bois 1903: 3). Her relationship with Vayle also reminds us of the fact that male and female black writers had different ideological and political goals in the Harlem Renaissance.

Helga like her best friend Anne Grey who leaves in New York becomes one of the female characters that best represents the idea of double consciousness. In *Uplifting the Race* (1996), Kevin Gaines demonstrates the tragic difficulty of the double consciousness “ideology of elevating the race; *“the ongoing struggle against dominant white ideologies and the intellectual commitment to white people’s definition and construction of blackness”* (1996: 9). Helga is the embodiment of this struggle. Mulatto, as a character, experiences duality and even multiplicity at every moment, and wants to escape from this situation and struggle to exist with the choice of self and identity she herself defines. In doing so, it emphasizes multiple elements of intersectionality such as race, gender, economy, and class. In this context, intersectional theory requires the creation of structural changes in order to make sense of Helga Crane’s epistemic and ontological existence because, as May emphasizes, epistemic and ontological ties are not only ties with individual solutions, but also structural (2015: 46).

In *Quicksand*, “double consciousness” includes two different personality forms in the individual who sees oneself through the eyes of society. African Americans’ complex feelings toward whites—such as opposing everything the white man stands for while paradoxically imitating him—are frequently expressed

in African American literature. The same paradox manifests itself in Helga because she has white blood and paradoxically approaches the characteristics of both races. However, for Helga, a situation that we can call “passing” occurs because it is easier for her to be identified as black. The narrator says of Helga, who went to Chicago by train, that “*she sat next to her own race, which seemed to increase her discomfort*” (Larsen, 1928: 98). Because Helga has not yet decided whether she belongs to this race or not. Sometimes she feels black and sometimes white. While in Copenhagen, she displays complete black racial pride and says, “*I miss home, not America, but black people*” (Larsen, 1928: 98). When she states that “That’s the problem,” she expresses her longing for her black side. *Quicksand* consistently engages with Helga’s economic precarity and how her financial situation interacts with her racial and gender identity. Her temporary financial security in Denmark comes at the cost of being exoticized, demonstrating how class privilege cannot erase racial marginalization. This emphasizes the need for multiple axes approach to analyze the situation of black women in their fight for justice and equality.

When Helga’s experience is read from an intersectional perspective, we can see how epistemic power and violence of capitalism and modernism are intertwined with historical facts. We also notice how it manifests itself in today’s world as exploitation, assimilation and even genocide, shown by markers such as race, gender, sexuality, class and ability. Helga has internalized the transformation of the economic category - black labor value - into the metaphysical concept of black value. Sometimes she says that she is different from black people and that this difference is more than color. She expresses that she feels where she belongs when she returns to Harlem for Anne Grey’s wedding:

“These were her people. Now she understands very well that nothing could change this... How foolish she had been to think that another country, other people, would free her from her ties to these mysterious, terrible, magnificent and lovable black crowds. These bonds were spiritual bonds. The bonds were not simply summed up by the color of her skin. It was deeper. It’s deeper than any of these.” (Larsen, 1928: 101)

In this passage where she describes her people, when viewed from the perspective of intersectionality theory and praxis, we witness that Helga objectively embraces all the good and bad characteristics of her race. She emphasizes that these different characteristics are indispensable elements that constitute to be the individual’s self and personality. A person can be both awful and lovable.

Both/and, one of the principles of intersectionality, is embodied in Helga throughout the novel. She questions black people, the South, and racial issues in both positive and negative ways. At

first, Helga has a hatred for the South and the values the South represents, because she sees herself as white, or feels that she does not fully belong to this society and place:

"She has been teaching in Naxos for almost two years, at first she had the keen joy and pleasure of immature people who dream of doing good to people of their own race. But this taste gradually disappeared and was replaced by a deep hatred for the petty hypocrisies and careless cruelties that were, perhaps unintentionally, part of Naxos' policy of uplifting the black race." (Larsen, 1928: 5)

According to Helga, Naxos was an assimilatory institution, which she sees as *"a great knife with cruelly sharp edges that cut all students mercilessly according to a mold, the white man's mold"* (Larsen, 1928:4). Her thoughts and feelings about Naxos reflect an ideology. Helga makes value judgments about the black race politically, as well as issues such as race, sexuality, and religion, and problematizes wrong value judgments and practices. For Helga, Naxos is no longer a school, but a monster turned into a machine. In this institution, *"teachers and students are subject to a very serious monitoring process, and it is a place where innovation and individuality are not tolerated"* (Larsen, 1928:14). Black people growing up in Naxos know what is expected of them and act accordingly. This type of behavior eliminates *"fun and difference"* (Larsen, 1928:15).

The headmaster Robert Anderson introduces Helga as someone who *"enjoys the rare things in life, has values, proportion, and discretion"* (Larsen, 1928:21), but her subconscious leads her to articulate the educational doctrine of Naxos, a symbolic reflection of the Saxon college, *"you are a lady, you have honor, and you have lineage"* (Larsen, 1928:21). Anderson's behavior can be explained by the fact that intersectionality attends to and questions normativity, the invisible effects and workings of privilege, and transparent zones of power and subjectivity, while at the same time emphasizing implicit, unarticulated and unspoken yet functional and formative logics.

The word lineage causes great anxiety and pain in Helga. Anderson's reference to genetics formulates biology as destiny and reflects the ideal of creating an institution in which blacks can create themselves (Hostetler, 1990: 38). Leaving Naxos as if she is escaping from there, Helga first goes to Chicago to borrow money from her white uncle, Uncle Peter, but her uncle does not meet her. She manages with the money she has for a while and finds a job after various efforts. From there she goes to Harlem. At first, Harlem seems like heaven to her, but later she feels claustrophobic there and wants to escape from that environment.

For this reason, she decides to go to Denmark, where she learns that the restrictions and perspectives on the black race are disturbing, albeit in different forms. When she returns to

Harlem after rejecting Mr. Olsen's marriage proposal, she meets the former school principal Dr. Anderson. Dr. Anderson kisses Helga under the influence of alcohol; This event leads to the fact that Helga must release her hitherto suppressed desires and confess her feelings to herself. But when Anderson apologizes the next day and expresses that he does not want to do this, Helga seduces the Baptist minister Pleasant Green and marries him, returns to the South that she hates and once she said *"God forbid. I would never want to work anywhere in the South again!"* She returns to the South, where she says, *"I hate the South"* (Larsen, 1928:23). Marrying Green does not help her escape the racism she has internalized.

Her marriage to Pleasant Green frees her from the Jezebel stereotype. In her new role and position, Helga embraces the policies of raising her race and advises the women who come to her husband's church to get rid of oppression by teaching them about middle-class values, "beauty" and "hygiene." Her purpose in doing this is that her subconscious urge to escape from being a working-class black individual. However, the rural poor black woman, who is crushed under the grip of poverty and ignorance, does not pay much attention to these ideas as a result of having many children and having an oppressive man. In fact, the analysis of intersectionality embodied in Helga is *"an epistemological practice and an ontological framework, as well as a political orientation based on solidarity and collective struggle"* (May, 2015: 48). When Helga's behavior is read through the lens of intersectional theory, it emphasizes how black women have to face indifference, ignorance and silence due to their social position. Clearly asymmetrical patterns of opportunity experienced by black women in relation to their social position and dominant gaze resulted in material and epistemological inequality.

Towards the end of the work, Helga's settlement in the South after various journeys and searches emphasizes that geography is also destiny. In the South she *"becomes a person of some importance, as a priest's wife. partly"* (Larsen, 1928: 123). At first, this marriage for Helga was *"a purely spiritual union" that "compensated for all her previous humiliations and disappointments"* (Larsen, 1928:123). Feeling at peace spiritually brought her *"back to her youthful desire and enthusiasm to uplift her people"* (Larsen, 1928:123). At the end of the novel, Helga is physically and biologically trapped and pregnant with her fifth child. Her poor health turns her into a tragic woman rather than a tragic mulatto, and emphasizes that many values are actually illusions, because she no longer loves her husband, whom she thought she loved and valued, and he does not seem very "pleasant" to her. Not only the priest, but also the white man's religion he represents no longer satisfies Helga.

“Everything in her mind was hot and cold, crashing and spinning. There were dreams in her weakened, fragile body. Chaotic noise. She saw what religion had done to her with its blinding curtain, with her eyes that could look around and were shocked. Ironically, she thought, she couldn’t blame God, now that she knew she wasn’t there anymore... That’s what Helga had decided. Who led the entire black race in America to foolishly believe in the white man’s god?” (Larsen, 1928: 134-7)

However, her happiness here is short-lived and the South absorbs her like a swamp. When Helga’s ontological journey is evaluated in terms of intersectionality, it leads to the idea that the issue is not just race, or in Du Bois’s term, double consciousness, but that components of the events such as status, economy, and oppressive power should be used in questioning. Intersectionality has shown that a kind of struggle for belonging, and existence must be understood and that the problem must be viewed from a multiple-axis perspective. Helga’s tragic ending in the rural South, trapped in cycles of pregnancy and religious fundamentalism, serves as Larsen’s critique of any single “solution” to the complex problems created by intersecting oppressions. The novel suggests that without addressing systemic inequalities across multiple dimensions, individual escape routes prove temporary or illusory.

Conclusion

An intersectional analysis of “Quicksand” reveals how Helga’s journey fundamentally challenges singular, essentialist conceptions of Black identity through her continuous processes of questioning, recognizing, confronting, and seeking remedies to the multilayered forces of oppression that constrain her life. Her narrative trajectory embodies what W.E.B. Du Bois termed double consciousness. Her narrative trajectory disrupts politically constructed notions of monolithic Blackness and instead articulates what we might understand as a form of flexible solidarity—one that acknowledges internal differences while maintaining political cohesion against systemic inequities. Larsen extends Du Bois’s framework by demonstrating how Helga experiences not merely a “twoness” but a multiplicity of contested identities at the intersection of race, gender, class, sexuality, and geography.

The intersectional lens proves particularly illuminating when examining the complex interplay between religion and sexuality in Helga’s life. Her seemingly contradictory decision to marry a rural Southern preacher after navigating five distinct sociocultural environments—ultimately facing likely death through repeated childbearing—represents not simply personal defeat but a profound illustration of how religious institutions and sexual politics function as interlocking domains of power within Collins’ matrix of domination. This final chapter of

Helga’s life demonstrates how the boundaries of Blackness remain fluid and contested, shaped by geographic location, social class, gender expectations, and religious structures that simultaneously offer community while imposing new constraints.

Larsen’s nuanced portrayal of sexual politics merits special attention within this intersectional framework. Published during the height of the Harlem Renaissance—a movement that simultaneously celebrated Black artistic expression while wrestling with questions of authentic representation—“Quicksand” confronts the particular challenges facing Black women whose bodies were historically hypersexualized under the white gaze while simultaneously subjected to respectability politics within their own communities. Alain Locke’s vision of the “New Negro” as articulated during this cultural renaissance often centered masculine expressions of racial uplift and artistic freedom, while figures like Helga found themselves navigating more complex terrain where sexual expression could represent both liberation and potential exploitation.

By applying intersectional theory to Larsen’s work, we gain several critical insights: First, we recognize how the novel anticipates contemporary understanding that oppression operates not through separate, distinct systems but through mutually reinforcing structures that cannot be disentangled from one another. Second, we see how Helga’s shifting geographical and social positions generate different epistemological standpoints that reveal particular aspects of power structures often invisible to those with more privileged positions. This ontological and epistemic struggle against dominant ideologies—both white supremacist structures and patriarchal forces within Black communities—positions Helga’s journey as a profound critique of essentialist identity politics emerging during the Harlem Renaissance period.

Following intellectuals like Anna Julia Cooper, who decades earlier had insisted on Black women’s unique standpoint and the necessity of their voices in racial uplift discourse, Larsen’s novel illustrates how potential for solidarity emerges not from essentialist identity categories but through recognition of common political interests across difference. The text engages critically with contemporaries like Marcus Garvey and his Black nationalist politics, offering through Helga’s experiences in Denmark a nuanced exploration of how internationalist perspectives might both illuminate and complicate racial solidarity movements.

This intersectional reading thus enriches our understanding of Larsen’s artistic achievement, revealing “Quicksand” as a text that presciently articulates how identity categories are not fixed biological essences but socially constructed positions within complex power relations. By situating the novel within

its Harlem Renaissance context alongside luminaries like Langston Hughes, Zora Neale Hurston, and Claude McKay, we can appreciate how Larsen's focus on a female protagonist negotiating multiple, overlapping oppressions represented a distinctive contribution to the period's cultural production. The novel's seemingly pessimistic conclusion actually offers profound commentary on how collective liberation requires addressing multiple, interlocking systems of domination simultaneously—a theoretical insight that would not be formally articulated by Kimberlé Crenshaw, bell hooks, and Patricia Hill Collins until decades after Larsen's groundbreaking work, establishing “Quicksand” as not merely a significant literary achievement but a pioneering theoretical intervention in its own right.

Ethical Declaration

In this study, all the rules stated in the “Higher Education Institutions Scientific Research (Türkiye) and Publication Ethics Directive” were followed.

Ethics Committee Approval

The author declare that the research is one of the studies that does not require ethical committee approval.

Conflict of Interest and Financial Contribution

No funding has been declared by the author.

References

- Altindis, Hüseyin. Sosyal Eleştiri Kuramı Olarak Kesişimsellik ve Afro-Amerikan Kadın Yazını: Irk, Sınıf ve Cinsiyet. Kriter Yayınevi, 2023.
- Carby, Hazel. *Reconstructing Womanhood: The Emergence of the Afro-American Woman Novelist*. New York: Oxford UP, 1987.
- Cho, Sumi, Kimberlé Williams Crenshaw ve Leslie McCall. “Toward a Field of Intersectionality Studies: Theory, Applications, and Praxis” *Signs*, Vol. 38, No. 4, Intersectionality: Theorizing Power, Empowering Theory, 2013: 785-810
- Collins, Patricia Hill. *Intersectionality as Critical Social Theory*. Durham: Duke University Press, 2019.
- , *Black Feminist Thought: Knowledge, Consciousness, and the Politics of Empowerment*, 2000, Routledge.
- Dawahare, Anthony. The Gold Standard of Racial Identity in Nella Larsen's “Quicksand and Passing” *Twentieth Century Literature*, Vol. 52, No. 1 (Spring, 2006), pp. 22-41.
- Dill, Bonnie Thornton. “Intersections, identities, and Inequalities in Higher Education,” in B.T. Dill and R. Zambrana (eds), *Emerging Intersections: Race, Class, and Gender in Theory, Poicy, and Practice*. New Brunswick, NJ: Rutgers University Press, 2009: 229-252.
- Dill, Bonnie T, and Ruth Enid Zambrana (eds). *Emerging Intersections: Race, Class, and Gender in Theory, Poicy, and Practice*. New Brunswick, NJ: Rutgers University Press, 2009: 229-252.
- Du Bois, W.E.B. 903, *The Souls of Black Folk*, Chicago: Bedford Books, 1997.
- duCille, Ann. *The Coupling Convention: Sex, Text and Tradition in Black Women's Ficiton*. Oxford University Press, 1993.
- , “The rise of black feminist literary studies” in *The Cambridge Companion to Feminist Literary Theory*, ed.Ellen Rooney, Cmbridge University Press, 2006, pp. 29-53.
- Gaines, Kevin K. *Uplifting the Race: Black Leadership, Politics, and Culture in the Twentieth Century*, Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1996.
- Hostetler, Ann E. “The esthetics of Race and Gender in Nella Larsen's Quicksand” *PMLA*, 105.1 (January 1990): 35–46.
- Grzanka, Patrick R. *Intersectionality: A Foundations and Frontiers Reader*, Routledge, 2014.
- Jordan-Zachery, Julia. “Am I a Black Woman or a WomanWho IsBlack. A Few Thoughts on the Meaning of Intersectionality.” *Politics and Gender* 3(2), 2007: 254-263
- Kaplan, Carla. *Quicksand: Autoritative Text, Backgrounds and Contexts, Criticism*. New York: W.W. Norton & Company, 2020.
- Larsen, Nella. *Quicksand*. New York: Alfred A. Knopf, 1928.
- MacKinnon, Cahtarine A. “Intersectionality as a Method: A Note” *Signs* 32.4, 2013: 1019-1030.
- May, Vivian. M. *Pursuing Intersectionality, Unsettling Dominant Imaginaries*. New York: Routledge, 2015.
- McCall, Leslie. “The Complexity of Intersectionality” *Signs*, Vol. 30, No. 3 (Spring 2005), pp. 1771-1800.
- Monda, Kimberly. “Self-Delusion and Self-Sacrifice in Nella Larsen's Quicksand” *African American Review*. Vol. 31, No. 1 (Spring, 1997), pp. 23-39.
- Nash, Jennifer. *Black Feminism Reimagined After Intersectionality*, 2019, Duke University Press.
- , “Home Truths` on Intersectionality” *Yale Journal of Law and Feminism*, Vol. 23, No. 2, 2011: 445-470.
- Nemmers, Adam. Much Ado about a Thing: A Materialist Reading of Nella Larsen's Quicksand. *South Central Review* Johns Hopkins University Press Volume 41, No 3, (Fall 2024), pp. 42-59
- Scruggs, Charles “Sexual desire, modernity, and modernism in the fiction of Nella Larsen and Rudolph Fisher” in *The Cambridge Companion to Harlem Renaissance*, ed. George Hutchinson, Cambridge University Press, 2007, pp. 155-170.
- Tyner, James A. *America's Strategy in Southeast Asia: From the Cold War to the Terror War*. 2007, Boulder, CO: Rowman & Littlefield.

DOI: 10.26468/trakyasobed.1651930

Trakya University Journal of Social Sciences, 27(1), 95-107, 2025

Çifte Yarar Hipotezi Bağlamında Çevresel Vergilendirme - İşsizlik İlişkisi: Panel VAR Analizi

The Relationship Between Environmental Taxation - Unemployment in the Context of Double Dividend Hypothesis: Panel VAR Analysis

Doç. Dr. Umut Akduğan*¹, Öğzür Aydın²¹Trakya Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü, Mali İktisat Anabilim Dalı, Edirne, Türkiye²Trakya Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Edirne, Türkiye

ÖZ

Çevresel tahribatların minimize edilmesi, doğal kaynakların korunması ve daha yaşanabilir sağlıklı bir çevre için uygulanan çevresel vergiler oldukça önemli bir role sahiptirler. Çevre vergileri ile elde edilecek çevresel yararın yanında; bir diğer önemli sorun olan işsizlik ile mücadele edilebileceği düşüncesi giderek önem kazanmaya başlamıştır. Çifte yarar hipotezi olarak adlandırılan bu durum; emek ve sermaye üzerinden alınan vergilerin istihdamı olumsuz etkilediğini, çevresel vergi gelirlerinin bu üretim faktörlerindeki vergilerin azaltılmasında kullanılmasıyla ortaya çıkan istihdamı artırıcı etkiyi açıklamaktadır. Bu bağlamda çalışmada genel olarak, çevresel vergilerin sürdürülebilir kalkınma üzerindeki rolü ve bu doğrultuda belirlenen politika ve hedeflerin üzerinde durulmuştur. Çevresel vergilerin çifte yarar hipotezi kapsamında değerlendirildiği çalışmada, çevre vergilerinin istihdam üzerindeki etkisi panel zaman serileri ile analiz edilmiştir. Panel eşbütünleşme ve panel VAR modellerinin kullanıldığı ampirik analizde elde edilen bulgular, çevresel vergilerin istihdamı pozitif etkilediğini göstermektedir. Dolayısıyla, incelenen dönem ve ülkeler kapsamında çifte yarar hipotezinin geçerli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar kelimeler: çevresel vergiler, çifte yarar hipotezi, istihdam, panel VAR

ABSTRACT

Environmental taxes play a crucial role in minimizing environmental degradation, conserving natural resources, and creating a healthier and more livable environment. In addition to the environmental benefits that can be achieved through environmental taxes, the idea that they can also help combat another significant issue—unemployment—has gained increasing importance. This situation, known as the “double dividend hypothesis,” explains that taxes on labor and capital negatively affect employment, while the revenue from environmental taxes can be used to reduce the tax burden on these production factors, resulting in an employment-boosting effect. In this context, the study focuses on the role of environmental taxes in sustainable development and the policies and goals set in this regard. In the study, where environmental taxes are evaluated within the framework of the double dividend hypothesis, the impact of environmental taxes on employment is analyzed using panel time series. The empirical analysis, employing panel cointegration and panel VAR models, shows that environmental taxes have a significant and positive effect on employment. Therefore, it can be concluded that the double dividend hypothesis holds true for the period and countries under review.

Keywords: environmental taxes, double dividend hypothesis, employment, panel VAR

*Bu makale, Doç. Dr. Umut Akduğan'ın danışmanlığında Öğzür Aydın tarafından hazırlanan “Çevresel Vergilendirme ve İşsizlik: Çifte Yarar Hipotezi Açısından Bir Değerlendirme” başlıklı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

*Sorumlu Yazar/Corresponding Author: Doç. Dr. Umut Akduğan

E-posta: umutakdugan@trakya.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0001-8659-541X

Geliş Tarihi/Received: 05.03.2025

Kabul Tarihi/Accepted: 13.06.2025

Yayınlanma Tarihi/Publication Date: 30.06.2025

Atıf/To cite this article: Akduğan, U., & Aydın, Ö. (2025). The relationship between environmental taxation - unemployment in the context of double dividend hypothesis: panel VAR analysis. *Trakya University Journal of Social Sciences*, 27(1), 95-107.

©Telif Hakkı 2025 Yazar. Trakya Üniversitesi adına Galenos Yayınevi tarafından yayımlanmaktadır. Creative Commons Atıf (CC BY) Uluslararası Lisansı ile lisanslanmaktadır. Copyright © 2025 The Author. Published by Galenos Publishing House on behalf of Trakya University. Licensed under a Creative Commons Attribution (CC BY) 4.0 International License.

EXTENDED ABSTRACT

The accelerated economic growth driven by industrialization, global population growth, and changes in production and consumption patterns have led to the irresponsible use of scarce resources and an increase in environmental risks. As the importance of environmental issues has grown, concepts such as green economy, circular economy, and sustainability have come to the forefront, and environmental taxes, among other financial tools, have been used to raise environmental awareness and shape economic activities in this direction. Environmental taxes play a significant role in minimizing environmental degradation, conserving natural resources, and creating a more livable and healthy environment. Along with the environmental benefits that can be achieved through environmental taxes, the idea that they can also help combat another major issue, unemployment, has gained increasing importance. This situation, known as the “double dividend hypothesis,” explains that taxes on labor and capital negatively affect employment, and the revenue from environmental taxes can be used to reduce the tax burden on these production factors, resulting in an employment-boosting effect. In this context, the study focuses on the role of environmental taxes in sustainable development and the policies and goals set in this regard. In the study, where environmental taxes are evaluated within the framework of the double dividend hypothesis, the impact of environmental taxes on employment is analyzed using panel time series. In this context, the study uses data from 29 OECD countries from 1994 to 2021, and the relationship between environmental taxes and employment is examined using panel cointegration and panel VAR models. First, the stationarity of the series related to environmental taxes (EMP) and employment (ET) is examined using the second-generation unit root tests, specifically the Pesaran (2003) panel unit root test (CADF). The results of the CADF unit root test indicate that the level values of both variables are non-stationary, while their first differences are stationary. Therefore, the relationship between the environmental taxes and employment variables, both of which are stationary at the first difference, is analyzed using the panel cointegration test, which considers long-term relationships. At this stage, the second-generation panel cointegration test developed by Westerlund (2007) is used. The Westerlund (2007) panel cointegration test did not find a long-term relationship between the EMP and ET variables. In the case of no cointegration relationship between the two variables or when the variables are stationary at different levels (for example, one being $I(0)$ and the other $I(1)$), a VAR model can be established by taking the differences of the variables, and the dynamic relationships between the variables can be examined through the estimation of the VAR model. Accordingly, a panel VAR model with the first differences of the EMP and ET variables, which are stationary at first difference according to the second-generation panel unit root tests, was established and estimated. After determining the appropriate panel VAR model, the panel Granger causality test was applied to identify the causal relationships between the variables. The results of the panel causality test show a unidirectional causality from environmental taxes to employment. Additionally, the results obtained from the impulse-response functions support the causality test results. When all the results are evaluated, it is concluded that environmental taxes have a significant and positive impact on employment, meaning that an increase (decrease) in environmental taxes leads to an increase (decrease) in employment. The empirical findings indicate that environmental taxes have a significant and positive effect on employment. Therefore, it can be concluded that the double dividend hypothesis holds true for the period and countries under review. Based on the findings, it is clear that environmental tax reforms, particularly environmental taxes, can be an effective tool in reducing unemployment. Considering the positive impact of environmental tax reforms on employment, OECD countries should continue to benefit from environmental taxes and other environmental financial tools. In this context, OECD countries should implement more comprehensive and detailed environmental financial regulations suitable for their economic structures, with the aim of serving as examples and leaders, especially to countries facing high unemployment issues. In this way, a double dividend can be achieved by increasing employment. To this end, environmental taxes should be given more space in the tax systems of countries, the tax burden on labor and capital should be alleviated, and the fight against unemployment should become more widespread.

Giriş

Sanayileşme ile hızlanan ekonomik büyüme, küresel nüfus artışı ve üretim-tüketim değişimleri, kıt kaynakların bilinçsiz kullanımına yol açmış ve çevresel riskleri artırmıştır. Çevresel sorunların önemi arttıkça, yeşil ekonomi, döngüsel ekonomi ve sürdürülebilirlik gibi kavramlar gündeme gelmiş ve

çevresel bilinci artırarak ekonomik faaliyetlerin bu doğrultuda şekillenmesi amacıyla çevre vergileri gibi mali araçlar kullanılmaktadır.

İlk başta çevre sorunlarını azaltmak için uygulanan çevre vergileri, “negatif dışsallıklar teorisi” ve “kirleten öder ilkesi” çerçevesinde etkin bir araç olarak kabul edilmiştir. 1990’lı

yıllarda ise çevresel vergilerin istihdamı ve ekonomik büyümeyi olumlu etkilediği fikri olan çifte yarar hipotezi gündeme gelmiş ve vergi uygulamalarının önemli bir parçası haline gelmiştir (Çiçek ve Öz, 2024:270).

Gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülkede işsizlik, çevresel sorunlar gibi önemli bir konu olmuştur. İşsizliğin artmasında, emek ve sermaye üzerindeki yüksek vergilerin etkisi büyüktür. Bu nedenle, emek ve sermaye vergilerinin istihdamı azaltıp işsizliği artırdığı ve bu sorunun çözümünde çevre vergilerinin kullanılmasının gerektiği düşüncesi önem kazanmıştır. Çevresel vergiler ile istihdam arasında sıkı bir ilişki olduğu ve çevre vergilerinin işsizlikle mücadele ederek istihdamı artıracağı fikri günümüzde yaygınlaşmaktadır. Çevre vergilerinin istihdamı artırabileceği yönündeki çifte yarar hipotezi, literatürde birçok çalışmaya konu olmuş ve bu çalışmaların bazıları hipotezin doğru olduğunu, yani çevresel vergilerin istihdamı olumlu yönde etkilediğini desteklemektedir. Ancak bazı çalışmalar da çevre vergilerinin istihdamı artırma potansiyeli olmadığını belirtmektedir. Dolayısıyla çifte yarar hipotezine yönelik tartışmalar ve çalışmalar çoğalarak devam etmektedir.

Temelde çifte yarar hipotezi, elde edilmiş olan ikincil faydanın, genellikle KDV gibi dolaylı vergilerin yanında gelir vergisi ve sosyal güvenlik katkıları gibi doğrudan vergilerin azaltılmasıyla istihdamda bir artış yaratmasını ifade etmektedir. Bu kapsamda çifte yarar olgusunun; karbon vergilerinin matrahlarının kapsamlı yapısı nedeniyle gelir ve/veya kurumlar vergileriyle ikame edilebileceği ve dolayısıyla bu vergilerden elde edilen gelirlerle vergi yüküne ve gelir kaybına yol açmadan çevreci ve bozucu etki yaratan vergilerin telafi edilmesinin mümkün olacağı yaklaşımıyla tasarlandığı belirtilmiştir (Özden, 2016:506).

Bu çalışmada, çevresel vergilerin istihdam üzerindeki etkisi ekonometrik yöntemlerle incelenmiş, çifte yarar hipotezi, çevresel mali araçların sürdürülebilir kalkınmadaki rolü ve bu doğrultudaki politikalar ele alınmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde çifte yarar hipotezinin teorik temelleri, üçüncü bölümde literatür taraması, dördüncü bölümde model ve veri tanıtımı, beşinci bölümde ise ekonometrik yöntem ve bulgular açıklanmıştır. Çalışma, sonuç bölümünde tartışılan bulgularla tamamlanmaktadır.

Çifte Yarar Hipotezi'nin Teorik Temelleri

Neoliberal doktrinde gelir ve kârların vergilendirilmesi, piyasada bozucu etkilere neden olan unsurlar olarak değerlendirilmektedir. Bu konudaki olumlu ekonomistler bile ücret üzerinden alınan vergilerin istihdamı azalttığını dile getirmektedirler. Bu bağlamda ücret gelirleri üzerine uygulanan vergilerin azaltılmasının istihdam ve çalışma isteğini artıracağını ve kârlar üzerine uygulanan vergilerin azaltılmasının da yatırımların artmasına neden olacağı ifade edilmektedir. Dolayısıyla bu

ifadeler çerçevesinde söz konusu gelirler üzerindeki vergisel yükün azaltılması toplumsal refahı artırarak ekonominin daha verimli işlemlerini mümkün hale getirecektir. Buradan hareketle çevre vergilerinin “çifte karlılık/yarar/kazanç” (double dividend) sağlama potansiyeli de bu konu kapsamında ele alınmaktadır (Jamali, 2005:163).

Bir önceki bölümde belirtildiği üzere kaliteli bir çevre için kirliliği önlemek amacıyla çevre vergilerinden yararlanma fikri, 1920'lere yani Pigou'ya, önem kazanması ise 1970'lere dayanmaktadır. 1980'li yıllar ise çevre vergilerinin işgücü üzerinde bozucu etkilere neden olan diğer vergilerin yükünün hafifletilerek işsizliğin azaltılması (ikincil yarar) olgusunun gelişmeye ve tartışılmaya başlandığı yıllar olarak bilinmektedir (Hayrulloğlu, 2021:491).

Çevre vergileriyle gerçekleştirilmek istenen birincil yarar *çevre koruma işlevi* olsa da, çevre vergilerinden elde edilen gelirlerden yararlanılarak vergi sistemleri, ikincil bir işleve yönelik de tasarlanabilmektedir. Bu şekilde dışsallıkların piyasa fiyatına entegre edilerek içselleştirilmesini sağlayan vergisel stratejilerle kirliliğin önüne geçilmesiyle birlikte vergi yapısının bozucu etkileri azaltılabilmektedir (Özden, 2016:506). McKitrick (1997), çifte yarar hipotezi adıyla literatürde yer edinen bu olguyu, çevre kirliliğini önlemek amacıyla uygulanan vergilerden elde edilen gelirlerin, ekonomik sistemin başka alanlarında refah kaybının oluşmasına neden olan diğer vergilerin azaltılmasının finanse edilmesini öneren bir politika mekanizması olarak tanımlanmıştır (McKitrick, 1997: 417-418). Çifte yarar hipotezi, çevre vergilerinin çevresel alanda olumlu etkiler meydana getirdiğini ve bununla birlikte elde edilen gelirlerin piyasada bozucu etkiler yaratan vergilerin azaltılması amacıyla kullanılarak vergi sistemindeki çarpık vergileri azaltmakta ve sistemdeki çarpıklıkları düzelterek ekonomik yapıyı iyileştirdiğini vurgulamaktadır (Çetin, 2010:68).

Çifte yarar hipotezinin geçerli olabilmesi için dikkat edilmesi gereken önemli nokta; çevre vergilerinin diğer vergiler yerine veya bu vergileri azaltmak adına son derece dikkatli kullanılmasıdır. Şöyle ki toplam vergi gelirlerinde herhangi bir değişme olmadan verginin konusunun çevreyle bağlantılı vergi konularına doğru kaydırılması gerekmektedir. “Gelir-yansız” (revenue neutral) kavramına dayanan bu yaklaşım, çevresel vergi reformunu, çifte yararı sağlayacak şekilde çerçevelemektedir (Özden, 2016:506-507). Dolayısıyla gelir-yansız bir şekilde çevre vergileri yoluyla elde edilmiş olan gelirler, ekonomik verimliliği etkileyen çarpık vergileri azaltmakta ve toplumsal refahı artırıcı bir avantaj yaratabilmektedir (Çetin, 2010:68).

Çevre vergileriyle hem daha temiz bir çevrenin oluşmasını sağlamak hem de bu vergiler dolayısıyla kazanılan gelirlerin bozucu etki yaratan diğer tüm vergileri azaltarak toplumsal

refahta olumlu etkilere neden olup olmayacağı, bazı faktörlere bağlı olmaktadır. Bu bağlamda, çevre vergilerinin diğer bozucu vergilerin yerine kullanılması, söz konusu faydaların birlikte sağlanabilmesini her zaman mümkün kılmayabilir. Buradan hareketle çevre vergileri dolayısıyla çifte yararın sağlanıp sağlanamayacağı, “vergi etkileşim etkisi” ile “gelirin kullanım etkisinin” büyüklüklerine göre değişkenlik göstereceği ifade edilmiştir (Goulder, 1995:157-158; Akkaya ve Bakkal, 2005:7).

Gelirin yeniden kullanım etkisi, çevre vergilerinden elde edilen gelirlerin, çarpık vergilerin yükünü hafifletmek amacıyla kullanılmasıyla elde edilen refah kazancıdır. Vergi etkileşim etkisi ise, çevre vergilerinin üretici sektörlerde maliyet artışı ve fiyat yükselmesi ile düşük satın alma gücü, azalan reel ücretler ve emek arzı düşüşüne yol açmasıdır. Çevre vergileri, mevcut diğer vergilerle birleşerek faktör vergilerini artırarak çarpıklıkları şiddetlendirir. Bu etki, çevre vergilerinin sebep olduğu artışın önceki vergilerin saptırıcı etkisini artırarak verimlilik kayıplarına yol açmasından kaynaklanır. Kısacası, çevre vergilerinin gelir etkisi, emek arzını azaltarak vergi matrahında erozyona neden olan vergi etkileşim etkisi ile ifade edilir (Çiçek ve Öz, 2021:22-23).

Goulder (1994) çifte yarar hipotezini, “zayıf” ve “güçlü” olmak üzere iki ayrı açıdan ele alarak konuya açıklık getirmiştir. Çifte yarar hipotezinin zayıf formu, gelir yansız olarak uygulanan çevre vergilerinden elde edilecek gelirlerin, kullanım şekline kaynaklanacak olan maliyetlerin farklılıklarını karşılaştırmaktadır. Dolayısıyla zayıf form; çevre vergilerinden kazanılan gelirlerin, daha önce var olan saptırıcı vergilerin marjinal oranlarının hafifletilmesinin finansmanına yönelik kullanılması durumunun, söz konusu vergi gelirlerinin götürü olarak vergi mükelleflerine iadesinin yapıldığı duruma göre maliyet tasarrufu sağlanmasını ifade etmektedir (Goulder, 1994:4).

Goulder, bir vergi politikasının çevresel faydalarının dışında kalan maliyetleri, “*brüt maliyet*” olarak ifade ederek zayıf çifte yarar hipotezinin yukarıdaki ifadesini aşağıdaki gibi formülize etmiştir (Goulder, 1994:4).

$$C(t_E, \Delta t_x) < C(t_E, \Delta T_1)$$

Eşitsizliğe göre teriminde; () uygulanan yeni çevre vergisi ve () ise götürü vergi iadelerinden oluşan brüt maliyeti ifade etmekten; teriminde ise () uygulanan yeni çevre vergisi ve () ise bozucu vergi kesintileri nedeniyle oluşan brüt maliyeti ifade etmektedir. Buradan hareketle yukarıda da ifade edildiği gibi çevresel vergiler gelir yansız olarak uygulandığında; elde edilen gelirlerin bozucu vergilerin azaltılması amacıyla kullanılması dolayısıyla oluşan maliyet, mükelleflere götürü olarak dağıtıldığında oluşan maliyete göre daha az olmaktadır (Goulder, 1994:4-5; Çetin, 2010:70).

Ayrıca yapılan bir başka ifadeye göre ise; normal şartlar altında gelirin yeniden kullanım etkisi (YKE) pozitif ve vergi etkileşim etkisi (VEE) ise negatiftir bir durumdur. Eğer $YKE < VEE$ ise güçlü çifte yarar meydana gelmez ama zayıf çifte yarar meydana gelecektir. Şöyle ki; bozucu vergilerin hafifletilmesine yönelik olarak gelirin yeniden kullanımı ($YKE > 0$), götürü (mükelleflere gelir transferi ya da kamusal harcama yapılması gibi) bir şekilde kullanılmasına ($YKE = 0$) kıyasla daha anlamlı olmaktadır (Günaydın, 2014:119-120).

Zayıf çifte yarar hipotezine göre; çevre vergilerinin birincil faydasının hem çevresel kirliliğin önlenmesi hem de çevreye ve sağlığa zarar veren mal ve yardımlardan kaynaklanan ikincil kirliliğin önlenmesi dolayısıyla meydana gelen refah faydası olduğu ifade edilmektedir. Çevre vergilerinin ikincil faydası ise; söz konusu vergilerden elde edilen gelirlerin, üretim ve yatırım kararlarında bozucu etkiler yaratan diğer vergilerin yükünün azaltılmasına bağlı olarak meydana getirdiği refah artışı olmaktadır (Sezer ve Dökmen, 2018:169). Kısacası hipotezin zayıf formu, çevre vergilerinin iş gücü ve sermaye gelirleri gibi sadece belirli bazı bozucu etkilere neden olan vergilerin azaltılmasına yönelik kullanılabileceği ve buna bağlı olarak ikincil yararın elde edilebileceğini iddia etmektedir (Canpolat, 2009:100).

Hipotezin güçlü formu; çevresel vergilerin gelir yansız olarak tipik ve/veya çarpıtıcı olan diğer vergilerin yerine ikamesi edilmesi için kullanılması durumunda sıfır veya negatif brüt maliyetle sonuçlandığını ifade etmekte ve aşağıdaki şekilde gösterilmektedir (Goulder, 1994:6-7).

$$C(t_E, \Delta t_x) < 0$$

Güçlü çifte yarar hipotezi; negatif dışsallıkların önlenmesi amacıyla uygulanacak olan vergilerin, çevresel kirliliği azaltmanın yanı sıra aynı zamanda ekonomideki genel refah seviyesinde de artış yaratarak olumlu etkilere neden olabileceğini ifade etmektedir. Dolayısıyla hipotezin güçlü formuna göre, vergi sistemleri içerisinde çevresel vergilerin payının artmasına bağlı olarak vergi sisteminin bütününde bozucu etkilere neden olan vergi yükünde azalış meydana getirilerek olumlu etki yaratılmalıdır (Sezer ve Dökmen, 2018:169).

Başka bir deyişle; hipotezin güçlü formu, çevresel vergi reformunun yalnızca çevreyi iyileştirmekle kalmayıp aynı zamanda çevresel olmayan refahta da artış meydana getirdiğini iddia etmektedir. Dolayısıyla böyle bir durumda çevresel vergi reformu vazgeçilmez bir alternatiftir olmaktadır (Canpolat, 2009:100).

$YKE > VEE$ olduğu durumda, güçlü çifte yarar hipotezi gerçekleşmektedir. Yani çevre dışı refahta da pozitif etki meydana gelmektedir. Dolayısıyla güçlü forma göre çevre

vergilerinin tipik ve/veya çarpıtıcı vergilerle değiştirilmesinin, kaçınılmaz olarak brüt (genel/toplam) refahta artış meydana geleceği belirtilmektedir (Günaydın, 2014:119-120).

Hipotezin zayıf formu, yapılan çalışmalar kapsamında genel olarak destek almakta ve kabul edilmektedir. Ancak ekonominin genel refah düzeyinde olumlu etkiler yarattığını savunan hipotezin güçlü formu ise araştırma sonuçlarına göre değişiklik arz etmektedir. Dolayısıyla hipotezin güçlü formuna şüpheyle yaklaşmakta ve sürekli olarak tartışılmaktadır (Topal, 2017:6).

Literatür Taraması

Çevre vergilerinin, birincil amacından elde edilen yararın dışında ikincil bir yarar daha sağladığı fikrinin önem kazanması çeşitli tartışmalara yol açarak önemli bir araştırma konusu olmuştur. Bu bağlamda literatürde çevre vergilerinin sağladığı ikincil yarar olan istihdam ve dolayısıyla ekonomik büyüme artışının bir başka ifadeyle çifte kazanç hipotezinin geçerliliğini sorgulayan çeşitli çalışmalar yapılarak konuya ilişkin cevaplar aranmıştır.

Bovenberg ve De Mooij (1994) çalışmalarında, biri çevreye zararlı olan ve diğeri çevreye zararlı olmayan iki tüketim malını dikkate alan genel denge modelini kullanmışlardır. Çalışmanın sonucu, çevre vergileriyle emek vergilerinin düşürülmesinin, söz konusu vergilerin negatif yönde etkilediği reel ücretlerin önüne geçemeyeceğini ve böylece güçlü bir çifte yarar elde edilemeyeceğini göstermiştir.

Başka bir çalışmada Bach vd. (2002), girdi-çıktı analizleri ile dinamik hesaplanabilir genel denge modelini kullanarak Almanya'da çevre açısından uygulanan mali reformların; karbon emisyonlarına, ekonomik büyümeye, istihdama ve kişisel gelir dağılımına yönelik etkisini araştırmışlardır. Çevresel reformlardan elde edilen gelirin, işgücünün sosyal vergi yükünü hafifleteceği öngörülmüştür. Çalışmanın sonucuna göre, çevre reformlarının hem karbon emisyonlarını azalttığını hem de istihdamda artış yarattığı görülmüştür. Ancak söz konusu reformların istihdama olan etkisinin, çevresel kirliliğe olan etkisinden daha zayıf olduğu belirtilmektedir.

Florczak (2006) çalışmasında, Polonya'da 2025'e kadar uygulanacak olan emisyon vergilerinin bazı makroekonomik değişkenleri nasıl etkileyeceğini W8D-2002 modelinden yararlanarak incelemiştir. Elde ettiği sonuçlar; söz konusu vergilerin istihdamı olumlu etkilediğini göstermektedir.

Karbon vergilerinin İrlanda'da ekonomik büyüme ve karbon emisyonlarına yönelik etkilerini inceleyen Conefrey vd. (2008), "Hermes" modelini kullanmışlardır. Yapmış oldukları çalışmada karbon vergilerinin karbon emisyonları üzerinde negatif etkilere neden olduğunu gözlemlemiştir. Tespit ettikleri bir

diğer sonuç ise; çevre vergisi gelirlerinin, gelir vergisi yükünü azaltmasına bağlı olarak çifte yararın sağlanacağıdır.

Şaşmaz (2016), çevre sorunlarına yönelik olarak çevre vergisi reformlarının etkilerini incelediği çalışmasında, 1995-2012 yılları arasındaki 15 AB ülkesinin verilerini baz almış ve panel eş bütünleşme analizini kullanarak değişkenler arasındaki ilişkileri araştırmıştır. Bu araştırmaya dayanarak çevresel vergilerin, çevre kirliliğini azaltmakla beraber emek vergilerinin yükünü de azaltarak istihdamı artırmakta olduğu sonucuna varmıştır.

Tekin ve Şaşmaz (2016), Panel veri analizi yardımıyla yirmi beş AB ülkesinde 1995-2012 dönemi verilerine göre yaptıkları analizde, çevresel vergilerin makroekonomik göstergeler için farklı etkiler meydana getirdiğini gözlemlemiştir, istihdamın olumlu etkilendiği sonucuna ulaşmışlardır.

Yamazaki (2017), Britanya Kolombiya'sında 2008 yılında uygulamaya konan karbon vergilerinin istihdamı nasıl etkilediğini incelediği araştırmasında, 2007-2013 yıllarındaki verilere dayanarak karbon vergilerinin söz konusu dönemde istihdamı yıllık ortalama olarak %0,74 oranında artırdığı sonucuna ulaşmıştır.

Topal (2017), 1994-2013 döneminin verilerini ele alarak çifte yarar hipotezini 34 OECD ülkesi için panel eş bütünleşme ve panel nedensellik analizlerine dayanarak incelemiştir. Nedensellik analizinden elde edilen sonuçlar; uzun dönemde çevresel vergilerle işsizlik arasında nedensellik ilişkisi olduğunu göstermektedir. Elde edilen başka bir sonuç ise çifte yararın sadece 14 OECD üyesinde gerçekleştiğini göstermiştir.

Radulescu vd. (2017), 1996-2015 dönemini baz alarak Romanya ve 28 AB ülkesi için vektör hata düzeltme modeli ve EKK yöntemi doğrultusunda çevre vergilerinin işsizlik ile ekonomik büyümeye yönelik etkilerini incelemiştir ve çifte yarar hipotezinin gerek Romanya'da gerekse söz konusu AB ülkelerinde doğrulanmadığını tespit etmişlerdir.

Miceikiene vd. (2018), çalışmalarında 1994-2015 dönemi için regresyon analizinden yararlanarak çevre vergilerinin etkilerini AB, ABD, Japonya, Çin, Norveç ve Türkiye için incelemiştir. Elde edilen sonuçlara göre çevre vergilerinin artışı, çevresel zararları minimize etmektedir. Ayrıca çevresel vergiler, çevreye yararlı teknolojilerin geliştirilip yaygınlaşmasını sağlamakta ve istihdamın artırılması açısından da olumlu etkilere neden olarak çifte yararı sağlamaktadır.

Yang vd. (2020), 2006-2016 dönemi verilerini kullanarak 30 Çin eyaletindeki endüstriyel işletmeler için çifte yarar hipotezini test ettiği çalışmada elde edilen sonuçlar, karbon emisyon politikasının istihdamı artırdığını ve karbon emisyonlarını azalttığını göstermektedir. Buna göre, incelenen örneklem ve dönem için çifte yarar hipotezi geçerlidir.

Değirmenci ve Aydın (2023) çalışmalarında seçilmiş Afrika ülkeleri (Kamerun, Fildişi Sahili, Mali, Güney Afrika ve Uganda) için çifte yarar hipotezinin geçerliliğini 1994-2017 dönemi için panel eşbütünleşme testi ve uzun dönem tahmincileri ile araştırmışlardır. Çalışmadan elde edilen bireysel sonuçlar genel olarak değerlendirildiğinde, çifte yarar hipotezinin Afrika ülkeleri için geçerli olmadığı söylenebilmektedir.

Çiçek ve Öz (2024), 24 AB ülkesi için 1998-2018 dönemini ele alarak panel güçlendirilmiş ortalama grup etkisi yöntemiyle çevreye yönelik vergilerin çevre, ekonomik büyüme ve istihdam açısından olası etkilerini incelemiştir. Ulaştıkları sonuçlara göre, çevresel vergi reformlarının ekonomide olumsuz etkilere neden olabileceklerini ve dolayısıyla çifte yararın sağlanamayacağını ifade etmişlerdir.

Model ve Veri

Vergilendirmenin çevresel hedeflerle ilgili olarak değerlendirilmesine ve çifte yarar hipotezinin geçerliliğine ilişkin literatüre ampirik bir katkı yapmak amacıyla, seçilmiş OECD ülkeleri için panel zaman serisi teknikleri kullanılarak ekonometrik analiz gerçekleştirilmiştir. Kullanılan modelin genel yapısı aşağıdaki gibidir:

$$EMP_{it} = \beta_0 + \beta_1 \cdot ET_{it} + \varepsilon_{it}$$

Modelde her iki değişkeninde logaritmik değerleri kullanılmıştır. Modelde yer alan değişkenlerden EMP ile gösterilen istihdam değişkeni, 15 yaş ve üzerindeki işgücü içerisinde çalışanların sayısını ifade etmektedir. Bu değişkene ilişkin veriler Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) internet sayfasından (<https://ilostat.ilo.org/>) alınmıştır. ET ile gösterilen çevresel vergiler, çevreyle ilişkili vergi gelirlerini ifade etmektedir ve bu değişkene ilişkin veriler Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü'nün (OECD) internet sayfasından (<https://stats.oecd.org/>) alınmıştır. OECD'nin veri bankasında yer alan Çevreyle İlişkili Vergi Geliri Veritabanı (The Environmental Related Tax Revenue Database - ERT), vergileri çevresel ilişkilerine göre kategorilere ayırmakta ve enerji, ulaşım, kirlilik ve kaynaklar dahil olmak üzere vergi tabanı kategorilerine ve yirmi iki çevresel alana göre bir dökümle, çevreyle ilişkili vergi geliri serisini oluşturmaktadır. Bu zaman serisi genel olarak; çevre vergilerine ilaveten çevre ile ilgili ücretler ve harçlar, ticarete konu izinler, depozito-iade ve geri ödeme sistemleri, çevreye yönelik teşvikler ve muafiyetleri kapsamaktadır.

Yukarıda yer alan genel model; OECD üyesi yirmi dokuz ülkeden¹ oluşan bir örnekleme ait 1994-2021 dönemi yıllık verileri kullanılarak tahmin edilmiştir.

Yöntem ve Bulgular

Çalışmamızda ilk olarak, paneli oluşturan birimlerin (ülkelerin) arasındaki korelasyonun sınanması için Pesaran (2004) tarafından geliştirilen CD testi yapılmıştır. Ardından birim kök sınaması için yine Pesaran tarafından geliştirilen CADF yöntemiyle birim kök testi yapılarak serilerin durağanlıkları incelenmiştir. Daha sonra Westerlund (2007) ECM panel eşbütünleşme testi yapılmıştır. Ayrıca son olarak değişkenler arasında karşılıklı dinamik ilişkilerin saptanması amacıyla panel VAR modelinden yararlanılmış ve panel VAR modelindeki değişkenler arasındaki ilişkilerin yönlerinin belirlenmesi amacıyla nedensellik analizi için Granger nedensellik analizi uygulanmıştır.

Birimler Arası Korelasyonun Sınaması: Pesaran (2004) CD Testi

Paneldeki seriler arasında yatay kesit bağımlılığı durumunun göz önünde bulundurulmaması, ulaşılabilecek olan sonuçlar üzerinde önemli ölçüde etkiler meydana getirecektir. Bu bağlamda daha önce de belirtildiği gibi çalışmamızda, yatay kesit bağımlılığının sınanmasında Pesaran (2004) CD testi kullanılmış olup ulaşılan sonuçlar Tablo 1'de gösterilmiştir.

Pesaran (2004), ADF (Genişletilmiş Dickey Fuller) regresyonunun tahmin edilmesinden elde edilen kalıntıları kullanarak, birimler arası korelasyonu sınanması amacıyla geliştirdiği testinde (CD Testi), her bir birimin kendisi haricindeki diğer bütün birimlerle korelasyonu test edilerek sınanmaktadır. Burada, N birim boyutunu göstermekte ve N* N-1 tane korelasyonun testi gerçekleştirilmektedir. Pesaran (2004) tarafından geliştirilen CD testinin hipotezleri (Tatoğlu, 2017:105-106):

$$H_0: \rho_{ij} = 0$$

$$H_0: \rho_{ij} \neq 0$$

şeklinde önerilmiştir. Hipotezlerde gösterilen : i ve j kalıntılarının korelasyon katsayısı olarak ifade edilmiştir. Pesaran, birimler arası korelasyonun test edilmesi amacıyla dengeli panele yönelik;

$$CD = \sqrt{\frac{2T}{N(N-1)}} \left[\sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N \hat{\rho}_{ij} \right]$$

1 Avustralya, Avusturya, Belçika, Çekya, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, Macaristan, İsrail, İtalya, Japonya, Letonya, Litvanya, Hollanda, Yeni Zelanda, Norveç, Polonya, Portekiz, Slovakya, Slovenya, İspanya, İsveç, İsviçre, Türkiye, Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri

dengelemez panele yönelik ise;

$$CD = \sqrt{\frac{2}{N(N-1)}} \left[\sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N \sqrt{T_{ij}} \hat{\rho}_{ij} \right]$$

şeklindeki test yöntemlerini geliştirmiştir. Ayrıca formüllerde gösterilen $\hat{\rho}_{ij}$;

$$\hat{\rho}_{ij} = \hat{\rho}_{ji} = \frac{\sum_{t=1}^T e_{it} e_{jt}}{[\sum_{t=1}^T e_{it}^2]^{\frac{1}{2}} [\sum_{t=1}^T e_{jt}^2]^{\frac{1}{2}}}$$

olarak tanımlanmıştır. Tüm değişkenler için gerçekleştirilen Pesaran (2004) CD testi sonuçları Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1’deki sonuçlara göre, değişkenler arasında yatay kesit

Tablo 1. Pesaran (2004) CD testi sonuçları

Değişkenler	CD-test istatistiği	p değeri	Korelasyon katsayısı	Mutlak korelasyon katsayısı
EMP	49,74 ^a	0,000	0,466	0,665
ET	84,62 ^a	0,000	0,794	0,820

^a%1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır

bağımlılığı bulunmaktadır. Bu doğrultuda, değişkenlere ait serilerin durağanlıkları Pesaran (2003) panel birim kök testi (CADF) ile incelenecektir.

Birim Kök Sınaması: Pesaran CADF Birim Kök Testi

CADF birim kök testi; değişkenlerdeki gecikmelerin yatay kesit ortalamalarını ve bireysel serilerin farklarını hesaba katarak, klasik ADF (Augmented Dickey Fuller) regresyonunun genişletilmiş bir versiyonu olarak bilinmektedir (Gedikoğlu, 2020:59).

CADF testinin istatistik değerinin hesaplanması için kullanılan denklemler ve testin önerdiği hipotezler aşağıdaki şekilde ifade edilmiştir (Gençoğlu, Kuşkaya ve Büyüknalbant, 2020:1289):

$$\Delta y_{it} = a_i + b_i y_{it-1} + c_i \bar{y}_{t-1} + d_i \Delta y_t + e_{it}$$

$$\Delta y_i = (\Delta y_{i1}, \Delta y_{i2}, \dots, \Delta y_{iT})', y_i - 1 = (y_{i0}, y_{i1}, \dots, y_{iT} - 1)'$$

$H_0: b_i = 0$, seri durağan değildir. (Bütün değişkenler için)

$H_1: b_i < 0$, seri durağandır. (En az bir değişken için)

CADF birim kök testi istatistiği, aşağıda verilen denklemden yola çıkılarak hesaplanmaktadır (Şahin, 2018:241):

$$t_i = (N, T) = \left[\frac{\Delta y'_i \bar{M}_w y_{i-1}}{\bar{\sigma} (y'_{i-1} \bar{M}_w y_{i-1})^{\frac{1}{2}}} \right]$$

Ayrıca yine Pesaran tarafından; her bir yatay kesite (yani ülkelere) ait birim kök test istatistiklerinin ortalamasından yararlanılarak, panelin geneline birim kök testi istatistiğinin uygulanması amacıyla CIPS istatistiği geliştirilmiş olup aşağıdaki şekilde ifade edilmiştir (Altıntaş ve Mercan, 2015:362):

$$CIPS(N, T) = N^{-1} \sum_{i=1}^N CADF_i$$

Tablo 2’de yer alan sonuçlar, her iki değişkenin de düzey değerlerinin birim köklü olduğunu, birinci farklarının ise durağan olduğunu ortaya koymaktadır. Bir başka deyişle; CADF birim kök testinin sonuçları, EMP ve ET değişkenleri için panellerin birim köklü olduğunu ifade eden sıfır hipotezinin reddedilemediğini ve bu değişkenlerin birinci farklarının durağan olduğunu göstermekte, yani bu değişkenlerin I (1) olduğunu ortaya koymaktadır.

Buna göre; aynı mertebeden durağan olan EMP ve ET değişkenleri arasındaki ilişki, uzun dönem ilişkisini ele alan panel eşbütünleşme testi ile analiz edilecektir. Bu değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin tespit edilmesi durumunda analize uzun dönem katsayılarının ve hata düzeltme modelinin tahmin edilmesi ile devam edilecektir. Aksi durumda, yani değişkenler arasında uzun dönemli ilişkinin olmaması durumunda ise, değişkenlerin durağan biçimlerinin kullanıldığı panel VAR modeli tahmin edilecek. Bu model üzerinden nedensellik testi ve etki-tepki analizi gerçekleştirilecektir.

Uzun Dönem İlişkisinin Testi: Westerlund (ECM) Panel Eşbütünleşme Testi

Panel birim kök testi sonuçları hem EMP değişkeninin hem de ET değişkeninin birinci dereceden durağan olduğunu ortaya koymaktadır. Düzeyde durağan olmayan panel verilerle yapılan analizlerde, aynen zaman serilerinde olduğu gibi sahte regresyon problemiyle karşılaşılabilir. Böyle bir durumda, kurulan regresyon modeli için gerçekleştirilen istatistik testler sapmalı ve belirlilik katsayıları yanıltıcı olabilir. Bu nedenle, söz konusu duruma uygun olan analizlerin tercih edilmesi gerekmektedir (Tatoğlu, 2017).

Panel eşbütünleşme testleri, kalıntı ya da hata düzeltme modeli temelli olarak türetilmişlerdir. Hata teriminde birimler arası korelasyon varsa, birinci nesil eşbütünleşme testleri ve tahmin yöntemleri bu korelasyonu dikkate almadığı için yetersiz kalır. Bu durumda, ikinci nesil panel eşbütünleşme testleri ve tahmin yöntemleri önerilir. Bu nedenle, eşbütünleşme analizinde hangi testlerin ve yöntemlerin kullanılacağı belirlenmeden önce, birimler arası korelasyonun olup olmadığı test edilmelidir. Bu doğrultuda, Pesaran (2004) tarafından türetilen CD testi sonuçları Tablo 3’de gösterilmiştir.

Tablo 2. Pesaran (2004) CADF birim kök testi sonuçları

Değişkenler	t-bar	Kritik değerler			Z[t-bar]	p değeri
		%1	%5	%10		
EMP	-0,952	-2,300	-2,150	-2,070	4,385	1,000
ET	-1,834	-2,300	-2,150	-2,070	-0,462	0,322
ΔEMP	-2,823 ^a	-2,300	-2,150	-2,070	-5,898 ^a	0,000
ΔET	-3,498 ^a	-2,300	-2,150	-2,070	-9,603 ^a	0,000

^a%1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır.**Tablo 3. Pesaran (2004) CD testi sonuçları**

Değişkenler	CD-test istatistiği	Olasılık değeri	Korelasyon katsayısı	Mutlak korelasyon katsayısı
dolsres	84,62	0,000	0,794	0,820
mgres	29,95	0,000	0,281	0,407

Panel eşbütünleşme modelinden (DOLS) hareketle DOLS tahmincisinin kalıntıları için uygulanan CD testi sonucuna göre, olasılık değeri (0,000) sıfır hipotezinin reddedildiğini ve birimler arası korelasyonun mevcut olduğunu göstermektedir. Korelasyon katsayısı ise 0,794 olarak bulunmuştur. Öte yandan; panel eşbütünleşme modelinin ortalama grup tahmincisi ile tahmininden hareketle ve MG tahmincisi kullanılarak uygulanan CD testi sonuçları da diğer sonuçlarla paralellik göstermektedir. Buna göre; olasılık değeri (0,000) sıfır hipotezinin reddedildiğini ve birimler arası korelasyonun varlığını göstermektedir. Korelasyon katsayısı ise 0,281 olarak hesaplanmıştır.

Pesaran (2004) CD testi sonuçları, birimler arası korelasyonun varlığına işaret ettiğinden, *EMP* ile *ET* değişkenleri arasındaki uzun dönemli ilişkinin araştırılmasında Westerlund (2007) panel eşbütünleşme testi kullanılmıştır.

Westerlund (2007) tarafından geliştirilen eşbütünleşme testi; panele ait veriler arasında eşbütünleşmenin varlığının test edilmesi amacıyla hata düzeltme temeline dayanan dört panel eşbütünleşme testi içermektedir. ECM panel eşbütünleşme testi, paneldeki serilerin aynı derecede ve birinci farkta I (1) durağan olduğu varsayımı etrafında şekillenmektedir. Westerlund eşbütünleşme testi (başka bir deyişle Westerlund Hata Düzeltme Testi-Westerlund Error Correction Test) için; panel testi istatistiğinin hesaplanması ve tahmin edilmesi amacıyla ilk aşamada aşağıda verilmiş olan model dinamik en küçük kareler (DEKK) yöntemi kullanılmaktadır (Erataş ve Uysal, 2014:15-16):

$$\Delta Y_{it} = \delta_i d_t + \lambda_i x_{it-1} + \sum_{j=1}^{\rho_i} a_{ij} \Delta Y_{it-j} + \sum_{j=0}^{\rho_i} \lambda_i \Delta x_{it-j} + e_t$$

$$Y_{it-1} = \delta_i d_t + \lambda_i x_{it-1} + \sum_{j=1}^{\rho_i} a_{ij} \Delta Y_{it-j} + \sum_{j=0}^{\rho_i} \lambda_i \Delta x_{it-j} + \varepsilon_t$$

Bir sonraki aşamada panelin tamamına yönelik hata düzeltme katsayısı ve bunun standart sapması hesap edilmektedir (Erataş ve Başçı Nur, 2013:221):

burada hata düzeltme katsayısı; standart sapma ise olmakta ve ise aşağıdaki gibidir (Tatoğlu, 2017:202):

Daha sonra; panel veri setinde eşbütünleşme ilişkisinin mevcut olup olmadığının test edilmesi amacıyla kullanılan grup ortalama istatistikleri ve bu istatistikler için tanımlanan sıfır ve alternatif hipotezleri aşağıda gösterilmiştir (Özyıldız, Koçdemir ve Çütçü, 2018:345):

$H_0: a_i = 0$; bütün yatay kesitler için eşbütünleşme yoktur.

$H_1: a_i < 0$; bazı yatay kesitler için eşbütünleşme vardır.

Son aşamada ise panelin eşbütünleşme istatistikleri hesap edilmekte olup bu amaçla tasarlanan test modelleri ve hesaplanan panel test istatistiklerinin sıfır ve alternatif hipotezleri aşağıda gösterilmiştir (Erataş ve Uysal, 2014:16).

$$P_t = \frac{a}{S.E(a)} \sim N(0,1)$$

$$P_a = T_a \sim N(0,1)$$

$H_0: a_i = 0$; bütün yatay kesit birimleri için eşbütünleşme ilişkisi yoktur.

$H_1: a_i = a < 0$; bütün yatay kesit birimleri için eşbütünleşme ilişkisi vardır.

Tüm bunlardan hareketle sıfır hipotezinin reddedilmesi, panelin tamamında değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisinin olduğu anlamına gelmektedir. Westerlund'un (2007) geliştirdiği bu testler; sol yönlü normal dağılım göstermekte olup sıfır hipotezini test etmek için %5 anlamlılık düzeyindeki -1,645 kritik değeri kullanılır. Dolayısıyla hesaplanan eşbütünleşme istatistiğinin -1,645'ten küçük olması durumunda sıfır hipotezi reddedilir ve

değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisi olduğu sonucuna varılır. Ancak hesaplanan eşbütünleşme istatistiğinin -1,645'ten büyük olması durumunda ise sıfır hipotezi kabul edilir (Özyıldız vd., 2018:346).

Yapılan testlerin istatistik sonuçları; homojenlik ve heterojenlik varsayımına göre iki grupta değerlendirilmektedir. Eğer homojenlik varsayımı mevcut ise tüm kesit birimleri için ve panel test istatistikleri kullanılarak değerlendirilmektedir. Ancak heterojenlik varsayımının mevcut olması durumunda ise sonuçların değerlendirilmesi, ve grup test istatistiklerine göre yapılmaktadır (Değer ve Doğanay, 2017:137). Westerlund (2007) panel eşbütünleşme testinin sonuçları Tablo 4'de gösterilmiştir.

Tablo 4. Westerlund (2007) panel eşbütünleşme testi sonuçları

Test istatistiği	Değer	z değeri	Robust p değeri
G_t	-1,732	0,369	0,590
G_a	-6,740	0,458	0,490
P_t	-13,445	-5,433	0,150
P_a	-8,917	-5,354	0,170

Westerlund (2007) panel eşbütünleşme testinde, Robust p-değerleri tüm test istatistikleri için %10 dan büyük olduğundan, “eşbütünleşme yoktur” şeklinde kurulan H_0 hipotezi reddedilememektedir. Dolayısıyla *EMP* ve *ET* değişkenleri arasında uzun dönemli ilişki tespit edilememiştir. Bu doğrultuda, fark durağan olan *EMP* ve *ET* değişkenlerinin birinci farklarının yer aldığı panel VAR modeli oluşturularak tahmin edilecektir.

Panel VAR Modeli ve Panel Nedensellik Analizi

Panel vektör otoregresif (yani panel VAR) modeller, yapılan analizlerde panel zaman serileri kullanılırken değişkenler arasındaki karşılıklı dinamik ilişkilerin belirlenmesine yönelik başvurulan yöntemler arasındadır. Panel VAR modeller, değişkenlerin gelecekteki değerlerini tahmin ve analiz etmek için geçmiş dönemlere ait verilerden beslenmektedirler (Tatoğlu, 2017:121).

Panel VAR modeli iki denklemli olup genellikle aşağıda gösterildiği gibidir (Tatoğlu, 2017:121):

$$Y_{it} = \alpha_0 + \sum_{l=1}^m \alpha_l Y_{it-l} + \sum_{l=1}^m \delta_l Y_{it-l} + \mu_i + u_{it}$$

$$X_{it} = \alpha'_0 + \sum_{l=1}^m \theta_l Y_{it-l} + \sum_{l=1}^m \lambda_l X_{it-l} + \mu_i + u'_{it}$$

Panel VAR modelleri belirli aşama ve koşulların yerine getirilmesiyle tahmin edilebilmektedir. Bu bağlamda tahmin edilecek olan panel VAR modeli; uygun gecikme uzunluğunun belirlenmesi, model oluşturma, nedensellik analizi, istikrar analizi, varyans ayrıştırması ve etki-tepki analizi aşamalarının takip edilmesiyle gerçekleştirilmektedir (Akay ve Türküz, 2016:6).

Panel VAR modelinde gecikmenin kaçınıcı dereceden olacağı oldukça önem arz etmektedir. Dolayısıyla tahminin yapılmasından önce gecikme derecesinin belirlenmesi gerekmektedir (Alpağut, 2021:709). Panel VAR analizi, uygun gecikme uzunluğunun seçimine dayalı olarak panel VAR modelinin özelliklerini ve moment koşullarının belirlenmesi üzerine kurulu olan analiz yöntemidir. Tutarlı momentler ve model seçim kriterleri, Hansen (1982) istatistiğini temel alarak geliştirilmiş momentler modellerinde (GMM) kullanılmak üzere Andrews ve Lu (2001) tarafından geliştirilmiştir. Hansen J istatistiği, n gözlem büyüklüğünde k değişkenli p dereceli bir panel VAR modeli ve q gecikmeli moment koşulları altında $J_n(k, p, q)$ ile ifade edilebilmektedir. Andrews ve Lu'nun (2001) bilgi kriterleri, GMM tahmincisi için J istatistiği kullanılarak hesaplanmış olup önerilen bilgi kriterlerinin (p, q) vektörünü en aza indirmesi beklenmektedir (Akay ve Türküz, 2016:6).

MAIC bilgi kriteri dikkate alınarak bir gecikmeyle oluşturulan panel VAR modeli, ileri orthogonal sapmalar kullanılarak GMM ile tahmin edilmiştir. Çalışmada panel VAR modelinin tahmini için Holtz-Eakin, Newey ve Rosen Tahmincisi olarak da isimlendirilen GMM yönteminden yararlanılmıştır. Panel VAR modeli, doğası gereği dinamik bir model olması dolayısıyla ortogonalite koşulunu sağlayabilmesi açısından GMM yöntemi diğer tahmin yöntemlerine tercih edilmektedir. Dışsalılık varsayımının sağlanamaması durumunda, tahminler GMM yöntemiyle tutarlı olmaktadır. Ayrıca değişen varyans (heteroskedasite) varlığında, etkin N 'nin büyük ve T 'nin küçük olması durumunda da tutarlı tahminlere ulaşılabilmektedir (Tatoğlu, 2017).

Panel VAR modelinin yukarıda gösterildiği birinci eşitliği, durağanlık varsayımı esnekleştirilerek yeniden düzenlenmekte ve aşağıdaki gibi gösterilmektedir (Tatoğlu, 2017):

$$Y_{it} = \alpha_{0t} + \sum_{l=1}^m \alpha_{lt} Y_{it-l} + \sum_{l=1}^m \delta_{lt} X_{it-l} + \psi_t \mu_i + u_{it}$$

$$i = 1, \dots, N; t = 1, \dots, T$$

söz konusu bu eşitlik için ortogonalite koşulları aşağıdaki gibi olmaktadır;

$$E[Y_{is}, u_{it}] = E[X_{is}, u_{it}] = E[\mu_i, u_{it}] = 0$$

Panel VAR modeli tahmin sonuçları aşağıda yer alan Tablo 5'te gösterilmiştir.

Tablo 5. Panel VAR modeli tahmin sonuçları

Bağımlı değişken: ΔEMP_t				
	Katsayı	Standart hata	z	$p > z $
ΔEMP_{t-1}	0,0002 ^b	0,0009	0,26	0,046
ΔET_{t-1}	0,1307 ^c	0,0684	1,91	0,079
Bağımlı değişken : ΔET_t				
	Katsayı	Standart hata	z	$p > z $
ΔEMP_{t-1}	-0,1864	0,0271	-0,69	0,492
ΔET_{t-1}	0,0579	0,0370	1,57	0,117
VAR modeli GMM yöntemi kullanılarak tahmin edilmiştir. GMM kriteri $Q(b) = 2,42e-35$. ^{a, b} ve ^c sırasıyla %1, %5 ve %10 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı olduğunu göstermektedir.				

Panel VAR modelinin GMM tahmincisi yöntemine göre tahmin edilmesinin ardından daha detaylı yorumlara ulaşabilmek amacıyla etki-tepki analizi ve varyans araştırması yapılmakta ve daha sonra panel VAR modelinin istikrar koşulunu karşılayıp karşılamadığının kontrol edilmesi amacıyla özdeğer istikrar koşulu çemberinden yararlanılmaktadır (Baskak, 2023:443). Tahmin edilen Panel VAR modelinin temel varsayımları sağladığı tespit edilmiştir. Uygun panel VAR modelinin tahmininden sonra, bu model üzerinden panel Granger nedensellik testi uygulanmıştır.

Granger anlamında nedensellik; modeldeki X değişkeninin geçmiş değeri hakkındaki bilgilerle, bir diğer değişken olan Y değişkeninin tahminini daha net bir sağlayabiliyorsa, X değişkenin Y değişkenine Granger anlamında neden olduğu şeklinde ifade edilmektedir. Dolayısıyla Granger anlamında nedenselliğe göre; bir değişkene ait geçmişteki değerler, başka bir değişkenin şimdiki veya gelecekteki değerleri üzerinde etkili olabilmektedir (Bahçe, Okumuşoğlu ve İpek, 2022:737).

Granger nedensellik testi, iki veya daha çok değişken arasındaki nedensellik ilişkisinin belirlenmesi amacıyla kullanılan yöntemdir. Değişkenlerin aynı dereceden durağan olması ve denklemlerdeki aynı değişkenlerin eşit gecikme uzunluklarında olması bu testin uygulanabilmesi açısından gerekli koşullardır (Bıyıklı ve Akdağ, 2023:349):

$$Y_t = \alpha_1 + \sum_{i=1}^n \beta_i X_{t-i} + \sum_{j=1}^m \gamma_j Y_{t-j} + e_{1t}$$

H_0 : X, Y'nin Granger nedeni değildir.

H_1 : X, Y'nin Granger nedenidir.

$$X_t = \alpha_2 + \sum_{i=1}^n \theta_i X_{t-i} + \sum_{j=1}^m \delta_j Y_{t-j} + e_{2t}$$

H_0 : Y, X'in Granger nedeni değildir.

H_1 : Y, X'in Granger nedenidir.

Denklemlerde yer alan; gecikme katsayılarını, ve ise beyaz gürültü olarak ifade edilen white-noise özelliğindeki korelasyonsuz hata terimlerini ifade etmektedir. Burada katsayısı, belirli bir anlamlılık düzeyinde sıfırdan sapıyorsa sıfır hipotezi reddedilir ve X değişkeninden Y değişkenine doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisinin olduğu sonucuna varılır. Aynı şekilde katsayısının sıfır hipotezi reddedildiğinde, Y değişkeninden X değişkenine tek yönlü bir nedensellik ilişkisi kabul edilir. Eğer ve katsayılarının her ikisi de sıfırdan farklı olduğu durumda ise X ve Y değişkenleri arasında çift yönlü bir nedensellik olduğu sonucuna varılır. Son olarak, eğer ve katsayılarının değerlerinin tümünün sıfır olduğu ortaya çıkarsa, X ile Y değişkeni arasında nedensel bir ilişkinin olmadığı anlamına gelmektedir (Bıyıklı ve Akdağ, 2023:349).

Oluşturulan VAR modeli üzerinden gerçekleştirilen Panel Granger Nedensellik Testi sonuçları aşağıda yer alan Tablo 6'da gösterilmiştir.

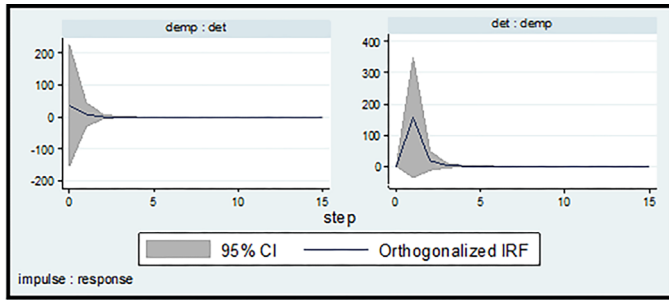
Tablo 6. Panel Granger nedensellik testi sonuçları

Bağımlı değişken : ΔEMP			
	X^2	df	Prob.
ΔET	3,453 ^c	1	0,0907
Bağımlı değişken : ΔET			
	X^2	df	Prob.
EMP	0,067	1	0,796
^{a, b} ve ^c sırasıyla %1, %5 ve %10 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı olduğunu göstermektedir			

Panel Granger Nedensellik Testi sonuçlarına bakıldığında, " ΔET , ΔEMP 'nin nedeni değildir" şeklindeki sıfır hipotezi %10 anlamlılık düzeyinde reddedilmektedir ($P = 0,0907 < 0,10$). Diğer taraftan, " ΔEMP , ΔET 'nin nedeni değildir" şeklindeki sıfır hipotezi ise bütün anlamlılık düzeylerinde reddedilememektedir ($P = 0,796$). Bu durumda, panel nedensellik testi sonuçları, çevresel vergilerden istihdama doğru tek yönlü nedensellik ilişkisinin olduğunu göstermektedir.

Genel olarak; VAR analizinde, tahmin edilen VAR modeli parametrelerinin yorumlanmasından ziyade, etki-tepki fonksiyonları ve varyans ayrıştırma analizi yapılmaktadır. Etki-tepki (impulse-response) ve varyans ayrıştırması (variance decomposition) analizleri, modeldeki yapısal

değişimlerin incelenmesi amacıyla yapılmaktadır. Etki-tepki fonksiyonlarında; modelin hata terimlerinin birinde meydana gelen rastgele (rassal) bir standart sapmalık çok dolayısıyla modeldeki endojen (içsel) değişkenlerin mevcut ve gelecekteki değerleri üzerindeki etkisini incelemektedir (Akay ve Türküz, 2016:6). Bu doğrultuda; Granger nedensellik testi ile saptanan ΔET değişkeninden ΔEMP değişkenine doğru tek yönlü nedensellik ilişkisinin yönü ve şokların etki süreleri, ortogonalize etki-tepki fonksiyonları (Orthogonalized IRF) yardımıyla araştırılmış, grafikler Şekil 1’de sunulmuştur.

Şekil 1. Etki-tepki fonksiyonları sonuçları

Etki-tepki fonksiyonları sonuçlarına bakıldığında; Şekil 2’de sol tarafta yer alan grafik ΔET değişkeninin ΔEMP değişkenindeki bir şoka tepkisini gösterirken, sağ taraftaki grafik ise ΔEMP değişkeninin ΔET değişkenindeki bir şoka tepkisini göstermektedir. Buna göre; ΔET değişkeninin ΔEMP değişkenindeki bir şoka olan tepkisinin her dönemde istatistiksel olarak anlamsız olduğu görülmektedir. Diğer yandan; ΔEMP değişkeninin ΔET değişkenindeki bir şoka olan tepkisinin ise pozitif yönlü olduğu, buna ilaveten bu tepkinin kısa süreli ve geçici olduğu görülmektedir. Granger nedensellik testinde saptanan tek yönlü nedensellik ilişkisi göz önünde bulundurulduğunda, nedensellik testi sonuçları, etki-tepki fonksiyonları sonuçları ile paralellik göstermektedir.

Tüm sonuçlar değerlendirildiğinde; çevresel vergilerin istihdam üzerinde anlamlı ve pozitif etkisinin olduğu ortaya konmakta, bir başka deyişle çevresel vergilerdeki bir artışın (düşüşün) istihdamı artırdığı (azalttığı) anlaşılmaktadır. Bu sonuç, çevresel vergilerin ve diğer çevresel mali reformların işsizliği azaltma noktasında etkin bir araç olarak kullanılabileceğini göstermektedir.

Sonuç ve Öneriler

Çevre vergileri ile elde edilecek çevresel yararın yanında; pek çok ülkede bir diğer önemli sorun olan işsizlik olgusuyla da mücadele edilebileceği düşüncesi giderek önem kazanmaya başlamıştır. Çifte yarar hipotezi olarak adlandırılan bu durum; emek ve sermayeden alınan vergilerin istihdamı olumsuz

etkilediğini, çevresel vergi gelirlerinin bu üretim faktörlerindeki vergi yükünün azaltılmasında kullanılmasıyla ortaya çıkan istihdamı artırıcı etkiyi açıklamaktadır. Bu bağlamda çalışmada genel olarak, çevresel vergilerin sürdürülebilir kalkınma üzerindeki rolü ve bu doğrultuda belirlenen politika ve hedeflerin üzerinde durulmuştur. Çevresel vergilerin çifte yarar hipotezi kapsamında değerlendirildiği çalışmada, çevre vergilerinin istihdam üzerindeki etkisi panel zaman serileri ile analiz edilmiştir. Bu bağlamda; OECD üyesi yirmi dokuz ülkenin 1994-2021 dönemine ilişkin verilerinin kullanıldığı çalışmada, panel eşbütünleşme ve panel VAR modelleri kullanılarak çevresel vergilerle istihdam arasındaki ilişki araştırılmıştır.

Bu kapsamda; birinci dereceden durağan olan çevresel vergiler ve istihdam değişkenleri arasındaki uzun dönemli ilişki Westerlund (2007) panel eşbütünleşme testi ile incelenmiş, ancak bu değişkenler arasında uzun dönemli ilişki tespit edilememiştir. Bu doğrultuda, fark durağan olan değişkenler arasındaki ilişki panel VAR modeli oluşturularak tahmin edilmiştir. Panel VAR modeli üzerinden yapılan panel nedensellik testi sonuçları, çevresel vergilerden istihdama doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisinin olduğunu göstermiştir. Diğer yandan, etki-tepki fonksiyonlarının sonuçları da, nedensellik testi sonuçlarını desteklemektedir. Tüm bunlar özetlendiğinde; ampirik analizde elde edilen bulgular, çevresel vergilerin istihdamı pozitif etkilediğini göstermektedir. Dolayısıyla, incelenen dönem ve ülkeler kapsamında çifte yarar hipotezinin geçerli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ulaşılan sonuçlara göre başta çevre vergileri olmak üzere diğer çevresel mali reformların, işsizliğin azaltılmasında etkin bir araç olarak kullanılabileceği açıktır.

Yapılan analizlere göre, çevresel vergi reformlarının istihdam üzerindeki olumlu etkileri göz önünde bulundurularak, OECD ülkelerinde çevre vergileri ve diğer çevresel mali araçlardan faydalanılmaya devam edilmelidir. Bu bağlamda, OECD ülkeleri, özellikle işsizlik sorununun büyük olduğu ülkelere örnek ve öncü olmak amacıyla, ekonomik yapılarına uygun çevresel mali düzenlemeleri daha kapsamlı ve detaylı bir şekilde gerçekleştirmeli ve uygulamalıdır. Böylece, çifte yarar sağlanarak istihdam artırılabilir. Bu hedefle, çevre vergilerinin, ülkelerin vergi sistemlerinde daha fazla kullanılması sağlanmalı, emek ve sermaye üzerindeki vergi yükü hafifletilmeli ve işsizlikle mücadele daha yaygın hale getirilmelidir.

Etik Beyan

Bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında belirtilen tüm kurallara uyulduğu beyan edilmiştir.

Etik Kurul Onayı

Araştırmanın etik kurul izni gerektirmeyen araştırmalardan olduğu beyan edilmiştir.

Çıkar Çatışması ve Finansal Katkı Beyanı

Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması ve finansal katkı beyan edilmemiştir.

Yazar Katkı Oranı

Çalışmanın tüm aşamaları yazarlar tarafından tasarlanmış ve hazırlanmıştır.

Kaynaklar

Akay, Ebru Çağlayan ve Türküz, Elanur, “Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Feldstein-Horioka Bulmacasının Analizi”, *Econworld2016@ Imperialcollege Proceedings*, 2016, s.10-12.

Akkaya ve Bakkal, “Çevre Vergileri ve Çifte Yarar”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt:55, Sayı:2, 2005, s.1-22.

Alpağut, Serhat, “Terör, Ekonomik Büyüme ve Genç İşsizlik Arasındaki İlişki: Panel VAR Analizi”, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt:35, Sayı:2, 2021, s.697-719.

Bach, Stefan, Kohlhaas, Michael, Meyer, Bernd, Praetorius, Barbara and Welsch, Heinz, “The Effects Of Environmental Fiscal Reform In Germany: A Simulation Study”, *Energy Policy*, Vol:30, No:9, 2002, p.803-811.

Bahçe, Abdullah Burhan, Okumuşoğlu, Beril ve İpek, Hüseyin, “Elektronik Ödeme Sistemlerinde Kredi ve Banka Kartının Kullanımı ile Vergi Gelirleri Arasındaki İlişki: Var Granger Nedensellik Testi ile Analizi (2014-2022)”, *International Journal Of Disciplines In Economics & Administrative Sciences Studies*, Cilt:8, Sayı:46, 2022, s.731-741.

Baskak, Tuba Esra, “OECD Ülkelerinde İşsizlik ve İntihar Girişimleri İlişkisi: Panel Var Analizi ve Panel Granger Nedensellik Analizi”, *İşletme Araştırmaları Dergisi*, Cilt:15, Sayı:1, 2023, s.437-451.

Bıyıklı, Süreyya İmre ve Akdağ, Nuran, *Türkiye Ekonomisinin Güncel Sorunları I*, 1980-2020 Yıllarında Uygulanan İstikrar Politikalarının Cari İşlem Dengesi ve Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Var Analizi Örneği, Ekin Yayınevi, İstanbul, 2023, ss.331-354.

Bovenberg, A. Lans and Mooij Ruud A., “Environmental Levies and Distortionary Taxation”, *The American Economic Review*, Vol. 84, No. 4, 1994, p.1085-1089.

Canpolat, Seda, “Çevre Vergileri ve Türkiye Uygulaması”, T.C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye (Kamu Ekonomisi) Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 2009.

Conefrey, Thomas, Gerald, J.D. Fitz, Valeri, Laura, M. and Tol, S.J. Richard, “The Impact of A Carbon Tax on Economic Growth and Carbon Dioxide Emissions in Ireland”, *ESRI Working Paper*, No:251, 2008, p.1-43.

Çetin, Semih, “Çevre Kirliliği ve Çevre Vergilerinin Çifte Yarar Sağlama Potansiyeli”, T.C. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 2010.

Çiçek, Hüseyin Güçlü ve Öz, Sema Dirgen, “Avrupa Birliği Ülkelerinde Çevre Vergilerinin Çevre, Ekonomik Büyüme ve İşsizlik Üzerindeki Etkisinin Ampirik Analizi” *Sosyoekonomi*, Cilt:32, Sayı:59, 2024, s.269-295.

Çiçek, Hüseyin Güçlü ve Öz, Sema Dirgen, “Çevre ile İlgili Vergilerin Ekonomik Büyüme ve İstihdam Üzerindeki Muhtemel Etkileri: Çifte Kazanç Tartışmaları”, *Vergi Sorunları Dergisi*, Sayı:396, 2021, s.13-27.

Değer, Mustafa Kemal ve Doğanay, Muharrem Akın, “Yükselen Piyasa Ekonomilerinde Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve İhracat İlişkisi: Panel Veri Eşbütünleşme Analizleri (1996-2014)”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt:7, Sayı:2, 2017, s.127-145.

Degirmenci, Tunahan ve Aydın, Mehmet, “The effects of environmental taxes on environmental pollution and unemployment: A panel co-integration analysis on the

validity of double dividend hypothesis for selected African countries”, *International Journal of Finance & Economics*, 28(3), 2023, 2231-2238.

Eratas, Filiz ve Başçı Nur, Hayriye, “Dış Borç ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Yükselen Piyasa Ekonomileri Örneği”, *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt:35, Sayı:2, 2015, s.207-230.

Eratas, Filiz ve Uysal, Doğan, “Çevresel Kuznets Eğrisi Yaklaşımının “Briç” Ülkeleri Kapsamında Değerlendirilmesi”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt:64, Sayı:1, 2014, s.1-25.

Florczak, Waldemar, “Macroeconomic Consequences Inroducing Taxes On Carbon Dioxide Emission In Poland”, *Paper Elaborated for TranSust.Scan Project*, 2006, p.1- 20.

Gedikoglu, Büşra, “OECD Ülkelerinde Balassa Samuelson Hipotezinin Test Edilmesi”, T.C. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı İktisat Programı Yüksek Lisans Tezi, 2020.

Gençoğlu, Pelin, Kuşkaya, Sevd ve Büyüknalbant, Türkan, “Seçilmiş OECD Ülkelerinde Sağlık Harcamalarının Sürdürülebilirliğinin Panel Birim Kök Testleri ile Değerlendirilmesi”, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt:75, Sayı:4, 2020, s.1283-1297.

Goulder, Lawrence H., “Environmental Taxation and The Double Dividend: A Reader's Guide”, *NBER Working Paper*, No:4896, 1994, p.1-39.

Günaydın, İhsan, *Disiplinler Arası Bakış Açısı ile Çevre*, Hiperlink Yayınları, İstanbul, Ağustos 2014, ss.270.

Hayrulloğlu, Betül, “İşgücü Üzerindeki Vergi Yükünün Azaltılmasında Alternatif Finansman Aracı Olarak Çevre Vergileri: AB Üyesi Ülkeler ve Türkiye Açısından Bir Değerlendirme”, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt:20, No:2, 2021, s.481-510.

Jamali, A. Tarık, “Ekolojik Vergiler”, T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Mali Hukuk Ana Bilim Dalı Doktora Tezi, 2005.

McKittrick, Ross, “Double Dividend Environmental Taxation And Canadian Carbon Emissions Control”, *Canadian Public Policy-Analyse de Politiques*, Vol:23, No:4, 1997, p.417-434

Miceikiene, A., Čiulevičienė, V., Rauluskeviciene, J. & Štreimikienė, D. “Assessment of The Effect of Environmental Taxes on Environmental Protection” *Ekonomický Časopis*, Vol:66, No:3, 2018, https://www.researchgate.net/publication/324258924_Assessment_of_the_effect_of_environmental_taxes_on_environmental_protection, (24.05.2024), p.286-308.

O'Connell, P. (1998). The overvaluation of purchasing power parity. *Journal of International Economics*, 44, 1-19.

Özden, Engin, “Türk Vergi Sisteminin Çevre Vergilerinin İstihdamda Artış Sağlamaya Yönelik İkincil Amaçlı Kullanımına Yönelik Revizesi”, *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:55, 2016, s.500-531.

Özyıldız, Tuğba, Utlu Koçdemir, Selen ve Çütücü, İbrahim, “Ticari Dış Açıklığın Enflasyon ve Büyüme ile İlişkisi Yükselen Piyasa Ekonomilerinde Panel Veri Analizi Uygulaması”, *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, Cilt:14, Sayı:2, 2018, s.335-356.

Pesaran, M.H., “General Diagnostic Tests for Cross Section Dependence in Panels”, *Cambridge Working Papers in Economics*, Faculty of Economics, University of Cambridge, 2004.

Radulescu, Magdalena, Sinisi C. I., Popecu, Köstence and Iacob, S.E., “Environmental Tax Policy in Romania in the Context of the EU: Double Dividend Theory”, *Sustainability*, Vol:9, No:11, 1986, 2017, p.1-20.

Sezer, Özcan ve Dökmen, Gökhan, “Kırlıten Öder İlkesi Çerçevesinde Türkiye’de Çevre Vergileri ve Negatif Dışsallıklar Sorunu”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:57, 2018, s.163-181.

Soyyigit, Semanur, “OECD Kurucu Ülkelerinde Ekonomik Kompleksite Düzeyi ile Kişi Başına Düşen GSYH Arasındaki İlişki: Panel Eşbütünleşme

Analizi", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, Cilt:21, Sayı:2, 2018, s.374-392.

Şahin, Dilek, "Türkiye ve Mena Ülkelerinde Sağlığın Yakınsaması: Panel Birim Kök Testi", *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:8, Sayı:16, 2018, s.235-252.

Şaşmaz, M. Ünsal, "Validity Of Double Dividend Hypothesis İn EU-15 Countries", *New Trends and Issues Proceedings on Humanities and Social Sciences*, No:2, 2016, https://www.researchgate.net/publication/299998351_VValidity_of_double_dividend_hypothesis_in_EU-15_countries, (12.05.2024), p.30-36.

Tekin Ahmet ve Şaşmaz Mahmut Ünsal, "Çevre Vergilerinin Makroekonomik Etkilerinin Değerlendirilmesi", *Vergi Raporu*, Cilt:0, Sayı:197, 2016, s.16-29.

Topal, Mehmet Hanefi, "Çifte Kazanç Hipotezinin OECD Ekonomileri İçin Testi: Panel Eşbütünleşme ve Nedensellik Analizi", *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, Cilt:2, Sayı:4, 2017, s. 1-20.

Türküz, Elanur, "Panel Vektör Otoregresif Modeller ve Bir Uygulama", T.C Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ekonometri Anabilim Dalı Ekonometri Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 2016.

Westerlund, Joakim. Testing for error correction in panel data. *Oxford Bulletin of Economics and statistics*, 2007, 69.6: 709-748.

Yamazaki, Akio, "Jobs and Climate Policy: Evidence From British Columbia's Revenue-Neutral Carbon Tax", *Journal of Environmental Economics and Management*, Vol:83, 2017, p.197-216.

Yang, X., Jiang, P., ve Pan, Y. (2020). "Does China's carbon emission trading policy have an employment double dividend and a Porter effect?", *Energy Policy*, 142, 2020, 111492.

Yerdelen Tatoğlu, Ferda, *Panel Zaman Serileri Analizi*, Stata Uygulamalı, 1. Baskı, Beta Basım Yayım, İstanbul, 2017, ss.356.

Yüksel, Cihan, "Çevre Vergilerinde Çifte Kazanç Hipotezi", *Middle East International Conference On Multidisciplinary Studies*, 2019, https://www.researchgate.net/publication/335946500_Cevre_Vergilerinde_Cifte_Kazanc_Hipotezi, (21.05.2024), s.243-253.

DOI: 10.26468/trakyasobed.1675961

Trakya University Journal of Social Sciences, 27(1), 108-128, 2025

Okul Öncesi Dönem Çocukların Dijital Oyun Bağımlılık Eğilimi ve Psikomotor Gelişimlerinin Araştırılması

Investigation of Preschool Children's Digital Game Addiction Tendency and Psychomotor Development

Dr. Öğr. Üyesi Savaş Aydın*

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Spor Yöneticiliği, Van, Türkiye

ÖZ

Bu araştırmanın amacı, okul öncesi dönemdeki çocukların dijital oyun bağımlılığı eğilimleri ile psikomotor gelişim düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemek ve bu değişkenlerin, demografik faktörlerle nasıl etkileştiğini ortaya koymaktır. Araştırma, betimsel tarama modeli temelinde nicel bir yaklaşımla gerçekleştirilmiştir. Araştırma grubunu eğitim ve öğrenimine devam etmekte olan 149 erkek ve 151 kız öğrenci olmak üzere toplam 300 okul öncesi çocuk oluşturmaktadır. Veri toplama aracı olarak “Dijital Oyun Bağımlılığı Eğilimi Ölçeği” (DOBE) ve “Test of Gross Motor Development - 2” (TGMD-2) kullanılmıştır. Veriler Mann Whitney U testi, Kruskal Wallis H testi, Ki-kare testi ve Spearman Korelasyon analizi ile değerlendirilmiştir. Araştırmada, cinsiyet, anne spor yapma durumu, çocuğun kendine ait odası olup olmaması, internet materyali varlığı, kardeş sayısı, ebeveyn eğitim düzeyi ve günlük teknoloji kullanım süresi gibi değişkenlere göre TGMD-2 ve DOBE ölçeklerinden elde edilen puanlar analiz edilmiştir. Araştırmada cinsiyet değişkenine göre psikomotor gelişim ve dijital oyun bağımlılığı puanlarında anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir. Anne spor yapma durumu, çocuğun kendi odasına sahip olma durumu, internet materyali varlığı ve kardeş sayısına göre bazı psikomotor gelişim puanlarında anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Ebeveyn eğitim düzeyi ve çocukların teknoloji kullanım süreleri dijital oyun bağımlılığı eğilimini anlamlı düzeyde etkilediği tespit edilmiştir. Ayrıca, öğrencilerin psikomotor gelişim puanları ile dijital oyun bağımlılığı puanları arasında negatif yönlü anlamlı ilişkiler olduğu belirlenmiştir. Sonuç olarak, dijital oyun bağımlılığının okul öncesi dönem çocukların psikomotor gelişimini olumsuz etkilediği; cinsiyet, aile yapısı, ebeveyn alışkanlıkları ve dijital ortamların erişilebilirliğinin bu ilişkide belirleyici olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar kelimeler: okul öncesi, dijital oyun bağımlılığı, psikomotor gelişim

ABSTRACT

The purpose of this study is to examine the relationship between preschool children's digital game addiction tendencies and psychomotor development levels and to reveal how these variables interact with demographic factors. The study was conducted with a quantitative approach based on the descriptive scanning model. The research group consists of a total of 300 preschool children, 149 male and 151 female students who are continuing their education and training. The “Digital Game Addiction Tendency Scale” (DOBE) and “Test of Gross Motor Development - 2” (TGMD-2) were used as data collection tools. The data were evaluated with the Mann Whitney U test, Kruskal Wallis H test, Chi-square test and Spearman Correlation analysis. In the study, the scores obtained from TGMD-2 and DOBE scales were analyzed according to variables such as gender, mother's sports status, whether the child has his/her own room, presence of internet material, number

*Sorumlu Yazar/Corresponding Author: Dr. Öğr. Üyesi Savaş Aydın

E-posta: savasaydin@yyu.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0003-2224-3997

Geliş Tarihi/Received: 14.04.2024

Kabul Tarihi/Accepted: 13.06.2025

Yayınlanma Tarihi/Publication Date: 30.06.2025

Atıf/To cite this article: Aydın, S. (2025). Investigation of preschool children's digital game addiction tendency and psychomotor development. *Trakya University Journal of Social Sciences*, 27(1), 108-128.

©Telif Hakkı 2025 Yazar. Trakya Üniversitesi adına Galenos Yayınevi tarafından yayımlanmaktadır. Creative Commons Atıf (CC BY) Uluslararası Lisansı ile lisanslanmaktadır. Copyright© 2025 The Author. Published by Galenos Publishing House on behalf of Trakya University. Licensed under a Creative Commons Attribution (CC BY) 4.0 International License.

ABSTRACT

of siblings, parental education level and daily technology usage time. In the study, it was determined that there was a significant difference in psychomotor development and digital game addiction scores according to the gender variable. Significant differences were found in some psychomotor development scores according to mother's sports status, child's own room, presence of internet material and number of siblings. It was determined that parental education level and children's technology usage time significantly affected the tendency to digital game addiction. In addition, it was determined that there were negative significant relationships between students' psychomotor development scores and digital game addiction scores. As a result, it was concluded that digital game addiction negatively affects the psychomotor development of preschool children; gender, family structure, parental habits and accessibility of digital environments are determinants in this relationship.

Keywords: preschool, digital game addiction, psychomotor development

EXTENDED ABSTRACT

Today, digital technologies are radically changing the lifestyle of individuals and especially affecting the developmental areas of children. Digital devices are included in children's daily lives from a relatively young age (Bağatarhan, 2023). In this period when accessing information, communicating and having fun are shaped by digital tools, digital games have become an indispensable part of children's daily lives.

The early childhood education period is defined as a critical process in which children make rapid progress in all areas of development, acquire the foundations of their personalities, are maximally affected by their socio-cultural environment and try to develop their current potential to the highest possible level (Gander et al. 1981). The preschool period is a critical developmental stage in which the foundations of the individual's motor, cognitive, social and emotional development are laid. The basic psychomotor skills acquired during this period support both the child's physical competence and learning motivation, which is an important determinant on the path to academic success. However, children's turning to digital screens instead of physical games reduces their movement-based learning opportunities and can negatively affect their motor development (Bremer, 2005). In this context, investigating the effects of digital game addiction tendencies on psychomotor development is important for the development of early intervention and preventive programs. The study aims to investigate whether some variables are effective on digital game addiction by examining the relationship between preschool children's digital game addiction tendencies and psychomotor development.

The research was designed based on the descriptive survey model and was conducted with a quantitative approach. This design aimed to describe the current status of the participants in accordance with the purpose of the research and to reveal the relationships between the variables (Karasar, 2009). The participants of the research were 300 students in total, 149 boys and 151 girls, who continue their education and training in kindergartens affiliated with the Provincial Directorate of National Education in Van Province. The children who participated in the research were selected using the random sampling method. This approach increased the possibility that the participant group included in the research would represent all students continuing their education and training in preschool.

Demographic Information Form: A form was created by the researcher in order to collect descriptive and demographic information about the children. This form includes variables such as gender, age, number of siblings, child birth order, mother and father education status, mother and father sports status, presence of their own room and internet, daily technology usage time, mother and father daily technology usage time, other family members technology usage time, etc.

Gross Motor Development Test-2 (TGMD-2); TGMD-2 was developed to assess the basic motor skills required for children to participate in physical education and recreational games. These skills consist of a total of 12 skills, including locomotor skills (running, galloping, jumping, sliding, leaping, skipping) and object control skills (hitting and kicking a stationary ball, dribbling, catching, throwing, and rolling). Locomotor skills emphasize fluid and coordinated movement, while object control skills focus on a child's ability to effectively interact with and control objects (Ulrich, 2000).

Digital Game Addiction Scale (DOBE); It consists of four basic sub-dimensions: Disconnection from Life (7 items: 4, 12, 14, 15, 16, 17, 20), Conflict (5 items: 2, 5, 8, 11, 13), Continuous Play (5 items: 1, 6, 7, 9, 10), Reflection on Life (3 items: 3, 18, 19). The "Disconnection from Life" sub-dimension includes the extent to which children distance themselves from their social lives while playing digital games; the "Conflict" sub-dimension includes their reactions when the process of playing digital games is restricted or prevented; the "Continuous Play" sub-dimension includes the length of time the child plays the game and

EXTENDED ABSTRACT

how often they demand this situation; and the “Reflection on Life” sub-dimension includes the effects of digital games on the child’s daily life and possible problem symptoms. The scale has a high reliability coefficient.

In the study, the scores obtained from TGMD-2 and DOBE scales were analyzed according to variables such as gender, mother’s sports status, whether the child has his/her own room, presence of internet material, number of siblings, parental education level and daily technology usage time. In the study, it was determined that there was a significant difference in psychomotor development and digital game addiction scores according to the gender variable. Significant differences were found in some psychomotor development scores according to mother’s sports status, child’s having his/her own room, presence of internet material and number of siblings. It was determined that parental education level and children’s technology usage time significantly affected the tendency to digital game addiction. In addition, it was determined that there were negative significant relationships between students’ psychomotor development scores and digital game addiction scores.

Based on the findings of the study, it was concluded that there is a negative relationship between the tendency of preschool children to digital game addiction and their psychomotor development levels. While children with high psychomotor skills are less inclined to digital games, children who spend more time in front of the screen have significantly lower motor skill levels. It has been observed that factors such as gender, family structure, parental habits and duration of technology use have an effect on both addiction tendency and motor development.

Accordingly, it is necessary to increase physical activity-based activities in preschool education programs, limit the time children spend in front of the screen with parental guidance and raise awareness of families about the use of digital technology. Considering that parents’ level of education and sports habits have an effect on children, family-based awareness programs should be developed. In addition, access control should be provided for children’s internet materials and screen devices. Supporting these results with larger samples, examining the long-term effects of screen use with longitudinal studies and developing digital game content that supports psychomotor development will make significant contributions to future research.

Giriş

Günümüzde dijital teknolojiler, bireylerin yaşam biçimini köklü bir şekilde değiştirmekte ve özellikle çocukların gelişim alanlarını etkilemektedir. Dijital cihazlar çocukların günlük yaşamlarına nispeten küçük yaşlardan itibaren dahil olmaktadır (Bağatarhan, 2023). Bilgiye ulaşma, iletişim kurma ve eğlenme biçimlerinin dijital araçlarla şekillendiği bu dönemde, dijital oyunlar çocukların günlük yaşamlarının vazgeçilmez bir parçası hâline gelmiştir. Türkiye İstatistik Kurumu’nun (TÜİK) “Çocuklarda Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması” raporuna göre çocuklarda internet kullanım sıklığı %91,3 olduğu; internet kullanım amaçları incelendiğinde ise en fazla yürüttükleri faaliyetler sırasıyla %83,9 ile video izleme, %75,0 ile ödev, öğrenme veya çevrimiçi derslere katılma ve %72,7 ile oyun oynama veya oyun indirme olduğu belirtilmektedir. Bununla birlikte dijital oyun oynadığını belirten çocukların oranı 2024 yılında %74,0 olduğu ifade edilmektedir (TÜİK, 2024). Dijital oyunların farklı türleri, küçük çocukların günlük yaşamında önemli bir yer tutmaya devam etmektedir. Bu durum göz önüne alındığında, çocuk gelişimini değerlendirirken geleneksel oyunların taşıdığı değeri temel alarak dijital oyunların etkilerini incelemek önemli hale gelmektedir. Özellikle teknolojik gelişmelerin hızla ilerlemesiyle birlikte dijital araçlar çocukların yaşamına daha fazla entegre olmakta, bu da onların sosyal ve kültürel çevrelerini şekillendirmektedir.

Bu bağlamda, çocuk oyunlarının niteliği üzerindeki en belirgin etkilerden birine sahip olan dijital oyunların, gelişimsel süreçler üzerindeki etkisini anlamak kritik bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmaktadır (Bağcı Çetin, 2023).

Dijital oyun bağımlılığı, “sosyal ve/veya duygusal sorunlara yol açan aşırı ve dürtüsel video oyunu kullanımı ve karşılaşılan sorunlara rağmen bu aşırı kullanımı kontrol edememe” olarak tanımlanmıştır (Choi ve ark., 2018). Dijital oyunların çocukların gelişim alanlarına etkileri genel olarak değerlendirildiğinde; özellikle bilişsel gelişime katkısı açısından stratejik düşünme, hızlı ve doğru karar alma, problem çözme ve teknoloji kullanımını öğrenme gibi olumlu katkıları bulunmaktadır (Tüzün, 2002; Horzum, 2008; Akçay, 2012; Şahin, 2012; Ocak, 2013; Wu, 2014).

Teknolojiye erken yaşta maruz kalmanın avantajlarının yanı sıra, özellikle okul öncesi dönemde dijital oyunların yoğun kullanımı, çocukların gelişimsel özellikleri üzerinde bazı olumsuz etkiler yaratabilmektedir (Ural ve ark. 2024). Bu bağlamda dijital oyun bağımlılığı, günümüzde çocuk sağlığı ve gelişimi açısından dikkatle ele alınması gereken bir konu hâline gelmiştir. Yapılan araştırmalarda okul öncesi çocukların dijital oyunlarla erken yaşta tanıştığını ve bu etkileşimin giderek arttığını göstermektedir. Dijital oyun bağımlılığı eğilimi, sadece fiziksel değil, aynı zamanda sosyal ilişkiler ve dikkat süreçleri üzerinde de baskı kurabilmektedir (Karaca ve ark., 2025).

Erken çocukluk eğitimi dönemi, çocukların gelişimin tüm alanlarında hızlı ilerleme kaydettiği, kişiliklerinin temellerini edindiği, sosyo-kültürel çevrelerinden maksimum düzeyde etkilendiği ve mevcut potansiyellerini mümkün olan en yüksek düzeyde geliştirmeye çalıştığı kritik bir süreç olarak tanımlanmaktadır (Gander ve ark. 1981). Okul öncesi dönem, bireyin motor, bilişsel, sosyal ve duygusal gelişiminin temellerinin atıldığı kritik bir gelişim evresidir. Bu dönemde edinilen temel psikomotor beceriler, çocuğun hem bedensel yeterliliğini hem de akademik başarıya giden yolda önemli bir belirleyici olan öğrenme motivasyonunu desteklemektedir. Ancak çocukların fiziksel oyunlar yerine dijital ekranlara yönelmesi, onların hareket temelli öğrenme fırsatlarını azaltmakta ve motor gelişimlerini olumsuz yönde etkileyebilmektedir (Bremer, 2005).

Bu bağlamda dijital oyun bağımlılığı eğilimlerinin psikomotor gelişim üzerindeki etkilerinin araştırılması, erken müdahale ve koruyucu programların geliştirilmesi açısından önem arz etmektedir. Araştırmada okul öncesi dönemdeki çocukların dijital oyun bağımlılığı eğilimleri ile psikomotor gelişimleri arasındaki ilişki incelenerek, dijital oyun bağımlılığı üzerinde bazı değişkenlerin etkili olup olmadığının araştırılması hedeflenmektedir.

Yöntem

Araştırma, betimsel tarama modeline dayalı olarak tasarlanmış ve nicel bir yaklaşımla gerçekleştirilmiştir. Bu tasarım, araştırmanın amacına uygun olarak, katılımcıların mevcut durumlarını betimleyerek değişkenler arasındaki ilişkileri ortaya koymayı hedeflemiştir (Karasar, 2009).

Araştırma Evren ve Örneklemi

Araştırmanın katılımcılarını, Van İli, İl Millî Eğitim müdürlüğüne bağlı anaokullarında eğitim ve öğrenimlerine devam eden 149 erkek, 151 kız çocuk olmak üzere toplamda 300 öğrenci katılmıştır. Araştırmaya katılan çocuklar, rastgele örnekleme yöntemi kullanılarak seçilmiştir. Bu yaklaşım, araştırmaya dahil edilen katılımcı grubunun, okul öncesinde eğitim ve öğrenimine devam etmekte olan tüm öğrencileri temsil etme olasılığını artırmıştır.

Veri Toplama Araçları ve Süreci

Demografik Bilgi Formu

Çocuklara ait tanımlayıcı ve demografik bilgilerini toplamak amacıyla araştırmacı tarafından bir form oluşturulmuştur. Bu formda; cinsiyet, yaş, kardeş sayısı, çocuk doğum sırası, anne ve baba eğitim durumu, anne ve baba spor yapma durumu, kendisine ait oda ve internetin varlığı, günlük teknoloji kullanım süresi, anne ve baba günlük teknoloji kullanım süresi, diğer aile bireyleri teknoloji kullanım süresi vb. değişkenler yer almaktadır.

Kaba Motor Gelişim Testi-2 (TGMD-2)

TGMD-2, çocukların beden eğitimi ve eğlence amaçlı oyunlara katılımları için gerekli olan temel motor becerileri değerlendirmek amacıyla geliştirilmiştir. Bu beceriler, lokomotor becerileri (koşma, galop, zıplama, kayma, sıçrama, sıçrama) ve nesne kontrol becerileri (sabit bir topa vurma ve tekmeleme, top sürme, yakalama, fırlatma ve yuvarlanma) dahil olmak üzere toplamda 12 beceriden oluşmaktadır. Lokomotor beceriler, akıcı ve koordineli hareketi vurgularken, nesne kontrol becerileri ise bir çocuğun nesnelerle etkili bir şekilde etkileşim kurma ve kontrol etme becerisine odaklanır (Ulrich, 2000).

TGMD-2 testi; 3 ila 10 yaş ve 11 aylık çocuklar için standardize edilmiş uluslararası alan yazında sıklıkla kullanılan bir testtir (Kerkez, 2013). TGMD-2 testini Türkiye’de bulunan çocuklar için geçerlik ve güvenirlik çalışması Boz ve Aytar, (2012) tarafından gerçekleştirilmiştir. Cronbach’s Alpha güvenirlik katsayısı 0,87’nin üzerinde, güvenirliğinin ise 0,85’i aşması, değerlendirmenin zaman içinde tutarlı olduğu ifade edilmektedir (Boz ve Aytar, 2012). Normatif veriler, tipik olarak gelişen çocukların çoğunun 10 yaşına kadar bu motor beceriler için tüm performans kriterlerini karşılayabildiğini göstermektedir. TGMD-2, çocuklar bu temel hareket becerilerinde yeterlilik kazandıktan sonra, farklı bağlamlara beceri uyarlaması gerektiren spora özgü aktivitelerde bunları uygulamaya daha iyi hazır oldukları varsayımına dayanmaktadır.

Testin değerlendirmesinde, her beceri çocuk tarafından iki kez gerçekleştirilir ve her iki girişim de puanlanır. Bir becerinin her bileşeni için, hareket doğru şekilde gerçekleştirilirse 1 puan, gerektiği gibi gerçekleştirilmezse 0 puan verilir. Her beceri bileşeni için toplam puan, her iki girişimden türetilir ve bileşen başına mümkün olan en fazla puan 2’dir. Genel beceri puanları, o becerideki tüm bileşenlerin puanlarının toplanmasıyla elde edilir ve olası en yüksek puan, değerlendirilen bileşen sayısına bağlı olarak değişir. Örneğin, yakalama becerisi üç bileşenden oluşur ve maksimum 6 puana izin verirken, tek ayak üzerinde zıplama beş bileşenden oluşur ve maksimum 10 puana izin verir (Ulrich, 2017). Değerlendirilen tüm becerilerden gelen kümülatif puanlar alt test puanlarına katkıda bulunur. Lokomotor beceriler için olası en yüksek toplam puan 48’dir ve aynı maksimum puan nesne kontrol becerileri için de geçerlidir. Testin içerisinde aynı zamanda bireysel değerlendirmenin yapılması için çocuğun testten aldığı ham puanları yaş değerlerine, yüzdelik sıralara, ölçekli puanlara ve güven aralıklarına dönüştürebilme tabloları bulunmaktadır.

Araştırmada öğrencilerin TGMD-2 testinden aldıkları ham puanları, testin hesaplama yönergeleri doğrultusunda ölçekli puanlara dönüştürülmüştür. Elde edilen sonuçlara göre öğrencilerin kaba motor beceri düzeyleri “1-çok zayıf, 2-zayıf,

3-ortalamanın altında, 4-ortalama, 5-ortalamanın üzerinde, 6-üstün, 7-çok üstün” olmak üzere toplam 7 ayrı kategoride değerlendirilmiştir.

Dijital Oyun Bağımlılık Eğilimi Ölçeği (DOBE)

Budak (2020) tarafından geliştirilen Dijital oyun Bağımlılık Ölçeği (DOBE), okul öncesi dönemdeki çocukların dijital oyunlara olan bağımlılık eğilimlerini belirlemek amacıyla geliştirilmiş bir ölçektir. Ölçek, çocukların dijital oyunlarla etkileşim düzeylerini ve bu etkileşimin günlük yaşantılarına olan etkilerini değerlendirmek için kullanılmaktadır.

Dijital Oyun Bağımlılık Ölçeği (DOBE); Hayattan Kopma (7 madde: 4, 12, 14, 15, 16, 17, 20), Çatışma (5 madde: 2, 5, 8, 11, 13), Sürekli Oynama (5 madde: 1, 6, 7, 9, 10), Hayata Yansıtma (3 madde: 3, 18, 19) olmak üzere dört temel alt boyuttan oluşmaktadır. “Hayattan kopma” alt boyutu, çocukların dijital oyun oynarken sosyal hayatlarından ne ölçüde uzaklaştıklarını; “Çatışma” alt boyutu, dijital oyun oynama sürecinin kısıtlanması veya engellenmesi durumunda verilen tepkilerini; “Sürekli oynama” alt boyutu, çocuğun oyun oynama süresinin uzunluğu ve bu durumu ne sıklıkla talep ettiğini, “Hayata yansıtma” alt boyutu ise dijital oyunların çocuğun günlük yaşantısına etkilerini ve olası problem belirtilerini içermektedir. Ölçek, yüksek güvenilirlik katsayısına sahiptir. Alt boyutların Cronbach’s Alpha değerleri Hayattan Kopma: 0.88; Çatışma: 0.90; Sürekli Oynama: 0.82; Hayata Yansıtma: 0.70; olarak tespit edilmiştir. Genel ölçek güvenilirlik katsayısı: 0.93 olarak ifade edilmiştir (Budak, 2020; Budak ve Işıkoğlu, 2022).

Ölçek; Her zaman (5), Çoğu zaman (4), Bazen (3), Nadiren (2), Hiçbir zaman (1) derecelendirmeye sahip 5’li Likert tipi yapıda olup ölçekte toplam 20 madde bulunmaktadır. Ölçekte toplamda alınabilecek en düşük puan 20, en yüksek puan ise 100’ dür. Yüksek puan, dijital oyun bağımlılığı eğiliminin daha fazla olduğunu göstermektedir. Olumsuz puanlanan madde bulunmamaktadır. Ayrıca puan aralıklarına göre bağımlılık eğilimi düzeyleri şu şekildedir:

20-35 puan: Bağımlılık eğilimi çok düşük

36-51 puan: Bağımlılık eğilimi düşük

52-67 puan: Bağımlılık eğilimi orta düzeyde

68-83 puan: Bağımlılık eğilimi yüksek

84-100 puan: Bağımlılık eğilimi çok yüksek

Ölçekte her bir alt boyut ayrı olarak değerlendirilebileceği gibi, toplam puan üzerinden de analiz yapılabilir (Budak, ve Işıkoğlu, 2022).

Araştırmaya katılım tamamen gönüllülük esasına göre belirlenmiş, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimleri Yayın Etik Kurulu’nun 25/11/2024 tarihli ve 2024/24 oturum sayılı etik izni, Van İl Milli Eğitim Müdürlüğü’nden araştırma izni alınmıştır. Veli onam izinleri alınmış ve süreç boyunca etik kurallara uygun hareket edilmiştir. Araştırma sürecinde ilk olarak okul idaresine ve ebeveynlere araştırma işlem süreci hakkında bilgilendirmeler yapılmıştır. Daha sonra okulda TGMD-2 testini uygulayabilecek uygun ortam (zemin yapısı, ısı, ışık, ses seviyeleri, alan güvenliği vb.) alanında uzman beden eğitimi öğretmenleri tarafından hazırlanmıştır. Çocuklara ölçüm yapılmadan önce herhangi bir rahatsızlığının olup olmadığı araştırmacı tarafından sorulmuştur. Çocuklara öncelikle TGMD-2 testinde yer alan bütün yönergeler ve performans kriterlerini içeren beceriler araştırmacı tarafından gösterimi yapılmıştır. Ardından, çocuğa uygulama denemesi yaptırılmıştır. Öğrencilere puanlama için iki deneme hakkı tanınmıştır. Öğrencilerin bir performans kriterini doğru yapıp yapmadığından emin olunmadığı durumlarda, başka bir deneme yaptırılmış ve sadece o performans kriterine bakılarak puanlama yapılmıştır. TGMD-2 testin her bir öğrenciye uygulanması ortalama 25-30 dakika sürmüştür.

Veri Analizi

Araştırmaya ait verilerin analizinde SPSS paket programından faydalanılmıştır. Verilerin normalliği Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro-Wilk testleri ile değerlendirilmiştir. Verilerin analizinde normallik ve varyansların homojenliği sağlanmadığı durumlarda bağımlı değişkenlerde, ikili karşılaştırmalar için Mann-Whitney U testi, çoklu karşılaştırmalar için Kruskal-Wallis H testi, gruplar arasındaki farkların analizi için yeniden Mann-Whitney U testi uygulanmıştır. Değişkenlerin ilişkisel boyutları için Spearman Korelasyon Testi, kategorik değişkenler için ise Kay Kare Testi uygulanmıştır. Ayrıca, bu analizlerin tamamında tanımlayıcı istatistiklerden yararlanılmıştır. Tüm istatistiksel testlerde anlamlılık düzeyi $p < 0.05$ olarak kabul edilmiştir. Araştırmada, Kaba Motor Beceri Testi (TGMD-2) Cronbach’s Alpha güvenilirlik kat sayısı 0,86; Dijital Oyun Bağımlılık Ölçeği (DOBE) güvenilirlik kat sayısı 0,96 olarak tespit edilmiştir.

Bulgular

Araştırma, okul öncesi dönemde bulunan çocukların dijital oyun bağımlılık eğilimleri ile kaba motor becerilerine yönelik eğitim programları ve müdahalelerin geliştirilmesi için bir zemin oluşturmayı hedeflemiştir. Ayrıca, araştırma sürecinde çocukların cinsiyet, yaş gibi demografik verileri detaylı bir şekilde ele alınarak analiz edilmiştir. Böylece elde edilen bulguların, çocukların dijital oyun bağımlılık durumlarının kaba motor becerileri üzerinde etkilerinin olup olmadığına yönelik anlamlı çıkarımlar sunması amaçlanmıştır.

Tablo 1. Araştırmaya katılan öğrencilere ait demografik bilgiler

Değişken		n	%
Cinsiyet	Erkek	149	49,7
	Kız	151	50,3
	Toplam	300	100,0
Yaş	5	195	65,0
	6	105	35,0
	Toplam	300	100,0
Kardeş sayısı	Yok	44	14,7
	Bir kardeş	103	34,3
	İki-üç kardeş	117	39,0
	Dört-beş kardeş	33	11,0
	Altı ve üzeri	3	1,0
	Toplam	300	100,0
Doğum sırası	1	112	37,3
	2	106	35,3
	3	61	20,3
	4	16	5,3
	5	4	1,3
	6	1	,3
	Toplam	300	100,0
Anne öğrenim durumu	Okuryazar değil	22	7,3
	İlkokul	63	21,0
	Ortaokul	77	25,7
	Lise	67	22,3
	Lisans	63	21,0
	Yüksek lisans/doktora	8	2,7
	Toplam	300	100,0
Baba öğrenim durumu	Okuryazar değil	8	2,7
	İlkokul	35	11,7
	Ortaokul	70	23,3
	Lise	97	32,3
	Lisans	76	25,3
	Yüksek lisans/doktora	14	4,7
	Toplam	300	100,0
Anne aktif spor yapma durumu	Evet	32	10,7
	Hayır	268	89,3
	Toplam	300	100,0
Baba aktif spor yapma durumu	Evet	37	12,3
	Hayır	263	87,7
	Toplam	300	100,0

Tablo 1. Devamı

Değişken		n	%
Kendisine ait odasının varlığı	Evet	212	70,7
	Hayır	88	29,3
	Toplam	300	100,0
Kendisine ait internet materyali varlığı	Evet	102	34,0
	Hayır	198	66,0
	Toplam	300	100,0
Günlük teknoloji kullanım süresi	Kullanmıyor	27	9,0
	Bir-üç saat	202	67,3
	Üç-beş saat	61	20,3
	Beş saat ve üzeri	10	3,3
	Toplam	300	100,0
Baba günlük teknoloji kullanım süresi	Kullanmıyor	14	4,7
	Bir-üç saat	152	50,7
	Üç-beş saat	102	34,0
	Beş saat ve üzeri	32	10,7
	Toplam	300	100,0
Anne günlük teknoloji kullanım süresi	Kullanmıyor	16	5,3
	Bir-üç saat	214	71,3
	Üç-beş saat	62	20,7
	Beş saat ve üzeri	8	2,7
	Toplam	300	100,0
Diğer aile bireylerinin internet kullanım durumu	Evet	140	46,7
	Hayır	160	53,0
	Toplam	300	100,0

n: Kişi sayısı

Araştırmaya katılan öğrencilerin cinsiyet dağılımına bakıldığında, erkek öğrencilerin (n=149, %49,7) ve kız öğrencilerin (n=151, %50,3) eşit oranda olduğu görülmektedir. Yaş değişkenine göre 5 yaşında olan öğrenci sayısının (n=195, %65) 6 yaşındaki öğrenci sayısından (n=105, %35) daha fazla olduğu görülmektedir. Kardeş sayısı değişkeni incelendiğinde en fazla iki-üç kardeşi olan öğrencilerin (n=117, %39,0) olduğu; altı ve üzeri kardeşi olan öğrenci sayısının ise oldukça az (n=3, %1,0) olduğu dikkat çekmektedir.

Doğum sırasına göre öğrencilerin büyük çoğunluğunun birinci (n=112, %37,3) ve ikinci (n=106, %35,3) çocuk olduğu; altıncı sıradaki çocukların ise çok az (n=1, %0,3) olduğu görülmektedir. Anne eğitim düzeyinde en yüksek oran ortaokul mezunu annelere (n=77, %25,7) aitken, baba eğitim düzeyinde en yüksek oran lise mezunu babalara (n=97, %32,3) aittir. Lisans ve üzeri eğitim seviyesine sahip anne oranı (n=71, %23,7), baba oranı ise (n=90, %30) olarak belirlenmiştir.

Ebeveynlerin spor yapma durumlarına bakıldığında, annelerin büyük çoğunluğunun aktif olarak spor yapmadığı (n=268, %89,3) ve babaların da benzer şekilde aktif spor yapmadığı (n=263, %87,7) görülmektedir. Kendisine ait odası olan öğrenci sayısının (n=212, %70,7) olmayanlara (n=88, %29,3) göre daha fazla olduğu; internet materyali olmayan öğrenci sayısının (n=198, %66) olanlara göre (n=102, %34) daha fazla olduğu görülmektedir.

Günlük teknoloji kullanım süresine bakıldığında, öğrencilerin büyük çoğunluğunun bir-üç saat arası teknoloji kullandığı (n=202, %67,3) ve beş saatten fazla kullanan öğrenci oranının oldukça düşük olduğu (n=10, %3,3) belirlenmiştir. Babaların teknoloji kullanım süresi en fazla bir-üç saat aralığında (n=152, %50,7); annelerin de yine benzer şekilde bir-üç saat aralığında (n=214, %71,3) olduğu görülmektedir. Diğer aile bireylerinin internet kullanımı incelendiğinde, internet kullanan bireylerin oranının (n=140, %46,7) kullanmayanlara (n=160, %53,3) göre daha düşük olduğu anlaşılmaktadır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin cinsiyet değişkenine göre TGMD-2 testi ve DOBE ölçeği puanları karşılaştırıldığında bazı değişkenlerde anlamlı farklılıklar olduğu tespit edilmiştir. Kız öğrencilerin lokomotor ölçekli puanlarının (162,11) erkek öğrencilere (138,73) göre daha yüksek puan aldığı ve farkın anlamlı olduğu belirlenmiştir (U=9496,000;

p=0,019). Ölçekli puan toplamalarında kız öğrencilerin (161,68) erkek öğrencilere (139,17) göre daha yüksek puan aldığı ve bu farkın anlamlı olduğu görülmektedir (U=9561,000; p=0,024). Kaba motor beceri puanında da kız öğrencilerin (161,44) erkek öğrencilere (139,42) göre daha yüksek puan aldığı ve farkın anlamlı olduğu belirlenmiştir (U=9598,000; p=0,028). DOBE toplam puanında ise erkek öğrencilerin (161,15) kız öğrencilere (139,99) göre daha yüksek puan aldığı ve bu farkın anlamlı olduğu görülmektedir (U=9662,500; p=0,035).

Araştırmaya katılan öğrencilerin annelerinin aktif spor yapma durumuna göre TGMD-2 puanları karşılaştırıldığında, lokomotor ölçekli puanda spor yapan annelerin çocuklarının (181,98) daha yüksek puan aldığı ve farkın anlamlı olduğu tespit edilmiştir (U=3280,500; p=0,029).

Araştırmaya katılan öğrencilerin kendisine ait odasının olup olmamasına göre TGMD-2 puanları arasında anlamlı fark tespit edilmiştir. Ölçekli puan toplamına göre odası olmayan öğrencilerin (167,66), olanlara (143,38) göre daha yüksek puan aldığı ve bu farkın anlamlı olduğu tespit edilmiştir (U=7817,500; p=0,027). Aynı şekilde kaba motor beceri puanında da odası olmayan öğrencilerin (168,15), odası olan öğrencilere (143,17) göre daha yüksek puan aldığı ve farkın anlamlı olduğu görülmektedir (U=7775,000; p=0,023).

Tablo 2. Araştırmaya katılan öğrencilerin TGMD-2 testi, DOBE puanlarının cinsiyet değişkenine göre U - testi sonuçları

TGMD-2	Cinsiyet	n	Sıra ortalama	Sıra toplamı	U	p
Lokomotor ölçekli puan	Erkek	149	138,73	20671,00	9496,000	0,019
	Kız	151	162,11	24479,00		
	Toplam	300				
Nesne kontrol ölçekli puan	Erkek	149	140,87	20989,50	9814,500	0,055
	Kız	151	160,00	24160,50		
	Toplam	300				
Ölçekli puan toplamı	Erkek	149	139,17	20736,00	9561,000	0,024
	Kız	151	161,68	24414,00		
	Toplam	300				
Kaba motor beceri puanı	Erkek	149	139,42	20773,00	9598,000	0,028
	Kız	151	161,44	24377,00		
	Toplam	300				
DOBE						
DOBE toplam puan	Erkek	149	161,15	24011,50	9662,500	0,035
	Kız	151	139,99	21138,50		
	Toplam	300				

n: Kişi sayısı, U: Mann-Whitney U testi puanı, p: Anlamlı fark, TGMD-2: Kaba Motor Gelişim Testi-2, DOBE: Dijital Oyun Bağımlılığı Eğilimi Ölçeği

Tablo 3. Araştırmaya katılan öğrencilerin TGMD-2 puanlarının anne aktif spor yapma durumu değişkenine göre U-testi sonuçları

TGMD-2	Anne spor aktif yapma	n	Sıra ortalama	Sıra toplamı	U	p
Lokomotor ölçekli puan	Evet	32	181,98	5823,50	3280,500	0,029
	Hayır	268	146,74	39326,50		
	Toplam	300				

n: Kişi sayısı, U: Mann-Whitney U testi puanı, p: Anlamlı fark, TGMD-2: Kaba Motor Gelişim Testi-2

Tablo 4. Araştırmaya katılan öğrencilerin TGMD-2 puanlarının kendisine ait oda varlığı değişkenine göre U-testi sonuçları

TGMD-2	Kendisine ait oda varlığı durumu	n	Sıra ortalama	Sıra toplamı	U	p
Lokomotor ölçekli puan	Evet	212	144,79	30696,50	8118,500	0,076
	Hayır	88	164,24	14453,50		
	Toplam	300				
Nesne kontrol ölçekli puan	Evet	212	145,41	30826,50	8248,500	0,113
	Hayır	88	162,77	14323,50		
	Toplam	300				
Ölçekli puan toplamı	Evet	212	143,38	30395,50	7817,500	0,027
	Hayır	88	167,66	14754,50		
	Toplam	300				
Kaba motor beceri puanı	Evet	212	143,17	30353,00	7775,000	0,023
	Hayır	88	168,15	14797,00		
	Toplam	300				

n: Kişi sayısı, U: Mann-Whitney U testi puanı, p: Anlamlı fark, TGMD-2: Kaba Motor Gelişim Testi-2

Tablo 5. Araştırmaya katılan öğrencilerin TGMD-2 puanlarının kendisine ait internet materyali varlığı değişkenine göre U-testi sonuçları

TGMD-2	İnternet materyali varlığı	n	Sıra ortalama	Sıra toplamı	U	p
Lokomotor ölçekli puan	Evet	102	123,67	12614,00	7361,000	0,000
	Hayır	198	164,32	32536,00		
	Toplam	300				
Nesne kontrol ölçekli puan	Evet	102	137,79	14055,00	8802,000	0,068
	Hayır	198	157,05	31095,00		
	Toplam	300				
Ölçekli puan toplamı	Evet	102	127,21	12975,50	7722,500	0,001
	Hayır	198	162,50	32174,50		
	Toplam	300				
Kaba motor beceri puanı	Evet	102	127,79	13034,50	7781,500	0,001
	Hayır	198	162,20	32115,50		
	Toplam	300				

Tablo 5. Devamı

TGMD-2	İnternet materyali varlığı	n	Sıra ortalama	Sıra toplamı	U	p
DOBE						
Hayattan kopma alt boyutu	Evet	102	180,43	18404,00	7045,000	0,000
	Hayır	198	135,08	26746,00		
	Toplam	300				
Çatışma alt boyutu	Evet	102	178,27	18184,00	7265,000	0,000
	Hayır	198	136,19	26966,00		
	Toplam	300				
Sürekli oynama alt boyutu	Evet	102	191,49	19532,00	5917,000	0,000
	Hayır	198	129,38	25618,00		
	Toplam	300				
Hayata yansıtma alt boyutu	Evet	102	189,85	19364,50	6084,500	0,000
	Hayır	198	130,23	25785,50		
	Toplam	300				
DOBE toplam puan	Evet	102	187,04	19078,50	6370,500	0,000
	Hayır	198	131,67	26071,50		
	Toplam	300				

n: Kişi sayısı, U: Mann-Whitney U testi puanı, p: Anlamlı fark, TGMD-2: Kaba Motor Gelişim Testi-2, DOBE: Dijital Oyun Bağımlılığı Eğilimi Ölçeği

Tablo 6. Araştırmaya katılan öğrencilerin TGMD-2 puanlarının diğer aile bireylerinin internet kullanım durumu değişkenine göre U-testi sonuçları

DOBE	Kullanım durumu	n	Sıra ortalama	Sıra toplamı	U	p
Hayattan kopma alt boyutu	Evet	140	186,08	26051,50	6078,500	0,000
	Hayır	159	118,23	18798,50		
	Toplam	299				
Çatışma alt boyutu	Evet	140	188,36	26371,00	5759,000	0,000
	Hayır	159	116,22	18479,00		
	Toplam	299				
Sürekli oynama alt boyutu	Evet	140	194,99	27299,00	4831,000	0,000
	Hayır	159	110,38	17551,00		
	Toplam	299				
Hayata yansıtma alt boyutu	Evet	140	192,24	26913,50	5216,500	0,000
	Hayır	159	112,81	17936,50		
	Toplam	299				
DOBE toplam puan	Evet	140	193,24	27054,00	5076,000	0,000
	Hayır	159	111,92	17796,00		
	Toplam	299				

n: Kişi sayısı, U: Mann-Whitney U testi puanı, p: Anlamlı fark, TGMD-2: Kaba Motor Gelişim Testi-2, DOBE: Dijital Oyun Bağımlılığı Eğilimi Ölçeği

Tablo 7. Araştırmaya katılan öğrencilerin kardeş sayısı değişkenine göre TGMD-2 Kruskal-Wallis testi sonucu

TGMD-2	Kardeş sayısı	n	Sıra ortalama	sd	X ²	p	Anlamlı fark
Lokomotor ölçekli puan	Yok (a)	44	131,16	4	9,177	0,057	-
	Bir kardeş (b)	103	137,13				
	İki-üç (c)	117	166,56				
	Dört-beş (d)	33	160,00				
	Altı ve üzeri (e)	3	162,67				
	Toplam	300					
Nesne kontrol ölçekli puan	Yok (a)	44	129,88	4	11,859	0,018	(c)-(a) (c)-(b)
	Bir kardeş (b)	103	135,86				
	İki-üç (c)	117	169,67				
	Dört-beş (d)	33	158,48				
	Altı ve üzeri (e)	3	120,00				
	Toplam	300					
Ölçekli puan toplamı	Yok (a)	44	124,01	4	14,801	0,005	(c)-(a) (c)-(b)
	Bir kardeş (b)	103	135,34				
	İki-üç (c)	117	171,94				
	Dört-beş (d)	33	158,52				
	Altı ve üzeri (e)	3	135,17				
	Toplam	300					
Kaba motor beceri puanı	Yok (a)	44	125,45	4	13,139	0,011	(c)-(a) (c)-(b)
	Bir kardeş (b)	103	136,01				
	İki-üç (c)	117	170,26				
	Dört-beş (d)	33	160,30				
	Altı ve üzeri (e)	3	136,67				
	Toplam	300					

n: Kişi sayısı, sd: Serbestlik derecesi, X²: Kruskal-wallis puanı, p: Anlamlı fark, TGMD-2: Kaba Motor Gelişim Testi-2**Tablo 8. Araştırmaya katılan öğrencilerin anne öğrenim durumu değişkenine göre DOBE Kruskal-Wallis testi sonucu**

	Anne öğrenim durumu	n	Sıra ortalama	sd	X ²	p	Anlamlı fark
Hayattan kopma alt boyutu	Okuryazar değil (a)	22	148,70	5	16,634	0,005	(b)-(d)
	İlkokul (b)	63	173,00				
	Ortaokul (c)	77	168,31				
	Lise (d)	67	139,51				
	Üniversite (e)	63	124,58				
	Lisansüstü (f)	8	103,00				
	Toplam	300					
Çatışma alt boyutu	Okuryazar değil (a)	22	132,77	5	16,154	0,006	(b)-(d) (b)-(e)
	İlkokul (b)	63	173,76				
	Ortaokul (c)	77	166,51				
	Lise (d)	67	146,70				
	Üniversite (e)	63	121,93				
	Lisansüstü (f)	8	118,81				
	Toplam	300					

Tablo 8. Devamı

	Anne öğrenim durumu	n	Sıra ortalama	sd	X ²	p	Anlamlı fark
Sürekli oynama alt boyutu	Okuryazar değil (a)	22	136,11	5	24,744	0,000	(b)-(c)
	İlkokul (b)	63	176,28				
	Ortaokul (c)	77	173,75				
	Lise (d)	67	142,69				
	Üniversite (e)	63	114,31				
	Lisansüstü (f)	8	113,69				
	Toplam	300					
Hayata yansıtma alt boyutu	Okuryazar değil (a)	22	136,05	5	13,034	0,023	(b)-(c) (b)-(d)
	İlkokul (b)	63	176,44				
	Ortaokul (c)	77	161,08				
	Lise (d)	67	141,26				
	Üniversite (e)	63	131,77				
	Lisansüstü (f)	8	108,94				
	Toplam	300					
DOBE toplam puan	Okuryazar değil (a)	22	138,91	5	19,382	0,002	(b)-(c) (b)-(d) (b)-(e)
	İlkokul (b)	63	175,57				
	Ortaokul (c)	77	169,51				
	Lise (d)	67	142,15				
	Üniversite (e)	63	120,27				
	Lisansüstü (f)	8	109,94				
	Toplam	300					

DOBE: Dijital Oyun Bağımlılığı Eğilimi Ölçeği, n: Kişi sayısı, sd: Serbestlik derecesi, X²: Kruskal-wallis puanı, p: Anlamlı fark

Tablo 9. Araştırmaya katılan öğrencilerin baba öğrenim durumu değişkenine göre DOBE Kruskal-Wallis testi sonucu

	Baba öğrenim durumu	n	Sıra ortalama	sd	X ²	p	Anlamlı fark
Hayattan kopma alt boyutu	Okuryazar değil (a)	8	114,25	5	23,945	0,000	(b)-(d)
	İlkokul (b)	35	191,91				
	Ortaokul (c)	70	173,76				
	Lise (d)	97	144,56				
	Üniversite (e)	76	131,21				
	Lisansüstü (f)	14	97,29				
	Toplam	300					
Çatışma alt boyutu	Okuryazar değil (a)	8	121,19	5	21,265	0,001	(b)-(d) (b)-(e)
	İlkokul (b)	35	192,74				
	Ortaokul (c)	70	169,44				
	Lise (d)	97	148,02				
	Üniversite (e)	76	127,55				
	Lisansüstü (f)	14	108,71				
	Toplam	300					

Tablo 9. Devamı

	Baba öğrenim durumu	n	Sıra ortalama	sd	X ²	p	Anlamlı fark
Sürekli oynama alt boyutu	Okuryazar değil (a)	8	128,19	5	29,472	0,001	(b)-(c)
	İlkokul (b)	35	191,36				
	Ortaokul (c)	70	178,32				
	Lise (d)	97	147,27				
	Üniversite (e)	76	123,14				
	Lisansüstü (f)	14	92,89				
	Toplam	300					
Hayata yansıtma alt boyutu	Okuryazar değil (a)	8	121,38	5	20,703	0,001	(b)-(c) (b)-(d)
	İlkokul (b)	35	199,50				
	Ortaokul (c)	70	163,69				
	Lise (d)	97	147,16				
	Üniversite (e)	76	129,51				
	Lisansüstü (f)	14	115,71				
	Toplam	300					
DOBE toplam puan	Okuryazar değil (a)	8	120,63	5	26,597	0,001	(b)-(c) (b)-(d) (b)-(e)
	İlkokul (b)	35	196,29				
	Ortaokul (c)	70	172,92				
	Lise (d)	97	146,76				
	Üniversite (e)	76	126,38				
	Lisansüstü (f)	14	97,86				
	Toplam	300					

DOBE: Dijital Oyun Bağımlılığı Eğilimi Ölçeği, n: Kişi sayısı, sd: Serbestlik derecesi, X²: Kruskal-wallis puanı, p: Anlamlı fark

Tablo 10. Araştırmaya katılan öğrencilerin teknoloji kullanım süresi değişkenine göre DOBE Kruskal-Wallis testi sonucu

TGMD-2	Günlük teknoloji kullanım süresi	n	Sıra ortalama	sd	X ²	p	Anlamlı fark
Lokomotor ölçekli puan	Kullanmıyor (a)	27	166,06	3	10,966	0,012	(a)-(b) (a)-(c) (a)-(d)
	Bir-üç saat (b)	202	158,16				
	Üç-beş saat (c)	61	118,25				
	Beş saat ve üzeri (d)	10	150,50				
	Toplam	300					
Nesne kontrol ölçekli puan	Kullanmıyor (a)	27	151,48	3	15,199	0,002	(a)-(b) (a)-(c) (a)-(d)
	Bir-üç saat (b)	202	162,45				
	Üç-beş saat (c)	61	117,52				
	Beş saat ve üzeri (d)	10	107,60				
	Toplam	300					
Ölçekli puan toplamı	Kullanmıyor (a)	27	161,85	3	15,068	0,002	(a)-(b) (a)-(c) (a)-(d)
	Bir-üç saat (b)	202	161,19				
	Üç-beş saat (c)	61	114,24				
	Beş saat ve üzeri (d)	10	125,20				
	Toplam	300					

Tablo 10. Devamı

TGMD-2	Günlük teknoloji kullanım süresi	n	Sıra ortalama	sd	X ²	p	Anlamlı fark
Kaba motor beceri puanı	Kullanmıyor (a)	27	163,31	3	15,502	0,001	(a)-(b) (a)-(c) (a)-(d)
	Bir-üç saat (b)	202	161,13				
	Üç-beş saat (c)	61	113,48				
	Beş saat ve üzeri (d)	10	126,90				
	Toplam	300					
DOBE							
Hayattan kopma alt boyutu	Kullanmıyor (a)	27	79,96	3	52,961	0,000	(d)-(b) (d)-(a)
	Bir-üç saat (b)	202	139,72				
	Üç-beş saat (c)	61	204,54				
	Beş saat ve üzeri (d)	10	229,00				
	Toplam	300					
Çatışma alt boyutu	Kullanmıyor (a)	27	81,78	3	51,491	0,000	(d)-(b) (d)-(a)
	Bir-üç saat (b)	202	139,97				
	Üç-beş saat (c)	61	201,11				
	Beş saat ve üzeri (d)	10	239,95				
	Toplam	300					
Sürekli oynama alt boyutu	Kullanmıyor (a)	27	74,26	3	80,176	0,000	(d)-(b) (d)-(a)
	Bir-üç saat (b)	202	135,03				
	Üç-beş saat (c)	61	217,20				
	Beş saat ve üzeri (d)	10	262,00				
	Toplam	300					
Hayata yansıtma alt boyutu	Kullanmıyor (a)	27	68,67	3	56,763	0,000	(d)-(b) (d)-(a)
	Bir-üç saat (b)	202	141,79				
	Üç-beş saat (c)	61	202,75				
	Beş saat ve üzeri (d)	10	228,55				
	Toplam	300					
DOBE toplam puan	Kullanmıyor (a)	27	72,48	3	68,066	0,000	(d)-(b) (d)-(a)
	Bir-üç saat (b)	202	137,94				
	Üç-beş saat (c)	61	210,59				
	Beş saat ve üzeri (d)	10	248,25				
	Toplam	300					
n: Kişi sayısı, sd: Serbestlik derecesi, X ² : Kruskal-Wallis puanı, p: Anlamlı fark, TGMD-2: Kaba Motor Gelişim Testi-2, DOBE: Dijital Oyun Bağımlılığı Eğilimi Ölçeği							

n: Kişi sayısı, sd: Serbestlik derecesi, X²: Kruskal-Wallis puanı, p: Anlamlı fark, TGMD-2: Kaba Motor Gelişim Testi-2, DOBE: Dijital Oyun Bağımlılığı Eğilimi Ölçeği

Tablo 11. Araştırmaya katılan öğrencilerin, baba teknoloji kullanım süresi değişkenine göre DOBE Kruskal-Wallis testi sonucu

TGMD-2	Baba günlük teknoloji kullanım süresi	n	Sıra ortalama	sd	X ²	p	Anlamlı fark
Lokomotor ölçekli puan	Kullanmıyor (a)	14	170,29	3	12,249	0,007	(a)-(b) (a)-(c) (a)-(d)
	Bir-üç saat (b)	152	161,84				
	Üç-beş saat (c)	102	126,33				
	Beş saat ve üzeri (d)	32	165,05				
	Toplam	300					
Nesne kontrol ölçekli puan	Kullanmıyor (a)	14	141,71	3	8,692	0,034	(a)-(b) (a)-(c) (a)-(d)
	Bir-üç saat (b)	152	161,30				
	Üç-beş saat (c)	102	130,93				
	Beş saat ve üzeri (d)	32	165,44				
	Toplam	300					
Ölçekli puan toplamı	Kullanmıyor (a)	14	157,79	3	12,672	0,005	(a)-(b) (a)-(c) (a)-(d)
	Bir-üç saat (b)	152	163,23				
	Üç-beş saat (c)	102	125,76				
	Beş saat ve üzeri (d)	32	165,67				
	Toplam	300					
Kaba motor beceri puanı	Kullanmıyor (a)	14	159,21	3	13,203	0,004	(a)-(b) (a)-(c) (a)-(d)
	Bir-üç saat (b)	152	163,10				
	Üç-beş saat (c)	102	125,26				
	Beş saat ve üzeri (d)	32	167,28				
	Toplam	300					
DOBE							
Çatışma alt boyutu	Kullanmıyor (a)	14	131,39	3	7,949	0,047	(d)-(b) (d)-(c)
	Bir-üç saat (b)	152	139,53				
	Üç-beş saat (c)	102	160,54				
	Beş saat ve üzeri (d)	32	178,97				
	Toplam	300					

n: Kişi sayısı, sd: Serbestlik derecesi, X²: Kruskal-Wallis puanı, p: Anlamlı fark, TGMD-2: Kaba Motor Gelişim Testi-2, DOBE: Dijital Oyun Bağımlılığı Eğilimi Ölçeği

Tablo 12. Araştırmaya katılan öğrencilerin, anne teknoloji kullanım süresi değişkenine göre DOBE Kruskal-Wallis testi sonucu

DOBE	Anne günlük teknoloji kullanım süresi	N	Sıra ortalama	sd	X ²	p	Anlamlı fark
Hayattan kopma alt boyutu	Kullanmıyor (a)	16	146,69	3	7,884	0,048	(d)-(c) (d)-(b)
	Bir-üç saat (b)	214	143,63				
	Üç-beş saat (c)	62	177,69				
	Beş saat ve üzeri (d)	8	131,13				
	Toplam	300					
Çatışma alt boyutu	Kullanmıyor (a)	16	122,91	3	12,310	0,006	(c)-(b) (c)-(a)
	Bir-üç saat (b)	214	144,32				
	Üç-beş saat (c)	62	182,82				
	Beş saat ve üzeri (d)	8	120,50				
	Toplam	300					
Sürekli oynama alt boyutu	Kullanmıyor (a)	16	128,06	3	11,089	0,011	(c)-(b) (c)-(a)
	Bir-üç saat (b)	214	143,80				
	Üç-beş saat (c)	62	182,11				
	Beş saat ve üzeri (d)	8	129,56				
	Toplam	300					
Hayata yansıtma alt boyutu	Kullanmıyor (a)	16	121,34	3	14,497	0,002	(c)-(b) (c)-(a)
	Bir-üç saat (b)	214	143,26				
	Üç-beş saat (c)	62	186,13				
	Beş saat ve üzeri (d)	8	126,38				
	Toplam	300					
DOBE toplam puan	Kullanmıyor (a)	16	135,50	3	11,363	0,010	(c)-(b) (c)-(a)
	Bir-üç saat (b)	214	143,13				
	Üç-beş saat (c)	62	182,98				
	Beş saat ve üzeri (d)	8	125,94				
	Toplam	300					

n: Kişi sayısı, sd: Serbestlik derecesi, X²: Kruskal-Wallis puanı, p: Anlamlı fark, DOBE: Dijital Oyun Bağımlılığı Eğilimi Ölçeği**Tablo 13. TGMD-2 testi ile DOBE Spearman korelasyon sonuçları**

		Hayattan kopma alt boyutu	Çatışma alt boyutu	Sürekli oynama alt boyutu	Hayata yansıtma alt boyutu	DOBE toplam puan
Lokomotor ham puan	r	-0,132*	-0,113	-0,149**	-0,139*	-0,145*
	p	0,022	0,051	0,010	0,016	0,012
	n	300	300	300	300	300
Lokomotor ölçekli puan	r	-0,097	-0,093	-0,123*	-0,130*	-0,118*
	p	0,092	0,109	0,033	0,025	0,041
	n	300	300	300	300	300
Nesne kontrol ham puan	r	-0,071	-0,098	-0,094	-0,105	-0,095
	p	0,218	0,091	0,106	0,070	0,102
	n	300	300	300	300	300

Tablo 13. Devamı

		Hayattan kopma alt boyutu	Çatışma alt boyutu	Sürekli oynama alt boyutu	Hayata yansıtma alt boyutu	DOBE toplam puan
Nesne kontrol ölçekli puan	<i>r</i>	-0,055	-0,072	-0,088	-0,081	-0,077
	<i>p</i>	0,341	0,211	0,128	0,163	0,185
	<i>n</i>	300	300	300	300	300
Ölçekli puan toplamı	<i>r</i>	-0,104	-0,103	-0,126*	-0,121*	-0,121*
	<i>p</i>	0,073	0,076	0,029	0,036	0,036
	<i>n</i>	300	300	300	300	300
Kaba motor beceri puanı	<i>r</i>	-0,088	-0,098	-,134*	-0,134*	-0,119*
	<i>p</i>	0,127	0,091	0,021	0,020	0,039
	<i>n</i>	300	300	300	300	300

TGMD-2: Kaba Motor Gelişim Testi-2, DOBE: Dijital Oyun Bağımlılığı Eğilimi Ölçeği, n: Kişi sayısı, r: Korelasyon kat sayısı, p: Anlamlı fark

Tablo 14. Araştırmaya katılan öğrencilerin TGMD-2 testi ve DOBE kategorik değişken puanlarına göre ki-kare testi sonuçları

TGMD-2 kategori	n	Beklenen değer	r	Sd	X ²	p
Çok zayıf	63	37,5	25,5	7	181,813	0,001
Zayıf	55	37,5	17,5			
Ortalamanın altında	42	37,5	4,5			
Ortalama	90	37,5	52,5			
Ortalama üzeri	32	37,5	-5,5			
Üstün	13	37,5	-24,5			
Çok üstün	4	37,5	-33,5			
Toplam	1	37,5	-36,5			
DOBE kategori						
Bağımlılık eğilimi çok düşük	75	50,4	24,6	4	41,100	0,001
Bağımlılık eğilimi düşük	81	50,4	30,6			
Bağımlılık eğilimi orta düzeyde	59	50,4	8,6			
Bağımlılık eğilimi yüksek	26	50,4	-24,4			
Bağımlılık eğilimi çok yüksek	11	50,4	-39,4			
Toplam	252					

TGMD-2: Kaba Motor Gelişim Testi-2, DOBE: Dijital Oyun Bağımlılığı Eğilimi Ölçeği, N: Kişi sayısı, r: Beklenen değeri ile gözlenen değer farkı, Sd: Serbestlik derecesi, X²: Ki-kare değeri, p: Anlamlı fark

Araştırmaya katılan öğrencilerin kendilerine ait internet materyali olup olmamasına göre TGMD-2 ve DOBE puanları karşılaştırıldığında, lokomotor ölçekli puanlarına göre materyali olmayan öğrencilerin (164,32), olanlara (123,67) göre daha yüksek puan aldığı ve farkın anlamlı olduğu tespit edilmiştir (U=7361,000; p=0,000). Toplam ölçekli puanda materyali olmayan öğrencilerin (162,50), olanlara (127,21) göre daha yüksek puan aldığı ve farkın anlamlı olduğu tespit edilmiştir (U=7722,500; p=0,001). Kaba motor beceri puanında da materyali olmayan öğrencilerin (162,20) daha yüksek puan aldığı ve farkın anlamlı olduğu görülmektedir

(U=7781,500; p=0,001). DOBE alt boyutları ve toplam puanında ise internet materyali olan öğrencilerin tamamında daha yüksek puan aldığı ve bu farkların tümünün istatistiksel olarak anlamlı olduğu tespit edilmiştir (Hayattan kopma: U=7045,000; p=0,000; Çatışma: U=7265,000; p=0,000; Sürekli oynama: U=5917,000; p=0,000; Hayata yansıtma: U=6084,500; p=0,000; Toplam puan: U=6370,500; p=0,000).

Araştırmaya katılan öğrencilerin diğer aile bireylerinin internet kullanımı durumuna göre tüm DOBE puanlarında anlamlı fark tespit edilmiştir. Hayattan kopma alt boyutunda

internet kullanan öğrencilerin (186,08), kullanmayanlara (118,23) göre daha yüksek puan aldığı ve farkın anlamlı olduğu görülmektedir ($U=6078,500$; $p=0,000$). Aynı şekilde çatışma ($U=5759,000$; $p=0,000$), sürekli oynama ($U=4831,000$; $p=0,000$), hayata yansıtma ($U=5216,500$; $p=0,000$) ve toplam DOBE puanında ($U=5076,000$; $p=0,000$) da internet kullanan öğrencilerin daha yüksek puan aldığı görülmektedir.

Kardeş sayısı değişkenine göre TGMD-2 puanlarında anlamlı fark tespit edilmiştir. Öğrencilerin kaba motor beceri puanlarında ($X^2=13,139$; $p=0,011$) da iki-üç kardeşi olanların puanları anlamlı biçimde daha yüksek olduğu görülmektedir. Lokomotor ölçekli puanda anlamlı fark bulunmamıştır ($p>0,05$).

Anne eğitim durumuna göre tüm DOBE puanlarında anlamlı fark tespit edilmiştir. Hayattan kopma ($X^2=16,634$; $p=0,005$), çatışma ($X^2=16,154$; $p=0,006$), sürekli oynama ($X^2=24,744$; $p=0,000$), hayata yansıtma ($X^2=13,034$; $p=0,023$) ve toplam DOBE puanında ($X^2=19,382$; $p=0,002$) ilkökul mezunu annelerin çocuklarının puanlarının, lise ve üzeri eğitim düzeyine sahip annelerin çocuklarına göre anlamlı derecede daha yüksek olduğu görülmektedir.

Baba eğitim durumu değişkenine göre tüm DOBE puanlarında anlamlı fark tespit edilmiştir. Hayattan kopma ($X^2=23,945$; $p=0,000$), çatışma ($X^2=21,265$; $p=0,001$), sürekli oynama ($X^2=29,472$; $p=0,001$), hayata yansıtma ($X^2=20,703$; $p=0,001$) ve toplam DOBE puanı ($X^2=26,597$; $p=0,001$) açısından ilkökul mezunu babaların çocuklarının puanlarının lise ve üzeri eğitim düzeyine sahip babaların çocuklarına göre anlamlı şekilde daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Çocukların günlük teknoloji kullanım süresine göre TGMD-2 puanlarında anlamlı fark tespit edilmiştir. Lokomotor ölçekli ($X^2=10,966$; $p=0,012$), nesne ölçekli ($X^2=15,199$; $p=0,002$), toplam ölçekli ($X^2=15,068$; $p=0,002$) ve kaba motor beceri puanlarında ($X^2=15,502$; $p=0,001$) teknoloji kullanmayan öğrencilerin puanlarının diğer gruplara göre anlamlı şekilde daha yüksek olduğu görülmektedir. DOBE puanlarında ise tam tersi yönde fark bulunmuş; beş saat ve üzeri teknoloji kullanan öğrencilerin tüm alt boyut ve toplam puanlarda anlamlı biçimde en yüksek puanlara sahip oldukları tespit edilmiştir (Hayattan kopma: $X^2=52,961$; $p=0,000$; Çatışma: $X^2=51,491$; $p=0,000$; Sürekli oynama: $X^2=80,176$; $p=0,000$; Hayata yansıtma: $X^2=56,763$; $p=0,000$; Toplam: $X^2=68,066$; $p=0,000$).

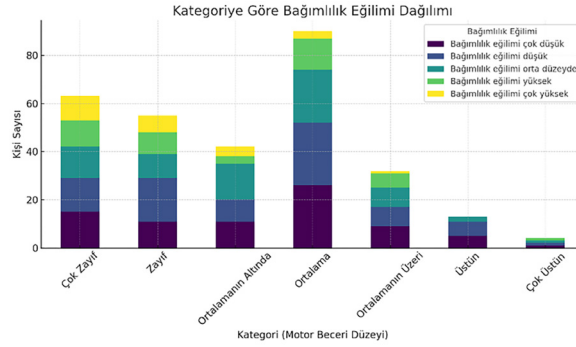
Baba teknoloji kullanımı değişkenine göre TGMD-2 puanlarında anlamlı fark tespit edilmiştir. Lokomotor ölçekli ($X^2=12,249$; $p=0,007$), nesne kontrol ölçekli ($X^2=8,692$; $p=0,034$), toplam ölçekli ($X^2=12,672$; $p=0,005$)

ve kaba motor beceri puanlarında ($X^2=13,203$; $p=0,004$) teknoloji kullanmayan babaların çocuklarının puanlarının diğer gruplara göre anlamlı şekilde daha yüksek olduğu görülmektedir. DOBE çatışma alt boyutunda ise tam tersi bir yönelim gözlenmiş ve beş saat ve üzeri teknoloji kullanan babaların çocuklarının daha yüksek puan aldığı belirlenmiştir ($X^2=7,949$; $p=0,047$).

Araştırmaya katılan öğrencilerin annelerinin günlük teknoloji kullanım süresine göre DOBE puanları arasında anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir. Hayattan kopma alt boyutunda üç-beş saat teknoloji kullanan annelerin çocuklarının (177,69) puanlarının beş saat ve üzeri kullananlara (131,13) göre anlamlı derecede daha yüksek olduğu belirlenmiştir ($X^2=7,884$; $p=0,048$). Çatışma alt boyutunda üç-beş saat kullanan annelerin çocuklarının (182,82) puanlarının bir-üç saat (144,32) ve hiç kullanmayanlara (122,91) göre anlamlı derecede daha yüksek olduğu görülmüştür ($X^2=12,310$; $p=0,006$). Sürekli oynama alt boyutunda da aynı yönde anlamlı fark bulunmuş, üç-beş saat kullanan annelerin çocuklarının (182,11) puanları diğer gruplara göre daha yüksektir ($X^2=11,089$; $p=0,011$). Hayata yansıtma alt boyutunda da üç-beş saat kullanan annelerin çocukları (186,13), hem hiç kullanmayanlara (121,34) hem de bir-üç saat kullananlara (143,26) göre anlamlı biçimde daha yüksek puan almıştır ($X^2=14,497$; $p=0,002$). Toplam DOBE puanında da benzer şekilde üç-beş saat kullanan annelerin çocuklarının (182,98), hiç kullanmayanlara (135,50) ve bir-üç saat kullananlara (143,13) göre daha yüksek puan aldığı ve farkın anlamlı olduğu belirlenmiştir ($X^2=11,363$; $p=0,010$).

TGMD-2 ile DOBE ölçeği puanları arasındaki ilişkilere bakıldığında, lokomotor ham puan ile hayattan kopma ($r=-,132$; $p=0,022$), sürekli oynama ($r=-,149$; $p=0,010$), hayata yansıtma ($r=-,139$; $p=0,016$) ve toplam DOBE puanı ($r=-,145$; $p=0,012$) arasında negatif ve anlamlı ilişki olduğu görülmektedir. Toplam ölçekli puan ve kaba motor beceri puanları ile DOBE puanları arasında da benzer yönde anlamlı negatif ilişkiler bulunmuştur. Bu durum, öğrencilerin motor beceri düzeyi yükseldikçe dijital oyun bağımlılık eğiliminin azaldığını göstermektedir.

Tek örneklem X^2 sonucuna göre araştırmaya katılan öğrencilerin, kaba motor becerileri arasında anlamlı fark bulunmuştur [$X^2_{(7)} = 151,048$, $p<0,05$]. Buna göre, araştırmaya katılan öğrencilerin kaba motor becerileri ortalama düzeyde olduğu görülmektedir. Araştırmaya katılan öğrencilerin, dijital oyun bağımlılık eğilimleri arasında anlamlı fark bulunmuştur [$X^2_{(4)} = 74,667$, $p<0,05$]. Buna göre, araştırmaya katılan öğrencilerin dijital oyun bağımlılık eğilimlerinin az olduğu görülmektedir.

Grafik 1. TGMD-2 motor beceri düzeylerine göre dijital oyun bağımlılık eğilimi dağılımı

TGMD-2: Kaba Motor Gelişim Testi-2

Tartışma

Cinsiyete Dayalı Farklılıkların Psikomotor Gelişim ve Dijital Oyun Bağımlılığı Üzerindeki Etkisi

Araştırmada cinsiyet değişkenine göre elde edilen bulgular, okul öncesi dönemdeki kız öğrencilerin lokomotor beceri, toplam ölçekli puan ve kaba motor beceri puanlarının erkek öğrencilere göre anlamlı düzeyde daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Bu durum, erken yaşlarda kız çocuklarının denge, koordinasyon ve hareket kontrolü gibi becerilere daha yatkın olduğuna işaret etmektedir. Ancak başka bir çalışmada kız çocukları, 2 ve 3 yaşlarında erkek çocuklara göre daha iyi ince motor becerilere sahip olduğu; bu farkın, 5-6 yaşlarında azalmakla birlikte devam ettiği ifade edilmektedir (Peyre ve ark., 2019). Aynı zamanda erkek öğrencilerin dijital oyun bağımlılığı puanlarının kızlara göre anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Erkek çocuklar, dijital oyun bağımlılığı açısından daha yüksek risk taşımakta olduğu ifade edilmektedir (André, ve ark., 2022). Cinsiyete dayalı farklılıklar, okul öncesi dönemde çocukların psikomotor gelişiminde ve dijital oyun bağımlılığında önemli rol oynamaktadır. Kız çocukları ince motor ve dil becerilerinde daha iyi performans gösterirken, erkek çocuklar dijital oyun bağımlılığı açısından daha yüksek risk altındadır. Bu bulgular, cinsiyet farklılıklarının çocukların gelişim süreçlerinde dikkate alınması gerektiğini göstermektedir.

Annenin Spor Yapma Durumunun Çocukların Locomotor Becerilerine Etkisi

Annesi aktif spor yapan çocukların hem lokomotor hem de ölçekli puanlarının daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu bulgu, ebeveynlerin fiziksel aktivite alışkanlıklarının çocukların davranışlarını modellemesinde önemli bir faktör olduğuna işaret etmektedir. Ebeveynler, çocuklarının fiziksel aktivite davranışlarını etkileyen önemli rol modellerdir (Barnett, ve ark., 2019; Horodyska ve ark., 2019; Liong, ve ark., 2015). Ebeveynlerin fiziksel aktiviteye katılımı, çocukların da bu tür aktivitelere katılma olasılığını artırabilir

ve bu da motor becerilerin gelişimine katkıda bulunabilir (Flynn ve ark., 2023). Ayrıca ebeveynlerin çocuklarıyla olan iletişimlerini geliştirmeleri ve çocukların internet kullanımını denetlemeleri, internet bağımlılığını önlemede önemli bir rol oynayabildiği ifade edilmektedir (Lee ve Kim 2023; Aktaş ve ark., 2024).

Öğrencinin Kendi Odasının Olmasının Psikomotor Becerilere Etkisi

Araştırmada, odası olmayan öğrencilerin motor beceri puanlarının odası olanlara göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu durum, bireysel ekran temelli etkinliklere daha az maruz kalan çocukların ev ortamında daha fazla fiziksel etkileşimde bulunduklarını düşündürmektedir. Literatürde bu değişkene ilişkin yapılan çalışmalar sınırlıdır.

İnternet Materyali Varlığının Psikomotor Gelişim ve Dijital Bağımlılık Üzerindeki Rolü

Kendisine ait internet materyali olan öğrencilerin psikomotor beceri puanlarının daha düşük, dijital oyun bağımlılığı puanlarının ise daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgu, erken yaşta dijital cihaza erişimin süre ve içerik kontrolü olmaksızın sürmesi durumunda psikomotor gelişimi olumsuz etkileyebileceğini göstermektedir (Zhou ve ark., 2022). Çocukların internet kullanımı, psikomotor gelişimlerini etkileyebilmektedir. İnternetin aşırı kullanımı, çocukların diğer faydalı aktiviteler için harcadıkları zamanı azaltabilmekte ve bu da psikomotor gelişimlerini olumsuz etkileyebilmektedir (McDool ve ark., 2019).

Diğer Aile Bireylerinin Dijital Kullanımının Bağımlılık Eğilimi Üzerindeki Etkisi

Diğer aile bireylerinin internet kullanıyor olması, çocukların dijital oyun bağımlılığı puanlarının artmasıyla ilişkili bulunmuştur. Bu bulgu, dijital alışkanlıkların sadece bireysel değil, aile ortamında da şekillendiğini ve çocuğun dijital ortamlarla etkileşiminin ebeveyn ve aile çevresiyle doğrudan

ilişkili olduğunu göstermektedir (Chemnad ve ark., 2022; Lee ve Kim 2023; Aktaş ve ark., 2024; Theopilus ve ark., 2024; Tepetaş ve ark., 2024).

Kardeş Sayısının Psikomotor Gelişime Etkisi

Araştırmada iki-üç kardeşi olan öğrencilerin psikomotor beceri puanlarının, kardeşi olmayanlara ve tek kardeşi olanlara göre anlamlı şekilde daha yüksek olduğu bulunmuştur. Bu durum, sosyal etkileşim ve hareketli oyun deneyimlerinin çocuğun motor gelişimini desteklediğini ortaya koymaktadır. Literatürde kardeşleri olan çocukların, motor yeterlilik açısından daha iyi performans gösterme eğiliminde olduğu ifade edilmiştir (Gil-Madrona ve ark., 2021; Rodrigues ve ark., 2021).

Ebeveyn Eğitim Düzeyinin Dijital Oyun Bağımlılığına Etkisi

Eğitim düzeyi düşük olan ebeveynlerin çocuklarının dijital oyun bağımlılığı puanları daha yüksek bulunmuştur. Literatürde benzer bulgular rastlanılmıştır. Özellikle, daha düşük eğitim düzeyine sahip ebeveynlerin çocukları dijital oyun bağımlılığına ve daha sorunlu akran etkileşimlerine daha yüksek eğilimler gösterdiği ifade edilmektedir (Karaca ve ark., 2025). Ebeveynlerin eğitim düzeyinin çocukların dijital oyun davranışları üzerinde etkilidir. Eğitim düzeyi yüksek ebeveynler, çocuklarının teknoloji kullanımına daha bilinçli yaklaşmakta, yapılandırılmış etkinlikler ve medya denetimi yoluyla dijital oyunlara karşı daha kontrollü bir ortam sunabilmektedir. Bu da çocukların dijital oyunları daha sağlıklı bir düzeyde kullanmasına ve sosyal gelişimlerinin desteklenmesine olanak tanımaktadır (Mustafaoğlu ve Yasacı, 2018). Buna karşılık, düşük eğitim düzeyine sahip ebeveynlerin dijital medya içeriklerini değerlendirme ve sınırlama konusunda daha az kaynak ve bilgiye sahip oldukları, bu nedenle çocuklarda dijital oyun bağımlılığı eğiliminin artabileceği belirtilmektedir (Bağçeli-Kahraman ve Başal, 2011).

Teknoloji Kullanım Sürelerinin Psikomotor Gelişim ve Bağımlılık Eğilimine Etkisi

Çocukların günlük teknoloji kullanım süreleri arttıkça psikomotor gelişim puanlarının anlamlı düştüğü, dijital oyun bağımlılığı puanlarının ise arttığı görülmüştür. Bu bulgu, düzenli fiziksel aktivite yerine ekran temelli etkinliklerin çocuk gelişiminde olumsuz etki yarattığını vurgulayan yaklaşımları desteklemektedir (Konca, 2021; Wong ve ark., 2020; Tepetaş ve ark., 2024).

Psikomotor Gelişim ile Dijital Oyun Bağımlılığı Eğilimi Arasındaki İlişki

Araştırmada dijital oyun bağımlılığı eğilimi ile psikomotor gelişim arasında negatif yönde anlamlı ilişki tespit edilmiştir. Lokomotor ve toplam motor beceri puanları arttıkça, çocukların

dijital oyun bağımlılığına ilişkin hayattan kopma, sürekli oynama ve hayata yansıtma davranışlarının azaldığı tespit edilmiştir. Bu durum, ekran temelli oyunların çocukların aktif hareket ortamlarını sınırlandırarak fiziksel gelişimlerini olumsuz etkileyebileceğini göstermektedir. Literatürde dijital oyun bağımlılığı ile bilişsel, duyuşsal ve sosyal alanlarda araştırmalar bulunmaktadır. Ancak psikomotor alanında araştırmalar sınırlıdır.

Sonuç ve Öneriler

Araştırmanın bulgularından hareketle, okul öncesi dönemdeki çocukların dijital oyun bağımlılığı eğilimi ile psikomotor gelişim düzeyleri arasında negatif yönlü bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Psikomotor becerisi yüksek olan çocuklar dijital oyunlara daha az eğilim gösterirken, ekran başında daha çok zaman geçiren çocuklarda motor beceri düzeyleri anlamlı biçimde daha düşüktür. Cinsiyet, aile yapısı, ebeveyn alışkanlıkları ve teknoloji kullanım süreleri gibi faktörlerin hem bağımlılık eğilimi hem de motor gelişim üzerinde etkili olduğu görülmüştür.

Bu doğrultuda, okul öncesi eğitim programlarında fiziksel aktiviteye dayalı etkinliklerin artırılması, çocukların ekran başında geçirdiği sürelerin ebeveyn rehberliğiyle sınırlandırılması ve ailelerin dijital teknoloji kullanımı konusunda bilinçlendirilmesi gerekmektedir. Ebeveynlerin eğitim düzeyi ve spor yapma alışkanlıklarının çocuklar üzerinde etkili olduğu göz önüne alınarak aile temelli farkındalık programları geliştirilmelidir. Ayrıca, çocuklara ait internet materyali ve ekran cihazlarının erişim denetimi sağlanmalıdır. Bu sonuçların daha geniş örneklemle desteklenmesi, boyutsal çalışmalarla ekran kullanımının uzun vadeli etkilerinin incelenmesi ve psikomotor gelişimi destekleyen dijital oyun içeriklerinin geliştirilmesi gelecekteki araştırmalar için önemli katkılar sağlayacaktır.

Etik Beyan

Bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında belirtilen tüm kurallara uyulduğu beyan edilmiştir.

Etik Kurul Onayı

Araştırmaya katılım tamamen gönüllülük esasına göre belirlenmiş, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimleri Yayın Etik Kurulu’nun 25/11/2024 tarihli ve 2024/24 oturum sayılı etik izni, Van İl Milli Eğitim Müdürlüğü’nden araştırma izni alınmıştır.

Çıkar Çatışması ve Finansal Katkı Beyanı

Yazar, bu çalışmanın hazırlanması ve yayımlanması sürecinde herhangi bir finansal katkının bulunmadığını beyan etmektedir.

Kaynaklar

- Akçay, D., & Özcebe, H. (2012). Evaluation of computer game playing habits of preschool children and their families. *Child Journal*, 12(2), 66–71.
- Aktaş, G., Namlı, N., Durmuş, H., & Karakoç, S. (2024). The effect of mothers' pathological internet use and psychopathology on children's pathological internet use. *Journal of Clinical Psychiatry*. <https://doi.org/10.5505/kpd.2024.94809>.
- André, F., Munck, I., Håkansson, A., & Claesdotter-Knutsson, E. (2022). Game addiction scale for adolescents—Psychometric analyses of gaming behavior, gender differences and Adhd. *Frontiers in Psychiatry*, 13, 791254.
- Bağatarhan, T. (2023). Digital game addiction tendency and social competence in preschool children: The mediating role of self-regulation. *Journal of Human and Social Sciences*, 6(2), 424-443.
- Bağcı Çetin, B. (2023). 5-6 yaş çocuklarının dijital oyun bağımlılığı eğilimlerinin oyun davranışlarını yordayıcı rolü. *Ihlara Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 8(2), 41-53. <https://doi.org/10.47479/ihead.1348127>.
- Bağçeli-Kahraman, P., & Başal, H. A. (2011). Anne eğitim düzeyine göre çocukların cinsiyet kalıpyargıları ile oyun ve oyuncak tercihleri [Children's gender stereotypes and play and toy preferences according to maternal education level]. *e-Journal of New World Sciences Academy*, 6(1), 36-58.
- Bardak, M. (2023). Çocuk oyun tercihi ölçeğinin geliştirilmesi, ebeveyn ve çocuk oyun tercihlerinin çocuğun psikolojik dayanıklılık ve iyi oluşlarına etkisi [Development of the children's play preference scale and the effect of parental and children's play preferences on children's psychological resilience and well-being] [Doctoral dissertation, Marmara University].
- Barnett, L. M., Hnatiuk, J. A., Salmon, J., & Hesketh, K. D. (2019). Modifiable factors which predict children's gross motor competence: A prospective cohort study. *International journal of behavioral nutrition and physical activity*, 16, 1-11.
- Boz, M. ve Güngör-Aytar, A. (2012). Büyük Kas Motor Gelişim-2 (TGMD-2) Testinin Türk çocuklarına uyarlama çalışması. *Akdeniz Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 12, 17-24.
- Bremer, J. (2005). The internet and children: advantages and disadvantages. *Child and Adolescent Psychiatric Clinics*, 14(3), 405-428.
- Budak, K. S. (2020). Okul öncesi dönem çocukları için dijital oyun bağımlılık eğilimi ölçeğinin ve dijital oyun ebeveyn rehberlik stratejileri ölçeğinin geliştirilmesi, problem davranışlarla ilişkisinin incelenmesi [Development of digital game addiction tendency scale and digital game parental mediation scale for preschool children, investigation of their relationship with problem behaviors] (Tez No. 630581). [Yüksek lisans tezi, Pamukkale Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Budak, K. S. ve Işıkoğlu, N. (2022). Dijital oyun bağımlılık eğilimi ve ebeveyn rehberlik stratejileri ölçeklerinin geliştirilmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 55(3), 673-720. <https://doi.org/10.30964/auibfd.939653>
- Chemnad, K., Alshakhsi, S., Al-Harabsheh, S., Abdelmoneium, A., Al-Khalaf, M., Baghdady, A., & Ali, R. (2022). Is it Contagious? Does Parents' Internet Addiction Impact Their Adolescents' Internet Addiction?. *Social Science Computer Review*, 41, 1691 - 1711. <https://doi.org/10.1177/08944393221117408>.
- Choi, C., Hums, M. A., & Bum, C. H. (2018). Impact of the family environment on juvenile mental health: eSports online game addiction and delinquency. *International journal of environmental research and public health*, 15(12), 2850.
- Flynn, R. J., Pringle, A., & Roscoe, C. M. (2023). Direct parent engagement to improve fundamental movement skills in children: a systematic review. *Children*, 10(7), 1247.
- Gander, M. J., Gardiner, H. W., & Bass, G. M. (1981). Child and adolescent development. Little, Brown.
- Gil-Madrone, P., Romero-Martínez, S., & Roz-Faraco, C. (2021). Extracurricular Physical Activities and the Condition of Being an Only Child as a Conditioning Factor in the Psychomotor Development of 5-Year-Old Children. *Frontiers in Pediatrics*, 9. <https://doi.org/10.3389/fped.2021.684418>.
- Horodyska, K., Boberska, M., Kruk, M., Szczuka, Z., Wiggers, J., Wolfenden, L., ... & Luszczynska, A. (2019). Perceptions of physical activity promotion, transportation support, physical activity, and body mass: An insight into parent-child dyadic processes. *International journal of behavioral medicine*, 26, 255-265.
- Horzum, M. B., Ayas, T., & Çakırbalta, Ö. (2008). Computer game addiction scale for children. *Turkish Psychological Counseling and Guidance Journal*, 3(30), 76–88.
- Karaca, N. H., Aral, N., & Kaya, Ü. Ü. (2025). Digital Game Addiction and Peer Interaction: The Role of Parents' Education Levels. *Journal of Theoretical Educational Science*, 18(1), 131-156.
- Karasar, N. (2009). Bilimsel araştırma yöntemi: Kavramlar, ilkeler, teknikler (19. baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kerkez, F. İ. (2013). Türkiye'de çocuklarda motor gelişimin değerlendirilmesinde tgm-2 uygulamalarına bir bakış. *Spor Bilimleri Dergisi*, 24(3), 245-254.
- Konca, A. (2021). Digital Technology Usage of Young Children: Screen Time and Families. *Early Childhood Education Journal*, 50, 1097 - 1108. <https://doi.org/10.1007/s10643-021-01245-7>.
- Lee, M., & Kim, Y. (2023). Parental and Child Factors Associated With Internet Addiction in Children. *Western Journal of Nursing Research*, 45, 1001 - 1007. <https://doi.org/10.1177/01939459231201248>.
- Liong, G. H., Ridgers, N. D., & Barnett, L. M. (2015). Associations between skill perceptions and young children's actual fundamental movement skills. *Perceptual and motor skills*, 120(2), 591-603.
- McDool, E., Powell, P., Roberts, J., & Taylor, K. (2019). The internet and children's psychological wellbeing. *Journal of health economics*, 69, 102274. <https://doi.org/10.1016/j.jhealeco.2019.102274>.
- Mustafaoğlu, R., & Yasacı, Z. (2018). Dijital oyun oynamanın çocukların ruhsal ve fiziksel sağlığı üzerine olumsuz etkileri. *Bağımlılık Dergisi*, 19(3), 51-58.
- Ocak, M. A. (2013). The use of educational digital games in education. In *Educational digital games* (2nd ed.). Pegem Academy.
- Peyre, H., Hoertel, N., Bernard, J., Rouffignac, C., Forhan, A., Taine, M., Heude, B., & Ramus, F. (2019). Sex differences in psychomotor development during the preschool period: A longitudinal study of the effects of environmental factors and of emotional, behavioral, and social functioning.. *Journal of experimental child psychology*, 178, 369-384. <https://doi.org/10.1016/j.jecp.2018.09.002>.
- Rodrigues, L., Luz, C., Cordovil, R., Mendes, R., Alexandre, R., & Lopes, V. (2021). Siblings' Influence on the Motor Competence of Preschoolers. *Children*, 8. <https://doi.org/10.3390/children8030204>.
- Şahin, C., & Tuğrul, M. (2012). Investigation of computer game addiction levels of primary school students. *Journal of World of Turks*, 4(3), 115–130.
- Tepetaş, M., Ünsal, A., & Cengiz, G. (2024). Parents' Assessment of Their Children's Use of Technology. *European Psychiatry*. <https://doi.org/10.1192/j.eurpsy.2024.1185>.
- Theopilus, Y., Mahmud, A., Davis, H., & Octavia, J. (2024). Preventive Interventions for Internet Addiction in Young Children: Systematic Review. *JMIR Mental Health*, 11(1) <https://doi.org/10.2196/56896>.
- Türkiye İstatistik Kurumu (2024). Çocuklarda bilişim teknolojileri kullanım araştırması, 2024 Erişim Tarihi: 12.04.2025. Erişim linki: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Cocuklarda-Bilisim-Teknolojileri-Kullanim-Arastirmasi-2024-53638>.
- Tüzün, Ü. (2002). The effect of developing communication tools on the interaction of children and young people. *Thinking Man*, 15(1), 46–50.

Ulrich DA. (2017). Introduction to the special section: evaluation of the psychometric properties of the tgmd-3. *Journal of Motor Learning and Development*5(1): 1-4.

Ulrich, D. A. (2000) Test of gross motor development.(TGMD-2) Texas:Pro.ed.

Ural, B., Sezgin, E., & Yilmaz-Akyuz, E. (2024). Eating Behavior, Sleep Disorders and Digital Game Addiction in Children and Determination of Associated Factors by CHAID Analysis. *Iranian Journal of Public Health*, 53, 1293 - 1303. <https://doi.org/10.18502/ijph.v53i6.15903>.

Wong, R., Tung, K., Rao, N., Leung, C., Hui, A., Tso, W., Fu, K., Jiang, F., Zhao, J., & Ip, P. (2020). Parent Technology Use, Parent-Child Interaction, Child

Screen Time, and Child Psychosocial Problems among Disadvantaged Families.. *The Journal of pediatrics*. <https://doi.org/10.1016/j.jpeds.2020.07.006>.

Wu, C. S. T., Fowler, C., Lam, W. Y. Y., Wong, H. T., Wong, C. H. M., & Loke, A. Y. (2014). Parenting approaches and digital technology use of preschool age children in a Chinese community. *Italian Journal of Pediatrics*, 40, Article 44. <https://doi.org/10.1186/1824-7288-40-44>.

Zhou, M., Zhu, W., Sun, X., & Huang, L. (2022). Internet addiction and child physical and mental health: Evidence from panel dataset in China.. *Journal of affective disorders*. 309, 52-62. <https://doi.org/10.1016/j.jad.2022.04.115>.

DOI: 10.26468/trakyasobed.1527950

Trakya University Journal of Social Sciences, 27(1), 129-137, 2025

Mimarlıkta Türk Kültürel İfadeleri: Türk Dilinde Mimarlık Anlatımları ve Kültürel Bağlantıları

Turkish Cultural Expression in Architectural Expression in Turkish Language and Their Cultural Connections

Uzman, Doktora Öğrencisi Aslıhan Kocaer^{1*}, Öğr. Gör. Rabia Kocaer²¹Başkent Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, Türkiye²Sakarya Üniversitesi, Sanat Tasarım ve Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Sakarya, Türkiye

ÖZ

Dilin temel işlevi insanlar arasındaki iletişimi sağlamaktır. Bu iletişimi sağlarken dil ile ilgili yetkinlik ne kadar iyi ise anlam aktarımı da o kadar iyidir. Dilde ifade yetkinliğinin güçlü olması kullanılan kalıp ifadelerle mümkündür. Her dilde olduğu gibi Türkçede de bu ifadeler oldukça yaygındır. Belirli bir biçimde kullanılan bu kalıp ifadeler (atasözleri, deyimler vb. ifadenin gücünü derinleştirmektedir. Her kalıp ifade üzerine birçok tanım yapılabilir. Dil ve kültür bu aşamada kullanıldıkları döneme ve topluluğa göre aktarımı sağlamada önemli kaynaklar olarak yer almaktadır. Her kültürün kendine has özellikleri, gelecek nesillere aktaracağı önemli unsurları bulunmaktadır. Özellikle mimarlıkta günümüze kadar gelen birçok eser dil ile ifade edilmekte ve geleceğe taşınmaktadır. Atasözleri, deyimler ve benzetmeler bu noktada anlatımı etkili kılmak, söyleneni net, kolay ve anlaşılır bir şekilde dile getirmek için etkili araçlardır. Bu bağlamda bu göstergelerin disiplinlerde kullanılması o alanların etkili ve derin anlatımına katkı sağlamaktadır. Çalışma kapsamında Türk dilinde yer alan kalıp ifadeler mimarlık alanı yönünden incelenmiştir. TDK sözlüklerinde yer alan kelimeler, deyimler ve benzetmeler örneklerle desteklenmiş, bu ifadelerin mimarlık alanında nasıl kullanılabileceği açıklanmıştır. Ayrıca, Türk kültürünün mimarlık disiplininde nasıl yansıtıldığı ve mimarlık disiplinine nasıl bir değer kattığı ifade edilmiştir. Bu bağlamda, Türk kültürel ifadelerinin mimarlık disiplinine derinlik kattığı, kültürel bağlantıların mimarlık projelerinde anlam ve kimlik oluşturmak için önemli olduğu vurgulanmıştır. Makale, Türk kültürünün mimarlık alanında nasıl bir etki yarattığını anlamak isteyen okuyuculara genel bir bakış açısı sunmak ve konuyla ilgili daha fazla araştırmalara destek olmak için planlanmıştır.

Anahtar kelimeler: mimarlık, kültür, kalıplaşmış sözler, disiplinlerarasılık, dil

ABSTRACT

The basic function of language is to provide communication between people. Achieving language expression competence is possible with the use of formulaic expressions. These expressions are words freely chosen by the speakers. These formulaic expressions (proverbs, idioms, etc.), always used in a certain way, deepen the power of the expression. Saying formulaic expressions in certain situations has become a tradition, especially in Turkish culture different definitions can be made for each proverb and idiom, and these definitions can be improved day by day. At this stage, language and culture are important resources in ensuring their transmission according to the period and community in which they are used. In this context, this transfer has a very important place in the fields of history, literature and architecture. At this point, proverbs, idioms and terms are effective tools to make the expression effective and to express what is said clearly, easily and understandably.

*Sorumlu Yazar/Corresponding Author: Uzman, Doktora Öğrencisi Aslıhan Kocaer

E-posta: kocaeraslihan@gmail.com

ORCID: orcid.org/0000-0002-3707-472X

Geliş Tarihi/Received: 04.08.2024

Kabul Tarihi/Accepted: 16.06.2025

Yayınlanma Tarihi/Publication Date: 30.06.2025

Atıf/To cite this article: Kocaer, A., & Kocaer, R. (2025). Turkish cultural expression in architectural expression in Turkish language and their cultural connections. *Trakya University Journal of Social Sciences*, 27(1), 129-137.

©Telif Hakkı 2025 Yazar. Trakya Üniversitesi adına Galenos Yayınevi tarafından yayımlanmaktadır. Creative Commons Atıf (CC BY) Uluslararası Lisansı ile lisanslanmaktadır. Copyright © 2025 The Author. Published by Galenos Publishing House on behalf of Trakya University. Licensed under a Creative Commons Attribution (CC BY) 4.0 International License.

ABSTRACT

Words that emerge as a result of certain experiences and experiences in societies are also meaningful pieces in terms of being didactic. These expressions, which are the product of traditional oral culture, are valuable in terms of making the expression of oral and written expression effective. Within the scope of the study, formulaic expressions in the Turkish language were examined in terms of the field of architecture. The words, idioms, terms and analogies included are supported with examples, and it is explained how these expressions can be used in the field of architecture. In addition, it was expressed how Turkish culture is reflected in the discipline of architecture and what value it adds to the discipline of architecture. In this context, it is emphasized that Turkish cultural expressions add depth to the discipline of architecture and that cultural connections are important to create meaning and identity in architectural projects.

Keywords: architecture, culture, common words, interdisciplinarity, language

EXTENDED ABSTRACT

The basic function of language is to provide connection between people. The better the language used during this communication, the better the meaning intended to be conveyed. Acquiring language expression proficiency is possible by using formulaic expressions. There are many of these expressions in Turkish, as in every language. These expressions are freely chosen by the speakers. These formulaic expressions (proverbs, idioms, etc.), always used in a certain way, deepen the power of the expression. Saying sentences in a certain way has become a tradition, especially in the Turkish movement.

Different definitions can be made for each proverb and idiom, and these definitions can be improved day by day. Each discipline can translate the meanings of proverbs or idioms in its own way. At this stage, language and culture are important resources in ensuring its transmission according to the period and society in which it is used. Each culture has its own characteristics and important elements that it will pass on to future generations. In this context, this transfer has a very important place in the fields of history, literature and architecture. Especially in architecture, many works express themselves through language. At this point, proverbs, idioms and terms are effective tools to make the expression effective and to express what is said in a clear, easy and understandable way. They are important indicators that express the richness of the Turkish language and Turkish culture. The use of these indicators in disciplines also contributes to the effective and in-depth explanation of those fields.

In the globalizing world, it plays an important role in revealing the social and cultural values of the society and in the socialization of individuals. These words, which emerged as a result of certain experiences and experiences in societies, are also meaningful works in terms of being instructive. It is the art of expressing a lot with few words. These expressions, which are the product of traditional oral culture, are valuable in terms of making oral and written expression effective.

It reveals the symbolic meanings, aesthetic values and cultural identities of architectural elements as a part of Turkish culture and history. In this context, within the scope of the research, “The Silent Language of Ottoman Architecture, the Heritage of the Seljuks, Turkish Houses”, evaluating architecture not only from an aesthetic perspective but also from a cultural window allows us to establish a connection with the past and better understand our traditions.

The contributions of some idioms, proverbs, terms and analogies used among the public, in line with their meanings, to the language are discussed as follows: “Building/building a wall”, “Giving a waist”, “A nail saves a horseshoe; a horseshoe saves a horse”. saves”, “A tree bends while it is still alive”, “Laying the foundation”, “Not leaving stone upon stone”, “Securing the work”, “Building”, “Like a castle”, “Architecture is like a piece of music. “, “Architecture is like a dance.”, “Architecture is the pen of a poet.”, “Don’t buy a house, buy a neighbor”, “If I spit down, I’ll grow a beard, if I spit up, I’ll grow a mustache” and sample patterns were examined.

Studies on the vocabulary of Turkish have become increasingly important in recent years. Because, thanks to these studies, information is obtained about a society’s traditions and customs, lifestyle, political and social history, and many social and cultural trends. Because these words have harmonious pronunciation features that remain in the memory of the society and facilitate expression in speech. Society is renewed in every period by making use of various cultural elements in order to maintain its existence. These elements, unique to every society, become living values by being passed on to future generations. Within the scope of the study, formulaic expressions in the Turkish language were examined in terms of the field of architecture. The words, phrases, terms and analogies included are supported by examples and it is explained how these expressions can be used in the field of architecture. In addition, it was expressed how Turkish culture was reflected in the discipline of architecture and what value it added to the discipline of architecture.

EXTENDED ABSTRACT

In this context, it is emphasized that Turkish cultural expressions add depth to the discipline of architecture and that cultural connections are important in creating meaning and identity in architectural projects. The article is planned to provide a general perspective to readers who want to understand how Turkish culture affects the field of architecture and to encourage further research on the subject.

Giriş

Kültür; hayatımıza yeni şeyler katmak amacıyla ortaya konulmuş, kazanılmış tüm bilgilerin bütünüdür. Her şeyi görüp, duyup, okuyup unuttuktan sonra artakalan keşfedilmesi gereken uluslararası bir bilgi birikimidir. İnsanı insan yapan tüm özelliklerin ortak bileşkesidir. Bugünü geçmiş ve gelecekle bir köprü görevi ile bağlayan, onu zenginleştiren değerlerin toplamıdır. Bizden olan ya da olmayan her ayrıntıya gösterdiğimiz ilgidir. Yüzyıllar boyunca çeşitli disiplinlerde farklı biçimlerde tanımlanmış bir kavramdır. Bu bağlamda, disiplinlerde kültürün tanımı ve kullanımı ne anlatmak istediğine göre şekillenmektedir. En yaygın tanımıyla kültür, toplumun inanç ve değerler sistemidir. İnsanların yaşamını anlamak ve insanları anlamlandırmanın bir yoludur. Bu bağlamda sözlü gelenek kültüründe bahsi geçen kalıplar önemli bir yere sahiptir.

Sanatsallığı ifade eden kültür, toplumun birçok disiplininde çeşitli şekillerde yer almaktadır. Toplumun yaşam tarzını, etki alanını, düşüncesini ve dilini nesilden nesile aktaran olgudur. Bu bağlamda, Türk dilinde kültür, deyimler, atasözleri ve benzetmeler yoluyla aktarılmaktadır. Birçok disiplinle iç içe olan kültür her alana ayrı bir anlam katmaktadır. Örneğin, edebiyat kültüre canlılık katan bir alan; matematik kültürle harmanlanmış bir bilim, mimarlık ise mimari eserlerin ortaya çıkarılışı ve yorumlanarak hayata aktarılmasını sağlamaktadır. Burada zaman ve mekân kavramı önemlidir. Çünkü aktarılan her eser dönemin özellikleri hakkında topluma bilgi vermektedir. Bu sebeple, mimarlığın dile ve kültüre sağladığı fayda, dilin ve kültürün de mimarlığa katkıları yok sayılmaz.

Türk kültürü, mimarlık disiplininde genellikle geleneksel motifler, malzemeler ve yapısal öğelerin kullanımıyla yansıtılmaktadır. Örneğin, Osmanlı dönemi mimarisi bu yansımanın bir ürünüdür. Buna benzer ürünler sözlü gelenekte çeşitli ifadeler ile karşı tarafa anlatılmaktadır. Söz konusu ifadeler Türk mimarlık disiplinine zenginlik katarak geçmişle geleceği birleştirme ve kimlik oluşturma konusunda önemli bir rol oynamaktadır.

Dilin söz varlığı deyimler, atasözleri ve benzetmeler vb.den oluşmaktadır. Bu ifadeler Orhun yazıtlarından bu yana Türkçeye girmiş, dili zenginleştiren ve güçlendiren önemli yapılarıdır. Bir söz öbeğini diğer sözcüklerden ayıran en önemli özellik onun biçimidir. Belli bir anlamı iletmek için bir biçim

alırlar ve o biçimi korurlar. Bu durumu Gökdayı (2020) “Bu biçimlenmenin sonucunda anlamın ötesinde “işlev” önem kazanır ve bu da iletişim sırasında bu yapıların anlamı düşünülmeden kullanılır”. şeklinde ifade etmektedir.

Nesilden nesile aktarılan atasözleri milli özellikler taşımakta ve hayatın çeşitli konularına ilişkin örnek öğeler içermektedir (Altaylı, 2010). En az iki kelimedenden oluşan, konuşma ve yazmada anlatım gücünü artıran, bazen anlam açısından mantığı aşan kısımlar içerebilen, bazı kelimelerin yapısında anlam değişikliğine uğramış kalıp sözler atasözü deyimleridir (Çotuksöken, 1992). Bu sözler, her ülkedeki yaşam tarzındaki farklılıklar nedeniyle toplumdan topluma değişiklik göstermektedir.

Atasözleri bir ülkenin düşünce, inanç ve genel davranışlarıyla birlikte gelişen, biçimsel söz varlığının önemli bir bölümünü oluşturan sözcüklerdir. Belirli kelimelerle belli bir şekilde söylenen atasözleri, ataların yılların tecrübesiyle edindiği bilgileri, kelimelerle nasihat olarak belirleyen sözlerdir. Ele aldıkları konuya göre büyük farklılıklar gösteren mitler değerleri kontrol etmez. Toplum yaşamını oluşturan öğeler, kader düşüncesi, Allah anlayışı, eğitim, ekonomi gibi çok geniş bir alan atasözlerinin konusudur (Elçin, 1993).

Atasözleri hakkında bilgi veren kaynakların tamamı, atasözlerinin az sözle çok şey anlatabilme yeteneklerinden bahsetmektedir. Bu konuyla ilgili karar atasözlerinin anlamsal olarak sıkıştırılmış yapısından kaynaklanmaktadır. Gerektiğinde kullanılma zorunluluğu atasözlerine alkış, kargışlarda olduğu gibi kısıklık, kesinlik ve anlam açıklığı kazandırmıştır. Atasözleri aracılığıyla gerek edebî eserlerde gerekse gündelik hayatta anlatılan hikâye daha fazla güç ve renk kazanır (Karadağ, 2004).

Deyimler belirli bir dilin önemli simgeleridir. Deyimler genel olarak toplumun yaşamına, inanç ve geleneklerine ilişkin tüm bilgi ve düşünceleri ifade etmektedir. Tanım olarak, “Bir kavramı çekici bir ifadeyle veya özel bir yapıyla ifade eden, çoğu gerçek anlamından farklı bir anlama sahip olan kalıplaşmış bir kelime veya cümle grubu.” (Aksoy, 1988), “Genellikle gerçek anlamının dışında kullanılan, anlatımı daha güzel ve etkileyici yapan, toplum tarafından ortak olarak benimsenen kalıplaşmış sözlerle deyim denir.” (Hengirmen, 2007). olarak ifade edilmektedir.

Deyimler oluşurken “Armudun sapı, üzümün çöpü var.” deyimindeki gibi somutlaştırma; “damdan düşer gibi” örneğindeki gibi uygun olarak benzetme; “Anlaşıldı Vehbi’nin kerrakesi.” Deyiminde olduğu gibi daha önceden yaşanmış bir olaya gönderimde bulunma gibi yollara başvurulmaktadır (Özkan vd. 2006).

Bu bağlamda, TDK’ye ait olan sözlükler üzerinden değerlendirme yapılmıştır. Sözlü kültürde geçen atasözleri, deyimler ve benzetmeler incelenmiştir. Kapsama dahil olabilecek bu ifadeler incelikte araştırılmış ve toplamda on dört (14) adet kalıplaşmış ifade bulunmuş ve açıklanmıştır. İncelenen deyim, atasözü ve benzetmelerde mimari ifadelere rastlanmış ve belli kalıplar somutlaştırılmış veya benzetilmiştir. Bu ifadeler işlevsellik açısından mimarlığa farklı bir boyut kazandırmaktadır. Dilde mimari anlatımı zenginleştirdiği görülmektedir.

Kültür, Dil ve Mimarlık

Mimarlık, kavramlar ve sembollerle ifade edilmeye çalışılan bir alandır. Dilin yapısı; yaşantılar, deneyimler ve kültürle içten içe beslenmektedir. Bu beslenmeyi mimar biçimlendirerek çevresine sunmaktadır. Her disiplinde olduğu gibi dil, her alanda kendini farklı göstermektedir. Lefebvre’ye göre, “Dil bir yandan kendisini değersizleştirirken, diğer yandan değerleri oluşturur” (1998).

Tarihin ilk dönemlerinden itibaren doğanın insanoğluna sunduğu kapalı alanlar sayesinde mimarlık hep var oluş ve insan hayatının önemli alanlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Kuban, “Mimarlık özel bir yapı eylemidir” ifadesiyle insanların doğal bir ihtiyacı olan korunmaya karşılık olarak yanıt verdiği anlaşılmaktadır. Mimarlığın insanların kendine ait özel bir alanın oluşturulmasıyla mekân kavramı ortaya çıkmaktadır. Bu özel alan mimariyi diğer yapı eylemlerinden ayırmaktadır” (Kuban, 2018).

Yerleşik hayattan Orta Çağ’a kadar olan dönemde insanlar, insanlar arası ilişkiler ve buna bağlı olarak da kültür değişiklik göstermektedir. Birbiri ile sürekli etkileşim halinde olan kültür ve mimarlık, toplumun da desteği ile bir önceki unsuru aşmaya yönelik yeniliklere doğru adım atmaktadır.

Gelişen dünyada mimaride ortaya konan her yenilik desteklenmektedir. “Mimarlık onu sadece teknolojiye değil sosyal inovasyona da daha duyarlı olmaya zorlayarak kariyerini yeniden tanımlamaya yöneltti” (Kuban, 2018). Mimari biçimi sadece pratikte değil felsefede de sorgulanmaktadır. Mimarlık; Vitruvius’un ortaya koyduğu işlevsellik, dayanıklılık ve güzellik ilkeleri sayesinde doğayla eş anlamlı hale gelmiştir. İşlevsellik; kültürel, sosyal, psikolojik ve mekânsal ihtiyaçlara uyum sağlama yeteneği; geleneksel ve modern teknoloji, güzellik; anlamsal-sembolik, estetik, ifadesel, insani-doğal bir bağlam haline gelmiştir (Aydın, 1993, aktaran Danacı, 2015).

Kültür ve mimarlık arasındaki ilişki birbirine oldukça yakındır. Mimarlık, bir toplumun kültürel değerlerini, yaşam tarzını, tarihini ve kimliğini yansıtan bir sanat ve tasarım disiplindir. Bir yapının tasarımı ve inşası, o toplumun kültürel ifadelerini ve değerlerini yansıtan somut bir araçtır. Kültür de o değerlerin oluşmasına katkı sağlayan gelecek nesillere bu değerleri aktarmaya fayda sağlayan somut ve soyut araçlardır. Bu bağlamda, mimari de kullanılan birçok unsur, bir toplumun kültürel mirasını korumakta ve gelecek nesillere aktarmaktadır. Bir yapının tasarımında kullanılan malzemeler, şekiller, süslemeler ve detaylar, o toplumun estetik anlayışını ve kültürel sembollerini yansıtmaktadır. Örneğin, Osmanlı mimarisinde kullanılan kubbeler, minareler ve süslemeler İslam kültürünün ve Osmanlı İmparatorluğunun simgeleridir. Bununla birlikte, bu araçlar o toplumun yaşam tarzını ve ihtiyaçlarını da yansıtmaktadır. Hal böyle olunca dönem içerisinde kültürel ifadelerin ortaya çıkmasını da sağlamaktadır.

Mimarlık birçok disiplinin kavramı ile yakından ilişkilidir. Örneğin, tarih ve kimlik. Yapılar kültürel ifadelerdir. Bir toplumun tarihini ve geçmişini yansıtmaktadır. Tarihi yapılar, anıtlar, çeşitli kültürel eşyalar ait olduğu toplumun geçmişini hatırlatmakta ve kültürel kimliğinin bir parçasını oluşturmaktadır. Ayrıca bir toplum, bir yapıyı kendini ifade etme ve kimlik oluşturma aracı olarak da kullanmaktadır. Örneğin, modern bir şehrin gökdelenleri modernlik, ilerleme gibi değerleri temsil etmekte ve o şehrin kimliğini yansıtmaktadır. Diğer yandan Türk kültürü, mimari projelerde genellikle geleneksel desenler, mozaikler, çini işleri ve ahşap oymacılığı gibi öğelerle yansıtılmaktadır. Türk mimarisinde bulunan karmaşık geometrik desenler, renkli çiniler ve işlemeli detaylar ona ait özellikleri yansıtmaktadır. Ayrıca avlulu yapılar, çeşmeler, kapılar ve süslemeler de Türk mimarisinde sıkça kullanılan unsurlardır. Modern mimari projelerde ise geleneksel unsurlar genellikle çağdaş tarzda yorumlanarak kullanılmaktadır. Böylece mimari projelerde tarihi ve kültürel mirası yansıtan öğelerle karşılaşılmaktadır.

Kültürün ilk dönemlerinde kozmolojik flamlar ile bunların simgesel anlamları belirleyici rol üstlenmişler ve insanların varlığını, ait olduğu toplumla olan bağlarını ve evren içindeki konumunu desteklemişlerdir (Tanju, 1997). Mimari nesneler de anlamsal değerlerini ortaya koymak için dili kullanmaktadırlar.

Dilin her alanla bağlantısı olduğu gibi mimarlık alanı ile de yakın ilişki içerisinde. Dil, bir toplumun düşüncelerini ifade etme, iletişim kurma ve kültürel değerleri aktarma aracıdır. Mimarlık ise bir toplumun kültürel ifadelerini, yaşam tarzını ve kimliğini yansıtan bir sanat ve tasarım disiplindir. Dil, mimarlığın tasarım sürecinde etkili bir rol oynamakta ve mimarlık projelerinde kullanılan malzemelerin, formların ve detayların anlamını ve ifade biçimini belirlemektedir. Mimariye ait olan kavramları dilsel olarak aktarmaya destek olmaktadır.

Çünkü dil olmadan görsel ifadelerle yapılan açıklamalar bir yere kadardır ve her kültürün bu araçlara kattığı anlam farklıdır. Bu vesile ile kültür, dil ve mimarlık iç içe geçmektedir. Bu bağlamda, dil mimarlık terminolojisinin anlaşılmasında da önemli bir rol oynamaktadır. Mimarlık disiplininin kendine özgü terimleri, ifadeleri ve kavramları vardır. Bu terimler ve ifadeler tasarımın belirli yönlerini ve özelliklerini tanımlamak için kullanılmaktadır. Örneğin, cephe tasarımı terimleri bir binanın dış görünüşünü ve estetiğini tanımlamaktadır. Burada dil, mimari terminolojiyi kullanarak tasarımın ayrıntılarını ve özelliklerini anlamak ve anlatmak için kullanılmaktadır.

Diğer yandan, bir yapının tasarım sürecinde, mimarlar ve tasarımcılar arasında iletişim kurulması gerekmektedir. Bu iletişim sürecinde dil, tasarımın fikirlerini, kavramlarını ve hedeflerini ifade etmek için kullanılmaktadır. Mimarlar, projelerini müşterilere, işverenlere ve ekibe anlatırken dilin gücünden yararlanmaktadır. Projelerin hedefleri, işverenin istekleri ve tasarımın amaçları, mimarın dilini kullanarak net bir şekilde ifade edilmektedir.

Her disiplinle etkileşim içinde olan kültür, dil ile de birbirini tamamlamaktadır. Dil, iletişim aracıdır. Mimarlıkta da yapıların detaylarını ifade etmek, onlara yeni değerler katmak için kullanılmaktadır. Ayrıca, bir toplumun dilindeki ifadeler ve deyimler, mimarlık projelerinde yansıtılabilmekte ve tasarımın anlamını ve kültürel bağlantısını güçlendirmektedir. Dilin mimarlık üzerindeki etkisi, tasarımın anlaşılmasını, iletişimi ve kültürel ifadelerin aktarılmasını sağlamaktadır.

Mimarlık alanında yapılarda veya şemalarda her zaman dilin kendisini yani ilk anlamını kullanıp düşünmek zorunda kalınmamalıdır. Türk dilindeki atasözlerinden, deyimlerden faydalanmak, bir düşüncenin ortaya çıkışını da göstermektedir. Ortaya konulan eserlerde bu kalıp ifadeleri kullanmak hem dili hem de mimarlık alanını zenginleştirmektedir.

Yöntem

Bu çalışmada sözlü kültürde yer alan atasözleri, deyimler ve benzetmeler incelenmiştir. Kapsama dahil olabilecek bu ifadeler incelikte araştırılmıştır. TDK'ye ait olan sözlükler üzerinden değerlendirme yapılmıştır. On dört kalıp söz tespit edilmiştir.

Araştırmanın amacı, Türk dilinde kullanılan deyimlerin, atasözlerinin ve benzetmelerin mimarideki anlatımlarını inceleyerek, Türk kültüründe bu kalıp ifadelerin mimarlıktaki yerini ortaya koymaktır. Bu tür çalışmalar, dil ve kültür arasındaki ilişkiyi anlamak, geleneksel değerlerin ve sembollerin mimari ifadelerini keşfetmek, toplumsal ve tarihsel bağlamlarda mimari anlamları analiz etmek gibi hedeflere yol gösterici olabilmektedir. Ayrıca, Türk halk kültüründeki mimari motiflerin, sembollerin ve değerlerin nasıl yansıtıldığını, günümüz mimarlık anlayışına bu ifadeler kullanılarak nasıl

etki ettiğini anlamak da araştırmanın amacını kapsamaktadır. Bu bağlamda, bu tür çalışmaların, kültürel mirasın korunması, anlaşılması ve gelecek kuşaklara aktarılmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Araştırma, Türk dilindeki kalıp ifadelerin mimarlıkla arasındaki bağlantıyı vurgulamaktadır. Mimarlıkla ilgili olan ifadelerin kültürel değeri incelenmektedir. Bu durum, mimarlık disiplininin dilin ve kültürün birbiri ile nasıl etkileşimde olduğunu ve bu durumdan nasıl karşılıklı etkilendiğini ortaya koymak için önemli bir katkı sağlayabilir. Ayrıca, dilin bu alanda kullanımıyla anlatımın zenginleştiği gösterilmektedir. Bu anlatımla, mimari alana ait kavramların, sürecin ve deneyimlerin daha etkili anlatılmasına olanak sağlamaktadır. Bu disiplinde dilin kültürel ifadelerinden faydalanma noktasında farkındalık oluşturmada ve kültürel mirasın ve ifadelerin korunmasına da katkı sağlamaktadır. Bu ifadelerin nesilden nesile aktararak günümüze kadar gelmesine ön ayak olmaktadır. Her dönemde özellikle halk arasında konuşulan bu ifadelerin topluma kazandırılması önem arz etmektedir.

Türk Dilindeki Mimari İfadelerin Dile Katkısı

Yazılı metinde ya da konuşmanın içerisinde kullanılan deyimler, atasözleri gibi söz öbekleri Türkçedeki ekonomiklik ilkesi, diğer bir ifadeyle en az çaba ilkesiyle ilişkilendirilmektedir. Burada az sözle çok şey anlatmak esastır. Anlatılmak istenen durum uzun uzun ifadeler yerine deyim, atasözleri vb. yapılarla karşı tarafa aktarılabilir. Yerinde uygun ve doğru kullanılan her deyim ve atasözü anlatımı kısaltmakta ve daha etkileyici hale getirmektedir. Örneğin “Kızım sana söylüyorum, gelinim sen anla.” deymi: “Düşüncelerimi çok yakınım olan birisine söylüyorum. Ama maksadım bunları onun bilmesi değil, doğrudan doğruya kendisine söylemeyi uygun bulmadığım kimsenin bilmesidir. Çünkü sözlerimi ikisi birden dinlemektedir” (Aksoy 1971-77) şeklinde anlatılmaktadır. Görüldüğü gibi tek bir açıklama konuşmacıyı bu kadar uzun bir konuşmadan kurtarmakta ve etkisi diğerlerine göre çok daha büyük olmaktadır. Bu bağlamda bu ifadelerin mimaride kullanımı aktarımı yaparken önem kazanmaktadır.

Bir yapının özelliklerini tanımlamak için tasarımı, malzemeleri, şekilleri ve süslemeleri hakkında bilgi vermek için mimari terimler kullanılmaktadır: Örneğin, “kubbe”, “minare”, “çatı”, “pencere”, “kapı” gibi. Bunlar yapının fiziksel özelliklerini ve bileşenlerini ifade etmektedir. Bu terimleri, mimarlar projelerini anlatırken veya yapının özelliklerini anlatırken kullanılmaktadır. Diğer bir örnek, “planlama”, “tasarım”, “inşa etme”, “restorasyon”, “dekorasyon” gibi terimler, mimarlık sürecini ve adımlarını ifade etmektedir. Bu terimler, bir yapının tasarım ve inşa sürecini anlatırken kullanılmaktadır.

Türk mimarisinde kullanılan ifadeler, yapının ötesine geçerek bize kültürel bağlantılar ve anlamlar sunmaktadır. Bu ifadeler,

Türk kültürünün ve tarihinin birer parçası olarak, mimari öğelerin sembolik anlamlarını, estetik değerlerini ve kültürel kimliklerini açığa çıkarmaktadır. Bu bağlamda,

Osmanlı Mimarisinin Sessiz Dili:

- *Çiniler*: Renk ve desenleriyle göz kamaştıran çiniler, estetik zevkin ötesinde anlamlar taşımaktadır. Mavi çiniler cennetin sembolü iken, yeşiller bereketi ve doğurganlığı temsil etmektedir. Bu mimariye ait önemli anlam terimleridir.

(isim) Duvarları kaplayıp süslemek için kullanılan, bir yüzü sırlı ve genellikle çiçek resimleriyle bezeli, pişmiş, balçık levha: (TDK)

“Bizi sarar bir sülüs yazı görsek duvarda / Bize heyecan verir bir parça yeşil çini” Faruk Nafiz Çamlıbel

(sıfat)Sırlı ve süslü, pişmiş balçıktan yapılan: (TDK)

“Çini sobayı gürültü etmemeye çalışarak yakardı.” - Refik Halit Karay

- *Hat Sanatı*: Camilerin duvarlarını süsleyen hat sanatı eserleri, dini ifadeler, isimler vb. ifadeleri yazarak manevi bir atmosfer oluşturmaktadır. Bu da mimaride kültürün önemli bir basamağıdır. Özellikle gelecek nesillere aktarılabilecek önemli kaynaklar arasında yer almaktadır.

(İsim)Güzel yazı sanatı(kaligrafi-TDK).

- *Çatı Süslemeleri*: Kurşun ve alüminyumdan yapılan zarif süslemeler, estetik bir görünümün yanı sıra binanın dini kimliğini de vurgulamaktadır. Bu kimlik kültürün dönemini görsel olarak anlatmaktadır.

Selçukluların Mirası:

- *Taç Kapı*: Zengin süslemeleriyle taç kapılar, Selçuklu mimarisinin bir simgesidir. Geometrik motifler, bitkisel desenler ve yazılar, bu kapılara özel bir anlam katmaktadır. Buradaki ifadeler de kültür taşıyıcılığı görevini üstlenmektedir.

(isim, mimarlık) Büyük bir yapının görkemli biçimde süslenmiş girişi: (TDK)

“Görkemli taç kapısı, Beyazıt Meydanı’ndan iki yanlı merdivenlerle çıkılan bir setin üstündedir.” – (Özyalçın, 2010).

- *Minare*: Yukarı doğru yükselen minareler maneviyatı temsil etmektedir. Selçuklulara ait olan bu biçim mimariye yeni bir boyut kazandırmaktadır. Mimari anlatımların gerçekleştiği topluluklarda onlara ait terimlerin kullanılması dönemin özellikleri hakkında bilgi vermektedir.

(isim, mimarlık) Camilerde müezzinin ezan okuduğu, sela verdiği, şerefesi olan, çoğunlukla taştan, yüksek ve ince yapı: (TDK)

“Sokak kapısını çalarken minarede akşam ezanı okunuyordu.” - Yusuf Ziya Ortaç

Türk Evleri:

- *Cumba*: bunlar evin dış cephesinde bulunmakta ve pencere görevi görmektedir. Mimari terim olarak kültüre katkı sağlamaktadır.

(isim, mimarlık) Yapıların üst katlarında, ana duvarların dışına, sokağa doğru çıkıntı yapmış, binanın ön cephesine yaslanan paydalarla desteklenen oda bölmesi; çıkma: (TDK)

“Yola uzanan cumbaların altındaki desteklerbüyükannelerimizin sarkık gerdanlarına benzerdi.” - Abdülhak Şinasi Hisar

(isim) Eski evlerde pencere hizasından sokağa doğru çıkıntısı olan kafesli bölüm: (TDK)

“Nihayet dün gece komşu kadın cumbadan seslendi.” - Mithat Cemal Kuntay

- *Avlular*: Evin merkezini oluşturan avlular, aile üyelerinin ve misafirlerin bir araya geldiği sıcak bir yaşam alanıdır. Şimdilerde bahçe olarak adlandırılan bu mekanlar, geçmiş dönemde *terim* olarak avlu kelimesi ile anlatılmaktadır.

(İsim-Rumca) Bir yapının veya yapı grubunun ortasında kalan üstü açık, duvarla çevrili alan; hayat (II), hanay, sahn: (TDK)

“Yüksek, sur gibi kalın duvarın ardındaki küçük avluya kunt demir kapıdan girilirdi.” - Ayla Kutlu

Türk mimarisinde kullanılan ifadeler, bir yapının sadece fiziksel özelliklerini değil, aynı zamanda o yapının arkasındaki kültürel değerleri ve anlamları da yansıtmaktadır. Bu ifadeler, Türk kültürünün ve tarihinin zenginliğini ve çeşitliliğini gösteren önemli bir kaynaktır. Mimariyi sadece estetik bir bakış açısıyla değil, aynı zamanda kültürel bir pencereden de değerlendirmek, geçmişle bağ kurmamızı ve geleneklerimizi daha iyi anlamamızı sağlamaktadır.

Bulgular

Türk Dilindeki Mimari Deyimlerin, Atasözlerinin, Benzetmelerin Dile Katkısı

Türk dilindeki mimari deyimler, atasözleri ve benzetmeler dilin zenginliğini ve renkliliğini artırırken iletişimi de daha etkili hâle getirmekte; bu ifadeler mimari ile ilgili kavramları, durumları ve deneyimleri anlatmak için kullanılmaktadır. Bu çalışmada da halk arasında kullanılan ve TDK’de yer alan bazı

deyim, atasözleri ve benzetmelerin anlamları doğrultusunda dile katkıları şu şekilde ele alınmıştır:

1. “Duvar çekmek/örmek”: Zorlukları aşmak veya engelleri aşmak anlamında kullanılan bir deyimdir. Mimari anlamda, bir duvar örmek, mekanları birbirine bağlamak veya bir engeli aşmak anlamında ifade edilebilir.

a. Duvar örmek.

b. (mecaz) Aradaki ilişkiye son vermek, görüşmemek (TDK).

2. “Bel vermek”: 1.Duvar gibi dikey şeylerin ortası kamburlaşmak. 2.Tavan direği gibi yatay şeylerin ortası aşağı sarkmak (Aksoy, 2022-23).

a. Duvar gibi dik şeyler dışarıya veya tavan gibi yatay şeyler aşağıya doğru kamburlaşmak: (TDK)

“İsli tavan bel vermiş, duvarları içeri kamburlaşmıştı.” - Orhan Kemal

b. (mecaz) Herhangi bir konuda destek olmak (TDK)

3. “Bir çivi(mıh), bir nalı kurtarır; bir nal, bir at kurtarır”: Küçük bir ayrıntının büyük bir sorunu çözebileceğini ifade eden bir deyimdir. Yaşamda önemsiz gördüğümüz, ihmal ettiğimiz bazı şeyler bize zarar verir, işte bu zararlar sonunda onların önemli, değerli olduğunu anlarız (Çotuksöken vd.,).

Mimarlıkta da küçük bir ayrıntının, bir yapının bütünlüğünü veya dayanıklılığını etkileyebileceği söylenebilir.

“Herhangi bir olayı, bir işi, bir ödevi küçümsememek, önemle ele almak gerekir” anlamında kullanılan bir söz (TDK).

4. “Ağaç yaşken eğilir”: İnsanların çocukluk döneminde edindikleri alışkanlıkların daha kolay değiştirilebildiğini ifade eden bir atasözüdür (Çotuksöken, Bek, 2022). “İnsanlar küçük yaşta kolay eğitilir” anlamında kullanılan bir söz (TDK). Her işe başlamadan önce erken süreçte en iyisi olacak şekilde başlanmalıdır.

Mimarlıkta, bir yapıyı tasarlarlarken, erken aşamalarda yapılan kararların sonucu etkileyebileceği düşünülebilir.

5. “Temel atmak”: Bir projenin veya işin başlangıcını ifade eder. Örneğin, “O yeni okulun temelini atmak için tören düzenlediler.” 1. Bir yapının temelini yapmaya başlamak. 2. Bir girişimin gelişmesine dayanak olacak ilk işi yapmak (Aksoy, 2023).

a. Bir yapının temellerini yapmaya başlamak (TDK).

b. (mecaz) herhangi bir işe başlamak, girişmek, bir şeyin gelişmesinin, büyümesinin başlangıcını oluşturmak (TDK).

6. “Taş taş üstüne bırakmamak”: Hiçbir ilerleme veya gelişme kaydetmemek anlamına gelir. Bir yerdeki yapıları yerle bir edersine yıkmak. Krş.¹ “Yerle bir etmek”(Çotuksöken, Kep, 2022).

Örneğin, Mimarlıkta, “O projeyle ilgili hiçbir şey yapmıyor, taş üstüne taş koymuyor.” olarak düşünülebilir.

a. Baştan başa yıkıp yerle bir etmek: (TDK)

“Kaçsan da kaç para eder? Sana, köyde taş taş üstünde bırakmayacak, diyorum.” - Yakup Kadri Karaosmanoğlu

7. “İşini sağlama almak(bağlamak)”: İşin gerçekleşmesi ve bozulmaması için gerekli önlemleri almak, Mimarlıkta ise bir yapıda güvenliğe önem vermek veya bir projeyi risksiz tamamlamak anlamına gelir.

İşin sonuçlanmasına engel olacak şeyleri ortadan kaldırmak, işin aksamadan yürütmesini sağlayacak önlemleri almak (Aksoy, 2022) Örneğin, “O inşaat projesinde işini sağlama almak için titizlikle çalıştı.”(TS, 2019).

İşin gerçekleşmesi ve bozulmaması için gerekli önlemleri almak: (TDK)

“Oyuna gelenlerin işi sağlama almaları dudaklarımdaki gülüşü kurutuverdi.” - Nâzım Hikmet

8. “İnşa etmek”: Kurmak, yapmak anlamına gelir. Örneğin, “Bu mimari eserleri gördükçe, gerçekten bir hayal gibi inşa edildiklerini düşünüyorum.”(TDK).

9. “Kale gibi” (yapı): (benzetme) Çok büyük, sağlam. Dayanıklı ve güçlü olmak anlamına gelir. Örneğin, “O bina, depreme dayanıklı olmasıyla kale gibi sağlam inşa edildi.”

a. Çok büyük, sağlam (yapı).

b. (mecaz) Kendisine güvenilen güçlü (kimse).

10. “Mimarlık, bir müzik eseri gibidir”.: Mimarlık, bir yapıyı oluşturan unsurların uyum içinde bir araya gelmesini gerektiren bir süreçtir. Bu benzetme, bir müzik eserindeki harmoni ve ritim gibi yapı unsurlarının birleştiği bir kompozisyonu ifade eder.

11. “Mimarlık, bir dansa benzer”: Yapıların düzenli bir şekilde yerleştirilmesi ve hareketiyle ilgili bir benzetmedir. Mimarlık, binaların ve mekanların birbirleriyle uyumlu bir şekilde etkileşimde bulunması gibi bir dansı andırabilir.

1 Krş.: TDK'ye göre karşılaştırınız.

12. “Mimarlık, bir şairin kalemidir”: Mimarın tasarımları ve planları, bir şairin kelimeleriyle bir araya gelir. İyi bir mimarlık projesi, estetik bir ifade ve düşünsel bir derinlik sağlayabilir.

13. “Ev alma, komşu al”: Bir ev satın alırken komşuların da önemli olduğunu ifade eden bir atasözüdür. Mimarlıkta da bir yapıyı tasarlarırken çevresel faktörlerin ve etki alanlarının dikkate alınması önemlidir. Bu atasözü, mimaride komşuların ve çevrenin önemini vurgulamak için kullanılabilir.

14. “Aşağı tükürsem sakal, yukarı tükürsem bıyık”: Bir işi yaparken her iki şekilde de olumsuz sonuçlar doğabileceğini ifade eden bir deyimdir. Mimarlıkta da bazen bir projenin farklı açılardan zorluklarla karşılaşabileceği ve her iki şekilde de sorunlar yaşanabileceği bilinir. Bu deyim, bu tür durumları ifade etmek için kullanılabilir.

İki karşıt ve aynı derecede sakıncalı durum karşısında karar verme zorluğunu anlatmak için kullanılan bir söz (TDK).

Bu mimari benzetmeler, deyimler ve atasözleri daha önceki bölümlerde ifade ettiğimiz gibi Türkçeye renk ve derinlik katarak mimarlıkta iletişimi daha etkili hale getirmektedir. Bunlar bir durumu veya kavramı daha açık ve etkili bir şekilde aktarabilmek için kullanılmaktadır. Ayrıca, dilin gücünü göstermektedir. Dilin bu şekilde zenginleştirilmesi iletişimi daha etkili hale getirirken aynı zamanda kültürel mirasın korunmasına da katkı sağlamaktadır.

Mimarlıkla ilgili deyimler, atasözleri, benzetmeler ve ifadeler, mimarlık alanına ait fikir ve uygulamaların kültürel ve toplumsal bağlamda anlaşılmasına yardımcı olmaktadır. Dilin bu tür kullanımları, mimari ve yapısal tasarım kavramlarını basitleştirme ve toplum için bunların anlaşılmasını kolaylaştırma eğilimindedir. Ayrıca mimarlık mesleğinin toplumdaki değerini ve önemini vurgulamakta, mesleki geleneklerin ve bilgeliğin nesiller boyunca aktarılmasına yardımcı olmaktadır. Örneğin “dört duvar arasında”; deyimini kamu konutlarının sınırlarını ve özel alan kavramını ifade ediyorsa; “kâğıt üzerinde proje”; terimi gerçekleşmemiş veya teorik fikirleri tanımlamak için kullanılmaktadır. Bu tür ifadelerle mimarlar, tasarımlarını anlatırken metaforik bir dil geliştirebilmekte ve fikirlerini daha etkili bir şekilde ifade edilebilmektedir.

Daha önceki bölümlerde gösterilen ifadeler, mimarlık alanında iletişimi daha etkili hale getirirken aynı zamanda kültürel birikimi ve deneyimleri aktarmaktadır. Dilin mimarlıkla ilgili ifadelerle zenginleşmesi, mimari düşüncenin ve anlatımın daha kapsamlı ve etkili olmasına katkı sağlamaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Deyimler ve atasözleri, Türk kültürünün, inançlarını, geleneklerini ve dünya görüşünü yansıtmaktadır. Toplumsal bir

deneyim olarak ifade edilebilecek bu formüller hem kültürün zenginliğini içinde barındırır hem de konuşma ve yazı dilinde sıklıkla kullanılmaktadır. Bu kalıplaşmış ifadeler ile bir durumu anlatmak dilde ekonomiklik ilkesi açısından önem arz etmektedir. Bu bağlamda en az kelime ile anlam derinliği kazandırmak ve anlatılacak olan durumu en az az çaba ile ortaya koymak bu önemlidir.

Dilde ekonomiklik sağlamak hem zamandan hem de emekten tasarruf etmek için pek çok yöntemin başvurduğu görülmektedir. Bunun için örneğin sıfır tekrar gereksiz birimler derin yapıda bırakılmakta ya da eksik tekrarlara başvurularak daha kısa birimler tercih edilmektedir. Alıcının tanımladığı ve bildiği birimler kullanılmakta, bilgilerden bazıları dil dışı referansların kullanımında örtülü şekilde yer almaktadır. Bu aşamada deyimler ve atasözleri kullanılmakta, konuşma ve yazmadaki bazı ses olayları için kısaltmalar yapılmaktadır. bazen kelimelerin yerini son ekler alabilmekte ve bazen eklentiler çıkmaktadır. Bu bağlamda incelenen atasözleri, deyimler ve benzetmeler mimarlıkta az sözle çok şey ifade etmek için de kullanılmıştır. Özellikle halk arasında kullanılan bu yapılar mimarlığın anlamsal boyutta derinliğini de göstermiştir.

Toplamda 14 adet kalıplaşmış ifade incelenmiş ve açıklanmıştır. İncelenen deyim, atasözü ve benzetmelerde mimari ifadelere rastlanmış ve belli kalıplar somutlaştırılmış veya benzetilmiştir. Bu ifadeler işlevsellik açısından mimarlığa farklı bir boyut kazandırmaktadır. Dilde mimari anlatımı zenginleştirdiği görülmektedir. Ayrıca kültürel mirasın korunmasına da yardımcı olmaktadır.

Sonuç olarak, “Mimarlıkta Türk Kültürel İfadeleri: Türk Dilinde Mimarlık Anlatımları ve Kültürel Bağlantıları” konulu bu makale, Türk kültürü ile mimarlık arasındaki ilişkiyi vurgulayarak alana birçok katkı sağlayabilir. Dilin mimari anlatımda kullanımının önemi, kültürel mirasın korunması, iletişimin güçlendirilmesi ve araştırma yapma fırsatı gibi alanlarda destek olabilir. Dilin zenginliğini her disiplinin kendine farklı manalar kazandıracak kalıpları bulması Türk dilinin farklı boyutunu da ortaya koymaktadır.

Etik Beyan

Çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında belirtilen tüm kurallara uyulduğu beyan edilmiştir.

Etik Kurul Onayı

Araştırmanın etik kurul izni gerektirmeyen araştırmalardan olduğu beyan edilmiştir.

Çıkar Çatışması ve Finansal Katkı Beyanı

Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması ve finansal katkı beyan edilmemiştir.

Yazar Katkı Oranı

Çalışmanın tüm aşamaları yazarlar tarafından tasarlanmış ve hazırlanmış

Kaynaklar

- Aksoy, Ö., A., (1971-77). Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü, Ankara: TDK Yayınları
- Aksoy, Ö. A., (1988). Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü II: Deyimler Sözlüğü. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Aksoy, Ö., A., (2022). İlköğretim ve Ortaöğretim Deyimler Sözlüğü. Hazırlayan: Mehmet Bozkurt, Basım: 2, İnkılâp Kitabevi, İstanbul.
- Aksoy, Ö., A., (2023). Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü-2. İnkılâp Kitabevi, İstanbul.
- Altaylı, S. (2010). Atasözleri ve Deyimler Arasındaki Farklar. Karadeniz Araştırmaları Dergisi 25, 125- 134.
- Çotuksöken, Y., (1992). Deyimlerimiz. Özgül Yayınları.
- Çotuksöken, Y., Bek, K., (2022). İlkokul ve Ortaokullar İçin Atasözleri Sözlüğü. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Birinci Basım, Yıl:2022, İstanbul.
- Danacı H. M. (2012). Aestehtics in Cultural Landspace and Arhitectural Education. Elsevier, Procedia – Social and Behavioral Sciences 191, 190 – 195.
- Elçin, Ş. (1993). Halk Edebiyatına Giriş, Ankara, Akçağ Yayınları, s. 629-632.
- Gökdayı, H. (2020). Türkçede Kalıp Sözler. Kriter Yayınevi.

- Hengirmen, M. (2007). Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 2. Ankara: Engin Yayınevi.
- Karadağ, M. (2004). Türk Halk Edebiyatı Anlatı Türleri. Ankara: Ürün Yayınları.
- Kuban, D. (2018). Mimarlık Kavramları Tarihsel Perspektif İçinde Mimarlığın Kuramsal Sözlüğüne Giriş (13.baskı). İstanbul: Yapı- Endüstri Merkezi Yayınları.
- Lefebvre, H., (1998). Modern Dünyada Gündelik Hayat, Metis Yayınları, İstanbul.
- Özkan, M., Tören, H., Esin, O., (2006). Yüksek Öğretimde Türk Dili, 2. bs., İstanbul, Filiz Kitabevi, s. 630- 634).
- Özyalçın, A., (2010). Öyküleriyle İstanbul Anıtları-1: Surlardır İstanbul'u Kuşatan, Birinci Basım, Ekim, Doğa Basım Yayın, İstanbul.
- Tanju, B. (1997). Mimarlıkta Göstergebilim. Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi 2, s. 1257-1258.
- Türkçe Sözlük. (2019). Türk Dil Kurumu Yayınları (TS).
- Vitruvius (2005). Mimarlık Üzerine On Kitap (4. Baskı). Ankara: Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı Yayınları.
- Türk Dil Kurumu. Erişim tarihi: 13 Ekim 2023. <https://sozluk.gov.tr/>
- Türk Dil Kurumu. Erişim tarihi: 08 Kasım 2023. [https://sozluk.gov.tr/Aktaş M,](https://sozluk.gov.tr/Aktaş_M_) (2009). Yabancı dil öğretiminde yaratıcı yazmanın başarıya ve yazılı anlatıma etkisi, Dil Dergisi, 145,7-27. Doi: 10.1501/Dilder_00000000113

DOI: 10.26468/trakyasobed.1647386

Trakya University Journal of Social Sciences, 27(1), 138-148, 2025

Avrupa Birliği'nin Çok Dillilik Politikasının Avrupalı Kimliği Oluşumuna Etkisi ve Türkçenin Avrupa Birliği Dillerinden Biri Olmasına İlişkin Bir Değerlendirme

The Impact of the European Union's Multilingualism Policy on the Formation of European Identity and an Assessment of Turkish as One of the Languages of the European Union

Arş. Gör. Dr. Bihter Gürışık Köksal^{1*}, Prof. Dr. T. Mesut Eren²

¹Marmara Üniversitesi, Atatürk Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye

²Marmara Üniversitesi, Avrupa Araştırmaları Enstitüsü, Avrupa Birliği İktisadi ve İşletme Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye

ÖZ

Dil, toplumsal kimliğin oluşumunda en önemli unsurlardan biridir. Bu nedenle başka bir dille yazılı veya sözlü etkileşime geçildiğinde aynı zamanda o dili konuşan kültürle de etkileşimde bulunulmuş olunur. Herhangi bir topluluğun dilinin yapısal özelliklerini veya dilbilgisi kurallarını öğrenerek kendisini ifade edebilen birey, sadece o dili konuşmakla kalmaz; aynı zamanda o topluluğun kültürünü, geleneklerini, alışkanlık ve davranışlarını da anlamlandırabilecek bir etkileşim içerisine girmiş olur. Birey-toplum düzeyinde geçerli olan bu çift yönlü etkileşim, farklı topluluklar veya halklar arasında da benzer şekilde gerçekleşir. Bunun gibi uluslararası bütünleşmelerde de dil ve kültür arasında doğrudan veya dolaylı bir etkileşim olur. Bunun en yakın örneklerinden biri Avrupa ülkelerinin arasında gerçekleşen bütünleşme çabaları sırasında kendisini göstermiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın hemen ardından hayata geçirilen Avrupa Birliği projesi, yüzyıllarca birbirleriyle savaşmış Avrupa halkları arasında kalıcı bir barışın sağlanabilmesi çabalarının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Ortak bir geçmiş, ortak bir kültür ve paylaşılan ortak değerler etrafında bir bütünleşmenin yolunun açılabilmesi için çok dillilik (multilingualism) ve çok kültürlülük (multiculturalism) bir araç olarak benimsenmiştir. Bu nedenle çalışmada Avrupa Birliği'ndeki "çok dillilik politikası" ve bunun Birlik içindeki sosyal uyuma, bütünleşmeye doğrudan ve dolaylı etkileri ortaya konulmuş, bununla birlikte Türkiye'nin olası bir üyeliğinde AB'nin "çok dillilik" politikası kapsamına girecek olan Türkçenin, bu politikaya yapacağı olası katkılar varsayımsal olarak değerlendirilmiş ve bu bağlamda Türkiye açısından olumlu kazanımlar sağlanabileceği sonucuna ulaşılmıştır. Türkçenin AB'nin resmî dillerinden biri durumuna gelmesinin AB halkları ile Türk halkı arasındaki karşılıklı anlayışı güçlendireceği ve bu sayede toplumlar arası yakınlaşmayı hızlandırıcı bir etki yaratacağı sonucuna varılmıştır.

Anahtar kelimeler: Türkçe, çok dillilik, Avrupalı kimliği, Avrupa Birliği, Türkiye

*Sorumlu Yazar/Corresponding Author: Arş. Gör. Dr. Bihter Gürışık Köksal

E-posta: bihter.gurisik@marmara.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0003-1215-0324

Geliş Tarihi/Received: 26.02.2025

Kabul Tarihi/Accepted: 16.06.2025

Yayınlanma Tarihi/Publication Date: 30.06.2025

To cite this article/Atıf: Gürışık Köksal, B., & Eren, T. M. (2025). The impact of the European Union's multilingualism policy on the formation of European identity and an assessment of Turkish as one of the languages of the European Union. *Trakya University Journal of Social Sciences*, 27(1), 138-148.

©Telif Hakkı 2025 Yazar. Trakya Üniversitesi adına Galenos Yayınevi tarafından yayımlanmaktadır. Creative Commons Atıf (CC BY) Uluslararası Lisansı ile lisanslanmaktadır. Copyright© 2025 The Author. Published by Galenos Publishing House on behalf of Trakya University. Licensed under a Creative Commons Attribution (CC BY) 4.0 International License.

ABSTRACT

Language is widely regarded as one of the most significant elements in the formation of social identity. For this reason, when an individual interacts with another language in written or oral form, they are also interacting with the culture that speaks that language. An individual who can express themselves by learning the structural features or grammar rules of the language of a community not only speaks that language, but also interacts with the culture, traditions, habits and behaviours of that community. This dual interaction, which occurs at the individual level within a society, is analogous to the interaction between different communities or peoples. Similarly, in the context of international integrations, there is a direct or indirect interaction between language and culture, as evidenced by recent examples such as the integration efforts among European countries. The European Union project, which was realised immediately after the Second World War, emerged as a result of efforts to achieve a lasting peace between European peoples who had been at war with each other for centuries. Multilingualism and multiculturalism were adopted as a tool to pave the way for integration around a common past, a common culture and shared values. In this study, the “multilingualism policy” of the European Union and its direct and indirect effects on social cohesion and integration within the Union have been examined. The possible contributions of Turkish language, which will fall within the scope of the EU’s “multilingualism” policy in a possible membership of Türkiye, to this policy have been hypothetically evaluated. It has been concluded that Türkiye will have positive gains from this. The study hypothesises that Turkish becoming one of the official languages of the EU will increase mutual understanding between the EU and Turkish populations, thereby accelerating the rapprochement between societies.

Keywords: Turkish, multilingualism, European identity, European Union, Türkiye

EXTENDED ABSTRACT

Language is one of the most important elements in the formation of social identity. For this reason, when one interacts with another language in written or oral form, one also interacts with the culture that speaks that language. An individual who can express himself by learning the structural features or grammatical rules of the language of a community not only speaks that language but also interacts with the culture, traditions, habits and behaviours of that community. This two-way interaction, which occurs at the level of the individual and society, occurs in a similar way between different communities or peoples. Similarly, in international integration there is a direct or indirect interaction between language and culture. One of the most recent examples of this is the effort to integrate European countries. The project of the European Union, which was realised immediately after the Second World War, was the result of efforts to achieve a lasting peace between European peoples who had been at war with each other for centuries. Multilingualism and multiculturalism have been adopted as a tool to pave the way for integration around a common past, culture and values. For this reason, this study has presented the ‘multilingualism policy’ in the European Union and its direct and indirect effects on social cohesion and integration within the Union. In addition, the possible contributions of Turkish, which will be included in the EU’s multilingualism policy in the event of Türkiye’s possible membership, to this policy have been hypothetically evaluated and it has been concluded that positive gains can be achieved for Türkiye in this context.

The European Union (EU) is a unique political and economic integration area, created by the coming together of countries that had long been deeply hostile to each other. The Union was built on the basis of a common history and cultural affinities, and has evolved into a structure that expresses itself through a set of common values called European values. Multiculturalism and multilingualism policies have played an accelerating role in paving the way for EU integration, whose motto is ‘unity in diversity’. This study discusses the direct and indirect effects of the EU’s ‘multilingualism policy’ on social cohesion and integration within the Union, and assesses the benefits that can be achieved in the case of Türkiye’s EU membership. It emphasises that this process should be addressed not only in its economic and political dimensions, but also in its cultural dimensions. In this context, and given the importance of language in terms of identity and cultural interaction, beyond being a mere means of communication, the question was raised of whether Turkish will have an accelerating effect on cultural understanding and rapprochement between the EU and Türkiye.

Following Türkiye’s accession to the EU, the inclusion of Turkish as an official language of the EU will be a matter for discussion. In this regard, the EU’s ‘multilingualism’ policy will be a valuable resource, ensuring that Turkish citizens are adequately represented in their mother tongue and able to communicate effectively with official institutions. The acceptance of Turkish as an official language of the EU will serve to strengthen communication between Türkiye and the EU, accelerate cultural exchanges, and make a positive contribution to the integration process. Furthermore, it will enable Turkish citizens to be more effectively represented in EU institutions and to participate more actively in the decision-making process in their

EXTENDED ABSTRACT

mother tongue. It is evident that Türkiye's accession to the European Union will not only entail an economic enlargement but also the establishment of a political and cultural union. The translation of EU legislation and draft laws into Turkish will serve to further harmonise Türkiye's legal and administrative structures with those of the EU, thereby enhancing mutual cooperation. It is noteworthy that during this process, it will become apparent that Türkiye's comprehension of governance and legal norms is more aligned with the legal norms of the Union than is generally perceived by EU societies. This process will facilitate a deeper understanding between EU societies and the Turkish people, paving the way for enhanced collaboration in political processes. It is evident that the incorporation of Turkish into the array of online platforms that promote the official languages of the EU will engender significant conveniences. In accordance with the principles of citizen participation and inclusivity, the potential involvement of both EU citizens and Turkish citizens will substantially facilitate their communication through the sharing of information and documentation. Furthermore, Turkish, with its deep-rooted history and rich cultural heritage, is poised to serve as a unifying element, fostering social cohesion and contributing to the multicultural fabric of Europe by enhancing understanding between diverse cultural groups. The recognition of Turkish as an official language of the EU is set to play a pivotal role in the preservation of the cultural identity of the Turkish population residing in Europe. This development is expected to act as a significant deterrent to their cultural assimilation through language. Furthermore, the acceptance of Turkish as an official language will facilitate enhanced comprehension of Turkish culture and history among EU citizens, particularly those with close ties to Turkish communities. Furthermore, the EU's ongoing commitment to its multilingualism policy and lifelong learning programme will enhance the linguistic competencies of Turkish employees, thereby positively impacting both the Turkish and EU labour markets.

Giriş

Bir topluluğu millet yapan ve onu diğerlerinden ayıran hayat tezahürlerinin bütünü olan kültür; dil, din, tarih, sanat, coğrafya gibi birçok unsurdan oluşmaktadır. Sınırları kesin olarak kolayca çizilemeyen, birçok farklı özelliğin karmaşık bir toplamı olan kültürün en önemli bileşenlerinden biri olan dil, sözlü ve yazılı kültür öğelerinin bizzat yaratılması, kültürel öğelerin sonraki nesillere taşınmasının sağlanması gibi işlevlerle kültüre ait olan binlerce unsurun temelini oluşturarak kültürün varlığını ve devamlılığını sağlama görevini üstlenir. Birbirine iç dinamiklerle bağlı, karşılıklı bir etkileşim içeren dil ve kültür arasında birbirlerinin varlığına kaynak ve ortam oluşturma yönünden organik bir bağ vardır.

Bir milletin tarih boyunca oluşturduğu örf, adet, gelenek, düşünce ve yaşam tarzını kısacası bir milletin geçmiş yaşamını o toplumla beraber gelişen kültürel kazanımların bir hazinesi olan dilde bulmak mümkündür. Toplamların kültürel hafızaları olan diller, kendilerine özgü kurallar çerçevesine ve düşünce biçimlerine sahip olmalarıyla herhangi bir dili ana dili olarak öğrenen bireyin zihninin içeriğini ve edindiği izlenimler yığını şekillendiren kalıplardır. Bu nedenle toplum ve kültürde ne varsa dilde ifadesini bulur. Başka bir deyişle bir ulusun kültürünün aynası olan dilde insan doğasını ve içinde bulunduğu toplumun kültürel uzlaşılarını da bulmak mümkün olur.¹

Aynı dünyanın fiziksel gerçekliğini paylaşan insanların değişik kültürlerle sahip olmaları farklı yaşantıları doğurmuş; bu da farklı algılama ve değerlendirme biçimlerini beraberinde getirmiştir. Bu farklı gerçeklik deneyimlerinin oluşumu önemli ölçüde toplumların farklı kültürel değerlere sahip olmasına dayanmaktadır. İçinde yaşadığı toplumun değerlerini benimseyen birey, bir süre sonra benimsediği bu değerlerle biçimlenir ve zihinsel süreçlerini de farkında olmadan koşullandıran bu süreçte kimliğini, inanışlarını, hayatı algılayışını en genel tanımıyla gerçekliğini oluşturur. Yaşadığı toplumda kendi gibi düşünen ve davranan benzerleriyle uyum içindeyken farklı bakış açılarına sahip kendinden farklı gerçeklikleri benimseyenlere karşı kendini yabancı hisseder.² Ancak bu yabancılaşma yalnızca bireysel ya da psikolojik bir durum olarak değerlendirilmez. Çünkü bireyin gerçekliği algılayış biçimi, toplumsal olarak paylaşılan anlamlar ve söylemler doğrultusunda inşa edilir.

Bireysel deneyimi aşan ve anlamın toplumsal düzeyde inşa edilmiş biçimlerini sorgulayan kültürel temsil (İng. cultural representation) süreçleri, gerçeklik algısının ideolojik ve söylemsel temellerini görünür kılma açısından belirleyici bir işlev görür. Hall'e göre kültürel temsil, gerçekliğin doğrudan bir yansıması değil, toplumsal ve söylemsel bağlam içinde anlamın dil aracılığıyla inşa edilmesi sürecidir. Hall, bu yaklaşımıyla dilin yalnızca bir iletişim aracı değil, aynı zamanda kültürel

1 Bozkurt Güvenç, *Kültürün ABC'si*, 1. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, Ekim 1997, s.48.

2 Nalan Büyükkantarçioğlu, *Toplumsal Gerçeklik ve Dil*, Multilingual Yayınları, İstanbul, 2006, s.7-8.

anlamların üretildiği bir sistem olduğunu vurgular. Dil; sesler, yazılı ifadeler, görseller ve nesneler aracılığıyla işlev kazanır ve kültürel olarak paylaşılan anlamların oluşturulmasında belirleyici rol oynar. Bu bağlamda Hall'ün inşacı modeli anlamın sabit ya da evrensel olmadığını, toplumsal ilişkiler ve söylemler aracılığıyla üretildiğini ileri sürer. Kültürel temsil bu anlamda yalnızca farklı olanın algılayış biçimini değil, aynı zamanda bu farklılığın nasıl kategorize edilip anlamlandırıldığını da belirler. Bu süreçte kimi kültürel kimlikler kalıp yargılarla (İng. stereotype) şekillenen basitleştirilmiş, indirgenmiş ve tekrar eden anlam çerçeveleriyle kurgulanarak toplumda “öteki” konumuna yerleştirilir. Böylece bireyin kültürel olarak farklı olanı algılayış biçimi, yalnızca kendi deneyimlerinin değil, aynı zamanda bu kültürel temsillerin ve söylemlerin bir ürünüdür.³ Bu temsillerin birey üzerindeki etkisi yalnızca görsel imgeler ya da kültürel semboller düzeyinde kalmaz; anlam üretim süreçlerini yönlendiren söylemler aracılığıyla bireyin düşünsel dünyasına, gündelik düşünce yapısına ve toplumsal ilişkilerine nüfuz eder. Düşüncelerin en yaygın ifade aracı olan dil, işte bu gerçekliği algılama ve ifade etmede ne tür toplumsal etkileşimler içinde bulunduğu gösteren, bir nevi kimliğe ilişkin bilgi veren sosyal iletişim aracıdır. Bu da dilin bireyler arasında sadece gündelik iletişimi sağlayan bir araç olmaktan öte kimlik, ideoloji, tutum ve davranışlar, toplumsal ve bireysel özellikler gibi insana özgü birçok özelliği yansıttığını göstermektedir.⁴

Dil, toplumsal kimliği şekillendiren en önemli unsur olduğundan başka bir dille yazılı veya sözlü etkileşime geçildiğinde aynı zamanda o dili konuşan kültürle de etkileşimde bulunulur. Herhangi bir topluluğun dilinin dil bilimsel özelliklerini veya gramer yapısını öğrenerek kendisini ifade edebilen birey, sadece o dili konuşmakla kalmaz; aynı zamanda o topluluğun kültürünü, geleneklerini, alışkanlık ve davranışlarını da anlamlandırabilecek bir etkileşim içerisine girmiş olur. Birey-toplum düzeyinde geçerli olan bu çift yönlü etkileşim, farklı topluluklar veya halklar arasında da benzer şekilde gerçekleşir. Halklar arasındaki soğukluk, nefret, hatta düşmanlıkların ortadan kaldırılarak; karşılıklı anlayış, sempati ve dostluğa dönüşebilmesi için iletişim zorunludur. Bütün bunlar, uluslararası iletişim, iş birliği ve kültürel yakınlaşma için başka bir dil öğrenmenin ve öğretmenin gerekli olduğu anlamına gelir. Diğer ülkelerin dillerini bilmek, bu ülkelere özgü kültürler hakkında bilgi sahibi olmayı da kolaylaştırmaktadır. Buna bağlı olarak uluslararası bütünleşmelerde dil ve kültür arasındaki bu ilişki de doğrudan veya dolaylı olarak etkilendir. Bunun en yakın örneklerinden biri Avrupa ülkelerinin arasında gerçekleşen bütünleşme çabalarında kendini göstermiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın hemen ardından hayata geçirilen Avrupa

Birliği (AB) projesi, yüzyıllarca birbirleriyle savaşmış Avrupa halkları arasında kalıcı bir barışın sağlanabilmesi çabalarının bir sonucudur. Ortak bir geçmiş, ortak bir kültür ve paylaşılan ortak değerler etrafında bir bütünleşmenin yolunu açabilmek için çok dillilik (İng. multilingualism) ve çok kültürlülük (İng. multiculturalism) bir araç olarak benimsenmiştir. Avrupa halkları arasında vazgeçilmez bir araç olan dil üzerinden gerçekleşmesi beklenen ve ortak değer yaratımı üzerinden hayata geçirilmesi amaçlanan bu kültürel etkileşim, benzer bir şekilde Türkçenin de Avrupa Birliği resmî dillerinden biri olması durumunda AB halkları ile yakınlaşma sürecine katkı sağlayacağını düşündürmektedir. Bugün için Türkiye'nin AB üyeliğinin yakın bir gelecekte gerçekleşmesi mümkün görünmese de AB ile müzakere eden ülke statüsü devam ettiği sürece üyelik perspektifi de gündemde kalmaya devam edecektir. Çalışmada, Türkiye'nin AB üyeliğinin gerçekleşmesi durumunda, Avrupa dilleri arasında yer alacak Türkçenin olası kazanımları ve Birliğin “çok dillilik” politikasına yapacağı olası katkılar ile ilgili çıkarımlar elde edilmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda ulusal kimlik oluşumuyla dil arasındaki ilişki, Avrupalı kimliği ve bu kimliğin oluşumuna katkı sağlayan ortak değerler üzerinde durulmuştur. Dil, kültür ve kimlik arasındaki karşılıklı etkileşim üzerinden Avrupa Birliği'ndeki “çok dillilik” politikası ve bunun Birlik içindeki sosyal uyuma, bütünleşmeye olan doğrudan ve dolaylı etkileri ele alınmıştır. Ayrıca Türkçenin AB ve Türkiye arasındaki kültürel anlayışı ve yakınlaşmayı hızlandırıcı bir etkisinin olup olamayacağı üzerinde durulmuştur. Çalışmanın özgün katkısı bu olası karşılıklı etkilerin analiz edilmesi olacaktır.

Makalenin daha önce ele alınmamış bir konuyu incelemesi, benzer içeriklere sahip kaynaklara erişimi sınırlamıştır. Metodolojik açıdan çalışma, Avrupa Birliği'nin “çok dillilik” politikasına ilişkin mevzuatın incelenmesi, benzer ülke deneyimlerinin karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesi, çok dillilik ve kimlik oluşumu konularında yazılmış bilimsel makalelerin ve ilgili literatürdeki birincil kaynakların analizine dayanmaktadır. Bu çerçevede, Türkçenin AB'nin resmî dillerinden biri olması durumunun Türkiye-AB ilişkilerine olası etkileri varsayımsal bir yöntemle tartışılmıştır.

Avrupa Entegrasyonu ve Avrupalı Kimliği

Avrupa'da uzun yıllar boyunca devam eden savaşlar nedeniyle II. Dünya Savaşı sonrası Avrupalı devlet adamları, yüzyıllar boyunca devam eden savaşların sonlanması ve kalıcı barışın sağlanabilmesi için çaba sarf etmişlerdir. Avrupa halkları arasındaki düşmanlıkların azaltılarak yakınlaşmanın tekrar sağlanabilmesi için Avrupalı devletlerin ekonomik ve siyasi

3 Stuart Hall, “The Work of Representation” İçinde S. Hall (Ed.) *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*, Sage Publications, London, 1997, s. 6, 8, 28, 35, 61.

4 Büyükkantarcioglu, a.g.e., 2006 s. 25.

yönlerden birleşmelerinin gerekliliğine inanılmıştır. Kömür ve çelik gibi savaşın ham maddesi olan stratejik kaynakların paylaşılması bölgede sürdürülebilir bir barışın sağlanmasına yol açacaktı. Bu nedenle tarihte “Schuman Bildirgesi” adıyla anılan, dönemin Fransa Dışişleri Bakanı Robert Schuman tarafından 9 Mayıs 1950’de okunan bildirgeyle ortak kömür ve çelik üretimi teşvik edilerek bu örgütlenmeye bütün Avrupa devletlerinin katılımının sağlanması amaçlandı. Bu süreç sadece ekonomik ve siyasi bir birliktelik oluşturmayı değil, aynı zamanda ortak bir kimlik yaratmayı da hedefliyordu. Ancak ortak kimlik yaratımı üzerinden hedeflenen uluslararası bir bütünleşme, Haas’ın belirttiği gibi aslında entelektüel bir alt yapıyı gerektiren elitist bir faaliyetti.⁵

Bu doğrultuda 1950’li yılların başlarından itibaren oluşmaya başlayan Avrupa Birliği’nin öncü kuruluşu olan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğuna katılan altı ülkedeki (Almanya, Fransa, İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg) egemen elitlerin, paylaştıkları demokrasi, insan hakları, düşünce özgürlüğü, hukuk devleti gibi ortak toplumsal değerlerdeki geniş benzerlikler bu anlaşmanın imzalanıp başarıyla uygulanmış olmasını büyük ölçüde açıklamaktadır. Ulusal düzeyde grupların bu birleşmeyi desteklemelerinde ortak değerler ve ortak kimlik temelinde uzlaşma sağlanmış olmasının etkili olduğu düşünülmektedir.⁶ Ortak değerler üzerinden anlaşmaya varan Avrupalı kimliğinin oluşumunda dilin ortak kimlik yaratımı ve kültürler arası etkileşime katkısı toplumsal düzeyde ele alındığında kültürel değerlerin oluşturulması ve bu değerlerin korunmasında önem arz ettiği görülmektedir. Sosyal bütünleşmeye temel oluşturan ortak kültürel değerlerin tanımlanması ve bunların paylaşılan değerler olarak önceliklendirilerek bu unsurlar üzerinden iletişim ve etkileşimin sağlanmasının ancak dil üzerinden hayata geçirilebileceği de bir gerçektir. Dil, toplumdaki çeşitli gruplar arasında ortak bir zemin oluşturarak kamuoyunun şekillenmesini sağlar. Mill’e göre kamuoyunun oluşması yalnızca insanların birbirlerini anlayabileceği ortak bir dil sayesinde mümkündür. Bu nedenle toplumda bireylerin birbirleriyle iletişim kurmalarını ve fikirlerini ifade ederek birbirlerini anlamalarını sağlayan ortak bir dil olmadan toplumun temsili demokrasiyi etkin bir şekilde hayata geçiren bir kamuoyu oluşturması mümkün değildir. Ortak bir dilin bulunmaması toplumsal ayrışmalara ve demokrasinin işleyişinde düzensizliklere neden olabilir.⁷ Çünkü ortak bir dil, ortak geçmiş ve ortak kültürel değerler temelinde

kurgulanan her türlü bütünleşme hareketinde karşılıklı anlayışın sağlanabilmesinin en önemli bileşenidir. Bu nedenle karşılıklı etkileşimde bulunabilen toplumlar için çok dillilik önem arz eder.

Ortak değerler yoluyla gelişen Avrupa kimliği, Avrupa projesi ve Avrupa bütünleşmesi için temel oluşturmuştur. Bu kimliğin sürdürülebilirliği ve güçlenmesi ise ortak değerlerin ve hedeflerin dil aracılığıyla paylaşılmasına bağlıdır. Dil üzerinden paylaşılabilen bu ortak değerler, ülkelerin toplumsal sözleşmelerine yansıtacak, yasalarına ve siyaset oluşumuna yön verebilecektir. Böylece ortak değerlerin benimsenmesi yalnızca siyasi sistemleri değil, ekonomik iş birliklerini de güçlendirerek, ülkeler arasında daha sıkı bir dayanışma sağlayacaktır. Bu süreç, uyumlu ve sürdürülebilir bir ekonomik ve siyasi blok oluşturarak birlikte hareket etmeye yardımcı olacaktır. Ayrıca hem bireyler hem de halklar arasında daha büyük bir birlik duygusu yaratarak taban düzeyinde Avrupa bütünleşmesini geliştirmeye katkı sağlayacaktır.⁸ Oluşan Avrupalı kimliği, bireylerin Avrupalı üst kimliğini benimsemesini, Avrupa tarihine aidiyet duygusunu ve bu kimliğin Avrupa vatandaşlarının görüş ve davranışları üzerindeki etkisini ifade eder. Avrupa Birliği, üye ülkeler arasındaki vatandaşların ortak bir aidiyet hissi geliştirmesini ve Avrupalı kimliğinin etkisini güçlendirmeyi amaçlamaktadır.

7 Şubat 1992’de imzalanan Maastricht Anlaşması’nda, ilk kez Avrupa vatandaşlığı kavramı geliştirilmiş, Avrupalı kimliği vurgusu anlaşmada açıkça kullanılmıştır. AB vatandaşlığı, her üye devletin vatandaşlarına, ulusal vatandaşlığa ek olarak ve doğrudan kazanılan bir statü olarak tanınmaktadır. Bu vatandaşlık, Birlik içinde serbest dolaşım ve yerleşim hakkı, uyruğa dayalı ayrımcılığa karşı korunma, başka bir üye devlette yerel ve Avrupa Parlamentosu seçimlerinde oy kullanma ve aday olma gibi hakları içermektedir. Ayrıca Maastricht Anlaşması’yla kişilerin AB kurumlarıyla kendi ana dillerinde iletişim kurma hakkı ilk kez somut bir şekilde öne çıkarılmıştır. Ardında da 1 Mayıs 1999’da yürürlüğe giren Amsterdam Anlaşması’yla AB birincil hukuku hükmü hâline getirilmiştir. Bu sayede AB vatandaşlarının Birliğin kurumlarıyla yapacağı resmî yazışmalarda Birliğin resmî dillerinden herhangi birinde yazma ve yine o dilde yanıt alma hakkına sahip olduğu belirtilmiştir.⁹ Bu ifade ilk defa resmî bir AB Anlaşmasında yer almıştır. Bu yeni madde ile Birliğin temel kurucu ilkelerinden

5 Ernst B. Haas, *The Uniting of Europe*, Stanford University Press, Stanford, 1958, s.285-286, <https://www.europarl.europa.eu/100books/file/EN-H-BW-0038-The-uniting-of-Europe.pdf>, (06.06.2024).

6 Haas, *a.g.e.*, s.1, 15. “At the national level, groups may favour integration because they agree in their definition of interests on the basis of identical values: the case of identity of aspirations” “may favour (...)” ifadesi ile olası bütünleşme senaryosunun nedeni dile getirilmektedir

7 John Stuart Mill, *Considerations on Representative Government*, Liberal Arts Press, New York, 1958 [1861], s.310, <https://archive.org/details/considerationsof3mill/page/n312/mode/1up?ref=ol&view=theater>, (14.06.2024).

8 Erdal Rhiannon, “Identity Building: How is Europe different from the nation? Is it a different task to build EU identity with culture?” 2019, <https://www.treffpunkt.europa.de/identity-building-how-is-europe-different-from-the-nation?lang=fr>, (20.06.2024).

9 Amsterdam Agreement consolidated version article K. 17 (11), https://www.ab.gov.tr/files/ardb/evt/1_avrupa_birligi/1_3_antlasmalar/1_3_2_tadil_antlasmalari/1997-amsterdam_treaty_eng.pdf, (01.07.2024).

olan çok dillilik ilkesinin güçlendirildiği görülmektedir. Çok dillilik, toplumların, kurumların, grupların ve bireylerin günlük yaşamlarında birden fazla dille düzenli bir şekilde ilişki kurma yeteneği olarak ifade edilmektedir.¹⁰

Kendini demokratik bir organizasyon olarak tanımlayan topluluğun Avrupa'nın çok kültürlü mirasının önemli bir parçası olan çok dilliliği göz ardı etmesi mümkün değildir. AB demokrasisinin bir gereği olarak her üye devlet, topluluk içinde kendi dilinde iletişim kurma ve karar alma süreçlerine katılma hakkına sahiptir. AB içindeki yasal düzenlemeler üye devletlerin vatandaşlarını doğrudan etkilediğinden AB vatandaşlarının ve üye devletlerin mahkemeleri tarafından bu yasal düzenlemelerin anlaşılması gerekmektedir. AB çerçevesinde düzenlenen toplantılarda katılımcılar, kendilerini ifade etme ve karşısındakini anlamada bir sıkıntıya düşmemelidir. Ayrıca, vatandaşlar bu Birlik içerisinde yapılan kapsayıcılık ve katılımcılığın sağlanmasına yönelik olarak düzenlenen yurttaş forumlarını da takip edebilmelidir. Bu nedenlerle kültürel kimliğin bir parçası olan dil çeşitliliğinin AB'de korunması önemlidir. Ülkeler ancak bu şekilde vatandaşlarının birlik duygusu kazanmalarını ve olası bağlılık duygularının güçlenmesini sağlayabilirler. Böylece AB ve AB bünyesindeki kurumların benimsenmesi artacaktır.

Avrupa Birliği'nin Çok Dillilik Politikası

Ekonomik ve siyasi bütünleşme süreçleri devam ederken, topluluğun dil politikası da bu gelişmelere paralel bir çizgide ilerlemiştir. Avrupa Birliği üç farklı alfabe ve 24 resmî dile sahip, azınlık dilleriyle birlikte yaklaşık 60 farklı lisanın konuşulduğu dilsel zenginliğe sahip bir entegrasyon alanıdır. Birliğin topraklarında göç yoluyla gelmiş en az 175 farklı millettten insanın yaşadığı tahmin edilmektedir.¹¹ AB içinde sosyal etkileşimin en önemli unsuru hem birleştirici hem de ayrıştırıcı bir işleve sahip olabilen karşılıklı anlayışı ve uyumu kolaylaştıran dildir. Dilin bir iletişim aracı olarak toplumsal hayata etkisi hem ulusal hem de uluslararası düzeyde ortak kültürel değerlerin oluşturulması ve var olanların paylaşılması yoluyla da gerçekleşmektedir. Toplulukların ve toplumların yaklaşmasının karşılıklı anlayış ve hoşgörü kazanmasının kültürlerarası iletişimin en somut sonucu olduğu düşünülürse, topluluğun dilsel çeşitliliği ve çok dilliliği verdiği önem daha iyi değerlendirilebilir.

Çok dillilik, AB'de temel bir hak olarak özellikle tanımlanmış olmamasına rağmen dilsel çeşitliliğe saygı, Avrupa bütünleşmesinin temel ilkelerinden biri hâline gelmiştir. "Çok dillilik" politikası, Avrupa'nın Temel Haklar Şartı'nın 21. maddesinde somutlaştırıldığı şekliyle zengin dil çeşitliliğini korumayı ve dile dayalı ayrımcılığı yasaklamayı amaçlamaktadır. Temel Haklar Şartı'nın diğer hükümlerinde de dilsel çeşitliliği koruma amacı açıkça görülmektedir. Örneğin, "kültürel, dinsel ve dilsel çeşitlilik" başlığı altında düzenlenen 22. madde de AB için kültürel, dinsel ve dilsel çeşitliliğe saygı gösterme yükümlülüğü düzenlenmiştir. 41. maddesine göre ise bütün Avrupa Birliği vatandaşlarının Birlik kurumlarıyla Avrupa Birliği'nin resmî dillerinden birinde iletişim kurma hakkına sahip olduğu hükme bağlanmıştır.¹²

Bu çerçevede AB üye devletleri, Avrupa Konseyine üye bütün devletlerde olduğu gibi göçmenlerin dilsel entegrasyonu veya tehlike altındaki dillerin korunması gibi çeşitli alanlarda uluslar üstü dil politikalarını ulusal yasalarına aktarmaktadır. Örneğin, Bölgesel veya Azınlık Dilleri Avrupa Şartı veya Avrupa Birliği'nde Çok Dilliliğin Teşviki için Komisyonun 2011 yılında yaptığı politika önerileri ve benzer çalışmalar üye ülkeler tarafından kendi ulusal politikalarına yansıtılmaktadır.¹³

Avrupa'da çok dilliliğin uygulamalarını ve araştırmalarını savunan ve Avrupa Komisyonu Şeffaflık Siciline kayıtlı bir sivil toplum kuruluşu olan Avrupa Sivil Toplum Platformuna göre (European Civil Society Platform for Multilingualism) Avrupa Birliği dilleri, Birliğin en önemli varlığı olarak görülmüş ve Avrupa kimliğinin ayrılmaz bir parçası ve kültürün en doğrudan ifadesi olarak tanımlanmıştır. Çok dillilik, kalkınma ve ekonomik büyüme için de önemli bir araç olarak her geçen gün daha fazla öne çıkmış; Avrupa'nın rekabet edebilirliğinde önemli bir unsur olarak görülmüştür.¹⁴ AB Komisyonu 2008 yılında yayınladığı bir iletişim belgesinde, AB'deki dilsel çeşitliliğin önemini vurgulamıştır. Komisyon, bu belgeyle 2002 Barcelona hedeflerinden biri olan ve her Avrupalının ana diline ek olarak Birliğin en az iki dilinde daha iletişim kurabilmesini sağlamak amacıyla çok dilliliğin AB politikalarına ana akım olarak yerleştirilmesinin sağlanması için atılması gereken adımları ortaya koymuş ve "çok dillilik" politikasının amaç ve hedeflerini özetlemiştir.¹⁵

10 European Commission, Commission of the European Communities, Final Report, High Level Group on Multilingualism, Office for Official Publications of the European Communities, 2007, <https://eur-lex.europa.eu>, (10.07.2024).

11 Gunta Kļava, The Latvian Language Agency, s. 7, https://valoda.lv/en/wp-content/uploads/current/migraacija_ENG_1-64_labota.pdf.

12 Charter of Fundamental Rights of the European Union, Official Journal of the European Communities C. 364/1 https://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_en.pdf, (11.07.2024).

13 Blanca Marabini, San Martin, "United in Diversity? Multilingualism & the European Identity" *Stand up for Europe*, 2021, https://www.standupforeurope.org/united_in_diversity_multilingualism_the_european_identity.

14 European Civil Society Platform for Multilingualism, Languages and language policy, (11.07.2024). <https://ecspm.org/eu-languages-language-policy-issues/>

15 Multilingualism an asset and a commitment, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM%3Aef0003>, (15.07.2024).

Çok dillilik, AB üyesi ülke halkları arasındaki sosyal yakınlaşma ve kültürlerarası diyalog için önemli olduğu kadar vatandaş olduğu ülkeden farklı bir üye ülkede çalışmak veya yerleşmek isteyen işçi, serbest meslek sahibi veya yatırımcılar için de son derece önemlidir. AB Konseyi, “Çok Dillilik için Avrupa Stratejisi” başlığı altında 2008’de aldığı kararın gerekçesinde “*Linguistic and cultural diversity is part and parcel of the European identity; it is at once a shared heritage, a wealth, a challenge and an asset for Europe*” ibaresine yer vermiştir.^{16, 17} Kararda “çok dillilik” politikasının dil öğrenimini ve öğretimini artırmak ve iyileştirmek yoluyla güçlendirilebileceği öne sürülmüştür. Ayrıca yetkililer, yerel ve bölgesel ulusal kimliklerin ve bunlara özgü geleneklerin korunmasının Avrupa Birliği’nin ve üye devletlerin daha iyi anlaşılmasını sağlayarak bütün çeşitliliğiyle bir Avrupa kimliğinin oluşumuna katkıda bulunacağını da belirtmiştir. Çok dillilik becerisinin, farklı kültürlerin karşılıklı olarak daha iyi anlaşılmasını sağlayarak, vatandaşlık ve demokratik temelli yeterliliklerin gelişimine de katkıda bulunacağı vurgulanmıştır. Çok dilli yeterlilik, iş bulma süreçlerinde aranan becerilerden biri olduğundan hem işletmeler hem de iş arayanlar için önemli rekabet avantajları sağlayacaktır. Neredeyse bütün ülkelerde ve meslek alanlarında yabancı dil becerileri ile istihdam edilme olasılığının doğru orantılı olduğu ortaya konulmuştur. Aynı kararın ilerleyen bölümlerinde yaşam standartlarının korunması, yüksek istihdam oranları ve geleceğin toplumunun yaratılması ve daha da önemlisi çalışma dünyasının öncelikleri ışığında sosyal uyumu desteklemek için insanların doğru beceri ve yeterliliklere sahip olması gerektiği belirtilmiştir. Çok dilli yetkinliğin kazanılmasının Birlik içerisinde hedeflenen hareketlilik artışına olumlu etki edeceği ve üye ülkeler arasındaki iş birliğini de geliştireceği iddia edilmektedir. Bu sürecin aynı zamanda göçmen çocukların, öğrencilerin ve yetişkinlerin tam uyumlarının sağlanması açısından da önemli olduğu öne sürülmüştür.¹⁸

Sonuç olarak konsey, üye ülkeleri ve komisyonu kendi yetki alanlarında ve yerindenlik (İng. subsidiarity) ilkesine uygun bir şekilde aşağıdaki başlıklarda toplanabilecek bazı önlemleri almaları konusunda uyarmıştır. Bu önlemlerden en önemlileri öncelikle Birlik içerisindeki sosyal uyumun, kültürlerarası diyalogun ve ortak bir Avrupa’nın inşasını güçlendirmek amacıyla teşvik edilmesi, ayrıca yaşam boyu dil öğreniminin desteklenmesi, daha da önemlisi AB ekonomisinin rekabet gücünü artıran iş gücü hareketliliği ve istihdam

edilebilirliği etkileyen bir faktör olarak çok dilliliğin daha fazla desteklenmesidir. Son yıllarda önem kazandığı şekliyle Avrupa’da ve dünya genelinde yazılı eserlerin dolaşımını, fikir ve bilginin yayılmasını teşvik etmek amacıyla tercüme yardımlarını artırarak dilsel çeşitlilik ve kültürlerarası iletişimin teşvik edilmesi son olarak da dünyanın geri kalanıyla kültürel ve ekonomik diyalogun geliştirilerek AB’nin uluslararası sahnedeki rolünün güçlendirilebilmesi için Avrupa dillerinin potansiyelinden en iyi şekilde yararlanılabilmesi ayrıca AB dillerinin dünya genelinde tanıtımının yapılması Konseyin yaptığı temel görevlendirmelerdir.¹⁹

Çalışmanın buraya kadar olan bölümünde, AB’nin bütünleşme sürecinde “çok dillilik” politikasının ulusal kimliklerin tamamlayıcısı olarak görülen Avrupalı kimliğinin oluşumunda doğrudan veya dolaylı etkileri tanımlanmaya veya kavramsallaştırılmaya çalışılmıştır. Bundan sonraki bölümde, Türkiye’nin AB üyeliği gerçekleştiğinde Türkçenin AB’nin resmî dillerinden birisi olmasının yaratacağı etkiler değerlendirilecektir.

Türkiye’nin AB Üyeliği Perspektifinden Dil ve Ortak Değerler Etkileşimi

AB kurumlarının meşruiyetinin güçlendirilmesi, vatandaşlar arasında ortak bir kimlik, ulus üstü bir aidiyet ve ortak değer duygusu yaratılması, AB projesinin kritik bileşenleridir. Avrupa Birliği, bu bileşenleri desteklemek için üye ülke halkları arasındaki kesintisiz iletişimin sağlanmasına büyük önem vermektedir.²⁰ Bu iletişim; dilsel, kültürel, psikolojik, sosyal ve sembolik öğeleri içeren katmanlı bir yapı oluşturmakta ve böylece yüzeyin ötesine geçerek daha derin ve kapsayıcı bir anlayışa ulaşmayı hedeflemektedir. Söz konusu iletişim biçimi, farklı düzeylerde etkileşime giren bireyler ya da gruplar arasında anlamlı bir diyalog kurulmasına olanak tanımaktadır. Bu çok katmanlı iletişim sayesinde, farklılıklar değil benzerlikler benimsenecek ve tarihsel önyargıların yerini realist ve objektif değerlendirmeler alacaktır. Toplumsal bütünleşme ve kültürel dönüşüm süreçlerine zemin hazırlayan bu iletişim biçimi, farklı bakış açılarının uzlaşısı ve ortak akıl ekseninde buluşmasını sağlayarak daha kapsayıcı ve sürdürülebilir sosyal yapılar inşa edilmesine katkıda bulunacaktır. Böyle bir ortamda, bireyler ve gruplar arasında karşılıklı güven, anlayış ve yapıcı etkileşim süreçleri gelişecektir.

16 Dil ve çeşitlilik Avrupa kimliğinin ayrılmaz bir parçasıdır. Bu aynı zamanda ortak miras, bir zenginlik, zorlu görev ve Avrupa için bir değerdir.

17 Council Resolution of 21 November 2008 on a European strategy for multilingualism, Official Journal of the European Union, 2008/C 320/01, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv%3AOJ.C_.2008.320.01.0001.01.ENG, (12.07.2024).

18 Council Recommendation of 22 May 2019 on a comprehensive approach to the teaching and learning of languages, ST/9015/2019/INIT, OJ C 189, 5.6.2019, s.15-22, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32019H0605%2802%29&qid=1690879341744>, (12.07.2024).

19 bkz. dn. 18.

20 Suzanne Romaine, “Politics and policies of promoting multilingualism in the European Union, Language Policy”, C.12, S.118, 2013. s.115-137, <https://link.springer.com/article/10.1007/s10993-013-9277-8#preview>, (25.07.2024).

AB'nin "çok dillilik" politikası üzerinden hayata geçirdiği bu kesintisiz, kapsayıcı ve objektif iletişim, Türkiye'nin üyelik süreci bakımından da önemlidir. Bu yaklaşımın AB halklarıyla Türk halkının yakınlaşmasına katkı sağlayacağı ve dolayısıyla da uzun dönemde Türkiye'nin AB üyelik sürecini olumlu yönde etkileyeceği varsayılabilir. Zira, Türkiye'nin AB üyeliğine yönelik tepkilerin büyük ölçüde tarihsel önyargılardan, kültürel farklılıklardan ve resmî kurumlar tarafından açıkça belirtilmese de inanç farklılığından kaynaklandığı bilinmektedir. AB'nin temel değerleri doğrultusunda halklar arasında kurulacak çok katmanlı diyalog ve ortak paydaların vurgulanması, sürecin olumlu yönde ilerlemesine katkıda bulunulabileceğini düşündürmektedir. Üye ülkelerdeki kamuoyunun pragmatik tutum ve yaklaşımlarla şekillendiği göz önünde bulundurulduğunda, çok dilliliğin halklar arasındaki yakınlaşmaya önemli derecede katkılar sağlayan bir araç olduğu açıkça görülmektedir. Bu bağlamda Türkçenin AB'nin resmî dillerinden biri olarak kabul edilmesi, AB ile Türkiye arasında daha etkin bir iletişim ve diyalog kurulmasına olanak sağlayacak, halklar arasındaki önyargıların azalmasına ve karşılıklı güvenin pekişmesine katkıda bulunacaktır. Ayrıca Türkçenin dilsel çeşitlilik kapsamında resmî dillerden biri olarak yer alması, AB içinde kültürel zenginliklerin daha kapsamlı bir perspektifle değerlendirilmesine ve farklı toplulukların eşit temsiline de olanak tanıyacaktır. Bu gelişme, Türk halkı ve diğer Avrupa halkları arasında daha derin ve bütüncül bir entegrasyon sürecini teşvik etme olanağı taşımaktadır. Türkçenin AB dillerinden biri olarak kabul edilmesi durumunda elde edilebilecek kazanımlara ilişkin varsayımlar şu şekilde değerlendirilmiştir:

- AB üyesi ülkelerin vatandaşlarının Birliğin kurumlarıyla resmî ve gayri resmî iletişimlerini kendi ana dillerinde yapabilmeleri AB'nin temel haklarından biri hâline gelmiştir. Bu nedenle AB bütün yasal düzenlemelerini ve bunların özetlerini resmî AB dillerinin tamamında yayımlamıştır. Avrupa Birliği Konseyi toplantılarında alınan kararlar da AB'nin 24 resmî diline tercüme edilmektedir. Benzer şekilde Avrupa Parlamentosu üyelerinin de parlamentoda yaptıkları konuşmaları herhangi bir resmî AB dilinde yapmalarına olanak sağlanmaktadır. Bu sayede liderler, temsilciler veya parlamenterler arasında tekil bir anlayış yaratılması ve oluşabilecek yanlış anlamaların veya tercüme hatalarının ortadan kaldırılması amaçlanmıştır. Türkiye'nin AB üyeliği durumunda benzer faydaların söz konusu olacağı açıktır.

- Topluluklar arasındaki yakınlaşmanın Avrupa Yurttaş Girişimi Forumu (European Citizens' Initiative Forum)²¹ üzerinden de gerçekleşebileceği tahmin edilmektedir. Bu forum, AB

üyeleri ülke vatandaşlarının ulusal ve uluslararası sorunlar hakkında görüş bildirdikleri ve bu doğrultuda topladıkları imzalar yoluyla AB'deki politika oluşumuna katkı sağladıkları bir platformdur. Türkiye'nin olası üyeliği durumunda Türk vatandaşlarının da ana dilleriyle bu platformlarda etkin bir şekilde yer almaları ve ulusal düzeyde yaşadıkları sorunlarla ilgili uluslararası dayanışma arayışları ve/veya uluslararası sorunlara gösterecekleri benzer yaklaşım ve tepkiler, halklar arasında paylaşılan ortak değerlerin varlığı (demokrasi, insan hakları, hukuk devleti, çevre politikaları) konusunda her iki tarafta da bir etkileşim yaratacaktır.

- Paralel gelişmeler sivil toplum kuruluşlarının AB kurumları ile olan iletişimlerini konusunda da görülecektir. Son derece önemli olanaklar sunan AB proje veya programlarının ilan ve duyurularının izlenmesi, katılım koşullarının ve şartnamelerin yerine getirilmesi ve bunlara katılım sağlanarak yürütülebilmesinde Türkçe çalışabilmenin önemli olduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda Birlik, AB üyesi ülkelerle, aday ülkeler arasındaki sivil toplum diyaloguna önem vermekte, ciddi mali destek sağlamaktadır. Türkiye içinde veya farklı AB ülke STK'larıyla birlikte gerçekleştirilecek ortak projeler sayesinde kültürlerarası benzerlik veya yakınlıkların öne çıkması ve bu yolla toplumlar arası yakınlaşmanın artacağı beklenebilir.

- AB'nin resmî dillerinin tanıtımının yapıldığı online platformlarda²² "e-translation" adı verilen ve önemli kolaylıklar sağlayan bir tercüme alt yapısı kurulmuştur. Bu sayede, katılımcılık ve kapsayıcılığı öne çıkaran "yurttaş yakınlığı" ilkesine uygun bir şekilde AB vatandaşlarının bilgi ve belgelere erişimi ile iletişimlerini kolaylaşmaktadır. Yine bu sayfalarda günlük hayata ilişkin temel dil kullanımları ise bütün AB dillerinde hem yazılı hem de akustik veriler aracılığıyla sunulmaktadır. Türkçenin de bu platformlarda yer alacak olması ve bu yolla Türkçenin AB'nin temel haklarından biri olan "çok dillilik" politikasının olanaklarından yararlanacak olması önemlidir.

- Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne olası üyeliği durumunda Türkçenin AB'nin resmî dillerinden birisi olmasının ekonomik etkiler yaratacağı da beklenmektedir. AB'nin "çok dillilik" politikasının bütün imkânlarından yararlanabilecek olan Türk vatandaşları da önemli ekonomik kazanımlar elde edebileceklerdir. Bilindiği gibi kendi ana dilinden başka bir dili konuşma becerisine sahip olan herhangi bir çalışanın iş gücü istihdamının daha kolay olduğu yapılan birçok çalışmada ortaya konmuştur.²³ Öte yandan Türkçenin birçok Avrupa Birliği ülkesinde en çok konuşulan ikinci ana dil konumunda

21 Forum zur Europäischen Bürgerinitiative, https://citizens-initiative-forum.europa.eu/_de/, (10.08.2024).

22 Sprachen bringen dich weiter, Entdecken Sie die Amtssprachen der EU, <https://op.europa.eu/webpub/dgt/languages-take-you-further/de/discover/>, (15.08.2024).

23 Araújo, Luísa, Patrícia Dinis da Costa, Salvo Flisi, and Elena Soto Calvo, Language and Employability. Luxembourg: European Commission Joint Research Centre, 2015, s.74, <http://www.onevoiceforlanguages.com/uploads/2/4/6/7/24671559/jrc97544.pdf>, (30.08.2024).

olmasının hem ilgili ülkeler hem de Türkiye için bazı avantajlar yaratabileceği düşünülebilir. 12 milyon kilometre karelik geniş bir coğrafyada konuşulan Türkçenin sınırları Balkanlardan Çin Seddine, Orta İran'dan Kuzey Buz Denize kadar çok geniş bir alana yayılmaktadır.²⁴ Doğu ve Batı arasında bir köprü görevi gören Türkçe, Orta Asya ve Orta Doğu pazarlarına açılan önemli bir kapıdır. Bu nedenle AB pazarının genişlemesi bakımından da bir avantaj sunmaktadır. Türkçenin Avrupa Dillerinden biri olması Türk şirketlerinin AB ülkeleri ile daha kolay iletişim kurmalarına ve ticaret ağlarını genişletebilmelerine imkân tanıyacaktır. Böylelikle Avrupa pazarına daha hızlı erişim sağlanabilecektir. Bununla birlikte Türkçe bilen ticaret uzmanları sayesinde Avrupa şirketleri Türkçenin konuşulduğu geniş coğrafyada iş bağlantıları kurma fırsatı elde edecektir. Bu durum, AB bünyesinde mal ve hizmet üreten şirketlerin Türkçe konuşulan bölgelere nispeten daha kolay erişimini sağlayacaktır. Öngörüldüğü üzere Türkçenin AB dilleri arasında yer alması kültürel çeşitliliği artırmakla kalmayacak Avrupa'nın küresel ticaretteki etkisini de güçlendirecektir.

- Son dönemlerdeki teknolojik gelişmeler ve artan küresel rekabetin yönlendirdiği iş gücü piyasası değişiklikleri, AB'yi bu konuda önlem almaya yöneltmiştir. “yaşam boyu öğrenme” stratejisi (İng. lifelong learning) bu çabanın bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır. AB'nin ekonomik büyümesini sürdürmesi, küresel rekabet gücünü artırması, koruması, geliştirmesi, sosyal adaleti ve toplumsal katılımı sağlaması için iş gücünün uyum becerisi bir zorunluluktur. AB'nin “yaşam boyu öğrenme” stratejisinin en önemli yansımalarından biri “çok dillilik” politikası uygulamalarında kendini göstermektedir. Küreselleşen dünya ekonomisinde ana dilinden farklı bir dili konuşma becerisi giderek önem kazanmaktadır. Genel anlamıyla iş gücünü etkileyen yetişkinlerin, ana dilinden farklı bir dili konuşma ve yazma becerisi kazanmalarına yönelik eğitimleri kapsamlı ve sistematik bir yaklaşım gerektirir. Öte yandan, AB'nin son dönemlerdeki en büyük hedeflerinden biri olan “yeşil dönüşüm”ün iş gücü piyasası üzerindeki genel etkisini ve talep edilen beceriler üzerinde yaratacağı sonuçları izlemek, iş gücü piyasası dengesizliklerini öngörmek ve çalışanların beceri eksikliklerini gidermek için de hayati önem taşımaktadır.²⁵ Bu bağlamda yabancı dil becerileri de giderek daha fazla önem kazanmaktadır.

- Türkiye'nin AB üyeliği gerçekleştiğinde yukarıda söz edilen çok dilliliğin iş gücü piyasası üzerindeki etkilerinin karşılıklı olarak hem Türkiye ekonomisi hem de AB ekonomisi için söz konusu olacağı açıktır. AB üyeliği durumunda AB'nin dil politikalarından yararlanacak olan Türk vatandaşlarının

1960'lı ve 1970'li yıllarda Avrupa ülkelerine giden vasıfsız iş gücünün aksine, gittiği ülkenin dilini iyi kullanabilen eğitilmiş ve nitelikli iş gücü hareketliliğini artırması beklenmektedir. Benzer bir hareketlilik ters yönde de gerçekleşebilecek, Türkçe konuşmanın tercih nedeni olabileceği pek çok iş alanı Türkiye'de AB vatandaşlarına açılacaktır. Ayrıca, AB'nin resmî ve gayri resmî toplantılarında alınan kararlar Türkçeye de çevrilmek zorunda olacağından tercüman ve dil uzmanlarına olan talebi arttıracak ve bu da Türkçe tercüme sektörünün büyümesine katkı sağlayacaktır. Türkçenin bir AB dili hâline gelerek öğrenilen ve öğretilen bir dil olmasıyla artan karşılıklı istihdam olanakları sayesinde kültürlerarası diyalog ve toplumlar arası uyum da artacaktır.

Sonuç

AB, uzun yıllar boyunca birbirlerine karşı derin düşmanlıklar beslemiş olan ülkelerin bir araya gelerek oluşturduğu benzersiz bir bütünleşme alanının adıdır. Ortak bir tarih ve kültürel yakınlıklar temelinde inşa edilen Birlik, zamanla Avrupa değerleri adı verilen ve paylaşılan ortak değerler üzerinden kendini ifade eden bir yapıya dönüşmüştür. Temel parolası “çeşitlilik içinde birlik” (İng. unity in diversity) olan AB bütünleşmesinin yolunun açılmasında “çok kültürlülük” ve “çok dillilik” politikaları hızlandırıcı bir rol oynamıştır. Bu nedenle çalışmada AB'nin “çok dillilik” politikasının Birlik içindeki sosyal uyum ve bütünleşmeye doğrudan ve dolaylı etkileri ele alınmış, Türkiye'nin AB üyeliğinin gerçekleşmesi durumunda elde edilebilecek kazanımlar değerlendirilmiştir. Bu sürecin yalnızca ekonomik ve siyasi değil, aynı zamanda kültürel boyutlarıyla da ele alınması gerektiği vurgulanmıştır. Bu bağlamda dilin bir iletişim aracı olmasının ötesinde kimlik ve kültürel etkileşim açısından taşıdığı önem göz önünde bulundurularak Türkçenin AB ile Türkiye arasındaki kültürel anlayışı ve yakınlaşmayı hızlandırıcı bir etkisinin olup olmayacağı irdelenmiştir. Türkiye'nin AB'ye üyeliğiyle birlikte Türkçenin AB'nin resmî dilleri arasına dahil edilmesi gündeme gelecek ve bu doğrultuda AB'nin “çok dillilik” politikası çerçevesinde sunulan uygulamalardan yararlanma imkânı mümkün olacaktır. Bu durum Türk vatandaşlarının da ana dillerinde eşit düzeyde temsil edilmesini ve resmî kurumlarla etkili iletişim kurabilmesini sağlayacaktır. Örneğin, AB üyesi ülke vatandaşlarının yanı sıra Türk vatandaşları da kendi ana dillerinde ulusal ve uluslararası meseleler hakkında görüş bildirebilecektir. Açılan imza kampanyaları yoluyla Türk vatandaşlarının AB'deki politika oluşumuna katkı sağlayabilecek forumlara katılımı, yerel düzeyde yaşanan sorunlara ilişkin çok uluslu platformlarda dayanışma

24 Ahmet Mermer, Dil ve Edebiyat Türkler ve Türkçe Türkçenin Konuşulduğu Coğrafyalar, Kültür ve Turizm Bakanlığı Türkiye Kültür Portalı Projesi, Ankara, Ekim 2009, s.2.

25 Tracking the green transition in labour markets, Policy brief, https://www.cedefop.europa.eu/files/9197_en.pdf, (07.09.2024).

arayışlarına girmeleri ve uluslararası meseleler karşısında benzer tepki ve tutumlar sergilemeleri toplumlar arasındaki ortak değerlerin daha iyi anlaşılmasına önemli ölçüde katkıda bulunacağı öngörülmektedir. Ayrıca çevresel sorunlar, iklim değişikliğiyle mücadele, sürdürülebilirlik ya da insan hakları ihlalleri gibi sınır aşan meselelerle ilgili yaklaşımların geliştirilmesiyle, paylaşılan ortak değerlerin daha görünür hâle gelmesi ve toplumlar arası anlayışın artması beklenmektedir. Kısaca ortak değer etkileşiminin kültürel yakınlaşmaya olumlu katkılar sağlayacağı varsayılmaktadır. Tarihsel süreçte, 2000'li yılların ortasından itibaren AB'ye üye olan Orta ve Doğu Avrupa ülkeleriyle de benzer deneyimler yaşanmıştır. 45 yıldan fazla bir süre sosyalist rejim altında yaşamış olan bu toplumlara Batı Avrupa ülkeleri tarafından başlangıçta önyargılı şüpheci ve çekingen bir tutumla yaklaşılmıştır. Ancak, sağlanan üyelik garantisiyle artan iletişim ve etkileşim, bu ülkelerin halklarının Batı Avrupa toplumlarından sanıldığı kadar farklı olmadığını, ortak değerler temelinde tam bir uyum söz konusu olmasa dahi sosyal ve kültürel anlamda birçok benzer yönün bulunduğunu ortaya koymuştur. Bu entegrasyon sürecinde, AB'nin "çok dillilik" politikası önemli bir rol oynamış, bireyler ve topluluklar arasındaki dil engelinin azaltılması, karşılıklı anlayışın ve kültürel alışverişin güçlenmesine katkı sağlamıştır. Orta ve Doğu Avrupa dillerinin AB'nin resmî dilleri arasına girmesi AB kurumlarında bu dillerde resmî belgelerin hazırlanması ve çeviri hizmetlerinin sunulması, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin vatandaşlarına kendilerini ifade etme ve karar alma süreçlerine daha aktif katılma imkânı tanımıştır. Bu süreç, Batı Avrupa toplumlarında Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine yönelik var olan önyargıların zamanla azalmasına ve bu halklarla sosyal ve kültürel açılardan birçok ortak noktaya sahip olduklarını fark etmelerine katkıda bulunmuştur. Benzer bir sürecin, Türkiye'nin AB üyeliği durumunda da yaşanabileceği öngörülmektedir. AB'nin "çok dillilik" politikası kapsamında Türkçenin AB'nin resmî dillerinden biri olarak kabul edilmesi, Türkiye ile AB arasındaki iletişimi güçlendirecek; kültürel alışverişini hızlandıracak ve entegrasyon sürecine olumlu katkılar sunacaktır. Türk vatandaşlarının AB kurumlarında daha etkin temsil edilmesini ve kendi ana dillerinde karar alma süreçlerine daha aktif katılım göstermelerine olanak sağlayacaktır. Böylece Türkiye, yalnızca ekonomik bir genişleme olarak değil, siyasal ve kültürel bir birlik olarak da AB'nin içinde yer almaya başlayacaktır. AB mevzuatı ve AB yasa tasarılarının Türkçeye çevrilmesi Türkiye'deki hukuki ve idari yapıların AB ile daha uyumlu hâle gelmesini sağlayacak ve karşılıklı iş birliğini artıracaktır. Bu süreçte Türkiye'nin yönetim anlayışının ve hukuki normlarının AB halklarının düşündüğünden çok daha fazla Birliğin hukuki normlarıyla uyumlu olduğu gözlemlenecektir. Bu süreç, AB toplumlarının Türk halkını daha yakından tanımalarına ve ortak politik süreçlerde birlikte hareket etmelerine olanak sağlayacaktır.

AB'nin resmî dillerinin tanıtımının yapıldığı bazı online platformlarda Türkçeye de yer verilecek olması önemli kolaylıklar sağlayacaktır. Yurttaş katılımcılığı ve kapsayıcılığı ilkesine uygun bir şekilde AB vatandaşları ile birlikte Türk vatandaşlarının olası katılımları onların bilgi ve belge paylaşımları yoluyla gerçekleşen iletişimlerini önemli ölçüde kolaylaştıracaktır. Yine bu sayfalarda ilgili dilin günlük pratik kullanımına yer verilmesi kültürlerarası etkileşime önemli bir katkı sağlayacaktır. Türkçe, AB'nin temel haklarından biri hâline gelmiş olan "çok dillilik" politikasının bütün olanaklarından yararlanabilecektir. Ayrıca, köklü bir tarihe ve zengin bir kültürel mirasa sahip olan Türkçe, Avrupa'da farklı kültürler arasındaki anlayışı güçlendirerek toplumsal uyumu destekleyen ve Avrupa'nın çok kültürlü yapısına katkı sağlayan bir köprü rolü üstlenecektir. Türkçenin AB'nin resmî dillerinden biri olarak kabul edilmesi Avrupa'da yaşayan Türk nüfusun kültürel kimliğinin korunmasına katkı sağlayacak ve dil üzerinden bir kültürel asimilasyona uğramalarını önemli ölçüde engelleyebilecektir. Buna ek olarak AB vatandaşlarının yakın ilişki içerisinde oldukları Türklerin kültürünü, edebiyatını ve tarihini, istedikleri taktirde daha iyi kavramalarına olanak sağlayacaktır. Bu doğrultuda Türkçenin yanı sıra Türk Edebiyatı ve kültürünün Avrupa'daki eğitim kurumlarında farklı düzeylerde öğretilmesinin teşvik edilmesi, ayrıca Türkçe ile AB üye ülkelerinin dilleri arasında yürütülecek çeviri çalışmaları ile çeviri bilimi alanındaki akademik iş birliklerinin geliştirilmesi, kültürlerarası etkileşimi güçlendirecek ve Türkçenin Avrupa'daki görünürlüğüne katkı sağlayacaktır. Öte yandan belirli bir düzeyde Türkçe yeterliliği kazanmış ve Türk kültürüne dair belli bir anlayış geliştirmiş bireyler açısından Türkiye, daha cazip bir ziyaret noktası hâline gelecektir. Bu durum ülkeye gelen ziyaretçi sayısının artışında etkili olacaktır.

Son olarak, Birliğin "yeşil mutabakat" kapsamında ortaya koymuş olduğu çevre koruma, karbonsuzluk ve iklim değişikliğiyle mücadele politikalarının tercih ve önceliklerini AB'nin bütün politika alanlarını etkileyecek içerik ve kapsamda olmasının iş gücü piyasaları üzerinde olumlu veya olumsuz bazı etkileri olacağı açıktır. Örneğin, çalışanlara "yeşil mutabakat" uygulamaları kapsamında oluşacak yeni iş alanlarında gereksinim duydukları yetenek ve becerilerin kazandırılmasında en az iki yabancı dil öğrenimini teşvik eden AB'nin "çok dillilik" politikası giderek daha fazla önem kazanacaktır. Türkiye'nin AB üyeliği gerçekleştiğinde sürekli desteklenecek olan "çok dillilik" politikası ve "yaşam boyu öğrenme" programı sayesinde çalışanların dil becerileri gelişecek; bunun sağlayacağı avantajlar Türkiye ve AB'nin iş gücü piyasalarını karşılıklı olarak olumlu yönde etkileyebilecektir.

Etik Beyan

Bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında belirtilen tüm kurallara uyulduğu beyan edilmiştir.

Etik Kurul Onayı

Araştırmanın etik kurul izni gerektirmeyen araştırmalardan olduğu beyan edilmiştir.

Çıkar Çatışması ve Finansal Katkı Beyanı

Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması ve finansal katkı beyan edilmemiştir.

Yazarlık Katkı Beyanı

Çalışmanın tüm aşamaları yazarlar tarafından tasarlanmış ve hazırlanmıştır.

Kaynaklar

Amsterdam Agreement consolidated version article K.17 (11), https://www.ab.gov.tr/files/ardb/evt/1_avrupa_birligi/1_3_antlasmalar/1_3_2_tadil_antlasmalari/1997_amterdan_treaty_eng.pdf, (01.07.2024).

Araújo, Luísa, Patrícia Dinis da Costa, Salvo Flisi, and Elena Soto Calvo, Language and Employability. Luxembourg: European Commission Joint Research Centre, 2015, <http://www.onevoiceforlanguages.com/uploads/2/4/6/7/24671559/jrc97544.pdf>, (30.08.2024).

Büyükkantarcioglu, Nalan, *Toplumsal Gerçeklik ve Dil*, Multilingual Yayınları, İstanbul, 2006.

Charter of Fundamental Rights of the European Union, Official Journal of the European Communities C. 364/1 https://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_en.pdf, (11.07.2024).

Council Recommendation of 22 May 2019 on a comprehensive approach to the teaching and learning of languages, ST/9015/2019/INIT, OJ C 189, 5.6.2019, s.15–22, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32019H0605%2802%29&qid=1690879341744>, (12.07.2024).

Council Resolution of 21 November 2008 on a European strategy for multilingualism, Official Journal of the European Union, 2008/C 320/01,

https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv%3AOJ.C_.2008.320.01.0001.01.ENG (12.07.2024).

European Commission, Commission of the European Communities, Final Report, High Level Group on Multilingualism, Office for Official Publications of the European Communities, 2007, <https://eur-lex.europa.eu>, (10.07.2024).

Forum zur Europäischen Bürgerinitiative, https://citizens-initiative-forum.europa.eu/_de, (10.08.2024).

Güvenç, Bozkurt, *Kültürün ABC'si*, 1. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, Ekim 1997.

Haas, Ernst B., “The Uniting of Europe”, Stanford University Press, Stanford, 1958, <https://www.europarl.europa.eu/100books/file/EN-H-BW-0038-The-uniting-of-Europe.pdf>, (06.06.2024).

Hall, Stuart, “The Work of Representation” İçinde S. Hall (Ed.) *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*, Sage Publications, London, 1997, s.13-74.

Kļava, Gunta, The Latvian Language Agency, s. 7, https://valoda.lv/en/wp-content/uploads/current/migraacija_ENG_1-64_labota.pdf.

Mermer, Ahmet, Dil ve Edebiyat Türkler ve Türkçe Türkçenin Konuşulduğu Coğrafyalar, Kültür ve Turizm Bakanlığı Türkiye Kültür Portalı Projesi, Ankara, Ekim 2009.

Mill, John Stuart, *Considerations on Representative Government*, Liberal Arts Press, New York, 1958 [1861], <https://archive.org/details/considerationso03millgoog/page/n312/mode/1up?ref=ol&view=theater>, (14.06.2024).

Multilingualism an asset and a commitment, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM%3Aef0003>, (15.07.2024).

Rhiannon, Erdal, “Identity Building: How is Europe different from the nation? Is it a different task to build EU identity with culture?”, 2019, <https://www.treffpunkteuropa.de/identity-building-how-is-europe-different-from-the-nation?lang=fr> (20.06.2024).

Romaine, Suzanne, “Politics and policies of promoting multilingualism in the European Union, Language Policy”, C. 12, S. 118, 2013, s. 115-137. <https://link.springer.com/article/10.1007/s10993-013-9277-8#preview>, (25.07.2024).

San Martin, Marabini Blanca, “United in Diversity? Multilingualism & the European Identity” *Stand up for Europe*, 2021, https://www.standupforeurope.org/united_in_diversity_multilingualism_the_european_identity, (11.07.2024).

Sprachen bringen dich weiter, Entdecken Sie die Amtssprachen der EU, <https://op.europa.eu/webpub/dgt/languages-take-you-further/de/discover/>, (15.08.2024).

DOI: 10.26468/trakyasobed.1652773

Trakya University Journal of Social Sciences, 27(1), 149-161, 2025

Marimba'nın Tarihi ve Gelenekselden Modern Müziklere Evrimi

The History of Marimba and its Evolution from Traditional to Modern Music

Arş. Gör. Gökay Bilgiç*, Uzman İsmail Gürkan Metin

Trakya Üniversitesi, Devlet Konservatuvarı, Müzik Anasanat Dalı, Edirne Türkiye

ÖZ

Marimba, kökenleri yüzyıllar öncesine dayanan ve gelenekselden moderne uzanan, geniş bir müzikal yolculuğa sahip vurmalı bir çalgıdır. Afrika ve Orta Amerika'daki kültürel mirastan beslenen çalgı, zamanla yapısal ve teknik açıdan gelişerek günümüz müzik dünyasında önemli bir yer edinmiştir. Geleneksel müziklerde ritim ve ezginin temel bir unsuru olarak kullanılan marimba, 20. yüzyıldan itibaren klasik müzik, caz ve çağdaş bestecilerin eserlerinde kendine yeni ifade alanları bulmuştur.

Bu çalışmada, marimbanın tarihsel kökenlerinden başlayarak, geleneksel müzikteki yeri ve modern müzik sahnesine nasıl adapte olduğu incelenmiştir. Bu bağlamda, geleneksel müzikten modern müzik türlerine doğru çalgının geçirdiği evrim detaylandırılmıştır. Ayrıca, çağdaş müzikte marimbaya verilen önemin artışı ile birlikte marimbanın gelecekte nasıl bir yön izleyeceğine dair bir bakış açısı sunulmaya çalışılmıştır. Böylelikle marimbanın geçmişten günümüze uzanan dönüşüm süreci kapsamlı bir şekilde ele alınarak, müzik dünyasındaki yeri ve öneminin daha iyi anlaşılması amaçlanmıştır. Bu aşamada, mevcut literatürün incelenmesiyle birlikte kaynak taraması yapılmış ve konuyu geniş bir perspektiften sunmak amacıyla betimsel, tarihsel, karşılaştırmalı analiz ve doküman analizi araştırma yöntemlerine başvurulmuştur.

Anahtar kelimeler: marimba, tarih, geleneksel, modern, müzik, evrim

ABSTRACT

The marimba is a percussion instrument whose origins go back centuries and has a wide musical journey from traditional to modern. Nourished by the cultural heritage of Africa and Central America, the instrument has developed structurally and technically over time and has gained an important place in today's music world. Used as a basic element of rhythm and melody in traditional music, the marimba has found new areas of expression in the works of classical music, jazz and contemporary composers since the 20th century.

This study examines the historical origins of the marimba, its place in traditional music and how it adapted to the modern music scene. In this context, the evolution of the instrument from traditional music to modern music genres is detailed. In addition, with the increasing importance given to the marimba in contemporary music, a perspective on the future direction of the marimba is presented. In this way, the transformation process of the marimba from the past to the present has been comprehensively analyzed in order to better understand its place and importance in the world of music. At this stage, a literature review was conducted and descriptive, historical, comparative analysis and document analysis research methods were used to present the subject from a broad perspective.

Keywords: marimba, history, traditional, modern, music, evolution

*Sorumlu Yazar/Corresponding Author: Arş. Gör. Gökay Bilgiç

E-posta: gokaybilgic@trakya.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0003-1000-4331

Geliş Tarihi/Received: 06.03.2025

Kabul Tarihi/Accepted: 23.06.2025

Yayınlanma Tarihi/Publication Date: 30.06.2025

Atıf/To cite this article: Bilgiç, G., & Metin İ. G. (2025). The history of marimba and its evolution from traditional to modern music. *Trakya University Journal of Social Sciences*, 27(1), 149-161.

©Telif Hakkı 2025 Yazar. Trakya Üniversitesi adına Galenos Yayınevi tarafından yayımlanmaktadır. Creative Commons Atıf (CC BY) Uluslararası Lisansı ile lisanslanmaktadır. Copyright© 2025 The Author. Published by Galenos Publishing House on behalf of Trakya University. Licensed under a Creative Commons Attribution (CC BY) 4.0 International License.

EXTENDED ABSTRACT

The marimba is a percussion instrument whose origins go back centuries and has gained an important place in both traditional and modern music. This instrument has wooden keys and produces a warm and rich sound with the help of resonator tubes. First used by indigenous communities in Africa and Central America, the marimba has developed structurally over time and has become a means of musical expression in different cultures. Today, the marimba, which has a wide repertoire ranging from classical music to jazz and contemporary music, has an important place in concert halls and academic music studies. This study examines the historical development of the marimba, its place in traditional music and its interaction with modern music. At the same time, in the light of the scientific methods used within the scope of the research, certain findings have been reached regarding the evolutionary process of the marimba.

When discussing the historical process of the marimba, it is first necessary to go back to its origins. Early percussion instruments from Africa were carried to Central America through colonization and migrations, where they were developed by local peoples. Guatemala, Mexico and Ecuador stand out among the countries that have contributed the most to the marimba. Especially in Guatemala, the marimba is considered the national instrument and has an indispensable place in folk music. Initially, the marimba was used in ceremonial music and folk dances. However, this traditional context has changed over time and the instrument has gained a wider range of musical expression.

As of the 20th century, the marimba has not only remained within the framework of traditional music, but has been integrated into different musical genres such as classical music, jazz and contemporary music. In particular, contemporary composers such as Japanese artist Keiko Abe and Brazilian artist Ney Rosauro have expanded the instrument's artistic potential by composing solo works for the marimba. However, the marimba is no longer only a part of folk music, but has also become an important instrument in the works of large orchestras, chamber music ensembles and modern composers. The growing academic and artistic interest in the marimba has also led to changes in the performance techniques and structure of the instrument. Traditionally made of rosewood, marimba keys are now manufactured using different types of wood and even synthetic materials, increasing the durability and sound quality of the instrument.

The spread of marimba education in conservatories and music schools contributes greatly to the development of the technical and artistic dimensions of the instrument. Considered as one of the basic instruments of percussion education in music schools and conservatories, the marimba takes part in many concert halls and festivals around the world. Thus, the development of new methodologies and training techniques specific to the marimba enhances the musical expressiveness of the instrument, contributing to its future adoption by more composers and performers.

This research study aims to explore the historical origins of the marimba, its traditional uses and its evolution in modern music in order to reveal the musical and cultural significance of this instrument. In this context, various scientific research methods were utilized to analyze the historical development and musical evolution of the marimba. First of all, the descriptive research method was used to compile the information in the literature in a systematic way and to create a general framework for the evolution of the marimba. Historical (historiographic) research has been another important method used to reveal the instrument's origins, development processes and changes in different cultures. The comparative analysis method was used to examine the differences and similarities of the traditional and modern marimba conjuncture. Finally, through the document analysis method, reliable data were obtained by evaluating academic studies, articles, theses and books on the instrument in the field of musicology. All these methods are important in detailing how the marimba has changed in the historical context, which cultural factors have influenced it and how it is positioned in today's music scene.

According to the findings, over time, the marimba has ceased to be an instrument used only in traditional rituals and has become an important part of academic music studies and international festivals. Today, the marimba finds its place in orchestral works and jazz bands as well as solo performances, and expands its musical boundaries by integrating with various musical genres. In addition, competitions organized for the marimba have increased the international recognition of the instrument and reinforced the interest of a new generation of musicians in the instrument. Thanks to advances in marimba techniques, artists are now able to perform much more complex and impressive performances using four or six mallets. This has significantly increased the technical capacity of the instrument and made it more dynamic in music.

With the development of technology, new materials and acoustic engineering techniques have been used in marimba construction, and electronic marimbas and digital sound processors allow the instrument to be used in a wider musical context. The growing interest in the marimba, especially in the field of electronic and experimental music, is an indication that the instrument will diversify even further in the future.

In conclusion, this study aims to understand the role of the marimba in the musical world by comprehensively analyzing its historical process and its adaptation to modern music. The data obtained in the light of the research methods reveal in detail the evolution of the marimba from its origins to its current position. The marimba began its journey as an element of traditional music and continues today as a concert instrument with a wide repertoire. With structural and technical developments as well as increased academic and artistic interest, it is anticipated that studies and musical contributions to the marimba will increase in the coming years. In this context, the historical legacy of the marimba and its adaptation to modern music will continue to be an important field of study for musicology and instrumental science (organology) research.

Giriş

Marimba, kökenleri yüzyıllar öncesine dayanan ve kendine özgü sıcak tınısıyla dikkat çeken vurmali bir çalgıdır. Ahşap tuşlardan ve rezonatör tüplerinden oluşan bu çalgı, tokmaklarla vurularak çalınır ve geniş bir ton aralığına sahiptir. İlk bakışta bir ksilofonu andırırsa da, marimbanın rezonatör borularının sağladığı derin ve zengin tonlar, onu diğer benzer çalgılardan ayırmaktadır. Günümüzde solo performanslardan orkestralara, caz gruplarından çağdaş müziğe kadar birçok alanda kendine yer bulan marimba, hem geleneksel hem de modern müzik türlerinde önemli bir çalgı haline gelmiştir.

Marimbanın tarihine bakıldığında, kökenlerinin Afrika ve Orta Amerika'ya dayandığı görülmektedir. Afrika kıtasında kullanılan erken dönem vurmali çalgılar, kolonizasyon ve göçler yoluyla Amerika kıtasına taşınmış, burada yerel halkların kültürel unsurlarıyla harmanlanarak gelişmiştir. Orta Amerika'da, yerel topluluklar tarafından farklı malzemeler ve yapım teknikleri kullanılarak bugünkü modern marimbaya temel oluşturan versiyonlar geliştirilmiştir. Marimbanın ilk prototipleri genellikle dini törenlerde, kutlamalarda ve halk müziğinde önemli bir rol oynamış, zaman içinde bölgesel kültürün ayrılmaz bir parçası olmuştur. Özellikle Guatemala, Meksika ve Ekvador gibi Latin Amerika ülkelerinde marimba, geleneksel müziğin en önemli unsurlarından biri olarak kabul edilir. Bu ülkelerde, marimba toplulukları genellikle yerel festivallerde ve kültürel etkinliklerde sahne alarak halk dansları ve şarkılar eşliğinde performanslar sergilemektedir. Guatemala'da marimba, ulusal enstrüman olarak ilan edilmiş ve nesiller boyu aktarılan önemli bir kültürel miras haline gelmiştir.

20. yüzyıl itibarıyla marimba yalnızca geleneksel müzikle sınırlı kalmamış, klasik müzik, caz ve çağdaş bestecilerin eserlerinde de kendine yer bulmaya başlamıştır. Özellikle Japon besteci Keiko Abe gibi isimler, marimba için solo eserler besteleyerek enstrümanın sanatsal potansiyelini artırmışlardır. Bunun yanı sıra, birçok modern orkestra ve oda müziği grubu, marimbayı geleneksel sınırların ötesine taşıyan eserler icra

etmeye başlamıştır. Teknolojinin gelişmesiyle birlikte, sentetik malzemeler kullanılarak üretilen yeni marimba modelleri, çalgının daha geniş bir dinleyici kitlesine ulaşmasını sağlamıştır. Bu aşamada marimba, modern müzik bestecileri için ilham kaynağı olmaya devam etmektedir. Çalgının kendine has tınısı, farklı müzik türlerinde yeni ve özgün seslerin yaratılmasına olanak sağlamaktadır. Bu süreçte, günümüz teknolojisi ile birlikte elektronik müzik içerisinde de kullanılmaya başlanmış ve deneysel müzik türünün önemli bir parçası olmuştur. Bu bakımdan zengin tarihi, çok yönlü kullanım alanları ve kültürel önemiyle günümüzde de müziğin önemli bir parçası olmaya devam etmektedir.

Marimba, müzik eğitiminde de önemli bir yere sahiptir. Müzik okullarında ve konservatuvarlarda, vurmali çalgılar eğitiminin temel çalgılarından biri olarak kabul edilmektedir. Böylelikle genç müzisyenlerin yetiştirilmesinde ve müzik yeteneklerinin geliştirilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Günümüzde marimba, sadece geleneksel müziğin bir unsuru olmaktan çıkmış, konser salonlarında, uluslararası festivallerde ve prestijli müzik yarışmalarında kendine güçlü bir yer edinmiştir. Modern besteciler ve virtüözler sayesinde teknik ve sanatsal sınırları genişleyen çalgı, hem solo performanslarda hem de orkestral eserlerde etkileyici bir ifade aracı olarak öne çıkmaktadır. Marimba, sahip olduğu zengin tınısı ve geniş repertuarı ile dünya çapında müzikal çeşitliliğe katkı sağlamaya devam ederken, gelecek nesillerin ilham kaynağı olmaya da devam edecektir. Böylelikle marimbanın tarihsel kökenleri, geleneksel kullanımları ve modern müzikteki evriminin incelenmesiyle birlikte, çalgının müzikal ve kültürel önemi vurgulanmıştır. Çünkü, marimbanın geçmişten günümüze uzanan yolculuğu sadece bir çalgının değil, aynı zamanda insanlığın müzikle olan derin bağının da hikayesidir.

Bu bağlamda, betimsel, tarihsel, karşılaştırmalı analiz ve doküman analizi araştırma yöntemleriyle elde edilen bulgular ışığında, söz konusu derin bağın hikayesi detaylandırılmaya çalışılmıştır.

Marimba'nın Kökenleri ve Tarihçesi

Afrika'da Marimbanın Doğuşu

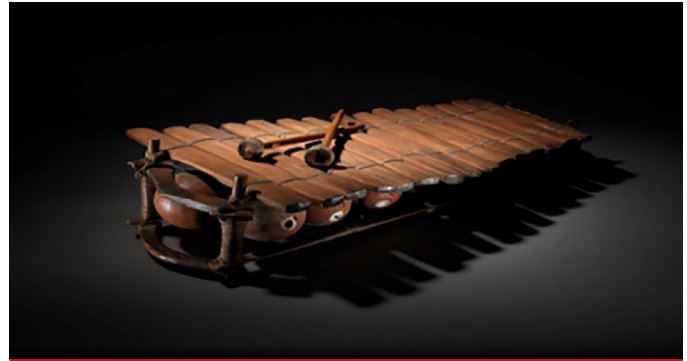
Marimbanın kökeni Afrika'nın Bantu halklarına dayanmaktadır. Bantu'lar Kamerun'un doğusundan Orta Afrika, Doğu Afrika ve Güney Afrika'ya kadar olan Sahra Altı Afrika'da yaşayan 300, 600 arası kadar etnik gruptan oluşan halk topluluklarıdır. Arkeolojik ve etnografik araştırmalar, ilk vurmali çalgıların Sahra Altı Afrika'da M.Ö. 3000 yılı civarında ortaya çıktığını göstermektedir. M.Ö. 1000- M.S. 1500 sırasında, Sahra Altı Afrika'nın geniş bölgelerine yayılan Bantu halkları, müzik geleneklerini ve çalgılarını da beraberinde taşımışlardır (Tracey, 1954: 8). Marimba kelimesi Bantu dillerindeki bir dizi kelimeyle ilişkilidir ve hepsi ya bir ksilofona ya da çeşitli lamellofon türlerinden biri veya mbira gibi başka bir müzik çalgısına ve genel olarak müzikal sese atıfta bulunur. Bu nedenle, Bantu dil sistemlerinde marimba, mbira ve hatta likembe kelimelerinin hepsi ortak bir kelime kökünün varyantları olarak kabul edilmiştir (Garfias, 1983: 205).

Resim 1. Mbira, Metropolitan Sanat Müzesi

Kaynak: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/314335>

Afrika'da marimba, genellikle ksilofon veya değinildiği üzere ksilofon türleri olarak bilinen çalgıların bir çeşidi olarak ortaya çıkmıştır. Bu çalgılar, ahşap çubukların yere kazılan çukurların üzerine yerleştirilmesiyle oluşturulmuş ve çubuklara vurularak ses üretilmiştir. Bu süreçte, Batı Afrika'da *balafon*, Orta Afrika'da *ilimba*, Doğu Afrika'da *amadinda* gibi marimbanın atası sayılabilecek çalgılar farklı kültürlerde yayılmıştır. Ayrıca, her bir ahşap çubuğun altında, sesi güçlendirmek için *kalabash* (su kabağı) rezonatörleri ile geliştirilmiş ksilofonlar, hemen hemen aynı zaman dilimlerinde Orta ve Batı Afrika'da yaygınlaşmaya başlamıştır (Tracey, 1948: 115). Marimbanın evrimleşme sürecini pekiştiren bu tür tokmaklı çalgılar, Afrika'nın çeşitli bölgelerinde bağımsız olarak geliştirilmiş ve farklı tasarımlara sahne olmuştur.

Resim 2. Balafon, Metropolitan Sanat Müzesi

Kaynak: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/501109>

Marimbanın ilk prototipleri gül ve padouk ağacı başta olmak üzere Afrika'nın yerel ağaç türlerinden yapılmıştır. Tuşlar ise abanoz, tik ve venge gibi dayanıklı ve sert ağaçlardan üretilmiştir. Özellikle abanoz ağacı, yoğun ve sert yapısıyla marimba tuşları için ideal bir malzeme olarak tercih edilmiştir (Kurban, 2009: 10). İcrasında genellikle ahşap tokmaklar (malletler) kullanılan marimbanın ses aralığı, çalgının boyutuna ve yapıldığı döneme göre değişkenlik göstermiştir. Geleneksel Afrika marimbaları genellikle 2 ile 3 oktav arasında bir ses aralığına sahiptir. Uzun süre geleneksel müzik türlerinde kullanılan ve fazla yaygın olmayan çalgı, teknolojinin gelişip kültürlerin birbiriyle iletişimini kolaylaştırması sayesinde kısa sürede popüler olmuştur (Bilgiç, 2017: 90).

Marimbanın Latin Amerika'ya Yayılması ve Gelişimi

Marimbanın Latin Amerika'ya yayılması ve gelişimi, Afrika'dan getirilen köleler aracılığıyla, çalgının özellikle Guatemala ve Meksika gibi ülkelerde yerel kültürlerle harmanlanarak farklı biçimler almasıyla teşkil olmuştur. Guatemala'da, marimba yerel halkın topluluk törenleri ve kutlamalarında önemli

bir rol oynamıştır. Önceleri marimba tören, ayin ve hikaye anlatıcılığı gibi etkinlikler bağlamında Mayalı halkın neopagan ritüelleriyle ilişkilendirilmiş ve ahlaksızlık ve sarhoşlukla özdeşleştirilmiştir. Ancak, Katolik misyonerler zamanla marimbayı kendi törenlerine dahil etmişlerdir (Pike, 2004: 21).

Yapısal minvalde ilk emsalleri diatonik (tek sıra tuşlu) olan marimbalar, zamanla kromatik (iki sıra tuşlu) bir yapıya ulaşmıştır. Özellikle 1892'de Meksika'lı müzisyen *Corazon de Jesus Borrás Moreno* ve 1894'de Guatemala'lı müzisyen *Sebastian Hurtado*'nun marimba mekanizmasını kromatik paletle ulaştıran üretimleri, modern marimbanın gelişimine önemli katkı sağlamıştır (Rothe, 2008: 241). Bu dönüşüm, çalgının tonal kapasitesini genişletmiş ve modern marimbanın temelini oluşturmuştur. Böylelikle günümüze ulaşana dek, modern konser marimbaları 4,3 oktavdan 5,5 oktava kadar genişlemiştir.

Resim 3. Sebastian Hurtado, çift sıra tuşlu marimbasıyla

Kaynak: <http://www.hopetstreetmarimba.com/so-who-invented-the-marimba/>

Marimba'nın Geleneksel Kullanımı

Marimba geleneksel olarak Orta ve Güney Amerika'da, özellikle Guatemala, Meksika ve Nikaragua gibi ülkelerde halk müziğinde önemli bir rol oynamıştır. Afrika ile birlikte her iki kıtada da geleneksel törenler ve festivaller kapsamında, düğünler, dini ritüeller ve toplumsal kutlamalarda yaygın olarak kullanılmıştır. Marimba orkestraları halkların, toplulukların ya da kabilelerin yerel müziği ve danslarında sıkça tercih edilmiştir. Bu fenomenlerden yola çıkarak, müziğin ilkel biçimlerinin tamamen ritme dayalı olduğunu söylemek mümkündür. Müziğin köklerine uzanan araştırmalar dahilinde, çeşitli kayıtlar ve kabile yaşamlarının incelenmesiyle ortaya konan bulgulara, ritim olgusunun diğer tüm müzik türlerinin temelini oluşturduğu ve ezgisel kurgudan önce geldiği anlaşılmaktadır (Blades, 1984: 33). Bu bağlamda, diğer vurmali çalgılar gibi, marimbanın cazibesindeki en önemli etken, topluluk törelerinin yerel müziklerinde yansımaları bulan uzunca tek düzeli ritimlerin, esrime durumlarını ortaya çıkaran ritüel ve

inanışlarına uygunluk göstermesidir. Bunun yanı sıra marimba, ritmik işlevselliği tek düzeli de olsa, içerdği ses paleti sayesinde ritmi destekleyici ezgisel ve armonik bir zenginlik sunmuştur.

Afrika Kültüründe Marimba

Marimba ve balafon, özellikle Batı Afrika'da geleneksel dini törenlerde ve ruhani ritüellerde kullanılır. Atalara saygı, doğum, ölüm ve evlilik gibi önemli geçiş törenlerinde icra edilir. Geleneksel Afrika topluluklarında marimba benzeri çalgılar, köyler arasında mesaj iletmek veya hikayeler anlatmak için iletişim amaçlı kullanılmıştır. Halk dansları ve topluluk etkinliklerinde marimba ve balafon, ritmik melodileriyle eğlence müziğinin önemli bir parçası olmuştur (Abiola, 2019: 35-36). Müzik genellikle 12/8'lik metrumda, (2+2+ 3 +2 +3) ya da (2 +3 +2 +2 +3) ritim kalıplarında progresyona tabii tutulmaktadır (Kubik, 2010: 56). Marimbanın Afrika'daki geleneksel kullanımı halen devam etmektedir. Özellikle Gana, Burkina Faso ve Mali gibi ülkelerde marimbanın prototipi olan balafon, geleneksel müziğin ayrılmaz bir parçasıdır. Afrika müzik kültürüyle ilgilenen birçok müzisyen ve araştırmacı, marimbayı günümüz klasik müziği ile harmanlayarak modern düzenlemelerde kullanmaktadır. Marimba, Afrika'dan dünyaya yayılan en önemli vurmali çalgılardan biri olup, hem geleneksel hem de çağdaş müzikte kendine yer edinmeye devam etmekte, aynı zamanda Afrika'nın müzik pedagojisine ilişkin ayrıcalıklı bir önemi de barındırmaktadır.

Resim 4. Marimba ile Afrika'da müzik eğitimi

Kaynak: <https://educationafricablog.wordpress.com/tag/marimba/>

Latin Amerika ve Karayipler'de Marimbanın Yeri

Marimba Latin Amerika ve Karayipler'de özellikle Guatemala, Meksika, Nikaragua, Kolombiya, Ekvador ve Küba gibi ülkelerde geleneksel müziğin önemli bir parçasıdır. İspanyolların sömürge dönemi boyunca Afrika'dan Amerika kıtasına taşınmasıyla bölgede kökleşmiş ve zamanla yerel müzik kültürleriyle harmanlanarak özgün bir kimlik kazanmıştır (Garfias, 1983: 2). Böylelikle, zamanla Maya ve Aztek gibi

yerel kültürlerin etkisiyle değişerek Latin Amerika'ya özgü bir vurmali çalgı haline gelmiştir. Tıpkı Afrika'da olduğu gibi Latin Amerika'da törenler, dini ritüeller, halk dansları ve toplumsal kutlamalar gibi birçok farklı bağlamda kullanılmıştır. Guatemala'da marimba ulusal çalgı olarak kabul görmekte ve Maya kökenli olduğu düşünülen *Marimba de Tecomates* (kabak marimbasi) en eski, geleneksel marimba türü olarak karşımıza çıkmıştır (Neustadt, 2007: 5).

Resim 5. Guatemala, Chichicastenango'da K'ojom ve Marimba de Tecomates çalan K'iche' müzisyenleri

Kaynak: Music and Politics Volume I, Issue 2, (Neustadt, 2007: 6)

Meksika'da marimba, özellikle Chiapas ve Oaxaca bölgelerinde halk müziğinde önemli bir rol oynar. Şenlikler, dini törenler ve yerel festivallerde marimba grupları sahne alır. Mariachi ve diğer geleneksel müzik türleriyle birlikte kullanılan *Meksika marimbasi*, daha büyük ve geniş bir ses aralığına sahip olacak şekilde geliştirilmiştir. Çalgının dans müziklerindeki kullanım alanı ise özellikle son, huapango ve zapateado gibi geleneksel türlerle etkileşim göstererek karşımıza çıkmıştır (Pedelty, 2004: 213). Marimba Nikaragua ve Honduras'ta dini ve toplumsal kutlamalarda kullanılan önemli bir çalgıdır. Marimba de Tecomates'in yanı sıra *Marimba de Arco*, kemerli bir destek sistemi ile yapılan geleneksel bir marimba türü olarak Guatemala ve Nikaragua gibi ülkelerde icra edilebilmektedir. Kolombiya ve Ekvador'un Pasifik kıyılarında, marimba Afro-Kolombiyalı ve Afro-Ekvadorlu topluluklar tarafından korunmuş ve geliştirilmiştir. *Marimba de Chonta*, bu bölgedeki geleneksel marimba türüdür ve chonta adlı sert bir palmye ağacından yapılır. Kolombiya'nın Güney Pasifik bölgelerinde dini ritüeller ve cenaze törenleri gibi çeşitli sosyal ve kültürel etkinliklerde merkezi bir rol oynar. Çalgı, bölgenin müzikal kimliğinin ayrılmaz bir parçasıdır ve yerel topluluklar arasında nesilden nesile aktarılan bir mirastır. Çalgının yapımı ve icrası, bölgenin zengin kültürel mirasının korunması ve gelecek nesillere aktarılması açısından büyük önem taşır. Marimba de Chonta'nın sesi, Kolombiya'nın Pasifik kıyılarındaki toplulukların direncini ve kültürel kimliğini yansıtan güçlü bir

sembol olarak görülmüştür (Ospino, "Marimba of Chonta", 2025).

Resim 6. Marimba de Chonta icra eden bir müzisyen

Kaynak: <https://elmercurio.com.ec/2024/02/04/la-marimba-resuena-con-ecos-de-una-cultura-que-se-niega-a-morir-en-el-pacifico-colombiano/>

Marimba Küba'da ise rumba, son cubano gibi dans türlerinde ve Afro-Küba ritüellerinde kullanılmıştır. Sonuç olarak marimba, Latin Amerika ve Karayipler bölgesinde sadece müzik çalgısı olmanın ötesinde kimlik, kültürel miras ve toplumsal birlikteliğin sembolü haline gelmiştir. Bahsi geçen ülke ve bölge halkları marimbayı kendi müzik tarzlarına adapte ederek, çalgı üzerinde farklı çalma teknikleri geliştirmiş ve bu yönde müzikal düzenlemeler gerçekleştirmişlerdir. Günümüzde geleneksel ve modern müzik türlerinde kullanılan marimba, Latin Amerika'nın en önemli vurmali çalgılarından biri olarak varlığını sürdürmektedir.

Marimba'nın Modernleşmesi ve Evrimi

Marimbanın modernleşmesi, geleneksel Afrika ve Güney Amerika kökenlerinden başlayarak, 20. yüzyılda orkestral ve solo performanslarda yer bulmasına kadar uzanan bir gelişim sürecini kapsamaktadır. Çalgının yapısal gelişimi ile birlikte standardize edilme aşamasında, özellikle 19. yüzyıl Avrupa'sında önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Öncelikle, ahşap tuşlara boru rezonatörler eklenerek daha güçlü ve zengin bir ses elde edilmiştir. 20. yüzyıl başlarında A.B.D.'de ise, *John Calhoun Deagan* ve *Clair Omar Musser* gibi müzik aletleri yapımcıları marimbayı klasik müzikle uyumlu hale getirmek için çalışmışlardır (Parker, 2010: 10). 20. yüzyılın ortalarından itibaren, orkestralarda ve perküsyon topluluklarında daha fazla yer alan çalgı, solo ve oda müziği türlerinde klasik müzik repertuarına girmeye başlamıştır. Bu aşamada, çalgının 4 oktavlı modelleri geliştirilmiş, daha sonra 5 oktava kadar genişleyen modern konser marimbasi üretilmiştir. Böylelikle çalgının çağdaş müzikte kullanımına ilişkin süreç başlamıştır.

Avrupa ve Kuzey Amerika'da Marimbanın Keşfi

Marimbanın Avrupa ve Kuzey Amerika'da keşfi, sömürgecilik, göç hareketleri ve kültürel alışverişler sayesinde gerçekleşmiştir. Bu süreç, müzikal gelişmelerin yanı sıra çalgının yapısındaki değişimleri de beraberinde getirmiştir. Afrika'da balafonun bir türevi olarak kabul edilen çalgı, 16. yüzyılda Afrika'dan getirilip köleleştirilen insanlar tarafından Orta Amerika'ya taşınmış, burada yerel halkın müzikal gelenekleriyle harmanlanarak gelişmiştir. Özellikle Guatemala, Meksika, Kosta Rika ve Nikaragua gibi ülkelerde hızla popüler hale gelmiş ve geleneksel müzik kültürünün önemli bir parçası olmuştur. Tek sıra halinde düzenlenmiş tahta tuşlardan oluşan geleneksel balafon modeli geliştirilmeye başlanmış ve Latin Amerika'da, çalgıya yeni tasarımlar eklenerek daha büyük ve çok sıralı marimbalar üretilmiştir. Ayrıca rezonatör olarak kullanılan kabakların yerine ahşap veya metal borular kullanılarak model gelişimi sağlanmıştır (Brenner, 2007: 227). Yapımcı Deagan'ın alt boşlukta metal aksamli boruları kullanmasıyla *Steel Marimbaphone* (Çelik Marimba) modelinin ilk üretimleri sunulmuştur ("Deagan, Steel Marimba", 2020).

Resim 7. Deagan'ın marimbafonu, Chicago, Grainger Museum, (1903-1910)

Kaynak: <https://omeka.cloud.unimelb.edu.au/granger/items/show/407>

Marimbanın Avrupa'daki keşfi, 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında gerçekleşmiştir. Bu süreçte Orta Amerika'dan gelen müzik gruplarının Avrupa'daki konser etkinlikleri çalgının tanınması açısından önemli bir paya sahiptir. Özellikle 20. yüzyılın başlarında *Hurtado Brothers Royal Marimba Band* adlı grubun A.B.D. turneleri ile birlikte, 1915'te Panama- Pasifik Uluslararası Fuarı'na Guatemala'dan gelen diğer marimba topluluklarının performans gösterileri Avrupalı ve Amerikalı müzikseverler tarafından büyük ilgi görmüştür ("Hurtado Bros. Royal Marimba Band of ", 2022).

Resim 8. Hurtado Brothers Royal Marimba Topluluğu

Kaynak: <https://pas.org/hurtado-brothers-royal-marimba-band/>

İspanyol ve Fransız ordularında görev yapan müzisyenlerin Latin Amerika'daki görevleri sırasında marimbayla tanışması, çalgının Avrupa müzik kültürüne girmesinde önemli etkenlerden biri olmuştur. Bu doğrultuda, kolonileşme faktörleri de gözetildiğinde, 20. yüzyılın başlarından itibaren Avrupa'nın bazı müzik okullarında çalgının icra yöntemlerine dair eğitsel çalışmalara başlandığı tahmin edilmektedir. 20. yüzyıl ortalarından itibaren A.B.D.'deki müzik konservatuvarları ve üniversiteler, marimbayı eğitim programlarına dahil etmeye başlamıştır. C. Omar Musser, marimba repertuarının genişletilmesi ve çalgının konser müziğinde yer alması yönünde önemli katkılar sağlamıştır (Kastner, 1989: 30-32). Bugün marimba, Avrupa ve Kuzey Amerika'da akademik müzik disiplininin bir parçası olmuştur. Marimba için bestelenmiş yapıtların sayısı hızla artarken, solo ve orkestra müziklerinde yaygın olarak kullanılmaktadır.

Çağdaş Marimba Yapımı ve Teknolojisi

Hemen hemen tüm çalgılar gibi marimba da çalgı bilimi literatürünün kadim köklerine uzanan evrimsel bir kronolojik geçmişe sahiptir. Farklı boyutlardaki ahşap tuşların bir çerçeve üzerine yerleştirilmesiyle yapılandırılan geleneksel marimbalarda her tuşun altında sesin yankılanmasını ve derinleşmesini sağlayan metal rezonatörler konumlandırılmıştır. Modern marimbalarda ise bu yapı korunmakla birlikte, kullanılan malzemelerde ve tasarımda yenilikler yapılmıştır. Özellikle tuşların üretiminde, dayanıklılığı artırmak ve farklı tınılar elde etmek amacıyla çeşitli ahşap türleri ve sentetik malzemeler kullanılmaktadır. Rezonatörler de alüminyum gibi hafif metallerden üretilerek çalgının taşınabilirliği ve akustik performansı iyileştirilmiştir (Banta, 1997: 19). Çağdaş marimba yapımında, teknolojinin ilerlemesiyle birlikte üretim süreçleri de modernleşmiştir. *Bilgisayar destekli tasarım (CAD)* ve *sayısal kontrollü (CNC)*

makinelere, tuşların ve diğer bileşenlerin hassas bir şekilde üretilmesine olanak tanımaktadır. Bu sayede, her bir tuşun doğru frekansta titreşmesi ve istenilen tınıyı vermesi sağlanmaktadır. Ayrıca, bazı modern marimbalarda elektronik amplifikasyon sistemleri entegre edilerek çalgının sesinin daha geniş alanlara ulaşması ve farklı müzikal ortamlarda kullanılabilmesi mümkün kılınmıştır (Moyo ve Muranda, 2024: 77). Günümüzde birçok üretici, optimum ses üretmek için özel olarak tasarlanmış sentetik ahşaplar kullanmaktadır. Tuşlar tipik olarak 4 ila 6 cm genişliğinde ve 19 ila 45 cm uzunluğundadır. Yapısal nitelikleri ses üretiminde çok önemli bir rol oynayan çalgının alt kısmının hafif bir kemer şeklinde oyulması düşük tonların netliğini artırmada önemli bir etken olmuştur. Böylelikle kemer ne kadar derin olursa, perdenin frekansı da o kadar düşük olmaktadır (“Marimba: Between History and”, 2024). 1940’lı yıllardan itibaren marimba, A.B.D.’de ticari olarak üretime sunulmuştur. Bu süreçte, Yamaha ve Musser gibi firmalar modern marimbaların üretiminde öncü konumuna gelmiştir. Üretim piyasasındaki bu gelişme, çalgının konser salonlarında ve akademik çevrelerde daha sık kullanımında önemli faktörlerden biri olmuştur.

Resim 9. Günümüz konser marimbasından bir model örneği

Kaynak: <https://en.wikipedia.org/wiki/Marimba>

Orkestra ve Konser Etkinlikleri Kapsamında Marimbanın Gelişim Süreci

Marimbanın yapısal evrimi performans olanaklarını da genişletmiştir. Başlangıçta 3 ve 3,5 oktavlık sınırlı bir oktav aralığına sahip olan çalgı, zamanla 5 oktavlık konser marimbasına dönüşerek daha geniş bir repertuarın icrasına imkan tanımıştır. Buna ek olarak, 2 veya 3 kişiyle çalınabilen 6 oktavlık marimbalar da sunmuş olduğu geniş ses paletiyle sıklıkla icra edilmektedir (Kurban, 2009: 17, 52). Bu tür gelişmeler, marimbanın orkestra ve solo performansındaki rolünü güçlendirmiştir. Marimbanın orkestralardaki kullanımı, 20. yüzyılın başlarından itibaren artış göstermiştir. Özellikle *Paul Creston*, *Darius Milhaud*, *James Basta* ve *Robert Kurka* gibi besteciler marimba için konçertolar yazarak çalgının solo performansındaki potansiyelini ortaya

koymuşlardır. Brezilyalı besteci ve marimba virtüözü *Ney Rosauro* da bu alanda önemli katkılarda bulunmuş, besteleri ve teknik çalışmalarıyla marimba repertuarını zenginleştirmiştir (Kurban, 2009: 33, 50). Günümüzde marimba, zengin tınısı ve geniş tonal çeşitliliği sayesinde orkestralarda, oda müziği topluluklarında ve solo performanslarda sıkça tercih edilen bir çalgı haline gelmiştir. Özellikle çağdaş besteciler, marimbanın zengin ifade gücünden faydalanarak modern üretimler sunmuşlar ve marimbayı geleneksel stillerin yanı sıra deneysel stillerde de kullanmışlardır. Ayrıca, Latin Amerika kültürüne duyulan ilginin artmasıyla birlikte popülerleşen marimba, geleneksel müzik festivallerinde ve dünya müziği konserlerinde sıklıkla yer almaktadır.

Marimba'nın Modern Müzikteki Yeri

Marimba, modern müzik anlayışında geleneksel ya da çağdaş stillerde üretimlerini sunan besteciler tarafından sıklıkla tercih edilen vurmalı çalgılardan biri haline gelmiştir. Ahşap yapı olmasına rağmen, özellikle çift malletle icrasında zengin ve dolgun niteliklerde tınısal bir renk sunmuştur. Böylelikle müziğin armonik arka planını yeterince doldurmuştur. Çalgı 5,5 oktavdan 6 oktava varan ses paletiyle solo performanslardan orkestral eserlere kadar geniş bir kullanım alanını içerir. Buna ek olarak, usta icracıların çalgı üzerinde dört ya da altı mallet kullanarak çok daha karmaşık ve etkileyici performanslar sergilemesi, çalgının en üst seviyelere ulaşan sıra dışı icra tekniklerini de açığa çıkarmıştır. Bu olgu, çalgının teknik kapasitesini önemli ölçüde artırmış ve müzikte daha dinamik bir kullanım alanı bulmasını sağlamıştır (Ford, 2005: 44). 20. yüzyıldan itibaren caz, pop ve çağdaş klasik müzikte daha fazla yer bulan çalgı, özellikle minimalizm ve deneysel müzik akımları yelpazesinde önemli bir rol oynamaktadır. Modern besteciler marimbayı genişletilmiş tekniklerle kullanarak dinamik yapılar da yenilikçi eserler ortaya koymuştur. Bu minvalde marimba, geleneksel Afrika müziğinin süregelen ritim kalıplarını modern müzik stilleriyle harmanlayıp, eklektik üsluplarda yapıtlarını sergileyen Terry Riley ve Steve Reich gibi besteciler ile birlikte aynı zamanda bu türün dinleyicileri için sembolik bir öneme sahiptir (Metin, 2018: 46). Ayrıca, elektronik müzikle sentezlenerek kullanımı, yeni ses dünyalarının açılımına katkıda bulunmaktadır. Sahip olduğu olanaklar dahilindeki sıcak ve dolgun tonlar, solo ve topluluk müziklerinde etkileyici bir atmosfer oluşturmaktadır. Bu bakımdan marimba, günümüz konservatuvar ve müzik topluluklarında popüler bir çalgı olarak kabul edilmektedir.

Marimbanın Klasik ve Senfonik Müziğe Entegrasyonu

Marimbanın klasik müziğe entegrasyonu, 20. yüzyılın başlarında başlamıştır. Besteciler, marimbanın benzersiz tınısını keşfederek, eserlerinde yer vermeye başlamışlardır. Özellikle solo performanslar ve konçertolarda marimba, ifade gücü yüksek bir çalgı olarak öne çıkmıştır. Teknolojik gelişmelerle

birlikte marimba yapımındaki yenilikler, çalgının klasik müzikte kullanımındaki cazibesini artırmıştır. Senfonik orkestralarda marimbanın kullanımı, orkestral paletin genişlemesine katkıda bulunmuştur. Besteciler, marimbanın sıcak ve derin tonlarını, orkestral dokuların zenginleştirilmesi amacıyla kullanmışlardır. Bu sayede marimba, senfonik eserlerde hem ritmik hem de ezgisel roller üstlenmiştir. Özellikle 20. yüzyılın ortalarından itibaren, marimba için yazılan eserlerin sayısında belirgin bir artış gözlenmiştir. *Claude Debussy*, *Bela Bartok* ve *Darius Milhaud* gibi Avrupalı bestecilerin egzotik çalgılara ilgi göstermesi ile birlikte marimba önemli bir keşif olmuştur. 20. yüzyılın başlarında *Leopold Stokowski* gibi orkestra şefleri, marimbayı batı müziğine entegre etme çabaları göstermeye başlamıştır (Stokowski, 1943: 67).

Heitor Villa-Lobos'un *Uirapuru* senfonik şiiri (1917), orkestra içinde marimbaya yer verilen erken dönem örneklerden biridir. Darius Milhaud, *Les Choephores* (1915-1916) isimli orkestral yapıtında, marimbayı etkileyici bir renk katmanı olarak değerlendirmiştir. Carl Orff, meşhursahne kantatı *Carmina Burana* (1936) yapıtında, marimba ve diğer perküsyon çalgıları ritmik ve dramatik vurgular için kullanılmıştır. Ayrıca bu eser, perküsyonun orkestral müzikte önem kazanmaya başladığı önemli bir dönemi de işaret etmiştir. Bu örnekler, 20. yüzyılın ilk yarısında marimbanın henüz yaygın bir orkestra çalgısı olmamasına rağmen, özellikle renkli tınısı nedeniyle belirli eserlerde kullanıldığını gösterir. Ancak marimbayı bir solo çalgısı olarak öne çıkaran eserler, büyük ölçüde 1940'lardan sonra yaygınlaşmaya başlamıştır. Paul Creston'un 1940'da bestelediği *Concertino for Marimba and Orchestra* eseri ile Darius Milhaud'nun 1949'da bestelediği *Concerto pour Marimba et Vibraphone, un Seul Exécuteur* eseri, erken dönem marimba konçertolarından örnekler olarak karşımıza çıkmıştır (Conklin, 2004: 18-32). Marimbanın klasik ve senfonik müziğe entegrasyonunda, Japon marimba virtüözü *Keiko Abe*'nin (1937) katkıları önemlidir. Abe, marimbanın solo çalgı olarak tanınmasına ve repertuarının genişlemesine önemli katkılarda bulunmuştur. Sanatçının çabaları sayesinde marimba, günümüzde solo ve orkestral eserlerde sıkça kullanılan bir çalgı haline gelmiştir (Kite, 2007: 262, 263). Brezilyalı perküsyon sanatçısı ve besteci *Ney Rosauro* (1952) Abe gibi önde gelen isimlerdendir. Bestecinin en önemli eserlerinden biri olan *Marimba Concerto No.1* marimba repertuarının en çok seslendirilen ve ilgi gören konçertolarından biri olmuştur.

Marimbanın Caz ve Popüler Müzikte Kullanımı

Marimba, caz müziğinde özellikle ritmik ve ezgisel renkliliği artırmak amacıyla kullanılmış ve cazın dinamik katmanlı yapısını zenginleştirmiştir. Çalgının geniş ses aralığı ve çok yönlülüğü, caz müzisyenlerine doğaçlama ve armonik keşifler için geniş bir alan yaratmıştır. Ayrıca, davul seti, bongo, conga ve vibrafon gibi çalgılarla birlikte, caz müziğine ritmik bir çeşitlilik sunmuştur (Middleton, 2003: 19). Davul, özellikle swing

ritmiyle bütünleşerek cazın karakteristik dans edilebilir yapısını ortaya çıkarırken, marimba bu ritmik yapıya ezgisel derinlik sağlamıştır. Marimba, 20. yüzyılın başlarında caz müziğinde kendine yer bulmaya başlamıştır. Özellikle 1920 ve 1930'lu yıllarda vodvil şovlarında ve dans orkestralarında kullanılmıştır. *Red Norvo*, caz müziğinde vibrafon ve marimbayı kullanan ilk önemli müzisyenlerden biridir ve 1930 ve 1940'lı yıllarda kendi gruplarında marimbayı kullanarak caz müziğine yeni bir soluk getirmiştir (Berendt, 2010: 313, 314). Günümüzde marimba, caz müziğinde solo performanslarda, caz gruplarında ve daha geniş çaplı caz orkestralarında kullanılmaktadır. *Gary Burton* modern cazda marimba kullanımının öncülerinden biridir. Burton, marimbayı caz müziğinin doğaçlama ve armonik yapısına uygun bir şekilde kullanarak çalgının potansiyelini ortaya çıkarmıştır; Burton (2013: 18). Caz müziğinde marimba kullanan diğer önemli müzisyenler arasında *Mike Mainieri*, *Dave Samuels* ve *Stefon Harris* sayılabilir.

Marimba popüler müzikte ise, 1950'lerden itibaren ezgisel ve ritmik bir araç olarak farklı gruplar ve sanatçılar tarafından kullanılmıştır. Akustik ya da elektronik biçimlerde kullanılan çalgının tınısı, popüler müzik şarkılarına farklı bir atmosfer getirmiştir. Bu bağlamda, özellikle Güney Amerika ve Afrika'nın egzotik ve tropikal müzik türleri ile bir etkileşimden bahsetmek mümkündür. The Beach Boys'un *Good Vibrations* şarkısı, marimbanın popüler müzikteki en bilinen örneklerinden biridir. The Rolling Stones'un *Under My Thumb* ve ABBA'nın *Mamma Mia* gibi meşhur şarkılarında marimba motiflerine rastlamak mümkündür. Çağımızın en popüler rock gruplarından biri olan Radiohead grubunun *Kid A* albüm çalışmasında aynı isimli parçasındaki marimba kullanımı çeşitli elektronik unsurlarla sentezlenmiş ve deneysel bir ortam hazırlanmıştır. Sonuç olarak, marimbanın etnik ve egzotik tınısı bu tür kullanımlarla birlikte popüler müziğe alternatif bir renk sunmuştur.

Film Müzikleri ve Deneysel Bestelerde Marimba

Marimba, film müziklerinde özellikle gizemli, hüznümlü veya egzotik atmosferler yaratmak için kullanılmaktadır. Çalgının kendine özgü tınısı, filmin duygusal tonunu güçlendirmeye yardımcı olur. Bazı besteciler, belirli karakterlerin temalarını oluşturmak için marimbaya başvurarak film karakterinin kişiliğini veya duygusal durumunu müzikal olarak ifade etmişlerdir. Bu sebeple film müziklerinde marimba kullanımına dair en bilinen örnekler bazı gerilim ve gizem türlerini içermektedir. *The Talented Mr. Ripley* filminde besteci *Gabriel Yared*, baş karakterin kimlik ve arzu temalarını yansıtmak için marimbayı kullanarak, akılda kalıcı bir ortam yakalamıştır. Benzer şekilde, *The Last of Us* dizisinde *Gustavo Santaolalla*, kıyamet sonrası (apokaliptik) anlatının duygusal ağırlığını baskın kılmak için marimbanın akılda kalıcı sesini kullanmıştır. Bir başka örnek, *Coco* animasyon filminde marimba kullanımıdır. *Michael Giacchino* tarafından bestelenen

film müziğinde, filmin kutlama sahnelerinde marimba ön plana alınmıştır (Silviya, “The Marimba’s Role in Film”, 2024).

Marimba, geniş ses aralığı ve farklı çalış teknikleri sayesinde deneysel işlere girişen besteciler için ilgi çekici bir çalgıdır. Özellikle 20. yüzyılın sonlarında, Avrupa müzik kültürüne tutarlı ve yapıcı bir şekilde entegre olan çalgının 6 oktavlık ses aralığına sahip modelleri, çalgının çeşitli müzik türlerindeki kullanım alanını genişletmiştir. Bu aşamada sanatçılar, elektronik cihazlarla entegre edilen marimbanın ses alanını genişletmiş ve değiştirmişlerdir. Bu olgu, deneysel bestelerde marimbanın kullanımını artırmıştır.

Steve Reich, Gavin Bryars ve Jacop Druckman gibi çağdaş besteciler, hazırlanmış marimba tekniklerini elektronik efektlerle sentezleyerek farklı akustik tınlar yakalamıştır. Bu bağlamda hazırlanmış marimba tuşlarının ucuna ya da kenarlarına arşe çekmek gibi yöntemler kullanılabilenmekte ya da aynı uygulama vibrafon üzerinde yapılarak marimbanın doğal sesiyle birleştirilmektedir. Steve Reich’in *Sextet* (1984), Jacop Druckman’ın *Reflections on the Nature of Water* (1986) ve Gavin Bryars’ın *The Other Side of the River* (2015) yapıtları, bu tür deneysel uygulamaların nitelikli örneklerinden bazılarıdır.

Resim 10. Hazırlanmış marimbada arşe çekme tekniği

Kaynak: Medya kaynağı; <https://www.youtube.com/watch?v=QBqBLjeBN6A>

Bu örneklere ek olarak, Christos Hatzis’in *Fertility Rites* (1997) isimli yapıtı, teyp kaydıyla birlikte marimbanın çağdaş kullanım tekniklerini harmanlayan deneysel bir çalışmanın ürünü olarak karşımıza çıkmıştır. Diğer yandan Emmanuel Sejourne, *Concerto for Marimba and Strings* (2005) isimli yapıtında çalgının tüm teknik olanaklarını zorlamış ve çağdaş marimba literatürüne yeni bir soluk getirmiştir. Sonuç olarak, marimba film müziklerinde ve deneysel üretimlerde, nitelikli tınısı ve geniş ifade olanaklarıyla önemli bir rol oynamaktadır. Besteciler ve icracı müzisyenler, marimbanın sunduğu zengin

ses paletini kullanarak, dinleyicilere farklı ve derinlikli müzikal deneyimler sunmaya devam etmektedir.

Önde Gelen Marimba Sanatçıları Ve Marimba İçin Düzenlenen Festivaller – Yarışmalar

Günümüzde marimba, özellikle Latin Amerika, Japonya ve A.B.D. gibi ülkelerde popülerdir. Son dönemlerde konserler, sahne performansları, festivaller ya da eğitsel açıdan ustalık sınıfı etkinlikleri gözetildiğinde Avrupa ülkelerinde de revaçta olan bir çalgı olduğu anlaşılmaktadır. Bu aşamada, orkestralarda, çalgının kendisi için yazılmış konçerto ya da solo yapıtlardaki kullanımıyla birlikte repertuvar niceliği giderek artmıştır. Ayrıca, asıl olarak farklı bir çalgı için yazılmış belli başlı yapıtların marimba için uyarlanması (transkripsiyon), çalgının repertuvarını genişletmiş, aynı zamanda çalgının tekniksel gelişimi için önemli bir röper noktası oluşturmuştur. Bu doğrultuda marimba tıpkı piyano, keman, klarnet ya da benzer çalgılar gibi icra ustalığı (virtüözite) gerektiren çok yönlü bir çalgı konumuna ulaşmıştır. Hatta, örnek verilen çalgıların dünyaca ünlü usta icracıları gibi tıpkı marimba ustalarına da fenomen gözüyle bakılan bir algı yerleşmiştir.

Öncü Marimba Sanatçıları

Söz konusu usta icracılardan biri de şüphesiz *Keiko Abe*’dir. Japon sanatçı, marimbanın modern bir solo çalgı olarak gelişmesine önemli katkılarda bulunmuş ve marimba için birçok eser besteleyerek çok sayıda çağdaş besteciye ilham vermiştir. Ayrıca sanatçı, Yamaha firması ile birlikte çalışarak modern 5 oktavlı konser marimbalarının gelişiminde öncü rolü üstlenmiştir. Besteci ve icracı kimliğinin yanı sıra, diğer bestecilerin eserlerini sipariş ederek, özellikle genç bestecileri teşvik etmiştir (Thomas, 2020: 165, 167). *Prism Rhapsody*, *Memories of the Seashore*, *Wind in the Bamboo Grove* ve *Dream of the Cherry Blossoms* en bilinen eserlerinden bazılarıdır. *Leigh Howard Stevens* (1953), dört baget tekniğini, çarpraz tutuş stiliyle birlikte ileri seviyelere taşıyan ve *Stevens Tekniği* olarak bilinen yöntemi geliştiren A.B.D.’li öncü sanatçıdır (Hoffman, 2017: 133). Marimba için düzenlemeler ve solo performanslarıyla tanınan sanatçı, marimbanın modern müzikte gelişmesine önemli katkılar sağlamıştır. *Method of Movement for Marimba* isimli metot kitabı, marimba icracıları için en önemli kaynaklardan biri olarak kabul edilmektedir. *Nancy Zeltsman* (1958), marimbanın klasik müzik dünyasında kabul görmesini sağlayan ve solo marimba repertuvarının gelişimine önemli katkılar sağlayan A.B.D.’li sanatçıdır. Zeltsman marimba festivalinin kurucusu ve sanat yönetmeni olan sanatçı, Boston Conservatory ve Berklee Music School’da uzun yıllar eğitim vermiştir (“A soulful marimba player”, 2024). *Gordon Stout* (1952), marimba için yazılmış en zor eserlerden bazılarını besteleyen ve icra eden öncü sanatçılardandır. Aynı zamanda besteci ve eğitimci kimliğiyle de bilinen sanatçının *Two Mexican Dances* isimli yapıtı, marimba repertuvarının en meşhur parçalarından biridir. Ithaca College’de uzun yıllar eğitmenlik yapan sanatçı, icra tarzı, teknik yetkinliği

ve müzikal derinliği ile ön plana çıkmıştır (Cirone, 1986: 50). Sırp sanatçı *Nebojsa Jovan Zivkovic* (1962) *Ilijas, Trio per Uno* ve *Marimba Concerto No. 1* gibi önemli besteleriyle bilinen ve dünya çapında solo konserler veren önemli bir sanatçıdır (“Biography, Nebojsa Jovan Zivkovic”, 2021). Avusturya’da Anton Bruckner Private University’de 23 yaşında profesörlüğe atanan Romanyalı sanatçı *Bogdan Bacanu* (1975) özellikle Barok müzik üslubunun marimbaya uyarlanmasına yönelik çalışmalarıyla ön plana çıkmıştır. Bu çalışmalardan *J. S. Bach- Harpsichord Concertos arranged for Marimba* isimli eseri kayda değer örneklerdendir (Oron, “Bogdan Bacanu, Marimba, Arranger”, 2017).

Marimba Festivalleri ve Yarışmaları

Marimba, günümüzün en popüler çalgılarından biri olarak çeşitli festival ve yarışma etkinliklerine konu olmaktadır. Düzenlenen festivaller ve yarışmalar, marimba sanatçıları için önemli bir buluşma platformu oluşturmaktadır. Böylelikle çalgının tanıtımı ve gelişimi desteklenmektedir. Uluslararası çapta en bilinen, yüksek prestijli festival ve yarışma etkinlikleri şunlardır:

1-World Marimba Competition (Dünya Marimba Yarışması): Belli periyotlarda Stuttgart merkez olmak üzere, Okaya ve Shanghai gibi şehirlerde düzenlenen etkinlik, dünya çapında en prestijli marimba yarışmalarından biri olarak kabul edilmektedir. Solo ve oda müziği kategorilerinde düzenlenen yarışma, dünyanın önde gelen marimba sanatçılarını bir araya getirmekte ve kazananlara önemli ödüller sunmaktadır.

2-Universal Marimba Competition and Festival (Uluslararası Marimba Yarışması ve Festivali): Dünyanın en saygın marimba yarışmalarından biri olarak kabul edilen etkinlik, Belçika’nın Sint-Truiden kentinde düzenlenir. Üst düzey jüri üyeleri ve katılımcılar ile profesyonel bir platform sunulmaktadır.

3-International Marimba Festival Congress and Competition (Uluslararası Marimba Festivali Kongresi ve Yarışması): Almanya’nın Bamberg kentinde, genellikle iki yılda bir yapılan etkinlik, usta müzisyenlerin atölye çalışmaları ve konserleri ile kapsamlı bir festivale ev sahipliği yapmaktadır. Dünyanın dört bir yanından gelen yetenekleri bir araya getiren etkinlik, sanatçılar ve akademisyenler için önemli bir yer tutmaktadır.

4-PASIC- Percussive Arts Society International Convention (Perküsyon Sanatlar Derneği Uluslararası Kongresi): Marimba dahil olmak üzere vurmali çalgılar için dünyanın en büyük organizasyonlarından biridir. A.B.D. Indianapolis’ta her yıl kasım ayında düzenlen etkinlikte, ünlü perküsyon sanatçıları konserler, seminerler ve ustalık sınıfları düzenlemektedir.

5-Taiwan International Percussion Convention - Marimba Competition (Tayvan Uluslararası Perküsyon Kongresi - Marimba Yarışması): Tayvan Taipei’de dört yılda bir düzenlenen

etkinlikte, marimba ve diğer perküsyon çalgıları için dünya çapında yetenekler bir araya gelmektedir. Asya’nın en önemli etkinliklerinden biri olarak kabul edilmektedir.

6-Marimbafest (Marimba Festivali): Batı Avustralya’nın Mount Lawley kentinde her yıl düzenlenen önemli festivallerden biridir. Solo marimba ve ensemble kategorilerindeki yarışmaların yanı sıra, ustalık sınıfları ve konserler içeren kapsamlı bir programa ev sahipliği yapılmaktadır. Bu bakımdan, pedagojik yönlerden ön plana çıkan bir festivaldir.

Resim 11. Marimbafest’den; 30 Kasım 2024, Foto: Tomas Björn

Kaynak: <https://www.marimbafest.com>

Bu festivaller ve yarışmalar, kadim bir geçmişin ürünü olan marimbanın tarihsel evriminde, yapısal ve icra bakımından nasıl bir gelişime tabii olduğunun nitelikli bir göstergesi olmaktadır. Aynı zamanda sanatçılar için kariyerlerini geliştirme ve uluslararası alanda tanınma açısından önemli fırsatlar sunmaktadır. Sonuç olarak, marimba sanatçıları için önemli bir buluşma platformu oluşturan bu tür organizasyonlar, marimba müziğinin gelecek nesillere aktarılmasında önemli roller üstlenmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Marimba, kökeni Afrika’ya dayanan ve zaman içinde Orta Amerika ve Latin Amerika’da popülerlik kazanmış bir vurmali çalgıdır. Köklü geçmişi ve etkileyici ses yapısıyla günümüzde geleneksel ve çağdaş müzik türlerinde önemli bir yer edinmiştir. Özellikle 20. yüzyılda besteciler, marimba için birçok önemli eser yazmış ve çalgının teknik ve müzikal potansiyelini genişletmişlerdir. Orkestral eserlerden solo performanslara, cazdan dünya müziğine kadar geniş bir repertuvar yelpazesine ulaşan çalgı, dünyanın dört bir yanında büyük ilgi görmektedir. Çalgının kendine özgü sıcak ve dolgun sesinin yanı sıra ezgisel ve armonik tınısındaki nitelikler, müzik türlerinin her birine farklı zenginlikler sunmaktadır. Teknolojinin gelişimiyle

birlikte marimba yapımında kullanılan malzemeler ve akustik tasarımlar yenilenmiş, bu sayede daha geniş ses aralıkları ve zengin tonlar elde edilmiştir. Bu tür gelişmeler, çalgının çağdaş müzikteki deneysel kullanımına önemli ölçütler sağlamasında etken olmuştur.

İcra tekniklerinin genişlemesi ve yeni nesil marimba sanatçıların yaratıcı performansları, çalgının günümüzdeki seçkin konumunu daha da sağlamlaştırmıştır. Özellikle Japonya, A.B.D. ve Avrupa’da marimba festivalleri, yarışmalar ve atölyeler düzenlenmesi çalgının küresel çapta tanınırlığını artırmaktadır. Bu süreçte, marimba festivalleri ve yarışmalarının sayısı daha da artırılarak, genç yeteneklerin keşfedilmesi ve marimba sanatçıların bir araya gelerek bilgi alışverişinde bulunmaları sağlanabilir.

Eğitimi de giderek yaygınlaşan marimba, birçok konservatuvarın ve müzik okulunun ders programında yer almakla birlikte genç nesillerin ilgisini çekmektedir. Bu aşamada marimbanın daha fazla müzisyen ve dinleyici kitlesine ulaşabilmesi için eğitim programları ve atölye etkinlikleri nitelikli düzeylerde artırılmalıdır. Böylelikle marimba performansları ve eğitimleri, dijital platformlar aracılığıyla daha geniş kitlelere yayılabilirse çevrim içi dersler, konser yayınları ve interaktif içeriklerle çalgının daha fazla tanınması sağlanabilir. Ayrıca, marimba için yeni bestelerin üretilmesi ve bu bağlamda çağdaş bestecilerin teşvik edilmesi, çalgının repertuarını genişleterek klasik ve modern müzikteki yerini güçlendirecektir. Diğer yandan marimbanın popüler müzik türlerine entegrasyonu sağlanarak, daha geniş bir dinleyici kitlesine ulaşması desteklenmelidir. Bu süreçte de çalgının film müzikleri, animasyonlar, reklamlar ve bağımsız müzik projelerinde daha sık kullanılması için yapımcılar ve besteciler teşvik edilmelidir.

Marimba, diğer perküsyonlara kıyasla daha pahalı ve taşınması zor bir çalgıdır. Bu nedenle, özellikle gelişmekte olan ülkelerde marimba üretiminin yerel olarak desteklenmesi ve daha uygun fiyatlı modellerin geliştirilmesi, çalgının rahat bir şekilde kullanımına ve yaygınlaşmasına katkıda bulunabilir.

Marimbanın geleneksel formlarının ve kültürel köklerinin korunması, çalgının zengin tarihini gelecek nesillere aktarmak açısından önemlidir. Bu amaçla, Afrika, Orta ve Latin Amerika’daki geleneksel marimba müziği üzerine araştırmalar ve belgesel çalışmaları desteklenmelidir.

Sonuç olarak, marimba, hem geleneksel hem de modern müzik dünyasında önemli bir yere sahiptir. Ancak, çalgının potansiyelini tam olarak gerçekleştirebilmesi için eğitim, tanıtım ve repertuar gelişimi gibi alanlarda daha fazla çaba gösterilmesi gerekmektedir. Çalgı, günümüzde geleneksel ve çağdaş müzik türlerinde kendine sağlam bir yer edinmiş olsa da, çalgının daha fazla tanıtılması ve kullanımı için eğitim, beste çalışmaları ve dijitalleşme gibi alanlarda yeni adımlar atılması önemlidir. Bu adımlar, marimbanın gelecek nesiller tarafından da benimsenmesini

ve sevilmesini sağlayacak ve çalgıyı geleceğin müziğinde çok daha önemli bir konuma taşıyacaktır.

Etik Beyan

Bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında belirtilen tüm kurallara uyulduğu beyan edilmiştir.

Etik Kurul Onayı

Araştırmanın etik kurul izni gerektirmeyen araştırmalardan olduğu beyan edilmiştir.

Çıkar Çatışması ve Finansal Katkı Beyanı

Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması ve finansal katkı beyan edilmemiştir.

Yazarlık Katkı Beyanı

Çalışmanın tüm aşamaları yazarlar tarafından tasarlanmış ve hazırlanmıştır.

Kaynaklar

- Abiola, M. O. (2019), *History Dances: Chronicling The History of Traditional Mandinka Dance*, New York, Routledge Taylor & Francis Group.
- Banta, C. C. (1997), *Marimba Bar Fabrication and Tuning*, U.S.A., Funhouse Press
- Bilgiç, G. (2017), *Çağdaş dönemde vurmali çalgıların yeri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trakya Üniversitesi.
- Blades, J. (1984), *Percussion Instruments in Their History*, London, Faber and Faber Limited.
- Berendt, E. J. (2010), *Caz Kitabı, Ragtime’den Fusion ve Sonrasına*, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
- Brenner, H. (2007), *Marimbas in Lateinamerika*, Hildesheim, George Olms Verlag.
- Burton, G. (2013), *Learning to Listen: The jazz Journey of Gary Burton: An Autobiography*, Boston, Berklee Press Publications.
- Cirone, A. J. (1986), *Master Technique Builders for Vibraphone and Marimba: Two and Four Mallet Technical Exercises by Leading Concert and Recording Artists*, California, Alfred Music.
- Conklin, M. C. (2004), *An Annotated Catalog of Published Marimba Concertos InThe United States From 1940- 2000*, University of Oklahoma.
- Ford, M. (2005), *Marimba: Technique Through Music: A Collection of Etudes Designed to Develop Technique for the Intermediate Four-Mallet Marimbist*, Tennessee, Innovative Percussion Inc.
- Garfias, R. (1983, Autumn/Winter), The Marimba of Mexico and Central America, *UC Irvine, Vol.4/2*, s: 203-228, DOI: 10.2307/780267
- Hoffman, S. (2017), *The Band Teacher’s Percussion Guide: Insights In Playing and Teaching Percussion*, New York, Oxford University Press.
- Kastner, K. S. (1989), *The emergence and evolution of a generalized marimba technique*, Degree of Doctor of Musical Arts, Graduate College of The University, Urbana, Illinois.
- Kite, Rebecca (2007), *Keiko Abe A Virtuostic Life*, Michigan, GP Percussion,
- Kubik, G. (2010), *Theory of African Music, Volume II*, Chicago, The University of Chicago Press.

Kurban, Ö. (2009), *Marimba'nın yapısal ve tınısal analizi, marimba repertuvarı, Ney Rosauro'nun marimba müziğine katkıları*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Güzel Sanatlar Enstitüsü, Dokuz Eylül Üniversitesi.

Metin, İ. G. (2018), *Philip Glass'ın piyano edebiyatındaki yeri ve öneminin incelenmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trakya Üniversitesi.

Middleton, E. S. (2003), *The grateful marimbist Spencer technique and the marimba music of Julie Spencer*, Doctor of Musical Arts, The University of Texas at Austin.

Moyo, A., Muranda R., (2024, September), Tracing the Modern Technology Applied in Marimba and Mbira Making in Zimbabwe, *African Musicology Zimbabwean Past, Present and Future* (pp.67-82),. Utafity Foundation.

Neustadt, R. (2007, Summer), Reading Indigenous and Mestizo Musical Instruments: The Negotiation of Political and Cultural Identities in Latin America, *Music and Politics Volume I, Issue 2*, s:1-20, DOI: <https://doi.org/10.3998/mp.9460447.0001.202>

Parker, W. (2010), *The history and development of the percussion orchestra*, Doctor of Music degree, College of Music, The Florida State University.

Pedelty, M. (2004), *Musical Ritual in Mexico City from to Aztec to Nafta*, Austin, University of Texas Press.

Pike, M. S. (2004), *New Age and Neopagan Religions in America*, New York, Columbia University Press.

Rothe, L.O' B. (2008), The Marimbas of Guatemala, *The Concise Garland Encyclopedia of World Music, Volume 1*, s: 240-243, New York, First Published Routledge.

Stokowski L. (1943), *Music for All of Us*, New York, Simon and Schuster

Tracey, H. (1948), *Chopi Musicians Their Music, Poetry, and Instruments*, Ely House, London, Oxford University Press.

Tracey, H. (1954, July), The State of Folk Music in Bantu Africa: A Brief Survey, *International Library of African Music, Vol.1/1*, s: 8-11.

Thomas, S. (2020), *Artful Noise: Percussion Literature in the Twentieth Century*, Urbana, University of Illinois Press.

URL-1: Ospino, L. (2025) "Marimba of Chonta, the Piano of the Colombian Jungle" <https://colombiaone.com/2025/01/11/marimba-chonta-colombian-jungle/>

Erişim Tarihi: 20.02.2025 (İçerik 1 Kaynağı).

URL-2: "Hurtado Bros. Royal Marimba Band of Guatemala, Stars and Stripes Forever, 1916" (2022) <https://lausmusic.voices.wooster.edu/documents/document/>

Erişim Tarihi: 22.02.2025 (İçerik 2 Kaynağı).

URL-3: "Marimba: Between History and Tribal Sounds" (2024),

https://www.handmadesound.com/en/marimba-between-history-and-tribal-sound/?utm_source=chatgpt.com Erişim Tarihi: 24.02.2025 (İçerik 3 Kaynağı).

URL-4: Silviya, Y. (2024) "The Marimba's Role in Film Scores: Adding Depth to Soundtracks" <https://indigomusic.com/feature/the-marimbas-role-in-film-scores-adding-depth-to-soundtracks> Erişim Tarihi: 26.02.2025 (İçerik 4 Kaynağı).

URL-5: "Biography, A soulful marimba player, unusually rich mallet sounds." (2024), <https://nancyzeltzman.com/bio> Erişim Tarihi: 27.02.2025 (İçerik 5 Kaynağı).

URL-6: "Biography, Nebojsa Jovan Zivkovic", (2021),

<https://zivkovic.de/biography/> Erişim Tarihi: 28.02.2025, (İçerik 6 Kaynağı).

URL-7: Oron A. (2017) "Bogdan Bacanu, Marimba, Arranger" <https://www.bach-cantatas.com/Bio/Bacanu-Bogdan.htm> Erişim Tarihi: 01.03.2025, (İçerik 7 Kaynağı).

URL-8: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/314335>

Erişim Tarihi:13.02.2025. (Resim 1 Kaynağı; Thumb Piano: Mbira).

URL-9: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/501109>

Erişim Tarihi: 14.02.2025 (Resim 2 Kaynağı; Bala).

URL-10:<http://www.hopstreetmarimba.com/so-who-invented-the-marimba/> Erişim Tarihi: 16.02.2025 (Resim 3 kaynağı; So who invented the marimba?).

URL-11: <https://educationafricablog.wordpress.com/tag/marimba/>

Erişim Tarihi: 18.02.2025 (Resim 4 Kaynağı; Marimba/ How music transforms students in Joburg's poorest townships).

URL-12:<https://elmercurio.com.ec/2024/02/04/la-marimba-resuena-con-ecos-de-una-cultura-que-se-niega-a-morir-en-el-pacifico-colombiano/>

Erişim Tarihi: 19.02.2025 (Resim 6 Kaynağı; La marimba resuena con ecos de una cultura que se niega a morir en el Pacífico colombiano).

URL-13: <https://omeka.cloud.unimelb.edu.au/grainger/items/show/407>

Erişim Tarihi: 22.02.2025 (Resim 7 Kaynağı; Marimbaphone, c. 1903-1910, Grainger Museum).

URL-14: <https://pas.org/hurtado-brothers-royal-marimba-band/>

Erişim Tarihi: 23.02.2025 (Resim 8 Kaynağı; Hurtado Brothers Royal Marimba Band).

URL-15: <https://en.wikipedia.org/wiki/Marimba> Erişim Tarihi: 24.02.2025 (Resim 9 Kaynağı; Marimba).

URL-16: Medya; <https://www.youtube.com/watch?v=QBqBLjeBN6A>

Erişim Tarihi: 27.02.2025 (Resim 10 Kaynağı, Marimba played with bow).

URL-17: <https://www.marimbafest.com> Erişim Tarihi: 02.03.2025

(Resim 11 Kaynağı; Marimbafest'den; 30 Kasım 2024, Foto: Tomas Björn)

Yapay Zeka ve Eğitim: Güncel Uygulamalar ve Gelecek Perspektifleri

Artificial Intelligence and Education: Current Applications and Future Perspectives

© Doktora Öğrencisi Süleyman Temur*

Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı, Niğde, Türkiye

ÖZ

İnsan zekâsının belirli yönlerini taklit ederek tasarlanan ve günümüzde pek çok alanda kullanılan yapay zekâ, basit makinelerden karmaşık sistemlere kadar geniş bir yelpazede insanın temel işlevlerini yerine getirebilecek potansiyele sahip, popüler bir araştırma alanıdır. Yapay zekânın kullanım alanlarından birisi de eğitimidir. 21. yüzyılın başlarından itibaren eğitimde yaşanan dönüşüm, yapay zekâ teknolojilerinin gelişimine paralel olarak hız kazanmıştır. Nitekim yapay zekâ, günümüzde eğitim alanında öğrenme süreçlerini iyileştirmek ve kişiselleştirmek amacıyla yaygın olarak kullanılmaktadır. Yapılan çalışmalar, yapay zekânın adaptif öğrenme platformları aracılığıyla öğrenme süreçlerini kişiselleştirme, öğrenci performansını gerçek zamanlı olarak takip etme ve öğrenme zorluklarını tespit ederek öğrencilere özel öneriler sunma gibi çeşitli alanlarda önemli potansiyele sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Mevcut alanyazın, yapay zekânın eğitimde giderek daha önemli bir hale geldiğini ve gelecekteki eğitim sistemlerinde merkezi bir rol oynayacağını göstermektedir. Bu bağlamda çalışmada, yapay zekânın eğitimdeki mevcut uygulamaları ve gelecekteki potansiyeli incelenmektedir. Çalışmada, yapay zekâ teknolojilerinin eğitim alanındaki en önemli uygulamalarından biri olan akıllı öğretim sistemleri, uzman sistemler ve diyalog tabanlı öğretici sistemler detaylı bir şekilde incelenmiştir. Bu sistemlerin temel bileşenleri, çalışma prensipleri, avantajları ve dezavantajları, güncel örneklerle birlikte ele alınmıştır. Bu bilgiler ışığında yapay zekâ teknolojilerinin eğitimde daha da yaygınlaşacağı ve gelecekte eğitim sistemlerinin temel bir parçası haline geleceği öngörülmektedir.

Anahtar kelimeler: yapay zekâ, eğitimde yapay zekâ uygulamaları, akıllı öğretim sistemleri, uzman sistemler, diyalog tabanlı öğretici sistemler

ABSTRACT

Artificial intelligence, which is designed by imitating certain aspects of human intelligence and used in many fields today, is a popular research area with the potential to fulfill the basic functions of human beings in a wide range from simple machines to complex systems. One of the areas of use of artificial intelligence is education. Since the early 21st century, the transformation in education has accelerated in parallel with the development of artificial intelligence technologies. As a matter of fact, artificial intelligence is now widely used in education to improve and personalize learning processes. Studies reveal that artificial intelligence has significant potential in various areas

*Sorumlu Yazar/Corresponding Author: Doktora Öğrencisi Süleyman Temur

E-posta: temursuleyman19@gmail.com

ORCID: orcid.org/0000-0002-5203-6553

Geliş Tarihi/Received: 22.08.2024

Kabul Tarihi/Accepted: 13.06.2025

Yayınlanma Tarihi/Publication Date: 30.06.2025

Atf/To cite this article: Temur, S. (2025). Artificial intelligence and education: current applications and future perspectives. *Trakya University Journal of Social Sciences*, 27(1), 162-178.

©Telif Hakkı 2025 Yazar. Trakya Üniversitesi adına Galenos Yayınevi tarafından yayımlanmaktadır. Creative Commons Atf (CC BY) Uluslararası Lisansı ile lisanslanmaktadır. Copyright© 2025 The Author. Published by Galenos Publishing House on behalf of Trakya University. Licensed under a Creative Commons Attribution (CC BY) 4.0 International License.

ABSTRACT

such as personalizing learning processes through adaptive learning platforms, tracking student performance in real time, and providing specific recommendations to students by identifying learning difficulties. The existing literature shows that artificial intelligence is becoming increasingly important in education and will play a central role in future education systems. In this context, this study examines the current applications and future potential of artificial intelligence in education. In this study, intelligent tutoring systems, expert systems and dialog-based tutoring systems, which are among the most important applications of artificial intelligence technologies in education, are examined in detail. The basic components, working principles, advantages and disadvantages of these systems are discussed together with current examples. In the light of this information, it is predicted that artificial intelligence technologies will become more widespread in education and will become a fundamental part of education systems in the future.

Keywords: artificial intelligence, artificial intelligence applications in education, intelligent tutoring systems, expert systems, dialog-based tutoring systems

EXTENDED ABSTRACT

Artificial intelligence (AI), has become an indispensable part of education systems today. The need for digital learning, especially during the pandemic process, has further increased the importance of AI in education (Yeşilyurt et al., 2024). AI attracts the attention of educators, researchers, and policymakers with its potential to personalize learning environments, improve teaching methods, and make educational processes more effective (Huang et al., 2021; Sharma & Kumar, 2023). According to Lamerar and Arnab (2022), the use of AI in education has been studied in a wide range of areas, from tools to pedagogical models. Research by Zhai et al. (2021) also shows that publications on AI and education have increased significantly in recent years. This shows that the impact of AI in education is growing and will become even more important in the future.

In the light of this information, this study examines the current applications and future potential of AI in education. In this context, intelligent tutoring systems, expert systems and dialog-based tutoring systems, which are among the most important applications of AI technologies in the field of education, are examined in detail. The basic components, working principles, advantages and disadvantages of these systems are discussed together with current examples.

Artificial Intelligence Applications in Education

Arslan (2020) categorizes AI applications in education as “Expert Systems”, “Intelligent Tutoring Systems” and “Dialogue-Based Tutoring Systems”.

Intelligent Tutoring System: Personalized Learning and Instant Feedback

Intelligent tutoring systems (ITS) are computer systems that aim to provide learners with personalized learning experiences and instant feedback (Bakeer & Abu-Naser, 2019). Using artificial intelligence technology, these systems can determine what, how and to whom to teach (Akdeniz & Özding, 2021). They can automatically adjust the difficulty level according to the student's progress, provide hints and guidance, and thus help the student learn the subject effectively (Alkhatlan & Kalita, 2018; Fadel et al., 2019). These AI-based systems aim not only to improve the teaching and learning process, but also to provide quick answers to students' questions on non-academic issues such as enrollment, scholarships, and social activities (Şenocak, 2020).

The following examples can be given to Intelligent Tutoring Systems:

- Scholar,
- MOOC (Massive Open Online Course),
- Mathia,
- Assistments,
- Alta,
- Cognii,
- Jill Watson,

EXTENDED ABSTRACT

- Fishtree,
- MyLab,
- Alchemy

Expert Systems

Expert systems (ES) are computer programs that store and process human knowledge to solve problems that require human expertise (Gür Akınoğlu, 1992). Therefore, they are also called “knowledge-based systems”. According to M.L. Pao, expert systems aim to discover the structure of thought that causes the behaviors guided by reason and to develop methods that enable computers to perform the functions of human intelligence (Pao, 1989). Feigenbaum defines expert systems as computer programs that perform the tasks performed by people specialized in a certain field using various artificial intelligence algorithms (Vickery & Brooks, 1987a). These systems aim to mimic the knowledge and skills of human experts by working based on knowledge and inference. Dubey (1996) argues that expert systems consist of four basic components: knowledge base, inference engine, user interface and knowledge acquisition module.

Some important examples of expert systems are:

- MAPPER: Used for cataloging maps.
- AACR2: Contains cataloging rules.
- MARC: A cataloging standard based on map format.
- PLEXUS: Used in reference services.
- ANSWERMAN: Directs to reference books that can answer questions about agriculture.
- PRO-CITE: Used for reference building through browsing.
- SCI-MATE: Used to search scientific literature.
- CONIT: Used for information retrieval and searching.
- CANSEARCH: A rule-based expert system developed in PROLOG to search the MEDLINE database for cancer treatment literature, retrieving indexed documents from the MEDLINE database.

Dialog-Based Tutoring Systems

One of the prominent examples in the field of Dialog Based Tutorial Systems (DBTS) is the CIRCSIM system developed by Rovick and Michael (1986). This system is an instructional system designed to identify and correct medical students’ misconceptions about cardiovascular physiology (Evens & Michael, 2006).

Autotutor: Autotutor, developed at the University of Memphis, is considered to be one of the most effective systems that mimics the dialogues between a “human tutor” and a student to perform online tasks step by step in areas such as computer science, physics and biology (Graesser et al., 2001).

Using Model Tracing as a Special Education System: The ANDES system developed by VanLehn (1996) is a tool designed to help students do their homework in university and high school physics courses. The main feature of the system is that it can provide immediate feedback while the student is trying to solve the problem.

Natural Language Development for Model Tracing Tutors: In order for training systems to be more effective in promoting deep learning, they need to use natural language. ATLAS serves this purpose. This is because ATLAS is a tool that can be added to ANDES or other similar model-tracing tutoring systems to promote deep learning through conducting natural language dialogues.

Tutoring Qualitative Explanations: The WHY2 project is an educational system designed to coach students in explaining physical systems in natural language.

EXTENDED ABSTRACT

Watson Tutor: Watson Tutor is a dialog-based tutorial system that uses natural language speech to guide students through a review session (Jordan & Harter, 2001).

Chatbots: Chatbots are computer programs that mimic human speech and personality and can be used to carry out a simple conversation (Kane, 2016). In recent years, chatbots have become widespread in the field of education due to their potential to contribute to the individual development of students (Arruda et al., 2019).

As a result, AI-supported education systems have ushered in a new era in the field of education. With the correct and effective use of these systems, education systems can be made fairer, more effective and more personalized. Indeed, the history of AI is a journey full of exciting advances and challenges. From early symbolic approaches and expert systems to today's models based on deep learning and big data, the field is constantly evolving and exploring new horizons. While the future of AI is uncertain, it is clear that it has the potential to transform many aspects of our society.

Giriş

21. yüzyılda yapay zekâ (YZ) teknolojilerindeki hızlı gelişmeler, toplumun tüm yönlerini derinden etkileyerek günlük yaşamın vazgeçilmez bir parçası haline gelmiştir (Coşkun & Gülleroğlu, 2021). YZ, insanların düşünme, çalışma ve sosyalleşme biçimlerini dönüştürerek, bireysel ve toplumsal düzeyde köklü değişikliklere yol açmaktadır (Altun, 2019; Özgeldi, 2019; Chen ve diğerleri, 2020). Yang (2022) ve Southgate (2019) gibi araştırmacılar da, YZ destekli teknolojilerin modern toplumda giderek daha fazla önem kazandığına ve günlük hayatın ayrılmaz bir parçası haline geldiğine dikkat çekmektedir.

YZ, günümüzde eğitim sistemlerinin vazgeçilmez bir parçası haline gelmiştir. Özellikle pandemi sürecinde dijital öğrenmeye olan ihtiyaç, YZ'nin eğitimdeki önemini daha da artırmıştır (Yeşilyurt ve diğerleri, 2024). YZ, öğrenme ortamlarını kişiselleştirme, öğretim yöntemlerini geliştirme ve eğitim süreçlerini daha etkili hale getirme potansiyeliyle eğitimcilerin, araştırmacıların ve politika yapıcıların dikkatini çekmektedir (Huang ve diğerleri, 2021; Sharma & Kumar, 2023). Lamas ve Arnab (2022)'ya göre, YZ'nin eğitimde kullanımı, araçlardan pedagojik modellere kadar geniş bir yelpazede incelenmektedir. Zhai ve diğerleri'nin (2021) yaptığı araştırma da, YZ ve eğitim konularındaki yayınların son yıllarda önemli ölçüde arttığını göstermektedir. Bu durum, YZ'nin eğitim alanındaki etkisinin giderek büyümekte olduğunu ve gelecekte daha da önemli bir hale geleceğini göstermektedir.

Zekânın tanımı, psikoloji tarihinde uzun zamandır tartışılan bir konudur. Wechsler zekâ testlerini geliştiren Wechsler (1997), zekâyı bireyin çevresiyle etkileşime girerken rasyonel düşünme ve amaçlı hareket etme yeteneği olarak tanımlamıştır. Toker ve diğerleri (1968), zekâyı, insan zihnindeki yapıların dinamik bir etkileşim yoluyla değişebilme ve yeni bağlantılar oluşturabilme yeteneği olarak tanımlamışlardır. Bu bakış açısı, zekânın statik bir varlık olmadığını, aksine sürekli gelişen ve değişen bir

süreç olduğunu vurgulamaktadır. Buna karşın, Gardner (1983), çoklu zekâ kuramıyla, zekâ kavramının geleneksel akıl, mantık ve bilgi ile sınırlı tutulmasına karşı çıkmıştır. Gardner'a göre zekâ, tek bir yetenekten ziyade, birbirleriyle etkileşim halinde olan ve farklı alanlarda ortaya çıkan bir dizi zihinsel beceriden oluşmaktadır. Bu bakış açısı, sözel-dilsel ve sayısal-mantıksal zekânın ötesine geçerek, müziksel, görsel-uzamsal, bedensel-kinestetik, kişilerarası, doğa içi ve varoluşsal zekâ gibi farklı zekâ türlerini de kapsamaktadır (Gardner, 1983). Sonuç olarak, Wechsler, Toker ve Gardner'ın zekâyı dair tanımları, zekânın farklı yönlerini ve boyutlarını ele almaktadır. Bu farklı bakış açıları, zekânın karmaşık bir olgu olduğunu ve tek bir tanımıyla sınırlandırılmayacağını göstermektedir. Bu durum aynı zamanda YZ'nin tanımlanmasını da zorlaştırmaktadır. Nitekim zekânın karmaşık ve çok boyutlu tanımı, YZ'nin tek bir, kapsamlı tanımını engellemektedir.

YZ, alanyazında farklı açılardan ele alınmış olsa da, genel olarak insan zekâsının belirli özelliklerini taklit eden ve çeşitli görevleri yerine getirebilen sistemler olarak tanımlanmaktadır (Temur, 2024). YZ'yi Hodges (2020), insan yaratıcılığını taklit ederek yeni durumlar üretme çabası olarak, Poole ve diğerleri (1998), çevreyle etkileşim halinde olan ve hedeflere yönelik davranış sergileyen ajanlar olarak, Minsky (1961), kendi kendine zeki davranışlar sergileyen sistemler inşa etme bilimi olarak, Friedman ve diğerleri (2021) ise YZ'yi veri veya teoriden yola çıkarak çıkarımlar yapma ve bağımsız hareket etme yeteneği olarak ve Remian (2019), insanlarla etkileşim kurabilen ve insan benzeri görevleri yerine getirebilen sistemler olarak tanımlanmaktadır. Regona ve diğerleri (2022) ise YZ'yi bilgi temsili, algı, eylem gibi çok daha kapsamlı bir çerçevede ele almaktadır. Bu çeşitli tanımlardan anlaşılacağı üzere, YZ, hem insan zekâsının temel özelliklerini taklit etmeye hem de belirli görevleri otonom olarak yerine getirmeye yönelik çok disiplinli bir araştırma alanıdır.

Avrupa Konseyi tarafından sunulan “Yapay Zekâ Tarihi”ne (History of Artificial Intelligence) göre YZ, üç ana döneme ayrılabilir (Ünal, 2023):

1. Dönem: Sibernetiğin Ardından Yapay Zekânın Doğuşu (1942-1960): Bu dönemde, Alan Turing ve John von Neumann gibi öncülerin çalışmalarıyla YZ’nin temelleri atılmıştır. Sibernetik disiplininin gelişmesi, insan beyninin işleyişini simüle edebilecek makineler tasarlama fikrini teşvik etmiştir.

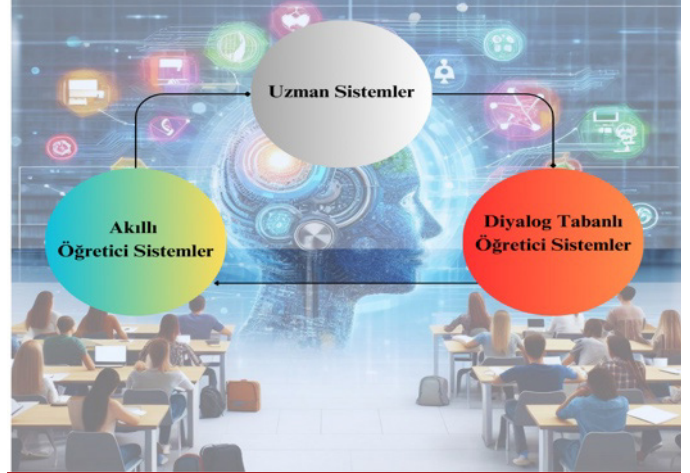
2. Dönem: Uzman Sistemler (1980-1990): Bu dönem, belirli bir alandaki uzman bilgisini kodlayan ve kullanıcılara tavsiyelerde bulunabilen “uzman sistemler”in geliştirilmesiyle karakterize edilmiştir. Tıp, finans ve mühendislik gibi alanlarda uzman sistemler yaygın olarak kullanılmıştır.

3. Dönem: Devasa Veri ve Yeni Bilgi İşlem Gücüne Dayalı Yeni Bir Patlama (2010-): Büyük veri ve bulut bilişimin ortaya çıkışı, YZ’de yeni bir patlamaya yol açmıştır. Bu dönemde, derin öğrenme gibi yeni algoritmalar geliştirildi ve YZ, görüntü tanıma, doğal dil işleme ve robotik gibi alanlarda önemli ilerlemeler kaydetmiştir.

Avrupa Konseyi’nin bu tarihsel çerçevesi, YZ’nin zaman içinde nasıl geliştiğini ve değiştiğini anlamak için faydalı bir başlangıç noktası sunmaktadır (Ünal, 2023). Her dönemin kendine özgü zorlukları ve fırsatları vardı ve YZ’nin geleceği, bu geçmişten dersler çıkararak şekillendirilecektir (Zhang, 2023).

Eğitimde Yapay Zekâ Uygulamaları

Arslan (2020), eğitimde YZ uygulamalarını “Uzman Sistemler”, “Akıllı Öğretici Sistemler” ve “Diyalog Tabanlı Öğretici Sistemler” olarak sınıflandırmaktadır. Uzman sistemler, belirli bir konudaki bilgi birikimini kullanarak öğrenciye rehberlik etmeyi amaçlarken, akıllı öğretici sistemler öğrenciye özel öğrenme deneyimleri sunmaya odaklanırlar. Diyalog tabanlı öğretici sistemler ise, öğrenci ile doğal bir dil aracılığıyla etkileşime giren sistemlerdir. Chassignol ve diğerleri (2018) ise YZ uygulamalarını farklı eğitim seviyelerinde kullanılan “öğretim robotları”, “akıllı destek sistemleri” ve “uyarlanabilir öğrenme sistemleri” olarak kategorize etmektedir. Öğretim robotları, öğrenciye etkileşimli bir öğrenme ortamı sunarken, akıllı destek sistemleri öğrenciye özel geri bildirim ve rehberlik sağlamaktadır. Uyarlanabilir öğrenme sistemleri ise her bir öğrencinin bireysel ihtiyaçlarına göre öğrenme deneyimini optimize etmeye odaklanırlar. Dahası, İncemen ve Öztürk (2024), eğitimde kullanılan YZ uygulamalarını uzman sistemler, akıllı öğretici sistemler ve chatbotlar olarak üç ana başlıkta sınıflandırarak incelemişlerdir. Bu farklı sınıflamalar, eğitimde YZ uygulamalarının çeşitliliğini ve geniş kapsamını göstermektedir. Bu bilgiler doğrultusunda çalışmada, eğitim alanında kullanılan YZ destekli uygulamalar, Şekil 1’de gösterildiği gibi üç ana kategoride sınıflandırılarak incelenmiştir.

Şekil 1. Eğitimde Yapay Zekâ Uygulamalarının Kullanım Alanlarına Göre Sınıflandırılması

Şekil 1’de sunulan görsel, eğitim süreçlerinde kullanılan YZ uygulamalarını üç temel kategoride sınıflandırarak görsel bir temsil sunmaktadır. Bu sınıflama, eğitimde YZ’nin farklı yönlerini ve potansiyel kullanım alanlarını temsil etmektedir.

Akıllı Öğretim Sistemleri (Intelligent Tutoring System)

Akıllı öğretim sistemleri (AÖS), öğrenenlere kişiselleştirilmiş öğrenme deneyimi ve anında geri bildirim sunmayı amaçlayan bilgisayar sistemleridir (Bakeer & Abu-Naser, 2019). Bu sistemler, YZ teknolojisini kullanarak neyi, nasıl ve kime öğreteceklerini belirleyebilirler (Akdeniz & Özdiç, 2021). AÖS’ler, öğrencinin ilerlemesine göre zorluk seviyesini otomatik olarak ayarlayabilir, ipucu ve rehberlik sunabilir ve böylece öğrencinin konuyu etkili bir şekilde öğrenmesine yardımcı olabilir (Alkhatlan & Kalita, 2018; Fadel ve diğerleri, 2019). Dahası AÖS’ler, öğrenciyi geleceğe yönelik öğrenme hedeflerine ulaştıracak şekilde tasarlanmış, klasik değerlendirme yöntemlerinden farklılaşan ve öğrenci motivasyonunu artırarak derslerin verimliliğini yükselten dinamik bir değerlendirme süreci sunmaktadır (Bahçeci & Gürol, 2010). YZ tabanlı bu sistemler, sadece öğretme ve öğrenme sürecini değil, aynı zamanda öğrencilerin kayıt, burs ve sosyal aktiviteler gibi akademik olmayan konulardaki sorularına da hızlı yanıtlar vermeyi amaçlamaktadır (Şenocak, 2020).

Akıllı Öğretim Sistemleri Algoritması ve Modelleri: Akıllı öğretim sistemleri (AÖS) algoritması, her öğrenciye özel bir dizi öğrenme etkinliği oluşturmak için üç ana modelden yararlanır:

1. Alan Modeli: Alan modeli, AÖS’nin öğrencilerin öğrenmesine yardımcı olmayı amaçladığı konu hakkındaki bilgiyi temsil eder (Holmes ve diğerleri, 2019). Bu model, konu içeriği, öğrenim hedefleri, kavramlar arasındaki ilişkiler ve öğrenci hataları gibi bilgileri içerir.

2. Pedagoji Modeli: Pedagoji modeli, öğretim uzmanlarından ve öğrenme bilimlerinden elde edilen bilgiyi temsil eder ve etkili öğretme ve öğrenme yaklaşımları hakkında bilgi sunar (Kumar ve diğerleri, 2017). Pedagojik birçok AÖS’de temsil edilen bilgi, öğretim yaklaşımları bilgisini (Bereiter & Scardamalia, 1989), yakınsal gelişim bölgesini (Vygotsky, 1978), aralıklı uygulamayı (Rohrer & Taylor, 2007), bilişsel yükü (Mayer & Moreno, 2003) ve biçimlendirici geri bildirimi içerir (Shute, 2008).

3. Öğrenci Modeli: YZ odaklı akıllı öğretim sistemlerini (AÖS) geleneksel sistemlerden ayıran en önemli özelliklerden biri, Pask’ın SAKI sisteminde de görüldüğü gibi, bir öğrenci modeli içermeleridir (Pask, 1972). Bu model, “öğrencinin varsayılan bilgi durumu”nu temsil eder ve sistem tarafından öğrencinin bireysel ihtiyaçlarını ve öğrenme stilini anlamak için kullanılır. AÖS’nin uyarlanabilir olmasını sağlayan ve bu uyarlanabilirliği özellikle güçlü kılan şey öğrenci modelidir. Sistem, her öğrencinin bireysel ilerlemesine göre zorluk seviyesini ayarlayabilir, ipucu ve rehberlik sunabilir ve böylece öğrencinin konuyu etkili bir şekilde öğrenmesine yardımcı olabilir. Makine öğrenmesi sayesinde, sistem her yeni öğrenciden öğrendiği bilgileri de modele dâhil ederek zamanla daha da gelişir ve daha etkili hale gelir (Self, 1974).

Bu bilgiler ışığında AÖS algoritması, bu üç modeli kullanarak her öğrenciye özel öğrenme etkinlikleri oluşturduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca bu etkinlikler, öğrencinin bireysel ihtiyaçlarına ve öğrenme stiline göre uyarlanır ve etkili öğrenmeyi teşvik etmek için tasarlanır.

Akıllı Öğretim Sistemlerinin Temel Bileşenleri

Akıllı öğretim sistemleri (AÖS), karmaşık bir yapıya sahip olup dört temel bileşenden oluşmaktadır (Butz, Hua ve Maguire 2006; Dağ, 2003; Erümit & Çetin, 2020;). Bunlar:

1. Etki Alanı Modeli: Bu model, sistemin öğreteceği konunun bilgi tabanını temsil eder. Konunun içeriği, öğrenim hedefleri, kavramlar arasındaki ilişkiler ve öğrenci hataları gibi bilgiler bu modelde yer alır.

2. Öğrenci Modeli: Bu model, sistemin öğrencinin bilgi ve becerilerine ilişkin anlayışını temsil eder. Öğrenci geçmiş performansı, cevap gecikme süresi, problem çözme stratejileri, hataları ve motivasyon seviyesi gibi bilgiler bu modelde yer alır.

3. Öğretici Modeli: Bu model, sistemin öğrenciye öğretmek için kullandığı pedagojik yaklaşımları ve öğretim stratejilerini temsil eder. Öğretim yaklaşımları, öğrenme teorileri, bilişsel yük ve geri bildirim gibi bilgiler bu modelde yer alır.

4. Kullanıcı Arayüzü Modeli: Bu model, sistemin öğrenciyle nasıl etkileşime girdiğini gösterir. Kullanıcı arayüzünün

tasarımı, sunulan içerikler ve öğrenci ile sistem arasındaki iletişim bu modelde yer alır.

Akıllı Öğretici Sistemlerin İlk Örneği: SCHOLAR

Akıllı öğretici sistemlerin ilk örneklerinden biri SCHOLAR’dır (Carbonell, 1970). Bu sistem, Sokratik diyalog prensiplerine dayanan bir pedagojik yaklaşıma sahiptir. SCHOLAR, YZ tekniklerini kullanarak anlamsal bir ağdan öğrencinin cevaplarına bireysel olarak yanıt veren bir yapı oluşturur. Bu sayede, öğrenci ile sistem arasında doğal bir diyalog ortamı oluşur ve öğrenci aktif bir şekilde öğrenme sürecine dâhil olur. SCHOLAR’ın temel özellikleri arasında Sokratik diyalog kullanımı, anlamsal ağa dayalı bilgi temsili ve YZ teknikleri ile öğrenci modelleme yer alır. Bu yenilikçi özellikler, SCHOLAR’ı akıllı öğretici sistemler alanında önemli bir öncü olarak konumlandırmakta ve bu alandaki birçok sonraki sisteme ilham kaynağı olmasını sağlamaktadır.

Kitlesel Açık Çevrimiçi Dersler (KAÇD) / MOOC (Massive Open Online Course): Yeni Bir Öğrenme Deneyimi

Kitlesel Açık Çevrimiçi Dersler (KAÇD), internetin sunduğu imkânlardan yararlanarak küresel ölçekte yeni bir öğrenme deneyimi sunan bir eğitim modelidir. Bu modelde, üniversite dersleri herkese açık ve ücretsiz bir şekilde çevrimiçi platformlar aracılığıyla sunulur (Ergüney, 2015; Glance, 2013). Ders içerikleri genellikle video formatında sunulur ve binlerce öğrenci aktif bir şekilde etkileşime girerek öğrenme sürecine katılır.

KAÇD fikrinin ilk ortaya atılışı David Cormier ve Bryan Alexander isimli girişimcilere aittir (De Waard ve diğerleri, 2011; Martin, 2012). Bu fikri hayata geçiren ve KAÇD hareketinin öncüleri olarak kabul edilen kişiler ise George Siemens (2005) ve Stephen Downes’tır (2005, 2008). Kavramın ilk kelimesi olan “kitlesel”, KAÇD’lerin milyonlarca öğrenciye ulaşabilme potansiyeline işaret etmektedir (Carr, 2012). Bu sayısal fazlalığın yanında, KAÇD’ler farklı araçlar ve platformlar kullanarak fiziksel sınırları aşan küresel mega sınıflar oluşturmayı da amaçlamaktadır. KAÇD’ler, katılımcılara ağlar üzerinden tam erişim imkânı sunar, herkese açıktır ve genellikle ücretsizdir (Bozkurt, 2015). Coursera, P2PU, EdX, CourseSites, Udacity, Khan Academy, Canvas Network ve Iversity gibi platformlar, KAÇD’lere örnek olarak gösterilebilir (Clarà & Barberà, 2013). Bunlara ek olarak, İngiliz Açık Üniversitesi (Open University -OU UK) tarafından tasarlanan FutureLearn (Kesim & Altınpulluk, 2014) ve EADTU (The European Association of Distance Teaching Universities- Avrupa Uzaktan Eğitim Üniversiteleri Birliği) tarafından kullanıma sunulan Avrupa Birliği destekli KAÇD platformları da mevcuttur (Genç Kumtepe ve diğerleri, 2019).

Mathia: Yapay Zekâ Destekli Kişiselleştirilmiş Matematik Eğitimi

Mathia (önceden Cognitive Tutor olarak bilinir), Carnegie Mellon Üniversitesi'nde yapılan araştırmalara dayanan, K-12 öğrencileri için YZ destekli kişiselleştirilmiş matematik eğitimi sunan bir platformdur (Sahota, 2023). Sistem, öğrencilerin dikkatli bir şekilde yapılandırılmış matematik görevleri üzerinde çalışırken ilerlemelerini (başarılarını ve kavram yanlışlarını) izlemekte ve onları bireyselleştirilmiş öğrenme yolları boyunca yönlendirmektedir. Bu sayede, Mathia kişisel bir koç gibi davranarak her öğrenciye özel bir öğrenme deneyimi sunmaktadır.

Mathia'nın en önemli özelliklerinden biri, öğrencinin bir problemi neden yanlış çözdüğünü değil, aynı zamanda nasıl doğru çözebileceğini de açıklayan otomatik geri bildirim sağlamasıdır. Bu geri bildirim, öğrencinin hatalarından ders almasına ve kavramları daha iyi anlamasına yardımcı olmaktadır. Carnegie Learning, Mathia'nın hem basılı hem de dijital kaynakların kullanımını içeren karma bir öğrenme yaklaşımının parçası olarak kullanıldığında en etkili olduğunu savunmaktadır. Bu yaklaşım, öğrencilerin bireysel olarak olduğu kadar gruplar halinde işbirliği içinde de öğrenmelerini teşvik eder (Pane ve diğerleri, 2015).

Assistments: Kişiselleştirilmiş Öğrenmeyi Destekleyen AÖS

Assistments, Worcester Polytechnic Institute'de geliştirilen ve genel olarak Mathia'ya benzer bir yaklaşım kullanan güncel bir öğretimsel AÖS örneğidir (Assistments, 2024). Assistments, AÖS'lerin temel bir sorunu olan öğrencilerin farklı hızlarda ilerlemesini ele almaya odaklanır. Bu durum, herhangi bir sınıfta öğrencilerin giderek daha farklı başarı seviyelerinde olmasına yol açabilir ve sınıf öğretmeninin işini zorlaştırabilir. Assistments, bu sorunu çözmek için öğrencilerin akşamları evde bağımsız olarak çalışarak yetişmelerine yardımcı olmak üzere tasarlanmıştır. Bu sayede, Assistments aracılığıyla, farklı öğrenme hızlarına sahip tüm öğrenciler sınıf ortamında ortak bir ilerleme çizgisini takip edebilir. Hem Mathia'nın (Pane ve diğerleri, 2015) hem de Assistments'ın (Roschelle ve diğerleri, 2017) etkinliği konusunda kesin kanıtlar olmasa da, güçlü kanıtlar mevcuttur (Holmes ve diğerleri, 2018).

Alta: Yükseköğretim Öğrencileri İçin Kişiselleştirilmiş Öğrenme Deneyimi

Alta, Knewton tarafından geliştirilen ve yükseköğretim öğrencilerine özel olarak tasarlanmış, matematik, ekonomi, kimya ve istatistik gibi çeşitli konularda kişiselleştirilmiş öğrenme deneyimi sunan bir AÖS örneğidir (Wiley, 2024). Alta'nın temel işleyişi, birçok AÖS'de olduğu gibi, öğrenci bir ödevle uğraşırken bire bir öğretmen gibi davranarak

kişiselleştirilmiş talimat, değerlendirme, geri bildirim ve anında düzeltme sunmaktır. Bu sayede öğrenciler, öğrenme süreçlerini optimize ederek en etkili şekilde bilgi edinirler. Alta'nın pedagojik modeli, madde yanıt teorisine dayanmaktadır. Bu teori, tek tek soruların ayrıntılarında hem sorunun zorluğunu hem de temel kavramları temsil edebilirliğini dikkate alarak analiz yapılmasını sağlar. Alta, bu sayede öğrenciye en uygun zorluk seviyesinde sorular sunarak en etkili öğrenme ortamını oluşturur (Embretson & Reise, 2013). Ayrıca Alta, ustalık seviyesi yaklaşımını benimser. Bu yaklaşımda, öğrenciler yeni bir öğrenme hedefine geçmeden önce önceki hedeflerde ustalık kazanmaları beklenir. Alta modeli, bir öğrencinin alan modelinin bilgi grafiğine göre ilişkili iki öğrenme hedefinden birinde ustalaşması durumunda, diğerinde de ustalaşmış olma ihtimalinin yüksek olduğunu varsayar. Bu sayede, öğrenciye en verimli şekilde ilerlemesi için bir yol haritası sunulur.

Cognii: Kişiselleştirilmiş Öğrenme Deneyimi Sunan Akıllı Öğrenme Sistemi

Cognii, tüm çevrimiçi öğrenme ortamlarına entegre edilebilen, YZ temelli bir akıllı öğrenme ve değerlendirme sistemidir. Bu sistem, öğrenenlerin bireysel farklılıklarını göz önünde bulundurarak kişiselleştirilmiş eğitim imkânı sunmaktadır (Cognii, 2024). Cognii, öğrenenlerin konu üzerinde uzmanlaşmaya kadar bire bir eğitim, doğal dil işleme teknolojisiyle açık uçlu sorularla değerlendirme, hızlı geri bildirim ve öğrenci performansını hızlı ve insan değerlendirmesine yakın bir şekilde değerlendirme imkânı sunarak kişiselleştirilmiş eğitimi desteklemektedir (Şenocak, 2020). İncemen ve Öztürk (2024) ise Cognii platformunun öğrencilerin ana dillerinde yazdıkları cevapları doğal dil işleme yöntemleriyle analiz ederek kişiselleştirilmiş geri bildirim sağladığını belirtmektedir. Bu sayede öğrenciler, öğrenme süreçleri hakkında daha fazla farkındalık kazanmakta ve öğrenmelerini aktif hale getirmektedirler.

Jill Watson: 7/24 Destek Sunan Akıllı Öğretim Sistemi

Jill Watson, öğrencilerin derslerle ilgili sorularına anında ve 7/24 cevap verebilen, YZ temelli bir akıllı öğretim sistemidir (Çetin ve Aktaş, 2021; Goel ve Polepeddi, 2016). 2016 yılında Georgia Tech'te geliştirilen Jill, ilk olarak yüksek lisans düzeyinde bir bilgisayar bilimleri dersinin çevrimiçi tartışma forumunda kullanılmıştır. Bu sistem, insan öğretim asistanlarından oluşan bir ekiple birlikte öğrencilerin sorularını yanıtlayarak, geleneksel öğretim yöntemlerine destek sağlamıştır (Online Education, 2023). Dahası Jill Watson, geleneksel öğretim yöntemlerine kıyasla birçok avantaj sunmaktadır. Bu sistem, öğrencilere 7/24 erişim imkânı sunarak, öğrenme sürecini daha esnek ve ulaşılabilir hale getirmektedir. Ayrıca, Jill Watson hızlı ve doğru yanıtlar sunarak öğrencilerin zamanını ve çabasını optimize etmelerine yardımcı olmaktadır.

Fishtree: Öğretmenlere Kişiselleştirilmiş Dersler ve Ödevler Sunan Bir Platform

Fishtree, öğretmenlerin uyarlanabilir dersler hazırlayıp, ödev atamasına imkan veren bir uygulamadır (Fishtree, 2024; Sikora ve diğerleri, 2021). Bu platform, 2012 yılında Nealon ve Jim Butler tarafından eski meslektaşı Jim Butler ile birlikte ilk öğrenme ilişkileri yönetimi (LRM) platformu olarak kurulmuştur (Getting Smart, 2015). Fishtree'nin temel özelliği, her öğrenciye özel kaynak önerisi sunabilmesidir. Bu sistem, her öğrencinin profilinde yer alan bilgilere ve uygulamayla olan geçmiş etkileşimine bakarak, öğrencinin bireysel ihtiyaçlarına ve beceri seviyesine en uygun kaynakları belirler (Şenocak, 2020). Bu sayede, Fishtree öğretmenlere kişiselleştirilmiş dersler ve ödevler hazırlama imkânı sunarak, her öğrencinin en etkili şekilde öğrenmesini sağlar.

MyLab: Kişiselleştirilmiş Öğrenme Deneyimi Sunan AÖS Platformu

MyLab, tamamen çevrimiçi, harmanlanmış veya yüz yüze eğitimde kullanılabilen bir kişiselleştirilmiş öğrenme platformudur (Pearson, 2024). Bu platform, öğrencilerin ders içinde gösterdikleri performansa (çevrimiçi quiz ve testler gibi gerçek zamanlı performans değerlendirmesi) bağlı olarak kişisel çalışma planı ve ödevler sunarak öğrenme sürecini kişiselleştirir. MyLab, fizik, biyoloji, kimya gibi 80'den fazla farklı alanda (çoklu alan desteği) öğrencilere kişiselleştirilmiş bir öğrenme deneyimi sunarak öğrenmelerini optimize etmelerine yardımcı olur (Maalem Lahcen & Mohapatra, 2019).

Alchemy: Eleştirel Düşünme ve Karar Verme Becerilerini Geliştiren YZ Tabanlı Öğrenme Platformu

British Columbia Üniversitesi tarafından geliştirilen Alchemy, öğrenenlerin eleştirel düşünme ve karar verme becerilerini geliştirmeyi amaçlayan ve anında, kişiye özel geri bildirim sağlayan bir YZ tabanlı çevrimiçi öğrenme platformudur (The Alchemy Project, 2019). Bu platform, öğrencilerin önceki bilgilerinden ve kavram yanılgılarından etkilenecek bir senaryoyu farklı şekilde yönlendirmelerine imkân tanır. Alchemy'nin temel özelliği, "senaryo" adı verilen ve uzman düzeyindeki düşünce süreçlerini ve öğretme deneyimlerini modelleyen grafikler kullanmasıdır (Russ Algar ve diğerleri, 2022). Bu grafikler, doğrusal, doğrusal olmayan ve döngüsel ilerlemeyi destekleyerek öğrencilerin kavramları farklı açılardan anlamalarına ve problem çözme becerilerini geliştirmelerine yardımcı olur. Dahası Alchemy, öğrencilerin çok adımlı problem çözmeye katılabilecekleri, kritik kararlar verebilecekleri ve geri bildirim alırken kavramları birbirine bağlayabilecekleri bir çevrimiçi araçtır (De La Vega, 2022).

Akıllı Öğretim Sistemlerinin Önemi ve faydaları

AÖS, YZ teknolojilerinin eğitim alanındaki en önemli uygulamalarından biri olarak öne çıkmaktadır. Bu sistemler, öğrencilere kişiselleştirilmiş öğrenme deneyimleri sunarak, geleneksel öğretim yöntemlerinin birçok eksikliğini gidermektedir. AÖS'lerin en belirgin faydaları arasında; öğrencilerin öğrenme süreçlerini takip ederek onlara özel geri bildirimler vermesi, öğrenme hızlarına ve stillerine uygun içerikler sunması ve öğrencilerin motivasyonlarını artırması sayılabilir (Bahçeci & Gürol, 2010). Bu sayede öğrenciler, daha etkili ve kalıcı öğrenmeler gerçekleştirerek akademik başarılarını artırır. Ayrıca, AÖS'ler, öğrencilerin öğrenme süreçlerini sürekli değerlendirerek, öğrencilerin güçlü ve zayıf yönlerini belirlemelerine yardımcı olur ve böylece öğrencilerin gelişimleri için hedefler belirlenmesini sağlar (Piranthu, 2005). Sonuç olarak, AÖS'ler, eğitimde öğrenci merkezli bir yaklaşımın benimsenmesini destekleyerek, daha verimli ve etkili öğrenme ortamları oluşturulmasına katkı sağlar.

Uzman Sistemler

Uzman sistemler (US), insan uzmanlığı gerektiren problemleri çözmek için insan bilgisini depolayan ve işleyen bilgisayar programlarıdır (Gür Akınoğlu, 1992). Bu nedenle, "bilgi-tabanlı sistemler" olarak da adlandırılırlar. M.L. Pao'ya göre uzman sistemler, akıl tarafından yönlendirilen davranışların nedenini oluşturan düşünce yapısını keşfetmeyi ve insan zekâsının işlevlerini bilgisayara yaptırabilmeyi sağlayan yöntemlerin geliştirilmesini amaçlamaktadır (Pao, 1989). Feigenbaum, uzman sistemleri belli bir alanda uzmanlaşmış kişilerin yerine getirdiği görevleri, çeşitli YZ algoritmaları kullanarak yapan bilgisayar programları olarak tanımlar (Vickery & Brooks, 1987a). Bu sistemler, bilgi ve çıkarıma dayalı bir şekilde çalışarak, insan uzmanların bilgi ve becerilerini taklit etmeyi amaçlar. Dahası, bilgisayarın sunduğu kesinlik ve hız, uzman sistemlerde insan muhakemesinin etkinliğini artırmak amacıyla kullanılır (Atalay & Çelik, 2017). Dubey (1996) ise uzman sistemlerin bilgi tabanı, çıkarım motoru, kullanıcı arayüzü ve bilgi edinme modülü olmak üzere dört temel bileşenden oluştuğunu savunur.

YZ'nin bir alt dalı olarak kabul edilen uzman sistemler, klasik YZ'den bazı önemli yönlerden ayrılır. Öncelikle, YZ genel olarak insan zekâsını taklit ederek problemleri çözmeye odaklanırken, uzman sistemler belli bir alanda uzmanlaşmış kişilerin çözebileceği özel problemlere odaklanır. Bu nedenle, uzman sistemlerde o alana ilişkin kapsamlı bir bilgi veri tabanının oluşturulması kritik önem taşır (Arslan, 2020). Uzman sistemler, eğitimde de önemli bir rol oynamaktadır. Özellikle uzaktan eğitimde, öğrenciye sunduğu bireyselleştirilmiş geri bildirimler ve problemler yoluyla bilgi tabanını genişleten ve

karar mekanizmalarını geliştiren yapılar sunarlar (Holmes ve ark., 2019). Bu alanda en bilinen ve geniş çaplı geliştirilen uzman sistem örneği, Stanford Üniversitesi'nden Prof. Feigenbaum ve ekibi tarafından tıp alanında bakteriyel hastalıkların teşhis ve tedavisinde kullanılmak üzere geliştirilen MYCIN'dir (Doğaç, 2010).

Uzman sistemler, kütüphaneler ve bilgi merkezleri gibi çeşitli alanlarda da kullanılmaktadır. Bu sistemler, kataloglama, referans hizmeti ve tarımcılık gibi konularda insan uzmanların bilgi ve becerilerini taklit ederek kullanıcılara yardımcı olmaktadır.

Bazı önemli uzman sistemi örnekleri şunlardır:

- **MAPPER:** Haritaları kataloglamak için kullanılır (Ercegovic ve diğerleri, 1992).
- **AACR2:** Kataloglama kurallarını içerir (Lee, 2011).
- **MARC:** Harita formatına dayalı bir kataloglama standardıdır (Webster, 1982).
- **EDU EXPERT:** Eğitimde program tasarımı, öğretim yöntemleri ve öğrenci değerlendirme gibi konularda eğitim kurumlarına ve paydaşlarına özelleştirilmiş çözümler sunmaktadır (İncemen & Öztürk, 2024).
- **PLEXUS:** Referans hizmetlerinde kullanılır (Vickery & Broks, 1987b).
- **ANSWERMAN:** Tarımcılık konusundaki sorulara cevap verebilecek referans kitaplarına yönlendirir (Waters, 1986).
- **PRO-CITE:** Tarama aracılığıyla referans oluşturma için kullanılır (Aronson, 1993).
- **MATHGENIUS:** Öğrencilerin matematiksel düşünme becerilerini geliştirmek amacıyla kişiselleştirilmiş öğrenme deneyimleri sunarak, öğrencilerin matematiksel başarılarını artırmayı hedeflemektedir (MathGenius, 2024).
- **SCI-MATE:** Bilimsel alanyazını taramak için kullanılır (Pisciotta, 1985).
- **CONIT:** Bilgi edinme ve tarama için kullanılır (Gauch & Smith, 1989).
- **ANSEARCH:** MEDLINE veritabanında kanser tedavisi alanyazını aramak için PROLOG dilinde geliştirilmiş kural tabanlı bir uzman sistemi olup, indekslenmiş belgeleri MEDLINE veritabanından alır (Pollitt, 1987).

CODER Sistemi: Temel doğal dil işleme tekniklerini uzman sistemlerle birleştirerek elektronik posta mesajları alanında

gelişmiş bilgi erişim tekniklerini değerlendirmek için bir test ortamı oluşturmayı amaçlayan iddialı bir projedir. Dağıtık bir işleme mimarisi kullanan bu sistemde, uzman sistem bir mesajdaki yapıyı tanımlamak ve mesajlar arasındaki anlamsal ilişkileri belirlemek için kullanılır. CODER sistemi, bilgi erişim tekniklerinin değerlendirilmesi için önemli bir araçtır. Bu sistem, araştırmacılara farklı tekniklerin performansını karşılaştırma ve yeni teknikler geliştirme imkânı sunmaktadır (Fox ve diğerleri, 1988).

RUBRIC: Önceden indekslenmiş belgeleri taramak yerine çevrimiçi metindeki kelime kalıplarını arayarak çalışan bir bilgi erişim sistemidir. Bu sistemin en önemli özelliği, kullanıcıların kural tabanını uyarlayabilmeleri imkânıdır. Bu sayede her kullanıcı, ilgi alanı ile ilgili özel kural tabanları oluşturabilir. Ancak bu özellik, RUBRIC'i yeni konu alanlarına uyarlamak için önemli bir çaba gerektirmektedir. Kullanıcıların, yeni bir konu alanındaki kelime kalıplarını ve ilişkilerini tanımlamak için kural tabanlarını güncellemesi ve ayarlaması gerekir. Bu durum, RUBRIC'in kullanımını belirli bir ölçüde sınırlayabilir (Tong ve diğerleri, 1987).

PLEXUS: Bahçecilikle ilgili referansları bulmak için kullanıcıya yardımcı olan bir uzman sistemidir. Sistem, alan bağımsız arama stratejileri modülü içermesi ve indekslenmiş belge özetleri veri tabanından erişim sağlaması gibi işlevlere sahiptir. PLEXUS'un temel çalışma prensibi, kullanıcı sorgusunu analiz ederek ve ilgili anahtar kelimeleri belirleyerek indekslenmiş belge özetleri veritabanında arama yapmaktır. Sistem, arama sonuçlarını kullanıcıya en alakalı olanlardan başlayarak sunar (Vickery & Brooks, 1987b).

OCLC: Pasaj alımı için bir uzman sistem arayüzü geliştirmenin ilk aşamalarındadır. Bu sistem, çevrimiçi bir kitap için alan bilgisi kaynağı olarak içindekiler tablosunu ve arka sayfadaki dizini kullanmayı amaçlamaktadır. Sistemin temel prensibi, kullanıcının sorgusunu analiz ederek ve ilgili anahtar kelimeleri belirleyerek içindekiler tablosunda ve dizinde arama yapmaktır. Sistem, arama sonuçlarını kullanıcıya en alakalı olanlardan başlayarak sunar (Teskey, 1987). Bu sistemin geliştirilmesi, OCLC'nin kütüphanelere ve araştırmacılara sunduğu hizmetleri geliştirmeye yönelik önemli bir adımdır. Pasaj alımı, kütüphane materyallerinin kataloglanması ve organize edilmesi için önemli bir süreçtir. Bu sistemin kullanımı, bu sürecin daha hızlı, daha verimli ve daha doğru hale getirilmesine yardımcı olacaktır.

Uzman Sistemlerin Önemi ve Faydaları

Uzman sistemler, yetişmiş uzmanın az olduğu alanlarda kritik bir rol oynayarak bu boşluğu doldurabilmektedir (Doğaç, 2010). Geliştirildikten sonra binlerce kopyası düşük maliyetle üretilen bu sistemler, özellikle yetişmiş uzmandan yoksun az gelişmiş ülkeler için büyük önem taşımaktadır. Uzman sistemler, sürekli güncellenebilen ve yeni bilgilerle

geliştirilebilen dinamik yapılara sahiptir (Alty & Coombs, 1984). Bu sayede, bilgi birikimini sürekli güncel tutarak her zaman en doğru ve güncel bilgilere erişim imkânı sunarlar. Ek olarak, uzman sistemler yöneticilerin karmaşık problemleri analiz etmelerine ve daha bilinçli kararlar vermelerine yardımcı olarak karar verme süreçlerini optimize eder (Hayes-Roth ve diğerleri, 1983). Dahası, İncemen ve Öztürk (2024)'e göre, uzman sistemler, eğitimde bireyselleştirilmiş öğrenmeyi teşvik ederek, öğrencilere özel rehberlik ve geri bildirim sunarken, öğretmenlerin iş yükünü hafifletir, karmaşık konuları basitleştirerek öğrenme sürecini hızlandırır ve sonuç olarak öğrenci-öğretmen etkileşimini güçlendirerek öğrenme etkinliğini artırmayı hedeflemektedir.

Diyalog Tabanlı Öğretici Sistemler

Diyalog Tabanlı Öğretici Sistemler (DTÖS), kişiselleştirilmiş öğrenme deneyimleri sunma potansiyelleriyle eğitim alanında önemli bir yer tutmaktadır. Bu sistemler, bireylere özel hazırlanmış eğitim programları sunmanın ötesinde, öğrenen ile sistem arasındaki etkileşimli diyaloglar sayesinde öğrenme eksikliklerinin tespiti ve giderilmesi konusunda etkin bir rol üstlenmektedir (Arslan, 2020). Diyaloglar aracılığıyla elde edilen veriler, eğitim programının öğrenenin ihtiyaçlarına ve öğrenme hızına göre dinamik bir şekilde uyarlanmasına olanak tanıyarak öğrenme sürecini optimize etmektedir (Coşkun & Gülleroğlu, 2021).

CIRCSIM: DTÖS alanında öne çıkan örneklerden biri, Rovick ve Michael (1986) tarafından geliştirilen CIRCSIM sistemidir. Bu sistem, tıp fakültesi öğrencilerinin kardiyovasküler fizyolojiye ilişkin kavram yanlışlarını belirleme ve düzeltme amacıyla tasarlanmış bir öğretim sistemidir (Uzun ve diğerleri, 2021). CIRCSIM, öğrencilerin hatalı kavramlarını açık bir şekilde ifade edebilmeleri gerektiği fikrine dayanarak birebir diyaloglar yoluyla öğretmeyi amaçlamaktadır. Bu diyaloglar, sınırlı doğal dil işleme ve doğal dil oluşturma tekniklerini kullanarak gerçekleşmektedir (Evens & Michael, 2006). Sistem, öğrenciyle interaktif bir şekilde etkileşime girerek, hatalı kavramları belirler ve bu hataları düzeltmek için açıklayıcı diyaloglar sunar.

AUTOTUTOR: Memphis Üniversitesi'nde geliştirilen AUTOTUTOR, bilgisayar bilimleri, fizik ve biyoloji gibi alanlarda online görevleri adım adım yerine getirmek için "insan öğretici" ve öğrenci arasındaki diyalogları taklit eden en etkili sistemlerden biri olarak kabul edilmektedir (Graesser ve diğerleri, 2001). AUTOTUTOR, öğrenci katkılarını anlamaya ve normal öğretmenlerin veya gelişmiş öğretmenlerin diyalog hareketlerini simüle etmeye çalışır. Sistem şu anda bilgisayar okuryazarlığına giriş dersi alan üniversite öğrencileri için geliştirilmektedir. Bu öğrenciler, bilgisayar donanımının, işletim sisteminin ve internetin temellerini öğrenirler (Chi ve

diğerleri, 1994). AutoTutor, öğrenci tarafından yazılan metni, geniş bir ders kitabı külliyatından elde edilen çok boyutlu bir kavram matrisi ile karşılaştırmak için gizli anlamsal analiz (LSA) adlı bir istatistiksel teknik kullanır. Bu kavram matrisi ve bir müfredat senaryosu (örnek sorular, problemler, diyagramlar, bildirimsel bilgiler ve doğru-yanlış örnekler gibi öğelerden oluşur), AutoTutor'un öğrenci modeli oluşturmak için birlikte kullanılır (Graesser ve diğerleri, 2000). Bu sayede AutoTutor, öğrencinin bilgi seviyesini ve kavramları ne kadar iyi anladığını daha iyi değerlendirebilir ve ona göre kişiselleştirilmiş geri bildirim ve rehberlik sunabilir.

ANDES: Model İzleme Özel Eğitim Sistemi Olarak

Kullanımı: VanLehn (1996) tarafından geliştirilen ANDES sistemi, üniversite ve lise fizik derslerinde öğrencilerin ev ödevlerini yapmalarına yardımcı olmak için tasarlanmış bir araçtır. Sistemin temel özelliği, öğrencinin problemi çözmeye çalışırken anında geri bildirim sağlayabilmesidir. Bu geri bildirim, öğrencinin girdilerini analiz ederek ve bu girdileri kural tabanlı bir uzman sistemin çözümleriyle karşılaştırarak gerçekleştirilir. Öğrencinin girişi, uzman modelin çözümlerinden birinin adımlarından biriyle eşleşmezse, sistem olumsuz geri bildirim verir. Bu sayede ANDES ve benzeri sistemler, model izleme özel eğitim sistemleri olarak adlandırılırlar. Bu sistemler, öğrencinin akıl yürütme adımlarını, modelin akıl yürütme izleriyle karşılaştırarak takip ederler (Gertner ve VanLehn, 2002; McKendree, 1990).

ATLAS: Model İzleme Öğitmenleri için Doğal Dil Geliştirme:

Eğitim sistemlerinin derin öğrenmeyi teşvik etmede daha etkili olabilmeleri için doğal dil kullanımı gerekmektedir. ATLAS ise bu amaca hizmet etmektedir. Çünkü ATLAS, ANDES veya diğer benzer model izleme özel ders sistemlerine eklenebilecek ve doğal dil diyalogları yürütmek yoluyla derin öğrenmeyi teşvik edecek bir araçtır. ATLAS, doğal dil işleme teknolojisini kullanarak öğrencileri teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Bu teknoloji, CIRCSIM eğitmeni (Freedman ve Evens, 2005), Basic Electricity And Electronics (Temel Elektrik ve Elektronik) (BEE) eğitmeni (Rosé ve diğerleri, 1999) ve COCONUT işbirlikçi diyalog modeli (Di Eugenio ve diğerleri, 2000) gibi çeşitli kaynaklardan derlenmiştir. ATLAS'ın temelini oluşturan doğal dil işleme araçları arasında LC-FLEX ayrıştırıcı (Rosé ve Lavie, 2001) da yer almaktadır. ATLAS diyalogları, bilgi yapılandırma diyalogları olarak adlandırılır. Bu diyaloglar, öğrencileri hedef bilgiyi çıkarmaya veya yapılandırmaya teşvik etmek için tasarlanmıştır (Graesser ve diğerleri, 2001).

WHY2: Özel Ders Niteliksel Açıklamalar:

WHY2 projesi, fiziksel sistemleri doğal dilde açıklarken öğrencilere koçluk yapmak için tasarlanmış bir eğitim sistemidir. Bu proje, alanyazındaki ilk akıllı eğitim sistemlerinden biri olan WHY sisteminin bir devamı olarak geliştirilmiştir. WHY, Albert Stevens ve Alan Collins tarafından tasarlanmış ve kısmen

uygulanmıştır (Stevens ve Collins, 1977). Bu sistemde, öğrencilere bu tür açıklamaları ifade etmelerine yardımcı olan uzmanlar incelenmiş ve öğretici stratejileri WHY sistemine entegre edilmeye çalışılmıştır. Stevens ve Collins, öğrencilerin doğa hakkında birçok kavram yanlışlığına sahip olduğunu keşfetmiştir. Bu kavram yanlışlıkları, ancak öğrenciler fikirlerini nitelikli bir şekilde ifade ettiklerinde ortaya çıkıyordu. Çünkü ders kitaplarındaki nicel problemleri doğru bir şekilde çözebiliyorlardı, fakat kavramları tam olarak anlayamıyorlardı (Halloun ve Hestenes, 1985). O zamandan beri, fizik eğitimcileri tarafından öğrencilerin kavram yanlışlıklarını keşfetmek, kataloglamak ve bunlara çare bulmak için büyük çaba harcanmıştır. Bu çözümler genellikle sınıf veya laboratuvarlar için tasarlanmıştır ve sadece orta düzeyde başarı sağlamıştır (Hake, 1998). WHY2, bu çözümleri eğitim ortamına uyarlayarak ve Collins, Stevens ve diğerleri tarafından ortaya çıkarılan eğitim stratejilerini kullanarak çok daha başarılı olabilir.

Watson Tutor: Watson Tutor, öğrencilere bir gözden geçirme oturumu boyunca rehberlik eden, doğal dil konuşması kullanan diyalog tabanlı bir öğretici sistemdir (Jordan ve Harter, 2001). AutoTutor ve CIRCSIM gibi sistemlerden farklı olarak, Watson Tutor yeni bilgi sunmak yerine, mevcut bilginin daha derinlemesine anlaşılmasını sağlamayı amaçlar (Afzal ve diğerleri, 2019). Öğrenciler Watson Tutor ile etkileşime girdikçe sistem, destekleyici içerikler (metin, resim, video vb.) sunar, ilerlemelerini izler ve öğrencinin yanıtlarını analiz ederek konu hâkimiyetini değerlendirir. Bu değerlendirmelere dayanarak, Watson Tutor konuşmayı uyarlar ve öğrenciye en uygun şekilde rehberlik etmeye çalışır (Ventura ve diğerleri, 2018).

Sohbet Robotları (Chatbot): Sohbet robotları, insan konuşmasını ve kişiliğini taklit eden bilgisayar programlarıdır ve basit bir sohbet gerçekleştirmek için kullanılabilirler (Kane, 2016). Bubağlamdasohbetrobotları, insandilini anlama ve üretme yeteneklerine sahip olup, insanlarla doğal bir şekilde etkileşim kurabilmektedir (Barış, 2020). Ayrıca Hill ve diğerleri (2015) tarafından yürütülen çalışmada, insan-bilgisayar etkileşiminde iletişim dinamikleri incelenmiştir. Araştırmacılar, katılımcıların bir chatbot ile gerçek bir insanla iletişim kurarken sergiledikleri dilsel davranışlardaki farklılıkları analiz etmişlerdir. Elde edilen bulgulara göre, katılımcılar chatbot'lara gönderdikleri mesajlarda, insanlara gönderdikleri mesajlara kıyasla daha az kelime kullanmışlardır. Bununla birlikte, chatbot'larla iletişime geçen bireyler, gerçek insanlarla olan iletişimlerine göre iki kat daha fazla mesaj gönderme eğilimi göstermişlerdir. Bu durum, insanların chatbot'larla etkileşim kurarken kendilerini daha güvende ve rahat hissettikleri yönündeki düşünceyi destekler niteliktedir. Bu çalışma chatbotların eğitim süreçlerine daha etkin bir şekilde entegre edilebileceğini ortaya koymaktadır. Nitekim son yıllarda, sohbet robotları öğrencilerin bireysel

gelişimine katkıda bulunma potansiyeli nedeniyle eğitim alanında da yaygınlaşmaya başlamıştır (Arruda ve diğerleri, 2019; Deveci Topal ve diğerleri, 2021; Nghi ve diğerleri, 2019). Alex, ELIZA, megaHAL, PARRY, ANTswers, A.L.I.C.E. ve GPT-3 gibi çeşitli sohbet robotları geliştirilmiştir (Kane, 2016; Osetskyi, 2020). Bu sohbet robotları arasında öne çıkan ChatGPT, açık uçlu ve yaratıcı metinler üretme yeteneğiyle diğerlerinden ayrılır. OpenAI tarafından geliştirilen bu genel amaçlı sohbet robotunun eğitim üzerindeki etkileri henüz tam olarak bilinmemekle birlikte, öğrenme hedefleri, öğrenme etkinlikleri ve ölçme-değerlendirme uygulamalarında önemli değişikliklere yol açma potansiyeli taşıdığı düşünülmektedir (Zhai, 2022). ChatGPT'nin bu alanlardaki etkisi, öğrencilerin öğrenme deneyimlerini geliştirmeye ve kişiselleştirmeye yardımcı olabilir.

ELIZA, 1966 yılında Joseph Weizenbaum tarafından geliştirilen ve psikiyatrist rolü üstlenen ilk sohbet robotudur. Sistem, kalıp eşleştirme ve önceden yazılmış komut dosyaları aracılığıyla kullanıcı yanıtlarını analiz ederek çalışmıştır (Weizenbaum, 1966). ELIZA'nın geliştirilmesi sırasında karşılaşılan temel teknik sorunlar şunlardır:

1. Anahtar kelimelerin tanımlanması: ELIZA'nın doğru şekilde yanıt verebilmesi için, kullanıcı girdisindeki anahtar kelimeleri doğru bir şekilde belirlemesi gerekiyordu.

2. Minimal bağlamın bulunması: Anahtar kelimelerin belirlenmesinin ardından, ELIZA, bu kelimelerin kullanıldığı bağlamı da anlamalıydı. Bu sayede, kullanıcıya daha uygun ve anlamlı yanıtlar verebilirdi.

3. Uygun dönüşümlerin seçimi: ELIZA, belirlenen anahtar kelimelere ve bağlama uygun önceden tanımlanmış dönüşümlerden birini seçmek zorundaydı.

4. Anahtar kelimelerin yokluğunda yanıtların üretilmesi: Kullanıcı girdisinde anahtar kelimeler bulunmadığında, ELIZA'nın anlamlı ve doğal bir şekilde yanıt üretebilmesi gerekiyordu.

5. ELIZA "senaryoları" için bir düzenleme yeteneğinin sağlanması: ELIZA'nın farklı durumlara ve kullanıcı girdilerine göre farklı senaryoları yönetebilmesi ve bu senaryolar arasında geçiş yapabilmesi gerekiyordu.

Bu teknik sorunların çözümü için Weizenbaum, çeşitli programlama teknikleri ve doğal dil işleme yöntemleri kullanmıştır. ELIZA, her ne kadar basit bir sohbet robotu olsa da, doğal dil işleme ve YZ alanlarında önemli bir kilometre taşı olarak kabul edilir.

1995 yılında Richard S. Wallace, YZ İşaretleme Dili olarak adlandırılan XML uyumlu bir programlama dilini kullanarak

A.L.I.C.E. adında bir sohbet robotu geliştirdi. AIML, kalıp eşleştirme ve önceden tanımlanmış yanıtlar aracılığıyla doğal dil işleme ve sohbet simülasyonu imkânı sunmaktadır. A.L.I.C.E., geniş bir bilgi tabanına ve karmaşık sohbet senaryolarına sahip, etkileşimli ve ilgi çekici bir sohbet deneyimi sunan bir sohbet robotu olarak öne çıkmaktadır (Wallace, 2003).

Bir diğer sohbet robotu olan Notion AI, kullanıcıların belgeleri analiz ederek bilgi çıkarmasına, içerik üretmesine ve not almasına yardımcı olan, YZ destekli bir asistan olarak, kullanıcıların üretkenliğini artırarak daha büyük düşüncelerini, daha hızlı çalışmalarını ve daha yaratıcı olmalarını sağlamaktadır (Notion Labs, 2024).

Microsoft'un geliştirdiği Bing AI (Copilot) sohbet robotu, GPT-4 teknolojisi ile desteklenen doğal dil işleme yetenekleri sayesinde kullanıcılarla etkileşim kurarak, bilgi araması, öneri alımı, eğitim ve diğer çeşitli alanlarda kullanıcıların ihtiyaçlarını karşılayan çok yönlü bir YZ uygulamasıdır (Bing AI, 2024).

Diyalog Tabanlı Öğretici Sistemlerin Önemi ve Faydaları

DTÖS, kişiselleştirilmiş öğrenme deneyimleri sunma potansiyelleriyle eğitim alanında çığır açıcı bir rol üstlenmektedir. Bu sistemler, geleneksel öğretim yöntemlerinin ötesine geçerek, öğrenen ile sistem arasında gerçekleşen dinamik ve etkileşimli diyaloglar sayesinde öğrenme süreçlerini optimize etmektedir (OpenZeka, 2024). DTÖS'ler, öğrencilerin öğrenme eksikliklerini tespit ederek, onlara özel hazırlanmış eğitim materyalleri ve geri bildirimler sunar. Bu sayede öğrenciler, kendi hızlarında ve ilgi alanlarına uygun bir şekilde öğrenme fırsatı bulurken, öğretim süreçleri de sürekli olarak öğrencinin ihtiyaçlarına göre uyarlanabilmektedir (Coşkun & Gülleroğlu, 2021). Bu durum, öğrenme etkinliğini artırırken, aynı zamanda öğrencilerin motivasyonunu da yükseltmektedir (Ünal, 2024). Dolayısıyla, DTÖS'ler, eğitimde öğrenci merkezli bir yaklaşımın benimsenmesi ve öğrenme deneyimlerinin daha anlamlı hale getirilmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Özetle, DTÖS'ler, öğrenenlerin aktif katılımını teşvik ederek, öğrenme süreçlerini kişiselleştirerek ve öğrenme verimliliğini artırarak eğitim alanında önemli bir dönüşüm yaratmaktadır. Bu sistemler, geleceğin eğitim sistemlerinde daha yaygın olarak kullanılacak ve öğrenme deneyimlerini daha etkili ve keyifli hale getirecek potansiyele sahiptir.

Sonuç

Goel ve diğerlerinin (2020) de vurguladığı gibi, Dördüncü Endüstri Devrimi'nin (Endüstri 4.0) hızla ilerlemesiyle birlikte pek çok alanda olduğu gibi eğitimde de köklü dönüşümler yaşanmaktadır. Endüstri 4.0'ın getirdiği teknolojik gelişmeler, eğitim sistemlerinin yeniden yapılandırılmasını ve öğrenme süreçlerinin daha etkili hale gelmesini sağlamaktadır. Dahası, Endüstri 4.0'ın sunduğu teknolojik imkanlar, geleneksel

eğitim yaklaşımlarının yetersiz kaldığı noktalarda yeni çözüm önerileri sunmaktadır. Nitekim artan dünya nüfusu, eğitim sistemlerini giderek daha fazla öğrenci çeşitliliğiyle karşı karşıya bırakmaktadır. Bu durum, öğretmenlerin farklı öğrenme hızları, ilgi alanları ve yeteneklere sahip çok sayıda öğrenciye aynı müfredatı sunmak zorunda kalmasına neden olmaktadır. Geleneksel eğitim yöntemleri, öğrencilere yeterli düzeyde kişiselleştirilmiş geri bildirim sağlamada ve onların güçlü ve zayıf yönlerini belirlemede yetersiz kalmaktadır (Bahçeci & Gürol, 2010). Bu durum, öğrenme süreçlerinin verimliliğini düşürmekte ve öğrencilerin potansiyellerini tam olarak gerçekleştirebilmelerini engellemektedir. Bu sorunlara çözüm arayışında, eğitimde bilgisayar destekli öğrenme sistemlerinin kullanımı öne çıkmaktadır. Bilgisayarların öğretici rolünü üstlendiği bu sistemler, öğrencilere kişiselleştirilmiş öğrenme deneyimleri sunarak, onların kendi hızlarında ve ilgi alanlarına uygun şekilde öğrenmelerini sağlamaktadır (Batdı & Anıl, 2021). YZ teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte, bu sistemler daha da akıllı hale gelerek, öğrencilerin öğrenme süreçlerini gerçek zamanlı olarak analiz etme ve onlara özel önerilerde bulunma imkânı sunmaktadır. Ayrıca YZ'nin eğitim alanındaki etkisi giderek artmakta olup, bu durum uluslararası çaptaki girişimlerle de teyit edilmektedir. International Society for Technology in Education (ISTE), United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO) ve European Commission gibi kuruluşlar, YZ eğitimini küresel ölçekte dijital okuryazarlık seviyelerini yükseltme amacıyla en güncel eğitim standartları ve tasarım ilkeleri çerçevesinde yeniden tanımlama çabaları içerisinde (ISTE, 2022; UNESCO, 2022; Vuorikari ve diğerleri, 2022). Bu gelişmeler, YZ'nin eğitim sistemlerine entegrasyonunun kaçınılmaz olduğunu ve bu alandaki çalışmaların uluslararası bir boyut kazandığını göstermektedir.

YZ'nin eğitimde kullanımı, öğrencilerin öğrenme deneyimlerini kişiselleştirmenin yanı sıra, öğretmenlerin de iş yükünü azaltmakta ve onların daha yaratıcı ve etkili öğretim yöntemleri geliştirmelerine olanak tanımaktadır. Örneğin, YZ destekli öğrenme platformları, öğrencilerin ödevlerini otomatik olarak değerlendirerek, öğretmenlerin daha fazla zamanını öğrencilere birebir destek vermeye ayırmasına imkân sağlamaktadır (İncemen & Öztürk, 2024). Türkiye'de de bu alanda önemli gelişmeler yaşanmaktadır. Milli Eğitim Bakanlığı'nın yayınladığı "eğitimde kullanılan yapay zekâ araçları öğretmen el kitabı", öğretmenlere YZ teknolojilerini eğitimde nasıl kullanabilecekleri konusunda yol göstermektedir (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2024). Bu el kitabı, YZ'nin eğitim sistemine entegrasyonunu hızlandırmak ve öğretmenlerin bu yeni teknolojilere adaptasyonunu kolaylaştırmak amacıyla hazırlanmıştır. Dahası, YZ'nin eğitim alanındaki etkisiyle birlikte, çeşitli YZ destekli eğitim modelleri ortaya çıkmıştır. Örneğin; Ünal (2024) tarafından önerilen YZ destekli eğitim

modeli, öğrenci, öğretmen, ebeveyn, akran ve eğitim programı gibi temel bileşenleri merkez alarak beş farklı perspektif sunmaktadır. Bu modelde, YZ; öğrenci merkezli olarak kişiselleştirilmiş öğrenme deneyimleri sunma, öğretmen merkezli olarak eğitim süreçlerini optimize etme, ebeveyn merkezli olarak öğrenci takibi ve iletişimi güçlendirme, akran merkezli olarak işbirliğine dayalı öğrenmeyi destekleme ve eğitim programı merkezli olarak içerik ve değerlendirme süreçlerini iyileştirme gibi çeşitli roller üstlenmektedir. Bu beş model, YZ'nın eğitim sistemine entegre edilmesiyle ortaya çıkabilecek potansiyel senaryoları ve bu senaryoların eğitimdeki etkilerini ortaya koymaktadır.

Bu bilgiler ışığında çalışmada, YZ teknolojilerinin eğitim alanındaki en önemli uygulamalarından biri olan akıllı öğretim sistemleri, uzman sistemler ve diyalog tabanlı öğretici sistemler detaylı bir şekilde incelenmiştir. Bu sistemlerin temel bileşenleri, çalışma prensipleri, avantajları ve dezavantajları, güncel örneklerle birlikte ele alınmıştır.

Yapılan kapsamlı inceleme sonucunda, YZ destekli eğitim sistemlerinin eğitim alanında önemli bir potansiyele sahip olduğu görülmüştür. Bu sistemler, öğrencilere kişiselleştirilmiş öğrenme deneyimleri sunarak, öğrenme etkinliğini artırmakta, öğretmenlerin iş yükünü azaltmakta ve eğitim sistemlerinin daha verimli hale gelmesini sağlamaktadır. Bu alanda yapılacak gelecek çalışmalarda, YZ destekli eğitim sistemlerinin öğrenci motivasyonu, öğrenme kalitesi ve öğrenme süreci üzerindeki etkileri daha detaylı bir şekilde incelenebilir. Ayrıca, bu sistemlerin farklı öğrenme stillerine ve kültürel farklılıklara uygun hale getirilmesi için çalışmalar yapılabilir.

Sonuç olarak, YZ destekli eğitim sistemleri, eğitim alanında yeni bir dönem başlatmıştır. Bu sistemlerin doğru ve etkili bir şekilde kullanılmasıyla, eğitim sistemleri daha adil, daha etkili ve daha kişiselleştirilmiş hale getirilebilir. Nitekim YZ'nin tarihi, heyecan verici ilerlemeler ve zorluklarla dolu bir yolculuktur. İlk sembolik yaklaşımlardan ve uzman sistemlerinden, günümüzün derin öğrenme ve büyük veriye dayalı modellerine kadar, bu alan sürekli olarak gelişmekte ve yeni ufuklar keşfetmektedir. YZ'nin geleceği belirsiz olsa da, toplumumuzun birçok yönünü dönüştürme potansiyeline sahip olduğu açıktır.

Etik Beyan

Bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında belirtilen tüm kurallara uyulduğu beyan edilmiştir.

Etik Kurul Onayı

Araştırmanın etik kurul izni gerektirmeyen araştırmalardan olduğu beyan edilmiştir.

Çıkar Çatışması ve Finansal Katkı Beyanı

Yazar tarafından herhangi bir finansal katkı beyan edilmemiştir.

Kaynaklar

- Afzal, S., Dempsey, B., D'Helon, C., & Mukhi, N. (2019). The personality of AI systems in education: Experiences with the Watson Tutor, a one-on-one virtual tutoring system. *Childhood Education*, 95(1), 44-52. <http://dx.doi.org/10.1080/00094056.2019.1565809>
- Akdeniz, M., & Özding, F. (2021). Eğitimde yapay zeka konusunda Türkiye adresli çalışmaların incelenmesi. *Van Yüzcüil Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(1), 912-932. <https://doi.org/10.33711/yyuefd.938734>
- Alkhatlan, A., & Kalita, J. (2018). “Intelligent tutoring systems: A comprehensive historical survey with recent developments.” *International Journal of Computer Applications*, 181(43), 1-20. <https://doi.org/10.48550/arXiv.1812.09628>
- Altun, D. (2019). Sanal gerçeklik ve yapay zeka. İçinde G. Telli (Ed.), *Yapay zeka ve gelecek* (ss. 139-157). Doğu Kitapevi.
- Alty, J. L., & Coombs, M. J. (1984). *Expert systems: Concepts and examples*. Blackwell Publishers.
- Aronson, A. R. (1993). Pro-Cite. *JAMA. The Journal of the American Medical Association*, 270(14), 1751- <http://dx.doi.org/10.1001/jama.1993.03510140113045>
- Arruda, D., Marinho, M., Souza, E., & Wanderley, F. (1-4 July, 2019). A chatbot for goal-oriented requirements modeling [Presentation]. In S. Misra et al. (Eds.), *Computational science and its applications-International Conference on Computational Science and its Applications* (pp. 506-519). Saint Petersburg, Rusya. https://doi.org/10.1007/978-3-030-24305-0_38
- Arslan, K. (2020). Eğitimde Yapay zeka ve uygulamaları. *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi*, 11(1), 71-88.
- Assistments. (2024). Assess learning, analyze data, differentiate instruction. <https://new.assistments.org/> adresinden 13.11.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Atalay, M., & Çelik, E. (2017). Büyük veri analizinde yapay zekâ ve makine öğrenmesi uygulamaları. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(22), 155-172. <https://doi.org/10.20875/makusobed.309727>
- Bahçeci, F., & Gürol, M. (2010). Eğitimde akıllı öğretim sistemleri uygulamalarına yönelik bir model önerisi. *Engineering Sciences*, 5(2), 121-128. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/nwsaeng/issue/19862/212846> adresinden 13.11.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Bakeer, H. M. S., & Abu-Naser, S. S. (2019). An intelligent tutoring system for learning TOEFL. *International Journal of Academic Pedagogical Research*, 2(12), 9-15. <https://philarchive.org/rec/BAKAIT-6> adresinden 13.11.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Barış, A. (2020). A new business marketing tool: Chatbot. *GSI Journals Serie B: Advancements in Business and Economics*, 3(1), 31-46. <https://doi.org/10.5281/zenodo.4030216>
- Batdı, V., & Anıl, Ö. (2021). Bilgisayar destekli eğitimle öğrenme: Bir meta-tematik analiz. *Balıkesir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 23(1), 111-127. <https://doi.org/10.25092/baunfbed.842078>
- Bereiter, C., & Scardamalia, M. (1989). Intentional learning as a goal of instruction. In L. B. Resnick (Ed.), *Knowing, learning, and instruction: Essays in honor of Robert Glaser* (pp. 361-392). Lawrence Erlbaum Associates. <https://ikit.org/fulltext/1989intentional.pdf> adresinden 1.07.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Bing AI [Copilot]. (2024). Microsoft Copilot: Your everyday AI companion. <https://copilot.microsoft.com/> adresinden 13.11.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Bozkurt, Ö. A. (2015). Kitlesel açık çevrimiçi dersler (Massive Open Online Courses - MOOCs) ve sayısal bilgi çağında yaşamboyu öğrenme fırsatı.

Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi, 1(1), 56-81. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/auad/issue/3030/42090> adresinden 1.07.2024 tarihinde erişilmiştir.

Butz, C. J., Hua, S., & Maguire, R. B. (2006). A web-based Bayesian intelligent tutoring system for computer programming. *Web Intelligence and Agent Systems: An International Journal*, 4(1), 77-97. <https://doi.org/10.1109/WI.2004.10104>

Carbonell, J. R. (1970). AI in CAI: An artificial-intelligence approach to computer-assisted instruction. *IEEE Transactions on Man-Machine Systems*, 11(4), 190-202. <https://doi.org/10.1109/TMMS.1970.299942>

Carr, N. (2012). *The crisis in higher education*. MIT Technology Review. <https://t24.im/CiBu1zD> adresinden 1.07.2024 tarihinde erişilmiştir.

Chassignol, M., Khoroshavin, A., Klimova, A., & Bilyatdinova, A. (2018). Artificial intelligence trends in education: A narrative overview. *Procedia Computer Science*, 136, 16-24. <https://doi.org/10.1016/j.procs.2018.08.233>

Chen, X., Xie, H., Zou, D., & Hwang, G. J. (2020). Application and theory gaps during the rise of artificial intelligence in education. *Computers and Education: Artificial Intelligence*, 1, 1-20. <https://doi.org/10.1016/j.caeai.2020.100002>

Chi, M. T. H., De Leeuw, N., Chiu, M., & LaVancher, C. (1994). Eliciting self-explanations improves understanding. *Cognitive Science*, 18(3), 439-477. [https://doi.org/10.1016/0364-0213\(94\)90016-7](https://doi.org/10.1016/0364-0213(94)90016-7)

Clarà, M., & Barberà, E. (2013). Learning online: Massive open online courses (MOOCs), connectivism, and cultural psychology. *Distance Education*, 34(1), 129-136. <https://doi.org/10.1080/01587919.2013.770428>

Cognii. (2024). Scalable personalized education. <https://www.cognii.com/> adresinden 13.11.2024 tarihinde erişilmiştir.

Coşkun, F., & Gülleroğlu, H. D. (2021). Yapay zekanın tarih içindeki gelişimi ve eğitimde kullanılması. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences*, 54(3), 947-966. <https://doi.org/10.30964/auedf.916220>

Çetin, M., & Aktaş, A. (2021). Yapay zeka ve eğitimde gelecek senaryoları. *OPUS International Journal of Society Researches*, 18(Eğitim Bilimleri Özel Sayısı), 4225-4268. <https://doi.org/10.26466/opus.911444>

Dağ, F., (2003). *Zeki öğretim sistemi bileşenlerinin prolog ile gerçekleştirilmesi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Kocaeli Üniversitesi.

De La Vega, V. (2020). *Creating learning tools for students with students*. <https://shorturl.at/NGNdR> adresinden 1.07.2024 tarihinde erişilmiştir.

De Waard, I., Koutropoulos, A., Özdamar Keskin, N., Abajian, S. C., Hogue, R., Rodriguez, C. O., & Gallagher, M. S. (18-21 October, 2011). Exploring the MOOC format as a pedagogical approach for mLearning [Presentation]. *10th World Conference on Mobile and Contextual Learning* (pp. 1-11). Beijing, China. <https://shorturl.at/yDxTh> adresinden 1.07.2024 tarihinde erişilmiştir.

Deveci Topal, A., Dilek Eren, C., & Kolburan Geçer, A. (2021). Chatbot application in a 5th grade science course. *Education and Information Technologies*, 26(5), 6241-6265. <https://doi.org/10.1007/s10639-021-10627-8>

Di Eugenio, B., Jordan, P. W., Thomason, R. H., & Moore, J. D. (2000). The agreement process: An empirical investigation of human-human computer-mediated dialogues. *International Journal of Human-Computer Studies*, 53(6), 1017-1076. <https://doi.org/10.1006/ijhc.2000.0428>

Doğaç, A. (2015). MYCIN I - uzman sistemler. *Elektik Mühendisliği*, 7(7), 87-91. https://www.emo.org.tr/ekler/2da8c91ce7b1084_ek.pdf adresinden 1.07.2024 tarihinde erişilmiştir.

Downes, S. (2005). An introduction to connective knowledge. In H. Theo (Ed.), *Media, knowledge & education: Exploring new spaces, relations and dynamics in digital media ecologies* (pp. 77-102). Innsbruck University Press. <http://library.oapen.org/handle/20.500.12657/33882> adresinden 1.07.2024 tarihinde erişilmiştir.

Downes, S. (2008). Places to go: Connectivism & connective knowledge. *Innovate: Journal of Online Education*, 5(19), 1-6. <https://t5.tc/3ubm9> adresinden 1.07.2024 tarihinde erişilmiştir.

Dubey, Y. P. (1996). Expert systems and their application in library and information science. *DESiDOC Bulletin of information Technology*, 16(4), 3-8. <https://t24.im/a7wcy> adresinden 1.07.2024 tarihinde erişilmiştir.

Embretson, S. E., & Reise, S. P. (2013). *Item response theory for psychologists*. Psychology Press.

Ercegovic, Z., & Borko H. (1992). Design and implementation of an experimental cataloging advisor-mapper. *Information Processing & Management*, 28(2), 241-257. [https://doi.org/10.1016/0306-4573\(92\)90048-5](https://doi.org/10.1016/0306-4573(92)90048-5)

Ergüney, M. (2015). Uzaktan eğitimin geleceği: MOOC (Massive Open Online Course). *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 4(4), 15-22. <https://tinyurl.com/2h7555dr> adresinden 1.07.2024 tarihinde erişilmiştir.

Erümit, A. K., & Çetin, İ. (2020). Design framework of adaptive intelligent tutoring systems. *Education and Information Technologies*, 25, 4477-4500. <https://doi.org/10.1007/s10639-020-10182-8>

Evens, M., & Michael, J. (2006). *One-on-One tutoring by humans and computers*. Psychology Press.

Fadel, C., Holmes, W., & Bialik, M. (2019). *Artificial intelligence in education: Promises and implications for teaching and learning*. Centre for Curriculum Redesign.

Fishtree. (2024). Welcome to the future of personalized learning. <https://www.fishtree.com/> adresinden 13.11.2024 tarihinde erişilmiştir.

Fox, E, A. Weaver, M. T. Chen, Q. F., & France, R. K. (21-24 March, 1988). Implementing a distributed expert-based information retrieval system [Presentation]. *RIAO '88: User-Oriented Content-Based Text and Image Handling* (pp. 708-726). Le Centre De Hautes Etudes Internationales D'informatique Documentaire. Paris, France. <https://t24.im/Z6cVb> adresinden 1.07.2024 tarihinde erişilmiştir.

Freedman, R., & Evens, M. W. (12-14 June, 2005). Generating and revising hierarchical multi-turn text plans in an ITS [Presentation]. In C. Frasson, G. Gauthier & A. Lesgold (Eds.), *International Conference on Intelligent Tutoring Systems* (pp. 632-640). Springer, Montreal, Canada. https://doi.org/10.1007/3-540-61327-7_163

Friedman, L., Blair Black, N., Walker, E., & Roschelle, J. (November 8, 2021) Safe AI in education needs you. *Association of Computing Machinery blog [ACM]*. <https://t24.im/yKHY> adresinden 1.07.2024 tarihinde erişilmiştir.

Gardner, H. (1983). *Frames of mind the theory of multiple intelligences*. Basic Books.

Gauch, S., & Smith, J. B. (1989). An expert system for searching in full-text. *Information Processing & Management*, 25(3), 253-263. [https://doi.org/10.1016/0306-4573\(89\)90043-5](https://doi.org/10.1016/0306-4573(89)90043-5)

Genç Kumtepe, E., Toprak, E., Öztürk, A., Tuna Büyükköse, G., Kılınc, H., & Aydın Menderis, İ. (2019). Açık ve uzaktan öğrenmede destek hizmetleri: Yerelden küresel bir model önerisi. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 5(3), 41-80. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/auad/issue/50201/645975> adresinden 1.07.2024 tarihinde erişilmiştir.

Gertner, A. S., & VanLehn, K. (19-23 June, 2002). ANDES: A coached problem-solving environment for physics. In G. Gauthier, C. Frasson & K. VanLehn (Eds.), *International Conference on Intelligent Tutoring Systems (ITS 2000): Fifth International Conference* (pp. 133-142). Springer, Montreal, Canada. https://doi.org/10.1007/3-540-45108-0_17

Getting Smart. (2015). *Fishtree: Learner profiles drive adaptive learning*. <https://t24.im/xwAKOqB> adresinden 1.07.2024 tarihinde erişilmiştir.

Glance, D. (2013). *The teaching and learning foundations of MOOCs*. The Conversation. <https://t24.im/IEe71x> adresinden 1.07.2024 tarihinde erişilmiştir.

- Goel, A. K., & Polepeddi, L. (2016). *Jill Watson: A virtual teaching assistant for online education* (Technical Report). Presented to the Learning Engineering for Online Learning Workshop, Harvard University. <http://hdl.handle.net/1853/59104> adresinden 1.07.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Goel, P. M., Kumar, P., Johri, P., Srivastava, S. K., & Suhag, S. (February 21-22, 2020). A comparative study of industry 4.0 with education 4.0. *Proceedings of the 4th International Conference: Innovative Advancement in Engineering & Technology (IAET) 2020* (ss. 1-8). Jaipur National University, Jaipur, India. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3553215>
- Graesser, A. C., VanLehn, K., Rosé, C. P., Jordan, P. W., & Harter, D. (2001). Intelligent tutoring systems with conversational dialogue. *AI Magazine*, 22(4), 39-51. <https://doi.org/10.1609/aimag.v22i4.1591>
- Graesser, A. C., Wiemer-Hastings, P., Wiemer-Hastings, K., Harter, D., & Person, N. (2000). Using latent semantic analysis to evaluate the contributions of students in AutoTutor. *Interactive Learning Environments*, 8(2), 129-47. [https://doi.org/10.1076/1049-4820\(200008\)8:2;1-B;FT129](https://doi.org/10.1076/1049-4820(200008)8:2;1-B;FT129)
- Gür Akınoğlu, H. F. (1992). Uzman sistemler. *Türk Kütüphaneciliği*, 6(3), 142-151. <https://124.im/wHnV> adresinden 1.07.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Hake, R. R. (1998). Interactive-engagement versus traditional methods: A six-thousand-student survey of mechanics test data for introductory physics courses. *American Journal of Physics*, 66(1), 64-74. <https://doi.org/10.1119/1.18809>
- Halloun, I. A., & Hestenes, D. (1985). Common sense concepts about motion. *American Journal of Physics*, 53(11), 1056-1065. <https://doi.org/10.1119/1.14031>
- Hayes-Roth, F., Waterman, D. A., & Lenat, D. B. (1983). *Building expert systems*. Addison-Wesley Publishing Company.
- Hill, J., Ford, W. R., & Farreras, I. G. (2015). Real conversations with artificial intelligence: A comparison between human-human online conversations and human-chatbot conversations. *Computers in Human Behavior*, 49, 245-250. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2015.02.026>
- Hodges, B. D. (2020). Ones and zeros: Medical education and theory in the age of intelligent machines. *Medical education*, 54(8), 691-693. <http://dx.doi.org/10.1111/medu.14149>
- Holmes, W. Bialik, M., & Fadel, C. (2019). *Artificial intelligence in education: Promises and implications for teaching and learning*. Center for Curriculum Redesign. <https://124.im/BGZUFDK> adresinden 1.07.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Holmes, W., Anastopoulou, S., Schaumburg, H., & Mavrikis, M. (2018). *Technology-enhanced personalised learning: Untangling the evidence*. Robert Bosch Stiftung. <https://tls.tc/Ttaa1> adresinden 1.07.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Huang, J., Saleh, S., & Liu, Y. (2021). A Review on artificial intelligence in education. *Academic Journal of Interdisciplinary Studies*, 10(3), 206-217. <https://doi.org/10.36941/ajis-2021-0077>
- International Society for Technology in Education [ISTE]. (2022). *Hands-on AI projects for the classroom*. <https://tinyurl.com/3cfsrj5v> adresinden 13.11.2024 tarihinde erişilmiştir.
- İncemen, S., & Öztürk, G. (2024). Farklı eğitim alanlarında yapay zekâ: Uygulama örnekleri. *International Journal of Computers in Education*, 7(1), 27-49. <https://doi.org/10.5281/zenodo.12600022>
- Kane, D. A. (2016). The role of chatbots in teaching and learning. In *E-Learning and the Academic Library: Essays on innovative initiatives* (pp. 131-156). McFarland: UC Irvine: Libraries. <https://124.im/h0Tv> adresinden 1.07.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Kesim, E., & Altunpulluk, H. (2014). Kitlesele açık çevrimiçi derslerin kullanımına ilişkin uzaktan eğitim uzmanlarının görüşleri. *Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry*, 5(4), 62-85. <https://doi.org/10.17569/tojq.83986>
- Kumar, A., Singh, N., & Jyothi Ahuja, N. (2017). Learning-styles based adaptive intelligent tutoring systems: Document analysis of articles published between 2001 and 2016. *International Journal of Cognitive Research in Science, Engineering and Education*, 5(2), 83-97. <https://doi.org/10.5937/IJCREE1702083K>
- Lameras, P., & Arnab, S. (2022). Power to the teachers: An exploratory review on artificial intelligence in education. *Information*, 13(1), 1-38. <https://doi.org/10.3390/info13010014>
- Lee, M. H. (2011). A study on considerations in KCR4 through changes of cataloging rules from AACR2 to RDA. *Journal of the Korean Society for information Management*, 28(1), 23-42. <https://doi.org/10.3743/KOSIM.2011.28.1.023>
- Maalem Lahcen, R. A., & Mohapatra, R. (14-17 March, 2019). Personalizing MyLab math to improve students' success. *31st International Conference on Technology in Collegiate Mathematics (ICTCM 2019)* (pp. 1-8). Scottsdale, Arizona.
- Martin, F. G. (2012). Will massive open online courses change how we teach?. *Communications of the ACM*, 55(8), 26-28. <https://doi.org/10.1145/2240236.2240246>
- MathGenius (2023). What is MathGenius?. <https://www.mathgenius.app/> adresinden 13.11.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Mayer, R. E., & Moreno, R. (2003). Nine ways to reduce cognitive load in multimedia learning. *Educational Psychologist*, 38(1), 43-52. <https://doi.org/10.1207/S15326985EP38016>
- McKendree, J. (1990). Effective feedback content for tutoring complex skills. *Human-Computer Interaction*, 5(4), 381-413. https://doi.org/10.1207/s15327051hci0504_2
- Milli Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2024). Eğitimde kullanılan yapay zeka araçları öğretmen el kitabı. Yenilik Ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü. <https://tinyurl.com/2d2kufte> adresinden 13.11.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Minsky, M. (1961). Steps toward artificial intelligence. *Proceedings of the IRE*, 49(1), 8-30. <https://doi.org/10.1109/JRPROC.1961.287775>
- Nghi, T. T., Phuc, T. H., & Thang, N. T. (2019). Applying AI chatbot for teaching a foreign language: An empirical research. *International Journal of Scientific & Technology Research*, 8(12) 897-902. <https://tinyurl.com/yck8fa8v> adresinden 13.11.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Notion Labs. (2024). About Notion. <https://www.notion.so/about> adresinden 13.11.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Online Education. (2023). *AI-powered adaptive learning: A conversation with the inventor of Jill Watson*. <https://124.im/z0VIKZX> adresinden 1.07.2024 tarihinde erişilmiştir.
- OpenZeka. (2024). Diyalog Tabanlı AI. <https://tinyurl.com/4mrtps9> adresinden 13.11.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Osetskyy, V., Vitrenko, A., Tatomyr, I., Bilan, S., & Hirnyk, Y. (2020). Artificial intelligence application in education: Financial implications and prospects. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 2(33), 574-584. <http://dx.doi.org/10.18371/fcaptop.v2i33.207246>
- Özgeldi, M. (2019). Yapay zeka ve insan kaynakları. G. Telli (Ed.), *Yapay zeka ve gelecek içinde* (ss. 198-222). Doğu Kitapevi.
- Pane, J. F., Steiner, E. D., Baird, M. D., & Hamilton, I. S. (2015). *Continued progress: Promising evidence on personalized learning*. https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR1365.html adresinden 1.07.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Pao, M. L. (1989). *Concepts of information retrieval*. Libraries Unltd Inc.
- Pask, G. (1982). SAKI: Twenty-five years of adaptive training into the microprocessor era. *International Journal of Man-Machine Studies*, 17(1), 69-74. [https://doi.org/10.1016/S0020-7373\(82\)80009-6](https://doi.org/10.1016/S0020-7373(82)80009-6)
- Pearson. (2024). Lifelong learning with Pearson UK. <https://www.pearson.com/en-gb.html> adresinden 13.11.2024 tarihinde erişilmiştir.

- Piramuthu, S., (2005). Knowledge-based web-enabled agents and intelligent tutoring systems. *IEEE Transaction on Education*, 48(4), 750-756. <https://doi.org/10.1109/TE.2005.854574>
- Pisciotta, H. (1985). Sci-Mate: A review. *Reference Services Review*, 13(2), 11-16. <http://dx.doi.org/10.1108/eb048897>
- Pollitt, A. S. (1987). CANSEARCH: An expert systems approach to document retrieval. *Information Processing & Management*, 23(2), 119-138. [https://doi.org/10.1016/0306-4573\(87\)90053-7](https://doi.org/10.1016/0306-4573(87)90053-7)
- Poole, D. I., Goebel, R. G., & Mackworth, A. K. (1998). *Computational intelligence and knowledge*. Oxford University Press.
- Regona, M., Yigitcanlar, T., Xia, B., & Li, R. Y. M. (2022). Opportunities and adoption challenges of AI in the construction industry: A PRISMA review. *Journal of Open Innovation Technology Market and Complexity*, 8(45), 1-31. <https://doi.org/10.3390/joitmc8010045>
- Remian, D. (2019). Augmenting education: *Ethical considerations for incorporating artificial intelligence in education*. [Unpublished master thesis]. University of Massachusetts Boston. Open Access Capstone. https://scholarworks.umb.edu/instruction_capstone/52 adresinden 1.07.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Rohrer, D., & Taylor, K. (2007). The shuffling of mathematics problems improves learning. *Instructional Science*, 35(6), 481-98. <https://doi.org/10.1007/s11251-007-9015-8>
- Rosé, C. P., Di Eugenio, B., & Moore, J. D. (1999). A dialogue based tutoring system for basic electricity and electronics. In S. P. Lajoie & M. Vivet (Eds.), *Proceedings of the Ninth World Conference on Artificial Intelligence in Education* (pp. 759-761). IOS. Amsterdam. Holland.
- Roschelle, J., Murphy, R., Feng, M., & Bakia, M. (2017). *How big is that? Reporting the effect size and cost of Assistments in the maine homework efficacy study*. SRI International. <https://tls.tc/bfS7g> adresinden 1.07.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Rosé, C. P., & Lavie, A. (2001). Balancing robustness and efficiency in unification augmented context-free parsers for large practical applications. In J. C. Junqua & G. V. Noord (Eds.), *Robustness in language and speech technology* (pp. 239-269). Springer. https://doi.org/10.1007/978-94-015-9719-7_10
- Rovick, A. A., & Michael, J. A. (11-13 July, 1986). CIRCSIM: An IBM PC computer teaching exercise on blood pressure regulation [Presentation]. In *Proceedings of the 30th International Union of Physiological Sciences (IUPS) Congress*, (p. 318). Vancouver, Canada.
- Russ Algar, W., Elouazizi, N., Stewart, J. J. E., Maxwell, J., Tan, T., Zhang, Z., Stoodley, R., Núñez, J. R. R., Terpstra, A. S., & Wickenden, J. G. (2022). The alchemy project: A Personalized, flexible, and scalable active learning platform to help foster expert-like thinking in chemistry. *Journal of Chemical Education*, 99(9), 3104-3113. <https://doi.org/10.1021/acs.jchemed.2c00097>
- Sahota, N. (2023). Precision education: How K-12 schools are embracing AI. *Forbes*. <https://tinyurl.com/39dn6u48> adresinden 13.11.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Self, J. A. (1974). Student models in computer-aided instruction. *International Journal of Man-Machine Studies*, 6(2), 261-276. [http://dx.doi.org/10.1016/S0020-7373\(74\)80005-2](http://dx.doi.org/10.1016/S0020-7373(74)80005-2)
- Sharma, S., & Kumar, N. (2023). The future of education: Implications of artificial intelligence integration in learning environments. *International Journal of Enhanced Research in Educational Development*, 11(5), 129-133. <https://tinyurl.com/bddas7r2> adresinden 1.07.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Shute, V. J. (2008). Focus on formative feedback. *Review of Educational Research*, 78(1), 153-89. <https://doi.org/10.3102/0034654307313795>
- Siemens, G. (2005). *Connectivism: Learning as network creation*. <https://shorturl.at/KUVmz> adresinden 1.07.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Sikora, Y. B., Usata, O. Y., Mosiuk, O. O., Verbivskyi, D. S., & Shmeltser, E. O. (2021). Approaches to the choice of tools for adaptive learning based on highlighted selection criteria. *CTE Workshop Proceedings*, 8, 398-410. <https://doi.org/10.55056/cte.296>
- Southgate, E. (2019). *Artificial intelligence in schools: An ethical storm is brewing*. EduResearch Matters, Australia Association for Research in Education. <https://www.aare.edu.au/blog/?p=4325> adresinden 1.07.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Stevens, A., & Collins, A. (16-19 October, 1977). The goal structure of a socratic tutor [Presentation]. In *ACM '77: Proceedings of The 1977 Annual Conference* (pp. 256-263). Association of Computing Machinery: New York, United States. <https://doi.org/10.1145/800179.810212>
- Şenocak, D. (2020). Açık ve uzaktan öğrenme ortamlarında yapay zekâ: Sunduğu fırsatlar ve yarattığı endişeler. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 6(3), 56-78. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/auad/issue/56247/765722> adresinden 1.07.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Teskey, N. (1987). *Extensions to the advanced interface management project*. Ohio: OCLC Research Review.
- Temur, S. (21-22 Ağustos, 2024). Yapay zekâ kategorizasyonu ve tarihsel gelişim süreci. *EJONS 17th International Congress "Artificial Intelligence and Society: Theory to Practice"* (ss. 258-270). Konya, Türkiye.
- The Alchemy Project. (2019). *Alchemy: A teaching and learning tool*. <https://alchemy.works/> adresinden 1.07.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Toker, F., Kuzgun, Y., Cebe N., & Uçkunkaya, B. (1968). *Zeka kuramları*. Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Dairesi Araştırma ve Değerlendirme Bürosu.
- Tong, R. M., Applebaum, L. A., Asmann, V. N., & Cunningham, J. F. (3-5 June, 1987). Conceptual information retrieval using RUBRIC [Presentation]. *SIGIR '87: Proceedings Of The 10th Annual International ACM SIGIR Conference On Research And Development In Information Retrieval* (pp. 247-253). Association for Computing Machinery. New Orleans, USA. <https://doi.org/10.1145/42005.42033>
- United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, [UNESCO]. (2022). *K-12 AI curricula. A mapping of government-endorsed AI curricula*. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000380602> adresinden 13.11.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Uzun, Y., Tümtürk, A. Y., & Öztürk, H. (1-3 Kasım, 2021). Günümüzde ve gelecekte eğitim alanında kullanılan yapay zekâ. *1st International Conference on Applied Engineering and Natural Sciences* (ss. 1-6). Konya, Türkiye.
- Ünal, S. (2023). Yapay zeka okuryazarlığına ilişkin bir alan araştırması. İçinde K. Ateşgöz (Ed.), *Medya ve habercilik alanında yapay zekanın yükselişi* (ss. 49-68). Eğitim Yayınevi.
- Ünsal, H (2024). Yapay zekâ ve yapay zekânın eğitimin geleceğine ilişkin olası doğurguları. *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 10(5), 674-682. <https://doi.org/10.5281/zenodo.13851822>
- VanLehn, K. (1996). Conceptual and metalearning during coached problem solving. In Frasson, G. Gauthier & A. Lesgold (Eds.), *Proceedings of the Third Intelligent Tutoring Systems Conference* (pp. 29-47). Springer-Verlag Berlin Heidelberg. https://doi.org/10.1007/3-540-61327-7_99
- Ventura, M., Chang, M., Foltz, P., Mukhi, N., Yarbro, J., Salverda, A. P., Behrens, J., Ahn, J-W., Ma, T., Dhamecha, T. I., Marvaniya, S., Watson, P., D'helon, C., Tejwani, R., & Afzal, S. (27-30 June, 2018). Preliminary evaluations of a dialogue-based digital tutor [Presentation]. In P. R. Carolyn et al., (Eds.), *Proceedings of the 19th International Conference AIED 2018* (volume 10948, pp. 480-483). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-319-93846-2_90
- Vickery, A., & Brooks, H. (1987a). Expert systems and their applications in LIS. *Online Review*, 11(3), 149-165. <https://doi.org/10.1108/eb024244>

- Vickery, A., & Brooks, H. (1987b). Plexus-the expert system for referral. *Information Processing & Management*, 23(2), 99-117. [https://doi.org/10.1016/0306-4573\(87\)90052-5](https://doi.org/10.1016/0306-4573(87)90052-5)
- Vuorikari, R., Kluzer, S., & Punie, Y. (2022). *DigComp 2.2: The digital competence framework for citizens - With new examples of knowledge, skills and attitudes*. Publications Office of the European Union. <https://dx.doi.org/10.2760/115376>
- Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in society: Development of higher psychological processes*. Cambridge: Harvard University Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctvjf9vz4>
- Wallace, R. S. (2003, March 28). *The elements of AIML style*. ALICE AI Foundation, Inc. style_2.pdf (Erişim Tarihi: 01.06.2024).
- Waters, S. T. (1986). Answerman, the expert information specialist: An expert system for retrieval of information from library reference books. *Information Technology and Libraries*, 5(3), 204-212. <https://www.learntechlib.org/p/138219/> adresinden 1.07.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Webster, G. (1982). Cartographic materials and MARC. *The Cartographic Journal*, 19(1), 60-67. <https://doi.org/10.1179/caj.1982.19.1.60>
- Wechsler, D. (1997). *Wechsler adult intelligence scale (3rd)*. APA PsycTests. <https://doi.org/10.1037/t49755-000>
- Weizenbaum, J. (1966). ELIZA—a computer program for the study of natural language communication between man and machine. *Association for Computing Machinery*, 9(1), 36-45. <https://doi.org/10.1145/365153.365168>
- Wiley. (2024). Knewton Alta. <https://www.wiley.com/en-us/education/alta> adresinden 13.11.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Yang, W. (2022). Artificial intelligence education for young children: Why, what, and how in curriculum design and implementation. *Computers and Education: Artificial Intelligence*, 3, 100061. <https://doi.org/10.1016/j.caeai.2022.100061>
- Yeşilyurt, S., Dünder, R., & Aydın, M. (2024). Sosyal bilgiler eğitimi alanında lisansüstü eğitimini sürdüren öğrencilerin yapay zekâ hakkındaki görüşleri. *Asya Studies-Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar*, 8(27), 1-14. <https://doi.org/10.31455/asya.1406649>
- Zhai, X. (2022). *ChatGPT user experience: Implications for education*. SSRN. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4312418>
- Zhai, X., Chu, X., Chai, C. S., Jong, M. S. Y., Istenic, A., Spector, M., Liu, J. B., Yuan, J., & Li, Y. (2021). "A review of artificial intelligence (AI) in education from 2010 to 2020". *Complexity*, 2021(6), 1-18. <https://doi.org/10.1155/2021/8812542>
- Zhang, L. (2023). Artificial intelligence: 70 years down the road. <https://doi.org/10.48550/arXiv.2303.02819>